

کۆمهله و تارى

(: وارىگه و ناودارانى) كورد

به ليكولينه و هونوسين به شيوهى دايره تولمه عاريف
به رگى 5

ههركه سى فهرهنگ و زانين به دهس يى
رهحمهت و بهر كهت به سهر خويىدا دهبارى (شه پۆل)

نوسه ر: محمه د صالح ئيبراهيمى (شه پۆل)

لاپه ره ی کتیب وه ک شاپه ره که روحی ئیمه
بولای نورو روناکی ده خاته هه لفرین: ویلتیر.

ناسنامه ی کتیب:

کومه له و تار ی: وارگه و ناودارانی کورد

به لیکوئینه وه ونوسین به شیوه ی دایره تولمه عاریف.

به رگی ۵

□ - نوسراوی: دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل)

□ ویرستار: ئه ندادازیار مام نازاد ئیبراهیمی.

□ بیت چینی به کامپیوتیر: مؤثسه سه ی نه قش چه لپیا خانم تاهیره شامانیان

هه رکاتی ده چمه په رلانه خه فه تمه؛ که ته مه ن، چه ن
کورت ه، بوکه لک وه رگرتن له و سفره ره نگینه (شه پۆل).

ئه م کتیبه بیسکه شه به باوک و دایکم.

سه‌ره‌تا

چۆن بۆی مەرج و شەرتە، نە ک چەندە بۆی (پوشکین).

کەسی نەتوانی یارمەتی خووی بەدا، هیچ کەس ناتوانی یارمەتی بەدا (گاندی). دەی
بائیەمی کورد، دەسی یە ک بگرن و یە ک بین تا بتوانین یارمەتی خوومان بەدەین و سەر بە
خووبین و خوومان، زمان، فەرھەنگ، ھونەر، میژوو، ئاداب و روسومی خوومان بە زمانی
شیرینی کوردی بنوسین.

بەخشەر و دەھندە، ئەو کەسە یە، کە ئە گەر بەلینی دا، جیی بە جیی بەکاو ئە گەر
دەسە لاتی ھەبو، لیبوردە بی.

پاراستنی حەق و مافی مرو، باشترین و بەرزترین رەسم و قانون و یاسایە.

ئە ی خوای دیار و نەدیا، ھەر تۆ دە پەرەستین و پشتن ھەر بە تۆ دە بەستین، ھەر تۆ ی
ئاوانی ئیمە، پیک بینی، دوای تاریکی روناکی بینی، چی بەتووی پیککی دینی.

دە ی خوا یە، لە نیشتمان و کوردستانی ئیمە، لەو ی بەزاو یە دیمە، چی بەرە کەت و
خووشی یە، ببارینی، چی دەرد و رەنج و مەینەتە، بیتارینی، ھەرچی بە لاو پەتایە، لی
لابە ی، ھەرچی نە گبەتە، لی لادە ی و بی پارێزی، لە جەنگ، وە شومە، قات و قری، و
شکە سالی، لە ھەژاری، نەداری لە گێژووری و سری. وارگە و نشینگە ی کورد،
ھەر ئاوابی، بە عیلم و زانین و بە بیروبروا و چاکی و پاکی. کوردە واری پروتەزی بی،
لە خیر و شادی و خووشی ژین، خادمانی یارمەتی بەدە ی، خاینانی شورت و گوم و وندا
بکە ی. حە کیم مەولەوی کورد، دە فەر می:

سۆبەحەن بو ی گولان میانوم نەسیم وینە ی وای رەحمەت خەزانە ی کەریم
سەحرا و دەشت و دەر بە ھشت مەنمانۆ مۆری ھەوای وەش وەش دەر شانۆ.

بە قسە ی پوشکین کە دە لی: چۆن بۆی مەرج و شەرتە، نە ک چەندە بۆین، ئابا بزانی دە
توانین بە ژبان و میژوی پر لە فەخر و شانازی کورد و تاریخ، وێرە و وێرەوانی و عیرفان و
فەرھەنگ و زمان و ھونەری کورد و کوردە واری، ئاوری بەدەینەو و بە زمانی شیرینی
کوردی بیان نوسینەو، دە ی کەوا یە، بالێرە و لەو ی ئەو مەبەستانە ی دیارن و بەر چاو
دە کەون، بە زمانی کوردی، بو نەتەو ی کوردی، فەرھەنگ و میژو دوست، تائەو
شوینە ی لەوزەمان دا یە، بیان گێرینەو.

نال و گوری ئابوری و کومه لایه تی

نال و گوری ئابوری و کومه لایه تی همیشه له گهل گورانی بیرو هزرور رهفتاری تاکه تاکی، یه ک کومه ل و کومکاردا، هاوری یه، نهزم و نیزامی فهرهنگی و موخته به ربونی بایه خه کانی تهوه، که له سه شکیلگی تایبته له داها و دهسهات و کوزیلکه یی له خو و ئاگار و ئاداب و روسوم، دامه زراوه و پته و راگیر دراوه. ها و کات له ته ک پهره سندننی که رهسته ی ههر ته حه ولی گه وره، له رزوک ئه بی و بایه خ گه لی تازه به دی دی و نیزامی فهرهنگی له گه ران به دوا ی یه ک هاوتای تازه، به ئامانج و ئارمانجی تازه و نو ی نیاز په ی داده کا.

باشوری کوردستانی ته مرو، به رینگای روناک و ساف و بی گری و گولی که ئازادی و سه ره به خو یی له راستیدا دهروازه ی ئازادی ئاواله کردوته وه. ئاوه ها، مهرحه له یی، دهس پی ده کا. ئازادی، یانی: نه مانی یه خسیری، بلا و بونه وه ی دادگه ری، فیر کردن و باره یانی خو مالپانه و بیهداشت و ته ندروستی له شارو گوندی و لات، گیانی تازه ی به کورد و کوردستان داوه و را پهرین و بزای گه وره ی به دی هیتاوه.

به رومیوه ی ئه م گورانه، ئازاد بون و که و تنه کاری هیزی مرو یانی و په یدا بونی، ژیاننی له بارو خوشتر ه - که خو یی نیازو که رهسته ی کومه لایه تی تازه یه کی هیتاوه ته گور، جا ئه گه ره له پله ی یه که می گورانی کومه لایه تی کورده واریدا، نیازی دنه دانی ئابوری هه بو و ته وه یش له که مایه سی مادی و ئه نبوژنی سه رچاوه ی ده گرت، له م پله و سه رده مه دا دهنگ دانه وه یه که، له ویست و ئاره زوی مه عنه وی و فهرهنگی تاکه تاکی کومکاری کورده واری.

ورد بونه وه له و جه زو نیازانه له کوردستانی ئازاد سه ره به خو که پشتی به که له پوری فهرهنگی ده رخشان ته ستوره و ئیستا، له سونگه ی سه رنجدان به سه نعت و تیکنیک، له گه ل ژیا ری غه ره بدا، له دان و ساندن و هه لس و که وتی به ره ده وام دایه، گرینگی بنه ره تی

په پيدا كړدوه. چونكا دهسه يي له خه لك ټاداب و روسومي نه ته و ه يي و نيشتماني نو ټنگه ي نواندني فهره نكي و هونه ري، كورده واري، له بهر چاوي وندا ده يي، هه واي ريي و ره سمې ژياني غه ريان، له ميشك و كه لله ي دده و دهسه يي تر، سه رنج دده نه هيندي له نو ټنگه ي نواندني ژياري سه نه ته ي كه له ريگاي ټو ټمبيله وه، روي كړدو ته كورده ستان و ده بيته هو كه به پيي پيدا ويست بو پاراستن و راگرتني ټاداب و روسومي كورده واري؛ به باشي ورد نه بنه وه. جا هر له بهر نه وه ته شي و ر يا بين تا خو و ټاكارو ټاداب و روسومي كورده واري به بي وه ي، پاريزري و له گه ل هه ل و مهرجي ژياني هم سه رده مه يش خو ي بگونجيني و فهره نكي كوردي بخونجيني، نه ك خو ي وندا بكا له ريگاي گه يشتن به ټامانجي به راستي فهره نكي، كه تيگه يشتن و پينگه يشتنې كورد و كورده ستانه، كه له پوري كورده واري ته يي به ټايه ره كاني عيلمې و زانستي بدرېته به سرنج وليكدانه وه و شپوه ي پره پيدان به زمان و فهره ننگ و هونه ر و كه له پوري كورده واري، فره به وردې بدرېته به سرنج و ليكدانه وه، چونكا، نه و هه مووه، پيش وه چونانه ي ټابوري و كو مه لايه تي به، كه به ديها تون، به رنامه ي پره دان به فهره نكي كورده واري، گرينكي پيدانكي فره و تايه ته ي ده وي.

بو نمونه:

۱ - پيش وه چوني ژياني پر له خوشي مادي و نه بوژني

۲ - فره بوني روژ به روژي خو بنده واران.

۳ - له زياد بوني كه ساني كه خو بندي سه ره تايي و ناوه ندي و خو بندي زانينگو

به رزيان هه يه.

۴ - له زياد بوني هه شيمه تي شارنشين و پره گرتني شپوه ي ژياني شار، كه به

ټيمكاناتي فره تر بو كه لك وه رگرتن له نو ټنگه ي نواندني فهره ننگ و هونه ر، له بار تر، له

جاران له بهر چاوه،

۵ - له زیاد بونی که رهسته ی پیوهندی کۆر و کۆمکار (چاپه مه نی، رادیو، تلویزیون، کامپیوتیر، ئینترنیت، موبایل) ته له یفونی گیرفانی (توتمیل - ی سواری، قه تار، فروگه و بال گورد و ته له یفون و ته لگراف و پۆستی، تیزپهرو تیزره و...) که دنیای کردو ته گوندی بچوک و رینگای بوگشتی بوونی فرههنگی خوش کردوه.

۶ - په ره دان و پته و کردنی پیوهندی دوستانه له گهل و لاتانی جیهاندا و ناسیای له گهل نوینگی نواندنی فرههنگ و هونه ری ئه واندا. بێشک و دودلی ئه و که رهسته و ئه و جووره شتانه چه زو نیازی تازه بو مروفی ئه م سه رده مه، به دیاری و به دی دینی. جا بو وه لام دانه وه، به و چه زو نیازانه، به ریوه بردنی بهرنامه گه لی چروپروورد، له په یه وه ی کردن، له یه ک سیاسه تی گشتی و هه مه لایه نه، پیوستی و زهرورت پهیدا، ده کا، ئه و سیاسه ته گشتی یه، بریه تی یه له کومه لی شتی بنه ره تی و ته گبیرو مه شوره ت و هه روا بیرکردنه وه ی سازنده یه، که بهر پرسی ده ولته تی کوردی، له بابه ت کاروباری فرههنگی و هه روا چلوتابه تی کارو ئا کارو هولسورانی ده ولت و سازمان و مه کۆ ناده ولته تی یه کان، له کاروباری فرههنگی و له ره خی گه یشتن به ئامانجه تاییه ته کان دا به روناکی دیاری ده کا

□ کۆری ۱ ئامانج و بهردی بناغه و بینای سیاسه تی فرههنگی

ئه لف: ئامانج

۱ - ئامانجی گشتی سیاسه تی فرههنگی، بهرزو بلیند کردنه وه ی کۆر و کۆمه ل و کۆمکاری کورده واری یه که بگاته پله و راده یی که تا که تاکی کورد، به ناسینی ژیارو شارستانی و فرههنگی پرنرخی کوردستان، بو پاراستن و په ره دان به وه، فره به گیان و دل بکۆشن و به ئاگادار بون له فرههنگ و هونه ری خه لکی و لاتانی جیهان، بنه ماله و خانه دانی گه وره ی کوردستان، له گه ران به ره و ژبانی باشترو به که مال گه یاندنی مروفانی و مه عنه وه ی، کۆمه گ بکه ن و شهرافه ت و مه عنه و ییه تی ئنسانی کورده واری پیاڕین.

بی: بنه رت

۲ - په ورد بونه وه له ئامانجی گشتی، بنه رتی، سیاسه تی فهره نگی ته مانهن:

- فهره ننگ بو هه موان.

- ورد بونه وه له که له پوری فهره نگی.

- دابین کردنی زیاترین ئیمکانات بو به دبه پنهان و

- بیرو هزری تازه و فیکر و هونه ری نوئی.

- ناساندنی فهره ننگ و هونه ری کوردی به خه لکی دنیا و ئاگادار بون له نوینگی

نواندنی فهره ننگ و هونه ری خه لکانی تری جیهان.

۳ - په رهدان به ژبانئ پروته ژی له شادی و خوشی مادی و نه بوژنی و په رهدان به

فیرکردن و باره پنهانی گشتی و په رهدان به بناغهی به رابه ری و په کسانئ ژن و پیاو، کور و

کچ، هه رواکاری و ابکری که هه مو، مرویی له نوینگی نواندنی پر نرخئ فهره ننگ و

هونه ری کورده واری و له فهره نگی خه لکی جیهانی تر، ئاسان که لک و هه بگرن. به

سرنجدان به ئال و گوژی ئابوری و کوومه لایه تی و فیرکردن و باره پنهان له کوردستاندا،

ئیمکانات و که ره سته ی سود و هرگرتن له فهره ننگ، که له رابوردودا، به ده س داگیر

که رانی مارزو دوژمنانی کورد و کوردستان بو، له مه و لاکاری بکری په ره به فهره ننگ و

هونه ری کورده واری بدرئ و گه لی کوردی به ش خوراو به گشتی بی قه رق و جیایی

ده سی بیگاتی.

۴ - له م ده وره دا که ژباری سه نعه تی خه ریکه بده لئته نیو خاکی پاکی دلگیری

کوردستان و چه زونیا، به ماشین و تیکنولوژی و سه نعه ت، ناچارمان ده کا که فره بی له

نوینگی نواندنی ژبار و شارستانی ته م سه رده مه، و هر بگرین، جالی ره وه یه، که ده بی

وریابین و زیاتر ئاداب و روسوم و که له پوری کورده واری و خو مالی بیاریزین و خو وندا

نه که ین. زیندو راگرتنی فهره ننگ و که له پوری خو مالی، به واتای که مته ر خه می له

گورانی جیهانی ئەمرو، نیه. بە لکو مە بەست لەو، نر خاندنی دوبارە ی کە لە پوری کوردەواری یە، بە ئایەری تازە و پەیدا کردنی کەرەستە ی زیندو و پتەو خوراگری ئەو. ئەو عیشق و ئەوین، بە زمان و فەرھەنگ و کە لە پوری کوردە، کە نە تەو ی کوردی بەو دابەش کراوە ییش لە یە کتر، نێزیک و نێزیکتر کردو تەو، دە ی با بە گیان و دل بو بوژانەو ی زمان و کە لە پور و فەرھەنگ و میژو، بکو شین و ھەروا بو بەرزو بلیند راگرانی ریبازی پیشمەرگەو رابە رانی نە مری ھەمیشە زیندوی کورد و کوردستان و زانایان و غەم خورانمان، تیکو شین و خوی بو ماندو بکە یین.

۵ - فەرھەنگ، بو کاروباری ئابوری و کۆمە لایە تی ئە مروی کوردستان، نیازی بە ھەنگاوی بلیند، لە بواری بە دیھێنان و تازە کردنەو ی بیرو ھزر و ھونەری نو ی ھە یە بو گە یشتن بەو ئارمانجە، تیکو شان و خو ماندو کردنی دەو ی، تالوانی کورد، و افیز بکرین و باربین، کە پینە، ھێزیک ی بە دیھینە رو پر خولقینە رو پر بزاو، بو خزمەت کردن و بەرزو بلیند راگرانی فەرھەنگ و زمان و ھونەری کوردەواری.

۶ - ھوگری بو پاراستنی رەسەنی فەرھەنگی خو مالی نابی. ژن و کچ و کورو پیایوی کورد، لە ناسین و کە لک و ھەرگرتن لە سود و قازانجی، تە مەدون و ژبیری تازە و گورانی جیھان ولە فیرونی زانستی تازە و نو ی، خو رابگری خوائە خواستە دو ابکەو ی. پەرەدان و بلاو کردنەو ی فەرھەنگ و ھونەری کوردی و ھەروا لە زیاد بونی لە یە کتر حالی بونی نە تەو کانی جیھان، کاری وای کردو، تا خە لکی کورد، باشتر و فرە تر لە جاران بە ئال و گوری بنەرە تی لە بیر کردنەو و شیو ی ژیان لە جیھان خو ناوسیاو و نێزیک و نێزیکتر بکاتەو.

لە م سەر دە مەدا، کە پیو ھندی فەرھەنگی گە لان روژ بە روژ لە زیاد بوندایە و ناسینی فەرھەنگ و ھونەری یە کتر، گەنجینە ی کە لە پوری بەرە ی مرو ف غەنی تر، دە کا، ناساندنی فەرھەنگ و ھونەری کوردەواری بە جیھانیان و سازدانی دوستی و پیو ھندی

پتر له گهلّ جهوزهی فهرههنگی کوردستاندا، ئه بی زیاتر بدریته بهرورد بونهوهی تایهت.

ج - بینای سیاستی فهرههنگی

۷ - بهرنامهی فهرههنگی که له سهر بنه رتهی ئهم رامیارو سیاسته، گه لاله ده کری، ده بی له گهلّ بهرنامهی ئابوری و کومه لایه تی کوردستاندا، بخویته وه و هاو دهنگ بی.

۸ - ئه بی سیاستی فیژکردن و بارهینانی زانستی له کوردستاندا، له گهلّ سیاستی فهرههنگی پیکه وه، گری بدرین و به هاو ههنگاوی ئه نجام بدرین.

۹ - له بهرنامهی فهرههنگیدا ئه بی تایه نمهندی یه کانی، ژینگه ی کومه لایه تی ههروه کو: خیزان و بنه ماله، گوند، کارگه و شار، له بهرچاو بگیردری.

۱۰ - جهزو نیازی فهرههنگی کورو کومه ل و کومکار ئه بی بهوردی و به شیوهی عیلمی لیکبدریته وه و جهزو ویستی فهرههنگی خه لکی، به سرنجدان، به نیازی به راستی ولات، ولاتی کوردستان، بهراورد بکری و ئه نجام بدری.

۱۱ - له بهرنامهی فهرههنگیدا ئه بی به شیوهی ئاداب و روسومی باوی کومه لگا، سرنجی تایهت بدری و له ریگای په رهدان به فهرههنگ، ری و ره سمی ژیان به و جورهی که له گهلّ بارودوخی روژگاری ئیمه بیته وه، فیژ بکردری.

۱۲ - له بهرنامهی فهرههنگیدا ئه بی شوین دانانی که رهسته ی فهرههنگی له پینگه یاندن و تیگه یاندنی تاکه تاکی کومکار، بهوردی سرنجی بدری تاله و ریگاو ه بتوانین که سایه تی شیاو ولیهاتو، پیی بگه یین و بو خزمهت کردن به ولات، ئاماده ی بکه ین.

۱۳ - بو به ریوه بردنی سیاستی فهرههنگی ئه شی به ده سمایه دانانی تایهت و هه روا، به به شداری کردن و هاوکاری ئه نجومه نه کان و دام و ده زگای نه ته وه بی، گرینگی یه کی تایهت بدری.

۱۴ - بو به دیهینان و سازدانی بهردی بناغهی ئوسولی سیاستی فهرههنگی، له پله یه کی زه مانیدا، نیازی به کوششی بی و چان و به رده وام هه یه. بو هیئانه گوژی

به‌نامه‌یی ئاوه‌ها، ئه‌بێ له سه‌ره‌تاوه، ئامانجه‌كان بو‌كورت ماوه یا ماوه درێژ، دیاری بکری، ئه‌وسا به درێژایی روژگار ئیمکاناتی مادی و ئه‌نبوژنی و ئینسانی به‌راست‌ترین شیوه، له گه‌ل نیازه‌کانی فه‌ره‌ه‌نگیدا، به‌راوردو به‌رامبه‌ر بکری.

□ کۆی ۲ - راگرتن پاراستن و بوژانه‌وه‌ی که‌له پوری فه‌ره‌ه‌نگی

۱۵ - تیکۆشان بو‌پاراستنی که‌له پوری فه‌ره‌ه‌نگی کوردستان و زیندوراگرتنی ئه‌وه، ورد بونه‌وه و پاراستنی ئه‌وه، ده‌بێ به شیوه‌یه‌کی وه‌ه‌ابی که‌ خه‌لکی کورد، بتوانی له دنیایی که‌ فره‌ به‌ په‌له، ده‌ گوژدری و گوژانی به‌سه‌رادی، له رینگای پاراستن و راگرتنی فه‌ره‌ه‌نگی ره‌سه‌ن، ناسنامه و ره‌گه‌زی نه‌ته‌وه‌یی خوی، به‌وینهی پالپشتی قه‌وی و پته‌و، که‌لکی لیۆه‌ر بگرن و زانایان و بیرمه‌ندان و هونه‌روه‌ران، له هه‌وینیی پرمایه‌ی ئه‌وه ئیله‌هام وه‌ربگرن.

۱۶ - گرینگترین مایه‌و ماکی که‌ل پوری فه‌ره‌ه‌نگی کوردستان، بریه‌تین: له زمان، ئه‌ده‌ب: وێژه و وێژه‌وانی، بیرو هزر، داب و ده‌ستوری کومه‌لایه‌تی، هونه‌ری نه‌ته‌وه‌یی، کومه‌له‌ شویته‌واری نوسراو، خانوو به‌ره‌ی کۆنی میژویی، شوینته‌که‌و نارا تاریخیه‌کان و...
 ۱۷ - سرنج‌دان به‌زمان به‌ناوی وینهی بیرکردنه‌وه‌و بنیادی ئه‌سلی فه‌ره‌ه‌نگ و هوی یه‌کبون و وه‌حده‌تی نه‌ته‌وه‌یی، بو‌دوژینه‌وه‌ی زمانی گونجاو له گه‌ل هه‌ل و مه‌رجی گه‌شه‌کردن و هه‌لدانی کومه‌لایه‌تی و شیوه‌ی بیرکردنه‌وه‌ی سه‌رده‌مانه، له‌زه‌روریاته، گه‌یشتن به‌م ئامانجه، له رینگای توێژینه‌وه، له شوینته‌واری ئه‌ده‌بی، به‌واتای گشتی وازه‌و لیکدانه‌وه، له گشت ئاسه‌وارد نوسراوه‌کان و زمانی کوردی و گشت زاراوه‌ جیا‌جیا‌کانی کوردی و تیکۆشانی به‌رفره‌ بو‌چاکبونی شیوه‌و ره‌وشتی ته‌دریسی زمان و ئه‌ده‌بی کوردی و هه‌روا سود وه‌رگرتن له ئیمکاناتی مه‌وجود، بو‌پته‌و کردن و به‌هێژترکردنی زمان به‌شیوه‌یی که‌ بتوانی واتای تازه‌ی فه‌لسه‌فی و عیلمی و کومه‌لایه‌تی بی‌گری و گۆل به‌یان بکا.

۱۸ - ئاگادار بون له پیشینهی بیرکردنهوهی کوردهواری، که له بواری جوړ به جوړی دینی، فهلسهفی، غیرفانی و ناسهوهری، عیلمی و کومه لایه تی که غه نی بونی فرههنگ و ژیار و ته مه دونی خه لکی کوردستان، نشان ده داوده ی نویتی. نه ک هدر له بهر ته وهی که فرههنگی و رشه داری کوردهواری له رابوردوا روناک ده کانه، به لکوگرینگی و پیداوستی، سرنج دان به وه، فهرتر له بهر ته وهیه که ئیمکاناتی هه لدانی بیرو هزری کورد، له دواری ژا پترده کا.

۱۹ - توژیینه وهی عیلمی په ره دار، له بابته ئاداب و روسومی باوی نیو کوردهواری، بو ناسیاوی پتر به ته ده ب، رهفتار و ئایین رسونه تی کورد و ده رک و تیگه یشتن له مه بهستی پیوه ندی دار، به نیزامی فرههنگی و بونه کانی کومه لایه تی خه لکی کورد، به پیویست ده زانری. توژیینه وهی ئاوه ها، ده بیته هو، که خه لک زیاتر به پر بایه خ بونی فرههنگی نیشتمانی و گه لی، سرنج بیدا و لیی بروانی و هه روا هونه ر وه رانیس بو ئیلهام و ده رگرتن له ئه لیمان: مایه و ماکی ره سه نی ته وه کومه گ و مه ده د، و ده بگری.

۲۰ - هونه ری نیشتمانی، وه کو ده نگ و ئاواز و موسیقی، نه قاشی: شیوه کاری، میعماری و خانووه ره سازدان، هونه ری ده سی، رازاندنه وه و نه خشاندن، له نیو فرههنگی کوردیدا، پله و گرینگی تایه تی هه یه، جا هه ر له م سونگه وه، ئه شی و پیویسته ئه م هونه رانه، به شیوه ی عیلمی بنا سرتن، جا بو گه یشتن به و مه به سته، ئه بی ئیمکاناتی توژیینه وه و پیاچونه وه بو دوزینه وهی ئه و هونه رانه، ئاماده بگری و له هه مو، ئه و که ره ستانه ی که گونجاون بو ناساندن و به ره و پیدان به و هونه رانه، که لک و هر بگری در.

۲۱ - شوینه واری میژیوی چ نوسراو، یا شت و مه ک، خانوو به ره و شوینه که و نارا میژیوی به کان، که شایه دی له سه ر فرههنگ و ژیارو ته مه دونی کوردهواری، بده ن، ئه شی جوړی بکه و نه بهر سرنج و توژیینه وهی میژیوی رابورد، که چلون بووه، بی ناسینی و خه لکی کورد و مه ردومی جیهان به وه ناسیا و بکه ن.

په ره گرتنی توپژینه وهی عیلمی و گرد و کوگردن و سرنجدان بهشت و مه ک و
 ئاساری که و نار او پاراستن و پینه وو په رۆ کردنی، بیناکه و ناراکان و شوینه میژویی به کان
 (شارودی) و بهرگیری کردن له تیاچون، یا دزین و بهری کردن بو دهره وهی کوردستان و
 بزر و وندا کردنی ته و شته دوزراوانه ی که بایه خی میژویی و که و ناراناسیان هه یه. ته شی
 بهوردی و به تایبته بهرنامه ی بو دابندری تا نه دزین.

□ کژی ۳ کار ئاسانی کردن، بو به دیهینانی هونه ری و توپژینه وهی فرههنگی.

۲۲ - له روزگاری ئیمه دا که دهره ی، پیش وه چون و تهرقی و ئال و گوره کان،
 ته ونه، به په له و به له زن، ته نیا کور و کومکاری، ده توان، له گهل زه ماندا، هاو قه ده م بن یا
 له و پیشکه ون، که له عهینی ئاگاداری قوول، له بنه ره تیه کانی فرههنگی و ورد بونه وه له
 تایبه تیه کانی تهو، پشت به وزه و تهوانی بیهستی بو به دهس هینانی شتی نوی و سازده ریدا.
 بو پهروه رده کردنی ئاوه ها وزه و گور و ته وندا، له گشت بو ارگه لی فرههنگی، به
 تایبته نوینگه ی نو اندی، له وه که به کومه گ و که ره سته ی تازه ی په ره پیدان، که بگاته
 بهر دهس و چاو و گوئی، کور و کومه لی به رفره، ته بی کار ئاسانی و ئیمکانانی بهر فره تر
 ئاماده و دابین بکری.

بو به دیهینانی تهو کار ئاسانی و ئیمکاناته، ته م جو ره تیکوشانه، پیوستن:

۲۳ - ئاماده کردن و رینک و پینک کردن و به ریوه بردنی گه لاله: ته رجگه لی، بو دابین
 کردن و باشر کردنی ژبانی هونه روه ران و نوسه ران و لیکوله ران (هه روا تهو ته رحانه ی
 پیوه ندیان به بیمه ی کومه لایه تی کرینی شوینه وار...) هه روا ده بی ته رجگه لی بو ریژ لینان
 و بردنه سه ری پله و پایه ی کومه لایه تی هونه روه رو نوسه رو توپژه رو لیکوله ر،
 له رینگای ناوسیا کردنی خه لکی به گرینگ بون و شویندانانی ئاسه واری فرههنگی له
 پیگه یاندو تیگه یاندن و ئال و گوری کور و کومکار.

۲۴ - یارمه تی دان بو په ره دان و ته وسیعه ی تی روانی و زانایی و ئاگاداری و به ره و

پیش چونی کاری هونروه‌ران، نوسهران، و تویرینه‌ران، له ریگای جیاجیاوه، بووینه دانانی قانون و یاسای تایبته بو پشتیوانی کردن له‌حق و مافی نوسهران و هونروه‌ران و لیکوله‌ران، تاماده کردنی ئیمکانات بو ناسیاو بونی زیاتری هونروه‌ران و نوسهران و تویرینه‌ران، له ته‌ک مه‌به‌ستی نیشتمانی و روداوه‌کانی فیکری و هونهری جیهان - کومه‌گ کردن به پره‌دانی شیوه‌ی راست و دروستی ناساندن و نه‌غدو بژاره کردن و به دیهینانی بازاری ئاسه‌واری هونهری به سرنج دان به ئه‌لیمان و بنه‌مای مه‌به‌ستی دلپه‌سه‌ندو باو له دنیا‌دا.

□ کژی ۴ - فیرکردن

۲۵ - نال و گورانی روژ به روژ، که له بیروه‌زرو زه‌وق و چه‌شهی به‌ره‌ی مرو، رو ده‌دا، فیرکردنی به وینه‌ی شاره‌زایی و پسپوری و هه‌روا بارهینانی زه‌وق و فیکری هه‌ره‌مه‌ی خه‌لک، گرینگی تایبته په‌یدا ده‌کا هه‌روا پیداو‌یستی په‌روه رده کردن و بارهینانی که‌سانی که کاری پسپوری و شاره‌زایی یان، بلاو‌کردنه و په‌ره‌دانه به فه‌ره‌ه‌نگ. به‌ورد بونه‌وه له و مه‌به‌ستانه‌ی سه‌ری، ئه‌م مه‌به‌ستانه‌ی خواره وه ئه‌شی بکه‌و‌یته به‌رس‌نجدان:

۲۶ - په‌ره‌دان و کامل کردنی فیرکردنی، شاره‌زایی و پسپوری هونه‌ر (له به‌رنامه‌ی خویندنی ناوه‌ندی: (فیرگه و فیرانکو)، زانینگه و زانکو له ریشه‌ی ئه‌ده‌بی، موسیقی): ده‌نگ و ئاواز) هونه‌ره‌کانی نومایشی، هونه‌ره‌کانی ته‌جه‌سومی و دیاری کردنی به‌رنامه‌ی فیرکردنی هونه‌ر، به پیی‌ه‌زونیازه‌کانی ولات، له به‌رنامه‌ی دریرماوه و ساز کردن و ته‌وسیه‌ی فیرگه و فرانکو‌ی هونه‌ری له سه‌ربنه‌ره‌تی ئه‌و نیازانه.

۲۷ - ناسیاو‌کردنی تاکه تاکی کومکار له گه‌ل هونه‌رو کوشش بو په‌روه‌رده کردن و بارهینانی؛ زه‌وق و بیر و هزر و هه‌روا ورد بونه‌وه له زیده‌بونی نیازه‌کانی هونه‌ری ته‌وانه، به‌ویته‌ی یه‌ک پیداو‌یستی تاکی و کومه‌لایه‌تی، تا ئه‌و شوینه‌ی که هونه‌ر له گه‌ل ژبانی

تاکہ تاک و دہسہ دہسہی جیاجیای کوڑ و کوّمہ لگا، تیکلابین و لیک بٹالین و ٹوہ، پرواتاترو دلہسہ ندر بکھن.

پہروہ رده کردن و بارهینانی زهوق و چهشہی خه لک به گشتی، ٹہی لہ ریگای فیّر کردن (لہ فیّرگہی زاروگان، دہورہی سہرہ تایی، ناوہندی و عالی) به کوّمہ گی کہرہستہی بیستنی، دیتنی و دنہدان و تہشویقی خویندہ وارن، بوّ به شداری کردن لہ تیکوشانہ کانی ہونہری و ہروا، لہ ریگای فیّر کردنی ہونہر، لہ یانہ و کلاسہ نازاد و کانون و باشگا کانی ہونہری و... ٹہنجام بدری.

کہرہستہ کانی پیوہندی داری کوڑ و کوّمہ ل، لہشوین دانانترینی کہرہستہ گہ لیکنہ، کہ دہ کاری و دہ توانی بوّ بہرہ و پیشچونی ٹہو بہرنامانہ، لہ نیو چینہ جیاجیای کانی کوّمہ لایہ تی کوّمہ گ بکا. لہو بہرنامانہی واپیوہندی پہروہ رده کردن و بارهینانی زهوق و چهشہ و بیرو ہزرو ٹہندیشہی، خه لک بہویٹہی گشتی، ٹہی ژینگہی ژیان و شتہ دہسکرده کان، کہ خه لک، روژانہ، نیازی پیانہ، ہروا لہ روانگای جوانی و جوانکاری، ٹہی بکہویٹہ بہروردبونہوہ و بہچاوہ دیری کردن، بہسہر شیوہ کانی میعماری و ٹہندازیاری و شارسازی ژینگہی، مام ناوہندی و دلہسہ ند بہدی بیٹی.

۲۸ - سرنجدان بوّ بہدہینانی دہورہی بہرزو عالی لہ زانکوگانی، واہن یا دامہزراندن و سازدانی فیّرگہی شارہزایی و پسپوری، یا فیّر کردن لہ زیمنی خزمہت کردن، بوّ پہروہ رده کردن و بارهینانی کار بہ دہسانی فہرہنگی (ہہلسوریٹہران، برہ و دہران).

مہ بہست لہ کار بہ دہسانی فہرہنگی تاکہ تاکیکہ کہ لہ نیوان ہونہرہران و خه لک دا، پیوہندی بہدی دیتی. یا لہ نیوان ناسہواری ہونہری و خه لک دا پیوہندی سازدہدا و ٹہوانہ بوّ بہ شداری کردن، لہ تیکوشانہ کانی فہرہنگی دنہدہدا و تہشویقیان دہ کا.

□ کژی ۵ - پوره گرتنی فورهنگ.

۲۹ - به هیژکردنی بنه رته تی مه عنه وی ژبانی کومه لایه تی و کومه گک کردن به هه لدان و بهرز بونه وهی کور و کومکار، له ریگای به ریوه بردنی بهرنامه کانی پوره دان به فورهنگ و دابین کردنی نیازه کانی فورهنگی، تازه خوینده وارن، له ئارمانجه کانی بنه رته تی سیاسه تی فورهنگی به.

بهرنامه کانی پوره گرتنی فورهنگ له ریگاگه لی خواره وه نه انجام ده درئ:

۳۰ - که لک و هرگرتن له رادیو، تلویزیون: (دهنگ و رهنک)، فیلم، کتیب، روژنامه و گوڤار، کامپیوتر، ئینترنیت و... که فورهنگ بگاته ده سی هه موان.

۳۱ - به دیهینان یا پوره دان به ناوهندی فورهنگی و که لک و هرگرتن له وانه به ناوی ژینگه ی شویندانه ر، بو بلاو کردنه وه و پوره دان به فورهنگ، له نیو تاکه تاکی کور و کومکار.

ناوهندی فورهنگی بریه تین له:

ئهلف - فیژگه و فرانکو، که باوترینی ناوهندی فورهنگی (زاروخانه، فیژگه، فیژگه ی ناوهندی، فرانکو، زانینگه وزانکو) و له و شوینانه ی که له ناوهندی، فورهنگی تر، دورن له بلاو بونه وه و گه شه دان به فورهنگ گرینگی به کی تایه تی بو هه به.

بی - کتیبخانه (: په رلان)، موزه و هوڊه و تالاره کانی نومایش (سینه ما، ته ئاتر و گالوری) که ئه بی به ناوی بنکه و پایه گاکانی، فورهنگی، هه مو ئیمکانات و هیژوته وانی خوتانی بو په ریوه بردنی بهرنامه جیاجیاکان که ده بنه هوئی بلاوبون و پوره ساندنی فورهنگ، به کاربری.

جی - ئه نجومه نه کان و کور و کومه له کان که ئامانجیا پشتیوانی کردنه، له ریشته به کی تایه ت، له فورهنگ و هونه ر و پوره دان به وه به (ئه نجومه نی ئه ده بی، کانونی فیلم، ئه نجومه نی کتیب خو شه ویستان - ئه نجومه نی موسیقی یا ته ئاتر و...).

دی - خانویا هوده ی فەرهنګ که مه بهستی په وروده کردنی زهوق و چه شه و شیاوی ولپهاتویی و به رزکردنه وهی پله ی بیرو هزری تاکه تاک و ههروا دلگرم کردنی تهوان به به شداری کردن له تیکوشانه کانی کوّمه لایه تی و به پیی هه ل و مهرجی تاییه تی شار یا گوند، بیچم و جوړی کار و ئیمکانات ته فاوه تی ده بی.

ه - هوده یا مالی لاوان، که له تمه نی جیا جیای دیاری کراوی، له گه ل فەرهنګدا، ناسیاو ده کاو عشق و ئه وینی به شداری کردن له بهرنامه کانی فەرهنګی و کوّمه لایه تی دا له واندنا به دی دینی و زیده ی ده کا

□ کژی ۶ - فەرهنګی کوردی له پیوه ندی له گه ل فەرهنګه کانی تر

۳۲ - له دنیای ته مروّدا، به پهره گرتنی روژبه روژی پیوه ندی ناوگه لانی و زیده بونی نیازی بهر هی مروّ، به پیوه ندی ثابوری له گه ل یه کتردا، دهره تان و هه ل و مهرجی پهره دار، بوکه لک و هرگرتن له فەرهنګی یه کتر به دی هاتووه. ئیستا ولاتانی که دارای که له پوری فەرهنګی بهر فره و فراوانن، له لایه که وه، ته توان به فەرهنګی سه نعه تی خویمان که داوینته پی پهره داری هه یه، ده ولهمه ندوغه نی تری بکن و له لای دیکه یشه وه، به فەرهنګی که و نارای خویمان گه شه و نه شه پی تازه تری پیی بدن.

تیکوشان له و ریگایه وه، سه ره رای ته وهی هوّی به ره و پیشچوون و به رزبونه وهی فەرهنګه کانه، زنجیره پی لیک حالی بونی ناوگه لانی و ناشتی و دوستی نه ته وه کان و پته و بونی ته وانه، به دی دینی و دابینی ده کا.

کوردستان به و هموو که له پوره، پر نرخه ی خوّی، ته بی له و تیکوشانه، که پایه ی ناشتی جیهانی و پیوه ندی مه عنه وی گه لان، پته و تر ده کا، نه خشی هه بی و به شداری. کوردستان ته و پارچه به هه شته، له جهوزه ی جوغرافیایی فەرهنګی کورده واری و له مهیدانی شویندانی زمان و ته دهب و ویزاوه ری کوردیشدا ته بی بنه رت و ئوسولی دیاری کراو، بکاته بنه رته تی تیکوشانه کانی فەرهنګی کورده واری.

به سرنجدان به و مه به ستانه، ریتازی فرههنگی کورده واری له هه نده ران، ئه مانه ن: ئه لف - په ره دان و پته و تر کردنی پیوه ندی فرههنگی رو به رو له گهل و لاتنی دیکه دا، له بواری به دیهینان و پته تر کردنی لیتک حالی بونی زیاتر و هه روا په ره دان، به پیوه ندی فرههنگی له گهل سازمانه فرههنگیه کانی ناوچه یی و نیو گه لانی. بی - ناساندنی بایه خه فرههنگیه کانی کوردستان به جیهان بوغهنی کردنی فرههنگی به ره ی مرو.

جی - به دیهینانی پیکه وه گریدانی فرههنگی له گهل و لاتانی که له گهل کوردستان له که له پوری فرههنگیدا، هاو به شن و لیتک نیریکن.

□ کزی ۷ - هاودهنگی

۳۳ - له ریگای گه بشتن، به ئامانجی سیاسه تی فرههنگیدا، له بهرنامه و تیکوشانه کانی فرههنگیدا، ئه بی شاخه و لکه کانی جیا جیای ولات، ئه بی ها و دهنگ بن. شورا و ته گیری به رزی فرههنگ و هونه ر، له بن چاوه دیری سهروکی دلسوژ و فرههنگ دوستی کوردستان دابی، بو هاودهنگ کردن له به ریوه به ری سیاسه تی فرههنگی کوردستاندا.

۳۴ - وه زاره تخانه کانی فرههنگ و هونه ر، زانیاری و فیرکردنی بالا، فیرکردن و بارهینان، وه رازه تی ئاسایش و سازمانی بهرنامه و بودجه بهرپرسی به ریوه بردنی راست و دروستی بنه ره تیه کانی سیاسه تی فرههنگیان به ئه ستویه.

۳۵ - سازمانه، ناده وله تی به کان، ئه بی له به ریوه بردنی سیاسه تی فرههنگی و بو به ره و پیش بردنی ئامانجه کانی فرههنگی به گیان و دل به شداری بکه ن و ده سمایه ی تاییه ت بو سه رخستنی بهرنامه ی فرههنگی، وه گهر بخری و دنه یش بدرین.

۳۶ - شواری فرههنگ و هونه ری ئوستانه کان که به پیی قانون و یاسای شواری به رزی فرههنگ و هونه ر، به پیی دیاری کردن و ئه ری کردنی ئه م شواریه له ناوه ندی

ئوستانه كان پيڭ دى، به ورد بونهوه له بارو دوڅى كومه لايه تى و فهرهنگى، ناوچه، ئهركى سازدانى هاودهنگى له تيكوشانه كانى فهرهنگى ناوچهى خوڤى به شهستويه. جوزوهى شوراي بهرزى فهرهنگ و هونهر: ناوهندى ليكولتهوه و هاودنگى فهرهنگى سالى ۱۳۵۲ ههتاوى ئيران (شه پۆل).

□ نوكته: فهرهنگ far-hang يا farahang: قاموس: پهر توكنكه، كه كومايهك واژهى زمانيك يا چهن زاراوهى، به رافهوه، تيدا نوسراو يا چاپ كراي. فهرهنگى كوردستان: گيوى موكرىانى چاپى ۱۹۹۹ ز - ئاراس، ههولير.

ئهدهب (ئفس)، تهريهت و بارهيتان، زانين، عيلم، مهعريفهت، كومهلەى ئاداب و روسوم، فهرهنگى باوى كارساز، كومهلەى زانين و مهعاريف و هونهره كانى يهك نهتهوه (فهه)، Culture - فره + ههنگ: زاف، زيده، زور، فره، زياد، پر، گهليك. - ههنگ: ميش ههنگوين، كومهلەى زور كه له نيو خهليف يا پلور - ي ههنگ كه ميش ههنگوينى فره و زيادى ههبي. ههنگوين: ههنگمين، ههنگف و ههنگمين. نهقل بهواتا، فهرهنگى فارسى د - موعين چاپى ۵ سالى ۱۳۶۲ ههتاوى ئه ميركه بير، تاران.

□ فهرهنگ: وشه دان، پهراوى كه په يوينى زمانيكى تيدا كو كراوه تهوه، ئاوهز، ئهقل، شعور، لوغه تنامه، ههنبانه بوژينه، فهرهنگى كوردى، فارسى ههژار، سروس ۱۳۸۱ تاران.

دهوله تی ماد

هوژی ماد، بو رزگار بون له هیرشی ئاشور، یه کیه تی و وه حده تیان له نیو خودا، سازداو به فرمانده یی دیاکو-ی ماد، ئیمپه راتوری ماد، له ۷۰۱ بهر له دایک بونی عیسا مه سیح به دی هیتراو ۱۵۰ سالیس ته وده ولت و ئیمپه راتوریه ی ماد، بهردوام بووه.

دیاکو: (دیوکس) ۷۰۱ تا ۶۳۳ بهرله زاین.

دیاکو، کوری جوتیاری به ناوی فراتورتیس یا فهروه رتیش بووه، فهروه رتیش، مرویی راست، کارچاک، بیرپاک، شیاو، مرو خوشه ویست بوو، خه لک بو لابردنی دژو دوژمنی و نه هیشتنی کهند و کووسی خویان، ده چونه لای تهو تا داوه ریان له نیوا بو بکا و که ندو کو سپیان، له سهر، لادا، دیاکو که له بن چاوه دیری و فی رکردن و بارهینانی فهروه رتیشی باوکیدا، پینگه یشتبو، فرهزو شیاوانه و میرانه و شیرانه و مرویانه، توانی به پاشایی بگا.

میژو ده لی: دیاکو، هیکمه تانه: همه دانی کرده پیته خت و قه لاو که لاتیکی، بو خوی سازدا که دارای ۷ کوشک و بالاخانه بووه و به سهر یه کترا روانیویانه و رهنک و نه خش و نیگاری تایه تیان، هه بووه و کوشکی شاله که لاتی حه و ته م دا بووه و بورجه کانی ته لایی رهنک بون، گویا به شیوه ی ده رباری پاشا کانی ئاشوری، سازی دابون. دیاکو له و سهرده مه ی که سارگوئی ۲ پاشای ئاشور، سناخریب کوری سارگوئی ئاشور به نی پال، له گه ل عیلام و بایبل و میسر، خه ریکی شه ر و شور بوو، دیاکو بناغه ی سه لته نه تی ماد و کوردی دانا.

فهروه رتیش ۶۵۵ - ۶۳۳ بهرله زاین، دوا ی مردنی دیاکو، فهروه رتیشی کوری که هیریدوت به فراتورتیس، ناوی بردوه، له جیی دیاکو ی باوکی، له سهر ته ختی به ختی پاشایی دانشت.

فهروه رتیش، مرویی له کارزان، زیره ک و پرهوش بووه، له گه ل ئاشوریه کاندا، به ناشتی رای ده بوارد، تا خوویی قهوی و پرهیژ کرد و تهوسا ده سی کرد به گه شه دان و

په‌رده‌دان به ئاوو خاک و تایفه‌کانی ئاریانی که له روژه‌ه‌لآتی ماد، ده‌ژبان و هه‌روا، ناوچه‌ی پارسی هینابه بن ده‌سه‌لآتی خوئی و له پاشان به یارمه‌تی پارس و یارانی خوئی، هیرشی برده سهر ئاشور، به‌لام، تیشکاو لهو جه‌نگه‌دا فه‌روه‌رتیش کوژرا.

هوۆه‌خشه‌ته‌ره (۶۳۳ - ۵۸۵ به‌ر له‌ زاین).

هوۆه‌خشه‌ته‌ره، کوری فه‌روه‌رتیش، که یونانیه‌کان به (کواکسار) ناویان برده‌وه، پاشایی ژیر و به‌مشور، سیاست زان و خاوه‌ن ئیراده و لینه‌وین بووه، دوای ئه‌وه‌ی له‌سهر ته‌ختی پاشایی دانیشته، سپایی به‌نهم و ته‌رتیبی، به‌شیوه‌ی ئاشور، له‌سواره و پیاده، پیکه‌وه‌نا، که دارای تیروکه‌وان و شیر و شمشیر بون، جادوای ئه‌وه‌ی شه‌روانانی به‌فهن و فنون و هونه‌ری، به‌روه‌وانی و به‌رگیری له‌ولآت و نیشتمان، فیر کردو باری هینان، هوۆه‌خشه‌ته‌ره، به‌ئاوه‌ها سپایی ته‌یاره‌وه، هیرشی برده سهر ئاشور و شاری نه‌ینه‌وا (پیتته‌ختی ئاشوری) ده‌وره‌داو نیزیک بوو، بیگری و بیهینیتته بن ده‌سلآتی خوئی، خه‌به‌ره‌ات، سکا‌کان، له‌قه‌فازه‌وه هیرشیان بو‌ئاترو پاتان هیناوه، پاشای ماد، به‌ناچار، ده‌سی له‌داگیر کردنی نه‌ینه‌وا، به‌رداو به‌روه‌و، نیشتمان‌گه‌راوه و له‌که‌ناری ده‌ریاچه‌ی ورمی، ئاو‌قه‌ی شه‌روانانی سکا، هات و باشاری نه‌کردو سکا بو‌ماوه‌ی ۲۸ سال له‌و ناوچانه‌و له‌ئاسیای گچکه، خه‌ریکی کوشت و بری خه‌لک و تالان کردن بون. سه‌ره‌نجام، هوۆه‌خشه‌ته‌ره، رینگاچاره‌یه‌کی به‌بیراهات و له‌مه‌جلیسی جه‌ژنیکدا، پاشاو سه‌رانی سپای سکا له‌حالی مه‌ستیدا، کوشت و ئه‌وانی تری هینایه بن ده‌سه‌لآتی خوئی و سکا‌ی موتیعی خوئی کرد و له‌وکات و ساتانه‌دا نه‌بوپوله‌سهر، که‌له‌لایه‌ن شای ئاشوره‌وه، کرابووه، حاکی بابل، به‌دژی ئاشور، راپه‌ری و هوۆه‌خشه‌ته‌ره، ده‌ره‌تانی گیرکه‌وت و له‌گه‌ل (نه‌بو پوله‌سهر)، یه‌کی‌گرت و په‌یمانی دوستیان پیکه‌وه‌گریداو به‌جوته، هیرشیان کرده‌سهر نه‌ینه‌وا، پاشای ئاشور له‌گه‌ل یارانی خویان فریدا ناوئاگرو خویان سوتاندن و نه‌ینه‌وا، که‌وته، ده‌س شای ماد و حاکی بابل، جادوای ئه‌وه، هه‌رچی مولک و مالی ئاشور، که له‌ناوچه‌ی سه‌روی ده‌جمله بوو، که‌وته بن ده‌س ده‌وله‌تی ماد و به‌ینه‌نه‌هره‌ین (نیوان دو روان)ی خواری و سوریه و فه‌له‌ستینیش، که‌وته

بن دەس دەولەتی بایبل. [نوکتە - ۱ - سکا، هۆزینکی ئاری نیژاده و له دەورووبەری ئیران ژیاون و له سەرەتای سەدە ۷ بەر له زایین، له چیاکانی قەققازەو، هەلیان کوتاوە تەسەر ئازربایجان و کاریان کوشت و برو تالان کردنی خەلک بوو - ۲ - نەبو پوله سەر دامە زریتهری زنجیره‌ی کلدانی به (۶۲۵ - ۶۰۵ بەر له زایین). ئەو کلد، کە بەشی له ئاشور بو له ئاشوری جیا کردە وە و سەر به خۆی کرد و له گەل دەولەتی ماد، پەیمانی دوستی بەست و بە جوتە، نەینەوا پینەختی ئاشوریان گرت (۶۱۲ بەر له زایین) و له پاشان دەولەتی تازه‌ی بایلی دانا. [میژو دەلی: هۆو خشه تەرە کچی خۆی به بوخته نەسر، کوری نەبو پوله سەر، داوایی ماره کردو بەزیره کی و ژیری و له کارزانی هۆو خشه تەرە، توانی له ماوه‌ی کەمدا، گەشەو نەشەو پەرە بە نیشتمان و خاکی بن دەس خۆی له ئاسیای گچکە بەدا و بی‌ره وینتە تەو و خاکی خۆی بلکیتی به خاکی لیدی - یەو. هۆو خشه تەرە له بیانو یە ک، دە گەرا تاهیرش بکاتە سەر لیدی، ئەز قەزا چەن کەس له سکاکان، لاویکی ماد - یان کوشت و له ترسا پەنایان بە لیدی برد، هۆو خشه تەرە، ئەو هی کردە بیانو، له گەل ئیلیاتیس کە حازر نەبو و قاتلە کان بداتەو، له گەلی بەشەر هات و بو ماوه‌ی ۶ سال جەنگ بەردەوام بو تا له سالی ۷ جەنگدا، گۆی روژگیرا و دنیا تاریک بو (۵۸۵ بەر له زایین)، هەر دو لای جەنگ گیرانی گۆی روژیان به نیشانه‌ی نارازی بونی خوا، داناو ناچار پیکه‌و، ئاشتیان کردو ئیلیاتیس پاشای لیدی کچی خۆی له ئەژیدە هاک کوری جی نشینی پاشای ماد، ماره کرد و دوای سالی هۆو خشه تەرە مرد.

نوکتە - ۱ - لیدی ولاتی له خوراوی ئاسیای گچکە دا بوو، کە له باکوره‌و، به دەریای مەرمرە - وە نوساوه‌و له باشوره‌و، به مەدی ترانه و له خوراو او، به دەریای ئەژە و له روژه‌لاته‌و، به چه‌می هالیس (قزل ئیرماق) هوه، لکاوه، ناودارترین پاشای لیدی ئیلیاتیس - ه، گویا سکه‌لیدان له دەسهاته‌کانی ئەوانه. - ۲ - ئەنشان یا ئەنزان ناوی کۆن و کەو نارای خوزستان (: ئیلام) ه.

له روژگاری هۆو خشه تەرە، پان و بەرینایی دەولەتی ماد له خوراو او و تاجه‌می هالیس، له باکوره‌و تا ئەرمەنستان، له خوره‌لاته‌و، تاجه‌یحون، له باشوره‌و، تا ئەو

په‌ری پارس و له باشوری غه‌ریه‌وه، ده لکا به سنوری ده‌وله‌تی، بایله‌وه.

ئه‌ژی ده‌هاک (۵۸۵ / ۵۵۰ به‌رله‌زاین).

دوای هو‌وه‌خشه‌ته‌ره، ئاژی ده‌هاک: (ئاستیاک: ئیخو‌ویگو-ی کوری، له‌جیی باکی چووه، بان ته‌خت و بو‌ماوه‌ی ۳۴ سالی ره‌به‌ق پاشا بو‌وفره به‌ئارامی و ئاسایشه‌وه حوکومه‌تی کردوه و دارو ده‌سه‌که‌ی فره به‌شادی و خو‌شی و بی‌شهر و شور رایان بواردوه و سپاکه‌ی ته‌مه‌ل و ته‌وه‌زه‌ل ببو. که‌مبوجیه‌ی باوکی کورش (دانیشتن له‌بان ته‌خت ۵۵۹ و کوژران له‌ ۵۲۹ به‌ر له‌زاین)، له‌وه‌سهرده‌مه‌ی دا، له‌ ده‌وله‌تی ماد، ئیتاعه‌تی ده‌کردو حاکمی پارس و ئه‌نشان (: یا‌ئه‌نزان، ناوی قه‌دیمی خوزستان: «عیلام - ه) له‌لایه‌ن ئاژی ده‌هاک به‌وسپی‌ردابو، پاشای ماد، ماندانا - ی کیژی خو‌ی له‌که‌مبوجیه‌ ماره‌کردبو و له‌و ژن و می‌رده، کورش هاتبوه، دنیا، ئاژیده‌ده‌هاک له‌ئاخری پاشایی خویندا چون دیتی بابل ئالو‌زاوه، بو‌داگیر کردنی بابل، سپای کیشایه‌نیو‌دوران (به‌ینه‌ نه‌ره‌ین) هه‌رله‌وه‌سهرده‌مه‌ی دا، کورش له‌پارسه‌وه، سه‌ری به‌رزکرده‌وه و سه‌ره‌نجام له‌ سالی ۵۵۰ به‌رله‌زاین ده‌وله‌تی ماد، به‌ده‌س کورش دو‌ابرا‌بو.

ژی‌اروشارستانی ماد

ئه‌وه‌ی له‌بابه‌ت ژیار و شارستانی ماد - ه‌وه‌دوتری، له‌شوینه‌وارو که‌تیه‌ی هه‌خامه‌نشی و ئاشوری و بایلی و ریوایه‌تی یونانیانه‌وه، ده‌رده‌که‌وی؛ به‌که‌لکه، به‌لام، له‌خودی ماد، شوینه‌واری که‌هه‌یه، موجه‌سه‌مه‌ی شی‌ری له‌به‌رد، له‌نی‌زیک هه‌مه‌دان، وینه‌ی مرویی له‌به‌رد، تاشراو، به‌جلك و لیباسی ماد - ی له‌ده‌خمه‌یی له‌نی‌زیک سه‌ری‌پل زه‌هاو، که‌ئیستا به‌دوکان - ی داود، ناوداره، هه‌روا وینه‌ی فروه‌یر له‌بان به‌ردی، له‌لای ده‌خمه‌یی له‌نی‌زیک سه‌حنه، ده‌خمه‌یی له‌دلیرانی لورستان که‌به‌وه‌تاغی فه‌ره‌اد، ناوداره، وینه‌ی له‌به‌رد، تراشراوی پیاوی له‌حالی په‌رستش دا، له‌ده‌خمه‌یی بچوکدا، له‌ئاوایی «نوئیسحاق وه‌ند» نی‌زیکه‌ی کرماشان و وینه‌ی شاورو‌حانی له‌دولای مه‌شعلی ناگر، له‌قیز قاپان.

به‌رله‌دامه‌رزاتی ده‌وله‌ت هه‌زه‌کانی ماد، حوکومه‌تی ملوک ته‌واییان، هه‌بووه و

هه‌رده‌سه‌یی بو خویی، دارای نیزامی سهر به‌خو بوون. یه‌کی له‌ روژ هه‌لآت ناسانی فه‌رانسه‌وی به‌ ناوی دارمیستیر بروای وایه، که کتییی تایینی زه‌رده‌شت که ئاو یستا - یه، به‌ زمانی ماد - ی کوردی نوسراوه و دانراوه و له‌ راستیدا، زمانی کوردی ئه‌مرو له‌ ریشه‌و ره‌گژی ئه‌و زمانه‌یه.

دوای نه‌مانی سه‌لته‌نه‌تی ماد و هاتنه‌سه‌رکاری کورشی که‌چه‌زای ماد، سه‌رزه‌وی ماد، به‌ تاییه‌ت ناوچه‌ی زاگرووس، دوه‌مین ساترابی، ولآت بوو له‌ ده‌رباری تازه‌دا، مه‌ردانی ناودارو سه‌ربه‌ ده‌ره‌وی ماد، هه‌روه‌ک جارن، دارای ریژو با یه‌خی خویمان بوون و کاری گرینگیشیان به‌ ده‌س بوو. له‌ که‌تیه‌کانی ته‌ختی جه‌مشید و هه‌روا له‌ مه‌تن و ده‌قه‌کانی تاریخ، ناوی ماد و هه‌خامنشی له‌ که‌ناری یه‌ کتره‌هاتوو، چون یه‌ک ده‌رمیان کورده‌مادیک به‌ که‌وای مرادخانی و کلاوی لبادی به‌ شیوه‌ی ئه‌مرو لورو له‌ک و هوژی کوردی شکاک به‌ جوانی ده‌بندری و ده‌ناسرین. دیاره‌ ساسانیان، شوانکاره، کورتی، یه‌کان و مه‌رد - ی یه‌کان، کورد بون، کوری به‌لخی له‌ فارسنامه‌دا، ده‌لی: کوردانی پارس پینج روم؛ زوم بون و هه‌ر زومه‌یش، سه‌ده‌هزار حومه‌و که‌س بون و فره‌ به‌شان و شکو و دارای ته‌سپی، ره‌سه‌نی کوردی و چه‌ک و چول بوون. یه‌ک له‌و هوژه‌ کوردانه‌ی ناوچه‌ی فارس و شیراز، شوانکاره بووه، که‌ له‌ سالی ۴۲۱ زایینی حوکومه‌تیکیان سازداوه و تا ۷۵۶ سال به‌رده‌وام بووه، له‌ کتییی مه‌جمه‌عولته‌نسایی شوانکاره‌ی کوردا، هاتوو، که‌ تایفه‌ی شوانکاره، له‌ زاروکی ئه‌رده‌شیر - ی بابه‌کانن، جا چون له‌ عه‌شیره‌تی شوانکاره‌ی روم بازنجانن که‌ هه‌مان بازرتگی، یه‌و ساسان که‌ له‌ ئیسته‌خری فارس ده‌ژیا و موبیدی مه‌عه‌دی ئاناھیتا بوو، ژنیک‌ی به‌ناوی رام به‌ هه‌شت له‌ خانه‌دانی بازرتگی له‌ خوئی ماره‌ی کرد، که‌ له‌وژنه‌ بابه‌ک له‌ دایک بووه، به‌و پیتی یه‌ باپیره‌ی ئه‌رده‌شیر بابه‌کان که‌ ساسانه، ساسان له‌ تایفه‌ی شوانکاره‌ی کورده و دایکی بابه‌کیش له‌ تایفه‌ی بازرتگی کورده، به‌ وجوره، سه‌لمیتدراوه که‌ ئه‌رده‌شیری بابه‌کان کورده و تاریخی ته‌به‌ریش له‌ قه‌ولی ئه‌رده‌وانی پیخه‌م، کورد بونی ئه‌رده‌شیری سه‌لماندوه و به‌ ناوی کوری کورد، ناوی برده‌و (شه‌پۆل).

بیستون

بیستون ناوی بەخش، شار، کیوو بەردە نوسراوی بە خەتی میخی زەمانی کۆنی ئێرانیا، بابیلی و ئیسلامی هی داریوشی ئەوەل کە لە شارستانی هەرسینی ئوستانی کرماشاندا یە.

Bagostana - ناوی بیستون لە وێنەی فەرزێ واژە بە گەستەنە لە زەمانی ئاقیستادا (کونت ۱۰۸، قورەشی، ۱۷۹). ئەم واژە یە لە دو بەش (بەغە) بە مانای خوا، وە پاشبەندی جیی (ستان) بە واتای جیی خوا و پەرستشگە، یاوە ک بیژین: (وارگە و نشینگە یەزدان) لە شانامە ی فیردە و سیشدا (بەغەستان) بە پەرستشگە و کاروانسەرا و جیی حەوانە وە یە ک، ناوی بردو (بروانتە ۲۳۴۶/۵؛ قورەشی، کونت هەرئو جیی یانە). ئەم ناوە لە سەر چاوە ی یونانیدا (بە گیستانوس Ba8 bistanus) زەبتکراوە (بروانتە دیو دوروس، ۱/۳۹۳) و لە سەر چاوە کانی ئیلامیدا بە وێنە ی: بە هستون (ئینی روستە، ۱۶۶، ئینی حەوقەل، ۱/۳۵۹، کوری فەقیه، ۲۵۵؛ یاقوت، ۱/۷۶۹) و بیستون (ئیسە خری، ۱۱۹، ئەشکال عالم، ۱۴۳، میقدەسی، ۳۹۶) وێنە ی جورا و جوری ئەو ناوە، لە سەر چاوە ی ئیسلامی و ئێرانی ئەم سەردە مەدا ئەشی لەو شکلە فەرزکراوە ی (بە یەستان) لە زەمانی پەهلەوی: گۆرانی، ساسانی، بی. کە لە ۲ بەشی (بە یە) گوردراوی (بەغە) لە زەمانی کۆنی ئێرانیا (مە کە نزی، ۱۷) و پاشبەندی مە کانی (ستان) ه. (فەرە وەشی، ۴۰۸).

بەشی بیستون: ئەم بەشە یە کێ لە بەشە کانی دوانە ی شارستانی هەرسین - ۵، کە لە ۲ دیهستان بە ناوی جەمچە مال و شیز و شارستانی ک بە ناوی بیستون کە دارای ۷۲ گوندی ئاوە دانە، پیک هاتوو (نەشریە...، ۴۷، سە رژماری، ناسنامە ی ۳). بەشی بیستون لە با کورە وە دە لکی بە دینە وەر لە بەشە کانی شارستانی سە حنە و لە رۆژە لاتە وە. بە بەشی ناوەندی شاری هەرسین و لە خورا و او، ئەنوسی بە بەشی ناوەندی شارستانی کرماشانە وە

(نه خشه...).

بهشی هره گه وهره ی بیستون، له دهشتی چه مچه مال پیکدی، ئەم دهشته له باکورو باکوری روژ هه لآتیه وه، ئەلکی به کیتقه کانی هجرخانه، له روژاواوه، به بهرزایی به کانی سیراکومه، نه جوران و کیتی بیستون وله باشوری خوراوایی ئە لکی به رزایه کانی شیزهرد و دریز کیتف (ئه حمه دی، ۶۴).

دیاره کههف و کهل ۲ واژهن له قورئاندان، له بنه ره تا: کیتف و کال - ه - که کال به واتای: پیر - ی کوردی و... و کراونه ته عه ره بی (شه پوئل). چومه ئاوه کانی (گاماساو) و (دینه وه رئاو) له گرینگترین چومه کانی ئەم به شهن. ئەم ۲ چومه له ئابوری بهشی بیستون گرینگیی به کی فراوان هه به (هه ره وه، ۵۶). گرینگترین بلندی و بهرزایه کانی شاری بیستون. رشته کیتقه کانی (پهراو) ه - یانی پروته ژێ له ئاو، ئەم رشته کیتقه ۶۲ کمه دریزو ۳۶ کمه پانه (له پاتترین جیی) له ۴۵ کیلومتری باکوری خوراوایی کرماشان - ه وه دهس پیی ده کاو بولای باشوری خوراوایی تا شاری بیستون که له ۳۶ کیلومتری باکوری خوراوایی شاری کرماشان پان و بهرین و ره واوه ته وه. بلیندترین دوندی ئەم رشته کیتقه له بهشی بیستون، کیتی بیستونه به بهرزایی ۵۰۸.۲ متر له بان ده ریا دایه. ئەم کیوه بلیندترین دیواره ی بهر دینه ی کوردستان و ئیرانه (جه عفه ری. ۱۲۵، ۱۳۱).

ئابوری بهشی بیستون: ئابوری ئەم به شه له سه ربناغه ی کشت و کال، جوت و گاه، ئاژه لداری و سه نعت ده سورئ (ئه حمه دی، ۱) بهشی بیستون به هه بوتی هه لومه رجی شیاوی کهش و هه واو خاکی پرداهات، کشت و کالی پرپیت و به ره که تی هه به، موچه و مهزراکانی بیستون، زیاتر له ۱۰ هه زار کمه ۲ وه. که بهشی فره له وانه به ئاوی چومی گاماساو. چوماوی دینه وه رئاو، وه کانیاوه کان ئاوده درین (هه ره وه، ۵۷-۵۸). فره ترینی ده سهات و داهاتی کشت و کالی ئەم به شه: گهنم: جو. چوندهری قهندو ته ره باره (فه ره نگ...، ۸۴). بهشی بیستون، که زیاتر له ۶ کارخانه و شه ریکه ی به ره هم

هیئی هه یه، به یه کی له گرینگترین ناوهندی سه نعه تی له ئوستانی کرماشاندا، دیته ژمار. گرینگترینی ئه و انه: کارخانه ی قهند، کارگه ی گوئی چنن، کارخانه ی چیت و پارچه چنن. شیر ی پاستوریزه و سه نعه تی خواری مه نی یه (بروانه، ئه حمه دی، ۵۸-۵۹). به پیی سه ژماری ۱۳۷۵. به شی بیستون، ۲۷؛ ۵۸ کهس حه شیمه تی هه یه (سه ر ژماری، نه تایج، ۵۴).

شاری بیستون: ئه م شاره، که ناوهندی به شی بیستونه له ۳۴ و ۲۳ پانی باکوری و ۴۷ و ۲۶ دریزی شهرقی و له بهرزایی ۱۲۹۵ میتری له بان ده ریادایه (پاپلی، ۱۱۸). شاری بیستون تا ئه م چند ساله ی دوایی دئی بو که له روانگه ی دابه شکرده کانی و لات به شی ناوهندی دیهستانی چه مچه مال له به شی سه حنه، له شارستانی ئوستانی کرماشان ده هاته ژمار (فه ره ننگ، هه ر ئه و جیی یانه)؛ به لام شکل گرتنی شارستانی هه رسین له ۱۳۷۴ هه تاوی و سازبونی به شی بیستون به ناوی یه کی له و ۲ به شانیه ئه وی، ئاواپی بیستون کرایه شارو ناوهندی بیستون (ئه حمه دی، ۱). ئه م شاره له که نار کیتی بیستون دایه و چه می (دینه وه رئاو) به که ناری ئه و اتیده په ری (فه ره ننگ، هه ر ئه وی) حه شاماتی شاری بیستون له گه ل حه شیمه تی ۵ شارو لکه ی ده ورو به ری له سالی ۱۳۸۱ هه تاویدا به ۱۲ هه زار کهس دانراون و هاتونه ته ژمار (ئه حمه دی، هه ر ئه وی).

پیشینه ی میژویی: ئاسه واری به دهس هاتوله پشکینه کانی که و ناراناسی له غاری بیستون، ژبانی مرو له ناوچه ی بیستون، ده گه ریته وه بو ده و ره ی موستری (سه رده می به ردینه ی نافین به رد) یانی برواری...، ۴۰-...، ۸۰ سال بهر له مرو نوامبری ۲۰۰۷ ز - (حه ریرمان، امر، ۳۰) - گرنگی بیستون له روژکارانی باستاندا، فره تر له بهر ئه بو وه، که له سه ر، ریگاکان دابو وه، له چه قی ریی سپایی و بازرگانی که بان و فه لاتی ئیرانی به خاکی به ینه نه هه رین، په یو ه ند، ده دا، بیستون له که ناری جاده ی باکوری تر، هه لکه وتبو، بیستون له ده و رانی کوئندا، هه ردو ناوچه ی بابیل و هه گمه تانه ی به یه کتره وه، پیو ه ند، ده داو چیا

کانی زاگرووس کهله باکوری غەری بو باشوری شەرقی ئێران راکشاون، تەنیا ئاسانە: سافترین رینگایی ریبواران هاتو چۆیان پێدا کردون و لە روزگاری کهو نارابە دەروازە ی زاگرووس ناو براون (لوشای، ۴۵). ئێزیدور خاراکیسی جوغرافی نوسی سەدە ی ۱ بە رله زایین کهله نوسراوہ ی خویدا لە بابەت کاروانە رینگایی کهله خوړاوا ی بایلهوہ تاسنورہ کانی خوړاوہ ی ئیمپەرأتوی روم کیشرابو، رافە یە کی نوسیووہ و لەوا لە بیستون بە ناوی «باپتانا» لە ناوچە ی (کامبادنا) یاد ی کردوہ، کهله یە کبونی ئەوانە دا که مترین شک و دودلی نیە، چونکالە بەردە نوسراوہ ی بیستون لە لای «کامپان» دالە سەر زەوی و خاک ی ماد لە شوین که تیبە ی داریوش قسە کراوہ. ناوی بیستون لە سەر چاوہ ی قەدیمی تری ئاشوری و بابلی «بەیت هومین» دا، هاتووہ و فرەیش بە ناودەنگ بووہ (برواننە، دانداما یف ۴۸-۴۹، کۆبە ی ۳۹). ناوی باستانی بەغەستان، خو ی نیشانە ی ئەوہ یە، که ئەم کیتە لە روزگاران ی کۆنەوہ جیگایی مدفە رک و پیروز بووہ (هەر ئەو، ۴۸). نوسەرانی یونانی و رومی کۆن لە نوسراوہ ی خویندا بە مدفە رک بونی ئەم کیتوہ لای ئێرانیان ئاماژە یان کردوہ. دیودو روس (۱/۳۹۳) ئەم کیتە بە جیی زئوس بە رامبەر بە ئاهورە موزدا و ناسیست (۱۷/۳۳۵) و ئەوی بە جیی هیروکولیس بە رامبەر بە ئیژد بە هرام ی ئێرانیان، زانیوہ و ناساندو یە تی. هەندی لە پشکینە رانی سە ر دەم لە سەر ئەم باوہ رەن چون ناوی بەغە (بەغ) زیاتر تاییە تە بە میترا؛ کهوایی کیتە بە ردینە ی بیستون جیی عبادە تی ئەم ئیژدە ئێرانیە بووگە (هیرتسفلد، ۱۷). هیمان ئەم نوکتە بوئیمە روشن نە کراوہ تەوہ که نیو ئایینی ئەم کیتە، دوای بەردە نوسراوہ و حە جاری یە کانی داریوشی ئەوہ ل پێدا بووہ یا بەرلە ویش ئەم کیتوہ پەرستشگە ی یە کی لە خوایانی ئێرانی بووہ و هەر بەو ناوہ ییش ناو براوہ، بە پی قسە ی یە کهم، ئە شی بە پەرستشگە ی ئاهورە موزدا، دابتری؛ بە لام ئە گەر کیتو ی بیستون بەرلە داریوش عبادە تگە بو ی، ئە شی ئەو ی بە پە رستشگە ی تاییە ت بە میترا بزانی. (دانداما یف، هەر ئەو ی) ئەم کیتوہ بەو تاییە ت

مهندیانه‌ی خوئی که له سهر چه‌قی ریگاکانی گرینگی ولات، مدفه رک و جینگای سهرنجی ئیرانیانی که و نارابووه، جاههر له و سوئنگه‌وه بووه، که داریوش، شه‌رحی سهرکه و تنه‌کانی خوئی به روی تاشه به ردیکه‌وه، له‌دلی ئەم کیفه‌دا به زمانی په‌هله‌وی باستان، بابیلی، ئیسلامی نوسیویه‌تی و به یادگار به جیی هیشتووه، تاکاروانیانی که له‌ویوه دین و ده‌چن، چاویان به و نوسراوه بکه‌وی و یادی ئەو بکه‌ن. له‌ده وره‌ی سلوکی، ئەشکانی و ساسانی‌شدا بیستون، هەر، وه‌ک‌ده و رانی پیشو، جیی سهرنج بووه و تاشه وارینکیش له‌م ده و رانانه داله بیستون به‌جی ماوه (برواننه به‌شی دوه‌م، هەر ئەم و تاره) له‌ده‌وره‌ی سهرکه و تنه‌کانی ئیسلامی، ئەعراب له ۲۲ مانگی و ۶۴۳ - بو‌چونه ناو ههریمی جیبال (: کوردستان) مه‌جبور بون که ئەو ریگا چروچیا‌یانه‌ی بیستون، بهرن، ئەوان که بو‌ئوه لچار چاویان، به‌کیفی بیستون که‌فت، ناوی (سینه‌ سو‌سه‌یره) که به واتای (دیانی سو‌مه‌یره) به، به سهر ئەوچیا به‌رداویه‌دا، بری، سو‌مه‌یره ناوی ژنی له‌را کردوه کان‌بو که یه‌کی له‌که لپه‌ی ددانه‌کانی پیشه‌وه‌ی، ده‌رپه ریپوله سوئنگه‌ی باری جو‌غرافیایی کیفی بیستون، ئەعراب ئەو کیوه‌یان به ددانه‌کانی ئەو ژنه ته‌شیه‌کردوه (ته‌به‌ری ۱۴۷/۴، بلازه‌ری، ۴۳۱، یاقوت، ۱۶۹/۳)، تاریخ و جو‌غرافیا نوسانی ده‌وره‌ی ئیسلامی له‌نوسینه‌کانی خو‌یاند، چه‌نده‌ها جار له‌بابه‌ت شارو کیفی بیستونه‌وه، شتیان نوسیوه و یادیان کردوه، ئینی روسته‌بیستونی له‌سهر ریگای به‌غا بو‌ره‌ی (ری: ریگا) و ناوی. کانی‌اوینکیشی له‌داویتی کیفی بیستون، بردوه که‌ئاوه که‌ی به‌ ۵ تاش (: تاسیاو) گیر، ئاو، داناوه (په‌ره‌ی ۱۶۶). کوری خورداد بیه‌رای‌گه‌یاندوه که ریگای ئازربایجان و ئه‌رمه‌نستان، له‌خوراسان (خوراسانی ئەسه‌داوا) له‌بیستون، لینگ جیا، ده‌بنه‌وه (په‌ره‌ی ۱۱۹)، له‌ئەشکالی‌عالم له‌بلندی و سه‌ختی کیوی بیستون و ری چونی حاجیان له‌که‌ناری کیوی بیستون قسه‌ی کردوه (په‌ره‌ی ۱۴۳). ئیسته‌خری سهره‌رای ئەوه‌ی ئاماژه‌ی به‌ری حاجیان کردوه که به‌که‌ناری کیوی بیستون‌دا، ده‌روا، له

بابت تاشه به ردو به رداوی کبۆی بیستونیش قسهی کردوه (۱۱۹). کورپی حه و قهل له سه ره نه ره تی رافه یی که له تاسه واری میژوی بیستون بیستوبی، ئهوانه ی له گهل تاسه واری تاق وستان لیکداوه و نوسراوه که ی داریوش، به قه د تاشه به ردی کیتی بیستون، به وینه ی فیرگه یی زانیوه، که موعه لیمی قه مچی به کی له ده سایه و ده به وی شاگرده کانی ته می بکا، یا جه لادی که به قینه وه له یه خسیرانی مه زلومی بی ده سه لات بدا. (۳۷۲/۱) میقده سی له تاسه واری بیستون به ناوی به کی له سه ره سوره یته رانی ناوچه ی جیبال (: کوردستان) یادی کردوه و ئه وی به یه کی له قوناخه کانی (قوناخه کانی) ریگای کرماشان بو هه مه دان، زانیوه (په ره ی ۳۹۶). شوینه واری به جیماو له کاروانسه رای که کوئیه که ی ده گه ریته وه، بو ده وره ی ساسانیان و سه ره تای ده وره ی ئیلامی، ئه م بیرو را ده سه لمینی که بیستون له رابو ده - کانی فره دور، به کی له قوناخه ریگا کانی نیوان ئیران و سه ره وه یه کانی به یه نه نه ره یه ن و عه ره بستان بووه (برواننه: کیانی، ۵۱۴، لوشای، ۴۵). له ۳۴۸ مانگی و ۹۵۹ ز - کوردانی به رزیکانی به سه رو کایه تی حه سنوه یه بن میرحوسین که دینه وه رو، نه هاوه ندو هه مه دانی خسته بن ده سه لاتی خو ی و حوکومه تی ئالی حه سنه وه یه ی (ه م) له سالی ۳۳۰ مانگی له شاره ور، دامه زاننده، حه سنه وه یه یه دوای ساز دانه وه ی قلا ی سیرماج یا (سه رماج) له نیریکی بیستون، نازوخه و خه زینه و گه نجینه ونه غدینه ی خو ی برده ئه و قه لایه و له وی خو ی قایم کردو ئه و قه لایه ی کرده ناوه ندی حوکمرانی ئالی حه سنه وه یه ی به رزیکانی (ره شید یاسمی، ۱۸۲؛ ئه حمه دی، ۳۶). له ۳۵۳ مانگی و ۹۶۹ ز - روکون ده وله، ده یله می که له قودره ت و ده سه لاتی حه سنه وه یه یه ترسابو، ئه بولفه زل بن عه مید وه زیری خو ی، به سپاییکه وه نارد ه سه ره قه لای سیرماج، به لام حه سنه وه یه یه نه یو یست له گهلیدا به شه ربی و چه ن که سی نارد ه لای کوری عه میدو ئاشتیان کردو سپا که به ره و دوا گه رایه وه (هه ره وه، ۳۶-۳۷). له مانگی مه ولودی سالی ۳۶۹ مانگی و ۹۷۹ ز - به مردنی حه سنه وه یه یه له قه لای سیر رماج که خو ی دروسی کردبو و نیژاوه. به دری

کورپی له جیبی باوکی دانیش، به در روژ بوژوژ ته ستیره ی به ختی گه شترده بو تاوا پرده سه لات بوکه له سالی ۳۸۸ مانگی و ۹۹۸ ز - له دیوانی به غاوه ناز ناوی ناصره دین وده ولای به خه لات پیی دراوه و به سهر هم ناوچانه دا حوکومه تی کردوه: شماره زور، دینه وهر، کوردستان: (جیبال) همه دان، نه هاوه ند، سامغان، ته سه داوا، بروجورد، به قه لاوده شتا بی نه هاوه ند، (شاپور خواست: خوره ماوا، ته هواز و خوزستان تاکه رخه و ۳۰ سال حوکومه تی کردوه که ۲۸ سال له و پهری ئازادی و سهر به خوئی حوکومه تی کردوه.

له ۴۴۱ مانگی و ۱۰۴۹ ز - توغرو ل به گی سه لجوقی بو دامرکا ندنی شورشی (ئبراهیم یه نال) ی برای که خوئی له قه لای سیرماج توند کردبو، سپایی له ۱۰۰ هزار شهروانی نارده سهری، سپای توغرو لی سه لجوقی قه لای سیرماجی ده وره داودوای تیک شکانی داروده سه ی ئبراهیم یه نال، قه لاکه یشیان ویران کرد (ههر ته و، ۵۵۶/۹). له م سهر ده مه دا ویرانه کانی قه لای سیرماج له دیی سیرماج سهر به بیستون، ماوه و له چاوده دا (ته حمه دی، ۳۶). له ده وره ی ئیلخانیان، ده شتی چه مچه مال له بهر گرینگگی و باری شیاوی ته بیعی و خوړسکی ته ویی که تبوو به سهرنجی ئیلخانینی مه غول، له ۷۱۱ مانگی و ۱۳۱۱ ز - به ده ستوری سولتان محمه د خودا بهنده ئولجایتوی، شاری له و ده شته داروست کرا. که به سولتا ئوای چه مچه مال یا به غای بچوک ناوبرا، به رواله ت مه غولان مه به ستیان ته وه بوو، که هم شماره له باتی به هاری همه دان بکه نه ناوه ندی ته یاله تی کوردستان، ههر ته وه یش بوکه سلیمان خانی ئیوائی کوردی حاکمی کوردستانیان که له ناوه ندی به هار حوکومه تی ده کرد، له به هاره وه برده چه مچه مال (مه به ست سلیمانی ئیوائی پهر چه می تورک نیه (ته بولقاسم، ۱۱۳۳، حه مدوللا، ۱۰۷؛ کرماشان...، ۱۲۴؛ گولزاری، ۱/۳۹۹). له پشکنینه کانی باستان ناسی له چه مچه مال، باقیماره کانی ته و شماره، بووینه کاروانسه رای که گه راهه ته وه، بوده وره ی ئیلخانیان، دوزیوه ته وه

(هەر ئه‌وه، ۱/ ۷۹۹-۴۰۰). له‌ده‌وره‌ی سه‌فه‌وی ریگای (عه‌ته‌بات) له‌ بیستونه‌وه‌ رویشتووه، جاهه‌ رله‌ به‌ر ئه‌وه‌ (بو‌پشودان و‌حه‌ سانه‌وه‌ی زیاره‌ تکارانی عه‌ته‌بات) کاروان سه‌ رایه‌ کیان بو‌ و‌چاندان له‌ چه‌مچه‌ مال‌ سازدا (ئیسکه‌نده‌ر به‌ گ‌ ۲(۲) ۱۱۱/). له‌ ۱۰۹۶ مانگی و‌ ۱۶۸۵ ز- به‌ پیی و‌ه قفنامه‌ی شیخ‌ عه‌لیخان زه‌نگه‌نه، سه‌در ئه‌عه‌زه‌ می‌شا سلیمانی سه‌فه‌وی، داها‌ت و‌ ده‌رامه‌دی چه‌ن پارچه‌ مو‌لکی له‌ ناوچه‌ی چه‌مچه‌ مال‌ و‌ دینه‌وه‌ر، بو‌داین کردنی ژیا‌نی ساداتی خاتمی و‌ کاروباری کاروانسه‌ رای بیستون له‌ به‌ر ئه‌وه‌ له‌ سه‌ر ریگای عه‌ته‌بات و‌ مه‌ ککه‌ دابووه‌، که‌و تو‌ته‌ به‌ر سه‌رنج، ناصره‌ دین‌شای قاجار له‌ سه‌فه‌ری خو‌ی بو‌ (عه‌ته‌بات) له‌ بیستونه‌وه‌، ده‌روا، له‌ ئاسه‌واری میژویی و‌ کاروانسه‌ رای ئه‌و‌ی قسه‌ی کرده‌ و‌ په‌سنی و‌توه‌. په‌ره‌ی، ۵۷-۵۹). ئه‌و کاروانسه‌ رایه‌، به‌ر له‌زه‌ مانی ئه‌وبه‌ ده‌ستوری میرزائاقاخان نوری پینه‌ و‌ په‌ رو‌و سازدرایه‌وه‌ (بروانسه‌: گو‌لزاری، ۱/ ۴۰۸-۴۰۹). خانو به‌ره‌ی ئه‌و کاروانسه‌ رایه‌ له‌م سه‌رده‌ مه‌یشدا، هه‌روا ماوه‌ و‌ له‌ به‌رچاوه‌ (ئه‌حمه‌دی، ۴۱).

سه‌رچاوه‌: کوری ئه‌سیر ئه‌ لکامیل، کوری حه‌وقه‌ل، محمه‌د صوره‌تی عه‌رز، به‌ کو‌ششی کرامیرس لیده‌ن، ۱۹۳۸ ز- کوری خو‌رداد بیه‌ عه‌بدو‌للا، مه‌ سالیک و‌ مه‌ مالیک، ته‌رجه‌مه‌ی حوسین قره‌چانلو، تاران، ۱۳۷۰؛ کوری رو‌سته‌م، ئه‌حمه‌د، ئه‌له‌ه‌ علا‌ق نه‌ فیسیه‌، به‌ کو‌ششی، دخویه‌، لیده‌ن، ۱۳۰۲ مانگی و‌ ۱۸۸۵ ز- ئه‌بو‌لقاسم کاشانی، عه‌بدو‌للا، تاریخی ئو‌لجایتو، به‌ کو‌ششی مه‌هین هه‌مبلی، تاران، ۱۳۴۸، ئه‌حمه‌دی، به‌ راته‌لی، جو‌زو‌ه‌ی به‌ خشداری بیستون (روانینی به‌ بیستوندا)، بیستون ۱۳۸۱ هه‌تاوی ئیسکه‌نده‌ر مونشی، عاله‌ مارای عه‌باسی، تاران، ۱۳۵۰. ئه‌شکال عاله‌م، مه‌نسوب به‌ ئه‌بو‌لقاسم جیهانی، ته‌رجه‌مه‌ی عه‌لی بن عه‌بدسه‌ لام کاتب، مه‌ شه‌ه‌د، ۱۳۴۸. ئیسته‌ خری ئیبراهیم مه‌ سالیک و‌ مه‌ مالیک به‌ کو‌ششی محمه‌د جابر عه‌بدع‌ال‌حینی و‌ محمه‌د شه‌فیع غیربال، قاهیره‌، ۱۳۸۱ مانگی و‌ ۱۹۶۱ ز- بلازه‌ری، ئه‌حمه‌د،

فتوح بولدان، به کوششی عبداللہ نیس تباع و عومہر نینس تباع، بیروت، ۱۴۰۷ مانگی و ۱۹۸۷ ز۔ پاپلی یزدی، محمہد حوسین، فہرہنگی ٹاوه دانیہ کان و مه کانه دینیہ کانی ولآت، مہ شہد ۱۳۶۷ ہہ تاوی، جہ عفری، عہ باس، کیمہ کان و کیونامہ کانی ئیران، تاران، ۱۳۶۸ ہہ ریریان مہ حمود و نوسہ رانی تر، تاریخی ئیرانی باستان، تاران، ۱۳۷۷۔ حہ مدوللا موستہ فی، نہ ہزہ تولقولوب، بہ کوششی لیسترنج، لیدہن، ۱۳۳۱ مانگی و ۱۹۱۳ ز؛ داندانامیف، م.ا. لہ دورو بہری تاریخ پھروہیش کہ تیبہی بیستون، تہرجہ مہی عینایہ توللا رہزا، باستان ناسی و ہونہری ئیران، تاران، ۱۳۴۸، ژمارہی ۳، رہشید یاسہ می غولامرہزا، کوردو پھ یوہستہ گی نیژادی و تاریخی ٹہو، ۱۳۶۳ تاران، سہر ژماری گشتی، نفوس و مہ سکہن ۱۳۷۵، ناسنامہی دیہستانہ کانی ولآت، ٹوستانی کرماشان، ناوہندی ٹاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۶۔ ہہر ٹہو، نہ تایجی تہفسیلی، ٹوستانی کرماشان، ناوہندی ٹاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۶۔ تہ بہری، تاریخ؛ فردہوسی، شانامہ، بہ کوشش محمہد دہبیر سیاقی، تاران، ۱۳۳۵، فہرہنگ جوغرافیایی ٹاوه دانیہ کانی ولآت، کرماشان ریکخواوہی جوغرافیایی ہیزی چہ کدار، تاران، ۱۳۷۴؛ ج ۴۶؛ فرہوش، بارام، ٹہرہنگی زمانی پھ ہلہوی، تاران، ۱۳۴۶؛ قورہیشی ٹہ مانوللا، ٹاو و کیف لہ ٹوستورہی ہیندو ئیرانی، تاران، بلاوکی ہیرمیس، کرماشان، باستان و ہزارہتی فہرہنگ و ہونہر، تاران، ۱۳۷۳، کیانی محمہد یوسف و ولگرام کلاین، کاروان سہرا کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۳؛ گولزاری، مہ سعود، کرماشان، کوردستان، تاران، ۱۳۵۷ ہہ تاوی؛ لوٹای، ہ «حہ فریاتی بیستون نہ شریہی ٹہنجومہنی فہرہنگی ئیرانی باستان، تہرجہ مہی کہ یکاوس جیہانداری، تاران، ۱۳۴۴۔ دورہی ۲، ژمارہی ۱، میقدہسی محمہد، ٹہ حسن تہقاسیم۔ بہ کوششی دخویہ، لیدہن، ۱۹۰۶ ز۔ ناسرہ دین شای قاجار، سہ فہر نامہی کہربہ لاو نہ جہف، تاران، ۱۳۵۵ ہہ تاوی؛ نہ شریہی ٹہسامی و عہ ناصر و واحیدہ کانی تہقسیماتی بہ ہاورپی ناوہندی موعاوہ نہتی

سیاسی وه زاره تی نیوخو، تاران، ۱۳۸۰؛ نه خسه ی کوماری ئیسلامی ئیران له سه ره
بنه ره تی ته قسیماتی ولآت، گیتی ناسی. تاران، ۱۳۷۷. یاقوت بولدان و ههروایش.

Diodorus of siciliy, Bibliotheca, tr, C.H. old fondon, 1968; Herzfeld, E,
Amtor von Asien, Berlin, 1920; Kent, R.G; old

Persian Grammor, texicn, new, Haven 1953; mackenzie, D.n; concise,
pahlavi Dictionary, London 1971; tacitus, the Annals, tr, ja ckson London,
1970.

عه لیئه کبه ره مه دانی دایره تولمه عاریقی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ په ره ی ۴۱۴ تا

۴۱۲ چاپی ۱۳۸۳ تاران (شه پوئل)

فه رمانره وایانی دینه وه روشاره زور، حه سنه وه یه کوری میر حوسین. شه جو ره ی
میژو ده لی: مه زنی تایفه ی به رزیکانی له سالی ۳۳۰ مانگی. له شماره زور شه و دایمه
زراندوه. ونداد و غانم برای میر حوسین به رزیکانی له سه ره کرده کانی هوزی به رزیکانی
بون و ناوچه ی دینه وه ره، هه مه دان، نه ها و هند، سامغان و هه ندی ولآتی ئازبایجانیشیان له
بن ده سه لاتا بووه، ونداد له ۳۴۹ و غانم له ۳۵۰ مانگی وه فاتیان کردوه، دوا ی مردنی
شه و ۲ برایه، هه مو شه و ناوچانه ده که ونه بن ده سه لاتی حه سنه وه یه کوری میر حوسین به
رزیکانی (بروانه، تاریخی دووه لی ئیسلامی ج ۱ په ره ی ۴۲۹). حه سنه وه یه، دوا ی
وه فاتی باوکی که دامه زریته ری بناغه ی حه قیقی ده وله تی به رزیکانی بووه، چوته سه ر
کارو بوته جیی نشینی باوکی، حه سنه وه یه دارا و ده وله مه ندود لاواو خیرخواز بووه و
په ناگای بی په نایان بووه و له ۳ مانگی مه ولودی ۳۶۹ مانگی و ۹۷۹ ز - بارگه ی به ره
ولای خوا تیکناره وه له قه لای سه رماج که خوی سازی دابو، نیژراوه و دوا ی مردنی شه و،
نه میر به در کوری حه سنه وه یه له جیی باوکی، له سه ر ته ختی حوکومه ت دانیشتوووه و روژ
بوژوژ شه ستیره ی به ختی گه شه ی زیاتر ده سیئی تا سالی ۳۸۸ مانگی و ۹۹۸ ز - شه وه نده

دەسەلانی پەیدا کرد، که لەدیوانی بەغاوە ناز ناوی ناصرەدین و دەولە - ی، بە خەللات پیتی دراوه (۴۶ تا ۴۹ شەرە فنامە بە زمانی کوردی چاپی ۱۳۸۱، تاران) - ئەمیر بە درپاشا بە رزیکانی (: حەسنە وەبە) لە ۳۷۹ مانگیدا، دینە وەر، شارە زور (جیبال): کوردستان، هەمەدان، ئەسەداوا، نەهاوەند بە گشت قەلکان و دەشتە کانهو، سامغان، بروجرد، خورە ماوا (شاپور خواست)، ئەهواز و خوزستان و تاواوی که رخە ی لەبن دەسەلانا بووه و سکەیشی لێداوه و خود بەیشی لە مزگە و تاندا بە ناو خوتندراوه تەو، لە سالی ۴۰۵ مانگی و ۱۴ - ۱۰ ز - بەدر هیرشی کردو تە سەر قەلای (کۆسجەد): کۆسەج لە نیزیکی کۆسە ی هەجیج لە که ناری چۆمی سیروان که بە دەس حوسین مەسعود بووه (مینورسکی، ئەمین زە کی و حوسین حوزنی موکریانی و هەروا کۆبە ی شەرە فنامە پەرە ی ۵۱ هەر ئەوی) و هەروا موجهل تاریخ وقیسه س، لە پەرە ی ۴۰۱ بە حوسین مەسعود کوردی، ناوی بردووه که ئەمیر بەدر ئەبو نەجم ناصرەدین و دەولە، چۆتە جەنگی و مەبە ستیش لە سفید رود ناوی سیروانە و هەروا حەمیدئیزە دپەنا لە پەرە ی ۴۳ فەسلی ۲ ئاساری باستانی و تاریخی لورستاندا ج ۱ چاپی جوژەردانی ۱۳۵۰ ئەو ئاوه ی بە چۆمی سیروان، لە ناوچە ی هەورامان، داناوه، لە سالی ۳۸۸ مانگی و ۹۹۸ ز - ئەمیر بە در پاشا کوری حەسنە وەبە فرە بە دەسەللات و خاوەن شان و شکۆ بووه که خەلیفە ی بە غا بە ناچار ناز ناوی ناصرەدین و دەولە ی پێداوه. نوسەری کتییی تە جاروب ئومەم فرە لە جوامیری و میرانی و بویری و مروفانی ئەمیر بە درخان بە رزیکانی قسە ی کردووه و دەلی: ئەمیر بەدر فرە دادگەر و عادل بووه و هوش و بیر لای نە داران و بی دەسەللاتان بووه و ولاتی ئاوه دان کردو تەو و تەوسیعە ی کۆمە لایەتی، ئابوری، فەرەنگی و سیاسی بە دیهیناوه و تاجوار سەدە ی (۴۰۰) مانگی بەو پەری ئازادی و سەر بە خوینی ولاتی بە خیر و بەرە که تەو، بە رێو بردووه و دە یلمە کان نیازیان بەو بووه و هەمیشە، یارمەتی و کۆمە گیان لە ئەمیر بە در ی بە رزیکانی و بستووه، ئەمیر بەدر دژی ئیحتیکار بووه و

ہمیشہ لہ بیری دابین کردنی ژیانے خوش و پرلہ شادی بوہ ہزاران بووہ وزور بہ وردی سہرنجی باری بارزگانی و ٹابوری داوہ و کوشاوہ تاوالات بہ رہو تہسبعہ و ژیانے باش بیا۔ فرہیش بہخشہ رو دلواوہ سہخی بووہ و ہمہو سالی زیاترلہ ۵۰۰۰ دیناری بہ سہر کاروانی حاجیان داوہ و ٹیجازہی نہ داوہ پول و دراوہ حاجیان بسینتہ دری و زیاترلہ ۲۰۰۰۰ دیناریشی بوخہرجی موہاجیر و ٹہنساری حیجاز ناردوہ، بہ و حالہ شہوہ، ہمیشہ گہ نجینہ و خہزینتہی پرو تہژی بووہ۔ ٹہمیر بہدر بہ رزیکانی ۳۰ سالی رہبہق حوکمرانی کردوہ و ۲۸ سال بہوینتہی ٹازاد و سہر بہخو۔ لہو پیری دہ سہلات و مرو فانیدا حوکومہتی کردوہ۔ دہ لین، جاریکیان ہستی بہوہ کردوہ کہ خاوہن مولکہ کان زولمیان لہوہ رزیر و جوتیاران کردوہ، ٹہمیر بہدر، خاوہن مولکہ کان بو فراین بانگہیشتن دہ کا، خوانی رہنگین و پرلہ خواردہ مہنیاں بو سازدہدا، بہ لام نان لہ سہر خوان نابے، میوانہ کان، دہس بو خواردن نابن، چاوہ روان دہبن نان بیتن، ٹہمیر بہدر دہلی: وادیارہ بہ بی نان، خوراکتان پی ناخوری، ٹہی بو زولم لہ و ہرزیر و جوتیاران دہ کهن، لہ مہولا، مافی زولمتان نہو ہہرکہسی لہ و ہرزیر و جوتیاران سہتم بکا، بہ کوشتن نہ بی وازی لیناہینم، چونکا نان بہشان و پیلی جوتیاران پیدادہ بی۔ دہ لین: میر بہدر روژی لہ گہل ہندی لہ سوارہی سپای خویدا، لہ شوینیکہ و ہ دہرویشتن، دارفروشی، بہ کولہ داریکہوہ، بہرہو رویان ہات و یہک بہ خوئی ہاواری کردا ٹہی حاکم یہ کی لہ سوارہ کانت ۲ نانی بہ زور لی ساندہم۔ منی نادار بہو ۲ نانہ قنیاتم دہ کردو کولہ دارہ کہ یشم دہ فروشت بوخہ رچی خاوخیرانہم۔ ٹہمیروتی: ٹہو سوارہ دہ ناسی عہرزی کرد۔ بہ لی: ٹہ گہر بی بینم، ٹہمیرلہ دہم دولیکی تہ نگہ بہرا، راوہ ستاو دہ ستوری دا۔ دانہ دانہ سوارہ کان لہ و بوہ بہ بہردہمی دارفروشا برون، دارفروش لہ پراوتی: ٹہو، ٹہو سوارہ یہ، ٹہمیر لہ ٹہسب دای بہ زاند و دہستوری داتا ٹہو کولہ دارہ بگری بہ کولہ و ہ و بیبالہ شار، بی فروشی و پول و دراوہ کہی بدادہم دارفروشہ، ٹہو سوارہ لہ سوارہ ناو

دارہ کانی میر بووہ و فرہ پاراوہ تہوہ کہ بہ ئہ ندازہی دارہ کہ، پارہ بہ دارفروش دہدا
تامیر بی بہ خشی، بہ لام نای بہ خشی، ٹیترلہ وہ لا، کہس نہی دہویرا زولم بکا. بروانہ
خولاسہی تاریخی کوردو کوردستان، ئەمین زہ کی، تہرجہ مہی یەدو للآخان رە وشەن
ئەردە لآن، لە کوردی یەوہ بو فارسی، چاپی ۱۳۸۱ هەتاوی تاران، بلاوکی توس.

نوکتە: گوچیہر Cehr-(ow) -gaw ناوی یەکی لە پاشاکانی بازارہنگی: (بہ رزیکانی)
حەسنە وە پەیی ناوچەیی شیرازہ، کہ لە سەدەیی ۳ زاینی دا حوکومەتی بہ دەس بووہ و لە
رەگەزو سولالەیی گوچیہرہ کہ لە سە دەیی ئە وەلی زاین. ئە رتخستەر (ئە ردە شیر)ی برای
خوئی کوشتووہ و لە سالہ کانی دواي ۲۱۲ زاینی، پاپەک، باوکی ئەردە شیر بہ دژی
گوچیہر، راپەری و جیی ئە و کہ بہ کوشکی سپی (:بہ یزا) ناوداریو (لە شاری فەسالہ باکوری
شیراز: شیراز، سیراج) داگیری کردو لە بان تەخت و بەختی پاشایی دانیشت (تە بەری ئەم
ناوہ بہ «جوزہر» ناو بردوہ، جوزہر: گوزہر: گوچیہر - ہ - مە زدییە سنابہ ئە ستیرەیی
کلک دار ناوی دہ باکہ لە کاتی ہاتنی سوشیانس لە گوئی زہوی دہ کہوئی و ئاگری دہدا:
(بروانہ: فہرہنگی موئین پیتی گ بەشی ناو ج ۶ پەرہی ۱۷۳۴ چاپی ۵ تاران چاپی
سالئ ۱۳۶۲ سپیہر، ئە میرکہ بیر. گوئی goti تاییفہ یە کہ لە زاگروس نشینانی کون و کہو نارا
کہ لە باکورو روژ ہەلاتی شارہ زور، وارگہ ونشینگہ یان ہہ بووہ، پیر شایل یە کی لە
ئوستادانی باستان و کہو ناراناسی، ئەو زانایہ گوئیان بہ ئاریایی رەگەز، زانیوہ کہ یە کہ مین
دەسە و شە پوئلی لە موہاجیرانی ناوہندی ئاسیابون، ئەو دەسەو پوئلہ، ہیرشیان بردوتہ
سەر بائیل و ئە کہد و لە روژگاری دہ سە لاتداری ئەم گوئیانہ، بہ سەر بائیلدا، ہەندی لە
شارہ کانی ئەو ناوچہ، فرہ ناوہدان بوئتہ وەو رەو نہ قوگہ شەیی ساندوہ و پەرہی گرتووہ.
گوئیان لە کاتی خوئیاندنا نارامسین پاشای ئە کہد - یان تیک شکاندوہ و زەر بہو دەسی
توندیشیان لە لولوبیہ کان، وە شاندوہ. لە میژوی دہ سە لاتداری گوئیان بہ سەر بائیلدا
ئاگاداری یە کی فرہ لە بەردە سانہ، تەنیا ناوی پاشای گوئیان لە ۲ رەش نوسا ہہ یە کہ

هه‌ندیکیش لینگ جیا وازیان تیدایه، به‌رانبه‌ری یه‌کی له و ۲ ره‌ش نوسانه ماوه‌ی ده سه‌لآتداری گوتیان به‌سه‌ر بایلدا (۱۲۴ سال) و به‌رانبه‌ری ره‌ش نوسه‌که‌ی تر ۱۲۵ سال و ۴۰ روژ بووه، هه‌ندی له‌باستان ناسان، پیته‌ختی گوتیان به‌شاری: (ئه‌ریها) نیتیک به‌شاری که‌رکوک و هه‌ندی زانای تر پیته‌ختی گوتیان به‌(سوبارتو) زانیوه که له ولآنی ئاشوردایه، ئاخترین پاشای گوتی (تیریکان) بووه که له ۴۰ روژ ژیا تر پاشایی نه‌کردوه و به‌ده‌سی: (ئوتون لکال) پاشای «ئه‌رخ» که له‌خاکی سوّمیردایه، کوژراوه و ده‌سی گوتیان. ی، له‌بایبل کورنکر دوته‌وه، جادوای گه‌رانه وه‌ی گوتی یه‌کان بو ناوچیا و چروکیه‌فه‌کانی خویان، حوکومه‌تی ئه‌وان بنه‌بربووه و بووه‌ته حوکومه‌تی پچوک بچوک و ناوچه‌یی. گوتی = goti (گوتالاند) (آ ل ا Gotlan، فر Gothic) سه‌رزه‌وی باشوری سوید که له‌دولای ده‌ریاچه‌ی «واتر» Vatter دایه و ده‌بیته ۲ به‌ش که ده‌شته‌کانی غه‌ری بو به‌خیو کردنی ئازه له‌ده‌شته‌کانی روژ هه‌لآتی گوتی تابه‌تی کشت و کاله، که‌رکوک karkuk شاریکه، له‌کوردستانی عیراقد؛ (به‌ینه نه‌ه‌ره‌ین) که کوردنشینه و زیاتر له ۱۶۷۰۰۰۰ که سه‌وله‌ده‌ور و به‌ره‌که‌یشی دا‌چالی نه‌وت و پالآوگه‌هه‌یه، فه‌ره‌نگی مو‌عین محمه‌د پیتی گ و ک ج ۶ په‌ره‌ی ۱۷۳۳ به‌شی ناو؛ چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲. سپه‌هر، ئه‌میر که بیر تاران. گو‌ده‌رز کوری قاره‌ن کوری کاوه‌ی ئاسنگه‌ر، حاکی ئیسپاهان که به‌فه‌رموده‌ی فیرده‌وسی له‌زه‌مانی کیان، دوای خانه‌دانی نه‌یرم، خانه‌دانی گو‌ده‌رز. ی‌گه‌شواده‌کان گرینگه‌ی یه‌کی فره‌ی هه‌بووه. بنیاتنه‌ری خانه‌دانی گه‌شواد. ی کلاو زیرین، له‌سه‌رده‌می فه‌ریدونی کورد، ژیاوه و کوره‌که‌ی ئه‌و به‌ناوی گو‌ده‌رز قاره‌مانی گه‌وره‌و ناودار و هه‌لسورپنه‌ری ولآت له‌زه‌مانی که‌ی کاووس و که‌یخوسره‌و. کوری ئه‌و گیو پاله‌وانه‌یه، (چو گو‌درز و چون توس و گیو دلیر - چوگسته‌م و شیدوش و به‌رام شیز) فه‌ره‌نگی مو‌عین هه‌رئه‌وی.

بیستون وکەو ناراناسی بیستون

یەکی لە گرینگترین شوینەکانی کەو ناراناسی ئێران، مەحوەتە یەکە، لەبەرزایی و داویتی کیتی بیستون دایە، لەقەراخی شاری کۆتی خۆرەه لاتی - غەریبەبان ئێران و دەشتی بەینەنە هەرین کە لە (۳۲ کیلۆمتری رۆژەلاتی کرماشان) دا هەلکەو توو. دیو دو روس سیسیلی ئەم شوینە ی بە کیتی بەغەستان یا جیی خودایان، ناو، بردو و کەندە کاری نەخشی بەر جەستە و کە تیبەکانی داووتە پال سیمیرامیس شابانوی ئاشور (۳۹۳ و ۱/۳۹۱). جوغرافی نوسانی دەورە ئیسلامی، جگە لە ناوی (: بیستون) بە ناوی «بیستون» یش گوێراوە (برواننە: کوری حەوقەل، ۳۵۹/۱؛ یاقوت، ۷۶۹/۱؛ میقدسی، ۴۰۱، ئیستەخری، ۱۹۵؛ قەزوینی، ۳۴۲). باوێ کو شۆرەتی ئەسلی بیستون، لە بەر ئەو یەکە، کە تیبەکانی میژویی. ئێرانی کۆن و نەخشی پاشاکانی ئێرانی لی هەلکە ندراو. دیارە کیتی بیستون چەن سەدە بەر لە وکە تیبانەش جیی ژیان و حەوانەووی مروف بوو. بەر لە، پارتی، ماد، هەخامەنشی، سلوکی، ساسانی و ئیسلامی، مروفی دە ورو سە ردهمی بەردو بەردین لەوی هەبوو و ئاسە واری لەو بابە تانەو لە بیستون، دوز راوێ تەو، کۆترینی دوزراوێ کانی پیوەندی دار بە سەردەمی بەردو بەردینە لە غاری خەر (لە بەرە ی باشوری کیتی بیستون) بە هوی کۆمەلی کانا دایی لە ۱۳۴۴ هەتاوی و ۱۹۶۵ ز - پەیدا کراون (ئیسیمیت ۲۱؛ هەرئەو و بانگ، ۶۴-۶۳). نوکتە واژە ی خەر: غاری خەر، لوری یەو لە هە ورامانیدا، دە بیته: هەر ولە جافی و موکریانیدا دە بیته: کەر یانی (ک، خ و ه) جیگۆرکی دەبن، لە هەندی ناوچە ی لورستاندا خالو کە بە مانالالو - یەخ دە بیته - لە باتی خالو، هالو بە کار دە بری، لەزاراوی کوردیدا (ه، ک، خ) جیگۆرکی دەبن، بی گۆرینی و اتا، بووینە: هەز ارکانی، دە بیته هەزار خانی، لە کەیمنە و ناوچە ی هەوراماندا، یانی: لە (کانی، خانی، هانە) تە نیا، ک، خ و ه جیگۆرکی بون و مانا کە یان، یە کە - گار، گارە لە کافیسنادا بە واتای شاخ و کیتە. گارە لە هەوراماندا ناو

بوچھن شاخ وکیو۔ ہار واژہ یہ کی کوئی مادہ یو بہ واتای بہرد۔ سہخت بہ رده لان، شیت و لیوہ۔ یو بہ واتای: نہہز، شہرانی، کولتہ دہر، زیرہ ک، سہر سہخت، کہ للہ رھق، چالاک، فرہ بزور و بزبو، چارہ نہ کراو و سہ گی ہارویانی گر۔ ہارہ، ناوی تایبہ تہ، تیکلاو: مورہ کہ بہ لہ ہار + ہ۔ یانی (ہ) نیشانہ ی نیسبہ تہ، وہ ک نامہ، ژنانہ، مہردانہ، یانی مہنسوبہ پال ہار۔ ہارہ بہ واتای بہردی ٹاش وٹاسیا و، کہشتہ کہ، دہ ہاری و وردی دہ کا۔ ہارہار، ناوی قہ لای مادہ۔ کہ لہ ہہو رامانی تہخت ٹاسہ واری ماوہ، یانی قہ لای سہخت ورھق، شاخوای، بہرز، سہخت، ہہ لہ ت و بہرد، ہہ لہ موت لہ ناوچہ ی بہ گزادانی لای سہ قز بو تہ (خارخار) یانی (ہاخ) جیگورکی بون۔ کہژ، کیف لہ شارہ زور، ہہ ورامان، قہرہ داغ (: رہ شہ داخ) و موکریان۔ کہژ یانی کہ مہر، کاو مای، یال، شان، ملہ بو مہ بہستی واتای شاخ، ہہ لہ ت وزہ ردو بہرد، بہزایی، بہ کار دہ ہیتری۔ ک و گ، لینک نیژیکن، جیی سہرنجہ گ دہ بیٹہ ہگار، دہ بیٹہ: ہار، (گار و ہار ہہر ۲ بہ مانای: شاخ و کیقن)، ہار ہار بہ واتای شاخ و کیوہ، چون گار، گارہ لہ ٹافیتادا بہ واتای شاخ و کیقہ (و کیف، لہ زمانی عہرہ پیدا بو تہ: کہف)۔ توژینہ وہی کہ و ناراناسی لہ م غارہ دا (خہر: کہر: ہہر) کہ تا ۲۷ میٹر قوولہ، جیی ژین بووہ لہ سہردہ می موستری (بہردہ، پارین: پارینہ ی نافینہ، ...، ۴۔ ...، ۸۰ سال بہرلہ مرو)۔ کہ ٹیستا سال ۲۷/۱۱/۲۰۰۷ زو ۲۷۰۷ کوردیہ۔ کہ لہ ژیر ۲ میٹرلہ توژا لہ کانی سہ رده می پارینہ بہردی ژیرین و ٹہولای پارینہ بہردا بووہ، ٹاشکرا بکری، ٹہو بہردانہ ی بہ دہس ریٹک و پیٹک کراون و تائیستا دوز راونہ تہوہ، تراشراوہ کان، تیغہ کانی ٹہستور و بہردہ؛ داتاشراوہ کان بون، کہ لہ نیژیک سہ خہرہ ی غاری خہر، غاری بچوکتہر، جیی راوی راوچیان بووہ کہ لہ ۱۳۲۸ ہہ تاوی و ۱۹۴۹ز۔ پشکنینی لہ ویدا کراوہ (کون، ۶۵-۵۳؛ ٹیسمیت، ہہ رٹہوی) لہ وشوینہ دہس سازگہ لی بہردی و ٹیسک و پلوسک گہ لی، دوز راونہ تہوہ کہ نیسشان دہ دا کہ لہ ویدا، راوکردنی ٹاسک، ٹاسکول، مامز، کار مامز و کہرہ کیوی برہوی ہہ بووہ۔

هەر لەو غارە دا لەتە ئیسیکی باسکی وینە مروۆفی دوز راوه تەووە که پێوەندی بە ئاندر تالها - وەپە (هەر ئەوی) لە توێژینه وەکانی ساڵەکانی ۱۹۶۳ تا ۱۹۶۶ ز- لەتە سوآله تی خوآله میشی ره وشنه نی نه خشدار له مه حوه تهی بیستون به دهس هاتوووه: که تاریخی ئە وانە. ده گهریتتهوه بو نیوهی دوه می هه زاره ی ۲ بهر له زاین (گلایس، «توپوگرافی: zurtopographie، ۱۶۰-۱۵۹). له و توژینه وانە ی تائیتا ئەنجام دراوه له بان زنارو تاشه به رده کانی بیستون له ماوه ی تا ئەندازه ی ۱۰۰ مێتری بوآی باکور نه خشی زهقی داریوش له نوخته یی که پشکیتنه رانی ئالمانی، ئە وەیان به داوینە ی ئاسه واری پارتی) ناو بردوه، ئاساری خانو بهرە ی، بهرداوی و به بهرد ساز دراوی که دوز راوه تەووە، له بهر ئەوهی که له ئاسه واری ته په ی نوۆشی جانی (: لای مه لایه ر) ده چی، ئە وەیان به باقی ماوه ی دژوقه لآی ماد- ی، زانیوه (ئیرا نیکا، ۱ و ۱۷/۲)

یه ک سنجاقی موفه ره غ (: سیخه لی فلزی و ئاسنه وآه که وه ک سوزنه که له ئاخره که یدا دوگمه یه کی تیگیراوه، ده ر زیله ی زولفی ئافره تان - (موفه ره غ، بروۆنز، ئالیاز که له مس و قه لآیی سازدراوی و ناوه که ی خالی کرابی) که دوزینه وه ی سنجاقی موفه ره غ شروعی ده وره ی موفه ره غ نیشانه؛ هه بونی ۵ هه زار سال مێروی هه بونه بهر له زاین و ئاخه ر و دوا یی شروعی ده وره ی موفه ره غ نیشانه ی ۱۰۰۰ سال مێروی بهر له زاینه). پێوهندی دار. به سه ده ی ۸ یا ۷ بهر له زاین له باقیماوه ی خانو به ره سازی له و ناوه په یدا کراوه و کوئی ئە و ئاسه واره، ده گه یینیتته، ده وره ی ماد (گلایس، هه ره ئەوی، ۱۵۵-۱۵۶) به قسه و بیرو رای پشکیتنه ران، دژوقه لآی ماد، په ناگای گنۆمات، بووه، که داریوش له ۵۲۲ بهر له زاین ئە و دژه ی داگیر کرد. له وه ده چی هه ره لم شوینته بو بی (کوۆت، ۱۱۸، لوۆشای، ۶۶-۶۷).

داریوش دوا ی سه ر که و تنه کانی له سا له کانی ۵۲۲-۵۲۱ بهر له زاین لیبرا تا سه ر که تنه کانی خو ی له بیستوندا دوباره نیشان بداته وه، چونکا بیستون سه ره رای

گرینگى سپاگەرى، لەكەو ناراوە گرینگى ئاينى و مەزھە بيشى ھەبوو، سونھتەى كوتى كەندە كارى نەخش و نىگارارى بەرجەستە و زەق لە غەربى ئيران لە كوردستاندا (بووتە نەخشى زەق و بەرجەستەى لولوبى لە سەرپیل زەھاو پيوەندى داربە نبوەى ھەزارەى ۳ بەرلە زاین) ھەم لە بارى جیبى و ھەم لە بارى شیۆە و تەركیبى نەخشى بیستون دنە دەربووە تا لەوئى ئەو نەخش و نىگارانه بە وشیوانە ساز بەدرین (فاركاس، ۳۱-۳۰، لوشای، ۷۲، ۶۹-۶۸). نەخشى بیستون بەقەد تا شەبەردوزنا رىكى مۆستە تیلی رىك و لوس بە ئەندازەى ۵/۵x۳ مېتر، تراشراو، تەرمى داریوش كەلە ھەموان زلترە (بە بلیندی ۱/۷۲ مېتر) بەوتەى لارومەت نیشاندراوە كە كراسى ئیرانى لە بەرا یەو تاجى كۆنگرەدارى لە سەر ناو. لە دەسى چە پیندا كە وانیکە، كە نوکی ئەوئى لە سەر پىی چە پى خوی داناو و دەسى راستیشى تا نىزىكى رومەتى بە رزکردو تە وە لە بان سەرى لە نىوقاپىكى بچوکی ئەم كە تیبەدا كەندە كارى كراو و نو سراو: «من داریوشم شای گەورە، شای شاكان، شای ئیرانیان و ناوچە كانى ئیران، كورى و ەشتاسب (ھیستاسب) لە پشت سەرى وینەى داریوش چە كداری ئەو و گوبرياس (گەئو بەروە) یە كى لە ۶ كەس لە دارو دەسەى داریوش كە چە كیان لە گۆئومات دارنیو (كینگ، سەرەتا؛ ۶۰ كونت، ۱۳۲) نیشاندراون. كە ئەو ەلیە كە یان كە وان و تېردانى ھەلگرتوو و ئەوئى تریش نىزەى بە دەسە وە یە. داریوش، پىی راستى خوی لە سەر لاشەى گۆئومات داناو كە لە سەر گازە رەى پشت راکشاو و ھەرودو دەسى بە نیشانەى بەخشین بەرز کردو تەو. لە بان شانوكەو، وینەى ئاھورە مەزدا دەبندرى كە حەلقە یە كى بولای داریوش راکیشاو، ئەو شانۆبە وینەى كۆتە یە، لە ھونەرى خەلكى خۆر ھەلاتى نافین و یە كى لە ئامانچە كانى نەخشى بیستون، بى دودلى. نیشان دانى پلەى پاشایی بوو كە بە داریوش دراو. بە راو ژیوى نەخشى زەقى لولوبى كە شان و شكوى زالبونى حاكمی نیشان داو، نەخشى داریوش زیاتر لە شانوى نیشان دانى ئاھورە مەزدا، دەچى، شای زالبو، بەبى سەرنجدان بە یەخسیران،

روی له ٿاهوره مه زدایه (لوشای ههر ٿهوی) له لای راستی نه خشه که، ده سه یی ۹ که سی «فرمانره وای یاغی» یه خسیرو دهس به که له مچه و زنجیر له مل بولای پاشای زالبو، دهرون، وینهی فرمانره وای دیل بچو کتر له وینهی داریوشه و ههریه که له وانه له روی نیووجلکی نه تهوه یی خوبان، ده ناسرین (ههر ٿهوه، ۶۶، کونت، ۱۳۱؛ کینگ، سهره تا، ۱۳). ٿم نه خش و نیگار نه خته نه خته سازدراوه، له سهره تاوه، تاشه به رده که تاشراوه و ریک و لوس کراوه، نه خشاندن و کهنده کاری تهرم و لاشه کان و نویسی دهقی که تیهی ٿیلامی، به کورتی له رافهی تهرمی داریوش؛ ٿهوسا ناساندنی نه خشی حاکمانی یه خسیر. له و که تیهی ٿیلامیه داوهه روا نویسی که تیهی بابیلی؛ وه نویسی ۴ ستون دهقی زمانی که و نارای ٿیرانی له ژیر نه خشاوه، له نوسراوه که دا. داریوش رایگه یاندوه: ٿهوه خه تی ٿیرانی نیزادانی ٿاریاییه که به (ویستی ٿاهوره مهزدا) له پیش چاوی من کهنده کاری و نوسراوه و به دهنگی به رز خویندراوه تهوه (کونت ۱۳۲؛ تروپلمان ۲۸۵، ۹۱۹). هیریدوت و اتای گرینگی میژیوی که تیهی بیستونی به نهختی جیاوازی له پاژدا دوپاته کردوتهوه (۹۳-۹۲/۱۱). له راستیدا ٿهوه، راولینسون بوکه ره مزی خه تی میخی (بزماری) که تیهی بیستونی دوزیهوه، ٿهوه زانایه، یه که مجار که به ناوی ره وانه کراوی سپایی ولاتی به ریتانیا، هاته ٿیران، له نیوان ساله کانی ۱۸۳۵ تا ۱۸۳۷ز- چووه کرماشان و دیتنی ٿهوه که تیهه وله پاشان له سالی ۱۲۶۳ مانگی و ۱۸۴۷ز- نوسخه یی له و که تیهه هه لگرتووه و سهره نجام له سالی ۱۲۶۷ مانگی و ۱۸۵۱ز- له روی نوسخه یی که خوئی لیی هه لگرتوو، که تیهه که ی خویندبووه (برواننه پهره یی. ff ۱۸۷) خویندنه وهی «بهردی روزیتا» ٿم خویندنه وه گرینگی راولینسون به کللی خویندنه وهی خه تی هیروگلیف، دانراوه. (ٿیرانیکا، ۲۹۹/۱۷)، راولینسون له پاشان دهسی کرد به خویندنه وهی دهقی بابیلی، به لام دهقه سهخته که ی ٿیلامی، دابه زمان ناس: ٿه دوین ناريس هاو شاری خوئی. جادوای ٿهوه، وایسباخ، بوئه که مجارده قی ٿیلامیه که ی له

۱۳۲۹ مانگی و ۱۹۱۱ز۔ بہناوی «بہردہ نوسراوہ کانی پاشاکانی ٹیرانی» بہ چاپ گہ یاند (پہری، ۷۸ff)، کونیک زمان ناسی ٹوتریشی له سالی ۱۹۳۸ز۔ ٹهوهی به تهواوی خویندو تهوهو بلاویشی کردو تهوه

Rellefund Inschriftede skoenigs dareioslam filsen von Bagistan lelden 1938.

تویژینهوه کانی دواپی له ۱۹۰۳ز۔ به هوئی ویلیامز جه کسون نه نجام دراوه (بروانه، جه کسون، ۷۷-۹۵). دواپی سالی، دوشکیئنه ری به ریتا نیایی، کینگ و تامیسون، رونوسی تازه یان له وکه تبه هه لگرته وه وه یه که مین تهراحی وردی نه خشی به رجه سته کانیان ناماده کرد (هه رتهوئی)، له ۱۳۲۶ هه تاوی و ۱۹۴۷ز۔ جورج کامیرون، له زانکوی شیگاگو، ده سیان کرد به خویندنه وهی دهقه کوته ٹیرانی و ٹیلامیه که «دهقی ٹیرانی "the old..." ۵۴-۹۴، «ٹیلامی "the Elamite..." ۶۸-۵۹» یادمان "the monument..."، ۱۷۱-۱۶۲؛ ٹیرانیکا، ۳۰۰/۱۷). رولیند کونت نه مریکایی تهو دهقه کوته ٹیرانی له ۱۳۳۶ هه تاوی و ۱۹۵۷ز۔ خویندو تهوه و پیدیا چووه تهوه (بروانه: په ری ۱۳۵-۱۱۶). ته لیزایت ویتلاندر ته لمانی دهقی که تبه ی بایلی یه که ی له ۱۹۷۸ز۔ له چاپ داوه. سه ره نجام تازه ترینی خویندنه وه و تویژینه وهی تهو نه خشه زهقه و که تبه که ی بیستون له لایه ن هینس و بورگیر له ۱۳۶۲ هه تاوی و ۱۹۸۳ز۔ نه نجام دراوه و بلاو کراوه تهوه (په ری ۴۱۹ ff). که تبه ی بیستون له روزگاری داریوش به زمانی جیاجیا ته رجه مه کراوه و نوسخه ی نارامی تهو له روی پاپیروسه کانی سه دهی ۵ بهر له زاین پاریر راوه (کولی، ۲۷۱-۲۴۸؛ گرینفیلد Greenfield، سهر تا سه ری کتیب). باقیماوهی ناساری دهوره ی سلوکی له ناو مه حوه ته ی بیستون ته نیا یه ک پایه سه رکوله که ی (ٹیونی) یه، به ته ستوری ۵۲ سانتی میٹر، که له به ردی ناهه کی رهنگ کراوه، که ده گونجی هی مه عبه دیک بوپی که بوریر دانان بو هیر کول، له وی دانرابی، ته م پایه سه رکوله که، ته کری له گهل تهو پایه کوله کانه ی له نای خانم ی (ته فغانستان) دوز

راونه ته وه، پیکه وه به راورد بکرین، نه مانه ی ئای خانم له ئاخری سه ده ی ۴ بهر له زاین سازدراوه (ئیرانیکا، ۱۷/۲۹۹).

له ۱۳۳۷ هه تاوی، له کاتی سازدانی ریگای شوسه ی هه مه دان بو کرماشان موجه سه مه ی پیاویکی درشت نه ندام که موی سه وروریشی پرپووه، له سه ر روی پیستی له که ناری گورزی خو ی له حالی پوشدان له بان سه کو به که وه نیشان دراوه، په یدا کراوه که به که تیه به کی یونانی که له پشت سه ری موجه سه مه که وه که نده کاری کراوه، ناسنامه ی نه و (هیرکول) ه ده رکه و تووه، موجه سه مه ی هیرکول نیوه ئاخیز له سه ر ته نیشتی چه پ نیشان دراوه که پیاله یه کی به ده س چه په وه یه و تانیژیکی رومه تی به رزی کردو ته وه - له پشتی موجه سه مه که، بیچگه له که تیه یی که به خه تی یونانی کون نوسراوه، نه خشی دار زه ی تونی که به سه ر لقی نه و داره دا، که وان و تیردانی که وان هه لا واسراوه و جوان دیاره، گورزی سه ر خری هیرکولیش له پیی داره زه ی تونه که دا، که نده کاری کراوه. روژگاری سازدانی نه و که تیه، به سالی ۱۶۴ له تاریخی سلوکی وربکه وتی ۱۴۴۸ ز- نیشان دراوه (حاکمی، ۳-۱۰). ئاسه واری ده وری نه شکانی له بیستوندا چه ن نه خشی زه قی میهرداد- ی ۲ (۱۲۳-۸۷ بهرله زاین) و گوده رز- ی ۲ (ح ۵۰ ز- نیشان دراون، که هه ردوکیان به سه ر روی تاشه به ردیکی ۱۲ میتری له و زنارو تاشه به رده، که نده کاری کراوه و پارچه به ردیکی نه خشی ندرایوی تریش له نه خشی میهرداد- ی دوه مدا، ده بیندری (۳۰/۳/۶۵ میتر) لارومه تی ۴ ساتراب به ته رتیب له به رانه ی، ته رمی شای نه شکانی، دا، نیشان دراوه و، له لای چه پی نه خشه که یش که تیه یی به خه تی یونانی هه یه که ناوی شای له سه ر که نده کاری کراوه. نه خشی دوه م که لای نه خشی میهردادایه، زالبونی گو ده رزی دوه م به سه ر میهردادا له شانوی جهنگی سواراندا، نیشان ده دا. نه م ۲ نه خشه له سو نگی که ش و هه واوه فره زیانی دیوه. بیچگه له وه، به شی له نه خشی میهردادیش بو که نده کاری وه قفنامه ی شیخ عه لیخانی زه نکه نه بریندارو خراب کراوه که

له میژوی ۱۰۹۶ مانگی و ۱۹۸۵ز- که کاروان سه رایه کی له ویڤا سازدابو، که می دورتر تهخته بهردی زل ههیه که به سه ر روی ئه و نه خشی شازاده یی ده بیندری که به روی ئاگردانی ئه سپهنده ده پرژینی (واندنیرگ، «که و ناراناسی Archeologie ... ۱۰۷»، «چهن نه خشی زهقی Relief...»، ۱۱۹؛ گروپی، ۲۱۲). له دیی بیستون ۳ سه رکۆله که، نه خشی ئانا هیتا و شای ساسانی ده بیندری که فره له سه ر ئه ستونه کانی تاق و ستان ده چی، ئه توانی هی سه رده می خوسره وی ۲ یا خوسره و په رو یز، بی یانی پیوهندی به نیوه ی یه که می سه ده ی ۷ز- هه بی (کلیس، «سه رکۆله که کان "Dlesasanidischen"»، ۱۴۳-۱۴۷، جه دوه لی ۵۱). ئه م سه ر ئه ستونانه له گه ل سه رکۆله که ی چواره می که له م سه رده مه داله نیو چوو، هه لده گری که به یه ک خانو به ره ی ده و ره ی ساسانی پیوهندی هه بو بی. باقیماوه ی پردی له سه رده می ساسانی که هه ردولای ئاوی چۆمی گاماسا، پیکه وه گری داوه و هه روا ماوه، ئه و پرده، به پارچه به ردی ره ق و سه خت ساز دراوه و به سارو جی که دیمه نی ئه وی داپوشیوه، دروستکراوه (متسین، ۱۲۸؛ گولژاری، ۱/ ۳۸۲، ۳۸۳؛ ئیرانیکا، ۱۷/ ۲۹۴). دیواره به ردینه یه کی ئه ستورکه ۱۰۰۰ میتر درێژو ۵ میتر پانه و له ۳ ره دیف قه تعه به ردی زلزل ساز دراوه، که باقیماوه ی به رد چینه وله که ناری راستی چۆمی گاماسا، دایه و پیوهندی، به باقیماوه ی پردی بیستونه وه هه بووه. که به تیگرا، هه لده گری به شی له جیی راوی خوسره و په رو یزی سازدایی. (متسین، هه ر ئه وی)، له لای چه پی نه خشی داریوش، به رده تراشاویکی پان و به رین له زناری داوینی کیوه که دا هه یه، که ۱۸۰ میتر درێژو ۳۳ میتر به رزه و به فره اد تاش ناو داره وه هه لده گری که له ئاخری ده و ره ی ساسانیدا، سازدایی (گولژاری، ۱/ ۳۷۸، ۳۸۰). ئه و نه خش و نیگاره گه و ره و ئه و که تیبانه، له به شی ئاسه واری ده و ره ی ساسانیدا سه بت کراون و نوسراون (میشکاتی ۱۶۵-۱۶۶). - سه رچاوه: کوری حه و قه ل، محمه د، سوره تولئه رز، به کوششی کرامیترس، لیده ن، ۱۹۳۸ز-؛ ئیسته خری،

ثیراهیم، مه‌سالیگ و مه‌مالیک، به کوششی دخویه، لیدن ۱۹۲۷ز- حاکمی، علی، «موجه سه‌مهی هیروکول له بیستون» گوڤاری کهو ناراناسی، تاران ۱۳۳۸ هه‌تاوی، ژماره‌ی ۳-۴؛ قه‌زویی، زه‌که‌ریا، ناساری بیلا، بیروت، ۱۹۶۰ز- گولزاری، مه‌سعود، کرماشان، کوردستان، تاران، ۱۳۵۷ هه‌تاوی، میقدسی، محهمه‌د، نه‌حسن ته‌قاسیم، به کوششی دخویه، لیدن، ۱۹۰۶ز- یاقوت، بولدان،

I' Irān ancien Brusspls 1982; weissbach, F H die klinischri ftender Achämeniden Lipzi 7 1991,

Borger, R. and W. Hinz, «Die Behistun-Inschrift Darius' des Grossen», *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments I*, Gütersloh, 1984; Cameron, G. G., «The Elamite Version of the Bisitun Inscriptions», *Journal of Cuneiform Studies*, New Haven, 1960, vol. XIV; id, «The Monument of King Darius at Bisitun», *Archaeology*, 1960, no.13; id, «The Old Persian Text of the Bisitun Inscription», *Journal of Cuneiform Studies*, New Haven; 1951, vol. V; Coon, C. S., *Cave Exploration in Iran 1949*, Philadelphia, 1951; Cowley, A., *Aramaic Papyri of the Fifth Century B. C.*, Oxford, 1923; Diodorus of Sicily, *Bibliotheca historica*, tr. C. H. Oldfather, London, 1918; Farkas, A., *Achaemenid Sculpture*, Leiden, 1974; Greenfield, J. C. and B. Porten, *The Bisitun Inscription of Darius the Great: Aramaic Version*, London, 1982; Gropp, G. and S. Nadjmabadi, «Bericht über eine Reise in West- und Südiran», *Archaeologische Mitteilungen aus Iran*, Berlin, 1970; Herodotus, *The History*, tr. A. D. Godley, London, 1957; *Iranica*; Jackson, A. V. W., «The Great Behistun Rock...», *Journal of the American Oriental Society*, New Haven, 1903, vol. XXIV; Kent, R. G., *Old Persian Grammar, Texts, Lexicon*, New Haven, 1953; King, L. W. and R. C. Thompson, *The Sculptures and Inscription of Darius the Great on the Rock of Behistun in Persia*, London, 1907; Kleiss, W., «Die Sasanidischen Kapitelle aus Venderni...», *Archaeologische Mitteilungen aus Iran*, Berlin, 1968, vol. I; id, «Zur Topographie des Partherhanges in Bisutun», *ibid*, 1970, vol. III; Luschey, H., «Studien zu dem Darius-Relief von Bisutun», *ibid*, 1968, vol. I; Matheson, S. A., *Persia: An Archaeological Guide*, London, 1972; Rawlinson, H. C., «The Persian Cuneiform Inscription at Behistun», *JRAS*, 1847, vol. X; Smith, Ph. E. L., *Palaeolithic Archaeology in Iran*, Philadelphia, 1986; id and T. C. Yong, «Excavations in Western Iran», *Archaeology*, Amsterdam, 1967, vol. XX; Trümpelmann, L., «Zur Entstehungsgeschichte des Monumentes Dareios'I von Bisutun...», *Archäologischer Anzeiger*, Berlin, 1967; Vanden Berghe, L., *Archéologie de l'Irān ancien*, Leiden, 1959; id, *Reliefs rupestres de*

عەلی موسەوی داڕەتۆلمە عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ پەرە ۴۱۴ تا ۴۱۷) چاپ ۱۳۸۳ هەتاوی تاران (شە پۆل).

کوردستان ئەم پارچە پەشتە رەنگینە، جیی لە دایک بونی زەر دەشت پیغمبەر - ه، که لە روژگارانی جیا جیا بە ماداوا و مادستان و جیبال و کوردستان ناو براوه که داگری بەشی فراوان لە ئازربایجان یا سەر زەوی پیروزی ئاگر (ئازەر گوشە سب) ه، (که ئاترو پات دەسی داگیر کارائی ئیسکەندەری لە ناوچەیی ئازربایجان کورت کردو تهوه و خوئی به ئازادی تهوافی ئەو ناوچانەیی که ئەمرو بە ئازربایجان ناو داره خستیه بن فەرمانی خوئی و ژیانئ مروفانی و پرله خیر و خوشی بو خەلکە که، دابین کرد، خەلکیش بو ریزدانان لە ئاترو پات، هەموناوچە کا نیان بە ئاترو پاتان یا ئاترو پاتین ناو ناو لە دواییدا عەرەب کردیه ئازربایجان (شە پۆل) لە زەمانی ساسانیاندا زیارە تگەیی خەلک بووه.

واژه‌ی بەغستان لە بەغ، بەغە Bagha وستان، سازدراوه - لە ئافیسنا به واتای بهخت، خوا، بهخشەر، دەهه‌نده، دادار، سەر، سەرور، گهوره، بهش، هه‌روه ک وازه‌ی (یه‌زته: yazata) به کارهاتوو و (ستا) یش هه‌ر ئەوه‌یه که له‌ناوی - تیکلاوی: کولستان، کوردستان، سیستان، خوزستان و بلوچستاندا ده‌بیندری و له‌سانسکریت: هیندوان Sthāna: ستانه، هاتوو و له‌که‌تیبه‌ی خه‌شایارشا له‌وان Van به‌کار براوه و له‌زمانی ئەشکانیان و ساسانیان که به‌په‌له‌وی ناو داره (سورستان: سوریه و زاولستان به‌کار براوه و له‌که‌تیبه‌ی بیستون: (به‌غستان) نیشان ده‌دا که به‌و، واتایه، به‌کار براوه. به‌ر له‌سازدانی ئیمپه‌راتوری شوریایی ماد له‌ئاخری سه‌ده‌ی ۸ به‌ر له‌زاین (به‌گه‌داتی: به‌غداد: خواداد) Bagadatti که ناو بووه، بو‌که‌سی که له‌جه‌نگ له‌گه‌ل سارگون پاشای ئاشور که له‌سالی ۷۲۲ به‌ر له‌زاین پاشا بووه، که له‌کاتی هیرش بو‌سەر خاکی ئورارتو Urtu (ئارات) تیشکاوه و یه‌خسیر کراوه. وه به‌غداد، به‌په‌له‌وی به‌غداد بووه و (د:ت) جی‌گور بون و ئەه بوو جه‌غنه‌ر مه‌نسور - ی عه‌باسی (: ئەبو ده‌وانیق) له‌ ۱۴۲ تیسفون پیته‌ختی ساسانی ویران کردو به‌غا، که گوندی بووه، کردیه پیته‌خت و له‌شاری ئەنبار: (: هاشمیه) له‌سالی ۱۴۵ گوزایه‌وه بو‌ به‌غا و به‌شاری سه‌لام ناوی نا، به‌لام سه‌لام له‌سەر زاران جیی گیر نه‌بوو، دیاره (به‌غا و ئەنبار) ۲ وازه‌ی کوردین. له‌سالی ۶۱۲ په‌ر له‌زاین نینه‌وا پیته‌ختی ئاشور و له‌ ۵۳۶

بابیلی پێتهختی بابیلی؛ کهوتەبن دەس کورد و ئێرانی و لەوزەمانەوه تااخیری دە وڵەتی ساسانی یانی تا سالی ۱۶ مانگی، هەر لە بن دەس کورداندا بوو، قسە ی مەفاتیحی عولوم، ئەسمەعی، دروستە وەپه و... لە بابەت بەغستان لە راست ناچن. وەباکو لە ئازربایجانی شورەوی سابق ناوی (بەغ) بوو و لەم دوایاندا کراوەتە بادکوبە (: باکو)، بە گران Bagaran لە ئەرمانستان بەواتای بەغستان، پاشایانی بە گرات، بەغراتیان که لە گورچستان و ئەرمانستان حاکم بون، ناودارن. شاپور یە کەمی ساسانی کورد، لە بەردە نو سراووی حاجیاوا نویویەتی: «منم مەزدا پەرست، بەغ هورموزد، شاپور ئێزەدی رە گەز، شای کورد و نا کورد. - بەغستان لە خاکی ماد و کورد، نیزیکی کرمانشان دایە و ئەمرو بە بیستون گوۆدە کری و گەورەترین کەتیبە و بەلگە ی گەورە ی ماد و کورد و ئێرانی لە دلی خویدا نەخشاندووە و جیی فەخرە بو مان.

□ لە گەنجینه ی زیرینی کوردستان: زیویە، که لە ۸ فرسەنگی روژ هەلاتی شاری سەقز دایە که پروتەژی یە لە ئاسەواری دەورە ی ماد و شاهەنشاهی ماد، یانی ۲۶۱۹ سال بەر لە مرو (: ۲۰۰۷/۱۲/۹ ز) تا سالە کانی ۲۵۶۴ ماد - ی لە دلی خویدا بو ئیمە ی راگرتبو، لە سالی ۱۳۲۵ هەتاوی و ۱۹۴۶ ز - بو تالان چیان دەرکەوت و خالی کراو بە تالان برا، بو وینە [موجه سەمە ی شیر ی تەلایی دەورە ی ماد، کالانی شمشیری تەلا، سینە بەندی تەلایی ئەسب، زنجیرە ی تەلا گەردنی ئەسب، سەفحە گەلی نەخشاوی بەر جەستە ی ئینسان و حە یواناتی بالدار، سەری موجه سەمە ی شیر و هەلو و...

□ کوردستان لە چل هەزار سال بەر لە سالی ۱۳۳۱ هەتاوی پروفیسور کارلیون کون Carletoncon = موزەداری مرو ناسی زانکو ی پینسیلوانیا و ئوستادی ئاسەواری مرو - ی قەدیم لە زانکو ی ناو براو دا لە سالی ۱۳۲۸ هەتاوی لە ئێران ئیجازە ی پندراو و بو وینە لە کوردستاندا لە ۲ - غاری بیستون و غاری تەمتە مە tamtama دەسی کردووە بە هەلکو لین. غاری بیستون لە ۲۰۰ مەتر نەخشی تاریخی داریوش پاشای ئێران دایە، که کانیایکی فرە

و پرتاوی شیرین و بہ تام لہ بن تاشہ بہردہ کانی بیستون تافگہ دہ کھن و دینہ دہری، گرینگی یہ کی - تابیہ تی بو نیشہ جیبونی مروف ہہ بووہ و ہہ یہ. لہ سہرہ تاوہ ٹوہ یان بو دہر کہوت کہ ٹو ناوچہ ٹہ سب، گای وہ حشی، ٹاسک، ٹاسکول، گای ناوداری بس پیریمیژنیوس Basse Primiginus و ٹو جوڑہ ٹاژہ لآنہ فرہ زور بوون و لہ کاتی ہہ لکولینیشدا بہ سہدان کہرہ ستہی کاری بہرد برین، بہردی چہ خمآخی، بہرہنگ و بیجمی جوڑا و جوڑیان دوزیوہ تہوہ کہ باری سہنعہ تی یان ہہ بووہ و نیشانہی ژیار و شارستانہ تی خہ لکی ٹو ناوہ بووہ.

دہورہی کہرہ ستہی بہردی غاری بیستون لہ گہل دہورہی لوالوازین Levalloisien لہ نیوان ۳۰ تا ۳۵ ہزار سال بہر لہ مرو بہرانبہری کردوہ و ٹم شتانہ یان دوزیوہ تہوہ: پیکان - سہرنیزہ - سی تیر - چہقو و کیردی یہ ک دہم بودہسی راست - کیردی یہ ک دہم بو دہسی چہپ، کیردی ۲ دہم، کہرہ ستہی تابیہ تی تاشین و سپی کردنہوہ، کہرہ ستہ بوگون کردن.

□ مہعبہدی میترا لہ دلی غاری کہرہ فتودایہ کہ لہ ۴۵ کیلومتری دیواندہرہی سہر بہ سنہی کوردستانہ، مہعبہدی میترا کہ یہ کی لہ ٹاسہوارہ کانی ٹووی یہ، لہ چوار تہ بہقہدا سازدراوہ و بلیندی یہ کہی تا یہ کسہدمیتر بہرزہو دالانیککی ۸۰ میتری لہویدا سازدراوہ و ہہر تہ بہقہ (نہوم) چہن وہ تاخی بہ درگا و پہنجیرہوہ، تیندایہ و دریشی و پانی، وہ تاخہ کان ۴ میتر لہ ۴ میتر دایہ. کہ روانگای سرنج راکیشی یان ہہ یہ، تاخری دالانہ کہ، پان و بہرینہ، لہ ہندی لہوہ تاخہ کان، درگای چوونہ ژورہوہ، دہبندری، کہ لہ بہر نہبونی ہہواو ٹوکسیژین مروگہروی دہ گیردری و ہہناسہی تہنگ دہی و تیہر بوون بو مرو لہویوہ فرہ سہخت و زہحمہ تہ.

غاری کہرہ فتو و بینای تاریخی مہعبہدی میترا، بیجگہ لہ قیمہ تی تاریخی، روانگایہ کی جوان و بی وینہ و دلگیری ہہ یہ، ٹہ گہر ہندی پی رابگہن، سالانہ، بہ ہہزاران، کہس

دەچتە سەگە برانی مەعبەدی میترا، لە سەردەمی زەردەشت دا، جیژی عیبادەت بوو، لە دایرەتۆلمە عاریفی ئیسلامیدا ئیشارە بەو کراوە. لەم مەعبەدەدا، کە تیبە یە ک بە خەتی یونانی لە دیواری دالانی مەعبەدە کەدا؛ چەسپیندراوە و یە ک ئەستون بلیسەو گەرەمشقەلانی ئاگر، کە نیشانەیی لە نورو روناکی عیلم و زانینە، دەپیندری و دە کەوێتە بەرچاو.

حەسەنلو: لەسندوسی کوردستان لە ۸۵ کیلۆمێتری ورمی لە کەناری جادەیی ورمی بەرەو نەغدە و شنۆ، بو ماوەی ۳ کیلۆمێتری، دەسی چەپ کە تەپە یە کی بلیند، هەر، لەوی، هە یە و بەناوی گوندی حەسەنلو کە لیک نیزیکن کە لە بان دەشتی سەوز و دلگیردایە. کە لە نافینی هەزارەیی دوو می بەر لەزاین بە پی کە تیبەیی ئاشوری (ماننایی یە کان) لەوشوێتە کە ئازربایجانی ناو تا ئەولای شاری سەقز نیشتە جیون و (قەلای قەلایچی بوکانیش) یە کێ دیکە یە لە ئاسەواری ماننایی. و بە پی نوسراوەی یونانی و کە تیبەیی ئاشوری مانناکان یە کە تەییان لە گەل مادساز داو تالە هیرشی ئاشوری بەرگیری لە خوێان بکەن، مانناکان و ماد فرە بویر، نەترس شەرانی، سوارچاک و ئوگری پەروە رده کردنی ئەسب و مایین بون و دیارە کوردی ئەو ناوچانە لەرە گژی و رە گاژی ماننا و مادن و لەو تەپەیی حەسەنلو لە ۳ دەورەدا، لە سوێنگەیی ئەوشتانەیی دوزراونەتەو، چە لە هەلکۆلینی قەبر یاجیی دیکە، دەرکەوتوو کە میژوی ئەوی دە گەریتەو بو نیووی هەزارەیی دوو می بەر لەزاین (برواننە گوفاری بەغیستان، بیستون سالی ئەو لە ژمارەیی ئەو لە ئازە، (سەرماوەز)ی سالی ۱۳۳۱ هەتاوی و ۲۵۶۴ مادی، بلاوکی یانەیی گشتی، بلاوکی و پرو پاگەندە - تاران.

پشتکۆ

پشتکۆ، ناوچه یه کی تاریخی یه که ئه مرو و به ئوستانی ئیلام ناوده بردری. له سه ره تای پاشایانی سه فه وی کوردو کوردزاده (بروانته: کیسه ره وی ئه حمه د شیخ سه فی و ته باره ش چاپی ۱۳۵۵ هه تاوی، ئیبنی به زار و سه فه توه سه فا... / ۲۷).

ناوچه ی لوری بچوک به لورستانی فه یلی ناودار بوو لورستانی فه یلی له زه مانی ئافا محه مه دخانی قاجار ی تورکه مه ن (۱۲۱۰-۱۲۱۱ مانگی و ۱۷۹۶-۱۷۹۷ ز-). کرایه دوه به شی: پشتکۆ و پیشکۆ (ئه فشار، ۱۳۳). که وه رکۆ، کوکه وه: (که بیره کیۆ) له کیقه به رزوگرینگه کانی زاگروس: (زه گروتی) و سنوری نیوان دو ناوچه یه (ئیزه د په نا تاریخ...، ۸/۱؛ کبیزۆن ۱۱/۲۷۵) هه ندی له جوغرافیا نوسان، چۆمی که وه ره ی سیمه ره ییش به سنوری نیوان پشتکۆ و پیشکۆ، داده نین (که ریمی، جوغرافی...، ۷۵؛ کیهان، ۱/۴۸) پشتکۆ، له بهر ئه وه ی له پشت روژه له لانی که وه رکیۆه، به و ناوه، ناوبریاوه (ساک، ۴؛ کوکلان، ۱۴۳).

پشتکۆ له باکوری غه ربیه وه، ده لکی به سه رزه وی که لۆر (که له وره کان) (له خیله کانی کوردی کرماشان) و له باکوری شهرقی و باشوری شهرقی یه وه ده چیته سه ر چۆمی سیمه و که رچه، وه له باشور و باشوری غه ربیه وه، ده که ویته سه ر به ستین وجه لگه ی به ینه نه هره بن: (دوروان)، (دیمورگان، ۲/۲۲۲). پشتکۆ، زیاتر له پیشکۆ ناسراوه و ناسیندراوه، چونکاله سه ده ی ۱۳ مانگی و ۱۹ ز- حاکمانی به سه ر ئه م ناوچه دا حوکومه تیان کردوه، که به باشی توانی بوویان له و ناوچه دا نه زم و ئاسایش دا بین بکه ن (گابریل، ۳۷۲).

تایبه تی یه کانی ته بیعی و خوړسک: پشتکۆ داگری چه ن ریشه کیف و ده شتایه که له نیۆکیۆ و چیاو چری سه ختا یه که له که ناری راستی چۆمی که رچه و تاسه ر سنوری عیراق دایه. (کبیزۆن ۱۱/۲۷۷). کیۆه کانی ئه م ناوچه له باکوری غه ربیه وه بو لای باشور

شەرقی کیشراون (کە یهان ۲/۴۶۴) کۆکەوهر (کەوهرکۆ: کە بیرە کۆ) گەورەترین و مومنه زەمترین کۆیە کانی ئەم ناوچە یە کە بە درێژایی ۱۶۰ کیلۆمێترە، هەر وە کۆ دیواری پشتکۆی لە پیشکۆ و ئەم لایە ی جیا کردو تەو (دیمورگان، ۲/۲۲۴-۲۲۵) و چەن ملەو گەردنە ی بچوک، ئەو پێی بە پیشکۆ، پێوهند، دەدا (کە ریمی جوغرافی ۳۷-۲۸).

هەبونی کۆکەوهر و چەن کۆی تری وە کۆ: دینار و هە ناران، دو جوور کەش و هەوای لە پشتکۆدا بە دیهێناو، یە کەم ناوچە شاخاویە کان بەو دوندە بلیندو تەژی لە بەفر کە کەش و هەوایی موعتە دیل و مام ناوهندی، هە یە، دوهم دەشتایی و شیو و دوولی گەرم و سویتەر، کە، دارای کەش و هەوایی گەرم، لە بەرزایە کانی پشتکۆ کە بە بەفری قورس و فرە دا پوشراون. چۆمەل و چۆم گەلی فراوان سەر چاوه، دە گرن، کە هەندی لە وانە دەژێتە چۆمی سیمەرە و هەندی تریان بەرە و دەشت و شیو و دوولی نیو دوروان (بە ینەنە هی رەین بەرز و خوار دە بنەو (کۆکلان ۱۴۳-۱۴۶). مێرگ و چیمەن و گژوگیا. پشتکۆی لە شیو و دوولە کانی ۵۰۰-۱۵۰۰ مێتری دارسان و جەنگەل گەلی پروچر لە داری بە لوت، ئە قاقیا، ئە فرا، هە نار، گۆیژ، هەنجیر و تری و... پینک دیتن. لە بەرزایی بالاتر و بلیندتر، ئەو دارسانانە جیی خویان داو بە گژوگیای درو دار و دانە و یلە و لە خوارایە کانیشدا لە داوینە چیا کانیشدا ۵۰۰ مێتر، دارە خرما و مورە کە بات رواون و شین بون (دیمورگان، ۲/۲۳۵-۲۳۶).

پیشینە ی مێژویی: بەو نیشانانە ی کە هەندی لە مێژوانان لە بارە ی وارگە و نشینگە ی هۆزی کاسی (کاشو یا کاشی) لە بەشی باشوری کوردستاندا، رایانگە یان دوه و نوسیویانە، واده رده کەوی کە سەرزەوی لورە کان، بووینە ناوچە ی پشتکۆ لە نیو ی یە کە می هەزارە ی دوهمی بەر لە زابین، وارگە و نشینگە ی ئەم هۆزە باستانی و کۆنە بوو و هە یە و ئەو لورانە هەر لیرەو هە بولای دەشت و شیو و دوولی نیو دوروان بەرە و خوار بونە تەو و دە سەلاتیان بە سەر ئیمپەر اتوری بابیلی پەیدا کردو و توانیویانە نێژیکە ی ۶ سە دە بە

سەرئەوا حوکمرانی بکەن (بیهەمە نیش، ۱۸۶، ۳۲۷؛ دیاکوئۆف؛ ۲۲۰-۲۲۱؛ گیرشمن، ئیران...، ۵۴-۵۶). پشتکو ئەم ناوچە میژویبە کە لە کۆنەووە بە (ماسە بەدان، ماسپتان، ماہ سوپودان و ماسە بەزان) ناسراوە، ھەریە کە. (دیارە ما یا ماہ بە واتای ماد-ە یانی وارگە و نشینگە ی ماد-ە، کە ماہ بە واتای کیۆ، چیا یە کە وارگە ی ھۆزی ماد، بوو و ناوی ماد لە نشینگە ی ئەوان کە ماہ-ە- کیراوە، کە ماد لە ساڵی ۷۲۷ بەرلە زاین بە سەر و کاتی دیاکو، گە و رە ترین ئیمپەراتوری ماد-ی پیک ھیتاوە (ئێژ دەپەنا، تاریخ، ۶۷/۱؛ راولیتسون؛ ۴۸؛ کام پەخش فەرد، ۲۵۲؛ مارکوارت، ۲۰)، ئیستیرابون ئەم ناوچە ی بە (مساباتیس) ناو بردووە و رایگە یاندووە کە ھی ماد (میدیا) بوو. و جینگە ی مساباتیسی بە باشوور و لاتێ ماد لە نیۆ چیا و کیفە کانی زاگروس (زە گروتی) داناوە (۷/۳۰۹).

و ھەدایتە بەرچاوە کە ئەم ھەریمە لە دە و ھەری پارتی پیتو بە شی لە سەر زەوی عیلام بوی (مارکوارت، ھەرئەوێ) و ھەلپش دە گری لە روژگاری ساسانیاندا بە شی لە سەر زەوی ماہ (ماد) بە ژمار ھاتی (برانیر ۷۵۹). راولیتسون: دەشت و دوڵ و جەلگە (: بان، بانی) ئەریوخ بە کۆترین ناوی ئەم ناوچە ی داناوە و ئەو لای وایە بەرلە سە دە ی ۱۳- ئەم ناوچە بە ئەریوخان ناو دار بوو، ناوی ئەریوخ بەرلە ئیسکە ندر بە (سە بەد) کە کوێ ئەو سە بەدانە، تە لە فوزو گوگراوە و بە پیشگری (ماہ) بە واتای سەر زەوی و ناوچە ی (ماد) بە ویتە ی (ماہ سە بەدان و ماہ سە بەدان بە ھەری بۆتە (ماسە بەزان) (پەری ۴۳). ئەم ھەریمە لە روژکاری پاشایی ئەردە شیر بابە کان: باوہ کان، (۲۲۴-۲۲۴ ز-). ھەر بەم ویتە ماہ (ماد) سە بەدان ناو براوە و سەرزەویە کە لە دەشت و شیو و دوڵی ئیوان: (ھە یوان) ھوہ بە درێژایی کیوہ کانی زاگروس تاسنورو نیژیکی شوش-ی داگرتبو و شە قام و ریگایە ک بە ھویدا دە روی، لە ریگایگرنگە کانی ھۆی پیتو نندی دنیای باستان و کۆن بوو، ھەر ئەو ریگایە کە لە لە شکر کیچی ئیسکە ندر لە شوشو ھوہ بۆ سە ر ئیکباتان کە

لکی لیۆه رگیر دراوه (هه رته وێ، ۴۴-۴۵).

له ماهسه به دان له میژوی ئوستورهی کۆنی کورده واریشدا، یادی لی کراوه (میقهدهسی ۱۵۰-۱۵۲/۳)، له نوسراوه کانی هه ندی جوغرافی نوسانی ئیسلامی، واده رده که وێ که ماهسه به دان، سه رزه وی په هله ویان (هه شکانیان) بویی (ئیبینی خوردا به، ۵۷)، وه یاقوتیش له قه ولی شیر ویدی کوری شاره دار، ماهسه به دان به یه کێ له جهوت شاری په هله ویان به ژماردینی (۳/۹۲۵). له بنه ره تا ناوچه ی پان و په رینی زاگرو س له روژگاری هه شکانیاندا، ببوه پیگه ی دیفاعی و ده سه لآتداری هوان، وه به په هله و یا په هل ناوی ده رکردوه (ئیزه په نا، هه رته وێ ۱/۱۹، ۶۷، دینه وه ری (ماسه زان) ی به سه رزه وه یه ک زانیوه که نه رده وانی هه شکانی حوکمرانی به سه را کردوه (په ره ی، ۴۰).

وادیته به رچاو که هه م ناوچه له روژگاری ساسانیاندا و هه روا تا سه ده کانی ۲ و ۳ مانگی به په هله ناوبریاوه (ئیزه په نا، هه رته وێ، ۱/۱۹) به هه قیده ی هه ندی ناوی سه رزه وی (فه یلی) که به به شی له خاکی لورستان (لوری بچوک) و تراوه گو ریاوی واژه ی (په هله یا په له وی) بی، هه رله به ر هه وه یشه، زمان و چارینه کانی هه م ناوچه به (په هله ویات، فه هله ویات) ناو دارن (هه رته وێ، ۱/۷۴).

له زه مانی سه لته نه تی خوسره و په رو بیز (۵۹۰-۶۲۷ز) بو ماوه یه ک، بستم خالی هه و به دژی شا، را په ری و ده سی گرت به سه ر ماسه به زان (دینه وه ری، ۳/۱۰) هه بونی هه ندی ناوچه ی جوغرافیا بی که به ناوی میهروه یا ته رکیبی له وه، وه کو: میهران، میه ره گان، که عه ره ب به میه ره جان قوزه ق - ناوی برده وه، یا میه راوکۆ (میه روکۆ)، دی: چه م میه ره، له وجبی به ی که چه می که شکۆ ده رژیته سیمه ره و میه راو و بزیهار، له قه لای که هزاد، هه مه مان نیشان ده دا که له و ناچه ئابین و ئۆلی میه ره په رسته ی، فره په ره دار بووه (ئیزه د په نا، هه رته وێ، ۱/۴۶-۴۷). له کاتی هیرشی عه ره ب ماسه به دان: (پشتکۆ) له ۱۶

مانگی و ۶۳۷ز - که و ته به رهیرشی عه ره ب. نازین کوری هورموزان بو دیفاع له م سهر زهویه، سپا ئیکی له دهشتی ماهسه به دان کو کرده وه، به لام له راست سپای زیرار بن خه تئاب، سهرداری عه ره ب شکاو شه هید کرا، خه لکی رویان کرده چیاو زیرار بانگی کردن و ته و انیش گه رانه وه بو ماه سه به دان و شاری خو یان (ته به ری ۳۷/۴؛ کوری ته سیر، ۵۲۵/۲)، بلازه ری رایگه یاندوه که ماهسه به دان به هو ی ته بوموسی ته شعهری داگیر کرا وه، به پی نوسراوه ی بلازه ری ئوبوموسا دوا ی گه رانه وه له نه ها وه ند و زال بون به سهر خه لکی شاری دینه وه ردا هیرشی کرده سهر ماهسه به دان، خه لکی ته و ی و هه روا خه لکی شاری شیروان یا شیروان (یه کی له نا وه ندی و لاتی ماهسه به دان) سولحیان له گه لدا کرا دو باج و جزیه و خراجیان پیدا و به و جوره ده سه لاتی به سهر ته ویدا پیدا کرا د. بلازه ری و تویه تی: که به ته قیده هه ندی ته بوموسی ماهسه به دانی بهر له هیرشی بو سهر نه ها وه ند، داگیر کردوه (په ره ی ۳۰۷).

دوا ی زال بونی عه ره ب ماهسه به دان کرایه به شی له هه ری می جیبال (چیاو چرو کیف نشینه کان جیبال یا بیلادی جیبال یا جه به ل: ناوچه ی کو یستانی پان و به ری نه. له ده شته کانی به ی نه نه هه ری ن تاکه ویری نا وه ندی ئیران ده کشی، یانی هه ره ته و ناوچه یه که یونانیان ته و ی یان به (: میدیانی) ناو ده برد، (بروانه دایره توله عاریفی فارسی) جیبال یا قوهستان (موعه ره بی) کو یستان - له زاراه ی جو غرافیا نوسانی قه دی می ئیسلامی به ناوچه یی شاخاوی و کو یستانه کان و ناوچیا، له ئیراندا، گو تراوه که له دوا ییدا به ناوی عراق عیراقی عه ره ب، عیراقی عه جه م ناوی ده ر کردوه. ئه م ناوچه له شهرقه وه ته لکی به که ویری خوراسان و فارس و له غه ره وه ته لکی به ئازربایجان و له با کوره وه ته لکی به کیفه کانی ته لبورز و له پاشوره وه، ته لکی به عیراقی عه ره ب و خوزستان. ناحیه ی جیبال یی جگه له ده شته پان و به ری نه کانی، که له هه مه دانه وه تاره ی لای تاران (ریی: ریگا) و به ره و لای قوم (گوم: گومی خو ی). باقیه که ی چیاو چرو کیف و کو یستانه، جاهه ره له بهر چیاو کیقاوی به جیبال ناوی ده ر کردوه.

له راستیدا، و لاتی جیبال داگری ماه به سه ره و ماه کوفه یه و هه مو، و لاتی که له میدیای:

ماد - ی کہ و نار، دابووه، کہ لہ سہ رده می ہیرشی عہ رب و ئیسلام دا، ناوہ کہ، کراوہ تہ بہ سرہ و کوفہ، گرتبویہ، بہر، جادوای ہیرشی مہ غول ناوچہ ی جیبال کہم کہم لاچو، جہ بہل جوڑ یا کیتی گور، ناوی ئوستانی، گہورہ و پان و بہرین بووہ کہ لہ نیوان دیار بہ کرو ہہولیر دابووه و بہ ہہولیر نیزیکتر بووہ، کہ خبوی قہ لآو دژ و گوندگہ لی فرہ و ئاوہ دان بووگہ. کانی یا حانی، ناوی شاریکہ لہ دیار بہ کردایہ، کہ کانی ئاسن لہ وی یہ لہ ناوچہ کہ دا، فرہ و فراوانہ - دارا ناوی شاریکہ لہ داوینہ ی کیتی نیوان نہ سببہ یں و مار دین (برواننہ موعجہ م بولدان بہ نقل لہ کتیبی تاریخی ٹہ یوبیان پەرہ ی ۱۳۶ بہ شی کوہہ و پەر اویر، نوسراوی جہ مالہ دین محمد بن سالم بن واصل، (وہفات ۶۹۷ ہق) تہ رجہ مہ ی پەر اویر ٹہ تابہ کی پەرہ ی ۱۴۴ جوزوی ۴ (۶۱۵ - ۶۹۷ ہق) سالی ۱۳۶۹ ہہ تاوی تاران (شہ پوئل). جوغرافیا نوسانی ئیسلامی ماہسہ بہ دانیان بہ بہ شی لہ و ناوچہ داناوہ (ئیبینی خوردادبہ، ۲۰؛ ئیبینی روستہ، ۱۰۶؛ یاقوبی، ۳۸-۳۹). ولآتی ماہسہ بہ دان. دارای دو شاری حاکم نشین بووہ: شیروان و ٹہریجان یا ٹہ ریوجان (ٹیرہ دپہ نا، ئاسار، ۴۳۴/۲). شیروان لہ روژگاری ساسانیان و ہہروا تادہ ورہ ی عہ بیاسی، ئاوہ دان بووہ و خہ لکی تادوای سہ دہ ی ۴ مانگی لہ ویندا ژباون (ہہر ٹہ وی، ۴۳۶/۲، کہ ریمی، ریگاکان، ۱۲۷). کوری حہ و قہل شیروانی بہ شاری بچوک. بہ خانو بہرہ ی بہر د چین و گہ چ، دارای میوہ ی فرہ و بہ دہ سہاتی، گہ رمین و کویتستان، کانی و ئاوی زور، داروباغ و بہ ہہ بونی بہر و بوی کشت و کال و ہسف کردوہ (۳۶۹-۳۴۸/۱). ٹہ بودولف نوسیویہ تی: ٹہریوجان شاری جوان و دلگیرہ کہ لہ دہ شتی لہ نیوکیوی پردار و درہخت دایہ و دارای ئاوی مہ عدہ ن و گوگردی بہ (پەرہ ی ۶۳-۶۴).

لہ ۱۶۹ مانگی و ۷۸۵ز - مہ ہدی خہ لیفہ ی عہ بیاسی لہ ماہسہ بہ دان مردوہ (مہ سعودی، تہ نیہ...، ۳۴۳) کہ ناوی کہش و ہہوای خوش و دلگیری ٹہ وی بیستبو، بو سہ یران و خوش رابواردن، چبووہ ٹہ وی (ہہر ٹہ وی، مروجوزہ ہہ ب...، ۳۱۹/۳). لہ ماہسہ بہ دان و دو شاری عومدہ ی ٹہ وی (شیروان و ٹہریوجان). فسہ لہ کانی و ئاوی گہرم (گہ رماوان) کراوہ کہ ئاوی ٹہ وانہ ئاگرنا کوژیتتہ وہ و ٹہ وہ لہ عہ جباتی جیہانہ (ہہر ٹہ وی ۳۵/۲).

واده رده کهوئی که له سه دهی ۴ مانگی و ۱۰ از - بزای خوره مدینان له نیو خه لکی ماهسه به دان په رده دار بووه و شاره کانی شیروان و نه ریوجان، وارگه و نشینگه ی، په یره وانی ئەم دین و ئۆله بووه (هه ره ئه وئی ته نییه ۳۵۳، مروج ۳/۵/۳)، میقه ده سی خوره مدینانی ماهسه به دان به مروگه لی پاک و چاک و په ندار پاک، داناوه (۳۱/۴). له زه ماننی خه لیفه ی عه بیاسی ئەلتایع بیلا (۳۶۷-۳۸۱ مانگی و ۹۷۴ - ۹۹۱ ز) که هاو زه مان، پاشاکانی ئال بوئه یش له ئیران سه لته نه تیان به ده س بووه، حه سه نوه به کوری حوسین به رزیکانی به سه ر پشتکۆ و پیشکۆ، ده سه لاتیان په یدا کردبوو (ئیره ده په نا، تاریخ، ۳۹۴) تا زه ماننی که له قه لّو دژی (سیرماج) مرد (موجمه ل ۳۹۴). ئەتا به کانی لوری بچوک له ۵۸۰ تا ۱۰۰۶ مانگی و ۱۱۸۶ از به سه ره ئه و ناوچه دا حوکومه تیان کرده (ئه فشار، ۱۳۳، کیرزون ۱۱/۲۷۷) به کوژرانی شایر دیخان، ئاخیرین ئەتا به کی لور له ۱۰۰۶ مانگی به فه رمانی شاعه بیاسی که بیر، فه رمانره وایی ئاوان له پشتکۆ و پیشکۆ دوا ی براوله جیاتی ئەوان حوکومه تی زنجیره یی ترله فه رمانره وایانی لور به ناوی (والیانی لورستان) ده سی پیی کرده (ئه فشار، ۱۴۴؛ دیمورگان؛ ۲/۲۳۹-۲۴۰). حوکومه تی والیان تا ۱۲۱۱ مانگی و ۱۸۹۶ از به رده وام بووه و له و سه رده مه ی دا ئاغامحه مه د خانی قاجار دوا ی له ناو بردنی زنجیره ی زه ندیه، بوته وه ی له هیژوده سه لاتی والی لورستان که م بکریته وه، پشتکۆی له ناوچه کانی تری لورستان جیا کرده وه و له وه به دوا، ده سه لاتی والی ته نیا له پشتکۆدا به رته سک کریا. والی هه رله و ساله دا له خوره ماوا وه. وارگه ی خوئی گو یسته وه و له گه ل هه ندی له تایفه کانی چووه پشتکۆ (مورتنسین ۵۱-۵۰). جاهه ره له په ره وه له سه ره تایی پاشایی فه تالیشای قاجار، ناوی والی لورستان، کرابه والی پشتکۆ (ساک، ۳۰۴)، له زه ماننی فه تالیشای قاجار والی گه ری پشتکۆ به ده س حه سه نخان بووه و له حوکومه تی ناوه ندی ئیران په یره وی کرده و بنکه ی حوکومه تی خوئی له خوره ماواوه بردوته ئیلامی ئەمرو (هه ره ئه و، ۳۰۶).

له والیه ناو داره کانی والیانی پشتکۆ: حوسین قولیخان ئەبو قه دداره که له هه مویان، زیاتر ناو به دهره وه تر بووه، مروفی جهنگ زان و له کارزان و بویر بووه، ئەوله سه ر

ئىختىلافي سنور لە گەل عەرەبە كان بە شەرھاتووہ و ئەوانى تاكە نارو بە ستىنى دەجلە: (تيكە لھات) ھەلېرى (ھەرئەوى ۳۱۰). حوسىن قولىخان لەسپاى ئىراندا پلەى ئەمىر تومانى (سەرلە شكرى) ھەبووہ (كېرزون ۱۱/۲۷۹). ئەولە پشتكوئىش، دەسەلاتى نىشان داوہ و چەن جارلە گەل ھۆزوتايغە كانى پشتكوؤدا. بە شەرھاتووہ (ساكى ۳۱۴-۳۱۵). حاجى سەيباح كەلە ۱۲۹۷ مانگى و ۱۸۸۰ز - چۆتە پشتكوؤ لە گەل حوسىن قولىخان و كورە كانى لە ناوہندى والى: «دىيى بالآ: حوسىن ئاوا: ئىلام: ماھسە بەدان) دىدەنى كردوہ و لە ھەيەت و شكوى ئەوقسەى كردوہ (پەرەى ۲۲۵-۲۲۷). دوای حوسىن قولىخان، كورە كەى: غولامرەزاخان ئە بوقە ددارە، بوئە والى پشتكوؤ و تا ۱۲۹۹ى ھەتاوى لەسەر پشتكوؤ حوكومەتى كردوہ و لەسالى ۱۳۰۷ ھەتاوى چۆتە عىراق و بوئە پەنابە رى ئەوى و ھەرلە وىش مردوہ و بەجوورە حوكومەتى واليان لەئىو چوونەما (رەجەبى، ۴۴۱).

شوينە وارى ميژويى. لە پشتكوؤ، ئاسە وارى تاريخى فراوانى لەدە ورە كانى جور بە جورى كەو نار، ماوہتە وجيى پەنجەيان ديارە كە ھەندى لەوانە بە جيماوى شويى ئاوايە كان و قەلا و جيگاي سپاى دەورەى ئىلامى، زانراوہ و دانراوہ، ھەر وە كو سلیمان تەپە (ژيوزيڤينە) كەدە گەرئەوہ بوئالى ۲۵۰۰ بەرلە زايىن، تەپولكى بيكساىە لە نيژيىك سلیمان تەپە، تەپولە كانى سەبە عاتى خەريز (چوارريز) كە چارتە پۆلەى نيژيىك لە يەكن، ويرانە كانى تەپولەى لالار كە بە بەجيماوى شويى شارى كۆتەى (توبوى) دانراوہ كە لە عەھدى ئاشور بانى پال (سەدەى ۷ بەرلە زايىن) ئاوە دان بووہ و لە روژگارى ساسانياندا يەكى لە ناوہندە گرینگە كانى سپاى پشتكوؤ دەھاتە ژمار، لە ويرانە كانى شارى شيروان: (سيروان)، يش خانوبە رەگەلى لە بەردوگەچ دە بيندرى كە ھىزە مانى ساسانيانە (مشكوتى، ۲۸۹-۲۹۰). شيروان تادوايى سەدەى ۴ بەرلە زايىن ئاوادان بووہ و لەوہ بەدوا ھەلدە گرى بە بولەرزە و عەرز ھەژان ويران بووى (ئىرە دپەنا، ئاسار، ۴۳۶/۲).

جيى ئەريوجان دوہمىن شارى كۆتى پشتكوؤ (ماھسە بەدان) بەجيى شارى ئىلامى

ئێستا، دانراوه، که حوسین خانی والی به ناوی ناوهندی حوکومهتی خۆی ههلبێژاردوه و به حوسین ئاوايش ناوی دهر کردوه (کهله زهمانی رهزاشای په ههلهوی خهلهکی پههلهوانی له کی ئهله شتهری له کزاده کهله پاشان بهرهزا ئالاشتهری ناودار بووه، ناوی حوسین ئاواي گوریوه و کردویه ته ئیلام، به خه یال کورد نه توانی بلی خاک و نیشتمانی منه، ههروه ک صدامی سه ره په تا کراو، موسلی خاکی. کوردستانی به (نهینهوا) ناو ناکه به خه یال کورد نه لی موسل خاکی کوردانه (شه پۆل) به لی رهزاخان حوسین ئاواي کرده ئیلام (هه ر ئه وی، ۴۳۷/۲). حوسین ئاوا له به را به دیی بالآ ناو براوه (ئێستارک ۱۸۵) که له داوینهی مانشتکۆ دایه و روژگاری وارگهی هاوینانی والیانی پرهیزی پشتکۆ بووه (ئێستاین ۲۲۸). به غی له موفه ره غه کانی ناوداری لورستان که له نیوان ساله کانی ۱۹۲۸-۱۹۳۰ از - بازاره کانی عه تیقه ی نیوگه لانی بۆلای خۆی راکیشا بوو، له نیوکه بره کانی نیوشیو و دولی نیوکیوی پشتکۆ، ده دوز رانه وه و پیوه ندیان به سه ره تای نیوه ی دوهمی هه زاره ی ۳ به رله زایین تا سه ده ی ۷ به رله زایین هه بووه. (مورتسنین، ۷۲، ۶۹). له ۱۳۱۷ هه تاوی و ۱۹۳۸ از - موجه سه مه یی برینزی بچوک له پشتکۆ دوز راوه ته وه که له بهر ئه و تایبه نمه ندیانه ی که هه بیووه، فره زور که وتوتهر، بهر سه رنجدان. ئه و موجه سه مه به وینهی خوا به، که به پیوه راوه ستاوه و خنجیریکی به بهر پشتوینه وه به و تیردانی به پشته وه که به سه ر روی جلکی ئه و مه به ستی به خه تی بابیلی دوا یی نوسراوه و نیشان ده دا که خودای شار «ئیلتیرگه زی» به، (واندنیرگ، ۹۴). گیرشمن ئه م موجه سه مه ی به نیشانه ی پیشوه چونی هونه روفه ننی سازدانی که رهسته گه لی ۳ بوعدی داناوه (هیتری، ...، ۵) هه ندیکیش جلکی جهنگی ئه وه، به نیریکی هاو شیوه ی جلکی عه شایری ئێستاکی لوری یان داناوه و رایانگه یانده که جلکی شهروانانی ئه و زهمانه هه ر ئه م شیوه جلکه ی لوره کانی ئه م سه رده مه بووه (سوهرابی، ۲۱۴-۲۱۵). له نوسراوه کانی هه ندی له گه روکه کان که سه ربان له پشتکۆ داوه ده لێن: وه هاده رده که وی که لوره کانی ئه م سه رزه ویه، ده م و چاوی ریک و جوان و بالآ بهرز و جوانچاک و بویره نه ترس و ئازا و چالاک بوون (سه ییاح، ۲۳۴)، ئێستارکیش جوانچاکترین خه لکی شاری به غا، به لوره

کانی پشتکۆی نیشته جیی به غا داناوه و به پیتی نوسراوه کانی ئەو، پشتکۆکانی شاری به غا که هه مو سالی نمایشیکیان سازده دا شیوهی ژیان و ههستان و دانیشن و داب و ده ستوری باوی ناوچهی پشتکۆیان به جوانی به بینه ران و ته ماشاچیان نیشان ده دا و ستران و گۆرانیشیان به ده نگی به رزوبلیند که له ده ننگ و ئاوازی ناوچهی شاخاوی ئالپ ده چومرو هه موشانو کانی ئەو کایه و نمایشه ی له نیو بنه ماله کانی پشتکۆی به چاوی خوئی به باشی ده دی و تی ده گه یشت که چ ئاداب و روسومیکیان هه یه (په ره ی ۶۷-۷۱). سه رچاوه:

کۆری ئەسیر، ئەلکا میل، کۆری حه و قه ل، محمه د صورته ی عه رز، به کۆششی کرامیرس، لیده ن، ۱۹۳۸ز - کۆری خوردا د) به عوبه ی دیلا، مه سالی ک و مه مالیک به کۆششی دخویه، لیده ن، ۱۳۰۶ مانگی و ۱۸۸۹ز - ئە بو دلف، موسعیر ریساله ی ۲، به کۆششی بولگاکف و خالیدوف، قاهیره، ۱۹۷۰ز - ئیستارک، فریا، سه فه ری بو دیاری ئە له موت، لورستان و ئیلام ته رجه مه ی عه لی محمه د، ساکی، تاران، ۱۳۶۳ هه تاوی، ئە فشار سیستانی، ئیره ج، ئیلام و ته مه دونی دیرینه ی ئەو، تاران ۱۳۷۲؛ ئیزه دپه نا، حه مید، ئاساری باستانی و تاریخی لورستان، تاران ۱۳۷۶. هه ره ئه و، تاریخ جوغرافیایی و کومه لایه تی لورستان، تاران ۱۳۷۶، بلازه ری، ئە حمه د فتولبولدان، به کۆششی دخویه، لیده ن ۱۸۶۵ز، بیه مه نیش، ئە حمه د، تاریخی میله ل مه دیم ئاسیای غه ربی تاران ۱۳۳۹؛ دیا کۆنوف. ئە. م. تاریخی ماد، ته رجه مه ی که ریم که شاره رز تاران ۱۳۴۵، دینه وه ری ئە حمه د ئە لئه خباری نیوال به کۆششی عه بدو لمونعیم عامیر، قاهیره، ۱۹۶۰ز؛ راولینسون، هینری، سه فه رنامه «گۆزه ره له زه ها و بو خوزستان» ته رجه مه ی سکه نده ر ئە مانوللاهی به هاره و نه د، تاران ۱۳۶۲، ره جه بی، ئە مین و ئە سغه ر ره جه بی: والیانی لورستان، فه سل نامه ی موتاله عاتی تاریخی، مه شه ده، ۱۳۷۰ سالی ۳ و ۴، ساکی، عه لی محمه د جوغرافیای تاریخی و تاریخی لورستان، خوره ماوا، ۱۳۴۳، سوهرابی محمه د. لورستان و قهومی کاسیت، خوره ماوا، ۱۳۷۶، سه ییاح محمه د عه لی، بیره وه ری به کان، به کۆششی حه مید سه ییاح و سه یقوللا گولکار، تاران، ۱۳۵۶، ته به ری، تاریخ، کام به خش فه رد، سه یقوللا، ئاسار تاریخی ئیران، تاران، ۱۳۸۰،

که‌ریمی، به‌همەن، جو‌غرافی موفه‌سه‌لی موفه‌سه‌لی تاریخی غه‌ربی ئێران، تاران، ۱۳۱۶ هه‌تاوی؛ هه‌رئه‌وی، رینگا باستانی به‌کان و پیته‌خته‌کانی قه‌دیمی غه‌ربی ئێران ۱۳۲۹، کو‌کلان، ئیبراهیم، جو‌غرافیای سپایی ئێران، تاران، ۱۳۳۳، که‌به‌هان، مه‌سه‌ود، جو‌غرافیای موفه‌سه‌لی ئێران، تاران ۱۳۱۱، گابریل، ئالفونس، ته‌حقیقاتی جو‌غرافیایی سه‌باره‌ت به‌ ئێران ته‌رجه‌مه‌ی فه‌عه‌لی خواجه نوری، به‌کو‌تشی هومان خواجه نوری، تاران، ۱۳۴۸؛ گیشمین، ئێران له‌ سه‌ره‌ تاوه‌ تائیسلام، ته‌رجه‌مه‌ی محمه‌د موعین، تاران، ۱۳۵۵ هه‌رئه‌وی، هونه‌ری ئێران، ته‌رجه‌مه‌ی عیسا به‌هنام، تاران ۱۳۳۶، موجمه‌لو ته‌واریخ وه‌ لقیسه‌س به‌ کو‌تشی محمه‌د ته‌قی به‌هار، تاران، ۱۳۱۸، دیمورگان، ژاک جو‌غرافیای غه‌ربی ئێران، ته‌رجه‌مه‌ی کازم وه‌دیعی، ته‌وریز، ۱۳۳۹، مه‌سه‌ودی عه‌لی ته‌نبیه‌ و ئیشراف، به‌ کو‌تشی، دخویه، لیده‌ن، ۱۸۹۳ز، هه‌رئه‌وی، مروج زه‌هه‌ب، به‌ کو‌تشی محمه‌د محیدین عه‌بدولحه‌ میدقه‌هیره، ۱۳۸۷-۱۳۸۴ مانگی و ۱۹۶۴(۱۹۶۷ز-؛ مشکوتی، نه‌سروللا، فیه‌رستی بینا‌کانی تاریخی و مه‌کانه‌ باستانی کانی ئێران، تاران ۱۳۴۹ هه‌تاوی، میقه‌ده‌سی، موته‌هیر، ته‌لبه‌ دئولتاریخ، به‌ کو‌تشی، کیلمان هوار، پاریس ۱۹۰۳ز-؛ وان‌دنیبرگ لویی، باستان‌ناسی ئێرانی باستان، ته‌رجه‌مه‌ی عیسا به‌هنام، تاران ۱۳۴۸ هه‌تاوی؛ یاقوت، بولدان، یاقوبی، ته‌حمه‌د، ته‌لبولدان، بیروت، ۱۴۰۸ مانگی و ۱۹۸۸؛ هه‌روا:

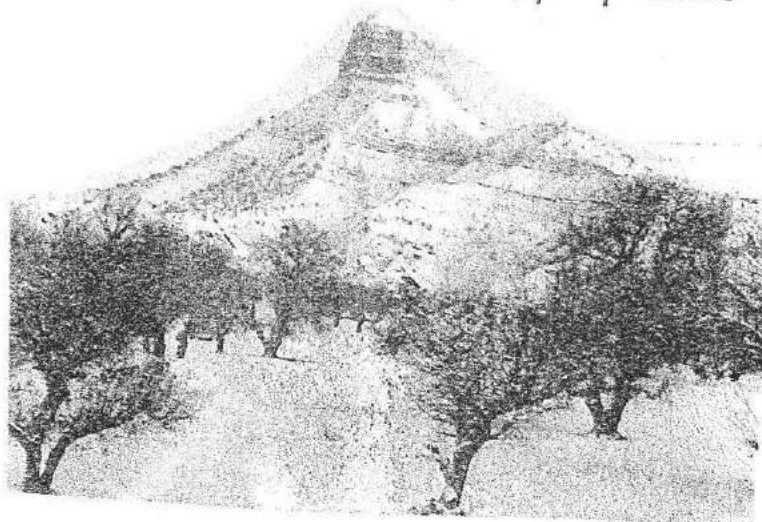
Brunner, ch, J Geographical and Adminis: trative Divisions; settlements and Economy the camdridge History of Iran, Vol. VIII(2)ed. E.Varshatar Lond on, 1983; curzon, G.n.,persia and the persian question Lomads of Iurstan, ed. Inicoloisen, Copenhgen, 1993; stein, A; Old Routes of we stern Irān London, 1940; strabo. the Geography, tr. H.L. one, London 1961.

موحسین ته‌حمه‌دی دايره‌تولمه‌ عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ په‌ره‌ی ۶۷۴ تا

۶۷۱ چاتی ۱۳۸۳ هه‌تاوی (شه‌پۆل). شیعر:

ته گهر خوسره و بوم دس وه جامه وه تهروام کل مه خوهی وه ئیلامه وه
گهر تم بیهن وه دس بای شه ماله وه تاییه وه زید کورده ماله وه.

ته مام گیانه گهم ئیلام، ته گهر هه رزی وه قورباننت
هه ناسه م که م وه قوربان نلاته ی گهر م شیرانت

پهريشانى لور

مهلا ته بولتاسم ناودار به مهلا پهريشان، عارف و شاعيري ناوداري لور، له ريزه كاري ژباني مهلا پهريشان تاگاداري په كې ته و تو له بهر دهس نيه و ته نيهاله سهر بنچينه ي دوشيعر له شيعره كاني مهلا پهريشان كه له واندا ته نيا ثامازه ي به وه كرده كه (۵۰) سال له خزمهت شيخ ره جهب بورسي دا (هم) بووه (بهندي ۲۳) كه بهورد بونه وه له و ثامازه، ده كړي بوتري ده وري ژباني مهلا پهريشان له نيوان نيوي دوه مي سده ي ۸ و نيوي ته و له ي سده ي ۹ ي مانگي دابووه. نشينگه ي له دايك بوني مهلا پهريشان، جبي قسه و باسه، هه ندي له ليكوله ران، جبي له دايك بوني مهلا پهريشان به دينه وهر، داده نين و به كوردي ده زانن (بروانته، حه يده ري، «ن»؛ مهردوخ روحاني - ۱/۱۱۳؛ سولتاني، ۱/۱۴۶، شاكري، ۱۲۱) و هه ندي نوسه ري ديكه، مهلا پهريشان له تايفه ي لور ي غه ياسوه ند و خه لكې دلخاني روژاواي لورستان، داده نين و له سهر لوربوني مهلا پهريشان پي داده گرن (غزه نفه ري، «چ»، روح به خشان، ۳۲، ئيراهيمي محه مهدي «شه پوډل»؛ كتيبي ژبناوهر ي رانا ياني كورده... چاپي ۱۳۶۴ هه تاوي تاران، مه هارهت و كازمي، ۵۷) به لام به سه رنجدان به وه كه مهلا پهريشان شيعره كاني خو ي به زاراوه ي لوري و له كي هوئيو ته وه، بيرو را ي دوهم كه لا يان وايه مهلا پهريشان لوره، راست و دروست تر دينه بهر چاو. - ته شعاري مهلا پهريشان كه به (پهريشان) ناوي خو ي له هوته كاني خويدا بر دوه - به لام ديواني شيعره كاني به ناوي (پهريشان نامه) گرد و كو كراوه ته وه، به تي روانين به ديوانه كه يدا، به روناكي دهر ده كه وي كه مهلا پهريشان شيعه ي جه غه ري بووه، به عه لي كوري ته بو تاليدا هه ليگوتووه وله بابته كه ر به لاشه وه شيعري داناوه بروانته به ندي ۱۶ و هه روا به شي دوهم په ري ۴-۹). هه روا بهورد بونه وه له هوته و شيعره كاني ته وه، فره به تا شكراده رده كه وي كه مهلا پهريشان په يره وي مه زهه بي حروفه ي ش بووه كه له روژگاري ژباني مهلا پهريشان ئاينني حروفه له ناوچه ي لورستاندا به وي په ره دارو بهر بلاوي هه بووه (بروانته ج ۲ زانا ياني كورد ئيراهيمي

(شه پوډل) چاپي ۱۳۷۹ هه تاوې تاران و بهندي ۲) له شيعره کاني مهلا پهريشاندا به روني دهرده که وي که له مهباني عيرفاني و عيلم و زانستي فهلسه فه و که لامدا، ده سي بالاي هه بووه و هه زانباريانه ي باش زانيوه، هه رته و هيشه که له هونه کاني خویدا له زار او ه ي: (خودوس، قیده م، قیدمی زه مانی و قیدمی زاتی، قهوسی سوعود و قهوسی نزول، ثیحاته و موحات و... و هه باس کردن له باس گه لی و ه ک زات و سیفاتی خوا، و جوب و ئیمکان و...) له شيعرو هونه کاني خویدا، نیشانی ته و ه به له و عيلم انه دا، شاره زاو زانا بووه. مهلا پهريشان له هونه کانيده فره زورو بهر بلا و له (ثیایتي قورئان و په ندو ته مسال-ی عه رهبی و فارسی، هه روا و اژه ی کورپ و پرواتای پيشه وایانی دینی و فه رموده ی پیغه مبهری به کار برده و، ته مانه به چاکی نیشانی ده دا که هم ده سه لاتی فره ی به سه ر زمانی عه ره بیدا هه بووه و هم به سه ر ته و سه ر چاوانه دا ئاگاداری به کی ته و او ی هه بووه و له و انه دا فره شاره زا بووه، مهلا پهريشان له زور شویندا ئامازه ی به مه تيقوته يری عه تارو مه سنه وی مه و له وی کرده و هه روا بره شيعریکی به شیوه ی (ساقی نامه) ی حانز شیرازی هونیوه ته و و ته مانه ش ته و ده گه یینی که مهلا پهريشان به سه ر ته و انیشدا ده سه لاتی هه بووه و عاده ت و خوی به و کتیبانه و ه، هه بووه و ته هلی کتیب و کتیب خوین بووه (برواننه: بهندي ۳ که له ئاخريه که بیدا ئامازه به داستانی سیمورغ ده کاو هه روا برواننه بهندي ۱۴، ۱۹ و ۲۱ و بو ساقی نامه يش برواننه به شی دوه م، په رهی ۹-۱۰). له و ه ده چی مهلا پهريشان، هه واداری و ئوگریکی ته و توی به صوفیگری، بره و داری روزگاری خوی نه بوی، له هندی له هونه کانيده هی رشی کردوته سه ر صوفی (برواننه بهندي ۲۴، لیړه و ه دهرده که وی به راوه ژوی بیرورای هندی نوسه ر مهلا بهريشان صوفی نه بووه (به هار، ۲/۳۷۸)، مهلا پهريشان شاعیری پرزانا بووه، باوه کو شيعرو هونه ی مهلا پهريشان له نیو خوینده و ارانی له ک و لور و کوردا بلا و بوته و ه، به لام به و شیوه ی شیاوه، مهلا پهريشان هیمان به باشی نه ناسراوه. سه ر چاوه به هار محمه د ته قی، به شی له یادداشته کانم له سه فه ر بو شوره وی، هه روا به هار ته ده بی فارسی به کوششی محمه د گولبن، تاران ۱۳۵۵ هه تاوی؛ پهريشان لور، ته بولقاسم، دیوان به کوششی

ئیسفهنندیار غه‌زهنفهری ئومه‌راییی خوره‌ماوا، ۱۳۶۱ هه‌تاوی، زانایانی کوردج ۲ محهمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پول) چاپیی ۱۳۷۹ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۱۶۰ تا ۱۷۴ و حه‌پده‌ری زیبا‌جوئی، فه‌تعه‌لی، به‌رکول له‌سه‌ر دیوانی مه‌لا په‌ریشانی کورد، کرماشان ۱۳۳۵ هه‌تاوی، روّح به‌خشان، عه‌بده‌لمحه‌مه‌د مه‌لا په‌ریشان-ی کورد، لورستان توژیینه‌وه‌یی، خوره‌ماوا (۱۳۷۷) هه‌تاوی سالی ۱ ژماره‌ی ۱ و ۲؛ سولتانی محهمه‌د علی حه‌دبقه‌ی سولتانی تاران ۱۳۶۴ هه‌تاوی، ژیناوه‌ری زانایانی کوردله... محهمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پول) تاران، په‌ره‌ی ۷۳۳ تا ۷۸۰ چاپیی سالی ۱۳۶۴ هه‌تاوی شاکری، باقر ته‌زکیره‌ی موخته‌سه‌ری شاعیرانی کرماشان، کرماشان ۱۳۳۷ هه‌تاوی. غه‌زهنفهری ئومه‌راییی، ئیسفهنندیار، به‌رکول له‌سه‌ر دیوانی په‌ریشانی لور (ههم)، کازمی، ئیره‌ج، مه‌شاهیری لور، خوره‌ماوا (۱۳۷۶) هه‌تاوی، بابا مه‌ردوخ روّحانی شیوا تاریخی مه‌شاهیری کورد، تاران ۱۳۶۴ هه‌تاوی - عه‌بدولموحه‌مه‌د روّح به‌خشان، دایره‌تولمه‌عارفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ تاران ۱۳۸۳ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۶۲۸ تا ۶۲۷. مه‌لا په‌ریشان به‌کوردی له‌کی لوری دیوانی شیعی هه‌یه - هه‌روه‌کوله‌به‌راوتر، مه‌لا په‌ریشان په‌نچا سال له‌خزمه‌ت شیخ ره‌جه‌ب بورسی (خاوه‌نی مه‌شاریقوئله‌نوار دابووه؛ شیخ ره‌جه‌ب بورسی له ۸۰۱ مانگی له‌حالی ژیاندا بووه که مه‌لا په‌ریشان به‌شاعر فه‌رمویه‌تی:

شیخ ره‌جه‌ب بورسی وه‌ئوگشت قورسی ئه‌وله‌وه‌حده‌ت حه‌رفی ژمن پورسی
په‌نجا سال ته‌ریق خزمه‌تم گوزاشت جوز، وه‌به‌ک، رشته‌جور بوزه، نه‌یاشت
دیخودا له‌لوغه‌تنامه‌دا سه‌باره‌ت به‌ره‌جه‌ب بورسی ئاوا‌ی باس کردوه‌و رای
گه‌یاندوه: «شیخ ره‌جه‌ب بورسی له‌بیژه‌رانیکه، جار به‌ناوی ئه‌لبورسی و جار جاریش به‌ناوی حافز و لبورسی و زه‌مانی به‌ناوه‌ی شیخ ره‌جه‌ب خوئی ناساندوه، نوسه‌ری ره‌وزه
تولجه‌نات، ئه‌وی له‌ژماری زانایان و نوسهران، ناو بردوه‌و ته‌لیفاتی شیخ ره‌جه‌ب
بورسی ئه‌مانه‌ن: (مه‌شاریقوئله‌نوار و لوبابولحه‌قایمی ئیمان و مه‌شاریق ئه‌مان) که‌له ۸۰۱
مانگی دانراون (بروانته‌لوغه‌تنامه‌حهرفی، په‌ره‌ی ۲۹۱)، ئه‌مه‌یش ۶ هه‌وته‌له‌هونه

کانى مه لا پهريشان؛

من ژبیسمیلا من ژبیسمیلا
پهريشان نامه زیکر مه کهم لیللا
لاره تب، لایایس ئیللا فی کیتاب
زاهیر هه رشه یء له هو له که تمی عه ده م
ئاب و باد و خاک و ئاته ش زاهیرن
زه مانئ ئه پیام جاهیلیه ت بی
هه روه کو له م سئ هونه ده رده که وئ مه لا پهريشان له سه ر ریبازی حوروفیه بووه که
به شاعر رایگه یاندوه:

وه سف به نده گی بز ان سئ حه رفه ن
ژ (واو) وه دود، وه فا بکه ر زه بت
حه رفئ سئ که لام و نه حوی صه رفه ن
ژ (صاد) صه بر، صه فا بکه ر زه بت
فی فه قروفاقه، فه نا دام حه لل
خیر ولکه لامی ما قه لله، وه ده ل ل.
مه زه بی حوروفیه فه ز لوللا ئوستورابادی، دایه ئتاوه و باوه ری به ئه ساله تی پیت و
حوروف بووه، که له سه ده ی ۸ مانگی ژیاوه و ئه وه ی له بیرو رای شیع ه گه ری وه
رگرتووه و قورئانی به شیوه ئی سه یر ته ئویل ده کرد و هونه ره که ی بازی کردن به پیت و
حوروف بووه و له (۷۴۰) مانگی له دایک بووه و کار و پیشه ی پینه چی بووه و له ۷۸۷
مانگیدا بیرو باوه ری خوئ ئاشکرا کرده و له (۷۹۶) له کاتیکدا خه ریکی نوسینی
جاویدان نامه بووه، به فه رمانی ئه میران شای کوری سیوه می ته یموره شه له ی گورگانی
فه ز لوللا ئوستورابادی، ده کوژری (بروانه جوغرافیای تاریخی و تاریخی لورستان،
ساکی په ره ی ۶۹) له کتیبی سه ر سوپورده گان، نوسراوی سه ید محمه د عه لی
خواجهدین چاپی ۱۳۴۹ هه تاوی په ره ی (۱۵۸ و ۱۵۹) نوسراوه: دامه زرینه ری ئایینی
حوروفیه (شافه ز لوللا نه عیمی ته ورزی) یه که له سالی (۷۳۰) مانگی، له دایک بووه و
کتیبی: (جاویدان نامه ی) داناوه. ته ز که ره ی شو عه رای کرماشان په ره ی ۱۲۱ و ۱۲۲. به
نه قل له تاریخی مه شاهیری کورد، بابامه ردوخ روحانی شیواج ۱ چاپی ۱۳۶۴ هه تاوی

تاران پەرەیی ۱۱۴ تا ۱۱۳.

ئوستاد دوکتور محەمەد صەدیقی موفتی زادە کە لە زوان زانان و زوان ناسانی گەورەیی کوردە و لە سالی ۱۳۳۴ مانگی وریکەوتی ۱۹۱۴ زاینی و ۱۲۹۲ هەتاوی لە دایک بوو و لە شەوی سێ سەمەیی ۶ ئازەری سالی ۱۳۶۳ هەتاوی و ۳ رەبیعی ۱ سالی ۱۴۰۵ مانگی وەفاتی کردوو و لە کۆیی وەسی قەرەن نێژراو، چوارسال و چەند مانگ سەر نوسەری رۆژنامەیی حەوتە نامەیی کوردستان بوو، کە یەكەم، ژمارەیی لە رۆژی چار شەمەیی ۱۵ گولانی ۱۳۳۸ هەتاوی و ۲۷ شە والی ۱۳۷۸ مانگی و (۶ مەه) ی ۱۹۵۹ زاینی بەزمانی کوردی لە ۸ لاپەرەدا بەویتەیی حەوتانە لە تاران لە چاپ دراو، زنجیرە و تاریکی بەناوی مەلا پەریشانەو، نوسیوو، لیکۆلە ران لایان وایە مەلا پەریشان گەپشتۆتە دواپلەیی فەساحەت و بەلاغەت. مەلا پەریشان لە برە شیعریکدا وتویەتی:

جەددی تو خەلیل رەهەبری ئەنام
 یەك قورمانی کەرد، ئەویش ناتەمام
 مەلا پەریشان لە نیو شیعری دوهم دابەرزنی خەيال و هونەری خوئی نیشان داو،
 چونکا بیجگە لەو هی مەبەستە کەیی راگە یاندوو، بیرو زەینی خوینەر، بەرە و ئەو رادە
 کیشی تابزانی ئایا؟ ئەو کەسەیی قوربانی خوئی تەواو کردوو، چ کەسێکە کە لە دوا ییدا
 دەلی: حەفتادو دو تەتن قوربانی کەردی = حەققا، نە رای حەقە مەردانی کەردی. هەندی
 لایان وایە مەلا پەریشان لە هوزی قیاسوئەندە کە ئەمیش لقیکە لە هوزی
 کولیوئەندو دانیشتوی شاری قەزوین بوو و بەمیرزا محەمەدخان ناسراو، بە: (پەریشان) ه
 و هەندی تریش لایان وایە لە هوزی خەمسەیی گەروسە - بە راستی ماموستا موفتی زادە بە
 نوسین لەو حەوتە نامە دا خزمەتی فرە بەر چاوی بە زمان و هونە و هونەری کوردی
 کردوو، بە تاییەت کە فرە کاری لە سەر دیوانی مەلا پەریشان کردوو و شیعەرە کانی راست
 کردوئەو و هیئاو نیەتە سەر ریزمان و خەتی کوردی نوی. ئەمەیش ساقی نامەیی مەلا
 پەریشان:

ساقى نامە

ساقى باوہ رو جامى پەي مەستى
 جامى كە مەغزم باوہ رو وە جوش
 نە، ژەو بادەي بەزم حەريفان رەد
 مەستان مەجاز، ديوەن، مەست نەين
 ژەو بادەي بىغەش خومخانەي دىرین
 بەدەر! تا يە كجا، پاك ژگونە بووم!
 موسولمانى كەر، من تەشنە كامەم!
 فیدات بام ساقى، تەر زوانم كەي!
 ژجام تەو حید يە كجا مەستم كەي!
 بەدەر بنۆشم، وەباد مەستان!
 ساقى، پربكەر جام يە ك مەنى
 ئيوە بە وردى برواننە ئەم شیعەي مەلا پەريشان كە دەلى:

ئەي شمس الضحى، ژ، تەشنە گى زەرد
 كە لە نيۆە شیعەي يە كەمدا، بە راستى هەراي كەردو، بزائن بە چ تە شيبهيكى سادەو
 واژەو ئەلفازى رەوان مەحبوبە كەي وەسف كەردو. (برواننە مجمع الفصحى هيدايەت
 و روزنامەي كەيەهان ۵ شەمە ۱۳۷۲/۶/۲۵ هەتاوى ژمارەي ۱۴۸۶۶، ئىبرەجى
 كازمى، گولزارى ئەدەبى لورستان، ئىسفنەنديارى غەزەنفەرى ئومەرايى چاپى ۱۳۶۴
 هەتاوى، جوغرافىاي تاريخى و ميژوى لورستان، عەلى ساقى، كتيبي زانايانى كورد، ج ۲
 چاپى ۱۳۷۹ هەتاوى، تاران پەرهى ۱۶۰ تا ۱۷۴ و كتيبي ژيناوهرى زانايانى كوردلە...
 چاپى ۱۳۶۴ هەتاوى پەرهى ۷۸۰ تا ۷۳۳ چاپخانەي مەهارەت، محەمەد صالح
 ئىبراھىمى (شەپۆل).

بوټه دای دهین و پئی زانین سه بارهت به زانای دلسوزی کورد، ماموستا محهمه د سه عید ئیبراهیمی

ماموستا محهمه د سه عید ئیبراهیمی (: ناویر)

خوای خوشبو، ټه و زانا دلسوزه پرزانا کوردیه، که ټوسوهی عیلم و ته قوا و خوږاگری و خوږپاریزی و کورد و نیشتمان خوشه ویست بو، که بو خزمهت کردن به زمان و فرههنگی کوردی کتیبی گهشتی له علومی به لاغه؛ به یان، به دیع و مه عانی، بو نویسین، و له چاپی داوه که ټه گهر روژیک له زانکوی کوردستان ټه و عیلمه به زمانی کوردی بخویندري ټه مکتیبه پر نرخه دهیی به دهرس به زانینخوازان: «دانشجویان» بو تری و ټیدی نیازمان به کتیبی (جواهرالبلاغه و مطول و مختصر) ی عهرهیی نامینی و بو خویمان ټه و کتیبه کوردی بهی ماموستا، به دهرس ده خوینین، ماموستا ټه و زانا میژوزانه به که کتیبی قاره مانانی نه ته وهی کوردی به زمانی شیرینی کوردی، داناوه و له چاپی داوه، که له سهره تای تاریخه وه باسی قاره مانانی کوردی کردوه، تا ده گاته پیشه ووا قازی محهمه د ژنرال مسته فا بارزانی، ټیحسان نوری پاشا و سمکوی مهزن، ماموستا چهن کتیبی به نخعی دیکه شی له زانین و عیلم و ټه خلاق و دیندا، داناوه و له چاپی داون و بلاوی کردونه ته وه. دیاره بیره وهران و فه یله سوفانی کومه لایه تی بی وه ستان ټیده کوشن تا بو نه ته وهی خویمان رون بکه نه وه و بلین: که ناسنامه ی ټه وان چیه تا به لاوانی کومه لگای خویمان سه لمینن که ټه وان دارای هه ویهن و بیر مه ندان بو دوزینه وهی تاریخی دور و دریزی خویمان کوشاون و ټیده فکرن تا بروسکه یه ک بو شانازی له میژودا په بیدا بکهن و لیکی بده نه وه و په ره ی پی بدهن و خزمه تی خویمان نیشان بدهن، ټه و زانا دلسوزه ی گهل و نیشتمان، له سهرده می فه قیه تی دا که بو فیژبونی عیلم له حوجره و فیژگهی مزگه و ته کانی کورده واری دا، گه راوه، هه روه ها له وکات و ساتانه ی مه لا و موده ریس بووه، هه روه کو کومه لناسیک بار هاتووه و باش خهلکی ناسیوه و هه سستی به بن ده سستی کورد و دیلی هه ژارانی نیو کومه ل کردووه، جا هه ر له و سوئنگه وه دژ به و باره ناله بارانه، بار هاتووه و له باری کومه لایه تی دا دژی پیای ناله بار و دوزمنی چه و سیته ران و له ریا و درو. بیزار

بووه و بهزهیی به گزیکاراندا، نه دههات و فره له وه قهّلس بوو که ههندی له تیکۆل، کره کرپانهوه و کاکل به سهر ناکه نهوه، گزیکاران به ناوی دین پارو له دهم ساویلکه و ههژاران دهر فرین. ماموستا، لای وا بوو، مروّ دهبی به هه مو توانای له ژیان دا بوّ خزمهت کردن به زمان و فرههنگی کوردی و بوّ دابین کردنی مافی رهوای کوردی چه و ساوه و ماف داگیر کراو، گیان و مال و کات و ساتی خوئی بهخت بکا، ماموستا؛ گهوره و گچکهی به چاوی ته ماشا ده کرد و ریژو حورمهتی بوّ مروّ و مروّ قانی دا دهنا.

بنه ماله: ماموستا مهلا سعید ئیبراهیمی کوری خوالیخوشبو مهلا ئیبراهیم، کوری عارفی رهیبانی حاجی خهلیفه مهلا محمدهد «بهها» ته مین حوزوری مهلیک غازی چه زه ته شیخ عوبهیدی لای نههری شاهی شه مزین و کوری مهلا سعید - ی گهوره، کوری حاجی مهلا عهبدو لکه رهیم ناودار به شیرازی [که تهفسیر و لیکۆلینهوهی له سهر ثابتهی نور نوسیوه و خاوهن و مالیکی خاویزان و دینی پیریونس Piruyes بووه که له بهشی ناوهندی شاری سهقز و ۲۰ کیلومتری باکوری روژئاوای سهقز دایه و چهند ئاشی ئاوی و دینی [کانی شیتهی] هه بووه و قهباله کونه دهسخه ته کان به مور و ئیمزای مهلا و پیاو ماقولی ئه و سهرده مه ماوه و له کتیبخانهی بنه ماله و له کتیبخانهی (شه پۆل) راگیر دراوه] و کوری مهلا رهحیمی گهوره یه، که به نه سهب به چهند پشت ده چیه سهر قوتبه دین بن موزه فه ره دین محمدهد شوانکاره ی کوردی شیراز - بی شک ئه و بنه ماله زانا و زانا پهروه ره. رایه له و مام شهبه که یه کی په ره دار و پر شاخ و بهرگی عیلمیان، له نیو خویاندا ساز داوه. بو وینه مهلا قادر سهعیدی [شاعیری کوردی و یژ، که دیوانه که ی به کوردی چاپ بوه و له م دوایانه دا ببووه موده ریس و ئیمامی مزگهوتی دو مناره ی شاری سهقز] نهوه ی مهلا سعید - ی گهوره یه، بنه ماله ی شیخانی مازوداریش لک و پوی ماموستا مهلا قادر سهعیدی یان، پیوه یه و ههروا بنه ماله ی زانای ناودار، به مالا ئه حمدهد لاسور «رهیبانی» و حاجی مهلا عهلی رهیبانی [موده ریس گوندی بوغده کهندی لای بوکان] ده چیه وه سهر ئه و بنه ماله، ههروه ها بنه ماله ی رهسول شیرازی [فیّرکار له فیّرگه و فیّرانگه وکانی یانه ی فیّر کردن و بارهیتانی شاری سهقز] ده چیه وه سهر بنه ماله ی حاجی

مەلا عەبدولکەریم ناودار بە شیرازی، ھەروەھا بنەمالەیی مەلا ئەمجەد عوسمانی خەلکی دینی قەلای رەسولەسیت لە سەرچەمی مەجیدخان، لەو لک و پۆینە و [مەلا ئەمجەد دیوانی شیعیی بە کوردی ھەیە]. ھەروەھا بنەمالەیی زانا پەرۆی (شیخ الاسلامی) شاری بانە و سەلامی یەکانی شاری بانە، تار و پۆی حاجی خەلیفە مەلا محمەد (بەھا) یان پێو دیارە و حاجی سەبید مەلا جەلال (شیخ الاسلامی) کە لە ۱۳۸۳/۴/۱۹ی ھەتاوی لە مالی خۆیی لە شاری بانە وەفاتی کردووە، ویتەیی حاجی خەلیفە مەلا محمەد (بەھا)ی لە چوارچێوە و قاپی جوان گرتبو و لە تاقچەیی روبەرۆوی جیستی دانیشینی خۆی لە مالی دای نابوو ریژی ئەو ویتەیی فرە لا بو، ئیستا ئەو، ویتە بو و دم ھەر لەویتی ماو. ھەروەھا جەنابی مەلا محمەد عەلایی ئەردەلان لە راپەلە و پۆی مام شەبە کەیی بنەمالەیی مەلا سەعید - ی گەورە یە.

حاجی خەلیفە «بەھا» کورانی زانای و ە ک عەلامە مەلا عەلی ھەبوو، کە لە گەل مەلا رەحمانی برای لە شەری یە کەمی جیھانی لە شەری روسی تەزاری لە روداو کانی شاری مەھاباد و ناوچەیی موکریان لە سالی ۱۳۳۴ مانگی و ۱۹۱۵ی زایینی یە خسیر و لێرە و یە «بەھا» فەر مویتەیی: [شکر لله شادمانم من به لطف بی نظیر - گشته در راه دفاع حق دو فرزندم اسیر] ماموستا مەلا سەعید لە نۆ بنەمالەیی ئاوا پەرعیلم و زانا و زانا پەرۆر لە دایک بوو و پەرۆردە کراو و بەر خویندن نریاو.

خویندن: ماموستا مەلا سەعید لە ھەوت سالیدا، لای خوالیخو شبو مەلا ئیبراهیم - ی باوکی خۆی، قورئان و کتیبە سەرەتایی یەکانی عولومی ئیسلامی خویندووە، لە پاشان لای باش مەلا زاناکانی کوردستان، بو ویتە لای زانای کوردی ویت ماموستا مەلا عمامەدین شەفیعیی لە شاری بوکان و مەلا حیسامەدین وەجدەیی لە دینی گەورە قەلا، لای عەلامە، مەلا مەجید ئوصولی لە سنە، عەلامە مەلا مەحمودی موفتی لە سنە، و حاجی مەلا، خالد موفتی لە شاری سنە کوردستان... ھەروەھا عولوم و دەورەیی مەعاریفی ئیسلامی و عولومی مۆتەداو لەی روژباوی لای ئەو زانا ناودارانە تەواو کردو، جا لە پاشان بو لیکۆلینە وە و پیاچونە وە و لیکدانە وە و تەحقیقی زیاتر لە عولوم و

مه عاریفی ئیسلامی چو و ته وه، شاری مه هاباد، له حوجره و فیرگه‌ی فه‌ریدی زه‌مان پرزانا حاجی ماموستا مه‌لا حسین مه‌جدی، پاش ماوه‌یه‌ک، لای ته‌و زاته‌ پرعیلمه‌ ئیجازه‌ی ئیفتا و ته‌دریسی وه‌رگرتوه، له‌ ساله‌کانی ۱۳۳۰ی هه‌تاوی تا‌ سالی ۱۳۳۶ی هه‌تاوی که‌ له‌ گوندی گیسیان له‌ مه‌رگه‌وه‌ر موده‌ریس و ئیمامی جومعه‌ و جه‌ماعه‌ت بووه، فه‌قی و مه‌لایی زور، بو‌ فیربونی عولومی ئیسلامی رویان کردو‌ته‌ فیرگه‌ی ماموستا مه‌لا سه‌عید. له‌ گیسیان و فه‌قی و مه‌لایی باش و خوینده‌واری، فیری زاینه‌کانی ئیسلامی کردوه‌ و باری هیتاون، زور له‌ وانه‌ ئیستا موده‌ریس یا ئیمام جومعه‌ن له‌ شار و دی.

له‌ گیسیان له‌ راستی دا ماموستا ببووه‌ موفتی و لای «سلطان‌ العرفا حاج سید عبدالله» که‌ یلانی‌زاده‌ و سه‌ررانی عه‌شایر و خه‌لکی ته‌و ناوچه‌، ببووه‌ مه‌رجه‌ع و جیی متمانه‌و زور خوشه‌ویست و پرقه‌در و حورمه‌ت، بو، وه‌ببوه‌ جیی راویژ و مه‌شوه‌ره‌ت و جیی به‌ جیی کردنی گیر و گرتی شه‌ری و کومه‌لایه‌تی خه‌لکی ته‌و ناوه‌ و له‌ روی کومه‌لایه‌تی و دین و دیانه‌ته‌وه، که‌ند و کوسپی له‌ رینگای ته‌ وان لاده‌دا و کار و باری بو‌ته‌نجام ده‌دان. ماموستا زانایان، دانایان، قه‌له‌م به‌ده‌سان، هونه‌روه‌ران، ده‌سه‌رهنگینان، روناک‌بیران، نوسه‌رانی قه‌له‌مه‌روان، زمان پاراوان، ته‌وینداری باوه‌ردار و ئازادیخواز، وه‌ ته‌وانه‌ی به‌ ئاواتن ژبانی هه‌ژاران بگورن و بو‌یه‌کسانی گه‌ل و نیشتمانی کوردی، بن‌ده‌س له‌ خه‌باتا بون، پر به‌ دل و گیان خوشی ده‌ویستن و دژی چینایه‌تی بوو و چه‌زی ده‌کرد نه‌زمی و به‌ری ناواقیعی نه‌مینی و خه‌لک فیری عیلم و هونه‌ری جو‌راو‌جو‌ر و زاین و پیشه‌سازی و تیکنیک، وه‌ فیری زانستی روژباو‌بین و به‌ پیتی ته‌م فه‌رموده: [هه‌ر له‌سه‌ر پشتی پیشکه‌وه‌ تا ده‌چینه‌گور‌یچه‌وه‌، ده‌رس خوین‌بین]. به‌ راستی ماموستا عاشق و ته‌وینداری عیلم و زاین بوو، هه‌ر ته‌وه‌یش وای کرد له‌ گیسیان‌ه‌وه‌، رو‌بکاته‌وه‌، شاری زاین‌په‌روه‌ری مه‌هاباد و له‌ مزگه‌وتی حاجی شارتری، به‌ناوی موده‌ریس و ئیمام و خه‌تیی ته‌وی دامه‌زری. ماموستا له‌ شاری مه‌هاباد زیاتر، به‌ر چاوی روناک‌کریاوه‌، له‌ باری روانگه‌ و تیکرینه‌وه‌، بو‌سه‌رده‌میانه‌کردن و نوی‌کردنه‌وه‌ی زانیاری خوویی، ده‌کوشا و تیده‌فکری و بیری ده‌کرده‌وه‌ بو‌گه‌شه‌سه‌ندن و سه‌رکه‌وتن و راپه‌رین به‌ دژی

مانه‌وه له لیباسی‌کدا. ماموستا له ساله‌کانی ۱۳۳۶ تا ۱۳۴۲ له مه‌هاباد، له رادیو مه‌هاباد به ده‌نگی خوێ به‌رنامه‌گه‌لیکی له بواری کۆمه‌لایه‌تی و مه‌عاریفی ئیسلامی و پێوه‌ندی نیو کۆمه‌ل و بنه‌ماله، به زمانی شیرینی کوردی، بلاو ده‌کرده‌وه و ئوگ‌ردارانی زووری له خو‌ئالاندبو و ئه‌و به‌رنامه‌بووه‌ فیرگه و مه‌کته‌بی.

دیاره ماموستا له مه‌هاباد، ده‌رتانی زیاتری بو‌هه‌لکه‌وت، تا له تاران وه‌زاره‌تی فه‌ره‌ه‌نگ و فیرکردنی بالا له ریگای ئیمتحانه‌وه، دیپلومی موده‌ریسی وه‌ربگری و بیته‌ فیرکار و ماموستا له فیرگه و فیرانکوانی، یانه‌ی فیرکردن و باره‌یتان، له شاری مه‌هاباد - جا چونکه به‌راستی ئه‌وینداری فیربوونی علمی روژباو بو، خویندی و له ریگای کونکوره‌وه له زانستگه‌ی ئیلاهیات و مه‌عاریفی ئیسلامی زانکوی تاران له رشته‌ی زمان و ئه‌ده‌بیاتی عه‌ره‌ب قه‌بول ده‌کری و دوای خویندن و ته‌واوکردنی ده‌وره‌ی زانینگه، گه‌راوه‌ته‌وه بو‌کوردستان و زیاتر له ۳۰ سال ته‌دریس له فیرگه و فیرانکو و زانکوی ئازادی ئیسلامی له شاری مه‌هاباد و زانستگه‌ی په‌یامی نور، له شاری بوکان، سه‌ره‌نجام له لایهن وه‌زاره‌تی فیرکردن و باره‌یتانه‌وه له شاری مه‌هاباد، خانه‌نشین کراوه، ماموستا مه‌لا سه‌عید له‌به‌ر ئه‌وه‌ی جامعی به‌ینی چه‌وزه و زانینگه (دانیشگا) بو، هه‌م له عو‌لومی ئیسلامیدا پرزانا بو هه‌م له خویندنی زانینگه، شاره‌زا و خوینده‌واری روژباو، تیگه‌یشتو و فره‌شیاو بو. له‌و سه‌رده‌مانه‌ی مه‌لای موده‌ریس بوو ده‌رسی به‌فه‌قی و مه‌لایان دده‌ا، چه‌ن فه‌قی و مه‌لای باسه‌واد و خوینده‌واری فیری عیلم کرد و ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی پیدان. - له‌م سالانه‌ی دواییدا، زانستگه‌ی ئیلاهیات و مه‌عارفی ئیسلامی زانکوی تاران ئیجازه‌ی له وه‌زاره‌تی عو‌لوم و خویندنی بالا بو مه‌لاکانی ناوچه‌ی کوردستان وه‌رگرتبوکه له ئیمتحانی ئه‌و زانستگه‌یه‌دا، به‌شداری بکه‌ن. ماموستا مه‌لا سه‌عید له‌و ئیمتحانه‌ به‌شداری کردوه و به‌پله‌یی بالا، هاوسه‌تح و هاوتای دوکتوری له‌و زانستگه‌یه‌دا قه‌بول ده‌کری.

له‌م دوایانه‌شدا دوستان به‌تکا و خواهیشت بردیانه سه‌ر خانه‌قای نه‌ه‌ری له‌شاری مه‌هاباد و کردیانه ئیمامی جه‌ماعه‌ت و خه‌تیب. به‌لام به‌هوی نه‌خو‌شی چوووه شاری بوکان، تا کوره‌گه‌وره‌که‌ی زیاتر ئاگای لیتی بی. ماموستا ئیسلام‌ناس، قورئان‌زان،

میژوزان، لیکۆلەر، ههستیاری، وێژهوان، نوسەر به زمانی شیرینی کوردی، قابیل و به توانا و کهم وینه بوو، بهلام خوۆ بهزل نهزان، شارهزا به گشت شاخ و لقه جیاجیاکانی عولوم و مهعارفی ئیسلامی، عولومی بهلاغه، بهیان، بهدیع و مهعانی، زانین - ی راز و رهزمزی هونهر و ئهدهب و شیعر، چ کوردی، فارسی یا عهره بی. بوۆ نمونه برواننه و تاری مقایهسه بهینی ئهشعاری مهولهوی جهلاله دین بهلخی روومی و مهولهوی کورد. په ره ی ۲۰ تا ۵ [مجموعه مقالات و اشعار کنگره ی بزرگداشت مولوی کرد، سقز، شه رپور ۷۱، چاپ تابستان ۱۳۷۵، انتشارات صلاح الدین ایوبی، ارومیه] ئه گهر به چاوی وردبینانه وه ته ماشای ئه وه هه لسه نگاندنه بکری، وردبینی و له کارزانی به عیلمه کان و جوان ناسی و زهرافهت ناسی که لام، باش ده رده که وی که ماموستا عیلمه کانی بوۆ بووه ته مه له که، بوئی ده توانی ئاوا ئاسان راز و رهزمزی شیعر و که لام ئاشکرا بکا و خه لک فیڕ بکا.

ماموستا قسه زان، قسه ره وان و زمان پاراو بو، له راستی دا بیژه و فه ره هنگی موته حهریک و په رلان و کتیبخانه یه ک بو. - جا ئه وه یه ده بی بلین، ماموستا، ره حمهت و به ره کت بو، دیاره «شه پۆل» و ته نی: «هه ره که سی عیلم و زانین به ده س بی نی - ره حمهت و به ره کت به سه ر خویدا ده بارینی.» ماموستا کورد و نیشتمان و زییدی خوئی زور خوش ده ویست و فه قی و زانینخوازه کانی خوئی بوۆ خزمهت کردن له و ریبازه، فیڕ ده کرد و باری ده هینان و ده ی فه رمو: سه ره له دانی تیکنولوژی، پیوه ندی به کان و راگه یانندن، دنیای ئه مروۆ ده گوری. ده بی تیگه یین که دنیا به ره و مو دبیرنیه ده کشی و به ره ته سک ده بی و ویکدی و ده بیته گوندی یا و بترینیک جا ئه وه یه، پیوه ندی و هه وال و نوچه کان زور به په له پیک دین و بلا و ده بنه وه، سا ده بی خویمان به زانستی روژبا و ته یار بکه یین، ده نا وه دو ده که وین.

ماموستا زانایی به غیرهت، ئینسان دوست، دلسوز، نوکته زان، بویر و خو و ئاکار چاک و پاک و بی خه وش و پرحیکمهت بو، ژیرانه له گه ل خه لک و ده روجیرانی دا بی ته وه قوع و خوۆ به که مزان، ره فتاری ده کرد، ماموستا ده یزانی دنیا کوژاوه، وه ک جارن نه ماوه، ئه وان له سه ر هزری ماموستا زور شوینی دانا بو، جا هه ر له بهر ئه وه بوو، خوئی له مه لایه تی یه وه، گه یانده بووه، زانکوۆ ماموستا، فره چه زی له جلکی کوردی بو و شانازی

پۆه ده‌کرد، چون لیبایی کوردی به لیبایی نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی، ده‌زانی، زور به شادمانی یه‌وه له‌به‌ری ده‌کرد، هه‌رچهند کاربه‌ده‌ستانی نامۆی حوکومه‌تی، له‌یانه و له‌فیرگه و فیرانکوکاندا به‌مۆر و مۆنه‌وه سرنجیان ده‌دا، به‌لام له‌تاران له‌زانکو‌کو‌ت و شه‌لواری له‌به‌ر ده‌کرد و کراواتی ده‌به‌ست. باشه‌ بزانی: که‌ خوالیخوشبو مه‌لا ئیبراهیم - ی باوکی ماموستا مه‌لا سه‌عید - ی ئیبراهیمی محممه‌دی له‌ روژی هه‌ینی ۱۱/۳ سالی ۱۳۳۷ ی هه‌تاوی له‌ ته‌مه‌نی ۶۸ سالییدا له‌ شاری فه‌رهنگ و زانا‌په‌روه‌ری مه‌هاباد، وه‌فاتی کردوه‌و له‌ تاقه‌داری شاری مه‌هاباد، نیژراوه و دیوانی شیعی به‌ کوردی هه‌یه و هه‌ندی له‌ شیعه‌کانی به‌ کوردی له‌ کتیبی (پارانه‌وه) به‌ناوی مه‌لا ئیبراهیمی موکری ناماده‌کردنی خانم (تامینه‌عه‌زیزی) په‌ره‌ی ۲۹، چاپی سالی ۱۳۸۰ ی هه‌تاوی له‌ چاپ دراون و بلاو کراونه‌ته‌وه - که‌ له‌ کومه‌له‌ی (ژیکاف) نازناوی [خیره‌د] یان پیتی دابو - عارفی ره‌بیانی حاجی خه‌لیفه‌ مه‌لا محممه‌د (به‌ها) ته‌مین حوزوری مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلاهی نه‌ه‌ری شاه‌ی شه‌مزین له‌ سالی ۱۳۵۴ ی مانگی له‌ ۸۳ سالییدا له‌ شاری مه‌هاباد وه‌فاتی کردوه و له‌نیۆ خزنی شیخ مه‌حمود (شه‌هید - که‌ له‌ ۱۳۳۳ مانگی له‌ شه‌ری روسی ته‌زاری شه‌هید کراوه) له‌ به‌مه‌له‌ی (ساداتی نه‌ه‌ری) له‌ نیژیک شه‌قامی جامی جه‌م له‌ شاری مه‌هاباد موکری نیژراوه (قدس سرهم) له‌ کتیبی تاریخ مه‌شاهیری کورد نوسراوی عه‌للامه‌ بابا مه‌ردوخ رو‌حانی «شیوا» جه‌لدی دوهم، په‌ره‌ی ۲۲۲، چاپی سروش، سالی ۱۳۶۶، تاران، شه‌رحی حالی باپیره‌ی ماموستا مه‌لا سه‌عید ئیبراهیمی نوسیوه‌وه له‌ زانایی و دانایی ته‌و زاته، به‌ وردی دواوه و غه‌زه‌لیکی به‌ کوردی، ته‌ویشی له‌ چاپ داوه‌ که‌ سه‌ر شیعی غه‌زه‌له‌ که‌ به‌م شیعه‌ ده‌س پی‌ده‌کا: «نیگاری»:

نیگاری مه‌هوه‌شی زیبانیقای شه‌رمی لاداره

له‌ شووری عاشقان ته‌مرو ده‌لی مه‌حشر هه‌لتاوه
هه‌روا شه‌رحی حالی ته‌و زاته، له‌ کتیبی «تاریخ، فه‌رهنگ و ادب موکریان» جه‌لدی
یه‌که‌م په‌ره‌ی ۱۹۳ تا ۱۹۹ چاپی ۱۳۶۴ نوسراوی میرزا ئیبراهیم - ی ته‌فه‌می‌دا
هاتوه‌وه و هه‌روا شه‌رحی حالی حاجی مه‌لا ته‌حمه‌د ناودار به‌ «عارف» براگه‌وره‌ی:

(به‌ها)، له کتیبی «شاعران پارسی‌گوی - تالیف سید عبدالحمید حیرت سجادی چاپی سالی ۱۳۷۵ پەره‌ی ۵۳۱ له چاپ دراوه و هه‌روا، له کتیبی وێژە و وێژەوانی کورد، نو سراوی سدیق بۆزه‌که‌یی، پەره‌ی ۵۰۳ چاپی ۱۳۷۰ به‌ناوی مه‌لا ئەحمەد - ی عارف هاتوو و هه‌ندی له شیعره‌ کوردی به‌کانیشی له‌چاپ داوه - خوالیخۆشبو حاجی سه‌لمخان «سهام‌الملک خه‌ت خووشی ناودار» له‌ به‌گراوه‌ کانی بوکان، له‌ سه‌فه‌نامه‌ی هه‌جی خویدا، زور به‌چاکه‌، باسی زانایی و دانایی حاجی مه‌لا ئەحمەد «عارف» و حاجی خه‌لیفه‌ محهمەد (به‌ها) ئەو جوته‌ براهی کردوه و نوسیوه‌تی: له‌ سالی ۱۳۱۰ ی مانگی له‌ مه‌که‌ و حیجاز حاجی مه‌لا ئەحمەد (عارف) کوری مه‌لا سه‌عیدی گه‌وره‌، به‌ نه‌خووشی وه‌با وه‌فاتی کرد و له‌ (جنه‌المعلی شعب نور) نیژراوه‌، که‌ له‌ و ساله‌دا ئەو دو براهی یانی (حاجی مه‌لا ئەحمەد - «عارف» و حاجی خه‌لیفه‌ مه‌لا محهمەد «به‌ها») له‌ شاری «مه‌که‌» له‌ هه‌ج بون. حاجی خه‌لیفه‌ مه‌لا محهمەد براهی «عارف» له‌ ماده‌ تارخ و تن‌دا ده‌سی بالایی هه‌بووه‌، له‌م شیعره‌دا ده‌لی:

[بر دیده‌ی عیش گشت یک خال پدید - شد سال تاریخ فوت | احمد ابن السعید] که‌ به‌حیسابی ئەبجهد ده‌کاته ۱۳۱۰ ی مانگی، نه‌قل له‌ کتیبی ژیناوه‌ری زانایانی کورد له‌ جیهانی ئیسلامه‌تی یا گه‌نجینه‌ی فه‌ره‌ه‌نگ و زانست به‌قه‌له‌می (شه‌پۆل) - پەره‌ی ۵۹۳ - چاپی ۱۳۶۴ ی هه‌تاوی - چاپخانه‌ی مه‌ه‌ارت تاران. به‌لام چونکا ئەو نوسه‌ره‌ به‌رێژانه‌ له‌ روی رۆژنامه‌ی کوردستانه‌وه‌، شهرحی حالی (به‌ها) یان نوسیوه‌، به‌داخه‌وه‌ تاریخی حه‌یات و مه‌ماتی (به‌ها) به‌هه‌له‌ نوسرابو و ئیمه‌ راستمان کردوته‌وه‌. - [رۆژنامه‌ی کوردستان له‌ ساله‌کانی ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۲ ی هه‌تاوی به‌ وینه‌ی حه‌وتانه‌ له‌ تاران له‌ چاپخانه‌ی ئەخته‌ری شومال له‌ چاپ ده‌درا و له‌ ئێران بلاو نه‌ده‌کراوه‌.] - پزرانا: عه‌لا ئەدین سه‌ججادی له‌ کتیبی میژوو ئەده‌بی کوردی ژماره‌ی ۱۶ ده‌نوسی: حاجی مه‌لا ئەحمەد «عارف» هاوچاخی شیخ ره‌زا تاله‌بانی بووه‌ و دیوانی شیعری به‌ کوردی و فارسی هه‌یه‌، ئەمه‌ که‌ ماموستا مه‌لا سه‌عید ئیبراهیمی له‌ نیو بنه‌ماله‌یه‌ کی ئاوا عاله‌م و زانا و زانا په‌روه‌ر له‌دایک بووه‌ و پی‌گه‌ییوه‌ و په‌روه‌رده‌کراوه‌، به‌لانی که‌م به‌و بی‌ئیمکاناته‌ی

ئەو روژگارە، کە توانیویانە پێ بگەن، وتیبگەن کە دەبێ بە زمانی شیرینی کوردی شیعر بڵین و بە زمانی کوردی خزمەت بگەن، جیی شانازی و لیکۆلینەووەیە، کە بزانی کە نەتەوێ نە جیب و دابەشکراوی کوردە لە ریگای پاراستنی زمانی کوردی توانیویەتی خۆ رابگری و لەنیۆ کورە و سووبە ی گەرداری داگیر کەران دا سەر بلیند بیتی و نە تاوێتەووە. خوا هەمویان غەرقی رەحمەت و بەرە کەتی خۆی بکات.

ئەمەش ناوی نوسراوە چاپکراوە کانی ماموستا مەلا سەعید ئیبراهیمی:

۱ - گەشتی لە عیلمی بە لاغە، بە زمانی کوردی لە سالی ۱۳۶۴ ی هەتاوی لە تاران چاپخانە ی مەهارەت چاپ و بلاو کراوە تەووە و قسە لە عیلمی بە لاغە، عیلمی مەعان و عیلمی بە دیع و جوان ناسی لە کەلام دا دە کات.

۲ - کتیی قارەمانانی نەتەوێ کورد، بە زمانی کوردی چاپی ۱۳۸۲.

۳ - آشنایی با تحولات مذاهب اسلامی: امام اعظم، امام مالک، امام شافعی، امام احمد حنبلی، اشاعره، معتزله، ماتریدی و... چاپخانە ی شمشاد، تاران چاپی ۱۳۶۴. ئەم کتیبە لە لایەن حاجی ماموستا قازی خزری، «قازی خزری» ئیمامی جومعە ی شاری شنۆ و چەند مەلای گەورە ی دیکە، تەعریف و تەحسین کراوە و ئافەرین نامە ی بو نوسراوە.

۴ - (الوضع والاستعارة و رساله العضديه) چاپی ۱۳۷۸ نەشری رەهرو مەهاباد، کە بە فارسی شەرحی لی کردون تازانین خوازان باشتر و ئاسان تر بە و زانستە ناسیاو بن. - چاپ نە کراوە کان:

۵ - اصول فقه اسلامی.

۶ - تەرجمە ی کتیبی تعریفاتی جورجانی لە عەرەبیەووە بو فارسی.

۷ - ریسالە یە کە لە عیلمی نە خودا کە لە دانشگاهی ئازادی ئیسلامی شاری مەهاباد، خۆی تەدریسی کردووە.

۸ - تەرجمە مە و تەجزیە و تەرکیبی دە سورە لە قورئان، بە شیوێ نوێ بو زانینخوازان کە لە زانکۆی ئازادی ئیسلامی شاری مەهاباد خۆی تەدریسی کردون.

۹ - مەجموعە ی کامیلی تیستی کۆنکۆری تایبەتی گوروهی «۲» چاپی ۱۳۴۸، تاران

کتیب‌فرۆشی شەرق. - ماموستا بە نوسینی ئەو کتیبانە، و بستوبەتی تاریخ، زمان و فەرھەنگ و دین و بیروباوەری کوردبونی خۆی و رەگەزی نەتەوێ کورد، بە نوسین بە زمانی کوردی، پارێزی.

۱۰ - چەن وتار و مەقالە کە لە کۆنگرەیی فەرھەنگی و عیلمی شاری ئیلام، تاران، سنە، سەقز، ورمی، مەھاباد، بوکان و مەریوان بە شدارێ کردووە و ئەوانەیی خۆبندووە و هەندیکیان لە گۆفاری سروە لە ژومارەکانی « ۷/۳/۱۳۷۶ » و « ۲۹/۱/۷۷ » و لە مەجموعە مەقالاتی کتیبی بوزورگداشتی مەولەوی کورد، ئینتیشاراتی سەلاحەدین ئەییوبی، ورمی چاپی ۱۳۶۷ و چاپی وتار لە کتیبی کوردستان و تەوسیعەیی فەرھەنگ، چاپی ۱۳۷۳ زانکۆی کوردستان، سنە. ماموستا مەلا سه‌عید ئیبراهیمی محمەدی کوری مەلا ئیبراهیم لە ۳/۳/۱۳۱۱ی هەتاوی لە شاری مەھاباد لە دایک بوو. [دایکی ناوی زوبەیدە خاتون قەدەمخیز و لە هۆزی شیخ سمایل گەلباغی یە] و لە سەعاتی دەیی هەینی لە روژی ۱۴/۱/۱۳۸۳ی هەتاوی و ۱۴ خاکەلیۆی ۲۷۰۴ی کوردی و ۲۰۰۴ی زاینی لە مائی خۆی لە شاری بوکان وەفاتی کردووە و نێژراوە و شاعیرانی کۆری «ئاسۆ» بە شیعری کوردی لە مزگەوتی شاری بوکان لە پرسەیی ئەو زانایە، شینیان بوگێرا، وە هەر وەها ماموستا مەلا محمەد علائی قسەیی کرد و زوری قسە لە زانایی و خزمەتە عیلمی یەکانی ماموستای رەحمەتی کرد. وە هەر وەها لە شاری مەھاباد لە خانەقایی نەھری لە روژی شەمە ۲۲/۱/۱۳۸۳ و ئاوریلی ۲۰۰۴ ز - کاک ئەحمەد قازی لە پرسەیی ئەو زانایە زوری تاريف، لە خزمەتە فەرھەنگی یەکانی، بە تاییبەت لە کتیبی گەشتی لە عیلمی بە لاغەیی کرد و کۆری فەرھەنگی و شاعیران لەوی بە شاعر ئاھ و داخی خویان دەرپری و تاريفی ماموستا مەلا سه‌عیدیان کرد و شینیان بوگێرا و لە تارنیش لە مزگەوتی ئەبۆلفەزل کە پرسەیی بو دانرابوو، ئازادی ئیبراهیمی و تارینکی لە بابەت ئەو زانایە خۆبندووە و چەند کەسی دیکەیش قسەیان کرد و لە شاری سنەیی کوردستانیش لە لایان محمەد - ی برای کە ئیستا لە شاری کوردستان لە زانکۆ دەرس بیژە و لە لایەن خزمەنەو: کاک ئەنوەر سه‌عیدی و جەنابی ماموستا مەلا محمەد علائی ئەردەلان و

جه نابی جه لال فه هیمی یه وه، سه ره خوشیان له مرگه وتی خالد بن ولید بو دانابوو. ثم
وتاره که له حه و ته نامه ی سیروان به زمانی کوردی له ژماره ی ۳۰۶ سالی حه و ته م
۱۳۸۳/۹/۱۲ له چاپ دراوه، وه فاتی ئه وزانایه، به هه له ۱۳۸۲/۱/۱۵ نوسراوه.

شعیری ئاسو، ههستیاری پر ههست و ناسک خه یال بو کوچی دوابی ماموستای پرزانا

مه لا سه عیدی ئیبراهیمی (ئاویر)

هه والیککی دل ته زیته	خه فهت هین شادی به زینه
ئاله م وه رزی سه ره له دانه	به جی هیشتن زور گرانه!!
گولان له بن خاک هاتنه دهر	له کیو و له که ژ له دهشت و دهر
به لام بو تو ده چیه ژیر خاک	ئه ی بروا پاک و خه سه له ت چاک!!!
خاوه ن قه له م دلسوزی کورد	راه نوما بو درو شت و ورد
تو بو وه ریز بووی له م دنیا	له م دنیای پر ره نگ و ریا؟
خو دونیای دهر ونی پاکت	پر بوو له پاک و وه ک خاکت
توی دلداری شیعر و هه له به ست	قه له م پر جه وه هر و مه به ست
تا دوا بین هه ناسه ت کاکه!	هر ده تنوسی بو ئه م خاکه!!
ئه ی بو له م وه رزی بای واده	ساز بوو، ئه م کوچه نا واده؟
ویستت بچیه لای حه قیقی	لای «سه ید کامیلی» ره فیقی
له خاوا داوا که ن ئازاد	له ده ست بی عه دلی و یی دادی
له و دونیاش و یکرا به کو مه ل	له و دونیای به دور له گو نگه ل
له و دونیاش و یکرا به کو مه ل	له و دونیای به دور له گو نگه ل
ماموستای به لاغی و زانام	مه لا سه عید! ئه ی ماموستام!
دل نیام نه مردوی ماوی	به روح لاما ن راوه ستاوی
که سی وه ک تو خاوه ن شعور	بو شاگردان سه نگی سه بوور
خاوه نی ده یان شوینه وار	که هر په ریان دینی هه زار
هه رمان چرای بو دا دیری	چون مردنی پی ده ویری؟

تۆ چون قەلەمت وە ک چرا
 لە تاریکی شەوگاری سارد
 دلنیا بە لەو دونیای دیش
 هەر وە ک ئیستا فیکری پاکت
 چا و لە دورە پر قیمەتە!
 من دلنیام بە دل گیانە
 چون نووسەری قەومی بی کەس
 دلنیام لەویش ئامادەن
 ئاسۆی ئەم گەلەمان روون بی

«ئامین» بوکان ۱۴/۱/۸۳ محمد سعید نجاری ئاسۆ

بو زانای بەرێز و خوشەوێست جەنابی ماموستا مەلا سعید ئیبراهیمی (ئاوێر):

برای ئەدیب و زانا و بە ئیمان
 هەسوێتی عیلمیت گەلێک بە جی هێشت
 خامەت دە گەرا لە روی زانست
 لە سەر تەدریس و تاقیق بېوی سور
 تە حەوولانی مەزەهەبی عامت
 قارەمانانی نەتەوێ کورد
 مەقالە بەرزی بیر و بو چونت
 لە دنیا روویی بە کەلک و مایە
 کۆلەبارت برد گەلێک بە جوانی
 لە بەر ئەدەب و وەفا و لێزانی
 ئاسەوارە کەت، تووی دەست چێنە
 «هیوا» بە وەفات هەر وە فادارە

مەهاباد - «هیوا» - ۲۲/۱/۸۳ کوچی هەتاوی

پاوه: Pawah

پاوه شار و شارستانی له ئوستانی کرماشان، پاوه له باکوری غه ربی ئوستانی کرماشان، دایه، له باکورو باکوری روزه لاتهوه به شارستانی مهربوان و له باشور و باشوری روزه هه لاتهوه به شارستانی جوانرو، وهله روزه اووه به کوردستانی باشوری یهوه لکاوه (جه عفه ری، دایره تولمه عاریف...، ۲۴۵). شارستانی پاوه له چوارشار-ی پاوه (ناوه ند)، باینگان، نودشه و نه و سود پیک هاتووه و دارای ۳ به شی ناوه ندی یه و (داگری دیه ستانه کانی هولی، شمشیرومه نسوراغایی)، باینگان (داگری دیه ستانی: ماکوان، کلاشی و شیوه سه ر) و نه و سود (داگری دیه ستانی سیروان) و شرابه، (نه شریه...، ۴۶).

شارستانی پاوه سه رزه وی به که کویستانی که دارای کیوی به رزوبلینده، بوینه شاهوکه ۳۳۹ مېتر به رزه ویه کی له بلیندترینی کیوه کانی زاگروسه «زه گروتی»، (جه عفه ری، کیوه کان...، ۳۵۷، هه روا فه ره نگ...، ۳۲). چیا ی ته خت، ۲۸۵ مېتر چیا ی به رزه، چیا ی ده ره ند: ۲۷۷ مېتر بلینده (جه عفه ری، دایره تولمه عاریف، هه ره ئه وی)، چیا ی ئاته شگا: یا ئاگردان: ۲۴۸۵ مېتر به رزه و به سه ر به شی باشورو باشوری خوراوادا، ده روانی و کیقی ماکوان: ۲۶۳ مېتر بلینده (فه ره نگ، هه ره ئه وی).

شارستانی پاوه به کیوی ئوته له به شی باینگان که ۲۲۲ مېتر به رزه و کرن له به شی ناوه ندی که ۲۳۲۱ مېتر به رزه و گاوه له به شی ناوه ندی که ۲۴۲۵ مېتر به رزه و گزن له به شی باینگان که ۲۳۳ مېتر به رزه و گول و گولان له به شی ناوه ندی که ۲۳۱۵ مېتر به رزه و یوراش له به شی ناوه ندی که ۲۴۶۵ مېتر به رزه و دوندی نانویزی له به شی ناوه ندی که ۲۳۲ مېتر به رزه. هاوینان فینکه و به زستانان سارد (ئامارنامه...، ۱۰). کیوه به رزه کانی ئه و ناوچه، که؛ بای ته رو نمناکی غه ربی به سه ریاندادی و ده روا، بوته هوکه به فرو بارانی باش له و ناوه بیاری و چومه ئاو و چومه له و جوگه و روباری فره له و ناوچه ی پاوه دا پهیدا بی، بوینه: ئاوی لیه که له کیقی زیلان سه رچاوه ده کری، مره خیل، چه می پاوه یا گلال ده ره یا (ئاوشمشیر) که له شاهو سه رچاوه ده گری که ده رزینه ناو ئاوی پرهازه و گه وره و به خوری سیروان. ئاوی سیروان که به تیکلاوی ئاوی گاوه رو و چه می قشلاخ له ناوچه ی سه سازد ریاوه، دوا ی ئاودانی به شگه لی له خاکی

پاوه، بەخەتی سنوری دەسکردی کوردی ئەم دیووتە و دیو، دانراوه و لە عیراقەوه دەژێتە چۆمی دیاله (فەرھەنگ، ھەرئەوی). ھەر و ئاوی ھواسان، زیمکان و ئاوسپی بەرگ (جەغفەری، چومەکان...، ۴۹۸). غاری جوانی کاوات کە ئەو بە گەورەترین غاری ئاوی جیھان و درێژترینی غاری کوردستان دا نراوه و لەشیوو دولی قوری قەلای بە قوولایی ۳۱۴۰ مێترە و لە داوینە کۆی شاھۆ، دایە. - (فەرھەنگ، ھەرئەوی، ئەفشار، ۱/۱۱۶) و ھەندی ئەم غارەیان بە عەجباتی تەبیەت و خۆرسک دانراوه (سەنەنجی، ۴۹). لەسەر ژماری ۱۳۷۵ ھەتاوی حەشیمەتی شارستانی پاوه بە (۹۱۸، ۶۱) کەس ھاتۆتە ژمارکە ۴۱/۲۹% لەشارەکاندا و ۵۸/۷۱% لە دێھەکاندا، ژیاون (سەر ژماری...، شانزە)، لەبەر ئەوەی شارستانی پاوه زیاتر چیاوکیۆھ بوگشت و کال و جوت و گا، ئەوئەندە شیاوئە، خەلکی ئاواپەکان ناچارن، گەنم و دانە و پلەھێ خۆراکی خۆیان، لە شارەکانی دیکەوہ دابین بکەن. بەلام شارستانی پاوه باغ و باغاتی میوہی زۆرە، وە کو: سیو، ھەرمی گولۆوی، ھەنجیر، گۆز، ھەنار، تو، تری و ھەلوچەو... (ئەفشار، ۲/۱۵۲۱). - بە تەبەت ھەلوچە رەشە کوردستان بە ھەلوچە پاوه، ناسراوه (سەنەنجی ۴۸-۴۹)، خەلکی پاوه بیجگەلە باغداری و کشت و کال، ئازالداریشن و ئازال پەرورە، دەکەن و ژنان و پیاوانیش کار دەسی دەکەن، وە ک مەرزو خوری و بەرگن و مورستن، کلاش چنن، جاجم و جانماز و بەرمال، لبادسون و گۆرەوی و دەسکیش و پوزەوان چنن. خەلکی شارستانی پاوه کورد زمان و سوننی و شافیعی مەزھەب و ئەھلی حەق: یاری و یارسانن و بەزاراوی ھەورامی «گۆرانی» و جافی قسە دەکەن و بەزمانی کوردی باو فرەجوان قسە دەکەن. (جوغرافیا...، ۱/۴۰۵، تابانی ۴۲۳). تیرەگەلی لە خێلی گۆرە جافی لە شوینی جیا جیای شارستان پاوه دەژین (فەرھەنگ، ۳۳، ئەفشار، ۲/۱۲۷۳). - لە پاوه بەئەندە کۆی وە ک خاسە کەو، زەرە کەو، ھەوێرە، قاز، مراوسی، شەمشەمە کۆرە، بزە کۆی، مەرە کۆی چنیر چمی کەمتیار، گورگ، کەرۆشک، ورج، سنجاو، پلینگ، ئاسک، مامز، کارمامز، ئاسکول و... ھەبە و لە نیوئەداری پاوه دا دەژین.

گرینگترین ئاسە واری شارستانی پاوه ئەمانەن: گلکۆی کۆسە ھەجیح کە زیاتر لە

۹۰۰ ساله له دێی کۆسهی هه جیج نێژراوه و خه لک سویندی پێی ده خون و ده لێن: به کۆسهی هه جیج نه مبردوه ناوت. ئاوا پێی هه جیج له راستیدا مه دینهی فازیله یه، ئایستاله ویژن ته لاق نه دراوه و خه لکی له نێو خودا که سیان به دهس نه کوژراوه و قره یان له گه ل یه کدا نه بووه، دیاره جو کومه تی مرو کوژی ئێران و تورکی عوسمانی و عهرهب شه ری به وان فروشتوووه و کوشتاریان لی کردون (ئه فشار، ۱/ ۴۹۸، فهره ننگ، هه ره ئه وی)؛ زیاره تگای سولتان ئه بوئیسحا قیش له ۴ کیلومێتری شاری نه وسود، هه یه (هه ره ئه وی) ۳۳-۳۴). - شاری پاوه: ئه م شاره که ناوه ندی شارستانی پاوه یه له ۴۶ و ۲۲ درێژی خو ره له ئی و ۳۵ وه ۳ پانتایی با کوری (مه فه خه م، ۱/ ۸۶)، و له ۱۲۴ کیلومێتری با کوری روژاوی کرماشان (ناوه ندی ئوستان)، له سه ر رینگای ئه سلێ کرماشان - پاوه وه له به رزایی ۱،۶۰۰ مێتر له ته ختی ده ریادایه و کیو و چیا ی ئاتشگا (ئاگردان) له باشور و باشوری روژاوی پاوه دایه، شاری پاوه له باری که ش و هه وایی، ساردی مه یل به ئیعتیdale و نیوه نمناوی یه و ده ورو به ری پاوه پره له داری به لوت، ئه رژن = arzan: گیاه و دره ختچه یه که Amygdalus (لا) له ده سه ی بادام و له تیره ی ئه وانه یه که گولیان سوره و جو را و جو رن، که له جیی ویشک ده روی و له پاوه و ناوچه ی به ختیا ری ده روی، ئه رژه ننگ داریکه، له داری ئه رخه وان ئه کا، بنه، هه رمی کیو پله، هه نجیره کیویله و داره گریچار، وهن، ئالو بالو، مازو، گیوژ، گاوزه مان، شیرین به یان، رازپانه، خاکشیر، ریواس، قارچک، کهنگر، گوینی که تیره، گولی خه تمی، سوسه ن، (فهره ننگ، ۳۴). باشه بلین: ئه و باغه میوه به قازانجه و داره رازاوانه که ی تادوندی کیوه کان، به ره و ژوره له کشا ون، روانگایی فره جوان و سه رنج را کیشی له و شاره به دی هیناوه (سولتانی، ۱/ ۵۲).

حه شیمه تی پاوه، حه شیمه تی شاری پاوه له ۱۳۷۵ هه تاویدا (۱۶،۹۹۷) که س بووه که زو ره یان له هوژی جافن، وه ک حه سه نخانی، مسته فاسولتانی و فه تحه علی به گی. زه ردویی ۶۴۲ که سن، که سن، بارام ۱۴۳ که سن و کاده شتی ۱۰۹۳ که سن، تایجوژی، ئیناخی، مه زرانی و ده ودانی. (سه رژماره ی ۴۲). هه ره کومێژو نویویه تی پاوه که عه ره ب به فاوه ج ناوی بردوه (سه نه نده جی، ۴۸؛ مه ردوخ، ۲/ ۷۸) پاوه؛ له ناوی پاو یا باو سه رداری شهروانی یه زدی گورد-ی سیوه م ئاخیرین پاشای ساسانی گیراوه. (پورکه

ریم، ۸؛ سەنەندە جی، ۸۴).

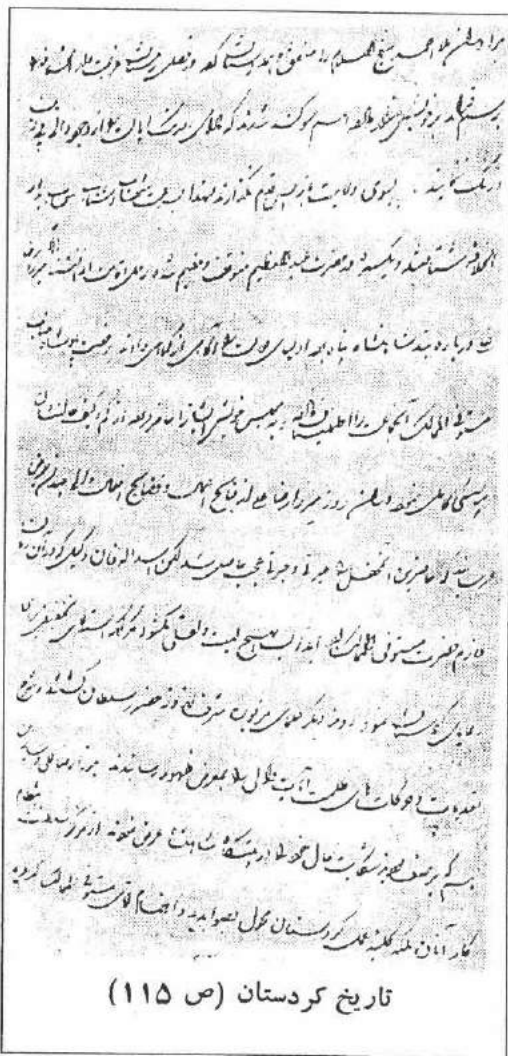
پیشینی میژویی: شاری پاوه، بەناوەندی ناوچەیی هەورامان دیتە ژمار، گەورە بنەمالە کانی هەورامان لایان وایە بەرە گە زورە گاژو دە چنە وە سەر تێمۆرسی کبانی، پاشای ئوستورەیی کوردی مادومانا (ئیدمۆندز، ۱۵۳). لە میژودا نوسراوە تینگلیت پیلسیر (حک ۱۱۱۵-۱۱۰۰) بەرلە زاین پاشای ئاشورلە هیرشیکدا بو سەر دەریاچەیی وان و شەرلە گەل کورداندا. شەری بە ناوچە شاخاوی یە کانی هەورامانیش فرۆشتوو و ئەوانیشی توشی کەندو کۆسب کردووە. (سولتانی، هەرئەوی).

لەشویتە واره میژویە کانی هەوران چەن (پارچە پیستە) کە بە یونانی لەسەر یان نوسراوە کە میژویی، یە کێ لەوانە دە گە ریتەووە بو ئەولی بەر لەزاین (پیکولوسگایا، ۱۳۷، ۱۲۸) لەسەر دەمی عومەر بن خەتاب خەلیفەیی دوومی ئیسلام (۱۳-۲۳ مانگی و ۶۳۴-۶۴۴ز) لەو سەدەمی دا کە یەزدی گوردی سیۆم لەراست هیرشی شەروانانی عەرەب لە مەداین پیستەختی خوئی بەرە و کرماشان روئی؛ سەرداری جەنگی خوئی بەناوی (پاو) بو ئەوێ کوردە کان پیشوانی لیکەن؛ ناردیە لای سەرداری کورد، پاو چوو کەناری چۆمی سیروان و چوو نۆنە تەوێ کوردو داوای لی کردن تا یارمەتی پاشای ساسانی بدەن، تا عەرەب نەتوانی نیشتمانمان داگیر بکەن، سەر دارانی کوردیش چون بە هاوارو بانگی یەو، (پاو) گوندی کە بەناو ئەو کراوە؛ (پاو) ئاگردانیکێ لەسەر کیتی کە ئیستا بە ئانەشگا ناودارە، سازدا (سەنە ندە جی، ۸۴-۸۵ - سی یەر ئە کراد) کە ویرانە کانی ئەو ئاگردانە، هیمان هە رماوە، لە کاتی هیرشی عەرەب بو ئەوناوچە یە، ئاگردانی (پاویا پاوه) فرە بە ناو بانگ بوو (رەشید یاسمی، ۱۱۹)، حەلکی پاوه لایان وایە؛ دو قەلای (دزو پاسگە) کە شویتە واریان هیمان دە بیندرین، جیمای بوریج و سەنگەری (پاو) ن کە لە کاتی خویدا لەو ناوچە سازدراون. هەر وا خەلکی ئەو ناو دەلین: لە نیریک شاری پاوه شوینی هە یە کە ئیستابە (جەنگە) ناودارە، کە لەو یۆه کوردە کان و (پاو): سەردار و سپاسالاری یەزدی گوردی سیۆم، لە گەل سەعد بن ئەبی وه قاز شەروانی سەرداری عەرەب جەنگیان کردووە (پورکە ریم، هەرئەوی). لەورقی ۲ب

دهسخته تی میژوی کوردستان نو سراوی عهبدولقادر بن روستهم بابانی، نوسراوه: له زمانی خهلیفه ی دوهم عومەر بن خهتاب عیراقی عه ره بی خسته بن دهس خوئی و یه زدی گورد، بن نه و شیروان، ناچار مه دایینی به جیی هیشت، کاتی گه یشته سنوری کوردستان، ویستی نه ته وه ی کورد، یارمه تی بدهن، جاسپاداری له شگری خوئی: (باو یا پاوی) بن شاپور بن کیوس بن قوباد - ی به دیاری به رفره، نارده لای سهرانی کورد، کورده کانیش به دل و داو، ئاماده ی یارمه تی دانی یه زدی گورد، بوون، به لام یه زدی گورد، به ره و شهرقی ئیران، بولای ماهوی سوری حاکی

خوړاسان و بولای خاقانی چین، رویی (باو) له بان کیچی که ئیستا به ئاته شگا ناوداره، په رستگه یه کی ساز داو گونده که ی ئه و شوینه ی به ناوی خوئی باو یا پاوه ناو برد. (باو)، فره کوشا تاشا بولای ماهوی سوری نه چی، نه ی توانی و به ناچار (باو) به ره و ماژنده ران: (ماژنده ران) رویی و له وی زنجیره ی (باوه ندیانی) دامه زرانده (برواننه رینومای کتیب به رگی ۱۵ په ره ی ۱۸۹ هه ر ئه وی، ئه مه دهسخته تی ئه و کتیبه.

له کاتی هیرش عه ره ب بو سهر پاوه، عهبدو لالا بن عومەر، فهر مانده ی سپای به ئه ستو بووه، ئه و، دوای داگیر کردنی شاره زور له چومی سیروان ده په ریته وه و هیرش، ده باته سهر پاوه، خه لکه که له سهر ئایینی زه ر دهشت بوون و سهخت له راست هیرشکارانی

تاریخ کردستان (ص ۱۱۵)

عەرە بەدا، زەق و پتەو رادە وستن و لە بەرە بە یانەووە تا بۆ لێلە ی شەو، جەنگیان کردووە، تا میری لەوان نەماو هەمویان بە دەسی عەرەبی هێرشکار کوژران، ئەوسا عەبدوللەبن عومەر ئاگردانی پاوێ روخاندن و تێکیدا و لە جیبی ئەو ئاگردانە مەزگەوتی: سازداووە کە هێمان هەرماووە (بابانی، ۳۸-۳۹، سەنەندە جی ۸۷-۸۸) پاوێ و ناوچە کانی دەورووبەری پاوێ لە نیوێ دەمی سەدە ی ۱۰ مانگیدا سوهراب (زوراب) بە گک کە مروئیکێ ئازاو بویر بوو بە سەر پاوێ راگە بیو و کاروباری پاوێ بە رێو بەردووە (بدلیسی، ۴۱۱)، شاری پاوێ تا بەر لە راپە رینی مەشروته لە ئێران حاکم نشینی کویستانە هەواری جوانو بوو و لە پاشان بوته ناوهندی فەرمانرەوایی هەرورامان (سولتانی، ۵۳/۱). شاری پاوێ لە سەردەمی جەنگی ئێران و عێراقدا، توشی هێرشێ دوژمنان هاتوو و وێران کراو و زەرە رو زیانی زوری لێ دراو و چ لە بابەت گیانی وەچ لە باری ئابوری و مالبەو، بووێتە لە ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰ هەتاوی زیاتر لە ۱۴ جار بە فروگە ی جەنگی و توپخانە ی دوژمن هێرشێ کراو تە سەری و شاری پاوێ و بە شە کانی دەوروو بەر و گوندە کانی ئەو ناوچە لە ۳۰ تا ۶۵ شاروئاوایی وێران کراون و لەو ناوێ شدا، شوێشگێرانی کورد، شاری پاوێ یان لە دەس داگیرکە ران رزکار کردووە، کە بە داخەو بە یارمە تی کوردی لایە نگری حوکومەت، شەروانی حوکومەت شاریان لە دەس شوێشگێرانی کوردی دلسۆز، دەر هیناو تەو (ئەحمەدی، ۱۰۲-۱۰۳).

شوێتەوارە گرینگە کانی شاری پاوێ، ئاسەوارە ناودارە کانی گرینگێ ناوچە ی پاوێ ئەمانەن: ۱- مەزگەوتی نوێژی هەینی کە خەلکی لایان وایە لە سەر دەمی عومەدی کوری خەتتاب بە هوێ عەبدوللای کوری خەلیفە ی دوهم ساز دراو و لە جیبی ئاگردانی دورە ی ساسانی بنیات نراو و ئە و مەزگە و تە لە سالی ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۶ هەتاوی پینە و پەرو کراو تەو (ئەفشار، ۱/ ۴۹۵-۴۹۶) - ۲- گلکۆی ئیمامزادە سەید مەحمود ئیسفەهانی کە زیاتر لە ۳۰۰ سالە شوینی لەوێ دیارە (فەرەهنگ، ۳۴) - سەر چاوێ ئامارنامە ی ئوستانی کرماشان (۱۳۷۷) سازمانی بەرنامە و بودجە ی ئوستانی کرماشان، تاران، ۱۳۷۸، ئەحمەدی، حەمید قەومیەت و قەوم ئوگری لە ئێران، ئەفسانە، تاواقییەت،

تاران، ۱۳۷۸ و ئیعتماڊ سه لته نه محهمه د حه سه ن میر ئاتولبولدان به کوششی عهبدو لحو سین نه وهایی و هاشم موحه دیس، تاران ۱۳۶۸، ئه فشار سیستانی ئیتره ج کرماشان و شارستانی دیرینه ی ئه وه، تاران، ۱۳۷۱، گرینگترین ئیکوشانه کانی دوباره سازی و نوی کردنه وهی ناوچه زیان لیکه وه تووه کانی شهر، له سالی (۱۳۶۱ و ۱۳۶۲ ی هه تاوی)، ده بیرخانه (نوسینگه) ی ستادی ناوه نندی دوباره سازی و نوگردنه وهی ناوچه زیان لیدراوه کانی شهری حوکومه تی ئیران و سه دام، تاران، ۱۳۶۳ بابانی عهبدو لقادر سییه رولته کراڊو بدلیسی، شهره فخان، شهره فنامه به کوششی محهمه د عه بیاسی تاران ۱۳۴۳ هه تاوی. پورکه ریم هوشه نگ (پاوه) هونه رومه ردم، تاران ۱۳۴۴ ژماره ی ۳۲ و ۳۳، پیگو لوسکایا، ن.و. شاره کانی ئیران له روزگاری پارتیان و ساسانیان ته رجه مه ی عنایه توللاره زا، تاران ۱۳۶۷ هه تاوی؛ تابانی حه بیوللا، وه حده تی قهومی کوردوماد، تاران، ۱۳۸۰، جه عفه ری، عه بیاس، دایره تولمه عاریفی جوغرافیای ئیران، تاران، هه رئه وه، چوم و چومنامه کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۶ هه رئه وی، چیاکان و چیانامه ی ئیران، تاران، ۱۳۶۸، جوغرافیای کامیلی ئیران، وه زاره تی فیگردن و باره یئان، تاران، ۱۳۶۶، ره شید یاسه می، غولامره زا، کوردو په یه وه سته گی نیژادی و تاریخی ئه وه، تاران ۱۳۶۳، سه رژماری گشتی نفوس و مه سکهن ۱۳۷۵، نه تایجی ته فسیلی، شتارستانی پاوه، ناوه نندی ئاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۶، سولتانی محهمه د عه لی، جوغرافیای تاریخی و تاریخی موفه سه لی کرماشان، ۱۳۷۰، سه نه نده جی، شوکرو للا، تو حفه ی ناسری له تاریخ و جوغرافیای کوردستان (سنه) به کوششی حه شمه توللا ته بیی تاران، ۱۳۶۶، فهره نگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کانی ولات (بانه) سازمانی جوغرافیای هیژی چه کدار، تاران، ج ۳۴، مه ردوخ کوردستانی ئایه توللا محهمه د، مه ردوخ، تاریخ، تاران، چاپخانه ی ئه رته ش، موفه خه م پایان، لوتفوللا، فهره نگی ئاوادانی یه کانی ئیران، تاران، ۱۳۳۹، نه شریه ی ده فته ر (نوسینگه) ی ته قسیماتی ولاتی، بریفکاری سیاسی، جواکی وه زاره تی ناوه خو، تاران، ۱۳۷۹، هه روا: Edmonds, C.J. Kurds, turks, and Arabs, London 1957 مو حسین ئه حمه دی، دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج

۱۳ په‌ره‌ی ۵۶۸ چاپی ۱۳۸۳ تاران، (شه‌پول)، واژه‌ی پاوه به‌مجموره‌ی شه‌مرو، خه‌لکی پاوه به‌سهر زاریانه‌وه گوی ده‌کهن، له (ثافیستا) داهاتووه، پاوه ناوی شاریکی کوردنشینه، که‌وتوته سهر ریگای کرماشان و هه‌روا له‌سهر ریگای ماهیده‌شت و سنه: (ثاوبده‌ر) دایه، پاوه به‌ناو ناو‌نیشانی که‌له (ثافیستا: کیمه‌کانی نه‌ناسراوی غه‌ربی ئیران، ده‌وله‌تساهی کورد-ی کرماشانی به‌مجموره‌ی باسی کراوه: شه‌و شویته‌یه، که‌له‌سهر ریگای زه‌رده‌شت - ه‌که‌له‌ماهیده‌شته‌وه چوته پاوه pawa یا pawh پاوه ه) و له‌ویشه‌وه بو‌ئاویدر چوبی، مه‌ردوخ‌تایه‌توللاشیخ محمه‌د، لای وایه پاوه، به‌ناوی برازیه‌کی په‌زدی گورد-ه‌که‌ناوی (باو) بووه.

له‌پاوه‌داگوری (مرویی‌کون) که‌له (هوما)ی سوره‌وه کراودا؛ ده‌ی گینه‌وه بو ۲ یا ۳ هه‌زار سال به‌رله‌زایین، شه‌مه‌یش شه‌وه ده‌گه‌ییتی که‌پاوه فره‌کو‌تتره‌له‌زه‌مانی برازای په‌زدی گورد، که‌وه‌ک پاسگه‌یه‌ک به‌ناوی (باو) کرابی. پاوه شاریکی کوردنشیني جوانه‌وله‌داوینی شاهو و ریزه‌شاخه‌کانی ده‌ره‌نیشی و قه‌لای دزی دایه - دولی‌وی میروه‌هولی، به‌ئاوی پاک و خاوی‌نینه‌وه پاوه‌یان، رازاندو‌ته‌وه، به‌و دیمه‌نه‌جوان ره‌نگینه‌یان. پاوه له (نوریان) و (دوریسان) نیژیک بو‌ته‌وه خه‌ریکه‌زیاتر بره‌ویته‌وه و شان‌له (قه‌لای دزی) بساوی. له (پاوه‌وه بو (خه‌نه‌گا) و (گرا) و (دشه) جاده‌یه‌ی ماشین‌ره‌وه‌یه، پاوه چون که‌وتوته سهر ریگای کرماشان، عیراق، ناوه‌ندیکی بازرگانی جیی‌گه‌شه‌ونه‌شه‌یه. خه‌لکی پاوه ژيرو به‌به‌ئاوه‌ز، خاوه‌ن بیرورو رامیارو ثابوری زانن. میرزا شه‌ولقادر، میرزا شه‌فیع، میرزا مه‌حمود و ثاغاعینایه‌ت ده‌وری بالایان له‌باغچه‌ی شه‌ده‌بداگیراوه. پاوه؛ شه‌م سه‌یرانگاره‌نگین و جوانانه‌ی هه‌یه: وی‌میر، هه‌ولی، زاوه‌لی، پیازه‌دول، که‌نده‌له، ثاته‌شگا، بیار، هانه‌خوماری، هانه، شیخ‌حه‌سهنی، گولان، کاروانسرا و هه‌ندی شوینی تر. - باشه‌بزاین پاوه به‌پاوه هه‌قه‌هه‌په‌وا و یا په‌واه گو‌کراوه (بروانه): په‌ره‌ی ۵۱۵ تا ۵۱۲ کتیبی میژوی هه‌ورامان به‌زمانی کوردی دوکتور محمه‌د شه‌مین هه‌ورامانی چاپی ۱۳۸۰ هه‌تاوی، تاران.

ده‌شت و داوینیه‌ی سه‌وز و دلگیری هولی، نشاو چاوک، له‌ده‌ورو به‌ری شاری پاوه،

شیو و دولی گاول و هانککوکه، له ۷ کیلومتری باکوری پاوه دایه، یا شیو و دهره ی گولال که له ۳ کیلومتری باکوری پاوه هه لکه و تووه.

□ - کان و مه عده نی لاشه بهرد و مالون که زیاتر له ۱۰۵ ههزار تون زه خیره و تازو خه ی هه یه که له ناوچه ی پاوه که لکی لیورده گیردری.

□ باری کشت و کالی پاوه، خاکی پاوه تا ۷۰ له سهدی دیمیه و ئهوی تری، بهراوه. له ناوچه ی پاوه زیاتر گهنم، جو، دانه و بیله، ده چیندری و گوینز، بادام، تو، هه نار، سیو، هه لوچه، هه رمی گولای، تری، چه بوینه ی وشک یا به بوینه ی تهرو تازه بو دهره وی ناوچه بو فروش، بهری ده کرین. مرو مریشکداری، بو قه له مون، قاز و په له وهر به خیو کردن هه یه.

□ - کار ده سی: قالی، بهره، جاجم، بوزو بو رانک و چوغه، کلاش، جلکی نیو خوپی که بو فروش بو دهره وه یشی بهری ده کهن.

□ - کار گه یی بو قالی چنن له شاری پاوه دامه زراوه و یه کی تریش له گوندی (ساعه تیاری) دانراوه که هه ره یه که یان، تا ۷۰ که س له کچان و ژنان له وی خه ریکی قالی چنی جوان و رهنگاوه ننگن، که له بهر وه بته ی قالی کاشان، بیجار، کرمان، هه وشار، قوم، ئه راک، قالی و مافوره و فهرش، ده چنن. جاله ریگای کرماشانه وه ئه و قالی و مافوره و فهرشه جوانانه، بو فروش بو دهری بهری ده کهن. بیجگه له وانه، بنیشت گرتن له دارسانی پاوه، یه کی تره له بهر و بوی ئابوری پاوه.

□ شاری پاوه، له که ناری شیوی خانه قا ساز دراوه و چومه ئاوی شیوی گولال یا (پاوه) که له کیقی شاهو سه رچاوه، ده گری، له باشوری پاوه ره د؛ ئه بی، کانی ئاو یا سه راو هولی هه م بو خوار دهنه وه، خه لکی پاوه وه هه م بو ئاودانی باغه کان که لکی لیوه رده گیردری.

□ کیقی شاهو، بهشی باکور، باکوری روژ هه لاتی و باشوری روژ هه لاتی پاوه ی داگرتووه و به بهر زترینی دوندی زنجیره کیوه کانی زاگروس، داده نری. له بهشی نه و سوده، باکوری ترینی بهشی شاری پاوه وه له نیژیکی سنوری ده سکردی ئیران و عه ره بی عیراق،

دہسی پئی کردوہ و بہوینہی دیوارہ پئی پیکہوہ لکاوہ و بولای باشوری روژ ہلائی دریژ بوتہوہ و لہ لای روژ ہلائی روانسہر، تہواو بوہوہ.

ہہروا لہ ہہشی خوراوای پاوہ (تہ پہی کولہ) ہہیہ و تہنیا لہ لای باکوری خوراوای تہوشیوہ لہ باریکہی، کہ بوونہ تہ کیلگہ، دہسی پئی کردوہ تا دہ گاتہ (دوندی نان و یژہ) لہ ۱۰ کیلومتري باکوری خوراوای پاوہ دریژ بو تہوہ.

کەش و ھەوای پاوہ - سارد و مایل بہ مام ناوہندیہ و نیوہ نماویہ و لہاویناندا لہ گہرمیدا تا ۳۰ پلہ بان سیفرہ و کہ مترینی تہوہ لہزستاندا (۲۸) پلہ لہ ژیر سیفرہ و رادہی باران لہ سالدا لہ پاوہ، مام نافینہ کہی تا ۶۵۰ میلہ و نمناکیہ کہیشی سالانہ تا ۶۲ لہ سہدہ.

پاوہ دہ گہریٹہوہ بو سہردہمی دامہ زرانندی ئیمپہراتوری ماد، کوئترین تاریخی کہ باسی لہ پاوہ کردوہ، دہ گہریٹہوہ بوسہدہی ۱۲ بہرلہ زاین کہ پاشای ئاشور و کورہ کانی بہرزایی و کیقہ کانی ہہورامانیان، داگیر کردبو، دہلین: پاوہ ناوی کوری شاپور - ی کوری کیوس - ی برای تہنہوشیرہوان، کوری قودباد - ی ساسانی بہ. واژہی تہورامان یا (تہورمن) جوڑی گورانی وتن و شیعری ہہورامانی بہ کہ بہ زمانی پہلہلہوی: (گورانی) و تراوہ و دانراوہ و ہہروا ناوی ئاواپی (: تہورامہ)، لہوہ دہچی گورانی و یژو شاعیر بہ زاراوہی ہہورامانی لہو گوندہوہ سہریان ہہلداوہ و (تہورامان) لہوہوہ گیراوہ.

تہورامان کہ لہ ناوچہی ئوستانی کوردستان (سنہ) و کرماشان و سلیمانی دایہ، ناوچہ پی شاخاوی و چیاو چرو بہ ہہشتی دلہ و لہ کہو ناراوہ، وارگہو نشینگہی کورد بووہ و دوزیوہ تہوہ لہ پاشان ناوی کورد، (بہ ماد و ساسان) براوہو لہ کاتی ہیرشی عہرہب، کہ ئاوارہ بون و سہرما و سہخلت زوری بو ہیناون کہ چونہ تہ ئاگردانہ کان، و تویانہ: (ئاور ئامان)، لہ ہیرشی درندہی عہرہب و ئامان جاکہ وایی (تہورامان - لہ ئاور - ئامان - سازدراوہ و بہ دریژای میژو، بو تہ (تہورامان) یا ہہرہ بروسکہ لہو چیاو چرہ پر لہ گولہ، کردویہ تہ شریخہ تہور ئامان، یا ہہور ئامان. تہور بہ فارسی تہبرکہ (و بو تہ بی)

و له زمانی کوردیشدا (ئه) ده بیته (ه) ئە فشار: ههوشار، نادرشای ههوشاری کوردی قهراخلو (شه پۆل).

ناودارانی پاوه: میرزا ئەولقادر پاوهیی (یه کهم) ناودار به قاله (حه دیقهی سولتانی: بهرگی ۱: ۷۹ - ۸۸؛ بابا مهردوخ بهرگی ۲: ۱۱۵ - ۱۱۷)؛ سهیدی هه ورامی (حه دیقهی سولتانی: بهرگی ۲: ۳۵ - ۵۲)؛ ئەولقادر پاوهیی (دوهم)، مهردوخ ئایه توللا کوردستانی بهرگی: ۲: ۴۷؛ حه دیقهی سولتانی بهرگی: ۲: ۸۹ - ۹۱)؛ عهبدو خالیق پاوهیی، (سه جادی: ۴۵۳؛ حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، مهلا فه تحوللا پاوهیی، (حه دیقه هه ره ئه وئ)، فیکری پاوهیی، حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، سهید فه تاح پاوهیی ناودار به مه هجوری (حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، میرزا مه حمود موسته و فی ناودار به مه حزون (حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، سهید محهمه د خانه گایی (بابا مهردوخ بهرگی ۲: ۹۵)؛ مهلا سهلا حه دین پاوهیی (بابا مهردوخ هه ره ئه وئ)، حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، مهولانا محهمه د ناودار به گوشایش کوری میر محهمه د مهردوخ که له سالی ۷۹۰ مانگی له دایک بووه و له سالی ۸۷۳ مانگی وه فاتی کردوه. تاریخی مهردوخ ئایه توللا کوردستانی بهرگی ۱ (بروانه میژوی هه ورامان (پاوه)، موزه فهر به همهن سولتانی هه ورامی، به سه ره تا و ساغ کردنه وه و کو به بو نوسینی دوکتور نادر که ریمیان سه ره ده شتی، به فارسی، نه شری ئیحسان چاپی ۱۳۸۶ هه تاوی تاران). یه کی تر له زانایانی ئایینی حاجی ماموستا مهلا محهمه د زاهید، زیائی یه، که کوری وه ک موهه ندیس باقر زیائی هه یه که ته شریفیان له تارانه و فره چه ز له خزمهت کردن به مرو، ده کهن.

پاوه: هه ورامان پاوه و هه ورامان له به هارانا به تایهت له مانگی گولاندا به راستی ده بیته به هه شتی به راستی، هه ورامان گلکوی که سانی وه ک پیرشالیار، کوسه ی هه جیج، سهیدی هه ورامی، پیر ئیسماعیل ئه سپه ریز - ی لیه. تافگه ی مه عده نی بل، که خو شتر و سالمترینی ئاوه، ئاومه عده نی گول گولین له دیی (ده له مهرز) که ماسی یه کانی چه می

سیروان له سەر ئەو کۆی بەرکی یانە، تا بتوان بوکات و ساتی لە نیۆ ئەوا بحە سینە وە. ئاگردانی ههورامان؛ دیارە کار دەسی ههورامانیان، سەرنجی مرو، بولای خویمان راده کیشن، داری بەلوت، پسته کیویله، جانە وەرانی جوان و نەخشین، سنجاو، گۆلی نیلوفه رێ زەرد رەنگ، لە و دەشت و دیمەنە رازاوە یە، جوانیکی هەزار بەرامبەری ماسولە ی باکوری ئیترانی پێداو، بە تاییەت، مەندو ماقولێ و مەدەنیەتی خەلک و مەتانت و وەقاری خەلکی ههورامان، ئەو نە ی تر ئەو یی دلگێر و دل لاوین راگرتوو.

له بابەت واتای ههورامان فرە قسە کراو. - ۱ - ههورا بە واتای ههور و مان بە واتای ماله یانی خانوی تیدا حەوانەو وە که ئاماژە بە بەرزو بلیندی ناوچە که یە.

۲ - له واژە ی ئاهورا - ی پەهلەوی (خوا) و مان بە واتای مال، خانو، که بە واتای خانوی خوا، هاتوو، گیراوه. - ۳ - ههورا بە واتای ئارامش و مان بە واتای خانوو جیی ئاراو قاراگرتنەو ئاماژە بە وەقار و مەتانتی ئەو هەریمە و خەلکی ئەو یی هە یە. فەرەنگی عەمید دەلی: ئەورەمن، ئاهەنگیکی پەهلەوی یەو له ناوچە ی کوردنشین و له ههورامان و کرماشاندا بە واتای جوړی شیعر و وەزەنە شیعی کوردی یە که له ههورامان بە (سیاچەمانە) و له کرماشان بە (هۆرە) ناو دەبری، ئەورەمن یا ههورامان، له ئاهەنگی ئاهورایی (:خوایی) وەرگیردراو، که ئاهورا له ئایینی زەردەشتا، بە واتای خوای گەورە و ئاهورایی یا (ئەهورامانیان) بە واتای خوای گەورە یا بە واتای خوا پەرستانە.

له کتیبی کیمە نە ناسراو کانی عیمادە دەوڵەت شاهی؛ ههورامان یانی هەلکشاو هەلچو، بەرزو بەرز بونەو و هاتنە سەر، یا ههورامانان که هور له کوردی کوندا بە واتای خو، تاو، نوره. ئاما بە واتای هات و هاتنە، یانی خوژە لآت، تاو هات، له راستیدا (ههورامان) له (ئاهورا) وە هاتوو.

سیاچەمانە، یە کۆی له رەسەترینی ئاهەنگی ههورامانە که هونەر وەرانی ههورامان هیمان بەو دە نازن. سیاچەمانە یانی چاو و برۆرەش و چاو بەلەک و جوان، هەندی بە

واتای جلک رهش یا چۆمه ئاوی رهش واتایان کردوه که راست نیه. سیاچه مانه به شیوهی (: دهرهیی، شیخانه، چه مەری، پیاهەلدان، چریری، روجیارگیری، چه پله، ورده به زم، دهری به ریوه و به دهنگ و ئاواز ده خویندری. - زاروهی کوردی هورامانی، به کیکه له لکه گرینگه کانی زمانی شیرینی کوردی، زمانی خه لکی هورامانی تهخت به وشیه زاره قسه ده کهن که له رابوردوا زمانی باوی نویسی رۆژگاری خۆی بووه و کتیبی پیرشالیار و سه بجه و ته سیخ و کلاشی ئهویان به ناموو بیتگانه، نه داوه و ههروا بو مدفه رک له جیی خویمان ماون. خانوبه ره کانی خه لکی هورامان به وینهی وشکه چین و به وینهی پلیکان سازدراون، خه لکی لایان وایه هه ورامانی تهخت له کهو نارادا شاری گه و ره و پینهخت بووه، بوئی به تهخت ناوداره - جلکی ژنی هورامان فره رهنگین و نهخشین و دلگیره.

۱ - هه ورامانی تهخت - ۲ - هه ورامانی لهون، هه ورامانی ژاوه رو. هه ورامانی تهخت تا ۲۶ گوندی به ده سه وه یه، که له رابوردوا، ناوه ندیان، (هه رزاو) بووه و مرویی به ناوی حوسین به گ به باب و کال و زاروکیه وه به سه ر ئه و ناوچه دا حوکومه تیان کردوه و ناوه ندی فه مانره ولی یه که ی هه ورامانی تهخت بووه.

□ هه ورامانی لهون له لای شهرق و باشوری شهرقی یه وه، خو له سنه و کامیاران ده ساوی و له باکوریشه وه خو له هه ورامانی تهخت ده دا و له غه ربه وه، ده گاته خاکی باشوری کوردستان (عیراق) و له رابوردوا، ناوه نده که ی (نه وسود) بووه و ئیستا، ناوه ند (شاری پاوه) یه

□ چۆمه ئاوی سیروان له سه ره تای هه ورامانی لهوتنه وه ده س پیده کا.
 □ له سه رچیی شاهو گوندی تاریخی ته تگیوه ر و پالنگان یا پلنگان سازدراوه، که له کوندا حاکم نشینی چهن هۆزه کورد بووه و بیره وه ری فره تال و شیرینی هه یه.
 □ قه لای پالنگان له دیهستانی ژاوه رو، له سه ده ی شه شه می ۸ مانگی به هوئی حاکمی

ئەردەلان بۆ ناوەندی حۆكۆمەت سازدراوه و كه تىبەیی گەورە لەوێ بە جیماوه
 □ گۆندی میژویی (دە لەمەرز) یش لە بن چەتری کیتی پرشکۆی شاھۆ داہە، لە چەن
 کیلۆمیتري لە باشوری غەربی پالنگان، خۆی دەنۆینی، که لە بەرا بەناوی (شیوہ لە مەرز)
 ناو براوه، چونکا، کاروانە ریی بووه و کاروانیان لە وشوینە دلگیر و رەنگینە بارگە و
 بنەیان بوخەسانەوه و حەوانەوه لەوێ خستوووه و بە (دالان مەرزیش) نیو براوه. کەسێ بە
 ناوی برايم قەرەداغی ئەو گۆندەى ئاوه دان کردو تەووه و ۱۷ کورى بووه که یە کى لەوانە،
 بەناوی ئەحمەد، بەرد تراش ناودار بووه، که هیمان ناوی بەسەرزاری خەلکی ئەوێ
 هەرمایه (برواننە کتیبی فێرکردنی جوغرافیای ئوستانی کوردستان (: سنه)، سائتی
 ئینتیرنیتی؛ فەرھەنگی عەمید، دەولەت شاهی کیوہ نەناسراوه کانی، کتیبی دینی ئاویستا،
 پیاچونەوہی مەیدانی، چەن یادداشتی لە سمیناری سیا چەمانەى شاری سنه، نەقل بە
 کوردی لە حەوتە نامەى سیروان پەرەى ۶ ژمارەى ۳۳۳ سالی ۱۶ جۆزەردان (: زەردان)
 ی ۱۳۸۴ هەتاوی (شەپۆل).

□ نوکتە گۆندی هەجیج لە راستیدا مەدینەى فازیلە یە، ئەوہی راستە و دیارە و
 سەلماوہ: درو، زمان لوسی بو فریوی خەلک، جەنگ، کە لە ک و کولە ک لە خەلکی
 ئەوێ نە بیندراوه و خەلکە کەیشی خود کەفان، ئەم دئی یە، لە راستیدا ئاواتی ئە فلان و
 فارابیان بە جیبی هیناوہ و بە کار و کردەوہی مرو فانی خویان گۆندی کۆسەى هە جیجیان
 کردو تە مەدینەى فازیلە. بۆ زیاتر ناسیاو بون بەو راستیە برواننە گۆفاری گرشەى کوردستان
 پەرەى ۴۳ تا ۳۸ ژمارەى ۲ و ۳ نە و روز و خاکە لیوہى سالی ۱۳۶۰ هەتاوی و سالی
 ۱۹۸۱ زاینی و ۲۵۹۳ کوردی سالی دوہم. گرشەى کوردستان بە سەر نوسەرى و بە
 پرسى - د - محەمەد صالح ئیبراھیمی (شەپۆل) که لە تاران بە زمانی شیرینی کوردی لە
 چاپ دراوه و تا ۹ ژمارەى لیبی بلاو راوه تەووه یە کەمین ژمارەى گرشەى کوردستان بە
 زمانی شیرینی کوردی لە ۱/۳/۱۹۸۱ زاینی لە تاران لە چاپ دراوه و بلاو کراوه تەووه.

هه جیج

خوینده وارانن به ریزه، لیره دا ئەمانه وی هه ندی له ئاکارو، کارو، کرده ووه، هه ستان و، دانیشن و، خو، باوی ناو مروفی گوندی «هه جیج» تان بو بگیرینه ووه، تا بزائن ئەم کورده موسلمان و، ره سه نه چلۆن به در یژایی میژو، فه ره ننگ و باوی ناو خوئی پاراستوه، خه لکی ئاواپی «هه جیج» بیره وهران و هوژانان له که و ناراو، هه میسه تیکوشاون بو بخته وهری به ره ی مروف چاره یه کی بناغه یی بدوزنه ووه، چاره سه رکردنیکی واکه کومه له ی کومه لگای به ره ی مروف خوئی له به هشتی خودایی دابینی.

نوینگه ی نواندنن ئەم، به هه شته، جوړیکی وایی که له ودا هه ژاری برسینه تی جه ننگ، درو، ده له سه، دزی، خوین ریژی و دیل بون و خوگف کردن و خو قهف کردن و خو هه لساندن و به گزیه کیا چون و براو خویشک کوشتن و زینده به گورکردنی تیا نه یی. مه زه ههری ته جه سسومی ئەم کوششه، شوینه واری بی دوا برانی، دو بیره وهری مه زنه یه کک ئە فلانون له یونانا، دوهه م فارابی یه، له ئیرانا، ئە ولیان کتیبی جه مهوری یه تی توسیوه و، دوهه میشیان.

«مه دیته ی فازیل» ی به وەرگرتن له جه مهوری یه ت، هینا وده ته کایه ووه، ئەم دوانه له شوینه واری فه لسه فی خویانا «شار، یا واحیده، کومه لایه تی یه کی واکه که مالی مه تلوب بی، نه خشه یان، بوگیشاوه، که قانونگه لی، جاری، له ودا هه روه ها، ته به قه به نی (: ده سه به یی) لی پراسروی گه لی، کومه لایه تی و شیوه ی حوکومه ت و حوکم ره وایی، دانیشنوانی ئەوی بگه نه، ئەو، په ری، خو شی و به خته ودری یه کی واکه هیوا و داخوازی سه ره کی مروفه. به لام هه مو ئەم ئاوات و کوششانه، که له ده م و کات و ساتی له قسه و تیئوری نه هاتونه ته، ناو پله ی کارو کرده ووه، جه ننگ و هیرش و ده س در یژی و زور و یژی و درو و ده له سه و گزی و فزی کردن و چه په لی و پیسی و بی به ختی و ئازاوه نانه ووه و شه رو تالان و برو، له ناو به ره ی مروفدا په ره، ده ستینی و زیاده، ئە بی، تاراده یه کی و هها

هیوای بیرمه‌ندان و بیراوه‌ران و مه‌زنی و به‌خته‌وه‌ری، مروکه‌وتوته نیۆ تۆف و تۆفان و گیژهلۆکه‌ی ناۆمیدی، به‌لام سه‌رسام هه‌تیره‌که بزانی، له نیۆشاخ و خاک و نیشتمانی کورده‌واری لاندکی بیچوشیران، له نیۆخاکی پاکی هه‌ورامان خه‌لکیک، ده‌ژین که گوندی گچکه‌ی ئه‌وان نوینگیه‌ی ئاوات و ئاره‌زوی ئه‌فلاتون و فارابی‌یه، بو‌یه‌ک کومه‌لی به‌رزو ته‌رزی مروفانی. له‌م ئاوایه داگشت خیر و بیروپیت و به‌ره‌که‌ت و شتگه‌لی باش و به‌که‌لک، له نیۆخه‌لکی گوندی هه‌جیج که‌ویته‌یه که له مه‌دینه‌ی فازیله ئه‌وشته‌و ئه‌و مه‌به‌سته به‌تیکرا هه‌یه. بی‌ئه‌وه‌ی خه‌لکی ئه‌وی، نه‌تانه‌ت به‌و جو‌ره‌ی وا ئه‌فلاتون ئاماژه‌ی بو‌کردبوو، بو‌ویته‌ منالی شهل و نو‌قسان له نیۆ به‌رن، یا چین و تو‌یژی کومه‌لایه‌تی، له‌سه‌ر قسه‌ی بنه‌ره‌تی ئه‌و دامه‌زرین. باشه‌ بیژین له‌ گوندی هه‌جیج‌دا. به‌راستی، درۆ و ده‌له‌سه‌و زمان لوسی و شه‌رو قره‌ و که‌له‌ک و کوله‌ک، به‌هیچ له‌ونی ئاسه‌واری نابیندری، له‌ لایه‌کی تره‌وه، ئه‌گه‌رچی سرنج راکیش دیته‌ به‌رچاو، به‌لام یه‌ک راستی‌یه، ته‌مه‌دون و ژبیری ماشینی به‌و هه‌مووه، وزه‌و هه‌زه‌وه که هه‌یه‌تی له‌پشت ده‌روازه‌ی چه‌په‌رینی ئه‌م گونده‌ی بی‌ویته‌یه‌دا، ئه‌م نوینگیه‌ی نوندانی جه‌مبوری یه‌تی ئه‌فلاتون و ئه‌م مه‌دینه‌ی فازیله، چکوله‌ئیده‌ئال و ئاواتی فارابی‌یه، له‌جم و جول‌که‌و تووه. خه‌لکی گوندی هه‌جیج، میهره‌بان و پاکدل و ئاشتیخوازو ره‌نج‌کیش و راست و ساغ‌وبه‌ دروست کرداری ده‌ژین. گوندی جوان و کو‌ستانی هه‌جیج له‌به‌شی روژاوای کوردستانی خو‌شه‌و یستایه‌و له‌شاری سه‌نه‌ ناوه‌ندی ئه‌م تو‌ستانه، ته‌نیا ۱۵۰ کیلۆمیتەر دوره. به‌لام گوندی هه‌جیج له‌باری دابه‌شی بونی ولاتی ئیرانه‌وه، سه‌ر به‌ شاری ره‌نگینی (پاوه) یه‌وسی سه‌د و چه‌ن بنه‌ ماله‌ی تیدا ده‌ژی، بی‌شک خه‌لکی هه‌جیج پاکترین خه‌لکی ئه‌م ده‌ورو زه‌مانه‌ی له‌چاکه‌ و مروفانی و دوستانه‌تی و خاکینه‌و خو‌لینه‌ی‌دا، بی‌ویته‌ن، خه‌لکی هه‌جیج و هه‌جیجی له‌ت و کوتیان بکه‌ی درۆ به‌ زاریاندا نای.

دل و ده‌رونی ژن و پیاوی هه‌جیجی پروته‌ژی‌یه له‌ ته‌شقی و ئه‌وین به‌یه‌کتر و به‌

مرو فانی، سهرنج راکیشه مرو فانی هه جیجی له ژیانیدا ژنی خووی ته لاق نادا و واژهی ته لاق نایی به ده میدا، ژنی هه جیجیش قهت له بیرى ئه ودا نیه له میردی خووی دهس هه لبرگری یا ته لاقی لی وهر بگری. ژن و پیاوی هه جیجی ههر له و ده مهی وا ژیانی هه لبرش پیکه وه ساز ده دن، له گشت بار و بایه تیکه وه بیر ده که نه وه، به لام ئه وهی و نایی به بیرو میشکیاندا بی، لیک جیا بونه وه یه. - جا ههر لیره وه یه که تائیتا کهس نهی بیستو وه، ژن و شویه کی هه جیجی لیک جیا بویتنه وه و ژنه هه جیجیه ک ته لاق درایی. ته نیا مهرگ ئه وان لیک جیا ده کانه وه وه س. هه جیجی کیژی خویمان به غه واره نادهن و خویشیان له بیگانه و لاوه کی ژن ناهیتن، جا ههر له م سوئگه وه یه، که خه لکی گوندی هه جیجی به تیکرا خزم و بیگانه و غه واره له و گونده نابینی.

خه لکی ئاوی هه جیج جلیک و بهرگی تایهت به خویمان هه یه، جا ههر له بهر ئه وه، به ههر شویتیکدا برون له دوره وه دیارن و خه لکی ده زانن، ئه وان هه جیجین، پیاوانی هه جیجی جوړه بهرگیکی تایهت به خویمان له بهر ده کهن، که له بابته خوینه وه، فره سهرنج راکیش و جوان و له باره و له دنیا دا لنگه ی بوئیه. سهر و پیچی پیاوی هه جیجی خووی ناسینه ری ته و اووی مرو فانی هه جیجه. به واتایی تر، سهر و کلاوی هه جیجی ههر وه کو ناسنامه ئی ئه و وایه، پیاوی هه جیجی بی ده سه ره سهر و سهر پیچ و کلاو ناگه ری، ده سه ره سهری هه جیجی له پارچه ی ده زو، په ویتنه یه کی تایهت ساز ده کری و به ده وری سهریدا. ده پیچری، له راستیدا ده سمالی ده وری سهری مرو فانی هه جیجی، ناسنامه یا کارتیی نه ته وه یی ئه وه، وایه. ههر ژن و پیاویکی هه جیجی که له گوند، ده ده که ون و ده چنه هه نده ران، به و سهر و پیچه وه، له دوره وه له کورده واریدا، ده ناسرینه وه و خه لک ده زانن که ئه وان هه جیجین. به راستی خه لکی گوندی هه جیج فره زه حمهت ئه کیشن و کار ئه کهن و ده تروقیته وه و شهش مانگ له سالدا خه ریکی ساز کردن و چینی گه لاش و گیوه و شال و بهر وه جاجم و پلاس و یه ک جوړه چینی پارچه یه ک ببن، که ناوی «موهیر» ه - وه له شهش مانگه ی تری سال بو فروتن و، گورینه وه ی ئه و ده سکر دانه ی خویمان، له مال و

لان و، گوند، ئە چنە دەری و، بە ناو، ناوچە کانی تری، کوردستانی، خوشە و یستا، خول، ئە خوڤن و ئە گهرین، بە لām له و ماوهی گهریانا نه یاندا هیج دەم و کاتی سواری ئە سپ و هیسترو، ماشین و شتی سواری ترابن، وه له و ماوه یه دا له ههر شووی نیک شهویان به سه رادابیت، ههر له وشوینه، ئە که نه روژ، بو ده وریش، له ههر کووی، شه و، دابیت، - بو خه و، وه خواردن، شه و، ههر، له وی ئە بیت.

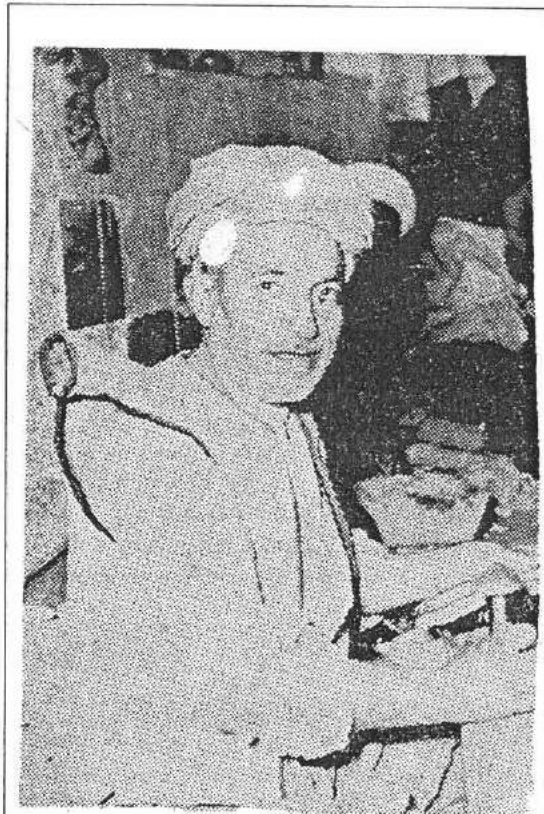
هه جیجی له کاتی شه و، داهانتا، له په نای گاشه به ردی زل، که هیمان دنیا پی نه دا وه، تل، له قه د پالیکا، یا له ژیر چادریکا، که خویی هه لی ئە دا، وه نه وزیک ئە دا و ماندوی له ش و، گیانی دهر ئە کاو، پشویه ک ئە داو، ئە حه سیته وه هه جیجی له ته ک، چه که مه نیدا نامو، بیگانه یه، کاری به چک نه بو وه، نیشه، مرو فی هه جیجی تا ئیستا، له ناو، دەم و، ده سگای قه زایی و، جه زایی دا - «په روه نده ی» نه بو وه و، نیشه. ته نانه ت تا ئەم دەم و، کاته، یه ک جاریش له و گونده دا گیره و، کیشه یه ک، و، دمه قره یه ک، که له و دا خه لک بریندار بو یی روی نه داو، نه قه و ماوه. پیاو، ژنی هه جیجی نه ته نیا له ته ک چه که مه نی و، که ره سه ی جه نگا، بیگانه و نامویه، به لکو ری و ره سمی به کار هیتانی هیج جو ره، ساز و ئاواز و موسیقایه کیش نازانی و شاره زایی، پیمان یه. هه جیجی ساز و ئاواز و موسیقا به کار هیتان به گو ناح و به تاوان ده زانی.

کار و ئاکاری هه جیجی ئە و نه له بهر چاوی کار به ده سانی حوکومه تی، بهر له جهنگی ئاوگه لانیدا جوان و په سه ند بو وه، که خه لکی ئاوا یی هه جیج تا ناوه راستی سالی ۱۳۴۸ ی هه تاوی له سه رباز دان به ده ولت ته رخا ن کرابون و ته نانه ت له و بابه ته وه قاقه زیان بو مور کرابوو. ئە شی بیژین خو و ئاکاری چاک و مرو فانی خه لکی گوندی هه جیج، نه گورا وه و هه روا به چاکی و په سه ندی باوه و ماوه.

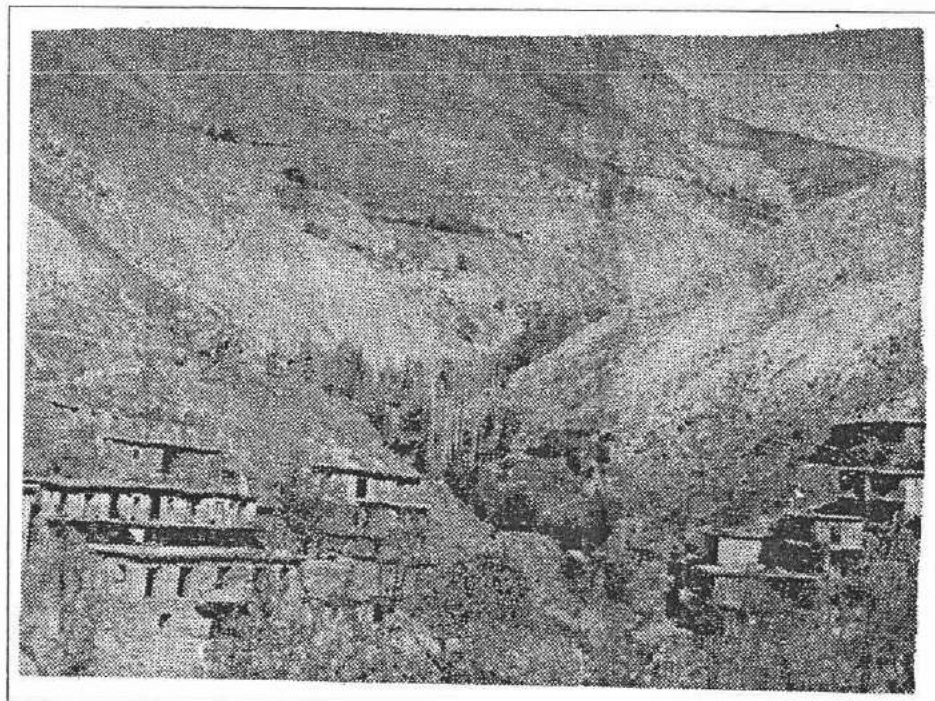
خه لکی گوندی هه جیج موسولمان و بنه رته ی باوه ری تایه تی ئە وان، که گونده که ی ئە وانی کردو ته به هه شتی روی گوی زه وی، له فی رکردن و بار هیتانیکه وه، سه ر چاوه ی گرتو وه، که به سه دان سال بهر له مرو، له م گونده دا باو بو وه و پشت به پشت تا ئە م

سه‌رده مه باوه و پارێزراوه و راگیر دراوه، خه‌لکی گوندی هه‌جیج له سه‌ته‌ی ماشیناوی خولی ئیمه‌یشدا خوو ئاکاری باش و به‌رزو ته‌رزى مروفانی خوین، پاراستوو، گوندى هه‌جیج له به‌ر ئه‌وه‌ی ته‌ق ته‌قان و زه‌رده‌لان و به‌رده‌لانه، بوکینگه‌ ناشی، جا ئه‌وه‌یه هه‌ندی له بنه‌ ماله‌ی هه‌جیج، خه‌ریکی بز و مه‌رو مالآت دارین. زو‌ربه‌ی خه‌لکه‌ که، پیتی بزبوی ژبانی خوین له‌م لاو له‌ولای شوینگه‌لی دیکه‌ی کوردستان دا‌بن ده‌که‌ن، هه‌جیج بو‌چ‌وا ماوه: هه‌جیج بو‌وا ماوه و بو‌چ‌وان و نه‌گۆر دراون؟ ده‌لین: له‌ به‌ر مدفه‌رکی و پیروزی کۆسه‌ی هه‌جیجه‌ که مرو‌تی پاک و چاک بووه و له‌ کورده‌واریدا سو‌ندی پیتی ده‌خۆن و ده‌لین: به‌

کۆسه‌ی هه‌جیج نه‌م‌برده‌ ناوت. ده‌لین: هه‌جیج به‌ واتای شیوه‌ل و دولتی قوول و دور و درێژه (برواننه‌ گۆفاری گرشه‌ی کوردستان ژماره‌ی ۲ و ۳ خاکه‌لیوه و بانه‌مه‌ری ۱۳۶۰ هه‌تاوی و ۱۹۸۱ زو ۲۵۹۳ کوردی، که ژماره‌ی به‌که‌می له ۱/۳/۱۹۸۱ ز - به‌نوسه‌ری و سه‌رده‌بیری د - محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل) به‌وینه‌ی مانگانه‌ به‌ زمانێ شیرینی کوردی تا ۹ ژماره‌ی له‌ تاران لی چاپ کراوه و بلاو کراوه‌ته‌وه.

ئیره‌ گوندى هه‌جیجه، مه‌دینه‌ی فازيله‌ گچکه‌ به‌ک واله‌نا و چرو به‌رده‌لانی کوردستانا‌یه.

ٲمہ مروٲی ھججی ٲہ، کہ بزہی سہرلیوی راستی و ناشتی خوازی و دوستی لی ٲہ باری ٲم میزہرہ و ٲہرہنجیبہی بہری، تاییہ تی خویہ تی ٲم ٲیاوہلہ بہر دہس تہنگی و نہداری بوٲما وہی شہش مانگک لہما لدو و خہریکی کلانش چنن ٲہبی - ٲ مانگیش بوٲروٲنی دہسکر دہ کی خوی، بہ ٲیا دہبہنا و کوردستانا ٲہ گہری، تاکلاشہدہس دورہ کانی خوی ٲہفروشی.

غار «کرتو» و بنای تاریخی
«معد میترا»

قەبالە كۆنە كانی باغی هه‌ورامان

كاوولی (A.Cow) له كۆفاری ته‌نجومه‌نی ئاسیای شاهه‌نشاهی كه له ئینگلستان له‌سالی ۱۹۱۹ز- چاپكراوه (په‌ره‌ی ۴۷-۱۵۴)- ده‌لی: ئەم سه‌نه‌دانه (قه‌واله‌ كانی هه‌ورامان) كه سو‌فی عه‌وللا وهاو ريكانی له‌نیۆ غاری كۆپه‌ له‌ی پرله‌ هه‌رزله‌ په‌یدا ده‌ كه‌ن كه‌ جه‌به‌یه‌ كی بچوكی له‌نیۆدا بووه و قه‌باله‌ خه‌تی به‌ كانی قه‌باله‌ی مه‌ی فروشی باغه‌ میۆ:تری له‌ نیۆ ته‌و قوتوه‌ دابووه (میۆی هه‌ورامان په‌ره‌ی ۱۰۳۰ به‌سه‌ره‌ تاو راست كرده‌وه‌ و كۆبه‌ بو‌توسینی دوكتور نادر كه‌ریمیان سه‌رده‌شی چاپی نه‌شیری ئیحسان ۱۳۸۶ هه‌تاوی تاران، كه‌ دوكتور سه‌عید خان كوردستانی له‌شیخ عه‌لاه‌دینی بیاره‌ی وه‌ر گرتووه‌، كه‌ چۆته‌ له‌نده‌ن له‌ سالی ۱۹۱۳ز- ته‌وانه‌ی داوه‌ به‌ پرفسۆر براون و ته‌و ۳ سه‌نه‌ده‌، به‌ پیتی تاریخی سلوكی (یونانی) ده‌ گه‌ریتته‌وه‌ بو‌ ده‌ورانی فه‌ره‌ادی ۴ (: فراتیس ۴) كه‌ له‌ شه‌كانیان بووه‌ و له‌ سالی ۳۷ به‌رله‌ زاین حوكومه‌تی كرده‌وه‌، (هه‌ر ته‌وی) دوای لیکولینه‌ وه‌ له‌ لایه‌ن كاوولی و مینس و... سه‌نه‌دی ۱ به‌ زمانی ئارامی له‌ ساله‌ كانی ۱۱-۱۲ به‌ر له‌ زاین (:كاروان ژماره‌ی ۱۰ به‌ زمانی كوردی) و سه‌نه‌دی ۲ له‌ ۸۸ به‌ر له‌ زاین و قه‌باله‌ی ۳ به‌ خه‌تی یونانی به‌ و له‌ سالی ۲۲ به‌ر له‌ زاین بلا‌و كراوه‌ ته‌ وه‌. بی‌گومان قه‌باله‌ی ۱ به‌ خه‌تی په‌هله‌وی (:گۆرانی) به‌ كه‌له‌ خه‌تی ئارامی وه‌ رگێرداوه‌: ئارامی تا چه‌ند سه‌ده‌ دوای عیسامه‌سیح هه‌ر باو بووه‌، هه‌ندی واژه‌ی ئارامی له‌ ده‌قی ئەم سه‌نه‌دا به‌لگه‌یه‌ له‌ سه‌ر ته‌وه‌ كه‌ زمانی ئارامی هه‌روه‌ كو زمانی یونانی و زمانی په‌هله‌وی شه‌كانی شویتنی له‌ سه‌ر زمانی ته‌و ناوچه‌ی هه‌ورامانه‌دا هه‌بووه‌ و دوای بلا‌و بوونه‌وه‌ی دینی عیسامه‌سیح زمانی ئارامی هه‌روه‌ ك زمانی مدفه‌رك بره‌وی په‌یدا كرد. باشه‌ بزاین زمانی ئارامی له‌ ۲ میرنشینی هه‌و لیرو كه‌ر كوك ببووه‌ زمانی ره‌سمی و باو، پروفسۆر مینس لای وا به‌ كه‌ زمانی ته‌و سه‌نه‌دانه‌ له‌ گه‌ل زمانی كوردی له‌ مه‌لبنده‌دا پیتونده‌ی هه‌یه‌. به‌لام له‌ وه‌ ده‌چی كه‌ زمانی كوردی نه‌زانیه‌وه‌ و ته‌و سه‌نه‌دانه‌ی باش بو‌ساغ

نه كراوه ته وه (تاريخي ههورامان په رهي ۱۰۳۴).

پروفيسور كاولي كه نارامي زايڼوه؛ راي گه ياندوه كه سه نه دي ۳ ده قيكې په هله ويه كه به خه تي نارامي نوسراوه و له خه تي ۱ دا به تاريخ ده سي پي كراوه و پيتي ۲ به واتاي (۱۰۰)، دياره ژماره كان به ويته چې حرف نه نوسراون و ناوي تهو (مانگه) كه له و ده قه دا نوسراوه، به وينه (تهروتات) ه كه به زماني زه ند (زماني كتيبي ناويستاي زه رده شت) به (هورقتات) ناوداره. به لام واژه ي تر كه دواي فيعل، هم واژه يه، زياتر له ژماره ي (۱۳) ده چي، به لام ناوي كه به دواي ته وادي له وه ده جي له قه يي كه س بي، له پاشان واژه كان به شيو هي پيوه ند دراون كه واتاي (مه ي بان) يا سازده ري (مه ي: شهاب): مه ي ده گه يني له ئاي تهو خه ته دا (۲ واژه) هن كه به كيكيان نيشانه ي ئيزافه يه له زواني ناراميدا. - له خه تي ۲ دا واژه يه ك كه خو يندراوه ته وه، به واتاي (دري ميؤ: داره تري) يه. له خه تي ۳ دا به واژه ي (ره زبان: ره زه وان) خاوه ني باغ) ده س پي ده كاو دواي تهو، ته وه ي خو يندراوه ته (داد: داده ن) ه، ئيشاره يي كه به دواي تهو هاتو وه، داد به (دادي) نوسراوه كه به واتاي (به وي دا: به وي به خشي) يه.

بي شك واژه ي (ته يي) به واتاي (هم يا تهو) ه. چون هم واژه له تيكلوي (ته ي - ين و فيعلي كو مه گي (ه، ي = م) سازدراوه. له دواييدا، واژه ي هم مه يا كليبه، نوسراوه كه له دواي تهو ئاسه واري بي سراوه كه به بيرو راي كاولي ئيشاره به (دراخما = ديرهم) ي يونانيه كه يه كي له پول و دراوي زيوني كه له و ناوه دا، به وي هه بووه. له راستيدا واژه ي (زازو) له ئاشوريدا بو پوله ورده و كه م بايه خ به كار براوه - به لام واژه ي ۴ كه به ويته ي (زرين يا تيكه ي ته لاوزير) مانابدا، وايه، چون ته وه ي رونه له زه ماني ته شكانياندا، سه كه ي ته لا، به وي نه بووه، واژه گه لي كه به دواي تهو هاتون بريه تين: له (۱۰۰ + ۲۰ + ۵۰) و ژماره ي (۲۰) له و ده قانه ي كه له سر به رگي (پاپيروس) نوسراون، فره جي گوركي پي كراوه.

خەتى ۴ بە نیشانەيى دەس پىدە كاكه له ۲ خەتى (۲۱) ئىشارەى پىكراوه و دواى ئەو (واژەى: ئەز: من) كه بەر له نازناوى خاوهن مولك، زىكر كراوه، كه واژەيى كوردى يە و بە واتاى (من، I، ئەنە) يە.

دواى ئەو، چون (ورهق پاپيروس) شكاو، واژه كه، نه خویندراوه تهوه، به بیرورای پروفیسور کاولی، ئەبى ناوی خاوهن زهوى بی، كه به ئەریل؟ ناودار بووه - له دوا بیدا واژهى می كه له وه ده چى له واژهیى كه واتاى (كلیه) ده گەینی، وه رگیر دراوه. به لām له پاشان کاولی له دوا بیداله گەل دهقى كه له حاجیاوا، دوزراوه تهوه به راوردی ده كا و به زحمت خویندویه تهوه ولای لایه ئەوه (پیش) ه.

له خەتى ۵ دا، يه كه م واژه به واتاى (شایه د و شایه ده كان) ه. پیتی يه كه م له و (واژه) داله دهقه كۆنه كان و بهرگی پاپيروس - ی ده و رانی كه و نارا، برهوى هه بووه.

دیاره نیوی شایه د له ئاوه ها دهقى كۆندا، دواى مدهسته كه، ده نوسرى و بوهر جورى له ناوه كان نیشانەيى تايهت ده نوسرى، يه كه م نیو ئەشى: (تیریک یا تورك) یی. به لām ناوی ۲ رهش بوته وه و دواى ئەوه ناوی (ره شنو) هاتوو و له وه ده چى ئەم ناوه و ناوی دواى ئەو كه به وینەى (ئەرشتاد) نوسراوه له ناوی جین وه رگیر درابن.

خەتى ۶ به واژه يى دەس پىدە كاكه جوان خویندراوه تهوه، به لām واژهى ۴ ناوی لىكدراوه وله ۲ بهش ساز دراوه. كه بهشى ۱ له ناوی خواى میترا كه له بهرا به وینەى میترا پاتیش بووه، وه رگیر دراوه. به لām له م دهقه دا به وینەى میترا بادی نوسراوه و ههر له م دهقه دا ناوی ئەم ره بونه و عه (: خوا) به خەتى يونانى نوسراوه و به وینەى میترا پاتیس نوسراوه. به لām هیریدو و نوسرانی دهقى سهرده مى ماد و هه خامه نشى ئەم ره بونه و عه (: خوا) به وینەى میترا پاتیس یا میترا پانیش نوسراوه. کاولی واژهى ۶۵ به (سیناکیس) خویندو تهوه و واژى دواى ئەو نه خویندراوه تهوه.

خەتى ۷ و ۸ ههروه كو مور و ئیمز او دیان به دهقه دا نانه و ته ئیید كراوه و

سہلمیندراوہ و ٹہ کری بہم شیوہ، رون بکریٹہوہ و بہ یان بکری: ۱ - سال ۳۰۰ مانگی
ٹوروتات، تاجری شہراب «پتسپک Ptspk» کوری تورین.
۲ - قیمہ تی؟ باغی تری «ٹاسمہ ک Aamk» کہ داویہ؟ لہ راست نیوہی داہات و بہ
دہس ہاتی ٹہوہ؟ بو.

۳ - باغہ کانی تری ٹاریل کوری «سینن Sinin» کہ ٹہوہی بہ ۵۵ زوزینا بہ خشیوہ.
۴ - کہ لہ راست خاوہن زہوی ٹیقراری کردوہ کہ؟

۵ - تیکریک کوری ٹاپین کوری رہشنو، ٹہرشتاد کہ شایہدی ٹہوہ بون.

۶ - کوری ٹہنو، گرینی Gripnni کوری میتراپادی - سیناک کوری ماتبنگ matbng.
۷ - قیمہ تی باغی تری (ٹاسمتن Asmtn)

۸ - پتسپک PK ی Pt و جہمعی گشتیہ کہی ۵۵ زوزینہ. بہ پی ٹہو قسہو نوسراوانہی
کہ رابوردن، دہ کری نہ تیجہ بگرین کہ: باغی تری کہ ہی خاوہن زہوی یہ کہ یہ، نیوہی
باغہ تریکہی بہ ٹاریل داوہ و ٹہو نیوہ باغہ تری یہ، ٹاریل یا وہ کیلی ٹاریل بہ «پتسپک و
بہ قیمہ تی ۵۵ زوزین: (دیرہم) فروشراوہ یا بہ ٹیجارہ دراوہ. خاوہنی ٹہوہ لہ حوزوری
چہن شایہد، راستی و دروستی ٹہو قہرار دادہ موڑ و ٹیمراکراوہ و تہ ٹید کراوہ و
سہلمیندراوہ و قیمہ تہ کدیش و ہر گیر دراوہ و لہ شیوہی تاریخی سلوکی بو نوسینی
میڑووی ٹہو سہنہدہ کہ لک و ہر گیر دراوہ کہ لہ گہل سالی ۳۰۰ سلوکی ریٹک کہ و تووہ
کہ بہرانبہرہ لہ گہل سالی ۱۲ یا ۱۱ بہر لہزاین. یانی لہ نیوان ٹاخرو ٹوخری نوسراوہ
خہ تی بزمازی و سہرہ تازی خہ تی ٹارامی، چونکا لہ سہرہ تازی ہاتنی ٹاینی مہسیحی زمان
و خہ تی ٹارامی وردہ وردہ، پیش خہ تہ کانی تر کہوت و بووہ زمانی دین و ٹینجیل.
باوہ کو بو ماوہی ۶ سہدہ لہ دہورانی سلوکیان تا لہ ناوچونی ٹہشکانیان: (۳۰۰ بہر
لہزاین) ٹہو زمانہ بہردہ ولم بووہ، جی خوئی داوہ، بہ زمانی ٹارامی.

کاوولی لای وایہ کہ ٹہو قہبالہ بہ زمانی ٹیکلا ولہ زمانی دہورہی ٹہشکانی (: پہ

هله‌وی: گورانی) و زمانی یونانی و زمانی ئارامی نوسراوه و ئه‌شکانیان له‌و زه‌مانه‌دا
 زمانی ئارامی یان به‌کاربردوه و زمانی ئه‌شکانی له‌میژودا به (هه زوارش: رافه، شهرج،
 ته‌فسیر) ناو براوه و ئیبنی نه‌دیم به (زوارش) ناوی بردوه. بو‌نمونه له‌باتی (له‌حمی =
 عه‌ره‌بی) واژه‌ی «به‌سرا»ی له‌جیی دانراوه و به‌گوشت خویندراوه ته‌وه - یا(نان)نوسراوه
 که به‌عه‌ره‌بی (خوبزه)، واژه‌ی (لها) یان له‌جیاتی نوسیوه و هه‌ربه (نان)یش
 خویندراوه ته‌وه. یانی ئدوجوره وازانه نوسراون، به‌لام گوتنه کراون و له‌باتی ئه‌وان
 واژه‌ی تر خویندراونه ته‌وه. (کوری نه‌دیم چاپی ۹ لیدهن، هولهند، په‌ره‌ی ۱۴ به
 عه‌ره‌بی). له‌م سه‌نه‌ده‌دا خه‌تی که به‌کارهاتوو له‌خه‌تی ئارامی وهر گیردراوه و نیشانه‌ی
 پیتی بی‌ده‌نگ له ۲۲ پیت بو ۱۴ پیت له‌م قه‌باله‌دا که م کراوه ته‌وه و نوسه‌ره که له‌بابه‌ت
 پیتی (و،ر،عین) توشی هه‌له‌ بووه و چهن نیشانه له‌ پیتی بی‌ده‌نگ هه‌یه که ده‌کری
 به‌شیوه‌ی جوربه‌جور بخویندر تیه‌وه - ناوی (خاوه‌ن باغ، زه‌وی، شایه‌ده‌کان) به‌واژه‌ی
 ناوچه‌ی هورامان نوسراوه و خه‌لکیش به‌زاراوه‌ی خو‌مالی خو‌یان قسه‌یان کردوه.
 کاوولی ناوی خاوه‌ن زه‌وی به (داد باکانزاس - گافزاک، داد باکاباگ) خویندو ته‌وه و
 هه‌رو رایگه یاندوه ئه‌کری خاوه‌ن زه‌وی ناوی تری به‌ویته‌ی (ئیسمه‌ک یا ئیسته‌مه‌ک)
 هه‌بو بی که له (ئیسمین)ی په‌هله‌وی گورانی وهر گیردرا بی که به‌واتای زیوه که هیمان
 (سیم و سیمین) له‌زمانی کوردی دا باوه‌و به‌کاردی. فره له‌وه ده‌چی واژه‌ی (:قی‌یان،
 ره‌زبان، داد، زهرین و...) واژه‌ی خو‌مالی هورامانی کوردی بن و (مه‌ی‌وان، ره‌زه‌وان)
 بوون (و،ب) جیی گورکی یان پی کرابی (خولاسه‌ی په‌ره‌ی ۱۰۳۱ تا ۱۰۴۳ کتییی
 تاریخی هورامان به‌سه‌ره تاوراست کردنه‌وه و کو به بو‌نوسینی دوکتور نادر که‌ریمیان
 سه‌رده‌شتی لیکوله‌ر به‌فارسی چاپی ۱۳۸۶ هه‌ تاوی چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت، نه‌شری
 ئیحسان).

■ له‌نیو زانیانی ئه‌م دوایه‌ی ئیرانی دوای لیکولینه‌وه‌ی مینس و کاوولی و باقی روژ

هه‌لا‌ت‌ناسانی غه‌ریبی و روس، پیرنیا له‌وه ده‌چی یه‌که‌م که‌س بی‌که‌له‌کتیبی ئێرانی باستاندا، یادی قه‌واله‌کانی هه‌ورامانی کردوه و نوسویه‌تی: «له‌سالی ۱۹۰۹ز- له‌هه‌وراماندا سی: (۳) قه‌واله‌ی پر‌بایه‌خ دوزراونه‌ته‌وه که‌ ۲ نوسخه‌ له‌وه به‌خه‌تی یۆتانی و سیومه‌که‌یان به‌ زمانی په‌هله‌وی و خه‌تی ئارامی یه. هه‌ر ۳ به‌سه‌ر پیستی ئاسکه‌وه، نوسراون و پیوه‌ندیان به‌ ده‌وره‌ی ئه‌شکانیانه‌وه هه‌یه، چونکا، تاریخی ئه‌و سه‌له‌ (۳۰۰)ی ئه‌شکانی یه‌که‌ ریکه‌وته له‌گه‌ل ۵۳ زاینی. دیاره‌ خه‌تی پارتی خه‌تی ئارامی یه‌ و ئه‌وه بیجگه‌ له‌ سه‌نه‌دی قه‌باله‌کانی هه‌ورامانه‌که‌له‌و سکانه‌ی که‌له‌مبهرداد-ی چواره‌م، بلاشی ئه‌وه‌ل و سیومه‌م و چواره‌م و پینجه‌م و ئه‌رده‌وانی پینجه‌م، به‌جیماون، ده‌سه‌لمینی که‌ به‌سه‌ر روی ئه‌وانه‌وه، واژه‌ی په‌هله‌وی (:گۆزانی: پارتی) به‌خه‌تی ئارامی نوسراوه (بروانه‌ ئێرانی باستان حه‌سه‌ن پیرنیا: موشیر ده‌وله‌ ج ۳، په‌ره‌ی ۲۶۹۶ تاران، دنیای کتیب ۱۳۶۹ هه‌تاوی چاپی ۴. - پیرنیا لای وایه‌ خه‌تی ره‌سمی پارتی به‌ پیی ئه‌و سه‌نه‌دانه، خه‌تی ئارامی یه‌وله‌ به‌ یه‌ نه‌هره‌ین بو‌ده‌وله‌تی هه‌خامه‌نشی و پارتی به‌ وه‌دیعه‌ دانراوه. به‌لام گیریشمه‌ن به‌ پیی ۲ قه‌باله‌ی یونانی، شوین دانانی زمان و فه‌ره‌نگی یۆتانی - هلنی به‌ به‌رچاوتر ده‌زانی و لای وایه‌ زمانی ئارامی که‌له‌زه‌مانی هه‌خامه‌نشی دا‌زوانی ره‌سمی بووله‌ سوئگه‌ی ئه‌وه، که‌ ئیسکه‌نده‌ر ئێرانی داگیر کرد. زمانی ئارامی جیی خۆی دا به‌زمانی یۆتانی. به‌لام له‌گونده‌کان و شوینی که‌ ده‌س ئیسکه‌نده‌ریانی پیی نه‌ته‌گه‌یی، زمانی خه‌لکی له‌ ناوچه‌ جیا‌جیا‌کاندا هه‌روه‌کو خۆی ما. به‌لام له‌ هه‌ندی ناوه‌ندی ئێراندایه‌ ۲ زوان شت ده‌نوسرا. - ئاتوان گلین A.Ghilain به‌ پیی تویرینه‌وه‌کانی مینس، کاولی، هیرتسفلدونبیرگ له‌ باب‌ه‌ت قه‌باله‌کانی هه‌ورامانی کوردستان که‌ ده‌قه‌ یونانیه‌که‌ی له‌سالی ۸۸ به‌ر له‌زاین نوسراوه، چه‌ن وشه‌ی پارتی پشت نوسراوی کراوه که‌ مانای قه‌رار داده‌ یونانیه‌که‌، نیشان ده‌دا، دیاره‌ ده‌قی پارته‌یه‌که‌ له‌ یۆتانیه‌که‌، تازه‌تره‌. سه‌نه‌دی تاریخ‌داری ۲۲ تا ۲۱ به‌ر له‌زاین، ده‌قی پارتی نه‌یه. به‌لام بیجگه‌ له‌ ۲ قه‌رار داده، قه‌راردادی

سیۆه‌میش دەس‌که‌و تووه‌که‌به ته‌واوی به‌زمانی پارتیه و به‌پیتی ئه‌وه‌که‌عه‌ده‌دی خه‌تی ئه‌وه‌لی ده‌ق به‌زیاتر له‌ ۳۰۰ یا ۴۰۰ بخویندریته‌وه. ده‌گه‌ریته‌وه‌بو‌سالی ۸۸ تا ۱۲ به‌رله‌زایین (بروانته‌سه‌ره‌تای ریساله‌ی زمانی پارتی، ته‌رجه‌مه‌ی میهدی زه‌رغامیان، په‌ره‌ی ۲۳ - ۲۴ و هه‌روا E.H.minns, of, laud.

ئورانسکی زوانناسی روسی ده‌لی: «له‌سالی ۱۹۱۳ز - موزه‌ی به‌ریتانیا ۳ پارچه‌چهرمه‌نوسراوی که‌له‌کوردستان له‌نیریک‌گوندی هه‌ورامان دو‌زرا‌بون‌ه‌وه، کریبونی. ۲له‌و چهرمه‌نوسراوانه‌به‌زمانی یونانی و سیۆه‌مه‌که‌ی به‌پیتی په‌هله‌وی (:گورانی) و به‌زمانی پارتی بو‌وه.

له‌کو‌به‌ی سه‌نه‌دی یه‌که‌مدا مه‌به‌ستیکیش به‌زمانی پارتی نوسرابوو. ئه‌و ۳ سه‌نه‌ده‌قه‌باله‌ی کرین و فروشتنی پارچه‌زه‌وی و باغه‌تری یه‌ک بو‌وه و له‌وه‌ده‌چی له‌سه‌ده‌ی ئه‌وه‌لی زایین دا‌بو‌یی. سه‌نه‌دی پارتی له‌بابه‌ت و شه‌وه‌هه‌ژاره (: نه‌داره) و به‌تیگرا (۲۳) پیتی په‌هله‌ویه و له‌و ژماره‌یه‌ ۱۵ ناوی تایه‌تن (به‌رکولی فیه‌ه‌لو‌غه‌ی ئیرانی، ئورانسکی، ته‌رجه‌مه‌ی که‌ریم که‌شاوه‌رز، به‌شی ۳ په‌ره‌ی ۱۹۳) خانله‌ری له‌په‌راوه‌ی تاریخی زمانی فارسی له‌بابه‌ت: قه‌باله‌کانی هه‌ورامانه‌وه‌نوسویه‌تی: به‌لام هه‌ر بیرو‌رای ئانتوان گلین، مینس، هیرتسفلد و ئیبرگی کاویژ کردو‌ته‌وه.

به‌قسه‌ی هیرتسفلد سه‌نه‌دی ۳ که‌به‌زبان و خه‌تی په‌هله‌ویه و له‌تاریخی ۳۰۰ نوسراوه، ئه‌گه‌ر ئه‌و تاریخه‌له‌سه‌ر به‌نه‌تی تاریخی سلوکی بی، ئه‌بی له‌سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی یه‌که‌می به‌رله‌زایین نوسرابی و له‌و چهرمه‌نوسراوه‌دا له‌فروتنی باغی‌تری kharmā قسه‌کراوه: E.Herzfeld paikulil, Berlin 1924 - p. 83.

- وه‌بو‌زاراوه‌ی فروتن و کرین له‌فیعلی ئارامی zedan به‌ویته‌ی جو‌راو‌جو‌ر که‌لک وه‌رگیر دراوه، له‌م سه‌نه‌دا، قسه‌ته‌ی باغه‌تری که‌به‌ ۵۴ دیرهم دانراوه و له‌راست مامه‌له‌که‌دا له‌راست شایه‌ده‌کان، سویند خوراوه و نیوی خاوه‌ن زه‌وی به‌ویته‌ی (بوم‌خواتای)

نوسراوه (بوم) بانی زه‌وی و (خواتای) خاوه‌ن، خێوی زه‌ویه که (بروانه‌ خه‌تی ۴ سه‌ندی ۳: E.Herzfeld Faikuli, L.Glossary Berlth, 1924. s 154; H, Snyber. the pahlavi documenta le mondeorietal, t 17, 1923, p.202.

له‌و نوکتانه‌ی که قسه‌یان لیکرا جوان ده‌رده که‌وی که له‌زه‌مانی پارتیان مالیکیه‌تی شه‌خسی هه‌بووه.

ژاله ئاموزگار (خانم دوکتور ژاله ئاموزگار یه‌کی له‌خانمه‌ زاناو پرعیلمه‌کانی کوردی شاری خوێه) و دوکتور ئەحمەد تەفەزولیش رایان گه‌ یاندوه: « ۳ سه‌ندی پێوه‌ندی‌دار به‌فروشی ۲ باغه‌تری که له‌سه‌ رپیستی ئاسک نوسراوه و له‌ هه‌ ورامانی کوردستان په‌یدا کراوه و ئیستا له‌ موزه‌خانه‌ی به‌ریتانیا‌دا پارێزراوه، ۲ سه‌نه‌د له‌ ۳ سه‌نه‌ده، به‌ زمان و خه‌تی یونانی‌یه، هه‌ر دوکیان تاریخی سلوکی پێوه‌یه، یه‌ کیکیان ۸۷/۸۸ به‌ رله‌زاینه‌ و ئەوی دیکه‌ یشان ۲۱/۲۲ به‌رله‌ زاینه‌. له‌ پشته‌ یه‌ کیکیان چهن واژه، به‌زمانی پارتی نوسراوه که کورته‌ی ده‌قه‌ یونانیه‌ که‌یه. له‌وه‌ ده‌چتی نوسین به‌م زمانی پارتیه‌ له‌هی یونانیه‌ که تازه‌تر: سه‌ندی ۳ ته‌نیا به‌ زمان و خه‌تی پارتیه‌ و تاریخی ئەشکانی هه‌یه‌ که ۵۲ یا ۵۳ هی زاین بی‌خه‌تی پارتی ئەم قه‌باله‌ هه‌ورامانه‌. له‌خه‌تی سه‌رسواڵه‌ ته‌کانی (نسا) ده‌چتی (: زمانی په‌هله‌وی (ئه‌ده‌ بیات و ده‌ستوری ئەو) ژاله ئاموزگار، ئەحمەد تەفەزولی په‌ره‌ی ۱۵-۱۶- به‌ریژ دوکتور به‌ هه‌مه‌ن فه‌ریوه‌ر، لیکوله‌ ری کورد (سو‌ران سه‌نی). له‌ سالی ۱۳۷۹ هه‌تاوی له‌ روژنامه‌ی هاوشاری مه‌به‌ ستیکی له‌ بابته‌ قه‌باله‌ کۆنه‌کانی هه‌ورامانه‌وه‌ نوسیبو، که له‌به‌را ئەو مه‌به‌سته‌ی له‌ گو‌فاری سروه‌ بلاو کردبوه‌ وه‌و سه‌رنجی لیکوله‌رانی فه‌ری بولای خو‌ی را کیشابوو، دیاره‌ له‌و تاره‌ که‌ی به‌ریژ دوکتور جه‌مال ره‌شید ئوستادی زانکوی به‌غا که‌لکی وه‌ر گرتبوو خویشی لی زیاد کردبو. سیسیل، جی ئیدموندز له‌ کتیبی کورد، تورک، عه‌ره‌ب ته‌رجه‌مه‌ی ئیبراهیم یونسی چاپی ۱۳۶۷ روزبیهان تاران په‌ره‌ی ۳۹۲. ده‌نوسی: ئەو قه‌بالانه‌ له‌ ۱۶۱۳ ز- به‌هوی

دوکتور سه‌عیدخان کوردستانی براو نه‌ته ئینگلیستان و له‌دواییدا موز‌ه‌ی به‌ریتانیا له‌وی ک‌ریوه - له‌وه ده‌چی ئه‌مه به‌شی له‌مه‌جموعه‌یه‌کی گه‌وره‌تر بوبی و تیاچوبی.

هه‌ریه‌ک له‌وه قه‌بالانه به‌ پ‌یی سوننه‌تی کۆن دارای ۲ ده‌قه، ده‌قی ئه‌وه له‌ نیوه‌ی لای سه‌روی قه‌باله و به‌ شیوه‌ی توغرایه‌که به‌ تاله‌ریسمانه‌ک به‌نیۆ توماڕیکدا ده‌روا و پ‌یچراوه و مور‌کراوه. به‌شی ۲ یانی لای خوار قه‌باله‌که کراوه‌یه و هه‌میشه بو‌دیتن ئاماده‌یه. قه‌باله‌کان له‌ باب‌ه‌ت به‌ ئیجاره‌دانی یه‌ک باغه‌تری‌یه، که ئه‌وه‌ش خۆی نیشانه‌ی جو‌ری‌خواهن مولکی هه‌ل و مه‌رجداره. به‌قه‌سه‌ی پ‌سیورانی زمان ناسی، قه‌باله‌ی یه‌که‌م به‌خه‌ت و زمانی یونانیه و تاریخه‌که‌ی سالی ۲۲۵ سلوکی و (۸۷-۸۸ به‌رله‌ زاینه) و له‌ سه‌رده‌می فه‌رمانه‌وایی مه‌ه‌رداد-ی ۲ ئه‌شکانی بووه و قه‌باله‌ی دوه‌میشه به‌خه‌ت و زمانی یونانیه و له‌ سالی ۲۹۱ سلوکی و (۲۲-۲۱ به‌رله‌ زاین و سه‌رده‌می فه‌رمانه‌وایی فه‌ره‌اد-ی ۴ کورباکوسی ئه‌شکانی نوسراوه. به‌لام قه‌باله‌ی سیۆم به‌ ئه‌لف و پ‌ی ئارامی ده‌سکاری کراو، نوسراوه و ده‌گه‌ریته‌وه بو‌سالی ۳۰۰ سلوکی و (۱۱-۱۲ به‌رله‌ ئیسلام) له‌ روژگاری فه‌ره‌ادی ۴ ئه‌شکانی. قه‌باله‌ی سیۆمی هه‌ورامان به‌ بیرورای پ‌روف‌سور کاولی به‌ زمانی په‌هله‌وی پار‌تی (:گۆرانی)یه، که‌چی پ‌روف‌سور مینس نوسویه‌تی ئه‌وه له‌ زمانی کوردی ن‌ی‌زیکه، به‌لام له‌سه‌ر بنه‌ره‌تی تو‌ی‌زینه‌وه‌ی ئه‌لف و پ‌ی ئارامی ده‌قی قه‌باله‌ی سیۆم له‌ به‌رنوسینی فو‌تیمه‌کانی زمانی خه‌لکی ناوچه‌یی که‌قه‌باله‌کان له‌وی، په‌یدا‌بون ده‌سکاری کراوه و به‌یه‌قین ئه‌م ده‌قه جو‌ری له‌ شیوه‌ی کۆنی ئه‌و زمانه‌یه‌که ئه‌مرو‌به‌ زمانی کوردی به‌ ناو بانگه.

□ تو‌ی‌زینه‌وه‌ی روژه‌ه‌لات ناسان و زمان ناسان له‌ باره‌ی قه‌باله‌کۆنه‌کانی هه‌ورامان. له‌ سالی ۱۹۱۵ز- پ‌روف‌سور مینس، و تاریکی له‌باره‌ی قه‌باله‌ی یه‌که‌م و دوهمدا به‌ خه‌تی یونانی له‌ بلاوکی ته‌حقیقاتی هه‌لنی بلاوکرده‌وه، له‌پاشان پ‌روف‌سور کاولی له‌ ۱۹۱۹ز- و تاریکی له‌ باب‌ه‌ت قه‌باله‌ی سیۆمی هه‌ورامان که به‌ خه‌تی ئارامی نوسرابوو له

بلاوکی ئەنجومەنی ئاسیایی سەلتە ئەتی ئینگلیستان بلاو کردو تەو. ھەر وادو کتورج.س. ئیپیرگ لە سالی ۱۹۲۳ز - لە گوڤار جیھانی شەرق مەبە ستیکی بەناوی (سەنەدەکانی پەھلەوی ھەورامانی) لە بابەت قەبالە ی سیۆم بلاو کردو تەو. ھەر واسیسیل، جی. ئیدموندز بە ریو بەری کارو باری بەریتانیا لە عیراقد لە سالەکانی ۱۹۱۹-۱۹۲۵ز - لە بابەت قەبالەکانی ھەورامان لە کتیبی کورد تورک و عەرەب نوسیویەتی و دەلی: لەو دەچێ ئەو قەبالانە ھی ھەورامان نەبن و لە پاشان ھاتیبە ئەو شوینە ی کە لی دوزراو تەو. بەلام لە سالی ۱۹۸۳ز - بەریز دوکتور جەمال رەشید ئەحمەد ئوستادی زانکوی بەغا، و تاریکی لەو بابەتەو بلاو کردو تەو و لە سالی ۱۹۸۸ز - لە کتیبی تەحقیقاتی زمان ناسی سەرزەوی کوردستان ئەوزانا دلسۆزە کوردە خەتی قەبالەکانی ھیناوە تە، سەرشۆوی ئەلف و بی عەرەبی و قەبالەکانی بە زمانی کوردی تەرجمە کردو و لە چەن و تاریکدا فرەیی لە کونج و کەلتی تاریخی و زمان ناسی ئەوقە بالانە ی بە وردە کاری و بە شۆیەیی عیلمی و بە دانستە رافە ی کردون و لیکیداو نەتەو، ھەر وە کۆھیلکە ی پاک کراو لە بەردەس زانینخوازانی داناو و زانا و لیکۆلەری پرکار بەریز دوکتور نادر کریمیان سەردەشتی لە سالەکانی ۱۹۹۰ز - ۵ و تارى بە زمانی شیرینی کوردی بە ناوی: قەوالە کۆنەکانی ھەورامان لە گوڤاری سروە، بلاو کردو تەو و فرە بە جوانی نرخ و گرینگی ئەوقە بالانە ی شی کردو تە و نیشانی داو و نوسیویەتی: توێژینە وە ی قەبالەکانی ھەورامان، لەروانگای زمان ناسی. تاریخی پیۆندی یەکانی کۆمەلایەتی، ئابوری، خوێندنەو ی ئاینەکان، باوەرەکانی کەو نارا، لە ھەوزە ی جوغرافیایی روژ ھەلانی نافین بە تاییەت لە ناوچە ی ھەورامانی کوردستان دا فرە گرینگە. ئەو قەبالانە فرەیی لەشتەنە ناسراوەکانی فەرھەنگ و زمانی کوردی بوئیمە رون دە کاتەو، چ لە بابەت خەت، زمان، دین و ئاین، باوەر و ئاداب و روسومی کۆمەلایەتی، ئابوری و ماف و ھەق و حوقوق و زمان ناسی و...

ئەو ناوانەیی که لەو قەبالانەدا هاتون، ئیستایش لە نیۆنە تەووەی رەسەن و نەجیب و شەریفی کورد، دابەرەویان هەبە و هەن، لەو جوۆرە وازانەیی که لە و سەنەدانەدا بە کار براون نیشانەیی ئایینی میهر پەرستی (میترا ئیسم) دە بیندری، ئەو جوۆرە وازانەیی وە کو (رەشنۆ، میرا بەندە ک، ئورونت میسیرا پادی) نیشانەیی سەر دەمی میهر پەرستی یە لە نیۆ کورد و ئیرانیە کاندای (میهر یا میترا میسیرا) بە واتای دوستی و محەبە تەبە باوەری ئیرانیانی که و نارامیترا) پەری پێوەندی دەری ئافراندەرە لە گەل ئافراندراو. لە گەزەیی زەر دەشت ئیسپیتیمان، میهر بە واتای پەیمان و بەلینە. لە ئاویستادا، میهر یە کێ لە ئافراندراوی ئاهورامە زدایە و نیگاوان و پارێزەری عەهدو پەیمان و فریشتەیی روناکی و نورە - جەژنی میهرە گان، تاییەت بە ئیزەد میهرە، ستایشی میترا ئایینی که و نارای کوردو ئە قوامی تری ئیرانیە، ئایینی ئیزەدی، یە کێ لە ئایینە کوئەکانی کوردانە، لە قەبالەکانی هەوراماندا (ئەم وازانەیی وە کو: (ئاراماسەد، ئاردین، ئارشتت و داد باگاباگت) ئیمە دە باتەو سەر دەمی مەزدا پەرستی و ئایینی مەز دیستان، که لە ئیرانی کۆن و هینداهە بوو.

□ لە کوردستاندا ئاهوراپەرستی پیشینەیی کوئەتری هەبوو و دە گەریتەو، روزگاری، میهر پەرستی و بە هوئی زەر دەشت ئیسپیتیمان کرایە باوەری تاکە پەرستی ناو دار بە ئایینی مەز دیستان: پەسن و یژی ئاهورا مەزدا.

□ ئەو قەبالە کوئانەیی هەورامان زیاتر لە ۲ هەزار سال پێشتر، بە جوانی نیشان دەدا که لە نیۆنە تەووەی کوردا، جوۆری خەت و نووسین بە زمانی کوردی باو بوو که بە خەت و ئەلف و بیی ئارامی نوسراو و بوئوسینی ئەو قەبالانە و سەنەدی رسمی که لکی لیۆه گیر دراو. دیارە بوئیشان دانی فونیمەکانی تاییەت بە زمانی نیشتە جی یانی که و نارانی کوردستان، هەندی لە ئەلف و بیی ئارامی بە زیاد کردنی چەن نیشانەیی تاییەت دەسکاری کرایو، هەر ئەو یە که لە قەبالەکانی هەوراماندا خەت و ئەلف و بیی کوردی بیندراو و ناوی که سەکان بە پاشگری یونانی نوسراو. یائە شی بیژین هەزارش بی، یانی

بە واژەى ئارامى نوسرابى، بەلام بە شىوھى تر خویندرا بیتهوه. بەلام پیوسته بزائرى که زمان ناسان، بە ئاشکرا، رایانگه یاندوه که: (زمانى دهقى قەبالهى سیوهم له کوردی ئەمروۆ نێزیکتره. بەلام چون زمانى کوردیان نهزانیوه، ئەو قەبالهى سیوهم میان بەزمانى پلههلهوى ئەشکانى زانیوه. هەرچند ئەو پە هلهوى یه لهراستیدا زمانى کوردی گۆرانى ئیستایه. دیاره زمان ناسانى کورد زوان، بە باشى دهزانن فرهیی لهو واژانهى له قەبالهى سیوهم بە کار براون واژەى رهسەنى کوردین و بەسەر زارى کوردانه وهیه، تازه شیوهى رسته و جومله بەندیه کان و ساخت و سازى دهستورى رسته کان لهدهقى قەبالهى سیوهمدا، نیشانهى گرامیری زمانى کوردی به ئاشکرا خووی نیشان دهدا.

□ ئەو قەبالانهى ھەورامان، فره به ئاشکرا نیشان دهدا که لهو سەردهمهدا له نیوخیله کورده کان، پیوهندی به کی ماف و حقوقی ریک و پیک بەرقەرار بووه. جائهوه بهله کاتی ئیجاره دانى باغه تری له ناوچهی له کورده واریدا، لهبهره نهرى چهن شایهدا، قەرار داده که، نوسراوه، که خووی ئەمه نیشان دهدا که پیوهندی کشت و کال و ئاوه دان کردنهوهى زهوى و زارو باغ، لهو روژگارهدا، گرینگی به کی تابهتی ههبووه، ئاوهدان کردنهوه و بوژانه وهى باغ و زهوى وزار ئەو نه گرینگ بووه، که ئەگەر ئیجاره دار نهیتوانیبا، به باشى که لک لهوه، وهربگرى و داهات و دهسهاتی لی پهیدا نه کا، ئەشى تاوانى زه رهروزیانى پی نه چاران، به خاوهن باغ و زهوى و زاره که، بدا.

□ ئەم قەبالانه، ئیمه ده باتهوه ئەو سەرده مه که له و سەردهمانهدا یونانیه کان خاکی کوردستانیان داگیر کردوه و زمان و فرههتگی خویمان لهو میژوهدا بهسەر کردانا، داسه پاندوه و زانینى ئەوه فره گرینگه و ئەشى لیکۆلهران، شته نادیاره کان و شتهنه ناسراوه کان، بوچینی دواروژ رون بکه نهوه و دیاری بکری.

به ریز دوکتور جهمال رهشید لیکۆلهرى ناودارى کورد له بابەت ئایینی کوتهى کوردان فره بهوردی روا نیویهتی: که ئایینی میترا په رهستی له که و ناراه له کوردستاندا ریشهی

داکوتاوه و شوپته‌واری فیرکردنه‌کانی ئەو ئایینه‌کۆنە، لەفەرهنگی که و نارای نه‌ته‌وه‌ی کورد هۆزه‌کانی تری روژه‌هه‌ لاتی نافین و هیندو ئوروپایی فره‌ریشه‌داره، دیاره شوپندانانی فەرهنگی یونانیانی داگیرکه‌رله‌سه‌ر فەرهنگ و شارستانی کورد و ئێرانیا نهری ناکری، قەبالەکانی هه‌ورامان نیشانه‌ی ئەوه‌یه، فەرهنگی هیلینسی یونانی نه‌یتوانیوه‌ به‌ری خویشان دانی ئایینی که‌و نارای کورد بگری و سه‌رده‌می نوسینی ئەو قه‌بالانه، سه‌رده‌می به‌رزبوونه‌وه‌ی میترائیسیم و سه‌ره‌تای مه‌زدا په‌رستی له‌نیونه‌ته‌وه‌ی کوردابووه. له‌و زه‌مانه‌دا ئایینی مه‌زداپه‌رستی له‌کوردستان و بان ئێراندا په‌ره‌دار و به‌وه‌ی هه‌بووه. به‌تایبه‌ت هه‌ورامان به‌ناوه‌ندی مه‌زداپه‌رستی ناسراوه و ئاگردانی (پاوه) له‌په‌سنگا‌کانی ناو داری که‌و نارای کوردان بووه، ئەو قه‌بالانه‌ی هه‌ورامان فره‌به‌ جوانی ئایینی میه‌رپه‌رستی و مه‌زدیستا، نیشان ده‌دا، وه‌زوری له‌واژه‌ی ئەو قه‌بالانه، بو‌پته‌واژه‌ی (ئه‌رتوت، تیره‌ک، ره‌شنو، میتراپادی، ئیسمه‌ک، پتسپک، ئه‌رشت، داد باگاباگ، داد باگا نراس و گانزاکي و...) ئەو بیرو رایانه‌ی سه‌رو، به‌جوانی ده‌سه‌لمینی. بیرورایه‌ک له‌بابه‌ت زمان و خه‌تی قه‌باله‌ی سیوه‌می هه‌ورامان، دیاره‌ زمان و خه‌تی سیوه‌مین قه‌باله‌کانی هه‌ورامان جورئ له‌زمانی که‌و نارای نه‌ته‌وه‌ی کورده و ده‌کری به‌ ناوی زمانی کۆنی کوردی ناو ببری.

زمانی قه‌باله‌ی سیوه‌م به‌تاریخی سلوکی نوسراوه و له‌گه‌ل‌واژه‌ی یونانی هه‌زواریشی ئارامی لیکدراوه. به‌پیی‌توێژنه‌وه‌کانی دوکتور جه‌مال ره‌شید، پروفیسور مینس باوه‌ری و ابووه‌که‌ زمان قه‌باله‌ی سیوه‌م به‌زمانی کوردی ئەمرو، نێزیکتره و ئەوان به‌تایبه‌ت ئیشاره‌به‌مه‌ده‌که‌ن که‌ ئه‌لف و بیی قه‌باله‌ی سیوه‌م. له‌هیچ‌یه‌کی‌له‌ئه‌سناده‌دو‌زراوه‌کانی میژویی له‌جیهاندا، نه‌بیندراوه و جوان دیاره‌که‌ ئه‌و ئه‌لف و بیی‌یه‌کوردیه، ده‌سکاری کراوه و به‌نیشانه‌ی تایبه‌ت‌گۆر دراوه، تا‌زمانی کوردانی ئەوه‌سه‌رده‌مه؛ له‌و ناوه‌دیاری ده‌دا، بنوسری و نه‌تیجه‌که‌ی ئەمه‌یه‌ زمان و خه‌تی قه‌باله‌ی ۳ شیوه‌یی‌له‌وتارو نوسینی

کوردی کەو نارایە کە کەو تۆتە بن شویندانانی زمانی یونانی و ھەزوارشی ئارامی. ھەرچەند قەبالە کان بە ئەلف و بیی یونانی کە زمان و خەتی داگیر کەر، نوسراوە، بەلام زمانی کوردی نیشتە جی. لە نیۆ خەلکدا باو بوو و خەلکی بە فەخرەو بە زمانی دایکی خوێ قسە کردو و تا ئەومرو پاراستویەتی و ئەو بە قەبالانە ھەوراماندا جوان دەبیندری. زیاتر لە ھەزار سال بەر لەمرو، لە کەنار زمانی داگیر کەردا لە خەت و زمانی نە تەو ھە کوردی نیشتە جی کەلک و ھەرگیراوە. (برواننە تەحقیقاتی بەریژ دوکتور نادر کریمیان سەردەشتی سەر چاوەی بەرو) ھەر و برواننە قەبالە کونەکانی ھەورامان بە توێژینەو ھە سۆران کوردستانی، روژنامە ھاوشاری سالی ۸ ژمارە ۲۱۸۹ گەلاوێژ: (گراڤ ۱۳۷۹ ھەتاوی پەرە ۵). ھەسەن رەزایی باغ بیدی لە کتیبی: (دەستوری زمانی پارتي پەھلەوی ئەشکانی چاپی ۱۳۸۱ ھەتاوی، دواي قسە کردن لە خەتی پارتي کە لە سەر سوآلە تەکانی شاری نیسا کە تا ۳ ھەزار قەتە سوآلە تن. لەو چەر مە نوسراوانە ھەورامان قسە کردو و ئەو ھە بە ناوی دوھەمین بە جیماو ھە بە خەتی پارتي داناو و دەلی: دو تیکە لە وانە بە خەت و زمانی یونانی و یە کیکیشیان بە خەت و زمانی پارتي یە لە ناو راستی یە کە مین سە دە ھە زایین نوسراوە و لە پستی یە کێ لەو چەن زمانە کە بە یونانی، واژە گەلی بە خەت و زمانی پارتي دەبیندری، ئەو چەر مە نوسراوانە، قەبالە ھەروشی ھەندی باغی تری یە: دەستوری زمانی پارتي: لە گەل وینە ھە چەر مە نوسراوە کە ھەورامان. نەقل لە نوسراوە کانی دوکتور نادر کریمیان سەردەشتی سەر چاوەی بەرو.

زوھرە زەرشناس لە پیرستی ئاسەواری غەربی زمانی پارتي پەھلەوی (ئەشکانی پەھلەوی: گۆرانی کوردی) لە بابەت ئەو قەبالانە ھەورامان دەنوسی. یە کێ لەوسی سەنەدە لە بابەت فروشی باغە تری یە کە، کە بە زمان و خەتی پارتي لە سەر پیسی ئاسک نوسراوە و لە ھەورامانی کوردستان پەیدا بوو و ۲ سەنەدیشیان بە خەت و زمانی یونانی (mackenzie, 1989, p. 111) ئەم سەنەدە دارای تاریخی ئەشکانی یە و بەرانبە رە لە گەل

سہدہی (۵۲ یا ۵۳ز۔) (زمان و ئدہ بیاتی ئیرانیانی کہونارا، زوہرہ زہرشناس، پەرہی ۳۵-۳۶ تاران، دہفتہری توئیرینہ وہی فہرہنگی ۱۳۸۲ ہہتاوی).

ئاخرین خوئندنہوہ و توئیرینہوہ لہقہ بالہ کانی ہورامان: ئہ و توئیرینہوہ، دوکتور سہعید عوریان سہروکی توئیرینگیہی زمان و زاراوہی سازمانی میراتی فہرہنگی (ئیران) ئہنجامی داوہ، واژہنامہی پہہلہوی. پازہند (: فہرہنگی پہہلہوی چاپی ۱۳۷۷ ہہتاوی تاران). دہقی پہہلہوی (تہرجہمہ، ئاوانوسراو) کوکراوہی جاماسبجی دہستوری مہنوچپہرجی جاماسب (ئاسانا) (دہقی پہہلہوی چاپی ۱۳۷۱) و... لہ دواین نوسراوہی سہعید عوریان بہناوی ریتوئینی کہتیبہ کانی ئیرانی نافین (پہہلہوی - پارٹی) دہقی ئہسلئی سہنہدی پارٹی، بہ پہہلہوی خوئندو تہوہ و بہ نوسینی پارٹی، پیت نوسراو و ئاوانوسی و تہرجہمہ بہ فارسی کردوہ و سہرچاوہی ئہسلئی ئہو لہم کارہدا، دہقی قہبالہی نوسراوی ہیرتسفلد Herzfeld چاپی ۱۹۲۴ز - پەرہی ۸۳) مایرہوفیر mayer Hofer چاپی ۱۹۴۷ز - گیکنوس Gignoux چاپی ۱۹۷۲ز، پەرہی ۴۳-۴۴ مہکہنزی mackenzie چاپی ۱۹۸۹ز - وہ تاریخی ئدہہ بیاتی ئیران، بہرلہ ئیسلام نوسراوی دوکتور تہفہزولی قوچانی کورد، نوسراوہی پارٹی بنچاقی قہبالہ کانی ہورامان نوسراوہی پارٹی بنچاقی قہبالہ کانی ہورامان

۱. ئیران وئیم رلندہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ
۲. و و لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ
۳. لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ (۳۶۶)
۴. لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ
۵. لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ
۶. لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ
۷. لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ
۸. لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ لادکمرہ (۳۶۶)

ته مانه ی خواری پیوهندی به دهقی دوباره نوسراوی هیترسفلد - هوهیه.

- ۲ ئوانوسی 1- ŠNT ccc YRH> >rwtt MZBNW p̄tspk BRY tyryn.
- 2- ZY¹ MN² (....³?) KRM> >smk MH >bykškn⁴ PLG y>t⁵.
- 3- W ZBNW >wyl BRY bšnyn (.....?) >HY KL> ZWZN LV.
- 4- MH MN bwmhwty (.....?) hmy >KLW QDMTH.
- 5- ŠHDYN tyrk BRY >pyn...g BRY ršnw >rštt.
- 6- BRY >bny⁸ grypnhy BRY mtrp̄ry synk BRY m>tbwg.
- 7-..... KRM> >smkn KRM> ZBNt >wyl MN.
- 8- p̄tspk kL> ZWZN LV.

- 1- ZZ
- 2- MNY
- 3- YRY
- 4- >byrškn
- 5- ZAT
- 6- DD
- 7- AT.XRV
- 8- >bnw

- 1- saró 300, mäh (h)arwatāt frawaxšēd pātasbag puhr tīrēn.
- 2- čē až (....?) raz asmag čē abikaškan nēm yād.
- 3- ud xīrīnēd awll puhr bašnīn (...?) brād, har drahm 55.
- 4- čē až būm-xwad sōgand ham xwarēd parwān.
- 5- wigāhān tīrag puhr āpīn puhr rašn arštād.
- 6- puhr abān gar-panāh puhr mihr-frī sēnag puhr mātbōg.
- 7- raz asmagān raz xīrd awll až
- 8- pātasbag har drahm 55.

۳ - ته رجهمه به کوردی:

- ۱ - (له) سالی ۳۰۰، مانگی جو زهردان (: زهردان)، ده فروشی پاتسپه ک پورتیرین.
- ۲ - نیوه به شی (: نیوه یه ک) له باغی تری ته سمه گی ته بیکشکن.
- ۳ - وه ده کری ئویل پور به شنین برا...، له کوومی ۵۵ دره م.
- ۴ - له خاوه زهوی (وه) ههروا سویتد ده خواله به رانبه ر.
- ۵ - شایه ده کان تیره گ پور ئاین... پور ره شه ن (ره وشه ن)، ته رشتاد.
- ۶ - پور ئه یان - گر بنا پور میه فری (فه ری)، سینگ پور ماتبوگ.

۷- باغی تری...، باغە تریبی ئەسمە گک ئویل کریویە تی - له.

۸ - پاتسپە گک، له کۆمی (بە تیگرا) ۵۵ درەم. برواننە: میژوی ھەورامان بە زمانی کوردی. د. محەمەد ئەمین ھەورامانی چاپی ۱۳۸۰ تاران و ریتۆینی کتیبەکانی ئێزانی نافینی پەھلەوی - پارتی، توێژنەوی سەعید عویان پەرە ۲۷-۲۲ بە نەقل بە کوردی و بە کورتی له کتیبی فارسی تاریخی ھەورامان، لەسەر بنەرەتی تاریخی ھەورامان نوسراوی مەلا عەبدوڵلا ھەورامی (: شەیدا) گەردو کوۆی موزەفەر سولتانی ھەورامی. بە سەر و تارو ھەلەگیری بەریژ دوکتور نادر کەریمیان سەر دەشتی، چاپی ۱۳۸۶ ھەتاوی، نەشری ئیحسان، تاران. (شەپۆل) و د - خانلەری لە میژوی زمانی فارسیدا، ئەو قەبالە ھەورامان کە تاریخە کە ۱۲-۱۱ بەرلە زاینی یە، بە زمانی پەھلەوانیک: پارتی داناو، پەرە ۲۵-۲۵۲.

□ ئەو قەبالە کۆنەکانی ھەورامان بە تاییبەت قەبالە ھی سیۆم بەروناکی دەیسە لَمینی کە بەرلە ئیسلام لە سەدە ۷/۸ بەرلە زاین لە کوردستاندا خەت و ئەلف و بیی تاییبەت بە زمانی کوردی ھەبوو و ھەروا چامە ھی ھورموزکان، کە ھیرشی عەرەب بو سەر کوردستان و گوشت و برین، تالان. بەدیل گرتنی ژن، پیاو، زاروگ و میژمنالان و ستمی نامرویانە ھی، ھیرشکاران، دەگیریتەو و شاعیر دو عاونزا دەباتە بەرخاودە گری و ھاوار دەکا ئەو عەرەبە ھیرشکارانە بوچ و امان لی دەکەن و ئاھوور موزدایش بەزە بیمان پی ناکا، سەدام چ بەلایە کی بەسەر کورد ھیتا، ئەو دەمیش خراپتر بوو.

□ پروفیسور - ئار - جی. کەنت: دەلی: (ئەو قەبالە ھی بە خەتی ئارامی یەو بەرلە (۱۲-۱۱) ر - نوسراو، شیۆە زمانە کە ھی (پارتی: خالیدی) یە، ئەگەر شیۆە زمانی میدیە کان نەبی، بی شک ئیژیکترین شیۆە زمانە بە زمانی میدی. (محەمەد ئەمین ھەورامانی ھەر ئەوی).

□ بەریژ د - جەمال رەشید لە کاروانی ژمارە ۱ سالی ۱۹۳۱ ز - بە زمانی عەرەبی

پەرەي ۱۵۴-۱۵۲ و بەزمانى كوردى لە رۆشنبىرى نوۆ ژمارەي ۱۰۶ سالى ۱۹۸۵ز - وە لە بەرھەمى (دراسات كرديه فى بلاد سوبارتو)، پەرەي ۶۵-۶۲ بەزمانى عەرەبى و لە بەرھەمى (ليكوئينه وه يەكى زمانه وانى لە بابەت ميژوى ولائى كورده وارىدا، بە زمانى كوردى لە بارەي قەبالە كانى ھەو راماندا، بە تايبەت ئەوھ يان كە بەرلە سالانى (۱۲-۱۱ز) نوسراوھ و ئەوھى كاولى چوارجار بلاو كر دوو تەوھ.

چامەي ھورموزگان:

ھورموزگان رمان ئاتران كوژان

ويتشان شاردهوھ گەورەي گەورەگان (گاورة كان)

زوركار (:كەرە) ئەرەب كرده (كرنا) خاپور

گونداوئى پالەيى (پالە)، ھەتا (بەشى) شارە زور

شەن ژنى (ژەن) و كەنە كان (كەنلکا)، وە ديل بشينا

پيا ئازاتليا وە روى ھوينا (ژروى خوينا)

رەوشت (رەوشى) زەر دەشت مەنوۆھ (مانەوھ - ماننەوھ بى دەس) بيكەس

بەزە يە ك نكا ھورموز، وە ھيچ كەس.

ئەمىن زە كى فەر مويەتى ئەم ھونە لە پەراوئىرى ۱۸ لە سەر لا پەرەي ۱۱ لە كتيبي خەباتى كوردى سونى نوسراوى واسيلى نيكتين چاپ كراوھ (نەقل لە فەر مودەي ماموستا جەمىل روژ بە يانى (برواننە كوژانى فەرھەنگى زمانى كوردى چاپى دوھم ۲۲ ژانوبەي ۲۰۰۱ز - تاران چاپى ئەنديشە. بە قەلەمى: (شەپول) مستەوفى قەزوئىنى لە تاريخى گوزيدەي خويدا دەنوسى: لە سەردەمى عومەرى بنى خەتتاب خەليفەي دوھم سپاى ئىسلام و عەرەب دەورى شارى قەزوئىيان دابو و سپاكە، مانئىبو ونەيان توانى قەزوئىيان بگرن، خەلكى قەزوئىيان لە سەر ديوارى شارو قەلاوھ، بەرگىريان لە شار دە كرد، سپاى ئىسلام ھەرايان دە كرد وەرن موسولمان بن و جزىيە بدەن، ئىتروازتان لى دىنين، ئەوانيش

له‌سه‌ر دیواری شاره‌وه‌ پر به‌ ده‌نگ دیان وت: «نه‌ موسلمان بیه‌م ونه‌ گزیه‌ت دیم، شین، مه‌ ککه‌ شین، که‌ی مه‌ بره‌ هیه‌م» قه‌زوینی ته‌و سرودو قسه‌یه‌، به‌ زمانی په‌هله‌وی داناوه‌ که‌چی زمانی هوژی گۆرانی کوردی به‌ (برواننه‌ میژوی گوزیده‌ موسته‌ فی قه‌زوینی و کتییی نه‌زانی مزگانی کوردی نوسراوی د - سه‌عیدخان کوردستانی چاپی ۱۳۰۹ هه‌تاوی تاران - گوڤاری میهر ژماره‌ی ۵ چاپی ۱۳۱۶ به‌ قه‌له‌می مه‌لیک شوعه‌را به‌هار. یائه‌وه‌ (عبدالحمیم منتصر) که‌له‌ بن نیوی ابن وحشیة فی الفلاحة) و (هو اقدم الکتب فی العربیة ده‌نوسی: (وانه‌ نقل اکثرکتبه‌ من اللغة النبطیه، و لم ینشر من تألیفه‌ من اللغة العربیة سوی شه‌وق‌المستهام فی معرفة رموز الاقلام و قه‌ذکر فی آخر کتابه‌ هذا انه‌ ترجم من اللغة الكردیة کتاباً فی علل المیاة و کیفیة استخراجها و استنباطها من الارض المجهولة الاصل) بروانه‌ قاموس کوردی به‌نوسین ولتکولینه‌وه‌ی ته‌و ره‌حمان زه‌بیحی (بیژهن) چاپی کوری زانیاری کورد، به‌غا سالی ۱۹۷۷ز - په‌ره‌ی ۳۸. هه‌روا ته‌وه‌ که‌ خانای قوبادی به‌راشکاوی ده‌لی ته‌م شیوه‌ زمانه‌ شیعه‌ی من، له‌سه‌ر تا سه‌ری کوردستاندا له‌حوجره‌ی مزگه‌وت ولای مه‌لایانی موده‌ریس خویندراوه‌ یانی به‌رله‌دا هاتنی دارولفنون له‌دنیا، له‌ ئورویا خه‌لک له‌ کلیسا خویندویانه‌ و له‌ کوردستانیشدا له‌ حوجره‌ و مزگه‌وت ده‌رس خویندراوه‌ و مه‌لاکان عه‌ربی به‌ که‌یان به‌ زمانی کوردی بو‌فه‌قی کان شه‌رح داوه‌ و شیعی شاعیرانی کوردیشیان فیڕ کردون و بو‌شاگرده‌ کانیان رافه‌یان کردوه‌، جائه‌ وه‌یه‌ که‌ خانای قوبادی فه‌رمویه‌تی:

هه‌ر چه‌ندمه‌ و اچان فارسی شه‌ که‌ره‌ن کوردی جه‌ فارسی به‌ل شیرین ته‌ره‌ن
 به‌له‌ فزی کوردی کوردستان ته‌مام پیش بوان مه‌حفوظ باقی وه‌سه‌ لام.
 بروانه‌ په‌ره‌ی ۱۴ و ۱۵ شیرین و خوسره‌و، چاپی ۱۹۷۵ز - کۆری زانیاری کورد،
 به‌غا. ته‌وانه‌ هه‌مویان به‌ جوانی نیشانی ده‌ دن و ده‌یسه‌ لمیین که‌ زمانی کوردی به‌ر له‌
 ئیسلام هه‌بووه‌. بروانه‌ کۆزانی فه‌ره‌نگی زمانی کوردی به‌ قه‌له‌می (شه‌ پۆل). چاپی

دوھم ۱۳۷۹/۱۱/۳ ھەتاوی و ۲۲ ژانویە ۲۰۰۱ز - تاران چاپی ئەندیشە. لە ھەوراماندا لە زەمانی ئەشکانیدا ئەداد بوو کە بە کۆنەکانی ئەژنە ناودارە کانی ھەورامان بوو، ھەرۆھ کو (سترايون) باسی کردووە و میژویش دەلی (دوای گرتنی نەپتەوا بە دەسی (ھووہ خەشەتەرە) ی-ماد-ی لە ۶۱۲ بەر لە زاین ئافرە تیکی میدی بوو تە ئوستاندارى نەپتەوا. - لە سەر دەمی ھارونە رەشید و مەئمونی عەباسی (سالانی ۸۱۳ز تا ۸۳۳ز) - کە ھیمان خەلکی ھەورامان موسولمان نەبون، لەو سەر دە مەدا خانمی بەناوی ئەداد، کە پاشا و حاکی ھەورامان بوو لە ۲۳۰ مانگی سە کەھە بەناوی خوئی لێداو و ویتە و بەسەر ئەوسە کە وە یە - بروانتە میژوی ھەورامان، محەمەد ئەمین ھەورامانی چاپی ۱۳۸۰ ھە تاوی بەزمانی کوردی، پەرە ۹۴۴ و ۹۴۵ تاران و گوڤاری ھەورامان دەروازە میژو، تایت بە کونگرە ھەورامان ناسی چاپی بەھاری ۱۳۷۹ ھەتاوی بەزمانی کوردی نۆرگانی ئەنجومەنی زمان و فەرھەنگ و ھونەری کورد، ژن لە ھەوراماندا بەقەلەمی (شەپول) سەرۆکی ئەنجومەن. کاولی، ئاموزگاری بەو دە کاکە جووری نوسینی ئەم قەبالە، لە گەل ئەو ھەمانی (کتیبە دینی یە کە ھەمانی کە بەناوی شاپورگان - ھوہ بوو، پێشکەشی شاپوری یە کەمی دە کا) بەراورد بکری یا لە گەل ئەو ھەمانی لە (تورفان) دوزراوە تەو، بەراورد بکری، بو ئەو زاهیری ناوەرۆکی زمانناسی و زمانەوانی، ناو، ئەو قەبالە دەرکەوی و بەریژ دوکتور حەمەدە مین ھەورامانی، دەقی ئینگلیسی یە کە ھە پروفیسور کاولی لە کتیبی میژوی ھەورامان بەزمانی کوردی، لە پەرە ۸۹ بلۆ کردو تەو ھە رای گە یاندو، ئە گەر ئەوتیکستە دینی یە ھەمانی دەسکە و تایی، شتیکم لێ ھەلە کراندو لە گەل ھەر گیران و لیکدانەو ھە کە ھە بەریژ دوکتور جەمال رەشید سودو کە لکی زیاتر دەبوو، ئەمەش ویتە ئینگلیسی یە کە ھەمانی کاولی کە، لە گوڤاری ئاسیای شاھانەدالە سالی (۱۹۱۹ز - ۱۴۵-۱۵۴) بلۆی کردو تەو. (پەرە ۸۹ تا ۹۳ میژوی ھەورامان بەزمانی کوردی نوسراوی بەریژ. د. محەمەد ئەمین ھەورامانی چاپی ۱۳۸۰ بلۆکی بەلخ، تاران. باشە بزاین: قەبالە کانی ھەورامان بەلێکو لێنەو و لیکدانەو ھە بەریژ دوکتور جەمال رەشید ئەحمەد، فیروز حەسەن عەزیز ھەلە بجەیی لەزمانی کوردی یەو،

ہیناویہ تہ سہر زمانی فارسی و بہریر ڈوکتور نادر کریمیان سہر دہشتی، راستہ و پاستہی کردوہ و لہ سہری کولیوہ تہوہ (پہرہی ۱۰۲۵ تاریخی ہورامان ہہر تہوئی).
ہہزوارش بہواتای رافہ، واتا کردن و تہفسیر کردنہ.

بہریر ڈوکتور حمہدہ مین ہورامانی دہنوسی: منیش، ٹالیرہ دا، ناوہروگی ہہمان قہبالہ، کہ بہ زمانی ٹینگلیزی لہ لایہن کاولی - یہوہ، بلاو کرابوویہوہ، دہ کہم بہ زمانی کوردیی و بہ پیئی توانای زانیاریی خوم دہمہ تہ قی ہی ہندی شتی ناروشنی دہ کہم - (لہوانہ یہ، تہ گہر، تہو دوو تیکستہ دینی یہی مانی - مان دہست بکہ وتایی، دہمہ تہ قیہ کہ، یاخود پلار - (تعلیق) ہ کان، بہ سوودتر دہ بوون) - بہو مہ بہ ستہی لہ گہل تہو و دہرگیران ولیکدانہوہی د. جہ مال رہ شید - داو شان بہ شانی یہ کتریی سوودی خویان بہہ خشن. -
ٹیمہ پیش لیرہ دا تہواوی نوسراوہ کہی بہریر ڈوکتور حمہدہ مین ہورامانی عہینن، نہقل دہ کہین، تا ناوٹروگی قہبالہ کانی ہورامان باشتر، درکہون. (شہ پوئل)
تہم وینہ یہی بہر دہستت، ہی تہوہ یہ، کہ کاولی لہ گوٹاری ٹاسیایی شاہانہ دا، سالی ۱۹۱۹ (ل - ۱۴۵-۱۵۴) بلاوی کردووتہوہ، واتہ.

Journal Of the Royal Asiatic Society, 1919, P. 145. 154, VI.

The Pahlavi Document from Avroman, by A. Cowley.

The Pahlavi Document From Avroman. 148.

ناوہروکی قہبالہ کہ بہ زمانی ٹینگلیزی - لا پەرہی یہ کہ می.

JOURNAL OF THE ROUAL ASIATIC SOCIETY 1919

THE PAHLAVI DOCUMENT FROM AVROMAN BY A. COWLEY - 71

IN the Journal of Hellenic Studies for 1915, P.22, Mr.Minns published two Greek documents of the Parthian period acquired by Dr.Saied Khan from Avroman in Kurdistan, together with the facsimile of a third, not in Greek, which was found, at the same place. As the writing of this third document (on parchment) seemed to be Aramaic in character, he very kindly sent me a photograph of it at the time, and has since given me additional information. The following note represents mainly what I then made out of the text, but it has lain in a drawer ever since because the results seemed hardly worth publishing. It is only in the hope of attracting the attention of more competent Iranian scholars to it that I now print these few remarks on the principle that.

The text is in Pahlavi, written in an Aramaic alphabet, with a number of Semitic words in it. The writing is so cursive that, it is difficult to distinguish letters which resemble one another as Moreover, the parchment is broken or defaced in some places. so

ناوہروکی قہبالہ کہ، بہ زمانی ٹینگلیزی - لا پەرہی کوتابی.

THE PAHLAVI DOCUMENT FROM AVROMAN.

On the back of Greek i there are some lines of Pahlavi writing, but, after many attempts I have failed to read any complete word with certainty. The existence of this endorsement, however, shows that there is some connection between the Pahlavi and the Greek.

The accompanying plates give (1) a facsimile of the document from a block kindly. Lent by the Hellenic Society; (2) for purposes of comparison, a reproduction of the Hajiabad inscriptions from cats in the National Museum, Dublin. I am very much indebted to Dr. Smyly, Librarian of the Museum, and Mr. J. J. Buckley, the Keeper, for their readiness to send me a photograph. A photograph was published in the JRAS. for 1868, p. 241, but it was not very good and is by now rather faded, so that it seemed worth while to reproduce this much better photograph from a different set of casts. The best hand-copy is still that in Westergaard's Bundelesh (1851).

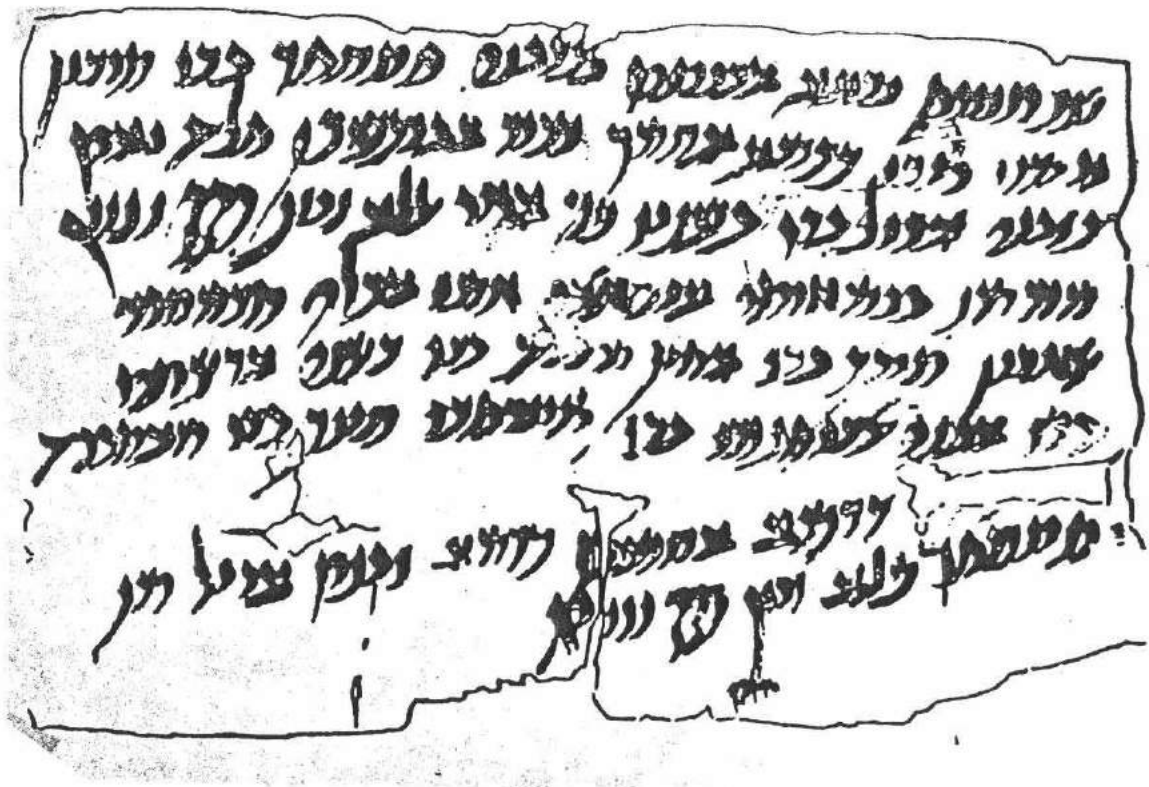
- ده‌قی وه‌رگیرانه که (به‌لام به‌کوردیی) - کاو‌لی نو‌وسیه‌تی و ده‌لی:
 له‌گوفاری لیکۆلینه‌وه‌ی هیلینی‌دا، - سالی (۱۹۱۵ - ل - ۲۲)، له‌لایهن به‌ریز
 (مینس) هوه، دوو پیسه به‌زمانی گریکی نو‌وسراوی، سه‌رده‌می په‌رشی به‌کان، که‌له
 هه‌ورامانی کوردستان، ده‌ست دوکتور سه‌عیدخان که‌وتبوون، لیکۆ دابوو نه‌وه‌و
 له‌گه‌ل وینه‌ی پیسته‌ی سییه‌م‌دا، که‌ به‌نو‌وسینی گریکی نه‌نو‌وسراوه، له‌هه‌مان جیگادا،
 له‌گه‌ل نه‌و دووانه‌که‌ی دیکه‌دا، دو‌زراوه‌ته‌وه، بلاوی کردبو‌ونه‌وه.
 مینس، هه‌ر که‌ دیبووی، نو‌وسینی پارچه‌پیستی سییه‌م به‌ئەلف و بی‌ی ئارامیی
 نو‌وسراوه، ده‌ست به‌جی، به‌دل‌خوشی یه‌وه، وینه‌ی ده‌گریته‌وه‌و له‌گه‌ل نه‌و زانیاریانه‌ی،
 که‌له‌و، باره‌یه‌وه، هه‌یه‌تی، بو‌منیان، ده‌نیری!
 ئەم تیبینانه‌ی خواره‌وه‌م، به‌شیوه‌به‌کی سه‌ره‌کی، نه‌وه‌ده‌رده‌خه‌ن، که‌له‌و
 نو‌وسراوه‌دا، چیم توانیوه، هه‌لم کراندووه، نه‌گه‌رچی، نه‌نجامی له‌چاپ دانی، نه‌و
 هه‌لکراندانه، زور به‌هادار نی‌یه، به‌لام، به‌نیازی نه‌وه‌وه، که‌ له‌وانه به‌بتوانی، سه‌رنجی
 پشکینه‌رو تو‌یژه‌وه‌ ئیرانی به‌کان، به‌ره‌و رووی خو‌ی رابکیشی و بو‌یه، به‌و نیازه‌وه، و
 ئەم ئیشه، ده‌خه‌مه روو ئەم ره‌مزانه‌ش، لیره‌دا، پشان ده‌ده‌م.

سره ته م وئنه يه ي ئيره، وينه گرتنه وه ي تهو رووبهر گرتنه وه يه، كه له لايهن كاو لي يه وه، بهو پئته ناراميانه، ساغ كراوه ته وه.

Jurnal Of Royal Asiatike Society 1919, VI. P.148.

بو په يره وي كردن، وائهم چهند ره مزانه، ده خه مه بهر چاو.

דס ליה לנכידך ולא אה בן הורים לטל
לא עלירך

148 THE PAHLAVI DOCUMENT FROM AVROMAN

ناوه روگي نووسينه كه، به زماني پالهي يه به تهل وبي ي نارامي نووسراوه، هه ندي وشه ي سامبي، له ناوي دا، به ديي ده كرين.

نوو سینی پارچه پیسته که، نارینکی زوری تی دایه، به جوژی، که جوی کردنه وهی
ههندی پیت له یه کتری، له بهر ئه وهی، که هه ریه که له وی تر ده کات، زور زه حمه ته و
ئه وانه پیش، وه ک...

له وه به لاوله، پیسته که، ههندی جینگادا، یان، دراوه، یان، شکاوه، یان، سرپراوه ته وه،
له گهل ئه وهش دا، ئه وهی، که خو پتراوه ته وه، به م جوژه ده گریته وه:

- دیری یه که م: به میژووی ده می نووسین، ده ست پی ده کات، له پاش سال، سی
چیلکه ی خوار هه ن، بیگومان هه ر یه که له وانه، یه که (وحده) یه که هه روه ک له نووسینی
ئارامی سهر کاغه زدا وه ها، هاتو وه، به لام ئه مانه ی ئیره، زور تر خوار و بوون!!

پیتی دواتر، هه روه ک رینک و پینکی ۷ | ئارامی یه، نه ک ئه م ۷ |
یه ی ناو پیسته که - (ئه گه ر، رینک ده که وی، ته ماشای، ۱-۴ بکه)، له بهر ئه وه، وه هاده رده
که که وی، که ئه مه، پینکها توو (فورم) یه کی، به ره تی یه، وه ک نیشانه ی هیچ، بوژماره ی
(سه د)، پاریزگاری کراوه.

ئه وه راسته، که پیت له بری ژماره، له سهر کاغه و به کار، هاتو وه، به لام سهرده می
باوی به کار هینانی، بو پیش نووسینی، ئه م تیسکنه ی ههورامان، ده گه ریته وه.

زور، به ناره حهت ده گونجی، که پیتی وه ک □ له بری (سه د) ی
پارسی بی. ناوه مانگه که (ئاروتات) ه، که (هه ورقتات) ه، له زه نددا.

وشه که ی تر زور سهیره، وه ک (کار = فرمان) دینه بهرچاوم ئه گه ر ئارامی بی! به لام
روواله ته پینکها تووه که ی، وه ک (۳۱) وه هایه. له گهل ئه وهش دا، وه ک (ناو)، که له
ههردوو جینگادا دی، له وه ده کا، که (ناو و نیشان) بی.

ئه و ره مزه ی ناوه راست، وا دهرده که وی، که له م دووانه، پیک هاتی؛
ئه مه ۷ | یان ۷ | به لام، من وای بو ده چم، که ئه مه، ده بی ۷ | Z ۷ |
(مه بیان) = (مه ی فروش) - بی.

ئهمه $\eta \nu \zeta$ ته نهيارىنگايه كه، بو خوئىندنه وهى وشه كه، ئامرازى په يوه ست؟
 دىرى سىپه م. - $\eta \nu \zeta$ روزه بان - ه. شيوه ي پكپهاتن (فورم) ه كه ي،
 ههروه ك ئه وهى. $\eta \nu \zeta$ (1.1) ه.

ئهو ناوانه ي، كه دینه به ره وه، له جه ستى (justi) دا، به رچاو ناكه ون. $\eta \nu \zeta$ = داد.
 $\eta \nu \zeta$ هه مان نيشانه يه، كه بو η به كاردى، جىنگاي ν يش ده گريته وه.
 له پيشه وه، واى بوچوم، كه $\eta \nu \zeta$ ده بى، به واتاى (دادى) هاتبى به لام؛
 «تودات» بو سه نه دىكى وه ها، رى ي، تى ناچى.

$\eta \nu \zeta$ ئه مه نزىكه، كه (ئهى = ae) په هله وهى بى، واتا، (ئهم)، ئهو وه خته
 به واتاى (ئهو) دى. $\eta \nu \zeta$ ئارامى يه، به واتاى (هه موو) هاتوو.

وشه ي دواتر، زور سه يره. من، واى بو ده چم، كه $\eta \nu \zeta$ له كاتىك دا،
 كه وشه ي ئارامى $\eta \nu \zeta$ ، هه ندى جار، به رامبه رى (دره خمه) يه، ئهو دراوه ي،
 كه له و ناوچه يه دا، له كار و بارى گريكى يه كان دا، به كار هاتوو. (له راستى دا زاراوىكى لىل
 و ناروشنه، بو پارچه دراوىكى بچووكى وه ها؛ زازو - ي ئاشوورى ده كرى، به دوو
 به شه وه). به لام، (كو) ي به - $\eta \nu \zeta$ ده نووسرى له $\eta \nu \zeta$ (1.5) دا. ئهى
 (زه رىن) پارسى بى (پارچه زىر) +، به لام په رثى يه كان له و ده مه دا، به خواهنى، پارهى
 زىر نه ناسرابوون!!

ئهم نيشانانه ي، كه دینه به ره وه ژماره ن: (١٠ + ٢٠ + ٢٠ + ٥). پىكهاتوو (فورم) ي
 بىست، له وهى ناو پىسته كه وه، روون بو وه ته وه.

دىرى چوواره م.

$\eta \nu \zeta$ ههروه ك، له (1.2) دا، هه يه.

$\eta \nu \zeta$ ئارامى يه، به واتاى (له)، يا خود، (به) هاتوو.

$\eta \nu \zeta$ ئهمه، لىكدراوىكى پارسى يه، بو خواهن زه وهى، هه رچه نده

ٹہمہ لہ فہر ہہ ننگ دا، دہست ناکہ وی!

وشہی دواتر، شکا وہو پیم ناخو یتریتہ وہ، یہ کی، چا وہ روانی، ناوی دہ کات و
ٹہویش، خا وہن زہوی یہ کہ یہ، کہ (ٹاریل = ARIL) (؟). بہ لام ٹہمہ، ناتوانی، ٹہو، بیت!
7777 دہبی شیوہ یہ کی، کوئی وشہی (مہی) پارسی کوئی، واتہ؛
ٹا وہ لکاری پہ یوہ ست، یا خود (ہمہ می = hamae) پالہ وی = (گشت = ہمہ مو).

7777 دہبی (کار) بی، شتی وہ ک (وہری گرت)، بہ لام
پینکھاتوو (فورم) ہ کہ، نابی.

7777 پاش بیر کردنہ وہ یہ کی زور، وشہ کہم، خویندہ وہ، ٹہویش، بہ ہوی بہ راورد
کردنیہ وہ لہ گہل ہمان وشہ لہ وہی، حاجی ٹاباد - (B5) دا، بہ واتای (پیش)، یان
(لہ بہر چاوی = لہ بہر دہم)، - (ٹارامی یہ) - ہاتو وہ.

7777 ٹہمہ، نریکہ، کہ ہمان پینکھاتوو پیٹی 7777 سہرہ وہی ہہ بی.

دیبری پینچہ م.

7777 ٹارامی یہو بہ واتای (شایہت) ہاتو وہ. پینکھاتوو لہ گہل 7777
دا، ہیشتا بہ کار دہ ہیریت، ہہر وہ ک ہی ناو کاغہ زہ کوئی (پستہ کون)، نہ ک
ٹہمہ ی 7777 ناو نارامی دوا یین. بیگومان، وہ ک زاراویکی دہستوری چہ سپا وہ.
ناوہ کانیاں، پیوہستہ، بیٹہ بہرہ وہو بہ راستی ٹیمہ زنجیرہ جوو تہ مان، ہہن، کہ بہ ہوی
7777 پینکھوہ، بہ ستراون.

7777 بو ٹہمہ، جہستی (تیریک = Tirik) مان، دہداتی، بو ٹہمہ ش 7777
(تورہ ک = Turak) دروستہ.

7777 لہ وہی جہستی دانی یہ!! - ناوہ کہی دوا ی ٹہمہ، کوژراوہ تہ وہ.

7777 جہستی (رہشنو = Rasnu) مان دہداتی، کہ ناویکہ لہ گینسی ریشہ ی
(رہشنو = Rasnu) وہ، وہر گیرا وہ.

کہ ہہ یہ تی: بو (قید = Vid) ی (زہند = Zend) ہ۔ بہ لام بو پتر لہ مہ پیش نیاز کردن، توانام
نی یہ!!

۵۷۷۴ ہہروہ ک، ٹہوہی ناو (1.3) یہ۔

۶۵ پینکھاتوویہ کی ٹارامی یہ۔

دیڑی ہہ شتہم۔

۷۵۵۵۵ ہہروہ ک، لہ (1.1) دایہ۔

ٹہوہ، کہ ماوہ، لہ (1.3) دووپات کراوہ تہوہ۔

واتایہ کہی بہ شیوہ یہ کی گشتیی۔

وہا دہدرہ کہوی، کہ واتایہ کہی بہم جوڑہ بگریٹہوہ:

(1) - سالی (300)، مانگی (ٹاروت = Arotat) مہی فروش (پتسپک = Ptspk) کوری

(تورین = Turin)،

(2) - بہہای (؟) رہزی (ٹہسمک = Asmk)، کہ خریدی (؟) بو خواوہ نیہ تی نیوہی (؟)

بو...

(3) - مہیہوان (ٹاریل = Aril) کوری (بشنین = Bsnin) دای؛ ٹہویش، ہہمووی دہ کاتہ

(۵۵) (زوزن = Zuzin)۔

(4) - کہ لہ لایہن (X...) ی خاوہن زہوی وزارہوہ، لہوہ وپیش تر ٹاگاداری (؟) کراوہ۔

(5) - شایہ تہ کان (تیریک = Tirik) کوری (ٹہپن = Apin)، (Y...) کوری (رہشنو =

Rasun)، (ٹارشتاد = Aristad)۔

(6) - کوری (ٹہبنو = Abnu)، (گریپہنی = Gripnhi) کوری (میثراپادی =

Mithrakadi)، (سینہ ک = Sinak) کوری (مہ تنبگ = Matbng)۔

(7) - بہہای (؟) رہزی (ٹہسمتن = Asmtn)، خواوہ نیہ تی رہز (؟) بو (ٹاریل = Aril)، لہ

(8) - پتسپک - ہوہ: ہہمووی (۵۵) زوزن، دہ کات۔

خہستہ ی واتہ کہ ی: خاوه نیہ تی رزہ کہ، دہ گہ ریٹہ وہ بو (X...) خاوه ن زہوی وزار، کہ نیوہ ی بہ کری (ٹیجار) بہ (ٹاریل) ی دابو، ٹہم نیوہ یہ، ٹیستا، کررالہ لایہ ن (یاخو دسہ نہ د ٹیجارہ کہ ی مور کرابو) پتسپک - ہوہ بہ (۵۵) زوزن (درہم) خاوه نی زہوی وزار لہ بہر دہم شایہ تہ کان دا، دانی بہوہ دا ناوہ، کہ بہو مامہ لہ یہو پارہ یہ رازی یہو پارہ کہش درا.

ہہندی، خال، ہیشتا ناروشنن، بہ لام لہ گہ ل ٹہوہش دا، پیویست بہوہ، ناکات، کہ یہ کی خہ جالہ ت بیگری، لہ کاتیک دا، ٹہ گہر یہ کییک بخاتہ بہرچاوی، کہ چہند کہم، لہ ہہ لکہ ندراوہ کانی حاجی ٹاباد، تی دہ گات، تہ نانہت، پاش ٹہو ہہول و تہ قالایہش، کہ (ہہوگ = Haug) و (ویست = West) داویانہ!!

وا دہ خریٹہ بہرچاو، کہ میژووی سلووکی بہ کارہاتوہ، ہہر وہ کتہ بروانامہ (وثیقہ) گریکیہ کان (ہہروہا مینس - یش) دا، بہ دی، دہ کری. میژووی (3000) ی سلووکی، بہرامبری (12)، یان (11) ی، پیش زاین، دہوہستی. ٹہم ٹیسکتہ، کہو ابوو، لہ نیوہ ی ریگہ ی؛ نیوان نویسی میخی دووا کہو تووی پارسی و سہرہ تای سہرہ لدانی، شیوہ ی، نویسی ساسانی دا، و ستاوہ! بیگومان، ٹہمہش ویتہ یہ کی تاکہ، کہ بو زمانیک و بو دریژی ماوہ ی شہش سہدیک، بہ دہستہوہ، ہہمان بی!

پاشتر وہ ہایہ، کہ جوڑی نویسی تہ کہ، لہ گہ ل شیوہ و رووالہ تی پیتی ہہ لکہ ندراوہ کانی (B) ی سابووری یہ کہم و (حاجی - ٹاباد) دا بہراورد بکری و ریگا بدری بہ کہرہستہ ی ہہمہ جوڑ، کہ پلہ ی دیرینی گہشہ سہندنی لہ ٹہلف و بی ٹارامی - یہوہ پیشان دہدات، ہہروہ ک چون ٹہمہ، لہ ناو کاغزہ کوژ و پیستہ کوئٹہ کان دا، بہرچاو، دہ کہو ی.

ویتہ ی زور زوینی دیکہ ی پالہوی، ٹہوانہن، کہ لہ کوئمہ لہ ی (Rainer - Collection) دا، لہ سہر پیستہو قافزہ کوئٹہوہ ہہن، ٹہوانہشی، بہ ناوی (ساکوہ = Sachau) وہ، لہ سالی ۱۸۷۸ - (لاپہرہ - ۱۱۴) - بہ ناوی - (agyptische Zeitschrift Sparache fur) وہو،

که وشه کان له سه ر شیوه ی پارسی خویترانه تهوه، بهو پینه ی، که جو ره نیشانه یه ک، له لای هندی پیت دا، هه ن، به ته وای، ههروه ک چون له زمانی بابلی دا، شوینه واری زمانی سو مه ری دیاره، به جو ره، ئه مانیش، ههروه ک وشه ی سامی ده خویترینه وه. واش دهرده که وئ، که راهاتن، بو ئه وولاتانه ی، که له گه ل، میسو پوتامیادا دراوسین، زور ئاسایی به.

له وشه پارسیه په تیه کان دا، ئه گه ر من دهر باره ی 7777 = رزبان = ره زه بان و 77, داد - هوه راست بویم، وا دهرده که وئ، که پتوست نه بووه (a) به هو ی X یه وه، دیاری بکری!!
پاریژگاری کردنی 7777 له دا، هه ر له میزه وه، بهرچاو که وتوه.

ناوه روکی تیکسته که، ههروه ک وه ها دهرده که وئ، په یوه ندی به وه ی ناو ئه وه ی گریکی یه وه، که له گه لی دا بووه، هه یه!! ئه گه رچی، مه رج نی یه، دهر باره ی هه مان زه وه ی یه وه، بی،

ئیتا، ئه گه ر (ره ز) ه که، به ناوی (دادبه که نه رس = Dadbakanras) (i' A II)، یان (گه نزه ک = Ganzake) (i B 12)، یا خود (دادبه که باگ = Dadbakabag) (ii AB 7) هه بی، ناوی چو واره میش، ده بی بیته به ره وه، که ئه ویش (ئه سمک = Asmk) یان (ئه سمتن = Asmtin). (ناوی دواینان، واپیشان ده دات، که جو ره گه ر خوار دوویه کی (ئه سمین = asimin) ی پاله وی بی، که له پارسی دا (سیم) ه، ههروه ک (ته نی زیوین)، به لام، ئه مه له گه ل، ناوی جیگادا، نه گونجاوه!).

به هه ر حال، ئه وه ی تی بینی لی ده کری، ئه وه یه، که به شیوه یه کی ئاشکرا، ته نیا نیوه ی فرو شراوه، ههروه ک، له (گریکی - IB 14) یه که دایه و نرخه که شی (55) زوزن (؟) ه. ههروه ک له گریکی (11,6) یه که دا ئه مه (55) در هه م ده کات.

له رووی پشته وه ی ئه و پیسته یه ی، که به گریکی نو و سراهه، هه ندی دیری پاله وه ی

نووسراون. بہ لآم ھەرچہ نده، ھول و تہ قالا بہ کی زورم دا، کہ بیان خوئتمه وه، نہم توانی، ھیچ وشہ بہ ک، له وانہ، بہ راست وره وانی بخوئتمه وه.

بوونی ئەم نووسینہ پاشکو بہ، ئەو ھمان بو دەر دہ خات، کہ ھندی پەبو ھندی له نیوان پالہ وی گریکی دا، ھہ بو وه.

(بہم جوړه ئەو وی کاو لی له باره ی قہبالہ کہ وه، له گو فاره کہ دا نووسیبو وی تہ واو بو).

دەمە تەقیی کہ رەستە ی ناو قەبالە کہ.

(ئا) - پێشە کی کاو لی پیمان رادە گیە نی، کہ:

نہ ی ویستووہ، شتی بلی، کہ جینگای گومان بی و چونکہ رووالہ تی نووسینی سەر پیستہ کہ، بہ ھوی تەمە نی درپڑی و بہ سەرھانی دیکہ ی ناوچہ کانی ھورامان، زور لیل و پەرپووت بو وه ئەو وی وہ ک خوئی و تووی تہ ی بوئی چووہ، روشنی کردو و تہ وه له گەل ئەو ھش دا، ھیشتا ھەر له خوئی رازی نی بہ، ئە گەرچیش بہ رھمە کہ ی رووالہ تیکی رازا و توژینہ و بہ کی وردی پتوہ دیارہ.

کاو لی، سەرپاکی رەسەن ورە چە لە ک و بنە چە ورە گەزی وشە کان، بہ پی ی بو چوونی خوئی، دیاری کردووہ؛ وشە ی ئارامی، ھی گریکی، ھی پالہ وی، ھی پارسی، ھەر وہا ئاشووری، یہ کہ یہ کہ دەست نیشان کردوون و جوړیان و اتایانی، روشن کردووہ تہ وه.

کاو لی، رینگا پشانہ پشکینہ ر دە دات، کہ جوړی نووسینی ناو ئەم قہبالہ بہ، له گەل ھاو ویتە و ھاو دە میان دا، بہ راورد بکری و بۆ ئەو ی بگاتە، ئاواتی روشنی خوئی. ھەر وہا، کاو لی، ئاموژگاری بہ وه دە کات، کہ جوړی نووسینی ئەم قہبالہ بہ، له گەل ئەو ی سابووری یہ کہ م دا، بہ راورد بکری، بو ئەو ی ئە گەر رووالہ تی شارراوہ ھە بن، دەر بکە ون.

کاو لی، بہ ھەموو دلسۆزی یہ کہ وه و بہ بی له خو بایی بوون، ھندی کیشە ی سەرہ کی

ناو قه‌باله که‌مان، بو دهرده‌خات و له‌وانه‌ش، شه‌وه‌یه، که شه جوژه نووسینه‌ی شه سهرده‌مه (نووسینی قه‌باله‌که)، به جوژه، گۆزانه‌کاری به ک له‌قه‌له‌م ده‌دری، که له جوژی میخی‌یه‌وه، به‌ره و شیوه‌ی نووسینی ئارامیی سهره‌تایی سهرده‌می ساسانه‌کان، هه‌نگاوی ناییت! شه‌وه‌ش، بووه به هۆی نه‌چه‌سپاندنی شیوه و روواله‌تی نووسینی هه‌ندی پیت. له باره‌ی په‌یه‌ندیی زمانی ئارامیی و پاله‌وی‌یه‌وه، کاولی، وای له‌قه‌له‌م داوه، که شه زمانه‌ی له ناوچه‌کانی مسۆپۆتامیادان، یان دراوسیاین، زۆر نه‌بی که‌م له هه‌ندی رووه‌وه هۆگری بوون و شوینه‌واریشی دیاره، هه‌روه‌ک، چون شوینه‌واری سو‌مه‌ری، له‌بابلی دا، دیاره!

(بی) - بیرۆزای ئیمه، له‌م رووه‌وه.

یه که‌م، له رووی زمانه‌وه.

نووسراوه‌که، وشه‌ی گریکی و ئارامیی و هی ناوچه‌پیی‌یه. (ناو) زۆربه‌ی زۆری قه‌باله‌که‌ی داگیر کردووه، شه‌وجا وشه‌ی ئارامیی و ئاشووری و تاک‌وته‌راکیش وشه‌ی ناوچه‌پیی، که کاولی، هه‌ندی جار، به پاله‌ویی، ناوی بردووه‌وه هه‌ندی جاریش، به پارسی.

(ئا) - شه‌که‌ره‌سته‌ زمانیه‌ی، که به پاله‌وی یان، به پارسی له‌قه‌له‌م دراوه.

- (ئه‌ی = ae): شه‌مه‌ راناوی ئاماژه‌یه‌وه له‌ دوخی (کارا)ی تاک‌دایه. له ئافیستادا به

روواله‌تی (ayam) هاتووه و بیگومان (شه‌میش) هه‌ر له‌هه‌مان دوخ‌دایه.

شایانی باسه، له‌وه‌ده‌مه‌دا، کو‌تایی دوخه‌کانی قه‌رتاوه‌وه شه‌وه‌ش، هه‌نگاوینگی گه‌شه‌کردنی زمانه، چونکه، هه‌روه‌ک، له‌باسی زمانی کو‌تی کوردیی دا، باسمان کرد، (ناو) و شه‌وه‌ی جینگه‌ی ناو ده‌گری و (ئاوه‌لناو) و هه‌ندی، که ره‌سته‌ی دیکه‌ی زمانی، کو‌تایی جوژه‌یه‌ جو‌ریان، له‌دوخه‌کان دا، هه‌یه. (ته‌ماشای خالی سهره‌کی، ۱۵ - بکه‌ره‌وه).

شه‌مرویش، راناوی ئاماژه‌ری (ئه‌ی = ae) له هه‌ندی ناوچه‌ی کورده‌واری دا، به

ھەمان واتا، بە کار دێ، کەچی بە کار ھێنانی، ئەو راناوێ ئاماژە بە، نە لە فارسیی ئەمرو و داو
ھەبەو نە لە پاوییی (پارسیک) دا، ھەبە، بە لکو لە پالەوییی رۆژ ئاوییی دا کە کوردیی
ئەمرو کە نەوێ نوێیەتی، ھەبە!!

(ھەمەبە = ھەمەبە واتا، ھەمەبە):

و شەبە و ھەبە تەقە و لە سەر رویشتنی، پێ ئاوی کە کوردیی ناوچەیی موکریان و
ھەبە ناوچەیی شارەزووریشە. ھەر و ھەبە ناوچەیی گەر میانیش دا، بە ھەمان ئاواز و ھەمان
واتا و، بە کار دەھێنێت.

حالی حازر، لە کوردیی ئەدەبی دا، رووالەت و ئاوازی (ھەمەبە) و ھەر گرتوو و لە
پالەوی داو لە پارسی دا (پارسی نوێ) ئەم و شەبە بەم رووالەتە بە کار نە ھاتوو!!
رەزبان: و شەبە (رەزبان = رەزبان)، چەند سەدە بە ک پیش نووسینی قەبالە کە
ھەبە و بە ھەمان ئاوازی ھەبە، حالی حازر لە ناوچەیی بادینان دا، بە کار دەھێنێت.
لە ھەمان کات دا، لە ھەندێ ناوچە تری کوردە واریش دا، بە ھەمان ئاواز و واتا و ھەر بە کار
دەھێنێت و زور تریش لە رووالەت و ئاوازی (رەزبان) دا.

بە شێوەیەکی رۆنتر، لە زمانی کوردیی سەرپاکی ناوچەکانی کوردستان دا، بە دوو
شێوە ئاواز و رووالەت بە کار دەھێنێت و ئەوانیش (رەزبان، رەزبان) ن.
لە ناو زمانی کوردیی ئەمرو دا، پاشەندی (- وان) و (- فان) بە زور بە کار دێت و
زور تریش بە واتای (نیکابانکەر)، (ئاگاداری کەر)، (پاسکەر) دێت، بوو وینە دە و تری:
(باخەوان، پاسەوان، کێلگەوان، ئاشەوان...).

بەم بوونە ھەبە، سەبری بوونی یەژێ: «جووتیارن، گەرشفانن + گەر پالە و رەزبان».

(ل - ۱۸۴)

- (مەبە = مەبە - وان). - و شەبە (مەبە)، لە کوردیی دا، بە واتای (شەراب) دێ. بە
تایبەتی شەراب، لە ئاوی (تری = ھەنگوور) دروست بکری. کە و ابوو (مەبەوان)

لیکدراوه و به واتای که سی دی، که (مه‌ی) دروست بکات.
به ههر حال، حالی حازر (مه‌یوان) له ناوچه‌ی ههورامان دا، ههر به کار دی و ههر
همان واتاشی هه‌به.

له پارسی نوئی دا، ثم وشه ناسا کاره‌یه، به و واتایه به کار نایهت!
- (ئیک = یه ک)، (سه د = ۱۰۰):

(ئیک) و (سه د)، له زمانی کوردیی و له زمانی پارسی - ش دا، شان به شانی یه کتری
به کار ده‌هیتیرین و ههر دوو کیشیان، له تافیتادا به شیوه و تاوازی (ئه یفه) و (سه ته) هاتوون
ئه مانیش، ههر ههمان ده‌ستوور وه ک ناوی ژماره کوتایی یه کانیان فری دراوه.

ئه وه‌ی، که له م رووه وه ده‌بی بوتری، ئه وه‌یه، که له پاله‌ویی دا (ئه یفه) بووه به (ئه یفه ک
= evak)، به لام له (پازهند) دا بووه به (یه ک) = (YAK).

ئه مرو، (ئیک) و (یه ک) به ریز له شیوه‌ی هی ناوچه‌ی بادینان داو له شیوه‌ی سووانی و
لوریش دا، به کار ده‌هیتیرین.

- (زه‌رین) - به شتی ده‌وتری، که له زیر دروست کرابی. له پاله‌ویی دا به م شیوه و تاوازه‌یه
هاتووه (ف. معین، ل - ۶۸۶). به لام له پارسی ئه مرو دا وشه‌ی (تلا) له بریی به کار دی.
له زمانی کوردیی ئه مرو دا، له ناوچه‌ی ههورامان دا (زه‌ر) و (تلا) به کار دین و له ناوچه
کوردیه‌واری یه کانی دیکه دا (زیر) و (ئالتوون). به کار ده‌هیتیرین.

ئه وه‌ی، که تیبینی ده‌کری، ئه وه‌یه، که ماموستا کاولی، وای ده‌رخستووه، که له و
کاته‌دا، په‌رثیه کان (پاره‌ی زیریان) نه‌بووه، ئیمه ئه‌گه‌ر بگه‌رینه‌وه بو نووسراوه کانی
ئاشووریه کان، به تایبه‌تی له‌ده‌وور و به‌ری فه‌رمانه‌وایی (سه‌نجاریب) دا، به‌باشی بو‌مان ده‌ر
ده‌که‌وی، که زوربه‌ی زوری ئه‌و هو‌یانه‌ی که پالی به ئاشووریه‌کانه‌وه ناوه، بو‌هیتیرش
بردنه‌سه‌ر خه‌لکه‌که‌ی ناوچه‌کانی ئه‌و ده‌مه‌ی کوردستان، بو‌مه‌به‌ستی ده‌ستکه‌وتی زیرو
ئه‌سپ و سه‌روه‌ت و سامانی دیکه بووه. دو‌زراوه‌کانی (زیوی) ئه‌مان به‌باشی بو‌روون

دە کەنەو.

- (داد = دد) - لە ئافێستادا (داد = dād) بە مەبەستی (قەد) کار، هاتوو و ئەو کارەش، یاخود ئە ۸ و (قەدەش)، ئە مرو، بە بی هیچ ئال و گۆری، بە کار دیت.
 لە ئافێستادا (دادی = دادی) بە واتای (دەیدا) دی، واتە: کارە کە رانەبۆر دوو. ناوی کاری شیۆی (داتەر) ی وەر گرتوو، ئە گەر بو (نیر) بی و بو (می) ش دە بی بە (داتەری).
 یە کی، لەو تێبینیانە مامۆستا کاولی، لەم روووە، ئەو بوو، کە فرمانی وە ک (داد) = دەد) - دێری سییم - ناگۆنجی و پاشانیش هەمان واتای بە کار هیناوه!
 قەدی (دا) لە رابوردوودا و هی (- دە -) لە رانەبۆر دوودا، لە زمانی کوردیی ئەمرودا، بە زۆری بە کاردی و ئەمەش بیگومان خالێکی دیکە بەهێزە، کە لە پالێشتی زمانی (کوردی یەتی) ناو ئەو قەبالە بە.

(بی) - هەندی کەرەستە ی زمانی ئارامیی

هەر وە ک مامۆستا کاولی روشنی کردووتەو، (ئیزافەت) ی ئارامیی و (حەرفی جەر) و هەندی (ئاو لکار) لەم قەبالە بەدا، بە کار هاتوون.
 ئەو ئامرازی پە یو هەستە (- ی - ئیزافەت) و ئەو ئامرازی بەندانە (- لە - بە - ی پرپۆزیشن) و ئاو لکاری (وە ک - پیش و پاش)، بە لای منەو، هەر ئەو دەمە، جیگای خویان، وە ک شیرازە یە کی (سامیی)، گرتوو و لە ناو کوردیی ئەمرو شدا، شوینە واریانە هەر لە بەر چاوه.

ئیمە، پێشتر وای بو چوو بووین، کە پە یو هەستی نیو زمانی کوردی (أضافە - ی) لە سەر دەمی ئیسلامەتی دا کاری کردوو و تە سەر زمانی کوردیی و چوو و تە ناو مۆخیه و، کە چی ئەمە ی ئیرە، ئەو ی سربەو!!

(پێ) - لە بارە ی ناو کانهو

- بە بیرو رای من، لە هەندی، روو و، گینسی ناو کان دیاریی دە کرین و ئەوانیش:

ورد بوونەو لە كۆتایی وشە (ناو) و لەم گۆرەپانەدا، لە وانە یە كۆتایی گریكى و ئاشووری و پالەویی ئارامیی بێنە پیشەو.

لەوانە یە، لیکدراو، لە پارچە یە ك رەسەن و بەندی، یان پارچە یە كی بیگانه، بێتە بەر سەنگی مەحە كی دەمەتەقی:

- ئەبێ ئەو مان، لیبەر نەچیتەو، كە ماموستا كاولی بە تەواویی و بەدلی خوئی، هیشتا ناوەرۆکی قەبالە كە ی نەخویندوو تەو و ئەو شە، كە و توو یە تی، بە رادە یە ك لی رازی نی یە، بو یە ترانسلیترە ی شنی بو نە كرددوو!!

- ئەو هی، كە لەم بارە یە و، بتوانین و بیلین، ئەو یە، كە:

(ئاریل = Atil) ئەگەر خویندەو ی تەواویی، تا رادە یە ك، ئاوازه كە ی خوئی بە دەستەو نادات!!

بۆمان ھە یە، بە پێی ئەو رووبەرە ی كاولی، بەم جوۆرە (ئاریل) و (ئاریل) و (ئاریل)، (ئاریل) و (ئاریل) بیخویننەو.

لە گەل، ئەم ھەموو رووالە تانە ی خویندەو یان دا، بومان ھە یە، كە ئەم وشە یە (ناو)، بە ناساكار بزاین و بە شیو یە كی زور دیاریش، لیکدراوی كی دوو پارچە یی یە و ئەوانیش: (ئاری) و (ھیل) ن. واتە؛ سەرەتایی یە كی (ئاری نەژاد) ی رەسەن و پارچە یە كی بیگانه ش كە (قەدی ھیلین) ە.

واتە، ئەم ناو ە برا یە تی (ئاری) و (ھیلین) ی كو كرددوو تەو، یاخود (سەرە) ی (ئاری) و (كلك) ی (گریكى) بە یە كە و بە ستوو!!

ناوی (ئەسمك = ASMK) و (پتسپك = PTSPK) و (مە تنبگ = MATBNG)، سەرپاکیان، كۆتایی پالەوی یان ھە یە، واتە، ناو ە كان ناوی ئەو ناوچە كوردەواری یەن، بە لام كۆتایی یە كانیان، كۆتایی یە كی جیھانگیری ئەو سەردەمە ی ئێرانە، وینەش، بو ئەو، ھەر لەو كاتە دا، بە یە كی لە خەلكی ولاتی (ماد) (مادك = madik) و تراو ە. یاخود بە یە كی لە پەخشانە كو نە كانی ئافیسٹای كو ن (ھات مانسەر) (ھاتك مانسریك = hatakmanarik) و تراو ە، یاخود بە (تە لا قنامە)، (ھیلشن نامە ك = hilisn namak)

ده‌وتری، که ئەمیش، وه ک هه‌ر ناویکی سه‌رده‌می به‌رشی کو‌تایی به تاییه تیه که‌ی پیوه به (ته‌ماشای، فه‌ره‌نگی پارسی به په‌لوان - فه‌روشی، بکه).

بیروراشمان له‌باره‌ی کو‌تایی (-ک)ی ناوی (تیریک = Tirik) و (سینه ک = Sinak) هه‌روه ک ئەوانه‌ی سه‌روه بوو.

له‌باره‌ی لینگ دانه‌وه‌ی ناوه کانه‌وه بو وینه، وشه‌ی (تیریک) ناویکی پاله‌وی روژ‌ئاوی ره‌سه‌نه‌و پیک هاتوو، له (تینگ) و (-ک)ی پاشبه‌ند.

قه‌دی (تینگ) له وشه‌ی (تیکره)ی. پاله‌وی به‌وه هاتوو وه که ئەمیش له‌وشه‌ی (تیکه‌ره)ی ئافیستایی به‌وه وه‌ری گرتوو وه به‌واتای (راست وره‌وان)، به‌واتای (تیر)، (گورج)، (وریا) هاتوو. پاشبه‌ندی (-ک)یش هه‌روه ک وتمان، پاشبه‌ند (کو‌تایی)یکی پاله‌وی به.

ئەشکانیه کان. ناوی به‌م جو‌ره (یان به (تیر) ده‌ست پی‌کراو)یان، هه‌بوو ته‌نانه‌ت، له‌شاهه کانیشان دا، ئەم ناوه ره‌نگی دابوو به‌وه، بو وینه (تیرداد - ی به‌که‌م) ناوی ئەشکی دووهم (۲۴۸-۲۱۴ - پ.ز)بوو هه‌روه‌ها ناوی به‌کیکه له‌مانگه زه‌رده‌شتی به‌کان ئەم ناوی (تیریک)ی ناو ئەم قه‌باله‌یش جو‌ره لاسایی کردنه‌وه به‌که.

به‌لام ناوی (سینه ک = Sinak)، هه‌روه ک ئیمه‌وه‌های بو ده‌چین، ناویکی ئافیستایی به، به‌واتای (بالدار)، (ده‌ست درێژ)، (ده‌ست روشتوو) هاتوو.

به‌شیوه‌یه‌کی روشترا، (سینه ک) پیک هاتوو، له (سنه‌یث = Sanais)، که به‌واتای هه‌ردوو ده‌ست (بال) هاتوو له پاشبه‌ند (کو‌تایی) (-ک) که مه‌به‌ست په‌یوه‌ندایه‌تی به، یاخود خاوه‌نیه‌تی به، به‌هه‌ردووکیانه‌وه، واتای (خاوه‌ن بال = بالدار = ده‌ستدار) ده‌دات. ناوی (ئەسمک)، هه‌روه ک وتمان بریتی به، له قه‌دی (ئەسم) و پاشبه‌ندی (-ک)ی پاله‌وی.

(ئەسم) ناوی به‌کیکه له روژی مانگی زه‌رده‌شتی که (ئەسمان)ه، یاخود ناوی شازده‌هه‌مین روژی مانگی زه‌رده‌شتی به (تراث فارس ل - ۱۴۸). ئەمه، له‌وه ده‌کات، که له‌وکاته‌دا، له‌دایک بوو پی، یان به‌و ناوی روژه‌وه، له‌به‌ر ریزی ناوه که، له‌رووی دینه‌وه،

ناو نرابی.

ناوی (پتسپک)، ته گهر خویندنه وهی بهو جوړه بی، که هه یه، بیگومان ناویکی میدی یه، چونکه ریشهی (سپ = SP) میدی تیدایه و، هم ریشه یه ش، له ناوی فه لآو جینگای میدی و ناوی دا، به زوری به کار هیتراره، نابی ته و شمان له بیر چی، که ریشهی (سپ = sp) ریشهی (ته سپ = asp) ی تیدایه و میدیه کانش بهو ناوه وه ناوبانگیان دهر کردو وه ته نانهت، به هه نندی (ته سپ) ی ره سنی میدی، (مادیان) دهر تری!! (ته ماشای خالی سهره کی ۱۱، ۱۲ - بکهره وه).

(ته فروتات = ته وروتات)، وه ک ناوی مانگ، به ناوی یه کی له یاریده دهره کانی ئهورامه زداوه ناو نراوه و ههروه ک له ئافیس تاش دا، وه ها هاتووه، ته وانه (شه شن) و ته وانش.

(فهو منه)، که به واتای (بیری چاک) هاتووه و (ئاشافه هیشتا)، که به واتای (فه ری راستی)، (باشترین راستی یه کان) و (خشرافه ریا)، که به واتای (به سهر داگرتنی پیویست) و (ئارمایه تی) که به واتای (سهر دانه واندن) و (هه فروتات)، که به واتای (ته وای ته ندروستی) و (ته مرتات)، که به واتای (نه مریی) هاتووه.

ناوی (ره شن) و ناوی (ته رشتاد)، هه ر یه کی له وانه روژینکن، له روژه کانی مانگی زهرده شتی، واته، (ته رشتاد = ته رشتاد) ناوی حه فده هه مین روژی مانگی زهرده شتی یه، ناوی (ره شن) یش ناوی هه ژده مین روژی مانگی زهرده شتی یه (ترات فارس، ل - ۱۴۸). به بهر ده وامی، ئیسته ش ته م جوړه ناوه له ناو کورده واری دا، به کار دی. باوه گه ووره میرانی خوشناو بوناوه وه یه.

ناوی (گرینهی)، زور له میدی ده کات، چونکه، ریشهی (گری تیدایه و پیکیش هاتووه، له دوو بهش و ته وانش: (گریف) و (هی) ن.

پارچهی (گریف)، به واتای (مل)، یال، (لووتکه)، (مل بهرز) هاتووه (ئیریه ن فاج، ل - ۲۴۹). پاشبه نندی (هی) یش، بو ناو و نیشانه، کاری ئاوه لئاو، ده کات، له وانه شه، به واتای (مل دریز = مل بهرز) هاتبی!

مئیرا پادی. ئەم ناوه، ناسا کاره و پیک هاتوو له (مئیرا) و (پادی) وشه ی (مئیر) له سهرده می ساسانیه کان دا بووه به (میهر). میهریش به واتای خاوهن که ره م و خاوهن سه خاوهت هاتوو. واته، له هیچ شتیکی دا، دریخی له که س ناکات و هیچ فیلئیک و هیچ نه زانیئیکی به لاوه نی به!!

به هه حال، (مئیر) یان (میهر)، به واتای (خوداوه نند) هاتوو و کوری خودایه و هاندرو و وریا که ره وهی جهوت خاوه ننده که به، که له پاله وی دا، (ئه مههر سپندان) ی پی و تراوه له سهر و کلاوی هه خامه نشی به کان دا، (ئه مشاسپندا) ی پی و تراوه. که و ابو (مئیرا)، خوای روشنایی و تینی گه رمایی به و سهر باشته ی هه رامه ی ژیانده نه وه به، یا خود (خوداوه نندی روژ) ه.

به لام (پادی) دی له وشه ی (پایتی = paiti) به وه بی و ئەم وشه یه ش، به واتای (به رده ست)، (له له)، (خز مه تکار) هاتوو.

به و پییه، ده بی، وشه ی ناسا کاری (مئیرا پادی) واتای (روژ په رست)، یا خود (خز مه تکاری روژ) بی. چونکه (ئاژا پایتی) به واتای ئاگر په رست) یا خود (خز مه تکاری ئاگر) هاتوو.

ئه و جا، هه ره به و بوئنه پیروژه وه، ناوی (مئیرا)، ناوی به کیکه له مانگه زه رده شتی به کان و خه لکی تریش بو ناوی کوریان به پیروژیان زانیوه و گرتوو یانه ته وه. وشه ی (ئه سمتن)، هه ره ک کاولی و توویه تی له سهر ره گ و ریشه ی (سیم) ه وه، دروست کراوه و کاولی، وای له قه له می داوه، که ناوی به و جو ره بو ناوی ناوچه، یان دی، یان زه وی وزار، دروست نی به.

ده بی، ئەو ئاگاداری جوگرافیای ناوچه که نه بووی، چونکه حالی حازر له ناوچه کانی کوردستان دا، ناوی به و جو ره، به جیگا و باخ و چه م و دول و رو و بار و جوگه ... وه، هه ن. بو وینه، له ناوچه ی هه ورامان دا (زه رده هال) (زه ردیان)، (ئاسنه قه رد)، (وله سمت) هانه نه وتی، (زه رینجو)، ... هه ن. ئەو ناوانه، هه ره که یان دوو پارچه ی لیکدراون و هه ر پارچه یی، له و دووانه، ناوی (کانزا) به کی پیوه به. خو چه ندان ناوی تری وه ک (ده رسیم)

له ناوچه جوړبه جوړه کانی کوردستان دا ههن.

حالی حازر، وشه ی (سیم) وه ک (زیو) له لایهن شاعیره کورده کانه وه به کاردی و
زوور تریش به کار هاتووه.

بو، وینه جزیری و توو به تی:

«شیرین له بین، قه د نه ی شه کهر سیمین به دین، نازک به شهر» (ل - ۵۴۳).

یان وه لی دیوانه ده لی:

«به و مینای گه رده ن سیمی سافه وه به که توون کوئی زولف، موشکی نافه وه.

(۴. ۵ ل - ۵۲)

سی ناوه که ی دیکه ش، که کاولی پیشنیازی بو ناوی خاوه ن زه وی وزاره که، کردوون،
(گانزه ک = Ganzak) و (دادبه که نره س = Dadbakanras) و (دادبه که به گک =
Dadbakabag)، جگه له وه ی، له وانیه که به چهنه جوړه ئاوازی جوړاوجوړ
بخویرینه وه، به بی ترس و له رز ده توانین بلین، که له ناو کورده واری ته مرودا به کار دین،
به تایبه تی ئه وانیه یان، که به (داد = dād = ده د) ده ست بی ده که ن.

ئه مرو، له ناو کورده واری دا، ههن دی ناو به (داد) کوئی دی ت، بو وینه وه ک، (خولاد)
نوخته: همیداد (پیرداد) و (میرداد) له و جوړ ناوانه ن.

به م پییه، ناوی (دادبه که به گک) و هی (دادبه که نره س) ده بی، له سی (به ش) پینک
هاتین، یا چو وار پارچه و ئه وانیش، به م جوړه:

- دادبه که به گک = داد + به ک + به گک.

دادبه که نره س = داد + به که + نر + ه س.

به شی یه که می هه ردوو ناوه که (داد = ده د) ه، به واتای خودا، گه و ره، به داد هاتووه.
هه رله م (داد) ه، وشه ی (دادهر = داتهر) پیکهاتووه، که به واتای (داهینه ر)، (خولقینه ر)،
(دروستکه ر) دی.

وشه ی (داد) له پارسی ئه مرودا (دادا) یه.

قه دی کاری (ده دا = dadā) هه ر له و ریشه یه وه پیکهاتووه، ئه میش به واتای (ده دا) ی

کوردیی هاتووه.

ناوی (خودداد)ی ته مرۆی ناو کورده واریی، به ههردوو به شه که به وه (خودا + داد)، هه ریه ک، واتایان هه یه.

به شی دووه می ههردوو ناوه که (به که = baka) یه. ههروه ک من وه هابوی ده چم، ئەم (به که) یه له بنه رت دا (فه که = Vaka) یه، چونکه؛ کان و شیوه ی گو کردنی دهنگی [ب] و [ف] له یه کتری یه وه زور نزیکن. ئەگەر وه هابی، ئەوه ریشه ی (زمانی ئیریەن فهچ) یان (ئیریەن فهچ) ه.

که واپوو، ئەمه (فه که) یه، جینگه ی (ئاوه لئاو) ده گریته وه، ههروه ک چون (کورده)، له ناوی ناسا کاری (حه مه کورده) دا، ئاوه لئاوه، به و جوره، ئەمیش (داده فه که) یه، یا خود ئەو که سه یه، که به زمانی (فه ک = فهچ = فهچ) گفتم وگو (وتوو یژ) ده کا.

(به گ)، که پارچه ی سیه مه، له وشه ی یه که میان دا، چهند جاری واتای لیک دراهه ته وه، له گهل ئەوهش دا، والیره دا، به روواله ته جور به جوره کانیه وه لیک ده ده بته وه.

(به گ)، یان (به گا)، یا (به ختا)، له ئافیس تادا هاتوون. (به گ) به واتای (گه وره) هاتووه، یان به واتای (خوا) هاتووه. له دهوری ساسانی دا روواله تی (به غه = به غا) ی وه رگر تووه. به لام (به خته) یان، به واتای (به خت) و (شانس) هاتووه.

به شی سیه می ناوی دووه م، که (کاولی) بو ناوی خاوهن زهوی و زاره که پیشنیاز یکر دووه بیگومان هه ریه کیکیان ئەوه، به لام به ریکه وت، هه ر چوار یان په یوه ندی یان به (باویی) ی ناوی ئەو سه رده می ناو چانه وه یه.

دووه م، له رووی کو مه لایه تی به وه

ناوه روکی، ئەو قهباله یه، پیمان راده گه یه نی، که یه کیک هه یه، خاوهن زهوی و زاره، ههروه ها، پیمان راده گه یه نی، که باخه وان و رهزه وان هه ن، که له زهوی و زاری خاوهن زهوی و زار، زهوی به کری ده گری و ده یکا به رهز، یان هه ر جوره باخی و سالانه ی ئەو باخانه، یان، رهزانه، به خاوهن زهوی و زار ده دات.

به م پییه، قانون یاسایه کی، ده ربه گی به رپایه، واته، له دی به ک دا، یان له ناوچه یه ک

يەككى، يان پتر لەيەككى، خاوەنى سەرپاكى زەوى و زار نو بويان ھەيە، بیدەن بە ھەريەككى، بو ئەوى ئەو يەكە ئاوەدانى بکاتەو و بپهینتە بەرو کاکە بەش لەو دەدا، دەربەگكى بۆ ئەویش بە کولە مەرگى بژی.

ھەر و ھە، ئەو ھەمان، بۆ روون دە کاتەو، کە میری، لە ھەموو کرین و فرۆشتینکا شتیکی دەدریتی. جگە لەو دەش، قەبالە کە بە تەواوەتى مەرگى ياسایى کرین و فرۆشتنى تێدايەو ھەوالی (پەشیمان وایى) شمان دەداتى، کە ئەو دەمە باو بوو!

سێھەم، لەرووى رامبارى یەو.

قەبالە کە ھەوالی ئەو ھەمان دەداتى، کە دەم دەمی ئەشکانیە کانی، بەلام جوړە بەرەللایى یەك، بە ياساکە یانەو دەردە کەوى، کە وەك پاشاگەردانى لەبە کار ھیتانى جوړو شیوئى زمان دا. واتە، لە ماوەى دەور و بەرى (۷۰-۶۰) سالیك دا، لەو سێ قەبالە یەدا، دوو جوړە زمانمان پيشان دەدرین، زمانى گریكى و زمانى ناوچەيى ناوچەيى ھورامان. ھەر و ھە بە کار ھیتانى دراوى بێگانەيى جوړاو جوړ.

لەسالانى (۸۸) و (۲۲) ی پيش زاین دا، دوو قەبالە، بە زمانى گریكى تومار دە کرین و (۱۲، ۱۱) ی پيش زاینیش دا، ئەوى دیکە یان بەشیوئى (پالەویی وەك، وەھاگوتراو) تومار دە کرى!

ئایا، ئەم ماوە کورتە، بو ئەم دوو جوړە زمانە چى دە گە یەنى! ئایا لەم ماوە کە مە یەدا، ئەم شوڕشە بەرپا بو، ئەو زمانە، باوى نەماو باوى ئەم ھاتە بەرەو؟

من، ئەم جوړە ئال و گۆرە، بەو جوړە بیری لى ناکە مەو! بەلگە من، وەھا، بوئى دەچم، کە ھۆی ئەو ئال و گۆرە، بو دەورى (میرزا بنووس = کاتب) دە گەریتەو، ئە گەر زانیمان، کە سەد سالی لەمەو بەرتر، خەلک، دیھاتەو دیھات، بەدواى میرزایەك دا، دە گەرا، کە نامە یەكى بو بخوینتەو.

کەوا بوو (میرزا = بنووس) ی ئەو دەمە، لەوانە یە، بە چەند ناوچە یەك ئەو جا یە کیکیان تبادا بووبى و ئەو یە کەش، زورتر ئارامیى بوو و بوئە وشەيى ئارامیشى ھیتاوەتە ناو وە! ئەم بو چوونەم، منى خستوو تە، سەر ئەو رى یەي، کە بلیم، ئەو کاتەيى کە ئەو دوو

قہبالہ گریکیہی تبادا نووسراون، ہیچ جورہ رووالہ تیکی رامیاری جیاوازی له گہل کات و دەوروبہری قہبالہی سیبہم دا نہ بوو و ئەوہشی، کہ بوو بہ ہوئی تومارکردنی ئەو دوو جوڑہ زمانہوہ، دە گہریتہوہ بو زانایی (میرزا) کہ یان! چوواریہم، ئەنجامی ئەمەدی سەرہوہ.

پاش ئەوہی، کہ (کاولی)، بو چەند جاری پاتی دە کاتہوہ، بہوہی کہ ہندی رہمز ہن و چەندان جاری ئەو رہمانہ پات بوونہتہوہ و ہاو ویتہشیان لە نووسینہ پالہوی بہ کانی (حاجی ئاباد)، یان ئەوہی (جہستی) دا دەست ناکہون و یان ئە گہریش ہندیکیان ہہبن، لە ہندی رووہوہ، ئەمانہی ئیرہ شتیکی تابہتی یان ہہیہ، کہ ئەوانی دیکہ نی یانہ!

ئەمە، لە لایہ کہوہ لە لایہ کی دیکہوہ، کہ دەمەتہقی ناو قہبالہ کہدا، بو مان دەرکەوت کہ زوربہی ناوہ کان، ناساکارن و بہ لای ناوی دینی دا دەرۆن، یان ناوہ دینین و زوربہی زوریشیان، وە ک خویمان، لە ناو کوردہواری ئیستادا، بہ کار دین! کہ لە پارسی دا، بہو جوڑہ بہرچاو ناکہون!

پتر لەمەش، کاولی رووبہری ناوہ روگہ (ترانسلیترەیشن) کہی، نہ نووسیوہتہوہ، چونکہ لە خویندہوہ کہ - (بہ ہوئی ئەو کیشانہی سەرہوہ، بہ ہوئی ئەوہوہ، کہ ہندی کہرہسە ناو قہبالہ کہ لە پالہوی دادہستی ناکہوئی!) - دلنیا نہ بوو و ئەمانہش بیرمان بو ئەوہ دەبەن، کہ بلیتین؛ زمانہ کہ، زمانیکی ناوچہیی بووہ. بوہ وەھا، لە لایەن زانایہ کی وە ک کاولی - یەوہ ہەر؛ شیوہیہ کی لیلی پیوہیہ. پتر لەمەش ئەو تیکستہ دینی یە مانہوی یا نہی، کہ لە (تورفان) دوزراونہتہوہ، سەر پاکیان، یان زوربہیان بہ پیتی ئارامیی نووسراون، بہ لام ناوہ رو کہ کہ یان، پەزمانی (پەرثی) یان پالہوی روژ ہەلاتی یەو لە ریتووسہ کہدا ہیچ جورہ نیشانہیہ ک بو پیتہ کان نہ کراوہ، کہوہ ک، ئەو نیشانانہی ناو قہبالہ کہی ہدرامان بن! ئەمەش، دیسانہوہ، گومان لەوہدا ناہیلکی کہ زمانہ کہی، ناو قہبالہ کہ، زمانیکی ناوچہیی بووہ. (تراث فارس، ل - ۳۲)

قه‌واله کوئی باغی هه‌ورامان

هه‌ندی له‌و سه‌رچاوانه‌ی قه‌باله‌ی باغی هه‌ورامانیان ناساندوه. به‌لگه‌ و سه‌ندی ئه‌وانه له‌ هه‌ورامان، سی: (۳) به‌لگه‌ی کرین و فروشته‌که به‌سه‌ر پیستی ئاسکه‌وه، نووسراوه و له‌ هه‌ورامانی کوردستان دوزراونه‌ته‌وه، ئه‌م پیست و چه‌رمه‌ له‌سه‌ر نووسراوانه‌ له‌ ئه‌شکه‌وت و غاریکدا له‌ کۆسالان په‌یدا کراوه، له‌ ۱۹۱۳ ی زاینی له‌ مۆزه‌ی به‌ریتانیایا پارێزراوه و ریکه‌ و ته‌، له‌ گه‌ل ۸۸ تا ۸۷ به‌زله‌ زاین و به‌زمان و خه‌تی یۆنانی یه‌، له‌ پشت یه‌ کێ له‌وانه‌ چهن واژه‌ به‌زمان و خه‌تی پارته‌ی نووسراونه‌ته‌وه، که‌ کورته‌ی ده‌قه‌ یۆنانی یه‌ که‌ یه‌ (ته‌فه‌زولی، ۷۷) ئه‌م سه‌نه‌دانه‌ له‌ بابته‌ فروشته‌نی نیوی له‌ باغه‌ میوی (تری یی) به‌ ناوی «دادبه‌کان» له‌ دی «کوپانیس» که‌ له‌وه‌ ده‌چی دی «گویی» ئیستایی، که‌ له‌ قه‌رداغ له‌ روژاوی شاره‌زور دایه‌ (ئیرانیکا)، سه‌نه‌دو قه‌باله‌ی سیوه‌م، به‌ زمان و خه‌تی پارته‌ی و هه‌ی سه‌ده‌ی یه‌ ک (۱) ی زاینی یه‌ (ئیرانیکا، ۳۳ ته‌فه‌زولی، هه‌رئه‌وی: ۵۲ - ۵۳م). ئه‌م قه‌باله‌ دارای ۸ خه‌ته‌ و خه‌تی ۷ و ۸ ته‌ کرار و دوپاته‌ی مه‌به‌سته‌ ئه‌سلی یه‌ که‌ یه‌ (نیرگ ۱۸۷) وله‌ بابته‌ فروشته‌نی نیوی له‌ باغه‌تری یه‌ که‌، که‌ (پاته‌سپه‌ک، کوری تیرین)، ته‌وه‌ی به‌ (ئاویل، کوری به‌شنین)، فروشته‌وه، له‌م قه‌باله‌دا بیجگه‌ له‌ نیوی فروشیار و کریار، ناوی چهن شایه‌دیش نووسراوه‌ (ئیرانیکا) سه‌رچاوه‌: ته‌فه‌زولی، ئه‌حمه‌د، تاریخی ئه‌ده‌بیاتی ئیران به‌رله‌ ئیسلام، به‌ تیکۆشانی ژاله‌ ئامۆزگار، تاران، ۱۳۷۶ ی هه‌تاوی و هه‌روا:

Iranica: Nyberg, HS, "the pahlavi Documentts Avyroman" le monde oriental. paris 1923, vol XV11.

شه‌وه‌ت سابیری، دایره‌ تولمه‌ عاریفی بوزرگی ئیسلامی ج ۱۰ په‌ره‌ی ۴۲۱ چاپی ۱۳۸۰ تاران.

هه‌ورامان سه‌ر زه‌وی یه‌کی کۆیستانی یه‌، به‌ درێژایی ۷۰ کیلومیتەر له‌ روژاوی

کوردستانی به‌شی خوژ هه‌لات که له باشوری شیوو دوڵی شلیبر تا چه‌می سیره‌وان کیشی هه‌یه (موخبیر، ۱۲۶؛ ره‌زمارا، ۴۸، قیس؛ ئیرانیکا، هه‌روا E12 که درێژایه که‌یان به ۵۰ کیلومیتەر داناوه)، شاخ و داخی هه‌ورامان له سه‌خت‌ترین و نارینگ و پینگ‌ترینی کێوه‌کان ساز دراوه که به‌شی باکوری یه‌که‌ی که‌می کراوه‌تره (ره‌زمارا، هه‌رئه‌وی) کێف گه‌لی له‌م به‌شه له‌هه‌وراماندا هه‌یه که دونده که‌یان له دو هه‌زار میتەر به‌رزتره، که به‌رزترین‌یان ۲۹۸۵ میتەر (ئیرانیکا) هه‌ورامان به‌ دو به‌شی هه‌ورامانی دزلی، له‌هۆن، هه‌ورامانی ته‌خت و رێژاو نیۆده‌بری. به‌رزایی شاهوکه له باکوری روژاوای ره‌وانسه‌ر، ده‌س پێی ده‌کا تا سنوری خوراوی ئیران کیشی هه‌یه و هه‌ورامان له به‌شی کوردستانی روژ هه‌لاتی دا، ده‌بێته دو به‌شی باکوری و باشوری که به‌شی باکوری به‌نیوی هه‌ورامانی ته‌خت و به‌شی باشوریش هه‌ورامانی له‌هۆنه، هه‌ورامانی دزلی له نیوان ئەم دوانه‌دا دێته ژمارو به‌شی کویستانی یه‌که‌یه‌تی (کوکلان، ۱۰۶) ئەم به‌شه کویستانی یه‌خیوی دو‌گوزه‌رگایه، به‌نیو که‌لوی به‌درێژایی ۱۲ کیلومیتەر و دزلیش تا ۱۰ کیلومیتەر (ره‌زمارا، ۴۸ - ۵۰) هه‌ورامانی ته‌خت و رێژاو، ئیستا به‌دیی کانی سه‌ر به‌ به‌شی سه‌ه‌ولاوا (سه‌رواوی شاری) مه‌ریوان دێته‌ژمار (فه‌ره‌نگی کۆمه‌لایه‌تی... «۱/۲۹» سازمان «مه‌کو»ی دابه‌ش کردن... ۴۱) هه‌ورامانی له‌هۆنی باشوری دراوه به‌کرماشان و هه‌ورامانی له‌هۆنی به‌شی باکوریش دراوه، به‌نه‌وسود - ی شاری پاوه (فه‌ره‌نگی ئاوه‌دانی یه‌کان... ۸ و ۹). (شه‌پۆل).

هۆزه کورده‌ ناو به‌ ده‌روه‌ کانی هه‌ورامی کوردستانی به‌شی روژه‌لانی ئەمانه‌ن: بارام به‌گی، چه‌سه‌ن‌خانی، مسته‌فا سولتانی، فه‌تالی به‌گی، میران به‌گی، کۆنه‌پۆش و کانی سانان (میرنیا، ۱۱۷ - ۱۱۸، سه‌عیدیان، ۱۰۳۸). ده‌لێن: هه‌ورامان له هۆزه‌ سه‌رودی دینی زه‌رده‌شتیان وه‌رگیراوه: (جو‌غرافیا... ۴۰۵، ئەفشار، ۱۵۱۹/۲) زاراوه‌ی هه‌ورامانی له زاراوه‌ی کوردی گۆرانی نێزیکه (ئۆرانسکی، ۳۱۱؛ باسیلی نیکیتین، ۳۷۲، سولتانی، ۲۶۶) - له ۱۸ ی مانگی، سپای موسولمانانی عه‌ره‌ب به‌ فه‌رمانده‌یی

عەبدوللەبن عومەر و ئەبو عوبەیدە ئەنساری بەرە و شارەزور لە کەناری هه‌وراماندا، هاتن و لە چەمی سیروان پەربنەو و لە بە کەم هه‌رشا ئەبو عوبەیدە کوژرا و لاشە کەمی لە داوینی کێوی لە شارەزور کە ئیستا ئەوی بە ئیوی ئەبا عوبەیدە، ناو دێرە، دە کەوی، عەبدوللەبن عومەر، دواي سەرکەوتن مزگەوتی گەورە لە و نیو دەسازدا (سەرچاوەی بەرو ۵۲) لە هه‌ورامانی باشوریدا سولتان سەهاک دامەزری ئاینی یاری و ئەهلی حق، سەری هەلداو، کە ئیوی سولتان ئیسحاق و بە سەهاک یا صەحاکیش نیو دەبری (سەرچاوەی بەرو ۲۶۶، دایرە تۆلمە عاریفی ۲۰۰۰/۶۱۱). گلکۆکەیی لەو شوێنە، کە ئەرکانی مەسلە کە ئەهلی حق لە شوێنی بە ناوی «پەردیوەر» دیاری کردو و بە زمانی کوردی شیو هه‌ورامانی بە «بیابان پەردیوەر» ناو دەبری: (سەرچاوەی بەرو ۲/۶۱۰ - ۶۱۲ - ۶۵۵۳/۶۶۲) - سەرچاوە: ئورانسکی ۱ و ۴ موقەدەمەیی فیهو لوغەیی ئێرانی تەرجمەیی کەریم کە شاوهرز تاران ۱۳۵۸ ی هه‌تاوی، ئەفشار سیستانی، ئێرەج، کرمانشاهان و تەمەدونی دێرینەیی ئەو، تاران ۱۳۷۱ جوغرافیای کاملی ئێران وەزارەتی فێرکردن و بارههه‌ن، تاران، ۱۳۶۶، دایرە تۆلمە عاریفی تەشەبوع، بە تیکۆشانی ئەحمەد سەدر حاج سەید جەواد و خەلکی تر، تاران، ۱۳۶۸ - ۱۳۷۱، رەزمارا، عەلی، جوغرافیای ئێران، وەرازەتی نیوخو، تاران ۱۳۶۰، فەرەه‌نگی ئاوەدانی یەکانی ولات، سەر ژمیری گشتی جوتیاران (۱۳۶۷) ئوستانی باختەران: «کرمانشان» ناوەندی ئاماری ئێران، تاران ۱۳۶۹ ی هه‌تاوی، فەرەه‌نگی کۆمەلایەتی دیکان و موچه و مەزرای ئوستانی کوردستانی سنە، جیهادی سازەندەگی، تاران، ۱۳۶۳، کوکلان، جوغرافیای نێزاسی ئێران، تاران، ۱۳۳۳، موخبیر، محەمەد عەلی، سنورەکانی ئێران، تاران، ۱۳۲۴ ی هه‌تاوی، میرنیا، عەلی، ئیله‌کان و تایفەکانی عەشایری کوردی ئێرانی، دایرە تۆلمە عاریفی بوزورگی ئیسلامی ئێران پەرەیی ۴۲۱ تا ۴۲۰ ج ۱۰ چاپی ۱۳۸۰ ی هه‌تاوی تاران (شەپۆل).

کهلهور

له کتیبی تاج تهواریخ مهولانا تاجه دین کوردی ناودار به خه بیره دین نوسراوه که فهرهاد له زهمانی خوسروه په روژدا، زهوری کردوه، له تایفه ی کهلهوره - کهلهور تیره به کن له توژمه ی کوژه رزی گیو که ئەم گیوه له روژکاری پاشایانی کیانی دا به سهر (بابل پیتهختی کلدانیان) را ده گه یشت یانی که لهور هوژیکی فره میژینه ی میژووه. گیو سهر کرده یه کی به ناو بانگی که یکاوس و خزمی روسته م و باوکی بیژنه، ئەم گیوه برابیه کی هه بووه به ناوی (ره هام یا مام ره هام)، به فهرمانی به ههمنی ئیسفندیاری کیانی (به ناز ناوی ئه رده شیر)، سپای بردو ته سهر شام (و به یته لموقه دهس) و میسر جا ملی له ویرانکاری و کوشتار و زوژداری ناوه و هینده ی بهنی ئیسرا ئیل کوشتوو که به خوینیان ناشی گیراوه، جا چونکا له هوژی بوختی بووه میژو نوسان به بوختونه سر ناویان بردوه، جاله پاش ئه وه ی سهر که وتوووه، چو ته بان تهختی پاشایی و له و روژگاره وه ئه و مه له بنده، به دهس نه وه ی ئه وه و ئه و هوژه ی له و که وتوته وه، که ئیستا به هوژی گوران ناسراون.

یه کی له چوارلقی کورد، به کهلهور: (که لور) ناوداره که وژه ی کهلهور، موره که به له کهل و هور، که ل لیره دا به م و اتایانه دی: پرهیژ، قهوی، به کار، ئازا، به دهسه لات، درشت که کینایه له: گه وره، مه زن، سهر کرده، سهر وگ و پاشا و فهرمانه وایه. - دیاره واتای دیکه یشی هه یه. - هور کور تکراره ی ئاهور موزدایه به تیکرا یانی: گه وره و مه زنی خیللی ئاهور موزدا ناسان، خوا په رستان یائه وه که بیژین: کهلهور سهر به که لاهوری پاله وانی فهرمانه وای پیشوی مازنده ران. که یکاوس ویستی: بیخاته ژیر فهرمانه وه و به روسته می زالدنا نامه ی بوژارد، به لام فهرمانه واکه ی ئه وی وه لامی درشتی پیداره ته وه و هه ره شه شی لی کرده، به لام که لاهور وای لی کرد که سهر دانه وینی و بلی: ئیمه ده پرۆستی روسته م و پاله وانه کانی ئه و نایین. شانامه له چهن جیگادا ناوی ئه و که لاهوری بردوه هه روه کو ده لی:

که لهور که لافاوه بوله مپهران همو نازی هر به و بوو مازنده ران
که لهور په یا بوو وه ک شیري نیر سهری داله سهرداری نازا و دلیر
که په نجهی ده په نجهی که لهور په راند هموو تا خونی وه ک خزه لوه ر ه لوه راند
که لهور و گوران یه ک تیره نین و به به باب لیک جیان، به لام پیکه وه ده ژین.

که لهور خوین فره به ره گدار ده زانن ولایان وایه وچ و نه وهی (ره هام) ن که
ده ولته تی جوله که ی داگیر کرد و ناوی جوله کانه، له نیو که لهور فره یه.

نوکنه: دو پاشای ته شکانی و ۲ پالهلوانی ئیرانی ناویان: گوده رز بووه. ۱ - شاپور که
مروفیکی به دفر بووه و کلیسا و پهرسگای خاپور کردون و یه سوع پیغمبر له
روژگاری ته و داله دایک بووه - ۲ - گوده رز کوری ئیرانشا - ۳ - گوده رز کوری قارون
کوری کاوهی ئاسنگه ری ناودار. ۴ - گوده رز کوری گه شواد کوری گیو، که هم گیوه
وه زیر - ی که یکاوس بووه و رهنکه همیر شه ره فخان همه یان مه به ست بویی، نه و
گوده رزه - ۲ - کوری به ناوی گیو و ره هام هه بووه، که وایی گوده رزی گه شواده، نه ک
گوده رزی گیو.

قسه قوت و نه قالان و عه و دالان و سهر قالانی هه لوه دای شوین، شوینه واری
کورده واری، وه چه و تومی سام و زال و روسته می به گورز و گو پالان که ورد ورد به
بیردوی یه وه. سهر بهوردی که لهورانیان به بیرو می شکدا تیپه ریوه، که لهوریان به ره گه زو
ره گاژوی گوده رزی ناودار زانیوه و فهرمانره وایانی که لهوریان کردو ته سیلق.

لقی یه که می فهرمانره وانی یه که م، فهرمانره وایانی پلنگان یا پالهلنگانه، که بنکه ی
ولاتی که لهوره و سهر به شاری سنه یه.

له ناو ته و فهرمانره وایانه ۴ میتر ناسراون و نادارن. ۱ - غه بوللا به گ، مروفیکی
دیندار و کار په سهند و هونه روه ر بووه و قه لآو ناوچه کانی (دیودز، نه ووز، دزمان،
کواه کور، مور، که لانه، نشور و مراوی دیمهن) یان، به ده سه وه بووه و چوته بن فهرمانی

شاتو ماسب تامردوه.

دوهم محمه د کورې غه بوللا به گک، له جیې باوکی دانیشته و مرو فیکې دادگه و هونه و ه روخیره و مهند و زانا په روه ر بووه و فیرگه و نویرگه ی له پلنگان ساز داوه و شاتو ماسب کیشری لیخواستووه و خزمایه تی له گهل، داخستووه و چه ندر سالیگک به سهر به خوئی فهرانه وایی کردوه و ۴ کورې به ناوی: (میر ته سکه ندهر، میر سلیمان، سولتان موزه فهر و جه مشید به گک)، لیې جیماوه.

ته سکه ندهر به گک دواي باوکی له لایه ن شاتو ماسبه وه کرایه حاکی بالنگان و بیست سال به مه زنی حوکمی کرد، تا مرد. له مردن به هره نادا خو بواردن - مرو خو ریکه تیرنابی له خواردن - دواي مردنی ته سکه ندهر به گک، سولاغ حسین ته که للو، که به فهرمانی شائیسما عیل له سهر دینه وهر بوو، دهر فته تی بردو بالنگانی خسته بن دهس خوئی.

۲ - لقی ۲ له روزگاری پیشودا، له دهره ته نگ که به حدلوان ناسراوه، زوراب به گک که مرو فیکې نازا و دلاوا و جوامیر بووه. به سهر ته و ناوچه و قه لای: (پاوه، باسکه، نالانی، قه لازنجیر، ره وانسه ر، دوان یاده ودان و زرماتیکی، فهران ره وایی ده کرد، که مرد عومه ر - ی کورې جیې گرتوه.

عومه ر به گک کورې زوراب به گک

عومه ر به گک له پیشدا زالم و خوین ریژ بوو، له دوا پیدا گه راوه ته وه و بوته مرو فیکې خو پاریر و له خواترس، کاتی سولتان سلیمان خانی غه زا که ر، دهسی به سهر به غا داگرت فهرمانی فهرانداری بو مور کرد - و تامردن حاکی ناوچه ی زوراب به گی باوکی بوو جادواي مردنی عومه ر به گک، قوبادی کورې جینگای باوکی گرتوه.

قوباد به گی کورې عومه ر به گک

قوباد به گک مرو فیکې بویرو دلاوا بوو، بیجگه له دهره ته نگ، هدر له که وشه نی دینه وهر، بیگره هه تا به غای هینایه بن فهرمانی خوئی.

۳ - لقی ۳ فەرمانرەوایانی ماھیدەشت و بیلاوہ رن.

لەبەرا ئەو ناو چانە لە بن دەس دو برا دا بووہ بە ناوی: شاباز و مەنسور، لە سالی (۱۰۰۲ - ۱۵۹۲) مەنسور شاباز دە کوژی و ئەو ناوچانە دەخاتە بن دەس خوئی، بەلام جار جار کوری شاباز بە ناوی ئەلقاس بە گژ مامیدا چووہ.

ئەمەین زە کی لە تاریخی کوردستاندا لە راولیتسۆن دە گیریتەوہ کہ: «هۆزی که‌لهور فرە کوئن وکە و ناران، ئەو زەمان لە بیست هەزار مال زیاتر بوون و دو بە رەن: ۱ شابازی که بەرە ی شابازن و هەشت هەزار مال زیاتر بوون و لە کرماشان و ماھی دەشت و مەندەلین. ۲ - دوہ مەنسورین که لە دو هەزار مال زیاترین که لە گەیلان (گەیلانی کرماشان) دەژین. دەلین: شائیسماعیلی صەفەوی که بە غای گرت دایە دەس ئیبراھیم خان که ئەمیریکی که لەهور بووہ، لە سالی (۹۳۰ - یا ۹۳۴ = ۱۵۲۳ - ۲۷) ئیبراھیم خان که بە سەردان چبووہ ماھی دەشت زولفەقاری برازای بە سەری دا دا بووکوشتبوی و بە غای لی ئەستاندبوو.

زولفەقارخانی کوری ئەخوہت خان

زولفەقار سەر کردە ی؛ یەکی لە هۆزەکانی که‌لهور بووہ بە ناوی هۆزی موصلو و بە سەر هەندی لە لورستانیشدا حوکومەتی کردوہ و بەدژی برایم پاشای مامی که لە لایەن شائۆماسبەوہ بە سەر بە غا رادە گەشت، راپەری و مامی خوئی برایم پاشای کوشت و لە جیتی مامی دانیشت و لە گەل دەولەتی سولتان سلیمانی قانونی عوسمانی یە کک کہوتن و لە سالی (۹۳۶ - ۱۵۲۹) یا (۹۴۰ = ۱۵۳۳) شائۆماسب سپایی گرانی هینایە سەری، بەلام زولفەقارخان فرەبویرا نەومەژانە بەرەنگاری بووشا، کهزاتی لە جەنگدا باشاری ناکا، کہوتە گزی و فزی بەدزیوہوہ عەلی بەگی برای و ئەحمەد بەگی برای فریودان و ئەوانیش بە نامەردی کوشتیان. (بروانتە شەرەفنامە بە زمانی کوردی و فارسی دانراوی ئەمیرشەرەفخان بدلیسی و هەروا تاریخی کوردستان ئەمەین زە کی بەگ).

نوکتە: ئەمیرانی کهلهور، پشتکۆله کوردستانی باشوریدا له سه‌ره تاوه تا درای قاجار
 حوکومه‌تی ئەیاله‌تی خودموختار و سه‌ر به‌خوێان هه‌بووه و به‌و په‌ری ده‌سه‌لات و
 هه‌زه‌وه‌ فه‌رمانه‌یه‌کان کردوه (بروانه‌ ئه‌رفه‌ع په‌ره‌ی ۲۵ و سه‌یری له‌ تاریخی سیاسی
 کوردو کورده‌کانی قوم نوسراوی ئایه‌تی محهمه‌دی کهلهور؛ چاپی ۱۳۸۲ هه‌تاوی.
 سلیمان‌خان ئەمیر ئەزه‌م کهلهور، داودخان کهلهور له‌ مروه‌ ناوداره‌کانی ئەم
 روزگارن، عه‌لیخانی کهلهور ئەومیره‌ بویره‌ کورده‌یه، که‌سپای عوسمانی هه‌رشکاری
 تیک‌شکاندو حوکومه‌تی عوسمانی مه‌جبور کرد تا سالانه‌ مه‌بله‌غی ۵۰۰ تمه‌ن باج له
 بابته‌ ئەو ئاوه‌ که‌ بولای مه‌نده‌لی و عه‌یراق ده‌روی بدا و ئەو ۵۰۰ تمه‌نه‌ که‌ باجی ئاو
 بو، به‌ عه‌لیخانی کهلهور حاکمی هارون ئاوا: (ئیسلا‌ماوای غه‌ره‌ب) ده‌درا. له‌ سالی
 ۱۱۶۲ عه‌لیخانی کهلهور له‌ ناوچه‌ی هاروناوا له‌ گه‌ل‌گه‌وره‌ پیاوانی کهلهوردا چووه
 په‌شوازی که‌ریمخانی زه‌ند و قه‌ده‌مخه‌یر (شاپه‌سه‌ند)ی کچی خوێ له‌ که‌ریمخان ماره
 کرد و ئەو کاره‌ بووه‌ هو‌تابوارو زه‌مینه‌ی ئه‌تحدادی نیوان هوژی کهلهور و زه‌ند به‌ناوی
 یه‌کیه‌تی (زه‌ندووهند) له‌ نیوان هوژی کهلهور، زه‌ند، زه‌نگه‌نه، عه‌بدولمه‌لیکی، باجه‌لان و
 وه‌نده‌کان به‌ ناوی په‌ره‌یه‌ترین یه‌کیه‌تی ساز بدری. عه‌لیخانی کهلهور زیاتر له‌ بیست
 هه‌زار بنه‌ ماله‌ی به‌ ناوی هه‌ی‌ شه‌روان، بو‌یارمه‌تی دان به‌ که‌ریمخانی زه‌ند، نارده‌ شیراز
 که‌ هه‌مویان یا له‌ هوژی کهلهور یا وابه‌سته‌ی کهلهور بون که‌ بو‌پاراستنی شیراز چونه
 یارمه‌تی دانی که‌ریمخان. هوژی زه‌ند که‌ له‌ تایفه‌ی له‌ک و کورده‌له‌ روزگاری
 ئه‌سفهندیاری روئین ته‌نه‌وه‌ له‌ ئەمیرانی سپابون و شه‌روان و ناودار بون، که‌ هوژی که‌
 له‌وره‌ پشتیوانی یان له‌ که‌ریمخانی زه‌ند کردوه (بروانه‌ هه‌ر ئه‌وی) سه‌رچاوه‌ی به‌رو
 په‌ره‌ی ۱۲۷، ۲۰۲ و ۲۳۰ و هه‌روا سولتانی ج ۱ په‌ره‌ی ۱۸۵ و ۱۹۴ و بروانه
 تاریخی جوغرافیای قوم ته‌فه‌لمولک کرمانی بلاوکی وه‌حید چاپی ۱۳۹۶ هه‌تاوی
 په‌ره‌ی ۹۵، سه‌یری له‌ تاریخی سیاسی کورد، هه‌رئه‌وی ئایه‌تی محهمه‌دی. نادرشای

هه‌وشاری کورد، که کهله‌ورای هیندوستانی گرت دای به عه‌بدو‌للاخانی سه‌روکی برا خوییی که له شەری ئه‌ویدا یارمه‌تی دابو، عه‌بدو‌للاخان براخوییی له گه‌ل محبەت‌خانی کوری دا له گه‌ل به لوچه کانی‌شدا جه‌نگیوه و خاکی ئه‌وانی داگیر کردوه و دوا‌ی ماوه یه ک له گه‌ل هۆزی که له‌هوریشدا به‌شەر هاتووه و کورژاوه. ئه‌میرنشینی گه‌لباغی که به هۆی باهوی عه‌بیاس ئوستاجلو دامه‌زراوه له سه‌ره تاوه ده‌سی به‌سه‌ر چاوه‌یه کدا که هی بیگه به گئی ئه‌رده‌لان بووه گرتووه و دوا‌ی ماوه یه کیش بیله‌وه‌ری له‌بن ده‌سی هۆزی که له‌هور ده‌ره‌پناوه. که له‌هور له به‌ره‌بابی گیوی کوری کو‌ده‌زه، میرنشینی که له‌هور له‌سی به‌شی به‌گراده‌ی پلنگان، ده‌ره‌ته‌نگ و ماهی ده‌شت پیکها تووه. له‌وه ده‌چی که له‌هور نه‌واده‌ی ره‌هام کوری گو‌ده‌رزی شانامه‌ی پاشای ئه‌شکانی بی که له گه‌ل میهرداد پاشای ئه‌رمه‌نستان جه‌نگیوه و ناوداره، میجره‌ر اوونیسون له سالی ۱۸۳۶ ز، چۆته زه‌هاو، له بابەت که له‌هوره وه، ده‌لی: «که له‌هوره کان ده‌لین ره‌گه‌زی ئیمه‌ فره‌کوته و له به‌ره‌بابی ره‌هام بن ره‌هام: به‌ختونه‌سری ناودار بن که فه‌له‌ستینی گرتووه و به‌ریوایه‌تی چل تا په‌نجاهه‌زار بنه‌ماله‌ی جوله که یان هیناوه ته‌کیفه‌کانی زاگرو‌س، جا‌هه‌ر له به‌ر ئه‌ویشه‌واژه و ناوگه‌لی فره‌ی جوله که له نیو ئه‌وان و له نیوکورداناهه‌یه، هه‌ندی له که لوره‌کان له سه‌ر ئاینی یاری، یارسان و ئه‌هلی حه‌قن، که دوا‌ی گرتنی بایبل به هۆی سیروس که یخوسره و جوله که کان دوباره گیردرانه‌وه فه‌له‌ستین. بروانته په‌ره‌ی ۲۲۶ و ۲۶۹ و ۲۷۰ کتیبی خولاسه‌ی تاریخ کورد و کوردستان ج ۲ ته‌رجه‌مه‌ی یه‌دوللاخان ره‌وشه‌ن ئه‌رده‌لان چاپی ۱۳۸۱ هه‌تاوی تاران، بلا‌وکی توس (شه‌پۆل).

□ سه‌باره‌ت به زمانی شیرینی زاراوه‌ی که له‌وری که له‌م سه‌رده‌مه‌دا له حالی شکۆفه‌دان و گول کردنه، به‌خته‌وه رانه، ناهید خاتمی محه‌مه‌دی له هۆزی ناوداری که له‌هور تائیس‌تا دو دیوانی شیعری به‌زاراوه‌ی گوئی لاوینی، دل‌رفیئی که له‌هوری له چاپ داوه: «چه‌وه‌ری» به ئافه‌رین‌نامه‌ی محه‌مه‌د که مانگه‌ر چاپی ۱۳۷۹ و «ده‌روه چه‌یلی

شه کهت» به ئافهرين نامه و بهرکولې دوکتور میرجه لاله دین که زازی چاپی ۱۳۸۳ هه تاوی و (شه پوډ) یش ئافهرين نامه ی بو نوسیوو و له هه وته نامه ی سیروان ژماره ی ۳۲۴ سالی هه و ته م له چارده ی خاکه لیوه ی ۱۳۸۴ هه تاوی له چاپ دراوه. ته م جوړه ئافهرين نامانه خوئی نیشانه ی گرینگی دانه به کاری خانم ناهید محه مه دی و به ره و پیش چونی زاراه ی شیرینی که لوری یه، ته و شیرانه که ناهید خانم له بابته کوردستان و هه له بجه ی سوتاو، هیرو شیمای کوردستان و شاری کرماشانه وه، دایناوه، فره شیرین و پرناوه روک و جوانن و به سهر زاری شاعر دوستانه وهن، ناهید خانم ته م کیژه کورده ژیر و خوینده وار و نیشتمان ویسته، کیژیکه زانا، هونه ر پهروه ر، نه قاش، نومایش نامه نوس و شاعیری پرخه یال و زانابه زمانی دایکی که توانیوه تی له ریگای گه شه دان به شاعر و زاراه ی شیرینی که له پوری خو بخزیئته نیو حافیزه ی ویژه و ویژه وانی زمانی شیرینی کوردی و شاعره شیرینه کانی بینه ته ده بی مه کتوب و مه تبوع تاله نیو سو به ی گرداری داگیر که راندا نه تاویئته و نه سوتین و نه فهوتین و بینه پشتیوانی گه شه سهندنی زمانی ره سه نی کوردی.

دامه زرانندی سه‌لته‌نه‌تی کورد له عیراق

دوای مردنی شائیسماعیلی سه‌فه‌وی کورد، زاده (دانیشتن له سه‌رکۆرسی پشایی ۹۰۵ و مردن ۹۳۰ مانگی) و دانیشتنی شاتیهماسبی یه‌که‌م له‌چیی ئه‌و، یه‌کی له ئه‌میرانی ناودارو پره‌یرو به‌وزه و له کارزانی کورد به ناوی زولفه‌قارخان - که سه‌روگی خییلی «موسلو» که له هوژی که‌له‌هور بوو و ناوچه‌ لورستانیشی له بن فرماندا بوو، ده‌سی به سه‌ر به‌غادا گرت. به‌لی زولفه‌قارخان بن نخود سولتان له خییلی که‌له‌هور، که له ده‌وره‌ی شائیسماعیل سه‌فه‌ویدا، که به‌سه‌ر به‌شی له خاکی کوردستان و ته‌واوی لورستانی فه‌رمانه‌واپی ده‌کرد، دوای مردنی ئه‌و، له‌کزی و سستی و که‌نه‌فتی شاتیهماسبی سه‌فه‌وی ئه‌وه‌ل که‌لکی وه‌رگرت و به‌پشتیوانی کوره‌ کوره‌ی ئازا و بویری خییلی که‌له‌هور، هیری که‌ل کرده سه‌ر به‌غاو سه‌ره‌نجام له سالی ۹۳۰ مانگی، دوای چل روژ ئابلقه دان، شاری به‌غای گرت و ده‌وله‌تی کوردی له‌وی دامه‌زاندو فه‌ مروینه و به‌راوته‌گیر و له کارزانی ده‌سی کرد به‌په‌ره‌دان به‌دادگه‌زو له ماوه‌ی یه‌کی که‌مدا. سه‌رتاسه‌ری خاکی باشوری کوردستانی خسته بن فه‌رمانی خوئی و خوتبه به‌ناوی ده‌خویندارو سکه‌ی لیدا. پاش ماوه‌یه‌ک سولتان زولفه‌قار له به‌رگری و فزی و زورداری شاتیهماسبی سه‌فه‌وی یه‌که‌م، وای به‌باش زانی تاله‌گهل سلیمان‌خانی قانونی (دانیشتن له سه‌رحوکم ۹۲۶ - مردن ۹۷۴ مانگی) پیوه‌ندی و دوستی په‌یدا بکا، به‌لام به‌داخه‌وه له ریگای فروقیله‌وه، سه‌ره‌نجام شاتیهماسب له سالی ۹۳۶ مانگی شه‌ری کورد، فروشت، به‌لام شه‌روانیانی شاتیهماسب هیچیان بو‌نه‌کرا، شاتیهماسب ده‌سی کرد به‌گری و فزی و براکانی سولتان زولفه‌قاری کوردی فریودا و له ریگای ئه‌وانه‌وه، زولفه‌قار سولتانی ده‌رمان داوکرد و به‌ژه‌هری ده‌رمان شه‌هید کرا و له سوئگه‌ی ئه‌و خه‌یانه‌ته‌وه، ئه‌و ده‌وله‌ته‌کوردیه‌یش، تیاچوو نه‌ما (سه‌رچاوه تاریخی ده‌وله‌ته‌کانی فارسی له عیراقد، عه‌لی زه‌ریف ئه‌عه‌زه‌می چاپی به‌غالی ۱۳۴۶ مانگی و به‌رگی ۳ تاریخی مه‌شاهیری کورد بابامه‌ردوخ روحانی په‌ره‌ی ۴۴۱ چاپی ۱۳۷۱ سروس، تاران.

واله کهلهوړ

واله کهلهوړ: عهلی نهقی نازادی، ناودار به واله کورې ناغاخان له بنه مالهی کوردی کهلهوړ (۱۳۰۰ - ۱۳۶۷ مانگی) واله موشی و هلسورپتهری کاروباری نوسینگهی (جوامیر زهرغام دهوله) و داوودخان تمیر نهغه م - ی کهلهوړی باوکی جوامیر زهرغام دهوله بووه. کتیبکی له باره ی میژوی کهلهوړ، که له یازده هزار شیعردا، هوئیویه تهوه که به داخهوه هیشتا چاپ نه بووه، دیاره ناگاداری به کی به که لک و فره ی له بابته هورامانهوه، تیدایه (براوننه ژیان نامه ی والهی کهلهوړ، له روزنامه ی خوړنشین، چاپی تاران و گوټفاری کوردی کهلاویژ چاپی به غا، به نقل له تاریخی مهشاهیر - ی کورد، بهرگی ۲ په رهی ۱۹۶ - ۱۹۷. واژه ی کهلهوړ، نه م واژه: به وینه ی کهلهوړ، کهلهوړ، به کارباوه، له کوردیدا واژه ی کهلین هوژ بهواتای خیل و هوژری گه وریه. که له نه هوژا: واتا: سرودی گه وریه، سرودی له په سنی (خوا) ناوژا موزدا، سرودی خوی که گورانی بیژان به ناوی هوړه به دهنگ و ناواز ده بخونتن. هوړه، یانی په سنی کهسی نادیار، هوره هروه ک گازه و گاته ی نایستایه که موبیدان ده یان خویند، وه کت هوړه چرین له نیو هوژری کهلهوړ، گاته: گازه، مزگیت: مزگوت، ئیستایش به سهرزاری کورده وه. که له نه هورا، واتا خوی گه وریه - کهل وری، یانی: به دهنگ و ناوژی خویش، که لام خویندن؛ گورانی وتن. که له ناوژا، یانی دانیشوانی کیتی ناوژا، پور داوود له کو به ی په رهی ۳۲۸ زامیادیه شت، به ناوی کیوی ئینی که دیار نیه له کو یی، یادی لی کرده. کهل وری، چونه سهر دوندی کیتف، رویشتن به مله ی کیودا، نیری کیوی، ورا: برین، چنگ تیژی، خه لکی کهلهوړ له جهنگدا، هروه کت بز نه کیوی، نیری په کیوی و مریه کیوی به شاخ وزه ردو بهردا، هله ده گهرین و به سهر نه و بهردانه دا، بازه له، باز یانه، کهل مل باوانم یانی: مه عشوقه که م، که گهر دنت هروه گو کردنی ناسکه کیوی و بز و مریه کیوی به رزه و جوانه یانی گهر دن به رزو جوان. کهل گریانی هله بژاردنی شکار و نه چیر. کهل وریانی یانی: وینه ی کهلی جوان و گه وریه و هله بژارده.

هوژری کهلهوړ، واژه که به کهلهوړ و بهواتای گه وریه و مه زن و هله بژارده، به کاری ده بن. نه کری که ی لو هراسب، واژه ی نه سبی لی جیابکه ته وه و بیژی: که ی لوهر: کهلهوړ یانی

ٺه وه له لوهرا سب - ه - فیردهوسی له شانامه دا ده لی: (سهواری بیامه د که لهور نام) یانی سواری له که لوره کان، هاته لای که یکاوس. که له هور یانی ده سه یی له خیلگی گه وره. یا خیلگی له ده سه ی گه وره، گه وره دا. ته گه ر هیر به واتای نیشته جی بگرین، یانی نشینگه و نیستمانی گه وره، گه وره کان. راولنيسون له بابته ناوی که لهور، ده لی: شاری حهلوان له ۱۲ کیلومتری، سهر پیل زه هاو، که له سهر ریگای کرماشان، به غا، دایه، که ههر ٺه و شاره ٺاشوری - کالج یا حهلح، جیی ته بعیدی ئیسرائیلیان - ه و هه روا، رای گه یاندوه، که له وه ده چی که لهور لهره گاژوی، ئیسرائیلیان بی که کالج و کهلح - یان له نیو ناوی خویاندا، راگرتی. به لگه یشی ٺه وه په که سترابون ده لی: ناوچه کانی داوینتی زاگروس (زگروتی) جار له بن ده سی ماد - دابووه، جار جاره ش به دهس ٺاشوره وه بووگه.

حهلح یا کالج چلون بوتنه حهلوان، گویا عه ره بی مه سیحی، به حهلوان ته رجه مه یان کرده، حهلوان، حهلح و کالج، له هه لمان یا هالاوان یا هالاو، که به واتای هه لم و بوخاری ٺاوه، هاتووه که له ناوچه ی حهلوان مه عدن و کانی گوگرد فره، زوره. ٺه یشکری: حهلوان - حهلح، ٺه لوه، ٺه لوان، هه لوه ن بوی که ناوی چومه ٺاویکه، له کیتقه کانی دالا هو و ریژاو، سهر چاوه ده گری، هه لوه ن که له فارسیدا ده بیته ٺه لوه ن به واتای جوشان و خووشانه؛ که تافگه به کا و شه پول بدا، جا که وایی ناوی حهلوان له هه لوان یا ٺه لوه ن گیراوه. راولنيسون به هه له (حهلوان) ی به (حهلح) زانیوه. بیجگه له وه، له شهره فنامه دا نوسراوه، که، که لهوره کان خویان ده به نه وه سهر گوډه رزی کوری گیو - ی کوری گوډه رز، که گیوی دوه م له سهر ده می پاشایانی کیانی، ئوستانداری بایبل بووه که به کوفه ناودار بووه، گیوی دوه میش کورپکی به ناوی ره هام یامام ره هام بووه و به ده ستوری به همهن - ی کیانی سپای بردوته سهر ئور شه لیم و میسرو ٺه و شوینانه ی ویران کرده و کوشتاری به ر فره یشی له به نی ئیسرائیل کرده که به خوینیان ٺاش گه راوه. میژوزانان ده لین ره هام له بنه ره تا له هوژی بوختی کورد بووه که به ختونه سریش ناوی براوه (۵۶۲ بهر له زاین تا ۶۰۴) که له و تاریخه به دوا، حوکومه تی کوردستان و غه ربی ئیران به دهس روله کانی ٺه و بووه، که ده بنه ۳ به ش ۱ - پلنگان که ئیستا به شیکه له شارستانی مهربان،

۲ - دهره تنگ که به حهلوان به ناو دهنگ بووه که ئیستا ناوچه کانی سه لاسی باباجانی و ناوچهی سهر پیل زه هاو قه سری شیرین ده گریته بهر. - ۳ - ماهی دهشت. کهلهور له میژودا، له میژوا - جار جار ماد به ۶ خیل، جار به ۲۴ خیل، داده نی - له سهر چاوهی ناشوریدا، ماد به ۲۰ تایفه دانراوه و ئاماژه به فهرمانره وایانی ماد کراوه، فره به پر هیژ ئاوبریاون و له دهقی ناشوردا ماد - ه کان (: کورده کانی که وئارا) به مه د، مید، ناوبراون، به لام له مه تنی بایلیدا، ماد به (ئومان مه ند، مه رد م - ی مه ند، هوژگه لی مه ند) ناوبراوه، که مه رد م - ی مه ند، ئه م ناوه یانی: ماد: میلله تی و نه ته وه یه ک بووه، پر هیژ و به گور و توان و به قودره ت، که نه که د، به ده سی ماد، له ناوچوه، که ماد له به ینه نه هره یین حوکومه تی به ده س بووه. له ده وره ی پاشایی ئیمی دیتین، نویه مین پاشای بایلی قه دیم یانی ۶۶۶ سال بهرله زاین، به سهر که وتن و زالبون و پر هیژ بونی ماد، ئاماژه یان کرددوه - هه رواه ده وره ی پاشایی ئیمی صدوق، ده یه مین پاشای زنجیره ی بایلی قه دیم له سالی ۱۷ ز - حوکومه تیدا، یانی تاراده ی ۱۶۲۹ بهرله زاین رایگه یاندوه، که ته وای ئومان مه ند - ی تیشکاندوه و له هندی له نوسراوه کاندایا ده بیندیری که یه که مین ئاماژه ی به ماد - ه کانه. له سالنامه ی ۲۴ شه لما نزیژ - ی سیوه م (۸۳۶) بهرله زاین، باسی لی کردوه، که خوئی به لگه یه له سهر، ره ددی ئه و شتانه، وه نیشان ده دا، که له نیوه ی یه که می هه زاره ی دوه می بهر له زاین، ماد - ه کان له ناوچه دا حوزوریان، هه بووه و دژ و دوژمنی سهر سه خت بون بو ئیکری یه کان و بایلیه کان. له ۸۳۶ بهر له زاین، دوباره دژایه تی له نیو چیاو چرو کیقه کانی غره بی زاگروس (زگروتی) و به ینه نه هره یین: نیودو روان، له نیوان، ماده - ه کان و ئاشوری یه کاندایا، گرو کفی کردوه. ماد و ئاشوری، له زه مانی ئاشور نهر سیر پال - ی دوه م، شه ملانزیژ - ی سیوه م، سارگینی دوه م و ئاسارد هادون، که شمه، که شمی بهر فره یان پیکه وه هه بووه. گرو کفی ئه و شه رو شورانه، له سهر ده می شازده سال حوکومه تی، سارگینی دوه م (۷۲۱ - ۷۰۵) بهرله زاین بووگه. مه نه لی - مانه لی، مه ده لی، له نیو دوتوی نوسراوه کاندایا فره بهر چاو ده که ون، که مه ندلی ئیستای خاکی عیراقی عهره ب، (: به شی کوردنشین) باقیماره ی ئه و ناوانه یه، مه نه لی، مه ده لی، مانالی هه رسی به ناوی شاری ماد و ماننا، که له بن فهرمانی ئه واندایا بووه، به و ناوانه، ناو بریاون و

ناویان له سهر دانریاوه. شاری ئیسلاماوی غه ره بی له ئوستانی کرماشان که یه کی له کهوره ترینی کهلهور نشینه، له دهوره ی ماد - ه کاند، به (مه نه لی) ناو براره و ناوی (مه نه لی) بووه و هم شاره بهر له وهی به ناوی (مه نه لی) ناو بریایی، له دهوری که له بن دهس ماننا - کاند بووه که یه کی له تایفه کانی مادبون و حوکومه تی فهدی و تاکیان قه بول نه بووه ولایان و بووه که حوکومه تی فهد، ده بیته هوئی دیکتاتوری و زولم و زور ویزی که ته وه، جیی فه خروشانازی یه، بو کورد و مادو ماننا. به لی له کانی دهسه لاتی مانندا، ئیسلامابادی ئیستاو مه نه لی زه منانی رابوردو، به ناوی (ئارون)، ئاوا، ناسراوه و ناودار بووه. ئارون ناز ناوی (ئه لسونو) حاکی مانناکان بووه که یه کی له تایفه که و ناراکانی ماد - ی کورده - که ئارون ئاوا یا هاروناوا به سهرزازی هندی له پیره پیان و خانه پیره کاند ماوه. نوکته: کورد، ده لی هاروناوا، هه ورامان، هه وشار، نادرشای هه وشاری کوردی قهراخلو، به لام له زاراهوی فارسیدا، ده بیته: ته فشار، ته ورامان ئارون ئاوا.

□ به کی له دژ و قه لاکانی یادگاری حوکومه تی ئارون ته پولکه کی تاریخی ناوهندی شاری ئیستای ئیسلاماوی غه ره به، که ئیستا شاره داری هندی رازاندویه ته وه و ئیستا له م سهرده مهیدا (۱ مارس ۲۰۰۸ ز) که تا ۲۴ میتر به رزوبلینده هه روا ته په ی (ژیان) ی که و نارای گیلانی لای کرماشان که ئیستا به ته په ی (شیان) ناو، ده بری، که له (شیان) و (ژیان) پیتی (ژ) بوته (ش) و له بنه ره تا واژه که، یه که و به یه ک و اتایه. هه روا ته په کانی میژینه ی میژویی مای دهشت (: دهشتی ماد - ه کان) که له م سهرده مهدا به ماهیده شت، ناودبرین، یا ته و دژ و قه لایانه ی که له بان کیفه کان یا له دهشتایه کاند پته و ساز دراون و شوینه واریان هیمان هه روا ماوه نه فه و تاوه، ته کری ئاگاداری فره و فراوانی پر قیمه ت له بابه ت که و نارای ته و ده و رانه دا به دهس بی، دیاره له زور به ی ناوچه کانی کورده واری، شوینه واری که و نارا فره زوره، که ته گه ر به وردی و کارناسانه کاریان له سهر بکری، شتی پرنرخمان بو رون ده بیته وه و ته وگری کویرانه ی میژوی که و نارای هه زاره ی یه که می بهر له زاین که پیوهندیان به نه ته وه ی کورده وه هه یه بناسرین و بدوزرینه وه.

نه خشی تاق و هسان و هه یوانه گه و ره که ی فره ئاسان ده کری شیوه و مودیلی جلکی ته و سهرده مه، هه روا هندی که رهسته ی نه چیره و نه چیره وانی و راوکردنی نه چیره و ئاداب

و روسومی ټه و ناوچه کوردنشینه، دهس نیشان بکری. دهسما و لهچکه ی سهری ژنان، دهنگ و ټاواز بیژ، له نیو، لوټکه کانداه کاتی داب و دهستوری راوکردنی پاشاکان، که به (سروین) ی تایه تی ټافره تانی کوردی، که لهور، ناسراوه و ده ناسری که به کوردی لهچکی سهری، پی دهوتری. کلاو و سهر کلاو، یا دهسره و پیچی پاشاکان له کاتی راو، یا له کاتی تیره ندازی دا فره له دهسره و پیچی که لهور، دهچی، بو به راورد کردن ده کری بیچینه غورفه ی دهسره و پیچی سهری خه لکی که لهور له موزه ی مهردم ناسی کوشکی گولستان له تاران و ورد بویان بروانین.

گولینگه جوان و زاروه کان که له کات و ساقی خویدا، شهودیز، ټه سبی ناوداری خوسره و پهرویز، یان، پی را زاندو ته وه، که ټه و گولینگانه له م سهرده مه دا له نیو کورداندا هیمان ماوه و فره جوان له که ناری جاجمی که پیخه فی، تیده پیچن له مالاندا یا له که ناری جل شالی ټه سب و مایین دا ههر بهوشیوه ماوه و نهفه و تاوه.

له شاری کرماشاندا بیجگه، له که لهور، گوران، سوران و زهنگه یش، دهژین، به لام زور به ی دانیشتوانی کرماشان که لهورن و ههروه کوله به را و تمان: خیلی که لهور خویان ده گه بیینه وه: گوده رز یا گوته رز - ی کیانی: که به ټوستوره ی گوده رزیان ناودارن. فیردهوسی له شهرحی حالی ټه ودا، ده لی: (یکی شیرپیکر، درفش بنفش) که له بابته گوده رز و رهنگ و نه خشی ټالای ټه و، ههرواله بابته خانه واده و خیل و تایفه که ی، فره جوان و ټاشکرا به یانی کرده - گوده رزی ټوستوره له گوده رزی ټه شکانی لیک جیان و به کی نین. فیردهوسی له باره ی دهوره ی ټه شکانی به وه ده لی: که «له وان ته نیا، ناوم بیستوه، نه (له ناسر خوسره وان) دادیتومه» له و قسه ی فیردهوسی بهرونی ده رده که وی که ټه گهر چریکه و چپروکی ټه ساتیری، له گهل دهوره ی ټه شکانی به کیان بگرتبا، دیاره فیردهوسی، ټامازه ی پی ده کرد. بیجگه، له وه، له باره ی چپروکه ټه ساتیره کانی ولانی ټیران، به تایهت شانامه، لیکو له رانی ټوروپایی ده یان ویست تا بو ټیرانیا و تورانیا به تایهت بو زنجیره ی پیشادیا و کیانیا ریشه و ره گزی میژویی ټه وان به جوانی بیدوزنه وه و به یانی بکن و له گهل میژوی دهوره ی ټه شکانی به راوردی بکن، چونکا هندی ناو له شانامه دا، هه به، که له نیو ټه شکانیا نیشدا هه به، ټه وه کراوه ته به لگه، هه رجور

بی به به لگه ی فره روناک، دهر که وتوو، که گوډه رزی نه ساتیری له گوډه رزی نه شکانی جیا یه و یه ک نین. له ناوچه ی کار نشینی و که له ورزوان، ۲ نه خشی زهق و به رچه سته ههن، که له گوډه رزی باگو تهرز ناوده برین. ۱ - له بیستون، که پیوه ندی به ده وره ی میهر داد - ی - نه شکانی - یه. ۲ - له نیو تاچه ی کیچی سه رپیل زه هاو، که نه خشی سواری به رچه سته هه یه و خو ی به گوډه رز - ی کوری گیو ده ناستینی، ته وه مه سه له یه کی میژوی یه و سه لمیتدراوه. به لام له ئوستوره ی گیو - ی کوری گوډه رز، دایه، جا هر به و به لگه یه، گوډه رزی ئوستوره یی، له ته ک گوډه رزی نه شکانی دایه ک ناگرن و ۲ که سی لیک جیان و زه مانیشیان یه کناگریته وه و لیک دورن. که به داخه وه له هیچ نوسراوه یه کدا، ئاماژه به و فاسیله ی زه مان یه یه یه و ۲ گوډه رز - ه، نه کراوه. زه مان یه که له ور - خه لکی که له ور، چ ته وانه ی به ره گه ز که له ور وچ ته وانه ی به زمان و زاراه ی که له ور ی قسه ده که ن، له راستیدا به زه مان یه کوردی و نه ته وه ی کورد، قسه ده که ن و زه مان یه کوردیه. نه قل له و تاری وه جهه ته سمیه ی که له ور به زه مان یه فارسی نوسراوی کاک ته کبر، ره زایی که به فارسی نوسراو... زریبار.

زاناو لیکور - ی به ریژ کاک ته کبر، ره زایی که خو ی له هوژی مه زن و ره سه نی که لر (که له ور) ه - له گو فاری زریبار، فه صلنامه ی فره هنگی / ته ده بی / کو مه لایه تی (به ره وشتی ته حلیلی - په ژوهیسی) ده وره ی جه دید (۱۱) سالی ۱۱ ژماره ی ۶۴. هاوینی ۱۳۸۶ - ده نوی: کانی قسه له زاراه ی که له ور ی له زه مان یه کوردیدا، ده کری، زاراه ی فه یلی، ئیلامی، گوژان، له کی، کرماشانی، کولیایی، دینه وه ری، بیلواری و... له راست زاراه ی که له ور ی، دا، قسه ی لیده که ن. که چی هه موو، ته و زاراه ی ناویران، ته نانه ت، به شگه لی له لور - ی گه وره ییش له ژیر زاراه ی که له ور یدان و زه مان یه که لر ییش زه مان یه کوردیه، که لر و زاراه ی که له ور ی له باشوری سلیمانی تا با کوری خوزستان و تا گه رده نی ته سه داوا و له به دره و زه رباتیه تا شاری قورو و بیجار و هه روا ته و ناوچه کوردنشینانه ی که دراون به زه نجان، خه لکه که ی به زاراه ی که لر ی کوردی قسه ده که ن، نه ته وه ی کورد، به و میژوه که و ناراه فره نگه هاو به شه وه، خو ی شاکار گه لی ویزه و ویزه وانی، جیهانیه و شیعی ته مروی کوردی، بوته جیهانی. که له وره کان،

خوش زاراوه، قسه زان، جوان پوښ، خوین پاک و ٹیسک سوک و ره سهن و رها شیرین. زاراوهی کهلهوری پروته ژیه له کینایه و پهنو مه سل، چریکه و چیروک و حیکایه تی فولکولوری که به داخه وه، هیمن به وینه ی سهرزاره کین و که متریان چاپ کراون. ثمیر شهره فخان له شهره فنامه دا، وارگه و نشینگه ی کهلهوری به م شوینانه ی داناوه (نهواری له که ناری پشتکو:) ٹیلام) بولای قه لاکانی دهره تنگ، پاوه، هر واپشت دژی ئالانی، نوزر، زرمان، که واگر، مور، گلآفه، نوو شور، مراهدمن) - ه -

ناوچه ی ئالان و حاصل، له باشوری کوردستاندا. له وه ده چی و ته شی جیی دژ ئالانی کهلهور، بی و ئیستایش له و شوینانه، ثمیر شهره فخان بدلیسی ئاماژه ی بو کردون کهلهور، له و شوینانه ده ژین.

میژو، ده لی: له نیوه ی به که می هزاره ی به که می بهر له زاین له باکوری کوردستاندا، ده وه تی به ناوی خالیدی یا هالیدی، سازدرا بو که به ئوزارتویش ناو، براوه و چون خوا گوره که یان، به خالیدی یا هالیدی ناو داربووه، ته وانیش هر به ناوی خوا که یان ناو براون و له م سهرده مه دا (۱۰ / ۳ / ۲۰۰۸ ز -) به کی له تایفه پر چه شمیه ته کانی کهلهور به خالیدی ناو داره، ته مه، فره جیی وردبو نه وه به -

خیلاتی خه زه ل، ته رکه وازی، مه لیکشاهی، شیروان، چه ر دارو، له کاتی ساز بوونی ده وه تی ئیمپراتوری ماد، له که ویری ئیرانه وه تا چومه ناوی هالیس (: قزل ئیرماق) له ئاسپای گچکه دا په ره دارو پان و پور بوو، له راستیدا دوله ئاماد کونفدراسوینی بووه، له خیله کورده کان و هرخیل و هوژی فه رمانره وای خو ی هه بووه، وارگه و نشینگه ی کهلهور له ئیراندا داگری ته م شوینانه یشه: (خودا به نده لو، وه چه ن دی: له ده شی بیستون، چه ن دی له ناوچه ی درود و فه رمان، تا باشوری سلیمانی. میرغه یبه توللا به گی کهلهوری، میرحه مه به گی کهلهوری، له پالنگان حاکم بوون (کاک ته کبه ر ره زایی کهلهور، هر ته و).

گردی گوندی که و نارای حهسه نلو

حهسه نلو: له سندوسی کوردستان له ۸۵ کیلۆمتری ورمی له که ناری جاده ی ورمی به ره و نه غده و شنۆ، بو ماوه ی ۳ کیلۆمتری، ده سی چه پ، گردو ته په یه کی بلیند، ههر، له وی، هه یه و به ناوی گوندی حهسه نلو که لیکن نیریکن که له بان دهشتی سهوز و دلگیر دایه. که له نافینی هه زاره ی دوه می بهر له زاین به پی که تیه ی ئاشوری (ماننای یه کان) له وشو یته که ئازربایجانی ناوه تا ئه ولای شاری سه قز نیشته جیون و (قه لای قه لایچی بو کانش) یه کی دیکه یه له ئاسه واری ماننای. و به پی نوسراوه ی یونانی و که تیه ی ئاشوری مانناکان یه کیه تی یان له گه ل مادساز داوه تا له هیرشی ئاشوری بهرگیری له خو یان بکه ن، مانناکان و ماد فره بویر، نه ترس شه رانی، سوارچاک و ئوگری پهروه رده کردنی ئه سب و ماین بون و دیاره کوردی ئه و ناوچانه له ره گزی و ره گاژی ماننا و مادن و له و ته په ی حهسه نلو له ۳ دهوره دا، له سوئگه ی ئه وشتانه ی دوزراونه ته وه، چ له هه لکو لینی قه بر یاجی دیکه، ده رکه و تووه که میژوی ئه وی ده گهریته وه بو نیوه ی هه زاره ی دوه می بهر له زاین (بروانه گو قاری به غیستان، بیستون سالی ئه وه ل ژماره ی ئه وه ل ئازه، (: سهرماوه ز) ی سالی ۱۳۳۱ هه تاوی و ۲۵۶۴ مادی، بلاوکی یانه ی گشتی، بلاوکی و پرو پاگه نده - تاران.

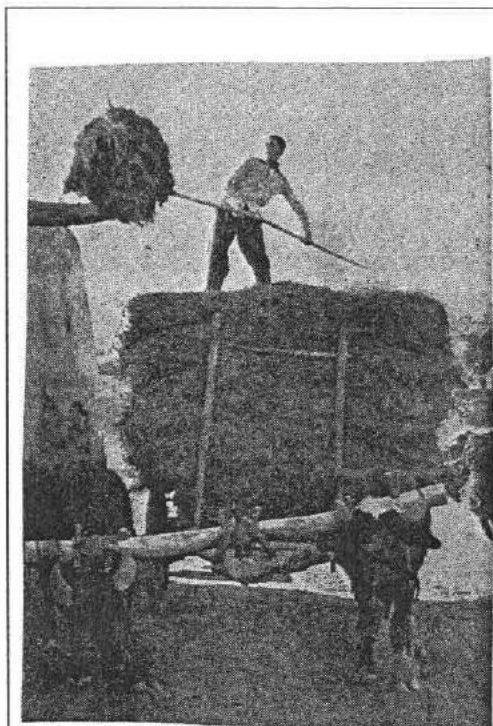
ته پۆلکه ی گوندی که و نارای حهسه نلو له ۱۲ کیلۆمتری باشوری غه ربی ده ریاچه ی ورمی و نو کیلۆمتری با کوری شه رقی شارستانی (نه غده). له نیوان دی ئه مین ئاوا و حهسه نلو، دایه، ئه و ته پۆلکه چون له دی حهسه نلو نیریکه، به و ناوه، ناوبراوه و چه ن گوند:

وه ک نگین دی حهسه نلویان له باوهش گرتووه، بوو یته له با کوری ده ریاچه ی ویشک وله جه نزاری به ناوی «شورگول» یا «حهسه نلوگول» و له با کوری شه رقی یه وه ئه لکی به دی: «شیخ ئه حمه د» و له روژ هه لاته وه، ده لکی به گوندی بارانی، «بارانلو» و له

باشوری شەرقیەو، دەلکی بە دیی: «شنگار» ولە باشورەو، دەلکی بە دیی «حاجی فیروز» و لە باشوری غەریبەو دەلکی بە گوندی «تایبە» و لە روژاواو، ئەلکی بە گوندی ئەمینلو و شەیتا ناوادلەمەو باکوری غەریبەو، دەلکی بە گوندەکانی: حاجی باغلو و عەزیم خانلو.

چەندین تەپۆلکە ی که و نارای، لە دەوری تەپۆلکە ی حەسەنلو، داھەن، وە ک ئەو لە سەردەمی ناوهدانی گوندی حەسەنلو و ژیار و شارستانی گەورە ی ئەوی، ژیار و تەمەدونی دیکەیش، لە گەل ئەو تەپۆلکە دا، پێوەندی هەبوو و هاو دەوران بون، هەبونی ئەو تەپۆلکە، کەونارا یانە هاو دەوری تەپۆلکە ی حەسەنلو، ئەو مان پیی دەلی: ئەو هۆز و تایفانە ی که وارگە و نشینگە یان لە گوندی حەسەنلو دا بون، لە گەل ئەو هۆز و تایفانە ی لە تەپۆلکە کانێ دیکە دا ژیاون، لە یە ک رە گەز و نە تەو، بوون و پیکەو، پێوەندی یان هەبوو و تەپۆلکە کانێ دەورو بەری حەسەنلو، ئەمانەن: تەپۆلکە ی کەونارای (پیسودەلی)، لە باکوری شەرقی حەسەنلو، لە (گوندی شیخ نەحمەد) تەپۆلکە ی بارانی لە باشوری حەسەنلو، لە (گوندی بارانی عەجەم) تەپۆلکە ی گوندی (حاجی فیروز)، تەپۆلکە ی کەونارای (تایبە)، لە باشوری غەریبە ی حەسەنلو، لە (دیئە تایبە)، دوپشکە تەپە (: عەقەب تەپە) لە خۆراوای حەسەنلو، لە (دیئە دلەمە)، تەپە ی کوئیک لە باکوری غەریبە ی حەسەنلو، لە (دیئە کوئیک) تەپۆلکە ی (دیلەنجی ئەرخێ) لە باکوری غەریبە ی حەسەنلو، لە دیئە (: دیلەنجی ئەرخێ = جوگە لە ی چەمی گەدە - تەپۆلکە ی کە و نارای (قەلات) لە خۆراوای حەسەنلو، لە (دیئە قەلات)، تەپە ی کە و نارای میراوا = میراوا، لە خۆراوای حەسەنلو، لە (دیئە میراوا، تەپۆلکە ی کەونارای (ساخسی تەپە)، لە باشوری حەسەنلو، لە (دیئە ساخسی تەپە)، تەپە ی نیراماوا، لە باشوری شەرقی حەسەنلو، لە (دیئە نیراماوا)، تەپە ی مەمەلو لە باشوری شەرقی حەسەنلو، لە (دیئە مەمەلو)، تەپە ی مەحمەشا (: محمەدشا)، لە شەرقی حەسەنلو، لە (دیئە

مەحمەشا)، تەپەیی گۆرچانە لە شەرقی حەسەنلو، لە (دیپ گۆرخانە)، گشت ئەو تەپۆلکانەیی واناومان بردن، بۆ ماوەی جیا جیا، لە یە کتر و بۆ ماوەی ۲ کیلۆمەتر تارادەیی

وینەیی تفاق و ئالف کێشان بۆ
سەر سەربانی مال

۱۵ کیلۆمەتریی لە تەپەیی حەسەنلو، دورن. گوندی حەسەنلو، زەوی و زار و حەشیمەتی فراوانی هەیه و لە و گوندانەیی دەور بەری گەورە تر و پرحەشیمە ترە. زەوی وزاری کشت و کالی یە کەیی تا ۱۸۰۰ هیکتارە و باغی تریی و باغچە کانیشی تا ۴۰ هیکتارە. دەور تا دەوری حەسەنلو، بە باغی تریی و باغچەیی سەر سەوزی داری بی و دارە تەوڕیزی، تەنراو.

زۆربەیی کێلگە کانی بە تراکتور، دە کێلدرین و کو کردنەو هەیی بە رۆبو و دروینە و بردنی ئەوانە بۆ عەنباری حەسەنلو، بە کو مپاین و عەرابە و

عەربانە و تریلی، کە لە تراکتوری دەبەستن، ئەنجام دەدری، ویتەیی ۱

ئاودانی زەویە کان، بە ئاوی چۆمی گادەر، ئاودەری و دەبنە بەراو، کە لە نیوکێفە کانی سنوری دەسکردی کوردستانی (عێراق) و کوردستانی ئەم دیو و لە بەرزایە کانی باکوری و غەربی شاری سنۆ، سەرچاوە دەگری و بۆ لای سنۆ سەرە و خوار دەبی و بە نیو سنۆ دادی و دەروا و زەوی و زارە کانی، سەررینگای خوی ئاوە دەدا و لە ویویشەو، خو دەگەیی نیئە شاری نەغدە ویتەیی ۲

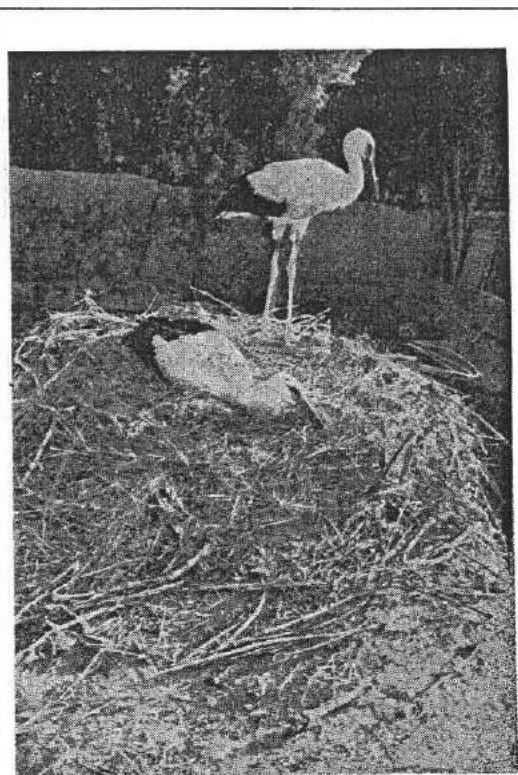

ویتهی پردی گادهر که خه لکی حه سهنلو، به سهریدا دهروئن

چوومی گادهر، به دریزایی رینگای خوئی، به هوئی سهد و بهر بهندی که له ههر گوندی، له بهریان سازداوه، زهوی و زاره کانی سهر رینگای چوومی گادری پیی ئاو ددهن و له و شویتانهی و، ناتوانن به هوئی سهد و بهر بهنده وه، ئاو، بیهن، به موتوری پوومی ئاو و ئاوه که هه لده کیشن و موچه و مهزرای پیی ئاو ددهن و لکی له ئاوی گادهر، به گوندی حه سهنلودا، دهروا، به لام بهر له وهی بگاته حه سهنلو، ده بیته سی شاخه ی بچوکر، لقینکی، به که ناری خوراوی حه سهنلودا دهروا، که به چه می حه لیمه (حله مه چایو) ناوداره، لکی ۲ به نیوه راستی حه سهنلودا، تی ده پهری و به (قوبو) ناو ده بری و لقی ۳ به قهراخی شهرقی گوندی حه سهنلودا دهروا، که به ناوی کورد له ر چایو: چوومی کوردان ناوداره، ههر ۳ لکه که، دوا ی تی په ر بون به حه سهنلو داو ئاودانی موچه و مهزرا ئاویه کان و ئاو و ئاودانی باغچه و باغه کانی دیی حه سهنلو، سهره نجام ده گاته: «شورگول» که له با کوری حه سهنلودایه و به ماوه ی ۲ تا ۳ کیلومتر له وی دوره.

بو ئاودانی موچه و مهزرا و دابه ش کردنی ئاو له حه سهنلودا، میراویان هه یه که به (جووار) ناوی ده بن و ئه رک و مزه یه کیان بو میرا و، له بهر چا و گرتو وه. خه لکی گوندی

حهسه نلو، باوهری تاییه تیان به هاتنی بای واده هه یه و ده لئین: بایی که له باکوری دێوه دئ فیتکه، جا نه گهر نه و بایه، له به هارا بئ، دانهی دانه ویتله و ده نکی میوه کان خرو پرتر ده کا و (ئه و بایه) بهرو میوه کان پر بهر و بوتر و درشتر و قهلهوتر، ده کاو بهو بایه ده لئین: (بای شه مال: میهیل)، بایی که له باشور و باشوری غه ربی حهسه نلو هه و بئ و بروا، بوگه یاندن و ویشک کردنی دانهی دانه ویتله کان و دانهی گهنم و جو، له بارو به که لکه، بهو بایه ده لئین: بای باشور: (ناق ییل: بای سپی)، چون نه و بایه گهرمه، میوه، ده گه ییئ، بایه کیش له شهرقی حهسه نلو هه، دئ، به بای مهراغه: (مهراغه ییل) ناو ده برئ و هاتنی نه و بایه له وهرز: کژی هاوینا، فره به که لکه و میوه زوتر پیئ ده گه ییئ، به تاییه ت (تری، کاله ک و شوتی) بهو بایه، پیئ ده گهن: (ده گهن).

هیلاته ی حاجی له ق له ق و به چکه ی
له ک له که کان که هیمان ناتوانن،
هه لفر ن و هیلاته که به جی ییلن.

حهسه نلو، دارای ۵ گهره کی
ئاوه دانه، که خه لکی تیدا ده ژین و
به م ناوانه ن: (شه مال دئ): ته په گوند:
ته په که ند یانی گوندی کوردی بو ته
که ند، ئوره تا محه لله (: ناوه راستی
دئ)، چوسسه قور محه لله؛ باشوری
دئ، کورد له ر محه لله (شهرقی) دئ
و ئه رمه نی محه لله: غه ربی دئ.
ئاژال و په له وهران و بالنده یی
فره و فراوان له و ناوچه ده ژین، له
هه موان گرینگتر و سرنج را کیشتر،
بالنده ی کوچه رن، که له به هاران و
هاویناندا، دوباره، دینه وه شه م
ناوچه و له کژی پایزو زستاناندا،

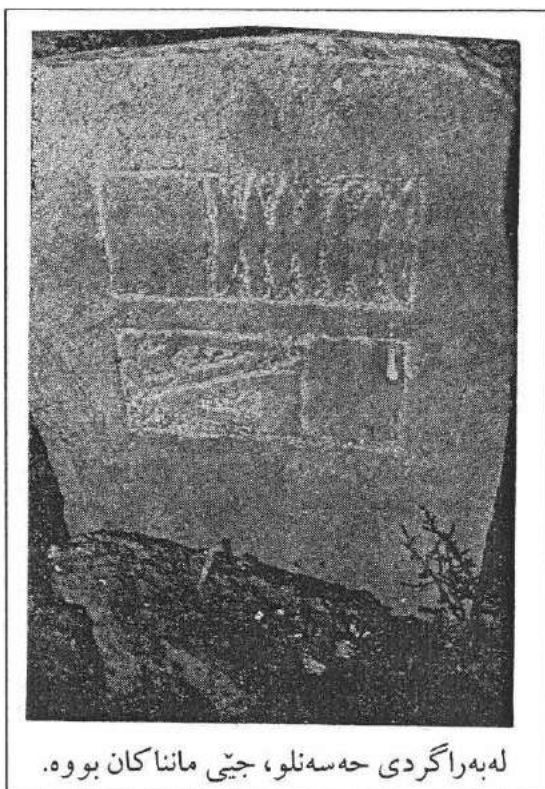
کوچ ده که نه شویتی گهرمین، نه و بالندانه گهرمین و کوستان ده که ن. نه و بالندانه به په پو سلیمانیه: (په پو سلیمانیه) په ره سلیرکه، سیرو، کهنده سمه له کله ک یا حاجی لهق لهق، له کله که کان له و ناوچه ناسوده و بی وهی دهژین، کهس دهسیان بو نایابا، چونکا به بالنده پی پاک و جیی ریژ، داده ندری. وینه ۳

خه لکی نه وی بو له ک له کان چیشتی ناش لیده نین و روژی هاتنی له ک له که کان ده که نه جیژن و بو حاجی لهق لهقه کان گورانی به دهنگ و ناواز، ده خوینن، چون خه لکه که لایان وایه، نه و حاجی لهق لهقانه، له و ماوه دا که له وی کوچیان کردبو، چپونه مه ککه وئیستا له سهره تای کزی به هارا هاتونه ته وه، دی و ناوچه ی نه وان، جا چون له کزی پایزو زستاندا چونه زیاره تی مه ککه و ماله خوا، عه زیز و ریژدارن و نه بی جیی ریژین و کهس مافی نه وهی نیه، نازاریان بداو دهسیان بو دریژ بکا و گهرانه وهی له ک له که کان به کوژ و کوهمل بو دی و ناوچه که و چونه وه، سهره یلانه که ی جارانیان و گهرمین و کوستان کردنی نه و بالندانه، هه بونی یه ک نه زم و نیزی ته بیعت و خوړسک له نیوان له کله که کاند، نشان ده دا. هیلکه کردن و به چکه هلیشان و گه وره کردنی به چه که و خوړاک خواردن که زوربه ی خوړا کیان به (راو کردنی بوق و قریوق و کرم و مار و کولله و ماسی) دابین ده کری. هه مو، نه وانه، نیشانه ی نه قل و هوش و نه زم و نیزی که، که له حاجی لهق لهق داهه یه.

مه ر و مالآتداری له نیو ه لکی دی حهسه نلودا باوه و تاراده ی ۱۲ تا ۱۶ هه زار سهرمه ر له و دی یه دا، هه یه و بو ماوه ی ۳ مانگ له سالآمه ره کانیا ن ده به نه نیو له وه رگه کانی کیوه کانی لای شو و کیوه کانی سه هندی لای ته ور ریژ ۹ مانگه که ی تر، له هو لی مه ردا تفاقیان له ناخوړدا پی ده دن و ژنایش له شیر ی نه و مالآته که ره و په نیر و لوړک و ماست و دو و که شک، سازده دن.

به خیو کردنی گامیش له حهسه نلودا زیاتر له گونده کانی تری سهر به نازربایجانی غه ربی بایه خی پی ده دری.

تاراده ی ۶۰۰ گامیش له وی به خپوده کری و همور وژی ۳ تا ۵ جار، نه و گامیشانه له نیو چومی گاده ردا، ده شوون و شیوه ی شووردنی نه و گامیشانه سرنج راکیش و ته ماشایی به. خه لکی حهسه نلو قه ره پا پاخ (: کلاوره ش) نو له تایفه ی نه حمه د لون که نادرشای

له به را گردی حهسه نلو، جیی مانناکان بووه.

هه وشار، نه وانه ی له بوزچه لو-ی هه مه دانه وه، بردوته گورجستان و عه بیاس میرزا کوری فه تالیشای قاجار، نه وانه ی له گورجستانه وه، بردوته ئیری وان و دوای تیشکانی قاجار له جهنگی تورکومانچای و مۆرکردنی په یمانی گولستانه، عه بیاس میرزای قاجار، نه و قه ره پاپاخانه ی، به فیل و زوری سپایی قاجار ناردوته ناوچه ی نه غه ده که وارگه و نشینگه ی هوژی بلباس بووه و بلباس ناوچه ی شه روانانی قاجار بوون و قاجار شه ری به کورد،

فروشتوو، (بروانته بهرگی ۴ کومه له و تارای په ری ۲۲۴ و ۲۲۵ به قه له می (شه پۆل)

تاریخچه ی کولینه وه له ته پۆلکی حهسه نلو

ته پۆلکه ی حهسه نلو، ته په یی گه و ره و خره و به نه ستوری تاراده ی ۲۸۵ تا ۲۵۰ سانتی میتر و بهرزی ۲۰ میتر له بان چومه ئاوی گاده ر، دایه. نه م ته په له نیوان گوندی نه مین لوو حهسه نلو، له لای خوړاوا و خوړه له تدایه.

له به را حهسه نلو وارگه و نشینگه ی ماننایی بووه که زیار و شارستانی و ته مه دونی په ره دارو دره خشانیان له دوا به جیماوه، نه و شانیه ی که له م ته پۆلکه، دوژراو نه ته وه،

دهرده که وی که ناسه واری موفه ره غی ماننا کان له گهل ئاساری موفه ره غی لورستان یانی هوژی کاسی، فره جیی به راورده و بو به راورد کردن، نه بی. نه گونجی خزمی و نیتزکی یه ک له نیوان هوژی ماننایی و کاسی دا هه بویی. له ته وراتدا، یادی هوژی ماننا و نشینگه ی مانناییه کان کراوه، که له ناوچه ی باشوری ده ریاجه ی ورمی ژیان و حوکومه تیان کردوه و هوژی ماننایی به (مان) یش گو کراوه.

ته په ی حهسه نلو، له سه ره تاوه به هو ی هندی بازارگانی ئیرانی له سالی ۱۳۱۳ هه تاوی، کوئینه وهی له سه ر کراوه و له سالی ۱۳۱۵ ی هه تاوی، سه راوردل نه شتین زانای ئینگلیسی، هندی شتی به نرخ ی دوزیوه ته وه و له سالی ۱۳۲۶ هه تاوی ئاغای فرهادی ناوی به ده ستوری کوژی بازارگان لیکوئینه وه یه کی نه نجام داوه و ئاغای مه حمودی راد، باز ره سی فه نی نه و کوئینه وه یه ی نه نجام و له سالی ۱۳۲۸ له لایه ن یانه ی گشتی که و نارناسی ئاغای موهه ندیس علی حاکمی و مه حمود راد، راسپیردران که پشکنینیک له و ته پولکه بکه. ژماری زیاد که له ته په ی حهسه نلو به هو ی نه و ده سه که و نارناسه ی ئیران دوزراونه ته، نه مرو له سالوتی مؤزه ی کوئی ئیران له تاران دانراون. دوگه ردن به ندکه له ته په ی حهسه نلو په یدا کراون.

یه ک به ردی قه بر به نشانهای شانوه مه قهست. گه ردن به ندنی سواله تی ته په ی حهسه نلو. دوگه ردن به ند - زهنگ و زهنگوله که له حهسه نلو دوز راونه ته وه. دیمه نی له ته په ی حهسه نلو، لای شه رقی ته په ی دی حهسه نلو دیاره.

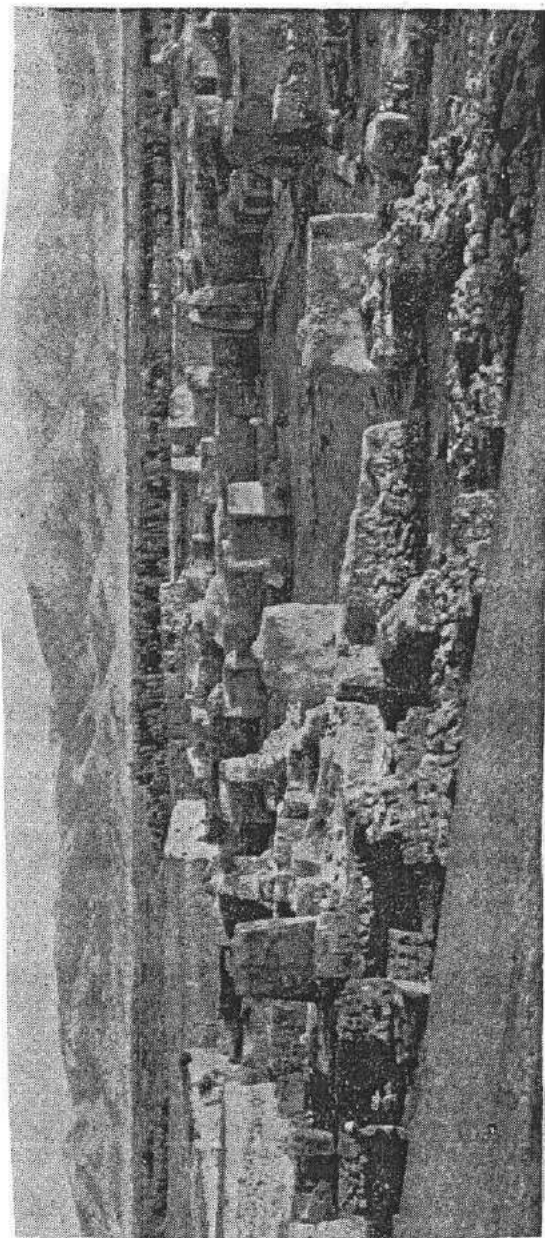
له سالی ۱۹۵۶ ز ۱۳۳۴ هه تاوی ده سه یی له کارناسانی ئه مریکایی له لایه ن مؤزه ی زانکو ی پیسیلوانیا و متروبولیتین به سه رو کایه تی روپیرت دایسون، له ته په ی حهسه نلو، خه ریکی توئینه وه بوون، تا سه ره نجام له ۲۳ خا که لیوه ی ۱۳۳۷ هه تاوی ده سه ی هاوبه شی ئیران و ئه مریکا، داوی کوئینه وه یی به رفه جامی گه وره ته لایی و زپرتیان له ته په ی حهسه نلو، په یدا کرد.

ده سه یه ک زهرفی موفه رغ به نه خشی پالوانی نه فسانه یی. بوکله ی سواله تی له گردی حهسه نلو دوز راوته ته وه.

جامی ته لا و زیرین که له خاکه لیوهی ۱۳۳۷ هه تاوی به دهسی دهسهی نه مریکایی و
 ئیران له ته پهی حه سه نلو دوژراوه ته وه، نه و جامه له باوشی مرویئی دا بووه که به ده مه وه
 له سه ره عه رز تخیل بووه و خنجیری له پشتی دراوه و نه خشی نه و جامه، جوژا و جوژه و له
 باری هونه ری یه وه فره پریایه خه، هونه روه ری نه خشینه ری نه و جامه له ۲ چیر وک
 که لکی وه رگرتووه - ۱ - چیر وکی میهر فراخ دهست، که سواری گه ردونه یه ک بووه و له
 گه ل یارانی چوته شه ری په یمان شکیتی دژ و دوژمنی. - ۲ - چیر وکی زالونی فره یدون،
 کوردی پیشدادی که به یارمه تی کاوهی ئاسنگه ر - ی کورد، زوحاکی مار له سه ر شانیا
 له ناو بردوه و خوشکه کانی خوئی له دیلی زوحاک ئازاد کردوه.

دیمه نی گشتی حه وشه ی ناوهندی و هه رولای باشورولای روزه لآت و روزاوا ی حه وشه ی ناوهندی به جوانی دیاره. له باشوری حه وشه ی ناوهندی داگاشه به ردی زه لام ده بندری، که له وده چی جیتی سه برین یی و ریگاش بو نیو مه عه د: په رستگه که، باش دیاره.

به بیرورای دوکتور دایسون سهروکی دهسه ی ئیران، ده (۱۰) دهوره ی ژیان جیاجیای وارگه و نشینگه له ته پولکهی حهسه نلودا هه بووه و له کوته وه بو دهوره ی تازه، یانی له دهوره ی (۱۰) دههم دهس پیی ده کا و له دهوره ی یه کم، که ئاخیرین دهوره یه، ته واو ده پی. دایسون میژوی بهراوردی دهوره ی دههم (۱۰) به شهش (۶) هزار سال بهرله زاین، داده نی و دهوره ی ۹ و ۸ تا دهوره ی ۷ له نیوان شهش (۶) هزاروسی (۳) هزار سال بهرله دایک بونی عیسا مه سیح، ده زانی و له ۳ دهوره ی ۱۰ و ۹ و ۸ ناگاداری یه کی زیاد، له ده سانیه و به هیواین له سوئگهی توئینه وه کان، نه و ۳ دهوره ش ئاشکرا بکرین. له دهوره ی ۷ تا دهوره ی یه کم ناگاداری پتری له بهر ده سایه، له دهوره ی چواره م (۴) ژیان له حهسه نلو که ناگر له حهسه نلو به ربووه و سوتاوه تا دهوره ی (۷) حهوتهم یانی (۲۲۰۰) سال بهرله ناگر به ربوونه که، شوئیه واری خانوبه ره، که خه لکی له وی ژیاون، به ده سه وه هیه، که وایی دهوره ی (۷) حهوتهم له نیوان ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ هزار بهر له زاین، ژیان له وی هه بووه و له که ره سته ی موفه ریغ که لک وهرگیر دراوه. دهوره ی شهشم (۶) له نیوان ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ ژیان له وی هه بووه، دهوره ی (۵): پنجه م تا ۱۳۰۰ سال بهرله زاین ژیان له ویدا هه بووه. له دهوره ی ۵ ژیان له حهسه نلو، کاسه و که وچکی رهنگ خو له میشی، پهیدا کراوه، نه و هوژانه ی نه وه یان دروست کردوه، نه ناسراون به لام خانوبه ره ی به خشت و گل، هه یه، که نه و جو ره خانوبه رانه له هیچ شوئی تر، له دنیا تائیتستا نه دوژراو نه ته وه. وئیه ی ۲۳، وئیه ی ۲۴، وئیه ی ۲۵. دهوره ی چواره م (۴) له نیوان ۱۳۰۰ تا ۸۰۰ سال بهرله دایک بونی عیسا مه سیحه یانی دهوره ی ناگر به ربونه گه و ره که، که حهسه نلوی سوتاندوه، که ۵۰۰ سالی بووه، که خه لک له وی ژیان و خانو به ره کانی نه و دهوره له حهسه نلو، به بهرد ساز دراون و ژیار و ته مه دونی فره دره خشان له و دهوره دا له حهسه نلو، هه بووه و هوته ری نه و هوژانه ی له و دهوره ییدا له وی بون، فره پیشکه و توو بووه و شوئیه واری

ئه وانه، ده بی له گه ل ناسه واری زبویه کوردستان و کلورزو مارلیکی گیلان و گشت شویته واره کانی لورستان به راورد، بکرتین.

نوخته له کولینه وهی تراشه ی U22 قوتری لایه و تویرالی سازدهری هه رده ووره، به مجوره بووه که له سالانی ۱۳۴۹ و ۱۳۵۱ به دهس هاتون. له سه نچی یه که می ته په ۹۰ سانتی میتر پائین تر گه یشته ده ووره ی ۴، قوتری ئه م لایه یا ئه م ده ووره (۱۴۰) سانتی میتر بو و خوار تر له وه، گه یشته، دیواره ی (۵) پیئجه م و قوتری ئه م لایه ۲۰۰ سانتی میتر بو و پائین تر له سه نچی یه که می ده ووره ی پیئجه م (۵) دیواره ی ده ووره ی شه شه م ده رکه وت و قوتری ئه م لایه ۱۹۰ سانتی میتر بو و له ته ختی ئه وه لیه ی ئه م ده ووره، هیمان حه فاری نه کراوه و قوتره که ی ده ر نه که و تووه، به لام نه کری بلیندی گشتی له سه نچی ئیستای ته پوئه که تا شروعی ده ووره ی ۷ دیاری بکری که ۶/۲ میتر بووه.

ده ووره ی سیووم (۳) ی ژیان له ته په ی حه سه نلو، ده ووره ی ماد - ه کان بووه و که می به رله وان بووه و هه روا ئه م ده ووره نیوی له ده ووره ی هه خامه نشی له به رگر تووه و ئه م ده ووره خوئی IIIA; IIIB ده بیته ۲ به ش و ده ووره ی IIIA له ده ووره ی IIIR قه دیمی تره. ده ووره ی ۲ هاو زه مان له گه ل نیوی له ده ووره ی هه خامه نشی و هه موده وورانی پارت (: ئه شکانی) و نیوی له ده وورانی ساسانی کورد - ه ده ووره ی یه که م که لایه یی زه عیفه، داگری ئاخری ساسانی و سه ره تای ئیسلامی یه، که شوینی له وه، دیارنیه و هه مو شویته واری ئه م ده ووره، تیا چووه و ئه بی بلین که گرینگترین ده ووره ی نیشته جیون له حه سه نلو، ده ووره ی چواره مه و هه مو ئه و خانوانه ی له حه سه نلو دوزراونه ته وه به به رد، سازدراون و هی ده ووره ی چواره مه، هه رچه ند، که می به رد، له دارشتنی بناغه ی خانووه کانی ده ووره ی (۵) پیئجه میش، به کار براون.

تراشه کانی 522 - 523 - Y22 - Y23 له ژیر تراشه ی خانوی ده ووره ی (۵) پیئجه می

نیشته جیون له حه سه نلو په یدا کراوه.

له ناوه راستی به شی شهرقی له حه سه نلو که له سالی ۱۳۵۱ حه فاری کراوه، لیژهدا به شی له حه وشه ی ناوه ندی، سی (۳) کوئه که ی به ردی گه وره، له باکوری حه وشه ی ناوه ندی و به شی زوری خانوه سوتاوه که، ده بیندری.

لاشه ی ئیسک و بلوسکی ئه سپی - پیونده به ده وره ی (۴) چواره می نیشته جیون له وی دیاره.

دیمه نی گشتی له حه وشه ی ناوه ندی و نمای حه وشه ی ناوه ندی و هه روا باشورو شرق و غه ربی حه وشه ی ناوه ندی، به ئاشکرا دیاره و ده بیندری، له باشوری حه وشه ی ناوه ندی به ردی زه لام، که له وه ده چی، جیی سه برین و قوربانی بوبی و ریگای بو په رستگه ی ئه سلی هه یه و ده بیندری. ده سه ی حه فاری وه تاخ گه لی جیا جیان له گه ل سالون گه لی گه وره، له ناوه ندی ته په ی حه سه نلو دوزیه وه. دیواری قه لاو سه نگره ی به ره وانن سپایی و قه لای پته وی ئه و شاره یان، ده رخست و هه روا سی (۳) مه عبه دی گه وره ی کوئه که دار یان دوزیه وه، هه لده گری، له و ۳ مه عبه ده دا به رنامه گه لی به ریوه برایی و له وه ش ده چی که ئه و (۳) سیانه له زه مانیکدا ساز نه درابن. به لکوئه وه ل، تالاری ستوندار ی شهرقی و دوای ئه و، تالاری ستوندار ی گه وره ی باشوری و تالاری ستوندار ی غه ربی، دوای هه ر دو تار لاره که، ساز دراوه. یانی کاتی تالاری ستوندار ی گه وره ی باشوری ساز دراوه، ئه وه لین تالاری ستوندار ی شهرقی، ته رک کراوه و که لکی لی وه نه گیر دراوه و کراوه ته، ئه بار یا ته ویله ی ئه سپ و تالاری غه ربی ستوندار ی، کاتی ساز دراوه، که تالاری دوهمی (۲) گه وره ی باشوری، بو یان به س نه بووه و ناچار سیوه مین (۳) تالاری ستوندار یان ساز داوه. ئه و به لگانه ی که له کاتی هه لکوئیندا بیندراون، نیشانه ی ئه وه ن که ئه و (۳) تالاره ستوندارانه په رستگه و نوپژگه و جیی پارانه و لالانه وه له خوا بووه.

دیمه نی غه ربی دیواری قه لا و بورج - ی حه سه نلو و ده روازه ی غه ربی ئه و، هه روا

به شی له سیوه مین (۳) تالاری ستوندار، یا په رستگه ی تازه تر. خانوه کانی به شی غه ربی حه وشه ی ناوه ندی و جیی سه ربین (قوربانی) کردن و به شی له خانوه کانی خو ره لاتی حه وشه ی ناوه ندی.

ده روزه و دیواری به رگیری و به ره وانی قه لآ

ده ور تا ده وری قه لآ دیواری که به (عهرزی) ۳ میتر و به بلیندی ۷ میتر. له سه رتا سه ری نه و دیواره، چن بورجی چوار گوشه، بو ماوه ی ۳۰ میتر له یه کتر دور و ۱۰ میتر × ۱۰ دا ساز درابون، به رزی بورجه کان به دروستی دیار نه بون که چن میترن و له وه ده چون ۷ میتر به رز بن یانی له دیواری قه لآ به رز تر بون و بورجه کان به م جو ره ساز درابون ۳ میتر له دریزی بورج له نیو دیواره که و ۵ میتریش له ده ره وه ی دیواری (قه لآ) که بووه و ۲ یشی له ۲ لای تری دیواری (قه لآ) دا بووه و له و بورجانه، بو پاراستنی قه لآ، که لک و ه رگیر دراون.

له دیواری شارو بورجه کاند اگورانی له ده وراتی سکونه ت له حه سه نلو دا په یدا بیو و جیی دیواری قه لآ له ده وری سیوه می سکونه ت له گه ل دیواری ده وری چواره م فه رقی کر دبو، چونکا دوا ی ناگر سوتانه که و تیک روخاوی به شی فره له دیواری قه لآ و خراب بونی هندی له بورجه کان، دیوارو بورج دوباره ساز دراوه ته وه و له شوینی دیواره که، که می خوارو خییچی په یدا بووه.

حه وشه ی ناوه ندی و خانوه کانی ده ورو به ری نه وه

له ناوه ندی نه و قه لآ یه دا حه وشه یه کی پان و به رین به دریزی ۲۹ و عهرزی ۲۹ میتر، هه یه. دیاره دریز و عهرزی حه وشه که، له هه ردو و لاوه، یه کسان نیه و ناریکن بوو یته له باکوری ترینی عهرزه که ی ۲۱ میتره و له ناخری باشوری حه وشه ی ناوه ندی، جیی سه ربین یا قوربانگه یه ک هه یه و له ناخری باکوری حه وشه که، چن کوله که ی به ردی

بلیند، بو ماوهی چهن میتر له یه کتر دور، به بهرزایی ۳ میتر یا زیاتر، ههروه ک ته ته له ی بهردی یاد بون (: یاد کردن) به دیواری با کوری حه وشه که وه، چه سپاوه، به لام له روی هیچ کامیاند، که تیبیه یی، نه بیندرا. له ۲ لای با کوری و غه ربی حه وشه که، سه کوی بهرد به بلیندی ۶۰ تا ۷۰ سانتی میتر و عهرزی ۱۲۰ تا ۱۳۰ سانتی میتر هه بو، که به بهرد فهرش کرابون. ده ور تاده وری حه وشه ناوهندی یه که و وه تاغه گه وره و گچکه کان، تالاری ستوندار و هه یوانی دریز، هه بووه و شوته واریان هیمان هه رماوه و نه فه و تاوه.

خانوه کانی لای روژه لاتی حه وشه ی ناوهندی

له باشوری حه وشه ی ناوهندی، تالاریکی وه سیع له گه ل چهن عه مبار هه بون. له نیو ئه و تالاره (هوله) دا چهن کوپه ی زه لام هه بون و یه ک درگا بو عه مباری تر که کوبه یی زیاد و فره له ویدا هه بون ده کراوه.

تراشه ی Z31 - Z32 - عه مباری نازوخه ی ئاو له نیو ئه و کوپانه دا.

به لام به راستی جیی که لک وه رگرتن له و کوپانه، دیارو روناک نه بو. که ئایا بو ئاو راگرتن یا بو شه راب بون. به لام له بهر ئه وه ی ئه و قه لایه بنکه ی سپایی بووه، له وه ده چی بو ئاو بو بن که مه بادا روژی قه لاگه ماره بدری با ئاویان له نیو ئه و کوپانه دا هه بی. له با کوری ئه م عه مباره دا ئه وه لین و قه دیمی ترین تالاری گه وره ی ستوندار، هه بووه، درگای ئه و تالاره گه وره، له م عه مباره وه، چوته حه وشه ی ناوهندی، ئه م تالاره به دریزی و عهرزی ۱۶ × ۴ میتر له ژیر خاک ده رکه و تووه. له ناوندی ئه م تالاره له ۲ ره دیف ۴ ستون هه یه. که ماوه کانیا ن ۵ میتره و له که ناری دیواره کانیش چهن شوین بو دانانی کو له که ی داریا بهرد، دیته بهر چاو. له باشوری ئه م تالاره جیی میحراب یا موید دیاره. له نیو ئه م تالاره ستونداره، ئیسک و بلوسکی ۲ ئه سپ که ۵ میتر له یه کتر دورن له لای روژه لاتی و له ناوهندی تالاردا پهیدا کراوه. ئه مه نشانه ی ئه وه یه که دوای سازدانی تالاری ۲ ئیتر ئه م تالاره، کراوه ته، ته ویله ی ئه سپ و ماین.

تیسکو پلوسکی زن و پیاو له کاتی وتوو یژیدا.

ئیسک و پلوسکی منالی له گهل یه ک خنجیز و شیري ئاسن. ئیسک و پلوسکی ژن و پیاوی له کاتی و توویردا.

له م خانوبه رهدا بو که ئیسک و پلوسکی فره دوژ راوه ته وه، بووینه ئیسک و پلوسکی ژن و میژدی که له باوهشی یه کدا خه وتبون. ئەو شته به قیمة تانه ی له بهشی حه وشه ی ناوهندی به ده سهاتون (یه ک ده سگیره ی موفه ره غ به نه خش و نیگاری گیلگمیش و به حه یوانی وه ک شیر، رازابوو. هه روا هه ندی پارچه و ۲ دانه سینلدر که بزنی له سه ر نه خشابوو و هه ندی نه بزاری موفه ره غ و لغاوی نه سپ.

له نیو ئەو تالاره ستونداره گه ورهدا په رستگه وینه یه ک هه یه، که له ۳/۵ میتر له درگای چونه ژوریی لای باکوری تالاره که دا، سه کوپی به گوشه گه لی ۲۱۳ میتردا هه یه و له خشت و گل سازداروه و بو جیی عیبادت سازداروه و له لای باکوری شه رقی نیو مه عبده که ولای روژ هه لاتی درگای لای باکوری ته وه، له نیو مه عبده که شویتی بو هه لکردنی ئاگری موقه ده س (: پیروژ)، هه یه وله ویه ئاگریان هه لکردوه و شویتی ئاگر سوتانی فره له وی، خوئی ته وه نیشان ده و ئاگر گرتن و سوتانی خانوو که لیره وه بوو گه و له گوشه ی باشوری په رستگه که، ئاگر دانی تر دینه به رچاو و شویته واری، سوتانی به ر فره ده بیندری. له لای باکوری مه عبده که و له هه ردولای درگای باکوری ته و ۲ سکوی گه وره که به به رد فه رشکراون ده بیندرین، که هه رس کوپی ۲/۵ میتر و درئیزیان ۸ میتره. له وه ده چیی ته و سکویانه یا جیی دانشتن بن یا بو به ریوه بردنی و تارویژی: قسه ویژی بویی که خه لک له وی کوپونه ته وه، قسه بیژیا موبید له و شویته که وه ک سیی ته تاتر یا سینه ماله به رامبه ری ته و سه کوپانه دا، راوه ستاوه یا دانیشتوو و قسه ی بو میوانان کردوه و ئاگر هه لکردنیش هه رله و شویته نه انجام دراوه. له بهشی باکوری حه وشه ی ناوهندی چهن خانو هه بون که تا ۱۵ هۆده و وه تاغ) له وی هه بون که جیی خانم و خاتونه کان بووه، چونکا هه ندی جه عبه ی بچوکی چوارگو شه ی جیی سورمه یا

سورمه دان و ئیسکی عاج و رهنک و... دوز راوه ته وه و ههروه ها له تراشه ی W30 هه ره له یه کی له و هوڊه وه تاغانه ۲ بوشقابی سی (۳) پایه ی له بهردی فره جوان و نه خشاو، دوزارا و نه ته وه (بروانه گوڤاری هونه ر و مهردم مانگی گولانی ۲۵۳۵ شاهه نشایی ژماره ی ۱۶۳ چاپی تاران، غولامره زامه عسومی په ره ی ۳۳ تا ۵۳ (شه پوئل) و له سالی ۱۹۵۶ ز - ده سه ی کولینه وه ی ئه مریکایی له لایه ن مؤزه ی زانکوی پیشیلوانیا و مترو پولیتین موزیوم نیویورک، به سه روکی روبرت دایسون، هاتونه ته توئزینه وه ی ته په و گردی حه سه نلو و تائستا ۸ جار ئه ویان پشکنیوه، بو توئزینه وه کان، بنیادی «کیور وکیان» له نیویورک و زانینگه ی «کانساس» و مؤزه ی پاشایی ئونتاریو، له نیویورک و نشیونال ساینس فوندایشن بنیادی نیشتمانی زانیاری، یارمه تی ده سه ی توئزینه رانیان له بابه ت خه رج و مه خارجه وه، داوه. ئه وه خوئی نیشانه ی ئه وه یه، که زانایانی ولاتانی پیشکه و تو فره گرینگی به توئزینه وه، ده دن، ته په و گردی حه سه نلو ی لای نه غه ده و شنو، ئاسه واره که ی ده گهریته وه بو شه ش (۶۰۰۰) هه زار سال بهر له دایک بونی عیسا مه سیح و له وه ده چی ۸۰۰ سال بهر له زابین ئه و قه لاو شوئته، به ده سی ئاشوریان سوتابی. هه ره و کو، دیاره جامی ته لا له وی په یداکراوه و ئه و جامه ته لایه له سالی ۱۹۵۸ ز - له وی له بن خاک دوز راوه ته وه که دانیشتوانی ئه وی، له و زه مانه دا، ئاویا مه شرو بیان له جامی ته لاو زیرین دا خوار دوته وه و خوار دنه وه له جامی ته لا دا، نیشانه ی ته مه دون و ده سه لات و سه ر و سامان داری بووه. هه ره چند ویته ی جامی ته لا زیاد، دیار نیه، به لام شه رحه که ی به مجوره یه: له لای سه ری، سی (۳) که س له خودایان که هه ره یه که سواری گه ردونه یه کن که ۲ ئه سپ ئه وه، راده کیشن. بی شک یه کی له وانه، خوای (گوی روژ) ه و ئه وی تریان خوای (مانگ) ه - له نیو گه ردونه کاند، که سانی تر، ده بیندرین، که مه ری بو قوربانی کردن بو خواکان - ی له گه ل خوئی ده ییا، وه ک ئه وه له روژ گاره شدا، و اباو بووه، که له بهر خوا، مه ربکه نه قوربانی، که بهر له وه، ههروه کو له چیروکی حه زره تی

ئیراهیمدا، هاتوو، که کچان و کورانی لاویان کردوته، قوربانی. له ره دینی خواریی جامی ته لایه، ویتهی نه خشاوی ئینسان و هه لۆ و شیر و خنجیرو شتی وا، نه خشاوه، دهیندرین.

که هه مو، نه و نه خش و نیگارانهی روی نه و جامه ته لایه، ئه بی هی چریکه و چیروکی بن که باری ئینی هه بووه، که ئیستا بو ئیمه مانان جوان ده رنا که وی که چی یه و چبووه.

ئه م جامه ته لایه، که له ۱۳۳۵ دوزراوه ته وه ئیمه ده باته یادی جامی ته لای مارلیک که چهن سال دوا ی نه و له ناوچهی رودباری ره شت په یدا کراوه، هه ر ۲ جامه که، نه خش و نیگار نیکیان هه یه، که له نه خش و نیگاری ناوچهی ئاشور و نیودوران (بهینه، نه هرهین) و هی سکایی و ماننایی و ماد، ده چن. به لام شیوهی سازدانیان، به ته واوی شیوهی ناوچهی تایهت به خویانی، پیوه دیاره. هه روا له که لار ده شت له بهر زایه کانی ده ریای (مازندهران) خه زردا جامی ته لای دیکه، دوز راوه ته، نه و جامه ته لایانه که دوزراونه ته نشانهی نه وه یه وه، له هه زاره ی بهر له زاین له ئیرانی قه دیمدا، حاکم نشینانی هه بون و دارای ژیار و ته مه دون بوون و ولات وه ک ئیستا، به دهس یه ک کهس له م ناو چانه دا نه بووه، که خو ی به پاشا و سیه ری خوا یا نوینه ری خوا بزانی. جور ی حوکومه تی فیدراتیو، هه بووه.

ئه م جامه ته لایه ی ته په و گردی حه سه نلو له سالی ۱۳۲۵ هه تاوی و ۱۹۵۸ ز - دوزراوه ته وه و ئیستا له موزه ی ئیرانی باستاندایه (بروانته په ره ی ۴ و ۵ گوفاری هونه رو مهردوم چاپی سه رماوه زی ۱۳۵۱ ژماره ی ۱۲۲ به قه له می دوکتور عیسا بیهنام (شه پۆل). له ته په و گردی حه سه نلو ویتهی مرویی دوزراوه که له وی ژیاوه که، ده سه یی له که و ناراناسان، که سانی وه ک نه ندره که دار و دیا کوئوف و... لایان وایه ماننا کان له وی ژیاون و ناویشیان له ته و را تاها توووه، نه و ویتهی نه وانه. دیاره مادیش له وی ژیاون.

مه‌عبه‌دی میترا، له‌که‌رفتودا

له‌نیۆدلی غاری که‌ره‌فتو، له‌ ۴۵ کیلۆمیتری دیوانده‌ره‌ی ئوستانی کوردستان: (سنه) په‌رستگه‌ی میترا هه‌یه، که‌یه‌کی له‌ ئاسه‌واره‌ میژویه‌ کانه. مه‌عبه‌دی میترا له‌ ۴ نهۆم سازدراوه‌ و به‌رزی یه‌که‌ی تا ۱۰۰ میتره‌ و دالانیکی ۸۰ میتری له‌ویدا سازدراوه‌، هه‌نهۆمه‌، دارای چه‌ن هۆده‌ و وه‌تاغه‌، به‌درگا و په‌نجه‌ره‌وه‌ و دریژی و عه‌رزی وه‌تاغه‌ کان ۴ میتر له‌ ۴ میتر دایه‌، که‌ دیمه‌نی فره‌ جوانی هه‌یه، له‌ ناخری دالانه‌ گه‌وره‌ که‌ و هه‌ندی له‌ وه‌ تاغه‌ کان، درگای چوونه‌ ژوره‌ وه‌، به‌رچاوه‌ که‌ ون، که‌ له‌ به‌ر نه‌بونی هه‌واو ئوکسیژین له‌ویدا، مرو‌ته‌نگه‌ نه‌فه‌س، ده‌بی و مرو‌نا توانی به‌ویدا بروا، غاری که‌ره‌فتو و بینای میژویی مه‌عبه‌دی میترا یه‌که‌ره‌فتو، بیجگه‌ له‌ وه‌ی دیمه‌نی فره‌ جوان و دلگیری هه‌یه، نه‌ گه‌ر پیی رابگه‌ن، فره‌میوان بۆلای خو‌ی، راده‌ کیشی. مه‌عبه‌دی میترا له‌ زه‌مانی زه‌ر ده‌شتدا، په‌رستگه‌ بووه‌، که‌ له‌ دایره‌ تولمه‌ عاریفدا ئاماژه‌ی بو‌کراوه‌، له‌ مه‌عبه‌ده‌دا، که‌ تیه‌یی به‌ خه‌تی یونانی به‌قد، دیواری دالانی مه‌عبه‌ده‌ که‌ وه‌، چه‌سپیندراوه‌ و کۆله‌ که‌یی مه‌شعل، که‌ نمونه‌یی له‌ مه‌شعلی زانست و زانینه‌ له‌ویدا، به‌ ئاشکرا ده‌بیندری.

دۆزینه‌وه‌ی قه‌بری گیلگمیش

که‌و نارانا سان لایان وایه، قه‌بری گیلگمیش پاشایه ک که کو‌ترین کتییی تاریخ له په‌سنی ئه‌ودا نوسراوه، له عیراق دۆز راوه ته‌وه. چه‌ماسه‌ی گیلگمیش که ۲۵۰۰ سال به‌رله‌دایک بونی عیسا مه‌سیح به‌ده‌س و فیکری زانایه کی خه‌لکی روژه‌لا‌تی نافین، نوسراوه، له ژیانی حاکمی شاری (ئه‌روک) که ناوی عیراق له‌و گیردراوه، ریز و حورمه‌ت بو‌ئه و حاکمه (گیلگمیش) دانراوه. ئیستا (۲۰۰۶ ز) ده‌سه‌ی کو‌لینه‌وه، به‌ری‌تومایی کارناسانی ئه‌لمانی، له‌و شویتیه‌ی که لایان وایه جیی شاری ئه‌روکه، بو‌ ویته‌ جیی پیشوی چۆمه‌ ناوی فورات که جیی نارامگای پاشای ناو براوی ئه‌و شاره‌یه، دۆزیویانه‌ته‌وه. یورگ فاسیندر، له‌ موزه‌ی تاریخی باواریا له‌ مونیخ به‌ بی‌بی‌سی ئه‌وه‌ی راگه‌یاندو وه‌رواوتویه‌تی: من نامه‌وی بی‌رم به‌ حقیقه‌ت که ئه‌وه‌ قه‌بری گیلگمیش - ه. به‌لام فره‌ له‌و شویتیه‌ ده‌چی که له‌ کتییی چه‌ماسه‌ که، رافه‌ کراوه. له‌و کتیه‌دا که له‌ راستیدا کو‌مایه‌ که له‌ ئه‌لواح و ته‌ته‌له‌ی گلی که چه‌ کاکی کراون، نه‌قل ده‌ کری که گیلگمیش، له‌ ژیر فورات، دا، له‌قه‌بریک دایه، که له‌ ناوه‌ راستی فورات دفن کراوه، که ئاوه‌ که‌ی دوا‌ی مردنی گیلگمیش بو‌ته ۲ به‌ش. فاسیندر، رای‌گه‌یاندوه: «ئیمه‌دروست له‌ ده‌ره‌وه‌ی شار، له‌ ناوچه‌یی له‌ نافینی جیی ناوی پیشوی چۆمی فورات، باقیماوه‌ی شاری ئاوه‌هامان په‌یدا کردوه که ده‌توانی به‌ قه‌بر دابری» فاسیندر وتی: «دۆزینه‌وه‌ی سه‌رسور هیته‌ری ئه‌م شاره‌ که و نارایه‌ له‌ ژیر که‌ویری عیراقد، ته‌نیا به‌ یارمه‌تی و کو‌مه‌گی فه‌ن و فنون و هونه‌ری «ده‌توانی به‌سرنجدان و وردبونه‌وه، به‌جیاوازی و ته‌فاوه‌ت له‌ مه‌یدانی میقناتسی خاک، ژیرزه‌وی، بین دری، جیاوازی له‌ نیوان خشتی گلی و رسوبات، له‌ نیو چۆمی فورات دا، هه‌بونی یه‌ک خانو، فره‌ به‌ جوانی نیشان ده‌دا.» فاسیندر وتویه‌تی: «سه‌رسور هیته‌رت، شت ئه‌وه‌ بو‌ که ئیمه‌ چه‌ن خانویه‌ کمان په‌یدا کردوه، که کتییی چه‌ماسه‌ی گیلگمیش که له‌ به‌را، له‌ بابته‌ ئه‌وانه‌وه، باسی کردوه و رافه‌ی کردون». ئیمه‌ زیاتر له‌ سه‌ده‌هیکتارمان، دابه‌ر لیکو‌لینه‌وه، ئیمه‌ بینای باغ شکلی و

قه‌بری گیلگمیش

چهن شتی دیکه‌و، چهن خانوی بایلی مان دۆزیوه ته‌وه،
 هه‌ر به‌و جوۆره‌ی له‌ جه‌ماسه‌ که‌دا قسه‌یان لیکراوه، نه‌و
 هه‌روا و تویه‌تی: دۆزینه‌وه‌ی چهن کاناله، که‌ سیستمیکی
 پیشکه‌وتوو باوه‌ر نه‌ کراوه، هه‌روه‌ها ماسیندروتی:
 «ئیمه‌ به‌ وردی و به‌ ئاشکرا له‌ نیۆ کاناله‌ کاندای، چهن‌دین
 خانوبه‌ره‌ ده‌بینین که‌ نیشان ده‌ده‌ن سیلاو هه‌ندی له‌و
 خانوبه‌رانه‌ی روخاندوه‌ و تیکی داوه‌ به‌سه‌ر یه‌ کدا،
 نه‌مه‌، نیشان ده‌دا، که‌ سیستمی فره‌ په‌رده‌دارو پرگه‌شه‌، که‌
 هه‌روه‌ کو وینیزی له‌ که‌ویردا بووه‌» (شه‌پۆل).

نوکتە: که‌و نارائاسان سه‌لماندویانه‌ که‌ قه‌لای که‌ و نارای زیویه، نیریکی شاری سه‌قزی
 کوردستان نشینگه‌ی پاشایی و فره‌ماتره‌وایی ماد و مانناکان بووه‌ که‌ ۲۷۰۰ سال به‌رله‌
 مرو، له‌ زیویه، ده‌سه‌لاتیان به‌ده‌س بووه‌ و به‌ داغه‌وه، ئاسه‌واری پرنرخی زیویه، به‌
 ده‌سی ره‌شه‌دزان به‌ تالان چوووه‌ و له‌ نمایشگه‌ی ۷هه‌زار سال هونه‌ری ئیران له‌ سویس
 له‌ ۲۳ ریه‌ندان له‌ مۆزه‌ی ئانتیک شاری بازیل سویس، فره‌شت ده‌رکه‌وت، جامی ته‌لا
 و... و هه‌روا چهن‌دین سه‌که‌ی خوسره‌وی نه‌وه‌لی ساسانی و خوسره‌وی ۲ و قوباد و
 هور موزی ۴ و شاپوری ۲ و ته‌خش که‌ له‌ مۆزه‌ی میلی ئیران له‌ تاران دانراون، شیوه‌ی
 زمانی په‌هله‌ ویمان، نیشان ده‌ده‌ن، تازه‌ نه‌و سکا‌نه‌ که‌ ۴ گره‌م وه‌زنیان هه‌یه، له‌ ساله‌ کانی
 ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۵ هه‌تاوی له‌ ده‌س ره‌شه‌دزان ده‌ره‌ه‌تراون و له‌ مۆزه‌ دانراون (بروانه
 روژنامه‌ی ئیتیلاعات ۱۶/ ۵/ ۱۳۷۹ په‌ره‌ی ۳ و ۶ ئوتی ۲۰۰۰ ز- ژماره‌ی
 ۲۱۹۷۷ چاپی تاران -

عبداللہ گوران

۱۹۰۴ - ۲۱ دسامبری ۱۹۵۸ ی زاینی

۱۹۰۵ - ۱۸/۱۱/۱۹۶۲ ی زاینی

روژیک له روژان له مانگی گولان له جهنگی گولاندا چبومه سهیران، له لانزاریکه وه له بهر پاساریکه وه له لیرولیرواریکه وه پالم دابو به کوتهره داریکه وه و له ئاقاریکه وه له دیمه نی پرمیترگ و چیمه نی نه خشین و رهنگینی کوردستانم دهروانی هه تا چاو هه تهری ده کرد باغی گولان بو بهردوداری وه کو بوکی زهوی بوکورددهواری، زه وهندی لیرو لیرو واری، خورسکاوی جوان و گول گولینی سهروخواری کهلی کانیای، شاخی بهرزوته رزی دهشتی سهوزی شادی هیتی خه مره ویتی، هه تاده تروانی هه زاران به لک و لاسکی شلک و ناسکی تورت، گول و هه وشه و شه و بو، گول چنور، بهرزه، مهنی، بیزا، هه لاله، به بیون، گول لاولاو، خه شخاش، گه زیزه، گولاله سورهی ئال و والآت ده کهوته بهر چاو، له پر که وتمه بیری نه وه کهله نیو دو توئی په رلان و کتیبانشدا هه زاران گول عه ترداری وه ک عارفی ره بانی وه فای، مه لا جزیری، حه کیم نه حمه دخانی، حاجی خه لیفه مه لا محمه د (بهها) نه مین حوزوری مه لیک غاری شیخ عوبه یدیلائی نه هری شاهی شه مزین، سیف القضا، بیسارانی، حه کیم مه وله وی کورد، محیدین خه لاتی که له ره سه دخانهی مه راغا کاری کردوه، یا که ماله دین بن مهنه، کوری جنی، ئامیدی یه کان، شاره زوریه کان و زانایانی دینه وهر، غولامره زا نه رکه وازی، مه لا مه نوچیهری کولیوه ند، سه یدی هه ورامانی مه لا رسته می ئیلامی، نالی، مه حوی، بیکهس عه وللا په شیو، میرنه روژی لورستانی، شامی، مه لا نه ولقادر پاوه بی، خان نه لماسخان که نوله بی، میرزا شه فیع کمینه بی، حاجی قادر کوئی، مه لای باته، عه لی تهره ماخی، عه لی چه پیری، پرزانا مه لا سه عید ئیبراهیمی ئاویر، فیدایی، سوژان، سهی صاله ی ماهی دهشتی، سه ره ننگ نه لماسخان، ناری، قانبع، عه بدوللا گوران، هیمن و هه ژار، مه لای کوکه بی، ئاوات، خه مگین، زاری، خاله مین، عه ونی، سالم، بیخود، دلزار، خالد حسامی، نه حمه د موختار، تهره بگ، و سه ید قادر سه یاده تمان هه یه که په ریه ان به زمان و فهره ننگ و زانست و دین و نه ده ب

و عیرفان داوه و نور ئه فشانیان کردوه، هه روا به دهم ور ده خه یالانه وه ده سورامه وه و به بیخ و بناوانی ماله باوانی زانیان و خواناسانی ئه م کورده واری یه دا پیتدا چومه وه و پیاوه لجومه وه، له م گه ران و سورانه وه دا چاوم به زنجیره ی عاریفان و خواناسان که وت، که به زنجیره ی ته لا و زریزه ی زترین، ناودارن، روانیم و پیغه مبه ر و چواریاری نه بی له سه ر ته ختی به خت، پالیان به پال پستی گه وه هر به ندی ئا و ریشمه وه دابوو، له به ر باره گای ئه واندا هه زارانی وه ک جابانی کورد و ئه بو به سیر مه یمون ئینی جابانی کورد، له سه حابه و یاوه ری پیغه مبه ر و خواناسان و زانیانی وه ک یاسر بدلیسی و فه خره دین ماردینی، زه ینه دین ئامیدی که به ر له لوی برایی فه رانسه وی خه تی بو نابیانیان، سازداوه یا زاتیکی وه ک تاج العارفين ئه بولوه فای کورد که حه کیم سه نایی مریدی بووه و به شیعر له په ندی ئه و افه رمویه تی:

قرنها باید که تا از پشت آدم نطفه‌ای
 بوالوفای کُرد گردد یا شود ویس قَرَن
 که شیخی مه‌غریبیش له په سه ندی ئه و افه رمویه تی
 این کورد پریچهره ندانم که چه کرده است

کز جمله خوبان جهان گوی ببرده است
 موسی کلیم است که دارد ید بیضا

عیسی است کزو زنده شود هرک بمرده است.

یا زاتیکی وه ک سه روردی خیی عوارف العارف که کمال الدین اسماعیل اسفهانی
 و سعدی شیرازی مریدی بون که سعدی له په سه ندی ئه و افه رمویه تی:

مقالات مردان ز مردی شنو نه از سعدی از سه روردی شنو
 مرا شیخ دانای مرشد شهاب دو اندرز داد بر روی آب
 یکی اینکه در نفس خودبین مباش دیگر آنکه در جمع بدبین مباش

یاراتیکی وه ک شیخی ئیشراق و سه لاحه دین ئه یوبی زه رزاری که له روژگاری
 سولتان سه لاحه دین زانیانی کورد و ناودارانی کورد، نه ش و نویان کردو به زانین و له
 کارزرانی خویمان فره یان به زانین و مرو فانی خزمه ت کردو ناوی کوردیان، کرده هوئی
 فه خرو شانازی یا که ریمخانی زه ند یا زاتیکی وه ک تاجه دین شنویی خیی

درایة الامكان في غاية المكان که شیخ به قلی روز به هانی کورد فرمویە تی دلی باورە پر دار عەرش خوای ره حمانه. - که تاجە دین شنۆیی به (قدوة المحققین، شیخ الاسلام، ملک الحکماء والواعظین، سلطان المتکلمین و سلطان المحققین تاج الملك و الدین، محمود بن خداداد بن یوسف شنۆیی و صەدری کورپی، ئەوزاتانەم له وگەرانه دا دی و چاوم بیان که وت، بە لām ئیمه له نیو ئەو هەموزانا و خواناسانەدا، لێرەدا له زانکۆی نیوگە لانی له شاری قەزوین، دەمانه وی هەندی له بابەت شاعیری هەست ناسک و پر بیر و پر خە یال عەبدوللە گۆران، قسەبکە یین و گۆران له سالی ۱۹۵۸ ی زاینی که که ریم قاسم فیلی له بە غا هاتە سەرکار و زنجیره ی پاشایی له عێراق له نیو برد و خوئی نیشته بان تەخت رای گە یاند که ولاتی عێراق هی کورد و عەرەبه و زمانی کوردی به فورمی نازادە و کورد خاوەن مال و هاوبەشی عەرەبه له عێراقدا، عەبدوللە گۆرانی شاعیری ناسک خە یال کرا به مامۆستای دەرس بیژی زمان و ئەدەبی کوردی له زانکۆی بە غا و به دەرس دان پەره ی به زبان و هونەر و ئەدەبی کوردی داوه، گۆران یه کهم شاعیره، که شیعری نویی پر به واژه ی جوان و رهنگینی کوردی، له سەر ئاههنگ و ههوا ی کورده واری، له سەر وهزنی په نجه: (هیجا، لهت، بین، سربچکا، سیلاب و مه قته ع) داناوه، که خو مالی کوردی یه و دارای ئاههنگی تایبەت به کوردانه و شیعره کانی گۆران نه وای ساز و ناواز و موسیقی فره خو ش ئاههنگ و دل و گو ی لاینین، هه یه، دیاره گۆران له به راههروه کو شاعیرانی دیکه به پیی قاعیده و زا کو تی وهزنی عهروزی شیعری فره ی داناوه، به لām له پاش ورد بونه وه و تی فکرین تی گه ییوه که وهزنی عهروزی له گه ل زمان و رو حی کورده واریدا ناگونجی و ناخونجی، ئیدی شیعری له سەر هه وا و ئاههنگی دل نشین و خو مالیانه ی کوردی داده نا، دیاره گۆران، ئەو زانا و هونەرە گه وره، به پیشه وای شیعری نوی له خو ره لاتی نافین ناسراوه و ده ناسری، ئە گەر سەر باسیش بو گۆران ریز بکه یین، فره سەر ناومان دیته بهر چاو: گۆرانی رۆمانتیک، گۆرانی ریالیستی ره خنه گر، گۆرانی ریالیستی سو شالیستی، گۆرانی داهینه ر، گۆرانی رو خساری هونەری و بابەتی وێژاوه ری و ئەدەبی جیاواز، گۆرانی بژاره گه رو مونته قید و زانا و دل سو زی کورد و زمان و ئەدەبی کوردی. گۆرانی ناسک خە یال، گۆرانی وه رگیرو شاعیر و شاره زا، سیاو،

لیهاتوو، -گۆران له بابەت عەشقی کۆری شوران و کچی جوتیاره وه فەرمویه تی:
 هەربن داره، هەربن دەونه، هەربسته خاکه، ئاگاداری چەند بەندیکن له و عەشه پاکه
 گۆران نیشتمان ویست، خەباتگێڕ، ئازا، نەبەز، خۆراگر، بە تابشت بوو، لە راست زالماندا
 زەق راوه ستاوه و کۆلی نە داوه و بە شیعەر جوانه کانی بە هەزاران واژە ی رەسەنی
 کوردی له وندا بون و تیا چون پاراستوو، عارفی رەببانی مه لای جزیری و وه فایبی و نالی
 دیمەنی ژیار و شارستانی و ئەزمونی شیعری جیرانه کانیان، کردوه، بە کوردی، بە لām
 گۆران له رینگای بە کار هینانی واژە ی رەسەنی کوردی، کراسی جوان و پر بە بالای
 کوردانی کرد بە بەر زمان و شیعەر و هونەری کورده واریدا و له و رینگایه وه. پەرەیی بەر
 فراوانی بە زمان و ئەدەبی کوردی داوه.

کورد قەت گۆران له بیرناکا، هەر ئەو وه یه که تائیسنا چەندین کۆری ریژ دانانی بو
 گراوه، یه ک له وانه له سالی ۱۹۷۹ ز - که له بەغا ساز دراوه، دەبی بلیم: هەر له گۆران
 ده کالیته وه، شیعری جوانی خوشه ویستی و ئەوینداری، تافگە ی زەلم، چیا و شاخی
 هەورامان، رەوتی که رویشکی خرین، بزە ی لیوی ئازیر و جوانی، قژکال، لیوئال،
 پە یامی تیکۆشه رانی کورد، بەستە ی رۆلە نە بەزە کان، بناغە ی پتەوی برایی و
 هاوخەباتی، ئە و بیرو خە یالە ی پیی مه ستم، کۆمه له شاخی گەردن که شی، که ئاسمانی
 شینی گرتو ته باوهش و... گۆران ئە و هونەر و شاعیره گە و رە یه، که هیمن هیمنی
 رەحمەتی و نازیزی کوردان شینی به شیعەر بو گێراوه که فەرمویه تی:

هەر له بو تانه وه هە تا سوۆران هە مو سوۆرانی شینه بو گۆران.

هەروا شاعیری ناوداری مه زنی کورد، بیکەس به شیعەر له شینی گۆراندا فەرمویه تی:

ئە ی ئەرخەوانی نازیزی سه یوان ئاخۆ دە زانی کیت بو ته میوان

میوانی تازەت تەرمی گۆرانه گە و هەری دنیای شیعری کوردانه

سلیمانی ۱۹۶۲.

شاعیرانی دیکەش له شین و پەسەندی عەبدوللا گۆران شیعریان هۆتیوه ته وه گۆران
 کۆری سلیمان به گ کۆری عەبدوللا به گە له (۱۹۰۴ زو - ۱۳۲۳ ی) مانگی له شاری
 عیلم و هونەر و زانا پەر وهری هە له بجه، هە له بجه ی سوتا و هیرو شیمای کوردستان، له

دایک بووه و دواى ته‌واو کردنی خویندن به زمانی روژ باوی خوئی له ۱۹۷۵ ز - بوته کار به دهس له عیراقد، دیاره گۆران زبانی کوردی، فارسی، عه‌ره‌بی و ئینگلیسی زانیوه و له سالی ۱۹۵۸ ز - له زانکوئی به‌غا بوته ماموستای ده‌رس بیژی زمان و ئه‌ده‌بی کوردی و به داخه‌وه له ۲۱ ديسامبرى ۱۹۵۸ ز - به رامبه‌رى ۱۳۷۸ مانگی ئه‌م ئه‌ستیره‌گه‌شه‌ی زمان و شیعرو ئه‌ده‌بی کوردی‌یه، به‌ره‌ولای خوا بارگه‌ی تیکناوه، دیاره گۆران نامری و نه‌مردوه، چونکا زانا و هونه‌ر وه‌ر که له دایک ده‌بی بو‌هه تا هه‌تا به زیندوه و نامری، نامرن ئه‌وانه واله دلی میلیله تا ئه‌ژین.

گۆران، شاعیری هه‌لکه‌وته‌ی نووی ویست و ناسک خه‌یال، دوستی ئینسانی کولۆل و په‌ریشان، شه‌یدای گولرازی ره‌نگینی، دل‌لاوینی کوردستان، گۆران ئه‌و خه‌یال ناسک و بی‌ورده‌یه، که فیرگه و ریبازی تازه‌ی، که تایبه‌ته به شیعری کوردی کورده‌واری، به‌ر له هه‌مو کهس و به‌ر له نیما یوشیج، دای هیئاوه و له‌م پارچه به هه‌شته که به کوردستان ناوداره، تیشک و تریزی شیعری نوی گۆران، زانست و فه‌ره‌نگ و نور ئه‌فشانی کردوه.

گۆران بیجگه له‌وه‌ی که له شیعره کانیدا واژه‌ی کوردی ره‌سه‌نی دوزیوه‌ته‌وه و به جوان‌ترین شیوه له شیعره کانیدا خونجانده‌یه‌تی، په‌خشان نویسنی پره‌یز و به‌وزه بووه و په‌خشانه‌کانی گۆران به زمانی شیرینی کوردی، له سه‌ر دوندی ئه‌ده‌بی کوردی راوه‌ستان و بو‌فیربونی ئیمه‌ی قه‌له‌م به ده‌ستان به‌جیی ماوه، تافیترین، به کوردی بیر بکه‌ینه‌وه و به کوردی به زمان و به فه‌ره‌نگی نه‌ته‌وه‌ی نه‌جیب و دایه‌شکراوی نه‌ته‌وه‌ی کورد، خزمه‌ت بکه‌ین و په‌ره‌ی پیی بده‌ین.

گۆران شیعره‌کانی ئه‌ونه، سوارن و دل و میشک و گوئی لاوینن، گۆرانی بیژانی خوش‌ده‌نگ و ناواز بو‌گۆرانیه‌کانیان، له شیعری گۆران که‌لک وه‌رده‌گرن. گۆران ئه‌وینداری سروشت و خو‌رسکی کوردستانه، ئه‌وه‌یه: پر به‌دل فه‌رمویه‌تی:
کوردستان جینگای جیی هه‌زار ساله‌م، په‌روه‌رده‌ی ئه‌م دو‌ل و سه‌رکوته و یاله‌م، هه‌ناسه‌م تیربووی بای کو‌یستانه، دولیوم پاراوی به فراوانته.

به داخه‌وه له روژی له دایک بوون و مردنی، ئه‌م ئه‌ستیره‌گه‌شه‌ی شیعرو هونه‌ی

کوردە واریدا، جیایی بیرورا ههیه. ههندی بهرواری له دایک بونی به سالی ۱۹۰۴ ز دادهنن و ههندی دیکه به ۱۹۰۵ ز - دهی قهبلین و وهفاته کهیشی ههندی به ۲۱ دیسامبری ۱۹۵۸ زوههندی به ۱۸/۱۱/۱۹۶۲ ز - که له کات ژمیری (۹/۵) بهیانی به کشهمی دادهنن، که ۵۷ سال ژیاوه، ههرجوڕ بی رحمهت له گۆری گۆران. (شهپۆل).
گۆران واله پش ههموهونهرانی ئەم چهرخه ی جههانه که ئیمه ی تیا ئەژین.

گۆران ته نیا هونهری گهلی کورد نیه. به لکوهی جههانه. گۆران له چوار چیهوی قانونی هوتراره بهرزترو، بهربلاوترین ههنگاوی دا ناوه. له ههلبه ستا مه بهستی تازهی بهدی هیناوه گۆران کاتی له دایک بوو پیتی گرت مندالینکی ههژارو، دهستهنگ بو، بهلام دوای مه رگی سهروهت و داراییه کی وههای له خویه وه بو به ره ی کورد به جی هیشته. ویه و لقی بوئیه، میراتی نه و بو کورد گه وره ترین و به نرخترینی شوئیه واره له بیژو، ویزا وهری نه ته وه ی کوردا. با هه ر سه ر سه وز و به رزوبلیند و ناودار بی نه ته وه ی کوردی نه به ز که باخه سه وزو، به ر بلاوه که ی ناوه هاگولانیکی زانا و هوزان و نه مری به جههانی بیژو و ویزا وهری - پیشکesh کردوه.

گۆران هیلانه ی دلی دوستانی خو ی جی ناهیلی کی هه یه هوترای (له ژیر ئاسمانی شینا = له پال لوتکه ی به فرینا - ی گۆرانی نه بیستی و یان، له بهری نه بی).

جائیدی چون ماموستا گۆران نه مری. نانا گۆران نه و هوزانه ناو داره هه رگیز نامری. گۆران ناوی عبدا لله یه و کورپی سلیمان به گه که نه ویش کورپی عبدا لله به گه. له سالی ۱۹۰ زاینی دا به رانهری سالی ۲۵۱۶ - کوردی له شاری جوانی کورده واری هه له بجه له دایک بووه و پیتی ناوه ته ناوجههان له سه رده می مندالی گۆران له هه له بجه دا، له به ره ژاری و نه داری زور به چه رمه سه ری و که نه فتی رای بواردوه. گۆران له دوایانه دا له زانکو ی به غدا له به شی ویزا وهری زمانی کوردی ده رسی و تووه ته وه و، ماموستای زانکو ی به غدا بووه به لام توشی نه خو شی سه ره تان بو، مه رگ دهر فه تی پی نه دا که له مه پتر له باخچه و گولستانی ویزه ی ناو کورده واری که خو ی چه ن گول و خونچه ی جوانی تیدا دانا. باخه وانی بکات، وه له وه زیاتر په ره وگه شه به ویزا وهری نه ته وه ره سه نه که ی خو ی بدات، گۆران هیه چ دیمه نیکی جوان نه ماوه که باسی نه کردی.

یہ لآم ٺہ و دیمہ نہ کہ گوران سہرنجی ٺہ داہر ٺہ و دیمہ نہ جوانہ یہ، کہ سالہ های سالہ ہر بووہ و کہس پیئ نہ زانیوہ یا باسیان نہ کردوہ و ٺہ و شتہ کہ خہ لکک ٺہ یان بینی سہرنجی گورانی را نہ ٺہ کیشا. بہ لآم گوران ٺہ و شتانی ہست ٺہ کرد. کہ لہ ناخی سروشت دا ہہ یہ. بہ راستی روی کام گوومی شین و مہندو مہنگہ، یان کام داری شوخ و شہنگہ؛ کہ بہ چریکہی بہستہ کانی گوران نہ لہ رایبہ وہ، یان، کام شاخی سہخت و بہرزہ کہ لہ سوژی موسیقای ہوتراوہی - گوران نہ کہ و تیبہ، بو لہرزہ، ناخی کام ٺاسمانی شین و بی بنہ کہ ہہ ناسہی سیحراوی گوران پر لہ شنہی نہ کرد بی یا خو کام دہریای زور قوولہ، کہ بنی لہ لہرہی لیو و خشہی قہ لہ می گوران بہ جولہ جولہ نہ کہ و تیبی. گوران کہ سہری ہہ لیناوہ، جوانترین ٺہستیرہی ٺاسمانی دیوہ و کاتی لہ باخچہ دا گہشتی کردوہ جوانترین گولی بہہاری چنیوہ. لہ گہروی شمشال و لہ تہلی کہ مان گہلی ٺاوازہی جوان ہہ لساوہ بہ لآم دہنگہ نہرمہ کان زورتر سہرنجی گورانی را کیشاوہ. لہ چاوی ٺافرہ تیکی جواندا زوتر لہرہشی چاوی، میشکی نیونیکای گورانی مہست کردوہ.

گوران (عبداللہ بہ گک) لہ سالی ۱۹۰۴ یا ۱۹۰۵ لہ ہہ لہ بچہ لہ دایک بو.

لہ مندالیدا دہستی کرد بہ خوئدنی (قورعان). دواي دامہ زرانی ہہ و ہل قو تابخانہی

ترکہ کان لہ ہہ لہ بچہ، لہ پولی یہ کہم دہستی بہ خوئدن کرد.

لہ دہورہی داگیرتنی عیراق بہ دہسی ٺینگلیس، گوران توانی پولی چواری ٺبتدایی

تہ واویکا.

سالی ۱۹۱۹ دوکہرہت مالہ کہ یان تالان کراو گوران دہستی لہ خوئدن ہہ لگرت

ہہرلہ و سالہ دا بابی مردو دواي ماوہ یہ کک، مالیان گوئتر تہوہ بو ہہ ورامان.

لہ ۱۹۲۱ دہ چیتہ فیرگہ، عیلمیہی کہرکوک بہ لآم چہندمانگیکک زیاتر نہ یتوانی

بخوینی، کاکیشی دہمری و ٺہویش بو بہ ریوہ بردنی ژیانی دایکی دہ گہرپتہ وہ.

لہ ۱۹۳۷ بہ یارمہتی (تہوفیق و ہہبی بہ گک) لہ یانہی ریگاوباندا، دادہ مہزری.

روژی ۲۱ دسامبری ۱۹۶۲ ٺہستیرہی ژیانی گوران لہ ٺاسمانی ٺہدہبی کوردی

ٺاوابو.

هۆنراوە کانی گۆران

هۆنراوە کانی بەشی زوری لە گۆفاره کاندا بلاو بوتهوه. بەلام: له ۱۹۳۳ (گهشتی هه ورامان) که له جوانترین هۆنراوه کانی گۆران، له (خوینده واری باو)ی بهرێر توفیق وههیبی به گ، بو نمونه، به پیتی لاتینی کوردی چاپکرا.

له ۱۹۵۰ کۆمه له شیعرێک به نیتی (بهههشتویادگار) له بهغدا له سه رهئهرکی (علاءالدین سجادی) له چاپخانه ی معارف بلاو بووه، (بهههشتویادگار) له ۷۱ لاپه ره دا ۳۱ هه لبهستی تیدا بو که نه وهه لبه ستانه زورتر «له گه ل با به ته کانی جوانی دل داری خه ریک» بون.

هه ره له وه ساله دا، (فرمی سک و هونه ره) به یارمه تی ره شید عارف له چاپخانه ی معارفی بهغدا ده ره کوه ت. ۸۷ لاپه ره ی نه و (نامیلکه) یه به ۱۲ هه لبه ست و دوهاوینه گه شت رازا بووه. دوهاوینه گه شته که - گه شتی هه ورامان و گه شتی قه ره داغ - یه کێکیان ۱۰ به ند نه وی دی ۲۱ به نده.

له ۱۹۵۷ س - ج - ئیدموندس، که کورد ناسیکی ئینگیزی، له کتیبه گه ی دا گه شتی هه ورامی به پیتی لاتینی کوردی که له هی ماموستا وههیبی به گ وه رگی راوه نوسیویه تی. له پال هه ریه ک له ده به نده کانی نه و گه شته، وه رگی ر اوه کانی به ئینگیزی نویوه.

روزنامه ی کوردستان چاپی تاران له سالی چواره می، گه شتی هه ورامان و ۱۴ به ندی گه شتی قه ره داغی له گه ل ۱۶ هه لبهستی دی بلاو کردو ته وه.

شیوه ی شیعر و هه لبهسته کانی گۆران

گۆران با شتر له گشت شاعرانی کورد توانی خو رسک و ته بیعه تی شیعر ی کوردی له هه لبهسته کاندا پاری ئی. باله پیشدا بزاین ته بیعه تی شیعر ی کوردی چونه؟

(قواعدی عه روضی) شیعر ی عه ره بی و فارسی وه ک دیل له به نندا ده ست پیچ کردوه. کورد نه ته وه یه که عاشقی نه فسانه، پیاوه تی و سه ره بهستی یه - له سه ره نه وه شرا زمانه که یان هی ئیکی خو رسکی و سه رو شتی هه یه بو به یان کردن. نه وه ته وه یه، هه لبه ست و هۆنراویکی زوری بلاو کردو ته وه ره ی خسته وه، و ده توانین بلین که هه می شه خاوه نی هه لبه ست و گۆرانی بو، که به شی زوریان فره به ترخن. قه واعیدی ئالوزو شیواوی

(علم عروض) که شیعری فارسی و عەرەبی و ترکی بی‌هێرو بی‌نوکتە کردووە، لە کوردیدا تەئسیری نەبووە.

زمانی کوردی لە بناغەدا شاعیرانە بە؛ وەگەلی کورد، زۆرتریان شاعیرن. شیعری کوردی قاعیدەتکی سابتی نەبێت که شیعەر دەربەستی بێت. هۆنەری کورد، دەیه‌وێ بیری خۆی دەبرێت؛ ئامانجی تەنیا ئەوێهێه که ئەویرەیی بەباشی دەربینی. هەر شیعریک و هەرگورانیک، شیوەوری و رەوشتی تاییه‌تی خۆی هەیه.

بەرستی شیعری گۆران مۆسیقای تیدایه. مۆسیقای تیدایه که خۆینەری شیعەرە کانی لە کاتی خۆیندەویدا ئەو بە جوانی هەست دەکا.

لە (بەیت و چریکه)ی کوردیدا، دەق و هەلبەست و مۆسیقاتیکە ئن. بەیت بیژ لە بەیتیکدا ئەوێ هەلبەستی بێت بە ئاهەنگ دەی خۆینی و دەنگی لی هەلدینی هەر هەلبەستیش هەوای خۆی هەیه. هۆنراوە کانی گۆران دەلیی بەشیکە لە هەلبەستانه که لە بەیت و چریکه‌یه ک هۆنراوە تە دەری و هەنوانیکی لە سەردانراوە.

لێرەداوینە یه ک لە هەلبەستی دوچریکه‌ی بەناوبانگی کوردی (خەج و سیامەند) و (مەم و زین) دەبینن که بەدوای ئەواندا هەلبەستیکێ گۆران (نە ک شەباھەتی مەعنا) لە گەل شیوەی ئەو هەلبەستانه که لە بیرتکی ساکارو ژیری کوردی، سەرچاوەی گرتووە، دەردە که وێ ئەو بەرام هاتووە، یه که، سەرتا پیتی کینە و چه که.

برام هاتون دونه، خەنجەریان دەسونه،

لەبوگرتنی من هاتونه،

برام هاتون سیئە، هەمو شمشیر پیئە،

بوگرتنی من دیتە، برام هاتون چوارن، تەواو لیم داخدارن

لەگرتنی من هارن...

چون بلین ئەو تانی ماوہ! (خەجی) (سیامەند) یه؟

بەخودای خودای پاکی، بەیەزدانی روناکی

سوێتد بە جوانیو چاکی، بە (تو) رۆلەیی ئاوو خاکی

به خوشه ويستی و جوانی، به مه رگ و به ژيانی
 به روژی ناسمانی، به ناوه رونکه ی کانی،
 به پیری کامرانی، لاوو هه رتۆم خودانی... (چریکه ی خه ج و سیامه ند کو کردنه وه و
 ته رجه مه به زمانی فارسی چاپی زانکۆی ته وریتز به هۆی زانای دلسۆزی زمانی کوردی
 عوبه یدیلا ئه ییویانی، بره ک مه هابادی)

میران ئه توگه لیک به فیکری
 هه رچهند ده کهم میرمه م خووی له سه ره ئه سپی راناگری
 میر! په کی خوۆت مه خه خراپم لی قه و ماوه
 ئه من گه لیکم پی له تو خوشتره ئه وراوه،
 نه ماما، نه خوشیکی بی ئی ختیارم، جه رگم براوه
 میرده لی: کاکه مه م له خوۆم ناینم مرادو کاوی
 حوکمه ده بی ده گه ل خوۆم بت به مه راوی... (چریکه ی مه م وزین).
 ئه وه ش به شیکه له (گۆلی خویناوی) گوران:
 کور - بروانه: شایی به، چوپیه، له و ماله
 گوی بگر: زورنایه، ده هول، شمشاله:
 زه ردو سور تیکه ل بون، ژن و پیاو، هه رایه
 له و ناوه هه ر هاره ی هه یاسه ی تو تابه.
 ساتو خوا خیرا که، بابروین، ده ست بگرین
 به کامی دل داری پیکه وه هه لپه رین
 کچ - گول، نه بی بو سه رم، ئال چه پکی، زه رد چه پکی
 نایه م بو زه ماوه ن نایه م بو هه لپه ر کی...
 گوران له ده برینی بیرو رای خووی ئیجگار توانایه، مه به ستی خووی ده توانی،
 واده بری که خوینه ری هه لبه سته کانی و ابزانی که له گه ل خووی قسه ده کا. له باسی
 دیمه نیک خوینه ری هو تراوی گوران وا ده زانی ئه و دیمه نه به چاوده بینی. س - ج -

ئیدموندس مامۆستای زمانی کوردی لەلەندەن، لە کتیبە کە یەدا دەنوسی «لەبابەت
 ھە ورامانەو ھە ھیچ پەسن و توصیفیکی من جوانتر نابێ لەوەی کە میرزا عەبدوللا گۆران،
 ھۆنەری ئیستە ی کوردلە گەشتی ھە ورامان دا کو تویە کە...».

ھەر وە ک خۆی دەلی ئە و باسی ھە ورامان نا کا، بە لکو گەشتی ھە ورامانی گۆران
 وەر دە گێریتە سەر زمانی ئینگلیزی و پیشکەشی خۆینە رانی دە کا.

لە شیعەرە کانی گۆران دا زۆر تر باسی دلداری و جوانی، دیمەنی کوردستان و ژبانی
 کۆمە لایەتی کورد دە بینن. مە بە ست لە ژبانی کۆمە لاتی ئە وری و شوێنە یە کە تایبە تی
 کوردانە و ئە و ھە ش بریتی یە لە شیوہی قسە کردن، ھاتو چۆی یە کتر (تەنانەت نان
 خواردن) و ژن ھێتان و گالته و گە پ کە لە ناو گە لانی تر دا وە ک ھی کوردنیە و ھی وانی
 جورێکی ترە. بە یانی بە عزە گوێشە یە ک لە ژبانی کۆمە لایەتی کورد، وە ک وینە ی
 رونا ک و جوان لە دو ھاوینە گە شتە کە دا وە بەر چا ومان دە کە وێ:

... شەنە ی سەبەری داری گۆیز و تو ئە سەری ئارە قی رێبجاری مانو
 تە سکی نی رینگای باخە و باخی وێ «مانونە بی» یە: لە م کیل بوئە و کیل
 «سە لامون عە لە یک» مامە ی بن دار گوێز سە لامی مانولە پیری بی ھیز
 «مەرحە باسە رچا و» بە چکە ی کا کول قیت... (لە گەشتی ھە ورامان - رینگای ناو باخ)

تاتە وا و ئە بی «ئە لاھو ئە کبەر»
 پەنگ ئە خواتە وە لافاوی نوێز کەر
 نوێز بە تال ئە بی، جە ماعەت بلاو
 چەن پیرێک ئە بن بە خلتە ی لافا و
 سوچیک گەرم ئە کەن بە رازی جوانی
 ناخ بە بادە دەن بو دنیای فانی... (گەشتی ھە ورامان - مزگەوت)

دوسی قۆریە ی رەشی پشترین تەنە کە
 ئە کولاً و ھەل ئە چو ئەت وت کە شکە کە

چای خہست، تیکدرا، بہ کہ وچکی چپو
دہرمان نوش کرا پیالہی لیوان لیو
نہ پارایتہ وہ «مامہ! تو خوابہس»
نہرم نہتہ بو خانہ خوئی ناکہس:
ہہرتی نہ کردبوت، یہ ک لہ سہریہ ک
بہ پیالہی چلکن، چای خہستی وہ ک قور.

... (گہشتی قہرہ داغ - بہندی ۱۲)

لہ پسن و تہوصیفی دیمہنی شاخ و کیو، یان بالائی بہرزی کچہ کوردیکی جوان،
گوران بہ جوانی دہلی:

گولہ بہ روژہی قززدردی چاواکال مل کہ ج وہ ستابو، سہرگہرمی خہ یال
لہ سہر قہبرہ کان، داری نہرخہ وان وہ ک بو کی تاراسہوزی ئاودامان
رولہ عہرشی پاک نہلہرایہ وہ بوگیانی مردو نہ پارایہ وہ...
(گہشتی قہرہ داغ - بہندی ۳)

کومہ لہ شاخیک سہخت وگہردنکہش

ئاسمانی شینی گرتوتہ باوہش

سہر پووشی لوتکہی بہفری زورسپی

جوگہی ئاوہ کان نیایا قہ تیس ماو

ہہرئہروئن ناکہن پیچی شاخ تہ واو... (گہشتی ہہورامان - دیمہنی ریگاہوبان)

(بہستہی دلداری) گوران باسی جوانی کچیکی کورده:

لہ ژیر ئاسمانی شینا.

لہ پال لوتکہی بہفرینا،

کوردستان گہرام

دولاو دول پیوام،

نہلہ شارو نہلہدی:

نەم دی کەس
وہ ک تو جوان بی
تو توبەس
کچە کوردیک دلی پی شادی،
وہ ک فریشتە و پەریزادی

وہ ک سەرەروی شوین ئامانج
نەزازاما، نە کرمانج،
گەرەم کوردستان،
گەرەمیانو کوستان
نە لەشارو نە لەدی...

بروانتە: روژنامە ی کوردستان ژمارە ی ۱۹۸ - ۸ رەشەمە ۸ ئەسفەند

شینى گۆران

هێمن: محەمەد ئەمین شیخوئیسلام

هەر لە بوژانەو هەتا سوژان	هەمو سوژانی شپنە: بو (گۆران)
هەر لە کوستانەو هەتا گەرمین	یەخەمان دادپەسەو تادامین
لە جزیرە هەتا کو دەریای رەش	نیە کوردیک سەری نەنابی لەهەش
لە دیار بە کرەو هەتا ورمی	شان بە قور، مل بە گوینە نیرومی
هەر ئامیدەو هەتا کوسنە	کوردە غەمناکە، چ پیاو چ ژنە
لە مەریوانەو هەتا زیبار	وہ ک زری بارە چاوی کوردی هەزار
هەر لە بوکانەو هەتا جوانرۆ	جوان و پیرینکە وە، دەلین: ئەی پروا
لە دەھوکا هەتا کوهە ورامان	هەرچی دەی بینی هەردەلی: ئامان
هەر لە زاگروسەو هەتا ئاگری	کی یە کورد بی وئە تو بلی ناگری
لە سولیمانی، هەتا سابلاخ	دیارە تیدا نیە دلی بی داخ
هەر لە بیجارەو هەتا شەمزین	کچ و کورلا و وپەری کوردشەمزین

له شـنـوـو هـه تا كو سهـنـجـايـي
 هـهـر له هـه وـلـيـر هـه و هـه تا پاوه
 له هـه له بـجـه هـه تا ده گـاـتـه سهـقـز
 هـهـر له بـتـلـيـسـه و هـه تا سـونـقـور
 له نـوسـبـيـنه و هـه، هـه تا كـهـر كـوك
 ئه و هـه يـه حـال - و هـه كـورـدي ئـيـره، و ان
 جـا، چـلـوـن دـل بـه غـهـم نـهـيـن، نـهـ گـريـن؟
 شـاـعـر ئـيـك بـو، بـهـنـرخ و بـي و ئـيـنـه
 خـاـوهـنـي بـير و زهـوق و حـيـسـس و هـهـسـت
 فـهـخـري كـورـدـانـه گـهـنـجـي نـاسـاري
 داخـه كـهـم ئـهـ و بـلـيـسـه دـامـركـا
 گـلـي پـيـدا كـرا، هـه تا دـامـرد
 پـيـم پـهـري شـيـعـر و مـؤـسـقا تـۆـران
 يا خـودـاي گـهـوره تـۆـره بـولـي مـان
 توشـي كـورـدي كـي شـادـمان نـايـي
 گـهـلي ئـيـمه پـهـشـيـو و دـامـاوه
 هـهـمـو غـهـمـبـاره، رـهـنـجـه رـوـيـه و كـز
 ژن و پـياو پـنـكـه و هـه ده پـيـون قـور
 شـپـني گـۆـران ده كـهـن، چـ گـهـوره چـ چـوك
 خـهـبـهـرم نـيـه چـلـوتـه ئـيـره و ان
 جـا چـلـوـن كـۆـري شـيـني بـو نـهـ گـريـن
 بـيـري رـونـتـر بـو زـۆـر له ئـاويـنه
 رـهـنـگ بـو نـيـوي بـنـين: «خـودـاي هـهـلـهـسـت»
 شـيـعـري شـيـرين و وـردـو ساكـاري
 كـه خـهـريـك بـو: و لـاـتـي رـونـتـركـا
 ئـهـ و گـرـهـي كـورـده واري رـوشـن كـرد
 بـۆـيـه بـرـديـانـه و هـه بـهـهـسـت گـۆـران
 ئـهـ و چـرايـهـي رـهـوانـهـدي پـي مـان
 شـيـلان ئـاوي - ساـبـلاخ - ۱۶ رـهـشـمه ۲۵۷۴

شيوهـني گـۆـران بـوگـو لـالهـي كـچـي

كـچـم، مـايـهـي ژـيـانـم، يـادگـاري
 شـهـبـابـم، نـۆـبـهـري شـيـرينـي داري
 غـهـرامـيـه كـهـم؟ دـهـوامـي عـومـري لاوـيـم
 دـلـۆـپـي خـهـويـني گـهـرمـي ئـاگـراوـيـم
 جـگـر گـۆـشـهـي عـهـزـيـم، نـوري چـاوم
 سـهـري تـالهـ ده زوي ئـامـالي خـاوم
 چـ زومـردـي كـچـم، هـهـيـهـات كـچـي خـۆم
 چـ زومـردـي، چـهـ زوكـهـوتـيـته بـن گـۆم

چ زو کہ وتیتہ گوئی عہدہم خو
 بہ ئوخہی تہر، نہ بولیوم وتم رو
 دەمی پشکوئی تیر بوتم نہ کردی
 گولالہی خوشہویست دەر له حزرہمردی
 ئەجل داد، ئاسمان داد، عەرشی خودا، داد
 حە کیم و عیلمی بە شەر، دەرمان و دەوا، داد
 کچیکم بو، کچی تەنیا کچی بەس
 ئەویشت ئاخری کوشت چەرخی ناکەس
 قەبری خاکی رەش ئەی چالی تاریک
 دەرەندەیی لاشە خوژی باوک و داییک
 لە دە ورت هەل چنیم خوشک و براباک
 کچیکم بو، ئەویشت کردە خوژاک
 چ داویکە، چ ئینسانیکە زالم
 جەهەنم ئاو ئەدەیی ئەیکەیی بە حالم
 لە بە ریه ک لوقمە گوشت، مەلکی مەعسوم
 منت پوچ کرد لە نوری دیدە مەحروم
 ئەگەر ئەی خاکی زالم ئەختارت
 نیە، ناچاریە، تویش ئەوہ یە کاروبارت
 لە کردارت ئەگەر مەسئول سە مایە
 تەبیعت هەرچی، هەتەزاتی خودایە
 بەللی هەرچی، هەچ کەس بی سەبب کار
 نابودی ئەوم مەتلوبە ئیجگار
 ئە ریزم ئەشک، ئە کیشم ئاهی بی بن
 سەلاحی عاجزی زنجیر لە گەردن

کچم خوٽوٽو نه ماوی تا بیینی
که باو کت چهن به ناسوره برینی
به توئی پی دیته وه، نه عقلی نه بری
له سه رتو کام پی خه کام نه ستوبه گری
کچم ته نیا گولم، نه شهی ژیانم
دلی شادم تروسکه ی چاوه کانم
کچم، روحم، کچم هه یهات هه یهات
چ کوچی بو؟ چ کوچی؟ وا کشومات.

بوگوران

به ناواتم چه پکه شیعری هه له به ستم
بوگورانی شاعیری جوان پهره ستم
تی ده کوشم به هیزی بیر و هه ستم
وشه پی نیه که ده بری مه به ستم
پینوسه کهم، نه ی قه له می سه به ستم
ده خیلی تو، بو جاری بگره ده ستم
هه رچهن ده کهم نه و خه یاله ی پی می مه ستم
بو م ناخریته ناو چوار چیوه ی هه له به ستم*

«جوانی بیی ناو»

قز کالی لیو نالی پرشنگی نیگا کال
نه ی کچه جوانه که ی سه رگوتا، نه ختیگ نال
نه ی کچه مانگه که ی به ده نگی چه دو
گه نه موی دم و چاو مه چه ک هه له نه گرتو

* - تاقه شیعری ناخر هی عبدالوللا گورانه.

ئەھى ئەندام و ردیلەھى نەرموئەھى ئیسک سوک
 ئەھى بەرگى ساکارت دلگىرتر لەھى بووک
 راستە من ریبوارم سەریبى ئەروانم
 بەلام واجووانى توکارى کرد، لەگیانم
 ئەلئى نەك هەریستا، عومریكى درێژە
 بەودەست و پەنجانەت برىنم ساریژە
 ئەھى كچە كاله كە جووانى تر با زۆرىن
 لە باخچەھى بەھارا گولە باخى بەرخوۆر بن
 بارەنگیان پەرداخت بى و جىيان سەرچل بى
 بەواتەھى خەلكى تر با ناویان شاگول بى
 گیانى من بوپەلى وەنەوشە پەرووشە
 كە لە ژىر سىبەرى تو و ترکان خاموشە
 لەھەمو ئاسمانا ئە ستىرەھى بەربەیان
 ئەخاتەدلى من هەستىكى سبى و جووان
 لە تەختىك هەل دەستى هەزار و یەك نەغمە
 لەھەمو یان شیرىن تر دیتە گویم زۆر نەزمە
 كانى یەكى روونى بەرتریفەھى مانگە شەو
 لە بنیا، بەلە رزەبە مروارى زىخ و چەو
 جووانترە لە لای من لە دەریای بى سنور
 شەپولى باتە بەرتىشكى روژ شلپ و هوۆر
 قز كالى لىوئالى پرشنگى نىگا كالى
 ئەھى كچە جووانە كەھى سەرگوئا نەختى ئالى
 دەربەست نىم ریبوارم، دەربەست نىم رە و تەنىم
 ئەزانى شبر زە و دەربەستى ئىجگار چىم؟

ہہرئوہی نیگاریک لہ یارم کیشر اوہ
شوخیکی نابابہ بہ لام ئاخ... بی ناو.

گولی خویناوی

-۱-

کور بروانہ: شایی یہ، چوپی یہ: لہ و مالہ
گوپی بگرہ! زورنایہ، دہ هولہ، شمشالہ
زہرد و سورتی کہل بون، ژنو پیاوہہ رایہ،
لہ و ناوہ ہہرہارہی ہہ یاسہی توٹایہ!
ساتوخوا، خیراکہ، بابر وین، دہست بگرین،
بہ کامی دلڈاری پیکہ وہہ لپہ رین!...
کچ - گول نہ بی بو سہرم، ئال چہ پکی، زہرد چہ پکی
نایہم بو زہ ماوہن، نایہم بوہ لپہ رکی!
کور کچ لہ ری جوائتا، کچ لہ ری جوائتا،
کچ لہ ری نیونینگای ہات و چوی کائتا
پایزہ، گہ لای دار رژاوہ، باغ روتہ،
گول کوانی؟ گول لیوی بہ بزہ، نہ پشکوٹہ!...
کچ - گول نہ بی بو سہرم، ئال چہ پکی، زہرد چہ پکی،
نایہم بو زہ ماوہن، نایہم بوہ لپہ رکی!
بت دایہ دل بہ من، بہ ہہ مومہ عناوہ،
دووچہ پکت ٹہ ہانی لہ باغچہی پاشاوہ!...
کور (نہرواولہ بہر خو یہ وہ بہ گورانی ٹہ لی)
باغچہی پاشالہ و بہر ناوہ،
خیلی دوشمن دہورہی داوہ،
نہروم ریگام لی گیراوہ،

نار و م: چاو کال لیم تور اوہ!
(بہرہ بہرہ لہ دی دور کہ و تہوہ!)

-۲-

کور بہ باغچہ ی پاشادا ورد گہ رام، خوار و ژور،
زہردہ بو، بو م چنیت، چنگ نہ کہ و ت گولی سور،
نازانم تہ مجادیت بو شایی و ہلپہ رکی؟
کچ - نایم، گول ماویہ تی بو سہرم سور چہ پکی!
کور (یہ خہ ی مراخانہ ترازان،)
ناتہ وی تہم زامی سہردلہم لہ باتی؟
کچ - ہہ ی ہاوار! تہ نگی دوشمنیش پیکاتی؟
را کشی تاوی سہرینیرہ سہررانم،
با بگرم بودلی، بو گولی دہ و رانم!...

گوران

پہلہ و ہری ہست و بیری گوران ہونہرو ہستیار ی تاقانہ. لہ ہیلانہ ی دہرون ہل
تہ فری و لہ ژیر عاسمانی شین و تہو پیری نہ بینراوا، کویستان و چیا سہر بہرزہ کانی
کورستان، لہ پیوہ، تہدا شینایی باخو دارستانی چروپر لہ پیش چاوی وہ ک مافورہ
راخرا بوو تا چاوکار و ہتہ ی تہ کرد جوانی بوو سہیری ہہر لاییکی تہ کرد باغچہ ی
گولان بوو، گوی بو ہہر ناہنگی را تہ گرت بہستہ بوو، نہغمہ بوو گورانی بوو لہو
کہ شکہ لانہ بہرزہ، چاوی کہوتہ شاہو: بوکی جوانی سروشت کہ لہ ژیر تارای سپی بہفرا
بزہ بوو نیشتبوہ، سہر لیوی، بہ تہسپایی بہرہ و شیوو، دولآودولہ کانی کشا، لہ لیواری
سیروان لہ سہر بہردی نیشتبوہ، سہری بہرہ و لوتکہ ی شاہو ہلبری و دہسی دایہ
نوسینگ و پیوس وقاقہ ز و چوبہ تانی جوانیدا لہ ژیر سہر دیری گہشتی لہ «ہہ ورامان» دا،
دہریایی گہ و ہری ہلرشت کہ ہہ تاہ تاییہ کہس و ہاگہ و ہہریکی نہدیوہ و نایش
بینی.

گەشتی له هه‌و‌رامانا

کۆمه‌له‌ شاخێک سه‌خت و گه‌رده‌ نکه‌ش
 سه‌رپۆشی لوتکه‌ی به‌فری زۆرسپی،
 جوگه‌ی ئاوه‌کان تیا‌یا قه‌تیس ماو:
 هاوار، هاژه‌ی که‌ف چه‌رینی چه‌م
 توله‌ری بی باریک، توناوتون پشکن
 ناو ریگه‌ ته‌ق ته‌ق، لاری به‌ردی زل
 گاسه‌ره‌و ژور، گاسه‌ره‌و خوار
 عاسمانی شینی گرتوته‌ باوه‌ش،
 به‌ دارستان ره‌ش ناو، دوگی کپی...
 هه‌ر نه‌رو‌ن ناکه‌ن پیچی شاخ ته‌واو.
 بو‌ته‌نیایی شه‌و لایه‌ لایه‌ی خه‌م!
 ری‌بوار نه‌خاته‌ نه‌ندیشه‌ی بی‌بن...
 که‌ هه‌شتا‌گه‌ردون، پی نه‌ داوه‌ تل!
 تالی و شیرینی دنیای ری‌بواره‌!...

شیوه‌نی شیر کویکه‌س بو‌گوران

نه‌ی جی نه‌زرگه‌ی یارانی خامۆش
 نه‌ی نه‌رخه‌وانی ئازیزی سه‌یوان
 میوانی تازه‌ت ته‌رمی «گوران»
 شا به‌سه‌ی گیانی تازه‌هه‌لبه‌سته
 ئاوازه‌ی لیوی فریشته‌ی ژینه
 تریفه‌ی هه‌ستی مانگی نه‌وروزه
 گیانی مه‌وله‌وی سه‌ده‌ی ئیستایه
 قیله‌ی ئارامگای تاسه‌ی دلداره
 گوران نه‌بینم، له‌ ناو جوانیا
 له‌ گوومی مه‌نگ و له‌ خو‌ر نشینا
 له‌ لوتکه‌ی سپی و نزاری چرا
 له‌ بالای به‌رزی زۆر شوخ و شه‌نگا
 له‌ بای خه‌زان و پایزی زه‌ردا
 له‌ ناو هیلانه‌ی سو‌زی بولبولا
 له‌ ناو جریوه‌ی ته‌ستیره‌ی دوورا
 میری شاعیران نه‌که‌ی فه‌رامۆش
 ئاخۆ نه‌زانی کیت بو‌ته‌ میوان؟
 گه‌وه‌ری دنیای شیعری کوردانه
 زیندووی ته‌ده‌بی چرا به‌ده‌سته
 خواوه‌ندی وه‌سفی جوان و شیرینه
 لوتگه‌ی هونه‌ری به‌رزو پی‌روزه
 په‌نجه‌ی نه‌خشاوی وردی هیوايه
 بالā ئاوینه‌ی دلی به‌هاره
 نه‌ژی له‌ ئاسو‌ی ده‌م به‌یانیا
 له‌ قژی زه‌رد و له‌ چاوی شینا
 له‌ هاژه‌ی چه‌م و قه‌لبه‌زه‌ی خو‌را
 له‌ دو‌لی کپی مات و بی ده‌نگا
 له‌ باله‌ فری پی‌په‌له‌ی هه‌ردا
 له‌ ده‌می خونچه‌ی سه‌ر پوپه‌ی چلا
 له‌ په‌نگی ئال و په‌مه‌یی و سوورا

له به رزی کیوی سهر که شکه لانا
 له نیگای مهستی ئافره تی جوانا
 له عه تری بوئن و به رامه ی باخا
 له و جوانیانه دا که وه ک وه نه وشه
 که زاوه ی شیعی به هاری گوران
 هه تا کو جوانی بژی و بمینی
 له، له رانه وه ی پهره ی گولانا
 سیا چه مانه ی لای هه ورامانا
 له دار و به ردی رپی قهره داخا
 له بهر چاوانا ون و خاموشه.
 رونا که وه کو ئاسوی بهر به یان
 گولای شیعی ئه و ئه پرژینی.
 سلیمانی / ۱۹۶۲

گوران

«له یادی بیروه وه ری چوار ساله ی کوچ کردنی یه وه»

- له مردنیا:

هه تا و ره نگی هه ل بزرکا
 خوین له چاوی ئاسو تکا...
 بوو به گره شنه ی هه وار...
 رزایه سهر گوتنه ی به هار

جریوه ی شیعی پرشنگ دار
 په پووله ی ئیسک سووکی یار
 زه رد هه ل گه را که وته له رزین
 به سه ر گولا که وته گرین...

بزهی مانگه شه وی ئاسمان
 ده نگی قاسپه ی به ره و کوستان
 له سه ر به فری لووتکه ته را...
 بو گه رمیان رووی وه رگیرا..

نیرگز چاوی سپی سوور کرد
 با... گولای دهم هه نگی برد...
 درک چه فی له وه نه وشه
 که وته هه نسک گه رووی ووشه

گه شه ی شه ونمی به ربه یان
 قژی فریشته ی شیعی جوان
 له سه ر گه لای خه م توایه وه...
 له ئه رخه وان ئالایه وه...

تہرزہی ژیر دہون و بنچک
باران نمہی تاسہی تک تک
نارہقی کرد بہ جینگہی گل...
نہ پہرانہ سہر پوپہی چل

کرپوہی زستانی ہہوال
ہہوری رپوشی روو گرزو و تال
ہیلانہی بولبولی شیوان
بہ سہر سامالاً نہ یگرمان

۲۔ لہ یادیا:

لہ پہ پوہی ناو باخہوہ
لہ ہہنگہ زہردہی شاخہوہ
بو گولالہی کہ ژوو نزار
بو سہر گہ لاو بوگوی روبرار

لہ جوانانی بی ناوہوہ!
لہ ونہوشہی خزاوہوہ...
بو شوخ و شہنگی دہرکہ وتوو
بو گولہ باخی سہرکہ وتوو

لہ قزی زہردی خاوہوہ
لہ سہر کولمی گہ شاوہوہ
بو سہر لیوی نہرخہ وانی
بو چاوی شینی ناسمانی:

بہ گوی یہ کا ئہ چرپینن..
لہ و شانہ ملوانکہی ژین
شعیری «گوران» نہ خویننہوہ...
بو کردگار نہ ہوننہوہ...

ہہستی ناسک و جوانی گوران

ونہوشہ سہرکز و بی رہنگ مردوہ و خاموشی پرمانای ژیانہی نہ ماوہ، تہ نانہت
سیہری توترکیش بہ سہریانہ کشاوہ؛ ہہ وریکی بوڑ و چلکن بہ فری سہر کہلی
داپوشیوہ و جریوہی نہستیرہش و ہہر چاو ناکہ وی، مانگہ شہ ویش وا بہ یینیکہ کہس
تریفہی نابینن۔ تہم و تاریکی سہر کانیاوی رونی راناگیردری۔ بہری بہ یانی ناسوی
ہیوای روناک کردوتہوہ۔ فریشتہی عہشق و جوانی بالی شکاوہ و ملوانکہی شیعری
جوانی بچراوہ و بہ راستی شانوی سروشتی کوردہ واری جیلوہی نہ ماوہ۔ بوچی وایہ! چ

قہ و ماوہ؟ بہ راستی تہوانہ نہ ماون یا کہس نایابینی۔ بہ لئی دیارہ تہو چاوه ورد و جوانینہ نہ ماوہ کہ تہو جوانینانہ بینی، وہ تہو گوئی ناسکہ نہ ماوہ کہ لہرہ و شنہ و خشپہ، پەردہ کہی بلہ ریٹتہ و ہہستی بکا۔ داخی گرانم تہوہ گورانہ نہ ماوہ۔

تہو چاوانہ کہ جوانیہ کانی کوردستانی تہ بینی، تہو جوانینانہ کہ لہ ناخی سروشتی کوردستان دایہ و ہہمو کہس نایابینی؛ تہو چاوانہ کہ لہ تہلی و ہنہ و شہی خاموشی زبیر سیبہری توترکا، کہ لو و تکہ ہہرہ بہر زہ کانی ہہ ورامانی تہ بینی ٹیستا نوستووہ و خاک و خول دایوشیوہ۔ تہو گوئیہی کہ دہنگہ نہرمہ کانی سروشتی کوردہ واری پی جوان بوو، ٹیستا پرہ لہ خاک۔ تہو گیانہ بہ نرخہ کہ لہ گہل بولبول و توویزی تہ کرد و لہ خاموشی تہلی و ہنہ و شہ پەروش بوو، ٹیستا خودا عالم لہ کام عہرش تہ سوئی داوین۔ گوران بہ راستی شاعیر و ہہستیاری بی ویتہی شیعری کوردی بوو، گوران لہ شاعر دا ہیچ شتیکی نہ ویزراوی، لہ شاعر دا، نہ ہیشووہ تہوہ، ہیچ دیمہ نیکی جوان نہ ماوہ کہ باسی نہ کردبی۔ بہ لام تہو دیمہ نہ کہ گوران سہرنجی تہ دا ہہر تہو دیمہ نہ جوانیہ کہ سالہای سالہ ہہر بووہ و کہس پی نہ زانیوہ یا باسی نہ کردووہ۔ گوران تہو شتانہی ہہست تہ کرد کہ لہ ناخی سروشت دا ہہیہ۔ بہ راستی روی کام گوئی شین و مہنگہ یا کام داری شوخ و شہنگہ کہ بہ چریکہی بہستہ کانی گوران نہ لہ راہیتہ وہ، یا کام شاخی سہخت و بہر زہ کہ لہ سوئی موسیقای شیعری گوران نہ کہ و تبتہ بوومہ لہر زہ و ہہژان، ناخی کام ناسمانی بی بنہ کہ ہہناسہی سیحراوی گوران پر لہ شنہی نہ کردبی، یا خو کام دہریای زور قولہ کہ بنی لہ لہرہی لیو و خشہی فہلہ می گوران بہ جوولہ جوولہ نہ کہ و تبتہ۔ گوران کہ سہری ہہلیناوہ جوانترین تہستیرہی ناسمانی دیوہ و کاتی لہ باخچہ دا گہشتی کردوہ جوانترین گولی بہ ہاری چنیوہ۔ لہ گہروی شمشال و لہ تہلی کہ مان گہلی ناوازی جوان ہہلساوہ، بہ لام دہنگہ نہرمہ کان زورتر سہرنجی گورانی راکیشاوہ۔ لہ چاوی نافرہ تیکی جواندا زورتر لہ رہشی چاوی، تیشکی نیو نیگای گورانی مہست کردوہ۔

وادیارہ تہو جوانیہ کہ گوران لہ دیمہنی جوانی خوشہ ویستہ کہی دائہ بینی ہیچ جوانیہ کی تر بہ و پایہ لہ جوانیدا نہ گہ یشتیت، چونکو تہلی:

کام تہستیرہی گہش، کام گولی کیوی؟ نالہ وہ ک کولمی، لاجانگی، لیوی؟

کام رہشی، ئه گاہه ره شیی چاوی؟ برژانگی؟ بروی؟ ئه گریجهی خاوی؟
 کام به رزی جوانه وه ک به رزی بالای؟ کام تیشک ئه گاته تیشکی نیو نیگای؟
 کام تاسه، کام مهیل، کام چاوه نواری ته لیسماییه وه ک هی دلداری؟
 له وه سفی جوانی داگوران ئه وه نده به دهسه لات بووه که یارمه تی له هیچ شتیکی تر
 جیا، له وه سفکراوه که ی بو وه سف وهرنه گرتووه. گوران ناخی جوانیه که ی هست
 کردوه و بو به یانی ئه و جوانیه تاراده به کی و اشاره زا و پر دهسه لات بووه که خوینتھری
 هوتراوه کانی به ئاسته م ئه و هه مو جوانیه هست ئه کا. وه کو ئه زانین له ئه ده بی پیش
 گوراندا هه مو جوانیه ک به وشه ی جیاواز له و جوانیانه به یان کراون. بو ویتھ ی لیوی ئال
 به خویتی دلئی ناشق یا یاقوت وه سف کراوه. گوران ئه گهر و بستو و یه تی جوانیه ک به یان
 بکا وازه ی وه های دهس نه که وتووه که ئه و جوانیه ی پی بناسیتی له موسیقا یارمه تی
 وهرگرتووه و ئاهه نگیکی به شیعره که ی داوه که خوینتھر به هوئی ئه و ئاهه نگه وه
 مه به ستی گوران هست ئه کا. له وشه ی شیعره کانی گوراندا تونیککی تایه تی هه یه که
 ئه گهر باسی شتیک بکا بی ئه وه به یانی زورتری پیویست بی مه به سته که ی دهر ئه خا،
 گوران به راستی مهیل و تاسه ی کوردی بو شیعر، پاراو کرد. هوتراوه کانی گوران
 زنجیری شیعی کوردی کوتی بچری، ههروه کوو ئه ورووی کورد که هیچ قه ی دو
 به ندیک قبول نا کا. گوران شیوه ی ژبانی کوردی به زمانیکی سحرای به یان کرد.
 گوران شاعیری هه مو و چینه کانی کوردستان بو، شایی و خه می هه مو و چینه کانی به
 وشه تایه تیه کانی خو به یان کردووه. به راستی گوران کو مه ل و کو مکار ناسیکی پسپور
 بوو که ناخ و بنی نه ناسراوترین کو مه ل کانی کوردی سه رنج داوه. له شیعی داکه باسی
 ژبانی شوانیک ئه کا تابلویه ک له بهر چاومانا دانه نی که هه مو و شتیکی ئه و ژبانه ی
 تیدایه، ته نانه ت رهنگ و موسیقای ئه و ژبانه شی تیدا ئه ییری و ئه ییستری. کاتی که باسی
 سوژی شمشالی دهر ویشیک ئه کا سوژی شمشاله که له توئی شیعره که ی دایه. پیاو که
 «گه شتی قه ره داخ» و «گه شتی هه ورامان» ئه خویتیته وه خوی له و گه شتانه دا به هاوری
 گوران ئه زانی. گوران که باسی دیمه نیک ده کا هه مو شتیکی ئه و دیمه نه هست ئه کا،
 ئه وه یه که خوینتھری شیعره کانی به جاری ئه یینی و ئه بیسی و بون ئه کا. گوران له عه شق و

ئاواتی شوانیک وەها ئەدوئێ کە خویتهر پێی وایە شوانە کە یە، کە دەروونی بە کۆلی بووت هەلته ریژێ.

گۆران لە سروشتی ئافره تدا جگه له و جوانیه که ئەوی سەرمەست کردووە شتیکی تری زۆر بە لاوه گرننگ بوووە کە لە شیعەرە کانییدا خوشە ویستە کە ی پێ رازاندووتەو، کە سەرسەختی ئافره تە کە یە لە پیناوی دلداریدا. گۆران ئەو جوۆرە عیشووەی تیکەل لە گەل سەرسەختیدا بە یە کینک لە خووە سروشتیه کانی ئافره ت زانیووە و ژنی پێ ئەو زیوهره، بە لاوه جوان نه بووه. چلوتیه تی ژیان و مردن و هوئی له دایکبوونی مروف پرسیاریکی گرننگ و شایانی بیرلینکردنه وە بووه بوگۆران و بە واتە ی خوئی هەر کام لە و پرسیارانە بە نه و عینک یە خە ی ئە گری، هەر کام جوۆری دیتە پیشی و هیتە له و پرسیارانە سزانه کیشی کە ئەلی:

ئە میان یە خە مان ئە گری
 ئە میان یە خە مان ئە گری
 ئە میان یە خە مان ئە گری
 ئە میان یە خە مان ئە گری

بێ گومان، وە کۆ هە مو مروفتیک ئە و موعە ممایە بوگۆرانیش پێ جواب مابو. تاو ه کۆ دەستی پر هیزی ئە جەل ئەوی لە بیر کردنه وە رزگار کرد. بە لام ئە گەر سەرنجیکێ تایبە تی لە ژیا نی گۆراندا بدە یین بو مان دە رته کە وئێ کە گۆران لە ژیا نی خوئی دا رینگایە کی وە پیش گرتبو، کە لە لایە کە وە جوابی بە و پرسیارانە دابوو وە، لە لای تر وە خوئی بە و کارە دلخووش کردبو. رینگای گۆران لە ژینی دا خزمە ت بە گەل بوو، کە بو بە دیهیتانی ئە و مە بە سته جوانه ی خوئی ئە دە ب و شیعری کوردی بووژانده وە و ئامانجە کە ی بە دی هات و ئیستا لە کوشکی ئارامیدا سەرخووشی بادە ی خە باتی گە لە کە یە تی کە شوکرده و له تی. کورد، ساز دراو ه.

گۆران هونە و هە لبه سته کانی بە کوردیه کی پە تی نووسیو ه. هەر یە ک لە وشە کان مە عنایە ک دە رده خە ن کە ئە و مە عنایە زۆر جار بە چە ند جو مله ش بە یان نا کری. قودره تی بە یانی گۆران بە کوردیه کی پە تی، و ته ی «سو ه ن» مان وە بی ر دە خاته وە کە دە لی «زمانی کورده کان هیتیکێ ته بیعی هە یە بو دەر پینی مە بە ست.» لە گە ل ئە و واژه جوانه کوردیانه، گۆران ته رکیباتیک بە کار دیتی کە تایبە تی خو یه تی:

«شاری پەنجەرە و دەرگا داخستوو»، «وێ كێ یە كێ گیاندار و بێ گیان تیا نووستوو»، «تالیک دواکە وتوو»، «رینگای هیوانیشاندەر» و ...

دەلێن گۆران تارا دەیه ک له شیعری ئینگلیزی و ترکی ئیلهامی وەرگرتوو. ئەو بەیرو برۆایە کێ دروست و راستەقینە نییە، چونکە هەلبەستە کانی گۆران بێجگە له یە ک دویە کبان گشتی باسی کورد و ولاتە کە یە تی. شیۆی هەلبەستە کانیشی له هیچکۆی لاسانە کراووە، چونکە هەر وە ک دیتمان شیۆ کانی گۆران له شیۆ دا، هەر ئەوانەن کە سەدان سال لەمە و پێش له چریکە کوردییە کاندای پێک دەهێنرا، و ئەو زەمان شیعەر و ئەدەبی کوردی یە، تەنیا له بیرو کوردی ئاوی دەخوار دەو، هەر وە ک ئێستەش زووتر وایە. وێچوونی شیعری کوردی وە شیعری ئێستە ی گەلانی تر کە دەیانەوی له بەندی قەوایدی عەر ووزی رزگاریان بێ، نابێ ئەمە بخاتە سەر ئەو گومانە کە شیعری کوردی لاسا کراووە ی شیعری وانە!

هەرچەن ئە کەم، ئەو خە یالە ی پێی مەستم
 لێ کدانەو ی دەرون، قسە ی زمانم
 ئەمویست دەرون بکرایەو، وە ک توومار
 دەرکە و تاییە: ئاوات، هیوا، خە و بینین
 دەرکە و تاییە: مانای مەنگی دەریایی
 دەرکە و تاییە ئەو دنیا یە کە شیعری
 زەر دە خەنە ی بێ ئاوی تەنە ی دەم و چاو
 بەلام ئەفسوس کە ئەو شیعەرە جوانانە
 لەناو وە ئە جریوینن، ئە خوینن
 سەرچاوە: کتیبی ژیناوەری زانیانی کورد... پەرە ی ۶۱۳ تا ۶۴۴ بە قەلەمی
 (شەپۆل) چاپی ۱۳۶۴ هەتاوی چاپخانە ی مەهارەت، تاران. ئەم باسی گۆرانەم
 بە کوردی و کورتی له زانکۆی ناوگەلانی له شاری قەزوینی ئێران بوژانینخووانی کورد،
 له روژی یە کەمی سەرماوەز - ی سالی ۱۳۸۵ هەتاوی خوێندەو (شەپۆل).

چهند نوکتەى وردى مروڤانى كوردى

تیی روانی و بیگردنه وه ۱ - له کاتی شه‌ری تورکی عوسمانی و روسی ته‌زاری، تورکی عوسمانی به‌ عه‌مدشه‌ری خو‌ی هیتاوه ته‌نیومال و نیشتمان وزیتدی کورد و کوردستان، تا به‌ شه‌ری خو‌ی و روس، کورد سه‌رقال و سه‌رگه‌رم بکا، نه‌وه ک، کوردراچهنی و وه‌خه‌وه ربی و به‌ ک بگری و ماف و حه‌قی خو‌ی بخوازی و خو‌ی له‌بن ده‌س تورکی عوسمانی رزگار و سه‌ربه‌خو، رابگری، میژو، ده‌لی: تورکی عوسمانی، هه‌رله‌وترسه، نه‌یشی ویزاله‌گه‌ل ئه‌ لمانیه‌ کان په‌یمانی به‌ کیه‌تی شه‌ریه‌ دزی روس مۆربکا، نه‌ باداروس له‌ توله‌ دایارمه‌ تی کوردبدا بو‌سه‌ ربه‌خوبونی کورد. ۲ - ده‌لین: له‌ نیوان کامیاران و سنه‌ له‌ نیوان روس و هه‌ندی عه‌شایه‌ری کورد، شه‌رخوشبوو، له‌شکری نیازخان و نازادخانی کوردله‌ شکری روسیان تی‌شکاندو چهند سه‌ربازوسال‌داتی روسیان به‌ یه‌خسیرگرت، جاسوسانی ئه‌لمانی، به‌وخه‌به‌ره، ده‌زانن و خو‌ده‌گه‌ینه‌ نازادخان و نیازخان و داوایان لی ده‌ که‌ن و ده‌لین: به‌ هه‌ر قیمه‌تیک بو‌وه، ئه‌و دیله‌ روسانه‌یان بده‌نی، ئه‌و ۲ کورده‌یش ده‌لین: ئه‌و سه‌ربازه‌ دیله‌ روسانه، ناموسی ئیمه‌ی کوردن، به‌ هیچ قیمه‌تی نایده‌ یه‌ده‌س نیوه‌ . ئالمانیه‌ کان ناچاربه‌ ده‌سی خالی ده‌ گه‌رته‌وه‌ و پیاری روسیان پی نادی، ئه‌مه‌خو‌ی باش ده‌سه‌ لمینی که‌ نه‌ته‌وه‌ی کورد، نازادبخوازه‌ و حه‌ق و مافی به‌ره‌ی به‌شه‌ری له‌به‌رچاوه‌، مافی به‌شه‌ رریعایه‌ت ده‌کا، کاروئاکاری جوان و مروڤانه‌ی نازادخان و نیازخان، خو‌ی جوان‌ترین به‌ لگه‌یه‌، که‌یه‌ خسیره‌ روسه‌ کانیان نه‌دا به‌ده‌س جاسوسانی ئه‌لمانیه‌وه‌ که‌ چی روس له‌وپه‌ری دنیاوه‌ به‌له‌شکوه‌ وه‌هیرشی هیتابوو ته‌نیومال و نیشتمانی کوردو کوردستان و شه‌ری پی ده‌فروشتن، به‌لام ئیمه‌ دیتمان حوکومه‌تی یوتانی خاوه‌نی سوقرات و بوقرات! چلو‌ن ئاپو (عه‌بدوللان ئو‌جه‌لان) یان دابه‌ ده‌س هه‌تیوه‌ کانی تورکی عوسمانی ۳ - له‌ ئه‌فسه‌رانی قیامی خو‌راسان چهن که‌ سیان بیره‌ وه‌ری خو‌یان نویوه‌.

تفریشیان و ئیحسانی و زه‌ربه‌خت ئەم ئەفسه‌رانه له‌بیره‌وه‌ری خویندا رایانگه‌یانده‌وه: که ئیمه‌ دوای ئەوه‌ی چوینه‌ لای بارزانی و په‌نامان‌گرت، له‌شاری شنۆ، زۆر جارن به‌جلکی کوردی‌یه‌وه له‌ خزمه‌ت ژهنرال‌ مسته‌فا بارزانی و شیخ ئەحمه‌دی بارزانی داده‌نیشتین، هه‌رجارنه‌جاریتک، سه‌روکه‌ له‌ی پیاوی شای ئێران به‌ناوی سه‌ره‌هنگ غه‌ففاری نیوتیک، په‌یداده‌ بوورای ده‌گه‌یانده‌ شاداوا‌ی ئەو ئەفسه‌رانه، ده‌کا، دیاره‌ئه‌وئیمه‌ی له‌ به‌رانه‌ دیوو نه‌یده‌ ناسین، ژهنرال‌ مسته‌فا بارزانی و شیخ ئەحمه‌د بارزانی به‌ حوزوری ئیمه‌له‌وه‌ لأم‌داده‌ یان‌فه‌رمو ئەوئەفسه‌رانه‌ په‌نایان بوئیمه‌ هیناوه‌ و ناموسی ئیمه‌ن قه‌ت ئەو ئەفسه‌رانه، به‌ ئیوه‌ ناده‌یته‌وه، ئاماده‌ین، چهند که‌س له‌ کورانی به‌ماله‌ی بارزانی، له‌باتیان، به‌ئیوه‌ بده‌ین، به‌لام‌ قه‌ت ئەوئەفسه‌رانه‌ ناده‌ینه‌ ده‌س ئیوه، نایابه‌ لگه‌له‌مه‌ جوانتریو‌ نازاد‌یخوازی هه‌یه‌تۆ سرنج‌بده‌چهن به‌ جوانی نیشان ده‌دا، که کورد مرو‌دۆسته‌ و حه‌ق و مافی ئینسانی له‌به‌ر چاوه‌وریعیه‌تی حه‌ق و مافی خه‌لکیش ده‌کا، جاهه‌رله‌به‌ر ئەویه، ئە و مارزوزالمانه‌ی وازاته‌ن ناتوانن حه‌ق و مافی مرو‌له‌ به‌رچاوبگرن و له‌گه‌ل نازادی و نازادیخوازی ناگونجین و ناخونجین. دین کوله‌وه‌ژ، بو‌کوردان ساز ده‌ده‌ن، کوله‌وه‌ژ، ته‌نوری پی‌ده‌ شیوینن، سه‌ره‌ که‌ی گرده‌گری جابۆته‌وه‌ی، بی‌کوژیتنه‌وه، سه‌ره‌ که‌ی ده‌که‌ن به‌ نیو‌خوله‌ میشدا، سه‌ری کوله‌وه‌ژه‌ که، به‌و ناگرگرتنه‌، ده‌سوتی و ره‌ش ده‌بی، چون به‌ ئاوره‌ که‌ سوتاوه‌وره‌ش هه‌لگه‌راوه‌. دیاره‌ ئەوانه‌ی ته‌قه‌مه‌نی له‌خو ده‌به‌ستن و ده‌چن مو‌سولمانان به‌ فیرو‌ده‌ کوژن ئەوانه، نه‌ ئینسانن و نه‌ موسولمانن، ئەوانه‌ کوله‌ وه‌ژی سه‌رره‌ شی نیوته‌نورن، رویان له‌قاپی خوداولای به‌ره‌ی مرو‌، ره‌شه‌و مه‌حکوم و نابودن.

۴- کورد، ده‌بی‌یه‌کبی‌ویه‌ک‌بگری‌ تاسه‌رکه‌وی و کاره‌ساتی هه‌ولیریش کوردی له‌یه‌ کبون‌زۆرنیتریکتر کردۆته‌وه، ئیمه‌ میسالی‌ک دینینه‌وه، تاجوان فایده‌ی وه‌حده‌ت و یه‌کیه‌تی، نیشان بده‌ین، تۆ له‌ نیوه‌راستی مانگی هاویندا، له‌ نیوه‌ رو‌دا، سیغاریتک له‌ به‌

رتیشک و نوری گوئی روژ، رابگره، هه رچی جگه ره که، بهرزو بلیندیشی بکه یته وه، جگه ره که، گر ناگری و سیغاره که، ئاور ناگری و دانایسی، به لام ئه گهر، زهره پینیک، له بهر گوئی روژ له نیوه راستی روژدا، رابگری، ئه نیرزی نوری روژ له خویدا کوڊه کاته وه جائه گه رسیغاری، وه به رگری، دای ده گیر سیئی و جگه ره که، ئاورو گر، ده گری، نه ته وهی کورد، ئه بی وه ها یه ک بگری و وه حدهت پهیدا بکا، که دژو دوژمنان، نه توانن، نفوزیان تی بکهن، تا ئاسان به مافی ره وای کورد و کوردستانی خوئی بگا.

۵- دیاره به ده رکرانی حه مه ره زاشا، له ئیزان وله کون ده ره ئیانی صه دام حسین و ئه وه که په تیان له ملی خست و شه قیکیان تی هه لداو خنکاندیان و مردنی بو مه دیه ن له ئه لجه زاير که توشی نه خو وه شیکی واهات نه جاسه تی خوئی ده خوارد.

ئه وه یه خوداده فه رمیی: (و کذالك نجزي الظالمين). یانی ئاوا توله ی مه زلوم و ستم لیکراو، له زالمان و مارزان، ده ستیته وه - کوردیش ده لی: (خودا توله ی بزنی کوله له بزنی شاخدار، ده ستیته وه) یاده لی: «ئاش به نوره یه. نوره ی ئیمه ش دی ئیتره یه قین».

خودایش فه رمویه تی: (و تلک الايام نداولها بين الناس) - به نه مانی ئه وسی مارزوزالمانه، ده ر وازه ی ئازادی بو نه ته وه ی ئازادی خوازی کورد، کراوه ته وه. به تایهت که سه لمیندراوه، نه ته وه ی کورد، حه ق و ماف خوازه و هیرش و دا کیر که رنیه و مافی ئینسانی له بهر چاوه و حه ق و مافی به ره ی به شه رده پاریزی و ریعایه تی ده کا. یه ک له و نمونانه ژه نرال مسته فا بارزانیه که که له سه ر مال و نیشتماتی با و با پیرانی دانیشبو و دوژمن به و په ری بی روحمی هیرشی ده کرده سه ری و به ناگروئاسن، کوردی ده کوشت و کوردستانی ویزان، ده کرد قهت بارزانی و بارزانیان هیرشیان نه برده سه رماله عه ره بی، بیکوژی یا مالی ویران بکا، به لکوله مال و نیشتمانی خوئی به ره وانی و دیفاعی ده کرد و به س ۶ - ئیحسانی له بیره وه ری خویدا ده نوی: ئیمه ئه فسه رانی قیامی خوړاسان که په نامان به بارزانی بردبو، له کاتی بو مبارانی ره ژیمی په هله وی و تورکی

عوسمانی، دیتمان ژن و منال و پیاوی پیرو نهخووشی بارزانیان، چەند شپرزە ولیقە و ماون و هەناسەساردن، بی‌تان و بی‌ئاو لە نیوۆتە و جیا پر بە فروسەرمایە، زۆر لە دەردۆمە یەنە تابوون. ئیمە لیبراین. لەوە زیاتر نهینه سەرباری ئەوان و ویستمان بروین. ژەنرال مستەفا بارزانی فەرموی: دە تانەوئ بوکوئ بچن؟ لەمن باشتر و دلسووتر تان بوپە یدانابی، لای من بمیننەو، ئەگەر قەرارە لە برسایمەین لە بەرامن دەمرم جائیو. ئەگەر بە گوللە بکوژرین ئەو لە من دە کوژریم، جائیو، لای ئیمە بمیننەو، هەمومان پیکە وەسەرمان، لەسەر بەردی دادەنن و چارە نوسمان تیکە لاو، یە کترین دە کەین، پیکە وە دەمرین، بمینن پیکە وە زیندو دە میننەو. لەدوایی دا ئیحسانی دەنوسی: تو خودالەم قسانە ی بارزانی جوان ورد بنەو، خویمان بەو هەموکەند و کو سپەو کە چی چلوئ مروفانە لە گەل ئیمە رەفتاریان دە کرد، تا کەسی وە ک بارزانی بە رەنج و جەنگەو، لە نیو بە فروسە رماو بووران گیرنە خوالە واتای ئەو قسانە ی بارزانی حالی نابی، ئەم قسە چەند پرە لە صەفا و صەداقەت، پیکە وە، سەردە کەینە سەربەردیک، پیکە وە دەژین، پیکە وە دەمرین. بارزانی پیمان دەلی: ئەگەر لە برسایمەین لە بە رامن دەمرم، ئەم واژانە چەن جوان، بە راستی و دروستی لە زاری موبارە کی بارزانی دە هاتنە دەری.

سەرچاوە: کتیی بیروەری قیامی ئەفسەرانی خوڕاسان عەلی ئەسغەر ئیحسانی چاپی ئەو لە سالی ۱۳۷۸ ی هەتاوی تاران پەرهی ۲۰۷ و... کوردو پە راکەندە گی ئەو لە گۆستەرە ی ئیران زەمین، حەیدەر بەتویی، چاپی ئەو لە ۱۳۷۷ هەتاوی خوجەستە - تاران - بیروەری تەفرشیان وزرە رەخت.

لێکۆلینه‌وه‌یه‌ک‌له‌سه‌ر‌شیعری‌گۆران‌بۆ‌ده‌رویش‌عەبدوللا

ئەو‌ه‌که‌هونه‌روه‌ری‌به‌رێز‌عه‌لی‌خیره‌دمه‌ند‌به‌شارام‌نازری‌را‌گه‌یان‌دبوو،‌له‌نادری‌كوپت‌گه‌رئ‌له‌باتی‌گۆرانی‌وتن‌با‌بروا‌کاریکی‌دیكه‌بۆ‌خۆی‌بدۆزیتسه‌وه^(۱)،‌منی‌خسته‌بیر‌ئەو‌هۆنراوه‌ی‌گۆران‌که‌رووی‌قسه‌ی‌له‌ده‌رویش‌عەبدوللا‌یه،‌له‌فۆلكلۆری‌كوردیدا‌گرنگیه‌کی‌تایبه‌ت‌په‌یدا‌ده‌كا،‌په‌ندیکی‌پنشینانی‌كوردی‌ده‌لئ: «زۆتری‌خه‌لك‌عه‌قلیان‌له‌چاویان‌دایه»‌که‌هه‌موومان‌ده‌زانین‌ئهم‌قسه‌یه‌راسته.‌هه‌موو‌چاویك‌ده‌روانی‌و‌ده‌بینی،‌به‌لام‌دیتیان‌وه‌ك‌یه‌ك‌نیه،‌زۆریه‌ی‌خاوه‌ن‌چاوه‌كان‌بۆ‌شت‌ده‌روان‌و‌شت‌ده‌بین‌و‌دیتنه‌که‌یان‌له‌سه‌ر‌رواله‌تی‌شته‌که‌وه‌ده‌ویستیت‌و‌قه‌بوئی‌ده‌كاو‌وه‌دوای‌ده‌که‌وئ.‌به‌لام‌هیندیك‌چاوی‌تیژو‌وردبین‌هه‌ن‌که‌به‌رواله‌تی‌شته‌که‌به‌س‌ناکه‌ن،‌پشت‌و‌ئەو‌دیو‌وناخی‌شته‌که‌ده‌بین‌و‌تی‌ده‌روان‌و‌لئی‌ده‌کۆلنه‌وه.‌ده‌توانین‌بلین‌که‌گوێچکه‌ش‌وه‌كو‌چاو‌وايه،‌یانی: «زۆریه‌ی‌خه‌لك‌عه‌قلیان‌له‌گوێچکه‌یان‌دایه»،‌هه‌رچی‌ده‌بیس‌وه‌ری‌ده‌گرن‌و‌قه‌بوئی‌ده‌که‌ن‌و‌به‌کرده‌وه‌ش‌ده‌یکه‌ن.‌به‌لام‌هیندیك‌گوێچکه‌ی‌به‌هه‌ست‌و‌قوول‌هه‌یه‌که‌ته‌نیا‌به‌ده‌ق‌و‌رواله‌تی‌بیستراوه‌که‌به‌س‌ناکاو‌ته‌واوی‌لق‌و‌پۆپ‌و‌رایه‌ل‌و‌پۆی‌بیستراوه‌که‌ش‌ده‌بینی،‌سه‌رنج‌ده‌داته‌به‌ره‌می‌بیستراوه‌که‌وه‌ده‌یداته‌به‌ر‌جیکه‌ته‌و‌لۆکه‌نه‌رمه‌که‌ی،‌له‌په‌مۆ‌دانه‌که‌جۆی‌ده‌کاته‌وه‌و‌به‌بای‌عه‌قل‌شه‌نی‌ده‌كاو‌كاو‌دانه‌ویلله‌که‌ی‌له‌یه‌ك‌جۆی‌ده‌کاته‌وه،‌به‌بیری‌تیژو‌وردی‌شانه‌ی‌ده‌كاو‌سه‌رۆك‌و‌بنۆك‌و‌سه‌ر‌کۆزه‌ری‌ده‌گرئ‌و‌خه‌وشه‌که‌ی‌جۆی‌ده‌کاته‌وه‌و‌هه‌ر‌کامینکیان‌له‌جیگه‌ی‌تایبه‌تی‌خویدا‌داده‌نی.

ده‌لئین: «ماسی‌له‌سه‌ره‌وه‌ده‌گه‌نی»،‌هه‌ر‌له‌به‌ر‌ئهمه‌یه،‌ئه‌وانه،‌ئه‌وانه‌که‌ده‌یانه‌وی‌ته‌وه‌و‌گه‌ل‌و‌خه‌لكینک‌بگه‌نیتن،‌سه‌رۆکه‌كان‌و‌ده‌سه‌لاتداره‌كان‌ده‌گه‌نیتن،‌ئه‌گه‌ر‌ئهمانه‌گه‌نین‌ئیترو‌ه‌كو‌خۆره‌ته‌واوی‌خه‌لكه‌که‌ده‌ته‌نیتته‌وه.

ئیمه‌چه‌ندین‌جار‌له‌م‌په‌یوه‌ندیه‌وه،‌رامان‌گه‌یان‌دوو،‌که‌دژو‌دوژمنانی‌ئیسلاام‌و‌قورئان‌و‌ئه‌وانه‌ی‌که‌دژی‌فه‌ره‌نگی‌ره‌سه‌نی‌كوردی‌و‌خۆمالین،‌خه‌ریکن‌ئیمه‌وا‌باربه‌یتن‌که‌هه‌ر‌گۆی‌بده‌ینه‌فه‌ره‌نگ‌و‌داب‌و‌ده‌ستور‌و‌ساز‌و‌ئاوازی‌نامۆ‌ولاوه‌کی‌و‌چاومان‌له‌بیگانه‌بئ‌و‌له‌لایه‌کی‌دیكه‌وه‌له‌فه‌ره‌نگ،‌خو‌و‌ئاكاره‌جوان‌و‌رازاه‌کانی‌خۆمالی‌كوردی‌خۆمان‌دوو‌ره‌په‌رێز‌راگرین‌و‌ئەو‌داب‌و‌ده‌ستوره‌سه‌ن‌و‌جوانه‌ی‌باووباپیرانمان‌له‌بیر‌بچیتته‌وه‌و‌ته‌نانه‌ت‌جل‌وسپپالی‌خۆمالی‌كوردی‌نه‌که‌ینه‌به‌ر.‌جا

ہر لہ بہر تہمہ بوو کہ تاغوتی تہوہل (رہزاخان) کہواو پاتولی کوردی کہ جلی نوپڑو دینہ، لہ خہلکی قہدہغہ کردو دہویست موسلمانانی کورد فہرہنگی مہتاب بکا، لہو سہردہ مہدا، تہ گہر لاویک یا ژنیک سہرتا پیا سیالی فہرہنگی لہ بہر دا بوواہ، پینان و ابوو کہ زور پایہ بہرز و بہرپزہ، تہ گہر لیباسی خو مالی کوردی لہ بہر دا بوواہ، دہیانگوت کہ زور و ہ پاش کہوتوہ، واتہ: پیشکھوتخوازی و وہ پاشکھوتویی، بہ گوپڑہی لیباس دیاری دہ کراو بہم لہونہ دہیانویست کہ فہرہنگی رہسہن و باوی خو مالی کوردی لہ بیری خہلک بہرنہوہو فہرہنگی ہرزہی بینگانہ و نامو لہ جیی تہو داتین.

ہہروہ ک دہزائین تہو گشتہ چاوه، تہو دیمہنانہ یان دیبوو و تہو گشتہ گوپڑہی تہو ہہموہ موسیقا لاوہ کیانہ یان بیستبوو، بہ لام کہم گوپڑکھی تیژو بہ ہہست وہ کو (عبداللہ گوران) بہ وردی لہمانہ تیگہ یشتوہ، تہم دیتن و بیستہ روا تہدی خہلک، دہ بیتہ ہوی چ بہ لاو مہینہ تیک؟ مہ گہر ہہر خوا خوی بزانی.

لہ لایہ کی دیکہوہ، ہہموومان دہزائین کہ کہ سیکی وہ ک (تہقی زادہ) کہ سہردہ میک لہ ئیراندا دہ سہ لاتدار بوو، کردہوہی رہزاخانی کاویژ دہ کردہوہو گوتی: «ئیمہ دہ بی سہرتا پیمان فہرہنگی بی، تا ببینہ ئینسان، چون تہقی زادہ نوکری بینگانہ بوو، ئینسانی بہوہ دہزانی بینگانہ و فہرہنگی مہتاب بی.

تہو ہہموو گوپڑہی، قسہ کانی تہقی زادہ و موسیقا و ساز و ئاوازی نامویان بیستبوو، بہ لام کہم گوپڑکھی قول و وریا و تیگہ یشتو و پیگہ یشتو، بہرہمی تہمانہی لیکدا بووہو، تہ گہر جوان وردببینہوہ ئیستیمار و چہوسینہران وشہرہ لایسینہران بو تہوہی بتوانن فہرہنگی نہ تہوہیہک لہ نیو بہرن، تہم بہرنامہ یان بہ نیو دہ سہ لاتداران و بہناو روشنبیران دا بلاو دہ کردہوہ، تہوانیش لہ ریگہی چاوو گوپڑکھوہ تہوہ یان وہ کو چاوه قولکھو گوی رہ پہ دہ خستہ نیو خہلکی و پہ تاکہ، ہہموو کہ سیکی دادہ گرت.

تہم پہ تاییہ بہ تاییہت لہ رہ ژیمی پہ ہلہوی ہہموو لایہ کی ژیانی تہنیہوہ، ہہر لہ جل و بہرگ و کہوش و شتی خواردہ مہنیہوہ بیگرہ تا دہ گاتہ فہرہنگ، رامیاری، موسیقا، چریکہ، بہیت، ہونراوہ، پہخشان و ہونہر و قسہ کردن و خووخدہی کو مہ لایہ تی. .. تہم دہردو بہ لآچہ پلہ، پلہ بہ پلہ، زیاتر بہرہو نہ گبہ تی دہر ویشت، تہ گہر لہ شاری تاران، کہ ناوہندی ولاتہ، خہلکھ کہ بہ قسہی تہقی زادہ دہبوونہ فہرہنگی مہتاب،

خه لکی کورد له و پهری ئیران، چاویان له خه لکی تاران ده کردو ده بووه چاولیکه ری که نه و شهیتان و بیچوه شهیتانانه، سازیان کردبوو، له هه ر جینگه یه ک که ده ستیان ده رۆیشت ئه م پیلانه یان به رپوه ده برد.

گوران ئه و هه ستیاره به رزو نه مره، زۆر به قوولی سه رنجی داوه ته ئه م مه به ستانه و گوئی بو شل کردون، فرههنگی خۆمالی و موسیقای خۆمانی کوردی زۆر له کن چا بووه، به لام قینی له موسیقای هه رزه ی لاره کی و نامو بووه، دیاره ده بی ئه مه ش بدرکینم که له نیو قهومی ساکارو که م زانستدا قه درو ریزی هونه روه ر و هونه رو سه نه تکار، وه کو عه کسی مانگ و ئه ستیره وایه، له نیو حه وزیکی لیخن دا-بوئی خیره مه ند به کوری شارام نازری ری نه داوه کاری هونه ری بکات، له رۆژگاری پیشو دا گورانسی بیژ، شمشال لیدان: موسیقارنه، هه ستیار، چرگر، حیکایه تخوان و هونه رمه ند له نیو کورده واریدا ریزی زۆریان بوو و خزمه تیان ده کرا. به تایه ت چرگره ران که هی وه ک عه لی به رده شانیان تیدا هه لکه وتوه که کاره ساتی وه کو شه ر، دلداری، چیرۆک و به سه رهاتی گرینگی زۆر به جوانی ده پازانده وه ده ماوده م به ده نگ و تاوازه یانگه تراوه، وه ک چریکه ی (ئه وره حمان پاشای بابان)، (مه م وزین) و (دم دم یا جم جم) و هی تر له به رانه را خه لات و به راتیان ده درایه. بو وینه عه للامه، مه لا ئه حمه د تورجانی زاده له تاران بوئی گه تراوه، فره موی: کاتی یه که م ژوماره ی رۆژنامه ی کورد له ورمی له سالی ۱۳۴۰ به سه ر نووسه ری و به رپرسی محمه د قزلبجی تورجانی زاده چاپ و بلاوکراوه سمکوی مه زن به کاکمی فره موبوو چه ن ژوماره م بو بئیره، کاکیشم رۆژنامه کانی به منا نارد. کاتی چومه چه ریق و دیوه خان، میوانی زۆر له سه رانی هۆزه واری کورده له خزمه ت سمکو بوون، فره مانی دا بو میوانه کان یه کی رۆژنامه یه ک له پیشیان دانری و ئه وسا سمکو خوی لیره یه کی زیری له سه ر رۆژنامه که دانا و فره موی ئاغاینه، هه ر چه ند من خه رج و مه خاریجی ئه و رۆژنامه م دا بین کردوو و نیازی به پاره و دراو نیه، به لام ئه بی یه کی زیریک له سه ر رۆژنامه که دا بین، چونکه رۆژنامه یه کی کوردی که بو یه که مجار بلاو ده بیته وه، ده بی به زیر بکدری. ئه وسا ئوستاد تورجانی زاده فره موی زیری زۆر کۆکراوه و له نیو سینی یه کدا له به رده م مشپان دانا و له و ده مه ی دا که من له نیزیکی سمکو بووم و خه ریک بووم زیره که هه لگرم. سه در و لعه له مای مه هابادی له ته نیشته منه وه دانیشته بوو به سیخورمه لیدام، داوای خه رمان لوغانه ی زیری لیکردم، منیش ۳ لیره م پین دا، دیار بوو داوای زۆرتری ده کرد،

منیش سویندم لیخوارد نیتەر هیچی دیکەت نادەمی، بەلێ ئەمە خۆی باشتەری بەلگە یە
 بۆ ریزدانان لە فەرەهەنگ و فەرەهەنگیان. بەلام لەو کاتەو فەرەهەنگی پوچی بینگانەو
 نامۆ و روژاوا، وەکو کوندە بو بآلی رهشیان بەسەر ئەم ولاتەدا کیشاوه، ئەم جوړه
 ئەدەب و هونەرانه لە بره و نرخ کەوتون و نەماون و فەوتاون، ئەوانەش کە ماونەتەو
 کز، بێ قەدر، بێ ریز، کەتەفت، بێ تین، شپێزەو گۆراون و بە جارێک لەباو کەوتون،
 گۆران شاعیری بەرزو بیروردی کورد، ئیشارە بۆ ئەمە دەکاو بە دەرویش عەبدوللا
 دەلێ: برای دەرویش! ئەزانم بۆ مەعیشەت و ئیل و ئاوازی - بە زەهری ناعیلاجیتە لە
 ناکەس و یستنی لوقمە - بە مردنتە کە گوێی ناشی ئەخنکینێ پخرۆشی نە ی - گۆران لە
 تێوەدیری ئاخری هونراوە کەدا ئیشارە دەکا بۆ فۆلکلۆری کوردی، کە دەلێ (بلویر بۆ
 گالی دەدا) ئەمە لە کاتیکدا دەکوترێ کە کەسیکی زۆر عاقل قسە یەکی زۆر بە نرخ بۆ
 کەسیکی زۆر گەوچ بکا. گۆران دەیهوێ بلی: تۆ کە شمشال و نە ی بۆ قەدر نەزان لێ
 دەدە ی وە ک ئەو وایە کە بلویر بۆ گالی بدە ی. تۆش بەقەت مردن ناپەرەحت دەبی،
 ئەویش کە خروشی شمشالە کەت تێ ناگا، وەکو گویچکە ی بخنکی وایە، لە خوارەو
 پارچە هونراوە کە ی گۆران تان بە تەوایی پیشکەش دەکەم، تا بۆ خوتان بیخویننەو و بە
 سەرنجی ورد بیپشکنن:

بە رەنگی زەرد و شێوێ دەست و شمشالی کزا، دەرویش

حەزم کرد بەستە یە ک بیەم سەراسەر حوزن و ماتەم بێ

لە سیماتا بەدیم کرد هەیکەلی عومریکی حەسەرە تکیش

وہا دیارە کە بەخت ئاشیانی بلبلێ خەم بێ!

بەلێ دیارە لە نێو قەومی بەسیتا قەدری سەنەتکار

وہ کو عە کسی قەمەر وایە لەناو حەوزیکی لیخندا

بەلام تەختی روفاهو تاجی حورمەت میللەتی هوشیار

بە ئوستادی ئەدا وە ک تۆ لە ناو شمشالی کون کوندا^(۲)

سەحەر بێنییە گریان و قسە، سیحری پەری نەغمە!...

برای دەرویش! ئەزانم بۆ مەعیشەت و ئیل و ئاوازی

بە زەهری ناعیلاجیتە لە ناکەس و یستنی لوقمە

بە مردنتە کە گوێی ناشی ئەخنکینێ خروشی نە ی!

به لآم چی بکه ین له ناو چاوی ره شی به عزئی زه کای گه وو
وه کو تووی گولی دهم با له سه ر به ردیکی رهق شه پروین
ته گهر خیلقت نه سیبی عومری توئی مه کلومی ته م دهوره
نه کردایه، خوا عالم له کام عهرشت شه سوو داوین؟!
نه حهرفی مه کته ینکت خویند، نه ئوستادی په لی گرتی
صیرف به رزیی ذه کا ته م سنعه ته ی فیرکرد به شمخال
هه موو وه زنیکی گورانی له تولانی هه تا کورتی
به سه ر په نجه ی هونه ر کردت به دیلی کوششی زالت
ته وه ندهم بیست له موسیقا خرؤشی رؤحی بیگانه
میزاجی کورده واریم تیکچوو، ده رویش عبداللہ
ده خیلت بسم ده سا به و لاوک و ئای ئای و حه یرانه
شه پوئی زهوقی میلی پر ده روونی مات و چوئم که
له بیتهوئن گه لی زیاتر به رؤحم ئاشنای، وه لآ
ده ئهی ده رویش سکالایه ک له گه ل رؤحی کلؤئم که
ده رویش عبداللہ شمخال ژهنیکی به هره دار بوو، زورتر له هه رمان شه ژیاو له
حودودی ۱۹۵۵ی زایینی له دایک بووه. (شه پوئل).

چهن نوکتهی وردی مروفانی کوردی

خووناکاری کوشت و کوشتار که جاروبار، ده دریتته پال هۆزه واری، له خوی هۆزه واری به دوره، ره گ و ریشهی نه وه، له خو و ناکار و کرداری نه قوامی هیرشکاره وه سه رچاوهی گرتووه و ده گری، ره خنه گران ده شی پیرسن نهی بوچی هه ندی له جی نشینانی که ریمخانی زه ند، وه ک قاجاریان، له رامیاری و سیاست و پیاوه تی دا، به ریازی نه وانه رویشتن؟ ده بی له وه لامدابلین: که ریمخانی زه ندله سه ره تایی ژیانیداله نیوئاووه وای، په روه رده کردن و فه ره هنگی بی خه وشێ خه لکی ساف و ساده ی هۆزی زه ند و کوردی ئیرانی په روه رده ببوو، به لام جی نشینانی نه وه له هه وای سیاسی حوکومه تی دا په روه رده ببوون و دیاره نه وه نه وانی ئالوده به فه ره هنگی نائیرانی کردبوو. (سه رچاوه: نه منیه ی پا کره وان ناغامحه ممه دخانی قاجار ته رجه مه ی جیهانگیر نه فکاری حوکومه ت، سیاست و عه شایر، له قاجاره وه تائینستا، عه زیزکیا وه ند (ره خش خورشید) بلا فوکی عه شایه ری چاپی به که م سالی ۱۳۶۸ ی هه تاوی په ره ی ۵۳ تا ۲۹.

بوژانین: میژوده لی: نه میر که بیر نه وسه رداره دادگه ره گه وره ی ئیرانی به کورده. هه روه ک ئاوسه ردار له تاران و چوارری عه زیز خان له تاران به ناوی عه زیزخانی سه ردار ی سه رده شت و بوکانه، هه روه ک نادر شای هه و شار له هۆزی قه راخلوی به ره گه ز کورده - قه راخ کوردی به و به واتای که ناره، سه رچاوه، په راویتری ناسرخانی نازادپور له سه ر میژوی نه رده لانی مه ستوره خانم و میرزا عه بدوللای موشی باشی که هۆزی قه راخلو و چهنه هۆزی دیکه ی کورد، له روژگاری سه فه وی و به رله سه فه ویانیش کوچ دراونه ته باکوور و باکوری خو ره لاتی که ناری ولاتی خوراسان، میژوی نه رده لان په ره ی ۱۲۲ چاپی ۸۱ و ۲۰۰۲ بلا فوکی تازه نیگاه - لیکدانه وه و لیکولینه وه و وه رگیرانی عه بدو ره حمان شه ره فکه ندی هه ژار، مه حه قیق و شاعیر و نوسه رو مو ته رجیمی ناوداری کورد.

کورد ده لی: نان نه ونانه نه ورو له خوانه، به لام میژوو، دل خوشکه ره.

روژی له نیۆ کومکاری، له خوینده واران و زانایان له تاران دانیشبووم، پرسیارم کرد: دوشوین له لای کەرەج به نیۆی که لاک ههیه، به چ واتایه که؟ نه یان زانی که به واتای لاشه و که لاکێ ئازالی مرداره وه بووه. وتم: ههراز که نێزیک به تارانه، یانی چی، نه یانزانی که به واتای هه ورازه. وتم: ئه ی پلور، که هه رله و هه ورازه دایه، نه یان زانی، که به واتای که نندو یاشاره ههنگه یا شاره میش ههنگوینه، دیاره کاتی ههنگ میش ههنگوین پوره و شلخه ی داوه و په ریوه بووه و چۆته نیۆ، قه له شت و ره هیله و کونی تاشه به ردی ئه و چیا و کیوه و ههنگوینی تیدا ساز داوه، که به کوردی پێیان و تووه، پلوره یانی که ندوی میش ههنگوین.

ههروا پرسیارم کرد ئه ری! هه رله و لایه وله ولای تره وه شوینی ههیه، پێ ده لێن: ئاب یا ئاو ئاسک، یانی چی، نه یانزانی ئاسک یانی «ئاهو» که له کوردی دا، ئاسک، ئاسکۆل، مامز و کارمزمیش ههیه - هه روا به دم پرسیاره وه پرسیم: ئه ی له تاران شوینی ههیه، به نیۆ: «مهیدانی وه نه ک» یانی چی، نه یانزانی (وه نک) وه ن - داره به ن یانی دره ختجه ی وه ن که چ «چه» له کوردی دابۆته (ک) وتم: ئه ی (ئه وین دهره که - کا) شیوه لێکه، لای تاران یانی چی، نه یانزانی (ئه وین) چی یه و دهره کا، یانی چی، وتم ئیستاهه رله تاران چه ن دین کچ و کیزی کوردی به ئه وین نیۆنراون و نیۆیان، (ئه وین) ه - وتم: ئه ی پارکی لاله، که له به رابه (جه لالیه) نیۆده برا، یانی چی، نه یانزانی یادگاری هوژی (جه لالی) کورده. وتم: ئه ی (زه عفهرانیه) له تاران یانی چی، نه یانزانی یادگاری هوژی زه عفهرانلو - ی کورده، وتم: برا کانم بزنان کورد ده لێ: ئاو، سیو، لیو، شه و، نان - فارسیش ده لێ: آب، سیب، لب، شب، نان و... ئه گه ر جوان به و ردی سه رنج بده ین زور لێک نێزیکین و خزم و که سی به کین و یه ک خوین و یه کین وه له ره گه زی ئاری و ئاریایی و ئیرانین که وایی حه ق نیبه لانی که م ئیوه ی خوینده وار و رونا ک بیری ئیرانی به چاوی ناخودی پروانه، نه ته وه ی کوردی مادو ماننا، ره گه زو پاک نیژاد، بو به ئیمه ده لێن: جیایی خواز، ئیمه خاکی پاکی ئیران و کوردستان له قو چانه وه چلو ن؟ هه لگه رین و بیگه رین به کۆله وه و بیبه ین بونا کوردو نائیسانی، لام وایه ئیستا، که ماوه ی ۲۵ ساله

كۆماری ئىسلامى لە ئىراندا دامەزراوە بەهەردەوامە، بەچاوى دىكە پروانە خوشك و برا هاوڕەگەزە كانی نەتەوێ كورد و قانونى شوراوراویژوقیست و عەدلى ئىسلامى لەبارەى كوردانەو بە رێو بەرێى تا كوردیش بە مافی رهوای خوێ بگاوخوێ بەبرابەشى ئێرانىان بزانی و پەيامى میژویى ئىمام خومەینى دامە زرینهرى كۆماری ئىسلامى ئێران كە فەرمویەتى: [... اسلامى بزرگ تمام تبعیضها را محكوم نموده و برای هیچ گروهی ویژگی خاصی قرار نداده و تقوا و تعهد به اسلام تنها کرامت انسانهاست. و در پناه اسلام و جمهوری اسلامی حق ادارهى امور داخلی و محلی و رفع هرگونه تبعیض فرهنگی و اقتصادی و سیاسی متعلق به تمام قشرها است منجمله برادران کرد... روزنامه کیهان ۲۷ / ۸ / ۱۳۸۵ خورشیدی و صحیفەى نور]. پیاده بکری و ببری بەرێو و هەروائەسلی ۱۵ ی قانونی ئەساسی و ئەسلی ۱۹ ببری بەرێو - ئیمە ئە و پە یامەى ئىمام خمینى مان لە گوڤارى گرشەى كوردستان لە چاپ داو بە زمانى كوردى بلۆ كرایەو، دەقى ئەو پە یامە مان بلۆ كردهو و هەرواداواى بەرێو بەردنى ئەو پە یامە و بەرێو بەردنى ئەسلی ۱۵ و ئەسلی ۱۹ و... ی قانونی ئەساسی ئێرانمان كەردبوو. پروانە گوڤارى گرشەى كوردستان

ژمارەى ۱ و ژمارەى ۲ و ژمارەى ۷ و ژمارەى ۹ گرشەى كوردستان و هەروا پروانە كێبى: كۆزانى فەرھەنگى زمانى كوردى چاپى یە كە م چاپخانەى جەواھیری تاران و چاپى دووم ۱۵ / ۱۱ / ۱۳۷۹ ی هەتاوى چاپى ئەندێشەى تاران. پەرەى ۱۱۶. ئیستاش دوپاتى دە كە مەو و هیوادارم ئەو پە یامە میژویى یەى ئىمام خومەینى و ئەسلی ۱۵ و ئەسلی ۱۹ و... ی قانونی ئەساسی ئێران هەرچى زوو ترە ببری بەرێو تا خوشك و برا كورده كانی بە مافی رهوای قانونى و شەرعى خوێان بگەن. ئەم و تارە لە پەرەى بیرو ئەندێشە، لە سیروان ژمارەى ۲۷۸ سالی ۷ روژی ۲۳ جوژەردانى ۱۳۸۳ هەتاوى، چاپ كراوە.

بلیمه ته کانی کورده واری

یه که م که س که خه تی بو نایینایان داهیتاوه کورد بوو. زهینه دین نامیدی کورد، شهش سه د (۶۰۰) سال بهرله لوی برای یا لوئیس بریل - ی Louis Braille فهرانسهوی خه تی بو نایینایان داهیتاوه، عهلی کوری نه حمه د، کوری یوسف، کوری خدر، نامیدی دیار به کری کورد. یه که م که سه که خه تی بو نایینایان داهیتاوه، ده لین: له نامیده وه چوته به غاو هه ر له ویش وه فاتی کردوه، نه و داهیته ره، کورده، یه کی له زانایانی حه نه لیه و له «فقه» دا پرزاناو کارچاک و ئاکار جوان و پیاوی راست و دروست و به سام و به هه بیته و لای گش که سی ریژدارو به قدرو حورمهت بووه. هه رچهنه نایینایش بووه، مروی پرهوش، زیره ک، عه جیب و لیها تو بووه، جگه له زمانی زگماکی کوردی، عه ره بی، فارسی، تورکی، موغولی و زمانی رومی شی زانیوه، له واتای خه و لیکدانه وه دا وردو زانا بووه، باوه کو به منالی توشی نایینا بووه، به دهس ره نجی خوئی به ریچوووه و کتیب فروشی کردوته پیشه ی خوئی، جابو نه وه ی کتیبه کان باش بناسی و قیمه تیان بزانی، جاهه ر کتیبکی کریبا، تیکه کاغه زینکی به ویته ی حه رفی: «پیتی» له ئه لف و بی سازده دا، نه و کاغه زه ی له پشت کتیبه که ده داو کاغه زینکی تری به سه ریداده چه سپاند، بوته وه ی باش رای بگری. جاهه ر کاتی ده سی به سه را دیتا نه وعی کتیب و قیمه ته که ی بو ناشکراده بوو.

ئابه مجوره نه و کورده، به یه که م که س له جیهاندا ده ناسری که حوروفی باریتزه، به رجسته و زه قی داهیتاوه، یانی خه تی له ویته ی خه تی که نه مرو پیی ده لین: خه تی بریل که تایهت به نایینایانه، داهیتاوه نه م کورده چه ند کتیبی دیکه یشی داناوه، بو ویته کتیبی (جواهر التبصیر فی علم التعبیر) ی داناوه. خه یره دین زه ره کلی نووسیویه تی: زه ینه دین نامیدی کورد له ۷۱۴ ی مانگی و ۱۳۱۴ زایینی مردوه و عومه رزه را که حاله و دیی خودایش لایان وایه له ۷۱۰ و ۱۳۱۰ وه فاتی کردوه، به لام لوی برای یا لوئیس بریل Louis Braille فهرانسهوی له ۱۸۰۹ - ۱۸۵۲ زایینی، له دایک بووه و وه فاتی

کردوه: یانی ئەم لویس برابله خودودی ۱۸۵۰ زاینی یانی شەش سەد سال دواى زەینەدین ئامیدی کورد، خەتی بریلی داهیتاوه و ئەمیش لەتە مەنی ۳ سالییه وه ناینا بووه. سەید حوسین کوردی یوسف کوری عەلی خەلاتی لە زانستی ریازی و هەیهت هەر شه پۆلی داوه و لە جزیر و بوتان-ی کوردستان قازی بووه و به و زانسته سەیرانهی وه ک (جەفر و ئەوفاق) و پیت زانی، پەیی به وه بردوه که بوله رزه و عەرد هەژان پەیدا دەبی. به خەلکه که دەلی: گشت مەر و مالات و ولستات و ئازە له کانتان له هۆل، گەوهر و گە له خان و ته و یله بکه نه ده ری و خوشتان له نیو خانوبه ردها مه مینه وه. ئەو زانا کورده، به و زانینه خەلکه که ی، له مردن و تیاچون رزگار کردوه و نه بهیشتوه، وه ک شاری به م و ئەوان له بن خاک و خوڵ و دار و پهردودا، قە تیس بن و به بوله رزه بمرن و تیاچن هەروا پەیی به وه بردوه که مەغول هیرش ده کاته سەر ئییران و توران و شاری خەلات و بدلیس، بهرله وهی مەغول بیگاتی، به خوئی و دوانزه هەزار مائی خزم و دوست و پهیره وانی، نیشتمانی به جیی هیشتوو و چوونه ته میسر، وه تاماوه پی بهرله مرو، گەره کینک له میسر دا هه بو و که به تاخی ئە خلاتیان ناودار بوو. به فەر موده ی سە عدی

[سعديا حب وطن گرچه حدیثی است صحیح/نتوان مرد به ذلت که من اینجا زادم]

مرو جاری وایه، به ناچاری له نیشتمانی خوشه ویستی خوئی ئاواره دەبی.

نوکتە: له روژگاری نه و شیرە وان دا (جاماسی) مامی شاری خەلات و ئە وده وه ره ی به خەلات داوه به رابه ریکی ئایینی زه رده شت، جا هەر له مه وه (ئه وشار و هه ریتمه) به خەلات ناوی ده رکردوه، خەلات واژه یه کی کوردییه. خەلات: دیاری گه و ره پیاوان، خەلات: به خشراو، له لایه ن که سیکه وه پیشکه ش کراو، خەلات و به رات، هەر چه نده له میرو دا [خلاط، اخلاط، خالدی: کوردی، کورتی، کوردیای به یه ک زانراون و خالدی هوزیکه لای کرماشان] اسناد و ماخذ عمده مقدمه ی کتاب شه ره فنا مه ئە میر شه ره فخان بدلیسی به زمانی فارسی په ره ی ۱۸ چاپی ۱۳۴۳ ی هه تاوی تاران.

به لآم عه ره ب بردویانه ته سهر زاری خوین وله کوردانیان گوژیوه و به ئیخلات «اخلاط» خویندویانه ته وه، لیره ش له باتی (کانی سپی) ده یکه نه (چشمه سفید) و (کوچک چه رمو) ده که نه (سنگ سفید)، که ته له فوزه کانی له زاری کوردیدا زور ناخوشه و ره وان ناگری.

کوری موسته و فی نه حمه د بن موباره ک شه ره فه دین نه بو و به ره کات هه ولیتری له ۶۳۷ له دایک بووه و دوای ۷۳ سال ژبانی له موسل وه فاتی کردوه و له فه ن و فنون و هونه ری موحاسه بات و مه سته له ی دیوانی عیلمی ریازی دا بی و ته بووه و له هه ولیتر پله ی ئیستیفای پیدراوه و له ویژاوه ری، نه جو، لوغته، عه روز، قافیه وزانینی به یان، شیعر و شاعیری، نه خبار و میژو، نه مسالی عه ره بی و فه رموده، ناوی ریجال، وه ک ده ریواو بووه و ماله که ی زیاره تگه و زانینگه ی زانینخوازان بووه. یا نه جمه دین نه ییوب له زانینی ریازی، هه یته، نه ستیره ناسی پرزانا بووه و موحاسب و له ده رباری مه لیک صالح [۶۳۹-۶۴۷] بن مه لیک کامل، نه ستیره ناس و ژماره نوی نه بووه و خه لکی خه لاته. یا جه زه ری «بذیع الزمان اسماعیل» هونه روه که کتیبی (معرفة الحیل الهندسیه) له ۱۲۰۵ بو مه حمود نه رته قی له ئامید داناوه و زانینی ساعته سازی تیدا به کار بردوه، «نه لمونجید فی الاعلام» په ری ۲۱۳ چاپی ۲۰ حوزه یرانی ۱۹۸۲ زاینی بیروت، لوینان. یا عه للامه ی ناودار کوری ئاده م که له ۱۱۶۰ ی مانگی له دیی روستی باله کی کوردستان له عیلمی ریازی، هه نده سه و هه یته پرزانا بووه و له سه ر (رسالة الحساب، اشکال التأسیس، له سه ر ربع المجیب، له سه ر زیج: جه دوه لی نه ستیره ناسی) شه رحی داناوه و کتیبی (مفتاح التنجیم فی شرح التقویم) و کتیبی (تشریح السیارات فی الفلک) و (شه رحی له چه غمینی قازی زاده له فه له کیات دا نویسه و زیاتر له ۲۵ کتیبی به نرخی داناوه، یادی مه ردان په ری ۱۷ و ۲۲ چاپی - ۱۹۸۴ زاینی - عه للامه ئیمام شافعی روزگار چه زره تی مه لا که ریم موده ریس، یا عه للامه مه لا یه حیا عیمادی له ۱۲۵۴ ی

مانگی وه فاتی کردوه. له زانستی ریازی، فه له کیات، زانینی عه قلی و نه قلی و حکمهت و فه لسه فه و که لام هه ر شه پوآلی داوه و زنجیره ی ئیجازه ی مه لا و فه قیانی له م دوایانه ی کوردستان، ده گاته وه ئه م زاته. یا به دره دین محهمه د، بن ئه حمه د ناودار به [سبسط مار دینی] که له زانستی ریازی، ئه ستیره ناسی و فه له کیاتدا پر عیلم بووه و له ۸۲۶ ی مانگی له دایک بووه و چو ته دیمه شق و له هه نده سه، هه یئته و ریازی و (مقنطرات و جیوب قوس) ه کان دا، ته ئلیفی هه یه و ۲ کتیبی (تحفه الالباب فی علم الحساب و الجواهر فی تجدیدا لخطوط والدوائر) ی داناوه و له ۱۲۹۹ ی مانگی له میسر له چاپ دراو و له جه بر و هوقابه له دا، نوسراوی هه یه و له زانکووی ئه زه هری قاهره دهرس بیژ بوه و له ۹۱۲ له وی وه فاتی کردوه.

ئه بوو حه نیفه دینه وه ری کتیبی زیج و کتیبی جه بر و موقابه له ی داناوه و له گیاناسی و عیلمی شیمیدا که شفیاتیکی هه یه و نه سه بنامه ی کوردی نوسیوه، ئه ستیره ناس، ئه ندا زیار، میژوزان و نایغه ی روزگاری خووی بووه و حکمه تی فه لاسیفه و به یانی عه ره بی، کو کردو ته وه و لیکدیدا و ن ته فسیری قور ئانیشی له ۱۳ به رگدا نوسیوه و گیاناسی زو ر به بیر بووه وه به ده یان ریازی زان و گیاناسی دیکه. جاهه رله به ر ئه وه یه دوکتور گو ستا و لو بو ن فه رانسه وی رای گه یاندو وه: [زانایانی ئیسلام له زانین و عیلمی شیمی ۱۵ گرینگترین بنه ره تی شیمی «تقطیر» ه که ئه گه ر ئه و که ره ستانه ی ئه زمونی لابراتواری موسو لمانان «که سانی وه ک دینه وه ری و عه للامه «عبدالسلام» گیاناس و شیمیدان و ریازی زان و سه روکی قاهره ی میسر» - نه بوایی «لاوازی یه» له که شفیاتی تازه ی خو یاندا سه ر نه ده که وتن. زانایانی ئیسلام له ریازی، عیلمی جه بر، جوگرافیا، فیزیک، مه کانیکی و مه علوماتی عه مه لی له به ر کار بردنی (رقاص) له ساعه ت: (ده م ژمیتر) یان داهیناوه و کارگه لی پر گرینگ و له به ر چاویان ئه نجام داوه و له م بارو بابه تانه وه. زانایانی ئیسلام حه ق و مافی گرینگ و گه وره یان له سه ر ئوروپائیان هه یه، کتیبی (تمدن اسلام و عه ره ب

چاپی ۱۳۴۷ ئیسلامیهی تاران ته رجه مهی فارسی سه یید هاشم حوسینی). گۆستاو لوپۆن به و قسانه شایه دیی گه و ره ی بو خزمه تی زانایانی ئیسلامی به عیلم و فرههنگی مرو فانی داوه، که نه ته وهی کوردیش خزمه تی عیلمی و فرههنگی خوئی باش نیشان داوه و رازی به قاومانه وهی کورد، که له نیو سوبه و کوره ی گپرداری داگیر که ران ماوه نه تاواوه ته وه، هه ر له مه دا یه، که له خزمه ت کردن به عیلم و زانین دا بووه و له سه ره تای ده و ره ی (ماد) ه وه له ئیراندا تا ئهم سه رده مه، نه ته وه ی کورد زیاتر له چارده سه ده یه له گه ل دین باوه ری و خزمه ت کردن به عیلمه، عیلمیش نووره، فارابی ئه و زانا ئیرانییه له ره سولی ئه کره مه وه نه قلی کرده که پیغه مبه ر فره رمویه تی: (العلم نور یقذقه الله فی قلب من یشاء). کوردیش له ریگای عیلم و زانسته وه خوئی پاراستووه و به ره وانی و بهرگیری له خوئی کرده. له ئه رده شیری بابه کانه وه بیگره تا ده گاته به درخان پاشایه ز دانشیر، مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری شاهی شه مزین اغه وسی سانی شیخ عه بدو القادر نه هری شه مزینی، شیخ سه عید پیران، ژه نرال ئیحسان نوری پاشا، شیخ «عبدالسلام بارزانی»، شیخ ئه حمه د بارزانی، «سلطان العرفا»، حاج سه یید عه بدو اللآگه یلاتی زاده، ژه نرال مسته فا بارزانی، پیشه وا قازی محه ممه د سمکوئی مه زن و مه لیک مه حمود، به رزنجی حه فیدو نه مر. کوردو نه ته وه ی کوردو ماد له راست دیسپۆتیسیم ره ق راوهستن و له هیرشی مله وپان و دهس دررێکاران مهردانه و شیرانه، بهرگیری و به ره وانی له خوئیان بکه ن و به ره په رچیان بده نه وه. دیاره، به لاجوونی [بو مدیه ن له ئه لجه زیره که نه جاسه تی خوئی ده خوارد تا مرد، وه ده رکردنی شا له ئیران به ئه للاحو ئه کبه رو، تف و له عنه ت، وه هیتانه ده ریی سه ددام ئه فله قی له کۆن، وه ک ریوی که ۱۰ سالیش هه ر وه ک سه گی زنجیری زنجیری کرابوو ئاخویش په تیان له ملی ئالاند و خنکاندیان] ده روازه ی نازادی بو نه ته وه ی کراوه ته ود.

سه‌لماس (زاروهند) ناوینه‌ی میژو

له‌باکوری خوڤاوای ئێران، به‌شی کوردستانی باکوری شارێک که داگری به‌شه‌کانی کویستانی ورشته‌کانی پرپه‌ر هه‌مدا، هه‌لکه‌ تووه‌و به‌شاری سه‌لماس ناوداره‌ و له‌ چه‌می زولاچای ئاوی خواردنه‌وه‌ی بو‌ده‌چی که‌ ئه‌و شاره‌! میژویه‌کی دورودرێژی هه‌یه‌و شایه‌دی شوێنه‌ واری که‌ ونارایه‌، له‌ روژگاری زو‌ر کوته‌وه‌، دیاره‌ جیی حه‌وانه‌وه‌ی مرو‌ بووه‌، شاری سه‌لماس، به‌قه‌سه‌ی میژو زانان له‌ روژگاری (سه‌لماسار-ی سیوه‌م) له‌ پاشا‌کانی ئاشو‌ر له‌ هه‌زاره‌ی سیوه‌می به‌رله‌ زاین، سازدراوه‌ و به‌نیوی قه‌لا و دژی بو‌خو‌ پاراستن له‌ هێرشی هه‌زه‌کانی نێزیک حوکومه‌تی بایبل ساز دراوه‌ و به‌گه‌رانی گه‌ردونی گه‌ردان بو‌ته‌شار و بو‌ئاسان به‌زمان و زاراهاتن و ئاسان گو‌کردن، (سه‌لماسار) بو‌ته‌ (سه‌لماس) و ئه‌و ناوه‌ براوه‌ به‌سه‌ر ئه‌و شاروه‌هرێمه‌دا.

سه‌لماس به‌رله‌ ژیار و ته‌مه‌دونی ئاشوریش له‌هه‌رێمه‌، پرشارستانی و ئاوه‌دان و خودان ژیا‌ری گو‌ی زه‌وی بووه‌ و ئاسه‌واری که‌له‌و‌ی به‌ ده‌س هاتووه‌؛ ده‌گه‌رێته‌وه‌ بو‌هه‌زاره‌ی به‌رله‌ دایک بوونی عیسا‌مسیح.

ئه‌لمیقه‌سه‌ی له‌ سه‌فه‌رنامه‌ی خویدا، تارینی بازارومزگه‌وتی به‌ به‌ردچنی ئه‌و‌ی ده‌ کاو یاقوتی حه‌مه‌وی سه‌لماس به‌شاری وێژانه‌ و تێک رمیاو ناوده‌ باو حه‌مدوللا‌ موسته‌وفی نوسیویه‌تی که‌ بارو و سه‌ر دیواره‌کانی سه‌لماس له‌ده‌وازه‌ی غازان خاندا پینه‌وپه‌رو‌کراون و له‌ کتیی نه‌هزه‌ تولقوب دانوسراوه‌، سه‌لماس له‌ ئیقلمی چواره‌مه‌ و درێژایه‌ که‌ی له‌ جه‌ زایری خالدا‌ت «خه‌تی‌یه‌د» و به‌رینایه‌ که‌یشی له‌ خه‌تی ئوستوا «کزم» شاری گه‌وره‌یه‌ و بارو‌وسه‌ر دیواره‌کانی داروخاون، وه‌زیر خواجه‌ تاجه‌دین عه‌لیشای ته‌وریزی، ئه‌و‌یی ئاوه‌دان کردوه‌ته‌وه‌، ده‌وره‌ که‌ی هه‌شته‌زار هه‌نگاوه‌ و هه‌واکه‌ی سارده‌و ئاوه‌ که‌یشی له‌ «ئه‌ودیه‌»ی چیا‌کانی کوردستان سه‌ر چاوه‌ی گرتووه‌ و ده‌رژیه‌ ده‌ریاچه‌ی چی چست ده‌ریاچه‌ی ورمی. له‌ سه‌ده‌ی چواره‌می کوچی مانگیدا، گشت دانیشتوانی سه‌لماس کورد بون و له‌ سالی ۱۹۵۰ی زاینیدا، دارای ۱۰۸ ئاوه‌دانی

بووه و لانی کهم په نجا هه زار کهس له و ناوه دا ژیاون، هه ندی له و ناوه دانیانه؛ دیی مه سیحی یان هه بووه، سەلماس. له رابوردوی زورکوته وه، به شی له نه رمه نستان بووه و له روژگاری ئیمپه راتوری مادو هه خا مه نشیانه وه به (زاروهند) ناو براوه. له نیزیك شاری سەلماسی ئیستا، له بان ته پوئکی به ناوی (زنجیر قه لا). ئاسه وارو خانویه ک به هوئ (که پرتیر) دۆز راوه ته وه، که دارای هه ججاری و به رده هه لکه نراو، که دا تاشراوی روژگاری ساسانی، له م به رده هه لکه نراو و دا تاشراوانه دا، که له نیو خه لکی نه و ده وه رده به (ئوزدانی) ناوداره، وینه ی نه رده شیر و شاپوری ساسانی. له حالیکدا که حوکمدارانی نه رمه نستان له به رسم و پی ئه سپه کانیا، چوکیان داداوه، له به رده هه لکه نراون و نشان دراون، جاهه رله به رته مه، هه ندی لیکو له ران، گرتنی سەلماس ولکاندی نه وه به ئیران له به شی کوردستانه وه، به کاری نه رده شیر یا به کاری شاپوری ساسانی، ده زانن، بیجگه له و به رده هه لکه نراوانه، له لای (گورچین قه لا) یش، ئاسه واری که و نارای جینگای سه رنج هه یه له نیزیکی ناوه دانی (تازه شار) یش (بورجیکی خستی) هه یه که ده لئین: هی (میر، خاتون: کیژی نه رغوناغا) یه که (که تیه یه کی میژو داری) هه یه، گوندی (حه وته وانهی) سەلماس له کوته وه ناوه ندی خه لیفه گه ری نه رمه نیه کانی نه و ناوه ناوه بووه. به وردبونه وه و سه رنجدان به ئاسه وار ناسی «گولته په» به دۆزینه وه ی به کی له کوترین شوینه واری نیشته جیی بونی کوړو کومه لگای به ری مرو، زانراوه و دانریاوه. له بابته که شف و له جیهاندا دۆزینه وه ی، نه م شوینه واره پرنرخه، نه بی بلین: که نه م ئاسه وارو گوندانه، ده گه ریته وه بو هه زاره ی حه وته می به رله زاین، زه ره و کریتدراویک که به (په رده کانی ئاوسیدنی) ما ک و دایکه، له ورژتگه دا گه یشتون، نیسانه ی نه وه ن که نه و ناوه دانیه، پیشکه و تووه، له و روژگاره دا، ناوه ندی گرینگترین به ره م هینانی که رسته ی ئاوسیدنی و ئاوداری وه ک چه قو، شیرو که رسته ی برنده بووه، له و ناوچه ی به شی ده ری اچه ی ورمی دا، شتانی هه روه کو ده سکردی به ردین، ده وری قوول، گاسنی زه وی کیلان، که رسته ی دابین کردنی خو ارده مه نی، جوت و گاو کشت و کال له و مه لبه نده دا، هه روه ها کاسه و کوژه و دیزه ی نه خشاوی خو له میشی، ماییل به ره شی و

سه‌ردوکی سوآله‌تی، دۆزراونه ته‌وه و کویش کراونه ته‌وه که سوآله ته‌کانیان له‌جوړی سوآله‌تی نه‌خجه‌وانه که پیوهندی به‌ده‌وره‌ی بریتزی قه‌دیم له‌دوه‌زار و نو‌سه‌دسال به‌رله‌زاینن، هه‌یه‌و له‌تویژال تویژالی نیو تویژالی لای سه‌روی ئه‌و ته‌پۆلکه‌یه، نیشانی له‌نیشته‌جی بونی سی‌ده‌وره‌ی ئاداب و رسوم و فره‌ه‌نگی پیوهندی دار به‌هه‌زاره‌کانی شه‌شم، پیته‌جم و چواره‌می به‌رله‌زاینن، دینه‌به‌رچاو، که‌به‌ته‌رتیپ هاو‌دم و هاو‌چاخه‌له‌گه‌ل ته‌مه‌دوننی حاج‌فیروز و دالماله‌هه‌ریمی سندوسی نه‌غده و روژگاری بریتزی قه‌دیم، له‌کو‌ماری نه‌خجه‌واندا، له‌مه‌سهرده‌مه‌شدا له‌سه‌ر هه‌جیه‌که، له‌تویژالی فره‌ه‌نگی ئه‌و ته‌پۆلکه‌یه که‌دارای نر‌خگه‌لی تاریخی فراوانه، تویژینه‌وه‌یه‌کی عیلمی، ئه‌و تو‌ئنه‌نجام نه‌دراوه و ئاگاداری پیوهندی دار به‌هه‌ردو، ده‌وره‌فره‌که‌مه، قه‌دیمی‌ترین جینگای نیشته‌جی بونی که‌نیشانه‌گه‌لی یه‌ک گوندی دایمی که‌له‌جیهاندا ناسراوه. له‌نیو دوروان (به‌ینه‌نه‌هرین) ی‌عراق دابووه، که‌تایبه‌تمه‌ندی به‌کانی فره‌ه‌نگی. ئه‌وی له‌«گولته‌په» ی سه‌لماس دواتره. له‌مه‌ته‌پۆلکه‌دا لاشه‌گه‌لی زه‌لام و گه‌وره‌له‌به‌ردی ئاوسیدنی تاوه‌زنی پیته‌جم کیلوگرم که‌شف و دۆزراونه‌ته‌وه، هو‌ی جه‌نگی شاهه‌باسی صه‌فه‌وی کورد، له‌گه‌ل تورکه‌عوسمانیه‌کاندا زیاتر له‌به‌ر سه‌لماس بووه. تاریخ‌شایه‌ده‌که‌جه‌نگه‌کانی روسی ته‌زاری، تورکی عوسمانلی و په‌ریشانیه‌کانی دوا‌ی جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م زه‌ره‌روزیانی قورسی به‌سه‌لماس گه‌یاندوه، ئاغامحه‌مه‌د خانی قاجار دوا‌ی‌گرتنی ئه‌رمه‌نستان له‌به‌رواری ۲۸ ره‌جه‌ب، بو‌وچان و پشودان چو‌ته سه‌لماس و بو‌ماوه‌یه‌ک له‌وی ماوه‌ته‌وه.

فره‌ترین و ئارامی و ئاوه‌دانی سه‌لماس (زاروند) شاهه‌باسی صه‌فه‌وی دا‌بووه، چونکا شاهه‌باس به‌سیاسه‌تی تایبه‌ت ئه‌رمه‌نی یه‌کانی له‌سه‌لماس و گونده‌کانی ئه‌و ده‌وره‌نیشته‌جی کردو دای مه‌زراندن و دژی و دژمنی نیوانیشیانی له‌نیو‌بردو ته‌نانه‌ت کلیسای ناوداری (حه‌وته‌وانان) به‌ده‌ستوری شاهه‌باس پینه‌وپه‌رو‌کرا و درایه‌ده‌س ئه‌رمه‌نی یه‌کان. له‌ده‌و ره‌ی قاجاردا شاری سه‌لماس له‌بره‌و که‌وت و له‌باتیان گوندی دیلمه‌قان له‌نیژیک سه‌لماس که‌وته‌به‌سه‌رنج و تاراده‌یه‌ک ئاوه‌دان کرایه‌وه،

که‌به‌داخه‌وه‌له‌سالی ۱۳۰۹ی‌هه‌تا‌وی‌بومه‌له‌رزه‌و‌عه‌رزه‌ژانی‌سه‌خت‌له‌و‌مه‌ل‌ب‌نده‌روی‌دا‌که‌له‌سو‌ینگه‌ی‌ئه‌و‌زه‌له‌وه،‌هه‌م‌شاری‌سه‌لماس‌و‌هه‌م‌دیلمه‌قان‌و‌یران‌و‌کا‌ول‌بون‌و‌زیاتر‌له‌چوار‌هه‌زار‌که‌س‌له‌تیو‌چون،‌یه‌که‌مین‌فیژگه‌که‌به‌شیوه‌ی‌نوی‌به‌هو‌ی‌باهو‌ی‌سه‌عیدخانی‌سه‌لماس‌له‌شاری‌سه‌لماس‌ساز‌درا،‌سازدانی‌ئه‌و‌فیژگه،‌بو‌وه‌سه‌ره‌تا‌سازدان‌ودا‌مه‌ززان‌دی‌فیژگه‌و‌فیژانکو‌ی‌دیکه،‌له‌سه‌رانسه‌ری‌ولآت،‌حه‌یده‌رخان‌عه‌مو‌ئو‌غلی.‌مرو‌ی‌ناسراوی‌بزای‌مه‌شروته‌خو‌ازی‌و‌میرزائیراهیم‌خان‌ئه‌مین‌سو‌لتان‌یه‌که‌مین‌سه‌در‌ئه‌عه‌زه‌می‌موزه‌فه‌ره‌دین‌شای‌قاجار،‌خه‌لکی‌سه‌لماس‌بون،‌له‌م‌کات‌و‌ساتانه‌دا.‌شاری‌سه‌لماس‌دارای‌۷‌به‌ش‌و‌۱۵۰‌گونده،‌که‌فه‌ربون‌ته‌را‌کومی‌نیسی‌جه‌معیه‌تی‌ئه‌وی‌۳۰‌که‌س‌له‌هه‌رکیلو‌متری‌چوار‌گوشه‌یه،‌بنچینه‌ی‌ئابوری‌شاری‌سه‌لماس‌له‌سه‌رکشت‌و‌کال‌و‌جوت‌و‌گاومه‌رومالآت‌به‌خیو‌کردنه.‌ده‌س‌هات‌و‌به‌ره‌می‌جوت‌و‌گای‌ئه‌وی‌گه‌نم،‌جو،‌توتن،‌دانه‌گه‌لی‌رو‌نی‌و‌چو‌نده‌ره.‌مه‌رومالآت‌داری‌نه‌خشی‌فه‌رگه‌رینگی‌له‌ئابوری‌شاری‌سه‌لماس‌ده‌یه،‌ئیستاسه‌ره‌رای‌سه‌نه‌ته‌تی‌چه‌رم‌سازی‌سی‌کارخانه‌ی‌گه‌وره،‌به‌ناوی‌شیره‌مه‌نی:

(له‌به‌نیات)‌له‌وی‌به‌ره‌م‌دی‌و‌ره‌وانه‌ی‌ناوه‌وه‌و‌ده‌ره‌وه‌ی‌ولآت‌ده‌کری.‌قه‌یسی‌و‌شیلانه‌ی‌زو‌روه‌وه‌ندی‌ئه‌و‌شاره‌له‌کارخانه‌گه‌لی‌به‌رگه‌سازی‌خوسره‌واوا،‌حه‌وته‌وانه،‌سوره.‌خانکا‌و‌تازه‌شار،‌ده‌کریته‌به‌رگه‌و‌هه‌مو‌سالی‌به‌ری‌ده‌کری‌بو‌ولآتی‌ئه‌لمان‌و‌روسیه.‌هه‌روه‌ه‌امه‌عه‌نه‌ی‌به‌رده‌(مه‌ر‌مه‌ر)‌به‌ردی‌موزائیک‌(شورگول)‌به‌رده‌ره‌شه،‌گه‌چ‌و‌(تنکال)‌به‌ده‌س‌دی،‌تنکال‌ماده‌یه‌که،‌له‌زیرینگه‌ری‌و‌حه‌له‌بی‌سازیدا‌به‌نیوی‌ماده‌ی‌جو‌شکاری‌که‌لکی‌لیو‌ه‌رده‌گیر‌دری‌و‌نیو‌ه‌شیمیا‌یه‌که‌ی‌(به‌رات‌دوس‌دیم)‌ه.‌له‌سه‌لماس‌و‌گونه‌کانی‌ئه‌وی،‌ده‌سکیش،‌به‌ره،‌گوره‌وی‌چنین‌باوه‌و‌باری‌ئابوی‌فه‌رش‌یه‌ه‌یه‌و‌ژنان‌ئه‌و‌چینانه‌ئه‌نجام‌ده‌دن.‌بروانه‌و‌تاری‌وه‌حید‌مه‌رحه‌مه‌تی‌سه‌لماسی،‌روژنامه‌ی‌هاوشاری‌روژی‌سی‌شی‌مه‌خه‌رمانانی‌۱۳۷۹ی‌هه‌تا‌وی‌و‌۲۲‌ئاگوستی‌۲۰۰۰ی‌زاینی‌سالی‌۸‌ژماره‌ی‌۲۱۹۹.‌وه‌رگیرله‌فارسی‌یه‌وه‌بو‌زمانی‌شیرنی‌کوردی‌دوکتور‌مه‌مه‌د‌صالح‌ئیراهیمی‌(شه‌پۆل).

نوگه‌نجی نادیار

به‌سازدانی به‌نداوی له‌ئوستانی ئازربایجانی روژاوا زیاتر له ۹ گوندی ئه‌و ئوستانه، وندا ده‌بن، کارو کرده‌وه کانی سازدانی ئه‌و به‌نداوانه، که دارشتنی به‌ر نامه‌کانی به‌رله سالی ۱۹۹۱ی زاینی یه‌وه دارپژراوه‌وه ده‌گه‌ریته‌وه بو به‌نامه‌ی یه‌که‌می ته‌وسیه‌وه گه‌شه‌پیدان (په‌ره‌دان) و به‌وکاره‌گوندو ئاوه‌دانیتی فراوان و نداده‌بنی و له‌بن ئاو، نوقم‌ده‌بن، به‌سازدانی به‌نداو، له‌به‌رچه‌می (زراچای). (ئاغاچای) (قازان چای) و (شارچای) له‌شاری سه‌لماس و خوئی و ورمی، گوندگه‌لی فره‌نوقمی بن ئاو ده‌بن. له‌راست مه‌کانیزه‌بونی کشت و کال و هاتنی تیکنولوژی بو سیستمی سوننه‌تی کشت و کال له‌وه‌هریمه‌دا، پرسیاریک دینته‌گور و ئه‌ویش ئه‌مه‌یه‌که‌چ به‌لایه‌ک به‌سه‌ر، ساختاری کو‌مه‌لایه‌تی و فره‌هنگی ئه‌و ناوه‌ناوه‌دا، دی و توشی چ مال ویزانیه‌ک دین و دین، ئه‌بو، لیکۆلینه‌وه‌ی وردی خه‌لک ناسی به‌رله‌سازدانی به‌نداوه‌کان ئه‌نجام به‌دراپی تا روناک بیوایی که سازدانی ئاوه‌ها، به‌نداوگه‌لی له‌باری فره‌هنگی و کو‌مه‌لایه‌تی باشه‌یاناباشه.

بیوستی لیکۆلینه‌وه‌ی خه‌لک ناسی به‌رله‌لیبران. به‌ریوه‌بردنی گه‌لاله‌ی جامیعی مه‌ردم ناسی له‌هه‌ریمی که دانیشتوووه‌کانی له‌ترسی وه‌بن ئاو که‌وتن له‌بن ئه‌و به‌نداوانه‌دا، ناچار به‌کوچه‌له‌کوچه‌کردن نه‌بن، هه‌رچه‌نده‌دوای چهن سالی ئاوی فره‌یان ده‌بی و که‌لکی لیوه‌رده‌گرن. به‌لام لیکۆلینه‌وه‌له‌سه‌ر ئه‌وانه، دوای لیبران بو سازدانی به‌نداوه‌کان له‌به‌ر چاو، نه‌گیردراوه‌وه‌کاره‌که‌له‌روی زانست و دلسۆزی یه‌وه، ئه‌نجام نه‌دراوه. محمه‌د میرشوکرایی به‌رپرسی به‌شی تویرینه‌وه‌ی مه‌ردم ناسی مه‌کوئی میراتی کلتور و فره‌هنگی له‌م باره‌وه‌وتویه‌تی: تا چوارسالی دیکه‌خه‌لکی ئه‌و گوندانه، ده‌ره‌تانیان هه‌یه‌که‌نه‌که‌ونه‌بن ئاو. ئه‌مه‌ش ده‌ره‌تانی باشه‌بو ئه‌نجام دانی لیکۆلینه‌وه‌یی ورد ترودلسۆزانه‌تر، یه‌کی سه‌بت و زه‌بت و کوکردنه‌وه‌ی ته‌واوی باری کلتور و فره‌هنگی و کو‌مه‌لایه‌تی دانیشتوانی ئه‌و ئاوی و گوندانه. دوهم لیکۆلینه‌وه‌له‌مه‌به‌نده‌وه‌هریم‌گه‌لی

که گوندنیشان، کوچ ده‌دریته‌ی ئه‌وی. تاکه‌ی مترین زهره‌ی روزیان به‌و خه‌لکه‌ی بگا، که جیی به‌جیی ده‌کرین، دیاره‌ی باشتین شیوه، ئه‌وه‌ی بوکه‌ی توژیینه‌وه‌ی که، به‌رله‌ی ده‌س به‌کاربون ئه‌نجام بدرایی تا‌ئاشکرا بوایی که‌له‌ی بنه‌ره‌ی تا‌سازدانی ئاوه‌ها به‌نداو‌گه‌لی به‌له‌به‌ر چاوگرته‌ی فه‌ره‌ه‌نگی و کوومه‌ی لایه‌تی باشه‌ی یازیا‌ناوی به‌.

باری ئیستراتژیکی.

کوردنشین بونی‌گونده‌ی کانی‌باشوری ئوستانی ئازربایجانی روژاوا و حه‌ساسیه‌ی که ئه‌و گوندانه‌ی له‌روانگای باری ئیستراتژیکیان، له‌پێوه‌ندی له‌ته‌ک کورده‌ی کانی باقی هه‌ریمه‌کاندا، به‌تایه‌ت ئوستانی باشوری یانی ئه‌و پێوه‌ندی به‌ی که‌له‌گه‌ل کورده‌ی کانی ئوستانی کوردستاندا هه‌یانه. که‌یه‌کی له‌هه‌و‌گرینگه‌ی کانی به‌رخودانی خه‌لکی ئه‌و گوندنشینانه‌ی، له‌راست جیی به‌جیی کردن و کوچ پێ‌دانیان له‌نشتمانی باو باپیرانیان. به‌کی له‌خه‌لکی گوندی (خری) به‌ئیشاره‌ی به‌م نوکته‌ی، به‌یه‌کی له‌ویته‌ی هه‌لگه‌ره‌ی کانی توژی‌هه‌ر به‌زاراوه‌ی توند و تیزی کوردی، رای‌گه‌یاند، که‌ئایا ده‌وله‌ت ده‌توانی ئه‌و هه‌موه‌ی رابوردوه‌ی ئیمه‌ و ئه‌و هه‌موه‌ی کلتور و ئاداب و روسوم و ئاین و سونه‌تانه‌ی ئیمه‌ و ئه‌و گشته‌ی کار و ئاکار و مه‌به‌ستانه‌ی که‌پێوه‌ندیان به‌م شوینانه‌ی و به‌م گوندانه‌ی هه‌یه، ده‌توانن له‌جیگای دیکه‌ی بوئیمه‌ی داین بکه‌ن؟ ئه‌و لیکۆله‌ره‌ی، رای‌گه‌یاندوه‌ی، که‌پێوه‌ندی هه‌ریمه‌گه‌لی باشوری ئوستانی ئازربایجانی روژاوا له‌گه‌ل باقی نیشه‌ی جییانی کوردی باقی هه‌ریمه‌ی کوردنشینه‌ی کان بوئیم کوردانه‌ی والیزه‌ی نشته‌جین، پرگرینگ و حه‌یاتی به‌. هیوادارین، ده‌وله‌ت له‌کوچ‌دانی خه‌لکی ئه‌و گونده‌ی کوردنشینانه‌ی، گشت ئه‌و که‌ند و کو‌سپانه‌ی له‌به‌ر چاو‌بگری.

وندا بونی‌گه‌نج «دیوید رو‌هیل» که‌ونارناسی ئینگلیسی حودودی سالی ۱۹۹۸ی زاینی کتیبه‌ی که‌له‌نده‌ن له‌چاپ داوه، به‌ناوی «ئوستوره‌ی» په‌یدا بونی ته‌مه‌دون، له‌چاپ دانی ئه‌م کتیبه‌ی بووه‌ی هه‌و‌ی ئه‌وه‌ی، زوری له‌که‌و ناراناسان له‌بابه‌ت تاریخی عه‌هدی عه‌تیق و ته‌نانه‌ت ناسینی و ناساندنی تاریخی، له‌رافه‌ی ته‌فسیرگه‌لی خو‌یان بیربکه‌نه‌وه‌و

دوباره چاوی پيدا بخشینه‌وه تا نال و گوریکي تیدا بدن، رو هیل له‌سه‌ر بنه‌ره تی‌ورد بونه‌وه ولینکولینه‌وه کانی خوئی و هه‌روه‌ها به به‌لگه هیتانه‌وه له‌سه‌ر بنه‌ره تی به‌لگه‌ی مه‌وجود، له‌نینجیل عه‌هدی عه‌تیق (به‌شی ئافراندن) ورافه و ته‌فسیره کان و ده‌رخستنگه لی‌که‌له روی نه‌و ئاگاداریانه‌وه، نه‌نجامی دابون، نه‌م فه‌رزه‌ی هیتابووه‌گوریکه باغی عه‌دن: (باغی به‌هه‌شت) شویتیکه، له‌باکوری روژاواي ئیراندایه: (هه‌ریمی) له‌نیوان ته‌ووریزو ورمی دایه، نه‌و، به‌م فه‌رزه ده‌ی سه‌لمینی. که په‌یدا بونی ژیارو ته‌مه‌دون له‌م نوخته و له‌م هه‌ریمه‌وه، ده‌سی پی‌کراوه و به‌حه‌ره که‌ت کردن له‌نیو کیو و چیاو چره کانی زاگروس (زوگورتی) دا میژوی ژیارو شارستانی به‌ره‌ی مروشکلی گرتووه. دواي سالیئک «پتر مارتین» لیکوله‌رونوسه‌ری دیکه‌ی ئینگلیسی، به‌و تاریکی وردو تویتزه رانه‌و ته‌حقیقی که‌له روژنامه‌ی «ساندی تایمز» هه‌وه له‌و باروبابه‌ته‌ی سه‌ره‌وه له‌چاپی دابو، نه‌وه‌ی به‌باشی له‌ئاخرین ده‌سکه و تگه‌لی که‌و ناراناسان نه‌ژماردوه، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر نه‌و هه‌ریمه‌کوردنیشینه‌ش به‌شی له‌و هه‌ریمه‌یاد کراوه‌نه‌یش نه‌بن، خزمی و نیژیکي نه‌و گونده‌کوردنیشینه‌ش، ده‌توانن سه‌رنج وتی روانینی زوری له‌گه‌روکان ولینکوله‌رانی ده‌ره‌وه بو لای‌ورد بونه‌وه له‌و گونده‌کوردنیشینه‌ به‌ره‌و لای خویمان رابکیشی. لیکوله‌رانی که‌به دواي که‌شف و دوزینه‌وه‌ی بیسکه ولاندکی ژیارو شارستانین، و تارونوسراوه‌ی «رو هیل و مارتین» تاگونده کانی بی به‌ش و مه‌حروم و هه‌ژارنشینی نازربایجان ده‌رون و به‌سه‌رنجدان ولینکولینه‌وه و دوپاره خویندنه‌وه، ده‌که‌ون، مه‌به‌ست نه‌و گوندنیشینه‌ن، که‌به‌رله مه‌کانیزه کردنی کشت و کال به‌یه ک‌گه‌رماو: (حه‌مام) یا یه‌ک فیرگه، فره‌تر نیازیان هه‌یه و موحتاجن، بو‌شایه‌دی نه‌م نوسینه‌گشت خه‌لکی گوندی: (خری) و باقی گوندنیشینه کانی دیکه‌ی جیرانیان به‌سه. راپورتی هه‌والی ناسیه نه‌مینی له‌روژنامه‌ی هاوشاری سالی ۱۳۷۹ی هه‌تاوی و ۲۰۰۰ی زاینی. (شه‌پول)

ئاتروپاتين يا ئاتروپاتان:

لېكۆلېنەوہ لہ واژہی ئازربایجان (ئاتروپاتین یا ئاتروپاتان ریشہ ناسی ناوی شارویادمانہ کانی تاریخی و گوندہ کانی یه ک ولات و نیشتمان، لە راستیدا ئاگاداری یه که، لە پەیدابون و ئال و گۆروپیشگەوتنی ئەوانە لەمیزودا. دیارە ناو لەسەردانان لەسەرشتی یا شوپتی یا کەسی، زۆرتر لەسەر بنەرەتی روداوی میژویی یا دانەرانی ئەوانە بیچم دەگرن یا لەروی کاروکردهوی تایبەتی کۆمەلایەتی و فەرھەنگی. وە یا لە ناوی میراتی سروشتی دەورو بەری ئەوانە وەردە گیردرین، ھەرچەن خانو بەرەو شارە تاریخی یه کان، دواي رابوردنی روزگار لەناوی که بویان دانرابوو، فاسیلەیان گرتوو و رینگای دورودیزیان لەسەرەتای شکل گرتیانەوہ بریوہ، بەلام ھەرچۆر بی نیمە مانان یه تیفکرین لەو خانو بەرەو شارو گوندانە، ناگادار دە کاتەوہ و رامان دە چلە کیتی کہ لیان وردینەوہ، کہ چلون سەریان ھەلداوہ و پەیدابون. لەم نوسراوہدا کہ دە یخویننەوہ، تی کوشراوہ تالەروی بەلگە ی تاریخی و زمان ناسیوہ، بگەینە بنج و بناوان. ھەرچەندە ئەم ئویژینەوہ تەواوترین و دوايي ترینی دەسکەوت نین لەم بابەتانەوہ. جالەسەر بەلگەنامە و نوسراوہ کانی میژوزانان و خۆرھەلات ناسان و جوغرافیازانانەوہ، ئازربایجان بەدریژایی دەورە گەلی تاریخی ناوہندی حوکومەت کردنی ھۆز و تاییفە ی جیاجیابووہ، ئاسەوارو ئەو نیشانانە ی والە روزگاری دورودریژ بە یادگار ماونە تەوہ، ھەر وہ کوشارە وێرانە کان و تە پۆلکە خۆلە میشینە کان و قەلا و بەردە نوسراویا ھەلکەندراوہ کان، گلکۆکان و ھەزاران شوپن و واژە کانی کۆن و کەونارا، کہ لە ئازربایجاندا ھە یە، بەلگەن لەسەر ئەم راستیە. ھەسەن پیرنیا میژوزانی ناوداری ئیرانی (مادی گچکە ی بە ئازربایجان و بەشی لە کوردستان داناوہ. زۆر بە ی میژوزانان بە تاییبەت یۆنانی بە تیکرانەوہ بە (مادی گچکە، دەناسن و بیروریان لەوہدا، یه که، کہ لەشکر کیشی و بە دەسەوہ گرتنی دنیا لە لایەن ئیسکەندەری مەقدونی بەدوا، بە بوئە ی ناوی فەرمانرەوای ئەم ئوستانە بەسەر

زہوی ناتروپات یا ناتروپاتان، ناتروپاتین ناوی دہر کردوہ.

محہ مد تہ قی حہ کیم لہ کتیبی خویدا کہ بہ (گہنج و دانیش) نوسیویہ تی، دہ لئی دواوی مردنی ٹیسکہ ندر، حوکومداری ٹہ وئوستانہ، بہ ناوی ناتروپات یہ کہ م کہ سیکہ، کہ نالای نازادی ہلدا و بہرزی کردوہ و لہ راست سپای داگیر کہری ٹیسکہ ندر، زہق راوہ ستا و ٹہ م سہر زہوی یہی لہ چنگ داگیر کہر نازاد کرد، جا ہر لہ بہر ٹہ مہ ہندی لہ توپڑیہ ران لہ واژہی نازربایجان، نازربایجان بہ و ہر گیرا، بہ ناوی ٹہ و داناوہ و ٹہ م ٹوستانہ یشیان بہ نازربایجان ناو بردوہ. سہ یید ٹہ حمہ د کیسره وی نوسیویہ تی: کاتی ٹیسکہ ندر بہ ولاتی ماد و مادان (نیرانی کون) ہیرشی بردوہ، لہ ماد - ی گچکہ، یہ کی لہ خہ لکی ٹہ وی بہ ناوی (ناتروپات) راہہ ریوہ و لہ و کاتہ وہ، ٹہ و (ماد) ی گچکہ یان بہ ناتروپات ناو بردوہ و کہ م کہ م کراوہ تہ، ناتروپاتگان و عہرہ بیش کردوہ تہ نازربایجان و بنہ مالہی ناتروپات تا روژگاری سلوکیان و ٹہ شکانیان، ہر بہ رذہ و امبون.

لہ بورہانی قاتیع و کتیبی تر، قسہ گہ لئی ترلہ واتای ٹہ ودا پہ یدا دہ بی کہ ہہ مویان ناوہ ستایی و نیرانین. ٹیسترابون جوغرافیازانی یونانی لہ کتیبی خویدا نوسیویہ تی: کاتی ہیری پاشایی ہہ خامہ نشینان کہ نہفت کہوت، ٹیسکہ ندری مہ قدونی دہ سی گرت بہ سہر ولاتی مادان و ہہ خامہ نشیناندا لہ و سہر و بہ ندرہ دا، سہر داری بہ ناوی «ناتروپات» لہ (ماد) ی گچکہ بہ دژی ہیرش کہ روداگیر کہر راہہ ری و ماد - ی گچکہ ی نازاد کردو ژیان پرتوہ ژی لہ خیر و خوشی و نازادی و سہ بہ ستی بو خہ لکی ماد - ی گچکہ، کہ ٹیستا بہ نازربایجان ناوہ بری دابین، کرد، جا خہ لکہ کہ بہ شوکرانہ ی نازایی و دلسوژی ناتروپات، سہر تاسہری ماد - ی گچکہ یان بہ ناوی ٹہ و سہر دارہ ناو، ناوہ و کردو یانہ تہ: ناتروپاتان، کہ ٹہ لف و نونہ کہ بوتیسبہ تہ، کہ عہرہ بہاتوہ، ناتروپانانیاں کردو تہ نازربایجان و لہ پاشان بہ ناتروپاتکان یا ناتروپاتگان، خویندراوہ تہ وہ، خہ لکی ماد - ی گچکہ (ناتروپات) یان کردہ پاشای خوینان و خوینان کردہ سہر بہ خو و گوینان بو

هه‌رشه و گوره شه‌ی ئیسکه‌نده‌ریان شل نه‌ده کردو جاربه جاریش له گه‌ل پاشایانی ئه‌رمه‌نستان و ئه‌شکانیان و سوریا: (سوریه) خزمایه‌تی وژن وژن خوازیان ده‌کرد. پروفیسور «مارکوارت» روژه‌ه‌لات ناسی ئه‌لمانی له‌سالی ۱۹۲۶ی زاینی ریکه‌وتی ۱۳۰۴ی هه‌تاوی له‌کونفهرانسێکدا که‌له‌به‌به‌ت تاریخ وره‌گه‌زی نازربایجانیان، قسه‌ی کردوه‌رای‌گه‌ یاندوه‌ که‌ واژه‌ی نازربایجان له‌ ناوی ناتروپات ساترا بی ئه‌وسه‌رده‌مه‌ی ولات و له‌ روژگاری ئیسکه‌نده‌ر، گیراوه، ناتروپات وجی نشینانی ئه‌و نه‌ته‌نیا له‌ روژگاری ئیسکه‌نده‌ردا، سه‌ربه‌خوپی خویمان سازدابو، به‌لکو دوا‌ی ئه‌ویش به‌سه‌ر به‌خوپی حوکومه‌تیان کردوه، به‌لام سه‌ره‌نجام ئه‌ووزنجیره‌ی پاشایانی ماد-ی گچکه‌ به‌ده‌س ئه‌شکانیان تیاچون.

نوسه‌ری تاریخی ماد، یا کوشوف لیکۆله‌ری روس له‌کتیبی خویدا ناوه‌های نوسیوه، به‌شی فره‌ی سه‌رزه‌وی ماده‌له‌ هه‌ریمیکدا بوو که‌ له‌ دوایدا کرایه، ناتروپات و ئه‌وسا کرایه‌ نازربایجان و له‌ باشوری چه‌می ئه‌ره‌س دابو. له‌وه‌ ده‌چی حوکومه‌تی ماد روژگاری له‌سه‌رزه‌وی باکور، مه‌لبه‌ندی، ئارانیشدا خاوه‌ن و زه‌و ده‌سه‌لات بوون، واژه‌ی نازربایجان له‌ راستیدا له‌ ناتروپات سازدراوه، بی‌گومان خه‌لکی نازربایجان که‌له‌ بنه‌چه‌که‌ی ماد-ن به‌ درێزای میرو، نه‌خشی گرینگیان هه‌بووه.

هه‌ندی لایان وایه‌ که‌ دوا‌ی مردنی ئیسکه‌نده‌ر ناتروپات بووه‌ ته‌حاکمی ماد-ی گچکه‌ و ئه‌و سه‌رزه‌وی یه، به‌ ناوی ئه‌و، ناو داربوو یاقوتی چه‌مه‌وی ده‌لی: ناتروله‌ په‌له‌ویدا به‌ واتای ئاگره‌ و پات به‌واتای پارێزه‌ روخازنه، به‌گشتی یانی خانوی ئاگرو هه‌بونی ئه‌و هه‌مووه‌ ئاگردانانه‌ له‌وی کردۆته‌ به‌لگه‌ بو‌بیرو راکه‌ی خو‌ی. خاوه‌نی تاریخی گوزیده‌ ده‌لی: مرویی به‌ناوی ئازهرباد له‌ روژگاری شاپوری زولنه‌ کتاف له‌ماد-ی گچکه‌، لافی پیغه‌مبه‌ری، لیدا و خه‌لکی باوه‌ریان پی‌کرد. میژوزانانی ئه‌رمه‌نی، له‌نوسراوه‌ کانی خو‌یاندان. نازربایجانیان به‌ئازهرباغان، ئازهرباقان و

ناتروپاتکان، نوسیوه و عه ره بیش به نازه ریبجان و ناتروپاتکان نوسیویانه. حه کیم فیردهوسی له شانامه داله و بابه ته وه فهرمویه تی: [یک ماه در آذر آبادگان - ببودند شاهان و آزادگان - همی تاز تا آذر آبادگان - به جای بزرگان آزادگان] توپژینه وه، نشان ددها که ناتروپات به شیوه های جور به جور گوردراوه.

ههندی لایان وایه ناوی شارومه لبه ندیکه، ههندی تر لایان وایه ناوی یه کی. له کورانی حه زره تی نوح پیغه مبه ره. هه ندر ده لین: به واتای جینگه ی گزه گزی بایه. له ناویستادا (Atere pate) به واتای پاریز هری ناگره. له په هله ویدا به م شکله یه (Aturpat) نه م زاراه: ناتروپات یا ناتوپات ناوی سهر داریکی ماد - ی گچکه یه و ئیرانی، حاکم «ساتراب، شاریان» بووه لمروژگاری ئیسکه نده. راه پیویسته به (دزمار یا دژمار) ئیشاره بکری که له ناسه واری نه و زمانه یه و له وهش ده چی بیرورای ئیسترابون راست بی، چونکا ناشکرایه؛ که دوای تیشکانی ئاشوریان به دهس (ماد، ماننا، سکا و کاردوسین) که به دژی ئاشوریان یه کیان گرتبو، ماد - هکان به سهر باقی یه کگر تواندا، زال بوون و ئیمپه را توری گه وره ی (ماد) یان بو یه که مجارله مادان و کوردستان و ئیرانی کوئندا به سهر داری (دیا کو - ی ماد) به دیهیتاو نیشتمانی گه وره ی (مادان) ی پیک هیثا. له سهره تاوه حوکومه تی مادله ئوستانی باشوری چه می ئاراز (نهرهس) که نازربایجانی ئیستایه، دامه زراوه و به ماد - ی گچکه ناسراوه و له پاشان گشت ولاتی ئیرانی کوئی ته نیوه ته وه و دیا کو - ی ماد و بنه ماله ماد یه ک له دوای یه ک، بونه ته، حاکمی مادان و گشت ولاتی که و نارای ئیران و له روژگاری ئیسکه نده ر - ی داگیر که ردا، ناتروپات به دژی داگیر که راپه ریوه و له ماد - ی گچکه دا حوکومه تی سهر به خوئی سازداوه و گوئی به هه ره شه و گوره شه ی داگیر که ران نه داوه. روژنامه ی هاوشاری ۱۳۷۹ ی هه تاوی به قه له می میخوش نوری - (شه پوئل). نازربایجاله له که و ناراهه جینگا به یه ک گه یشتن و به ر خوردی ته مه دون و ژیار و شارستانیته و نه قیده و

ناداب و روسوم و پهیدا بونی شوینه واری کوئی میرویی بووه، ناسه واری کوئی وه ک
 نه سباران (قه راداغ نیزیك به ۱۲ هزار سال و ته وریش نیزیك به چوار هزار سال
 ناوی هیه، نازربایجان لاندکی ژیارو ته مه دونی که و نارایه و یه کی له و هه ریمه
 پرگرینگه یه که به ره ی مروئی نوگرداری خوئی کرده، چ له باری ئابوری یا خوړسکی
 و سروشتی، به جوړی که یه که م چاپخانه و یه که مین فیژگه، یه که م ته تا تر به شیوه ی
 نامرویی و فره نه مرویی تر، له م هه ریمه بیچمی گرتووه و هیمان نه و گرینگه ی دیرینی
 خوئی له دهس نه داوه، سه رنج راکیشه نازربایجان ناو و هه وای جوړاو جوړو خویش و
 دلگیر و دل لاوینی هه یه. مور به ته ب بونی چوار که ژ - ی سال، دهشتی ره نگین کیو و چای
 سه رنج راکیشی وه ک (نه سباران، سه به لان و سه هه ند، ده ریاجه ی ورمی، هه یه.
 نازربایجان خیوی شارستانیه تی دره خشان و کوته ی هه یه چ له ده و ره ی ئورار تووه کان،
 که له ره گه زی مادو مانناو کوردن (که زیاتر له چوار هزار سال به ره مرو) و
 چ له ده و ره ی ماد و دامه زرانندی یه که مین و په ره دارترین ئیمیه راتوری ماد و
 هه خامه نشی و نه شکانی و ساسانی، نوکته ده لئین کاتی نه رده شیری بابه کان، کورد و ماد و
 ساسانی، نالای نازادی ئیرانی هه لدا که نالاکه ی به دهس فه رمانده یه که وه بو و به ناوی
 ژهنگه شاوهران و له نیوه راستی نه و نالایه داو یته ی بالنده ی (هوما ی). ره نگابوو که نه مرو
 له نیو نالای تاییه تی حیزی دیموکراتی باشوری کوردستان پارتی خوئیشان ۱۵۵۵. که
 ژهنگه له کوردی نه مرو دا بوته شهنگه، نه حمه ده شهنگه، شهنگه بیری، ده لئین نه رده وان
 نه شکانی تانه و ته شهری بوته رده شیری بابه کان هاویش و پی و ت: نه ی کوری کوردی
 له نیو جیغ و چادری کوردان په روهرده کراو، چلوته، ده ته وی تاجی شاهی له سه ربنی
 نه رده شیریش له وه لامدا ده لی توی نه شکانی بو یه پایوی بیگانه ی داگیر که ری
 ئیسکه نده ری مه قدومی و ولات دیله و ویرانه، ده مه وی داگیر که ر، وه ده رنیم و توی
 نوکهری داگیر که ر ته می بکه م و ولات ناوه دان بکه مه وه. نوکته: نه رده نه رز، عه رد، زه وی و

سەرزەوی و موقەدەس، شیر، یانی شیرێ پارێزەری سەرزەوی موقەدەس، دیارە: ئەرد لە ئەردەلان دا هەرئەو مانەیانە، دەدا ولان بە واتای جیی و مانای ئەرد بە فراوان دەکا. یانی سەرزەوی فرەخاکی هەر وە ک: خیزە لان: فرەخیزدار، لە زمانی کوردیدا هەر وە ک پاشگر - ی پاراستن و حیفزکردنی وان لەباغەوان، ئەردەوان، دەشتەوان. پاسەوان، نیشانی سنورەوانی یە کە لە راستیدا بنەمالە - ی حاکمانی ئەردە لان سنورە وانی ئێران بوون، بووئە: کۆمە، لە زمانی کوردیدا کە مینی شکارچی یە، کۆمە لان یانی کە مینگی شکارچی، راوچی، دیارە واتای راوچیشی لە نێو خۆیدا راگر توو (شه پۆل).

یا لە دەورە ی دوای هاتی ئیسلام، نازربایجان یە کێ لە گەنجینە کانی تەمەدونی کۆن و کە و نارای ئێرانە، دین گەلی وە ک ئاینی زەرەشتی، مەسیحی، ئیسلام کە یادگاری پرنرخیان بوئیمە بە جی هیشتوو. قە لاگەلی میرویی، دەورە ی ئۆرار توو کە کان، بەسەدان قە لای وە ک قە لای (بابە ک کلیر) بابە کی خورەم دین، ئاوارسین، جوشۆن، قەهقەهە: (قاقا) پشنو، پەیغام، هلاکو، زوحاک یا نازیدەهاک، داش قە لا، قە لاکیژ، ناخچە قە لا و شوپنە واری بەسەدان ناگردان، تە پۆلە ی خۆلە میشین و کلیسای وە ک: (شینت ئیستپانوس، کلیسای مریەم - ی پاک، ئانیالو، جوان ورازووەترین مزگەوت، هەر وە ک مزگەوتی کە بود: کە وە: پیروژە) ی تە وریژ، ئەرگی عەلیشا، مزگەوتی مەرەند، تەسوج، ئوسکو، مەرغە، شە پستەر، سەراویا سەراب، ئەهەر (: زمانە چۆلە کە) کە بە عەرەبی بوئە (أهز)، میانە، گلکو، گەلی هەر وە ک گلکو - ی شیخ مەحمود شەبستەری و مەقەرە تو شو عەرای تە وریژ، مەد فەنی شاعیرانی وە ک خاقانی کوردی زەنگنە ی شیروان، ئەسەدی توس و هومام تە وریژی کە بە داخە وە شیعەرە کوردی یە کانی لە دیوانە فارسی یە کەیدا لە چاپ نە دراو، بووئە ئەم شیعەرە لە هومام تە وریژی کە لەسە دە ی ۷ و ۸ مانگی ژیاو و بە زمانی پەهلەوی نازەری و کوردە واری شیعری بە چاپ لیکراو یی لی بە جیماو، هۆتە:

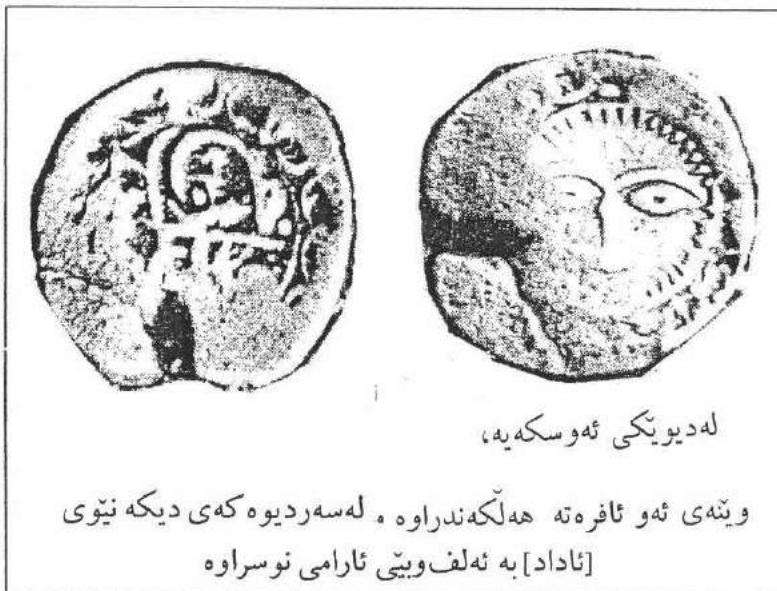
وه هار، وول و دیم یار خوش بیّ ئه وی یاران مه ول بی، مه وه هاران
 وول: گول، دیم: له دیمه شو ره دا ماوه ته، دیم: دم چاو، رومه ت، بروانه، ناوه ندی
 موتاله عات و ته حقیقاتی میلی وه زاره تی فیرکردن و بارهینان، ئیران له بابه ت
 نازربایجان وه، بیّ تاریخ که نه و جزوه له ره دی شو ره وی پشودا نوسراوه که نازربایجان
 ئیران له هی شو ره وی جیا به و شو ره وی ناتوانی نازربایجانی ئیران بلیکنی به
 نازربایجانی شو ره وی به وه و کتیبی زانیانی کورد، ج ۲، په ره ی ۱۱۶ چاپی ۱۳۷۹ به
 قه له می (شه پۆل) و گو فاری ویرا ژماره ی ۲ و ۱ سالی به که م چاپی ۱۳۸۱ گاهنامه ی
 فره نگه ی، ئیجتماعی، نه ده بی په ره ی ۸ به قه له می (شه پۆل).

یا قه تران ته وریری، زه هیره دین فاریابی، یا ناوی (شاگولی) ته وزیر یانی گولاوی
 گه و ره و پرئاو یا (گولی شا) - واژه ی شا، له زمانی کوردیدا به واتای گه و ره به، وه ک:
 شاره گ، شاری، شاسوار (شه پۆل) یا گلکو و بورجگه لی به ناویانگی مه راغه. وه ک،
 بورجی که بود گومه زسور، گومه زی غه فاریه، بازاری سه ریوشراوی ته وریر،
 سه یرانگه ی نال گولی. گوندی که ندوان، نه شته بین مه دفه نی خواناسی ناودار شیخ
 نه بولقاسم نه باتی کورد، لیقوان، گوندی قه راداغ و داویشه ی چیای سه هه ند و. (شه پۆل)
 سه به لان، یا جه نگی له پردار و درختی نه رسباران، بروانه هاو شاری شه مه ۵ خه رمانانی
 ۱۳۷۹ و ۲۵ جومادای ۱۴۲۱ و ۲۶ ئوگۆستی ۲۰۰۰ ی زاینی سالی ۸ ژماره ی
 ۲۲۰۲ به قه له می محمه د ره زاعه زیرپور (شه پۆل).

ژن له هه وراماندا

له كوردده واریدا هه موو ئه مه ده زانین كه ژنانی كورد، وه كویا، دهستی بهرزو بالایان هه بووه. له چاره سه ر كوردنی باری ژیان و كه ندو كو سپی كو مه لایه تی دا، جگه له وهش له نیونه ته وهی كورددا، ژنانی فره زوړله كارزان و گه و ره به كار و كاردان و به نیو بانگ هه لگه و توون وزوړ ژیرانه و مرو یانه و به دانسته كار و باری رامیاری، ئابووری، خوینده واری و فرههنگی و كو مه لایه تی و ئهركی سه ر شانی خو یان به باشی له كوردستان دا، به ریوه بردووه.

له سه ر ته ختی پول و دراویکی زاف كو ئندا، نه خشن و ویته و ناوی نافرته ته كوردیکی به ناو بانگ، له ناو چه كانی هه ورامان دابه ناوی (ناداد) دهركه و تووه و دوژراوه ته وه، له ونه خشی پول و دراوه، جوان ئاشكر ابووه ورون كراوه ته وه كه ئه و ژنه فره مانره وای هه ورامان و ناو چه كانی ده ورو بهری بووه، جاله بهر ئه وهی خاوه ن ده سه لات بووه، سكه ی به ناو خو ی لیداوه و ویته ی خو ی له سه ر ته ختی ئه و سكه هه لگه ندووه و نه خشانده و ویته ی له سه ر دیویکی ئه و سكه یه، ویته ی ئه و نافرته ته هه لگه ندراره و له سه ر دیوه كه ی دیکه نیوی [ناداد] به ئه لف و بیی ئارامی نوسراوه.

له دیویکی ئه و سكه یه،

ویته ی ئه و نافرته ته هه لگه ندراره و له سه ر دیوه كه ی دیکه نیوی
[ناداد] به ئه لف و بیی ئارامی نوسراوه

واژه‌ی [داد] به واتای (عادلّه) وزۆر به‌ی پاشا کانی ئەشکانی ناویان به‌داد، دوایی هاتوو. [ئەشکان ناوی دێه‌که، له‌سه‌ر ده‌شت] ئەمرو، واژه‌ی [داد] له‌ ناوچه‌ی هه‌ وراماندا به‌ شیوه‌ی [۵:۵: ناتە] واتا (باوک، باو، باب) به‌ کار دێ، له‌ زمانی ئینگلیسیش دا [داد] به‌ واتای (باوک) به‌ کار دێ - ئامرازی (ئا) یش، له‌ ئاوێستادا، مانای (نه‌فی: نه‌رێ) ده‌ داو به‌ واتای (دژ) دێ.

جائە گەر (داد) له‌ واتای (باوک) دا به‌ کار بێرا (ئاداد) به‌ واتای دژ یانی (باوک) ده‌ بێ. یانی مانای (دایک) ده‌ دا، ئەو هیش تاز ناویاله‌ قه‌ به‌، ناوی راسته‌ قینه‌ی ئافره‌ ته‌ که‌ نییه‌. به‌ و جوژه‌ ناوی فه‌رمانه‌ وه‌ی ناوچه‌ کانی هه‌ ورامان له‌ سه‌ر ده‌می ئەشکانیه‌ کاندا (ئاداد) به‌ واتای (دایک) به‌ کار بێراوه‌ و جیگای سه‌رنجه‌ ئیستایش له‌م سه‌رده‌مه‌ی که‌ ئیمه‌ی تێداین، له‌ ناوچه‌ کانی هه‌ وراماندا [ئه‌، ئاد] له‌ بابته‌ (دایک) هه‌ به‌ کار دێ، وه‌ ک (سترا بۆن) باسی کردوه‌ ده‌ لێ دوای گرتنی (نه‌ینه‌ وا) به‌ ده‌ستی (هه‌ه‌ خشه‌ ته‌ ره‌) ی ماد - ی له‌ ساڵی ۶۱۲ی به‌ر له‌ زایین ئافره‌ تێکی (میدی) بوته‌ ئوستانداری ته‌ وێ.

له‌ سه‌رده‌می (مه‌ئموون) و هارونه‌ ره‌شید) ی عه‌بیاسی داخه‌ لکی هه‌ ورامان هێمان موسوڵمان نه‌ بوون (سالانه‌) یان به‌ حوکومه‌ تی عه‌بیاسیان ده‌ دا. له‌ و سه‌رده‌مه‌ داخانی کورد، حوکومه‌ تی هه‌ ورامانی ده‌ کرد و هه‌مه‌ کاره‌ی ناوچه‌ی هه‌ ورامان بووه‌، به‌ داخه‌ وه‌، له‌ به‌ر تێک چوونی نووسراوه‌ی سککه‌ دراوه‌ که‌، ته‌ نیاسالی لێدانی (۲۳۰) ی مانگی - خوێندراوه‌ ته‌ وه‌.

له‌ ساڵی ۴۴۲ ی مانگی به‌ دوای ناوی (ساتراب) هه‌ کانی هه‌ ورامان، تازه‌مانی په‌ هله‌ وێ هاتوو، له‌ و ماوه‌ دا، جار به‌ جار چه‌ند ئافره‌ تی وه‌ ک سان له‌ هه‌ ورامانی ته‌خت و له‌ و ناویان هاتوو.

۱ - خاتو: هوریزادسان که‌ دوای کوژرانی ئەسکه‌ نده‌رسانی هه‌ ورامان له‌ ساڵی ۱۲۲۵ ی مانگی ده‌ بیته‌ سان و فه‌رمانه‌ وه‌ی ناوچه‌ کانی هه‌ ورامان و ساڵی زیاتر به‌ سه‌ر

(که مەر، ره زاو، شامیان) و ناوچه کانی دیکه، سانی و حوکومهت ده کاوئه وسا
فه رمانره وایی و سانی خوئی ده داته دهس (محه ممه دبه گ) ی میژدی خوئی.

۲ - خاتو (مونیره سانه) زیاتر له سالیټک فه رمانره و اوسانی ناوچه ی لهوټن ده بی و
هه رواله جیاتی (قادربه گی عومه ربه گ) یش که ده مرئی حوکمرانی و سانی ده کا.
جاریه جاریش له نیوکتیبداله باتی یان (مونیره سان)، (مه نیجه سان) نووسراوه، که هه ردو،
یه کن، هه روه ها ئه فراسیاو به گ، ئافتا و خانی غه فقار به گ و ئاسیه خانی کچی
مه محمود خانی دزلی و... له ژنانی ناوداری ناوچه که بوون، میژو، ده لی: له جه نگی
(ده ربه ندی دزلی دا، هه ورامانی دزلی و تهخت وره زاو) که فه رهاد میرزا هیترشی
کردبووه سه رئه و ناوچانه، ژنانی کوردی ناوچه که، له جه نگدا شان به شانی پیاوه کانیان
به دژی فه رهاد میرزا راپه ربون و گاشه به ردیان به سه ر له شکره که ی دا، تلار
ده کرده و ده یان وت: ئه سکه نده ری روم نه ی توانی هه ورامان بگری ئیستا تو خوت لی
خوش کردوین. جیهانگه روگه ریده کان له گه رانی خویندا به نیو کوردستاندا نووسیویانه:
ژنی کوردی شان به شانی پیاوکارده کا، له داو ین پاکیشدا ناودارن، شه رمی به درو،
گزی و فزی نازانن، راست و پاک و چاک و به ناموس و به غیره تن.

لایارد layard - ده لی: ئافره تی کورد، له نیو کورده واریدانه خش و روئی هاوتای
روئی پیاو ده بیئی. کورد، سه بارت به ئافرهت هه لوئیستی تاییهت به خوئی هه یه، که
ژن له نیو کوردان نازادی بهر چاوی بو هه یه، ئه مه لای تورکی عوسمانی، عه رهب و ئه
وانی دیکه نابیندری.

دیاره کوردیش وه ک عه رهب و تورک موسولمانه، ژنی کورد پاک و به ناموس و
نازایه، ریټوار یاهه رگه ریده ئور و پاییه ک، که ریټی بکه ویته کوردستان، فره زو بوئی رون
ده بیټه وه، که ده توانری به ئاسانی له گه ل هه ر ئافره تیکی کورد، قسه بگری. بی ئه وه ی
پیاوی له گه ل بی، بی ئه وه ی مروټوانی بللی له ل. به لام له گه ل ژنی عه رهب و تورکی

عوسمانی، قسه نا کرئ، مه گه ربه نا چاری. [په ره ی ۴۹ کتیبی کورد، گه لئ له خشته بر او ی غه در لیکراو Dr.Guniher D.egchner نه لمانی ته رجمه مه به کوردی حه مه که ریم عارف چاپی دوهم ۱۹۹۹ ز-ه ولیر.]

میژوی هه ورامان، د-محده نه مین هه ورامی بلاوکی به لڅ تاران چاپی ۱۳۸۰ چاپی به که م ۲۰۰۰ ز- په ره ی ۹۴۳ تا ۹۴۹ و گوڤاری نه نجومه نی زمان و فهره ننگ و هونه ری کورد، ژماره ی ۳ تایبه ت به کوئگره ی هه ورامان ناسی، تاران چاپی به هاری ۱۳۷۹ ی هه تاوی. به قه له می (شه پۆل) باشه بزانی له تاران نه و نه نجومه نه به هو ی ده که س له فهره ننگ و هونه ر دوستانی کورد، زمان له ۱۳۷۸/۹/۲۰ ی هه تاوی ره سمه ن دامه زراوه و تا ئیستا ۹ ژماره ی گوڤار، به زمانی کوردی و فارسی بلاو، کردو ته وه، که یه ک له وژمارانه تایبه ته به کاره ساتی هه له بجه ی سوتا و هیرو شیمای کوردستان چاپی تاران، ژماره ی ۷ به هاوکاری زانکوی پزشکی شه هید به هشتی، تاران چاپ کراوه و ژماره ی ۸ ی گوڤاری نه نجومه نی ناوبراو، تایبه ته به دووه مین جیژنی شیعر و هونه ری کوردی ناوچه ی ئیسلاماوا ی، کرماشان، چاپی ره شه مه ی ۱۳۸۱، تاران).

نوخته: له کتیبی (اعلام النساء) عومه ره زاکه ححاله که له ۵ جه لدا یه، نه وه نده ناوی پیروزی ئافره تی کورد، ده بینی که خزمه تیان به زانین و فهره ننگ کردوه، له حساب نایه ن، به تایبه ت له وروژگار ه نه نگوست له چاوه دا، که خوینده واری زور که م بووه و که مترژنان توانیویانه خوینده واربن، نه مه خو ی نیشانه که ئافره تی کورد، ئازاد و له کارزان و شیاوه، نه گه ر ده ره تانی بو بره خسی خو ی باش به عیلم وزانین ده نویتی، دیاره دوای دامه زرانندی (دارالفنون) له ئیران به هو ی نه میر که بیر خوینده واری په ره ی گرتووه و ئیستاشو کربو خوا خوینده واری پرزانا وله کارزان، چ کچ، چ کور، پیاوو ئافره تی کورد، خاوه ن قه له م: (نوسینگ) ی ره نگین و روژنامه وان، نوسه ر و وه رگی ری باش و به توانا، له کورده واریدا په یدابوون.

کچې نه حمه د بن متويه ټاکوڼي - فاطمه نه وه ی مه لیک عادل ټه ییوبی، قه تومه ک خاتون له بنه مالهی ټه ییوبی - کورده جین کچې مانجو، عایشه کچې محه ممه د پڼ یه حیا - عه زیزه خاتون کچې قوتبه دین خیوی ماردین - حه لیمه خاتون له بنه مالهی ټه ییوبی - زوهره خاتون له بنه مالهی ټه ییوبی - سه فیه خاتون کچې مه لیک عادل ټه ییوبی - فاطمه خاتون کچې نه حمه دکوردی، له بنه مالهی سوهره وه ردیه کان. له وکات وساتانه داله نیو عه رب و موسولمانانی تراخو یتده واری ژن یا هر نه بووه، یا زورکه مېوون، ټه مه ش خوځی زانین دوستی کورد، نیشان ددها، زوربه ی ټه و ټافره تانه ی که ناوبران زانا، فهرموده زان، شه ریعت زان و قورټان زان بوون و زوریان دهرسیان به ژنان و ته نانه ت دهرسیان له پشت په رده وه به پیاوایش و تووه - سه رچاوه: کټی زانایانی کورد، ریازی زانان، قورټان و ته فسیر زانان و فهرموده زانان، چ ژن و چ پیاو، خواناسان، جه لدی شه شه م که به کامپیو ټیر حروف چینی کراوه و ټاماده ی چاپه - اعلام النساء موه رره زا که حاله بیروت چاپی پیته جه م سالی ۱۹۸۴ ی زیمینی له ۵ جه لدا یه. نه قل حه و ته نامه ی سیروان ژماره ی ۲۹۰، سالی حه و ته م، ۷ ی خه رمانانی ۱۳۸۳ هه تاوی به قه له می (شه پوډل).

نه مه ش چهند ناوی پیروزی ئافره تی کورد: حه فسه کوردی به - فه خرنسا شه هدهی
 دینه وهری - زه ینه ب خاتوون سیرتی - سیته لوبابه - ام محمد - فاته خاتوون هه کاری -
 نه سما خاتوون هه کاری - جووه یری به هه کاری - فاته کچی نه حمهد - عایشه خاتوون
 جه زهری - فاته جه زهری خوشکی عایشه جه زهری - سه لما خاتون جه زهری - نه مه
 توللا خاتوون کوردی هه کاری - فاته خاتوون گورانی - سوته یته گورانی خوشکی
 فاته گورانی - سرپه دیار به کری، که فره زانا و پر عیلم بووه - سیته فاته می مه ولانا خالد
 نه خشه نندی کچی نوسخه ی جامیعه و نوسخه ی نایغه: مه ولانا خالیدی شاره زوری
 نه خشه نندی که سیته فاته، کچی عه جایی روژگاری خوئی و فره پرهوش و ویزه و
 ویزه وان و لیژانی زمانی کوردی و عه رهبی و فارسی بووه - صاحیبه سولتان دونبولی
 کورد - مونسه خاتوون له بنه ماله ی نه ییوبی زهر زاری - عه زرا خاتون نه ییوبی له
 بنه ماله ی نه ییوبی - ره بیعه خاتون خوشکی سولتان سه لاهه ددین نه ییوبی - بابا خاتون
 کچی شیرکو مامی سولتان سه لاهه ددین نه ییوبی زهر زاری - سیئولشام (زومورود)
 خوشکی سولتان سه لاهه ددین نه ییوبی زانا وله کارزان که دو فیرگه ی (برانییه) و
 (جوانیه) ی له شام سازداوه که زانایانی زورگه وره وزاناله و فیرگانه پیگه یشتون - مه له
 که خاتوون نه ییوبی ژنی زاناو پر عیلم و دل لاوین بووه که میژو شانازی به ئافره تی
 ناوه هاده کا - نایفه گیان پوللا - هانا که سبانی گورانی - موئینه خاتون کچی بالولی
 ماد-ی (ماهی) - کتییی زیرینا نامیدی نووسراوی محه ممه د نه مین مه نگوری چاپی
 ۱۹۷۱ ی زاینی به کوردی و گو فاری کاروان ژماره ی ۲۳ سالی ۲ ئابی ۱۹۸۴ ز - ناوی
 میهرانکوئی بیئوینی کوردی هیناوه و نووسیویه تی که ۸۵۰ سال به رله زاین، ولاتی
 میسری هیناوه ته بن فرمانی خوئی و میری کردووه، هه روانوی زیرینای نامیدی هیناوه،
 که له جهنگی قادیسییه له گهل له شکری سه عد-ی کوری وه قاس جه نکیه و وزیرینا کچی
 شیروخان-ی نامیدی بووه، که باوکی هاریکاری بارامی چوبین-ی کورد بووه - فاته

جلك

جلكى ماد: كه وا تاچوك (مرادخانى) و سەرپوشى له پارچهى نهرم كه له سهرهوه بهر و رو هاتىته بيشهوه و دو قهد به بن چهناكهدا و قهدى سيوه مى به پشت ملاهاتى، نهوه له نيو ماده كاندا برهوى هه بووه (گوتيس 2227) به لام نهوهى يونانيه كان له ده ورهى دو اييدا به (كراسى ماد)ى ناويان بردوه، كه كراسى گوشاده به ناوى: (ساراپيس) سورانى دريو پاتولى گوشاد و چين دار و نيغه كدار، كه به شيوهى جياجيا و جوان رازاوه تهوه و ههروا بالا پوشى كورت له پارچهى ره نكاوره نكي هه ورشم يا په شم (راولينسون، 316.11/315) نه م جلكه و نه م جوړه لىباسه كه زاهيرن ته نيا له نيو ماد - ي شهرقى باو بووه، له پاشان له سهرتاسه رى (ماداوا) برهوى پهيدا كردوه وله سه دهى 6 ي بهر له زابين پارسه كانيش نه و شيوه جلك پوشينه يان وه رگرتووه (ديا كوتوف 449). پوشاكي ديكه: لىباسى بليندى ته نك بووه، كه چينگه لى فره جوانى هه بووه و تاگوزينگى پى هاتووه و ژير كراسى قول كورت يان هه بووه كه ژير باغل ناگرى و چه سپاو بووه و پشتى گرى چنى توند، به كه مهربانه وه به ستووه، به شيوه پى فره جوان و رازاوه بووه و به سهر نه و لىباسانه شدا بالته يا جوړى شينل يان داوه به سهرشانياندا له كاتى جهنگ به سواری ياله كاتى راودا، هه مو لىباسى خويان خستوته بن پشتوتنه كه يان (گوتيس 2228).

نه و كورده مادانهى كه ويته يان له تهختى جه شيدا هه يه، كه واى به لوكه ئاخراو تا سهرچوك و پشتوين له پشت، پاتول و كلاوى خر له سهر و فره تریش بالتهى قولدا ريشان به سهر شانوه يه (پراودا، 194). دواى تىكلاوى ماد و ئاشور، ژيان و لىباسى پى رازاوه وهى ماده كانيش گوراني به سهرهات و داب و دهستورى ده بارى ئاشور له نيو ماد بووه باو (گوتيس هه ئه وى) بوينه بالا پوشى فاخر كه له دو اييدا برهوى پهيدا كرد (هيري دوت 1/240؛ گزنفون، له شكر كيشى ده هه زار سواره... the pelsian 64). هيري دوت نوسيوه تى: نه و مادانهى له سپاي خه شيارشا دا به شدار بون، له ژير زريپى

پولہ کدارہ وہ، لیباسیکی قولداریان له بهرابووه و کلاویکی لبایشیان بهناوی (تیاره) به سهره وه بووه (11/497) و هه خامه نشیانیش کراسیکی پرچین و بلیندیان له بهرابووه که کورش له ماد - ه کانه وه فیزی ته و جوړه جلک له بهر کردنه بیووله تهختی جه مشیدیشدا دهیندری (ههر نهوی 1/721) و گشت پهیره وانی خویشی وادار به پوشینی ته و جلکه کردبو (کخ، له زمان... ۱۳۶). له ده وره ی داریوش جلکی ده رباری ماد بوئیگاوانانی ماد - ی دهرباریان و بو خودی شایبووه جلک و پوشاکی روژباو.

داریوش - تاجی کونگره دار، ههروه کو تاجی پاشاکانی ناسیای گچکه، سوریه و هندی شازنه کانی له سهرده نا، بیجکه له ده سهره ی سهر یا پارچه یه ک که سهروملیان پی داده پیچا، کلاوی خری ماد - ی (تیار) که زیاتر له لباد، ساز ده کراو له سهرنراوه (ئیرانیکا 727-726/7، ههروا برواننه: کخ توئینه وه کانی...، ۱۰۸ - ۱۱۲).

یه کی له و پوشاکانه ی که به تاییه ت له بهر سواره ی سپای هه خامه نشیدا دهیندری بالا پوش یاریدای مادی یه، که به کندیژ ناو براوه که داویانه به سهرشانیاندا (ئیرانیکا 730/7؛ تامسین 122؛ گزنفون ته ربیه تی کورش Curopaedia)، 355/ (5-8) (۱۱). هیروڈیثیش له په سنی سپای خه شایارشا دا، رایگه ندوه که جلکی پارسه کان ههروه کوهی ماد و ابووه وله و شیوه جلکه ی پیستی ماسی؛ پوله که دار (11/497) پارتی جلکی ژنانی پارتی بالا پوشی پرچین و بلیند که تاگریژنگی پی هاتووه و پشتوینیشیان له سهریه ستووه، ته مهیش و ته ی جلکی شازاده یه کی پارتی که و ته ی موجه سه مه که ی دهینن. دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په ره ی چاپی ۱۳۸۵ تاران (شه پوئل). ساسانیانیش هه ر جلکی شیوه مادیان له بهر کردوه و گورانی ته و توپان به سهره نه هیتاوه و جلکی ژنانی ساسانی کراسی بلیند و پرچین و گوشاد که جار به جار به نه واری له ژیر سینگیانه وه، کوپان کردو ته وه و یه خهیش فره تر گرد و قولدار بووه و پشتوینیشیان له سهر به ستووه، ته رده شیر پاشای ساسانی کلاوی حاشیه داری مرواری دوژی له سهرناوه (لوکوئین ۲۶۴، ۲۶۶ - ۲۶۸) دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په ره ی ۳۲ تا ۲۹ چاپی ۱۳۸۵ تاران (شه پوئل). تاجی شاه ی لای

ساسانیان و ماد فہری ٹیرہ دی و فہری پاشایی بووہ (کارنامہ...، ۱۸) کوترین نہ خشی بہ جیماو لہ ساسانیان ویتہ یہ کہ، کہ ہی ٹہر دہ شیر یہ کہ می ساسانی یہ، کہ لہ سہر دیوارہ ی کاخی تہ جہر ہلکہ ندر اوہ. لہم ویتہ دا بابہ ک: (: باوہ ک) کلاویکی خری، کہ زیادہ یہ کی باوہ شیٹی شکلی لہ بانہ و نہ واری شہ پولدہر (: مہ واج) بہ پشتیہ وہ چہ سپاوہ و لہ بان سہریدایہ (ہیر تسفلد و 30 و ہر و ویتہ ی 402، دایرہ تولمہ عاریف پہرہ ی ۲۰۸ ہر ٹہ وئی) لہ سہر سکہ ی ۵ دیرہ می زیوی شاپور ویتہ ی بابہ ک ہر بہ وجورہ پوشاکہ ی سہرہ وہ، نہ خشی تراوہ و نہ خشی شاپور لہ تہ جہر بہ تاجی ویتہ تاجی ٹہ شکانی دہ بیندری (لوکونین 24 ہر و ویتہ ی 25b) قیس کارنامہ ۱۰، ۱۸) ہر ٹہ وئی) شازنہ کانی ساسانیش تاجی تابیہ ت بہ خویان ہہ بووہ.

لہ روی سکہ یی کہ لہ پوران دوخت (دویت) بہ جیماوہ، تاجی گہ و ہر نیشانہ کہ ۲ بالی بہ سہرہ وہ یہ کہ ویتہ مانگی یہ کشہ وہ و گوئی بچوک لہ بان ٹہ و دایہ (سکہ ناسی...» 228-229 ویتہ ی 15- گوبل Sasanian) ہر ٹہ وئی پہرہ ی ۲۰۹).

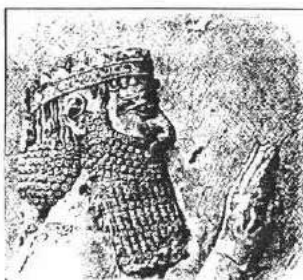
کہ تیبہ و نہ خشی زہ قی داریوش لہ بیستون.

- شازادہی پارٹی .

- دو کہس له گه وره کانی ماد له کوشکی تاپادانا.

- نهخشی، زهقی داریوشی
ټه وهل که تیه و نهخشی
زهقی داریوش له بیستون.

سکه ی زیوینی خوسره و
- ی به که می ټه شکانی

سکه ی زیوینی فرهاد
- ی سیوهمی ټه شکانی.

میژوی جلکی ژن

هووی به دیهیتانی جلک و بهرگ، مرو که روت و ئاتاج بووه بیری له وه کردوته وه که بو پاراستنی لهش و لاری خووی له راست سه رما و گه رمادا جلک و بهرگ و پوشاک بو خووی سازبدا، به لام به دریزایی روژگار جلک و بهرگ له بیچمی سه ره تایی خویدا، نه ماو بووه ته هووی هونه ر نیشان دان و نواندنی سه لیه و دهس ره نگینی به ره ی مرو، تویرینه وه ی گو رانی پوشاک نه ته نیا له روانگای میژو و هونه ره وه پر گرینگه، به لکو له روانگای کومه لئاسی و زانستی زه وانئاسی گه لانیش، فره جیی ورد بوونه وه و سه رنجه:

له شانامه ی فیرده وه سی دا که لک وه رگرتن له پیست و موی جانه وه ران بو دا پوشانی لهش و لار، ده گیزیته وه بو روژگاری هوشه ننگ پیشدادی، ههروه ک کلاش چین له هه ورمانی کوردستاندا، ده گه ریته وه بو سه رده می پیر شالیار، که به لگهش بو ته وه، کلاشه کانی پر شالیاره که ئیستایش له گلکو پیرۆزه که یدا له هه ورمانی تهخت، هه لواسراوه و دانراوه و نه وه خووی نیشانه ی نه وه یه، که کلاش چین له روژگاری نه و پیره زه ر ده شتی وه، به یادگار ماوه و کلاش چین و جلک و بهرگ، سازد ان چ ژنانه و چ پیاوانه وه بهر له ئیسلام یانی له و سه رده مه وه، که مروی کورد له نیشتمانی کورده واری خووی سه ری هه لداوه و سه لیه ی دا پوشانی خووی په یدا کردوه، رانکو چوغه: یاران کوبه رگویز هه بووه و به هووی ژنان و مروی جولای کورد، سازدراوه و به ره ی دا هاتویش فیر کریاوه. ته نانه ت ژن له کورده واریدا بوته پاشا و حوکمران و سکه یشی به ناوی خوی که ویتیه ی خویشی له سه ر نه خشانده، بو نمونه (نادار) (ئافره ته کوردی که پاشا و حاکمی هه ورمان و ناوچه کانی نه و ده وه ره بووه، جا له بهر نه وه سکه ی به ناو خووی لیداوه، له دیویکی نه و سکه یه، ویتیه نه و ئافره ته هه لکه ندراره و له سه ر دیوه که ی دیکه

ویته (قادار) به ئەلف و بیی نارامی نوسراوه. بڕواننه گۆفاری ئۆرگانی ئەنجومهنی زمان، فەرهنگ و هونهری کورد، ژن له هه‌وراماندا، به قه‌له‌می (شه پۆل): دوکتور محهمه‌د صالح ئیبراهیمی سه‌روکی ئەنجومهنی ناوبراو، ژماره‌ی ۴ به‌هاری ۱۳۷۹ی هه‌تاوی که تایبته‌ بوو به هه‌ورامان ناسی، هه‌ورامان، ده‌روازه‌ی میژوه‌ به‌کێ دیکه‌ له ئافره‌تانی کورد، به‌ناوی: داره‌مرواری: شجرة‌ الدّر، ملكة‌ المسلمین که له ۶۴۸ ی ماتگیدا بوته‌ پاشای میسر و شامات و ئه‌و ناوه‌ ناوه‌ و سکه‌ی به‌ ناوی خوێ لێداوه و نه‌وه‌ زای سولتان سه‌لاحه‌دین ئه‌ییوبی بووه، بڕواننه‌ گۆفاری گره‌شی کوردستان که خاوه‌ن ئیمتیازو سه‌رده‌بیرو به‌ر پرس محهمه‌د صالح ئیبراهیمی محهمه‌دی (شه پۆل) بووه، په‌ره‌ی ۲۸ تا ۲۴ چاپی تاران ساڵی ۱۹۸۱ی زایینی، ساڵی دوهم: ژماره‌ی ۷ ره‌ز به‌ روخه‌زه‌ لوه‌ری ساڵی ۱۳۶۰ی هه‌تاوی که له تاران به‌ زمانی کوردی تا ۹ ژماره‌ی لێی چاپ کراوه‌ و به‌ که‌م ژماره‌ی له ۱/۳/۱۹۸۱ ز بلا‌وکراوه‌ ته‌وه‌.

بهرانه‌ سیروان ژماره‌ی ۲۹۰ ساڵی ۷ و ۷ خه‌رماناتی ۱۳۸۳ی هه‌تاوی په‌ره‌ی ۱۱ (شه پۆل). هه‌ر جوړمێ ده‌لێن: فیربونی رسته‌ی خوری و موولوکه‌ و هه‌روا رسته‌ی پارچه‌ و قوماش و جلک دورین ده‌ ده‌نه‌ پال جه‌مشید - ی جه‌م.

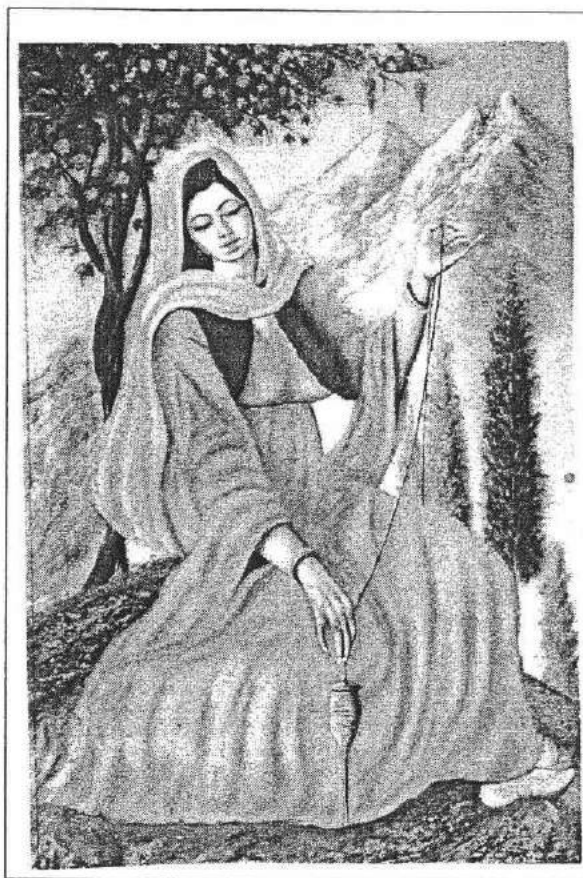
چه‌ن شیع‌ر له‌ شانامه‌ی فیردوسی له‌ و بابه‌ ته‌وه‌:

دگر پنجه‌ اندیشه‌ جامه‌ کرد	که پوشند هنگام جنگ و نبرد
ز کتان و ابریشم و موی و قز	قصب کرد پرمايه‌ دیبا و خز
بیاموختشان رشتن و تافتن	بتار اندرون پود را بافتن
چو شد بافته‌ شستن و دوختن	گرفتند از او یکسر آموختن
چو این کرده‌ شد ساز دیگر نهاد	زمانه‌ بدو شاد و او نیز شاد

به‌ شایه‌دی به‌لگه‌ نامه‌ی باوه‌ر پێی کراوی سه‌بت و زه‌بت کراوی میژویی و ناسه‌واری به‌جیی ماو، خه‌لکی ئێرانی کوڤ و که‌ونارا له‌ کوته‌ روزگارانه‌وه‌ نرخیی فره‌یان

بو جلک و بهرگ و رازاندنه وهی خوین، داناوه وزه ووق و سه لقهی جوانی خوین بو به دیهتانی جلک و پوشاک و زیر و زیو و خشل و خاو به کار بردوه. له هه زاره ی سیوه می بهر له زاین، له بهشی باشوری و باشوری خوراوای ئیران که داویننه گه ی ده گاته که ناری دهشتی لوت و که ویری ناوه ندیش، خه لکی خاوه ن فرهه ننگ، نه میازه و به تایهت، ده ژیان که ئیستا به (ئیلامی) ناوده برین. له شویننه واری له ئیلامیان به جی ماوه، واده رده که وی که به سه رکه و تن و پیشکه و تنی فره ده سیان راگه یشتووه و شاری وه ک (شوش) یان سازداوه و له بهر کوئی به دایکی شاره کانی جیهان داده نری. له دو هه زاره ی به که می بهر له زاین خه لکی ئه م شویننه جیرانی ماده کان بون و له نیوانیانداندا کرین و فرو شستن و پیوهندی هه بووه، دیاره به و هوینه وه له به کتر فره شوینیان وه رگرتووه، جا ههر له م بارو بابه ته وه یه که ناسین و توپزینه وه ی هونه رو فرهه نگی ئیلامیان له روانگای میرو و که ونارا (باستان) ناسی ئیران و ئیرانیانه وه، کاری پرسود و پیویسته. جا ههر له به رئه مه له میژوی پوشاک کی ژنانی ئیرانی، ئه بی قسه له جلک و بهرگی ژنانی ئیلامی بکری.

یه کی له بهرچاوترین و جوانترین نمونه ی جلکی ژنانی ئیلامی وینه یه کی بهرجهسته یه که له سه ر روی جامی زیوین نه حشیراوه و چهن سال بهر له مرو له (مه روده شت) دوژ راوه ته وه و که شف بووگه، له سه ر روی ئه و جامه په یکه ره ی دو ژن که یه کینکیان به راوه ستان و ئه وی تریان به دانیشته وه، ده بیندرین. که هه ردوکیان کراسی که نه خش و نیگاره کانی له بهرگی دارو گول ده جی، له بهر یاندا یه. په ره ی ۵۰ مانگنامه ی عیلمی و فه ننی و نابوری و سه نعه تی سالی ۲۴ ژماره ی ۱۶۱ پوشپه ری ۱۳۸۵ ی هه تاوی (شہ پوئل).

شیرن تهشی ده ریزی

تاییکی ریشهی دل به نووکی غه مزه دادا

دهستیکی بو سه ما برد رووبه نندی ماهیی لادا

نافه ی گولی عه یان بوو عه تری به دم سه بادا

باریک و لوس و ناسک دوو زولفی خاوی بادا

وه ک شاخی گول به لادا شیرن تهشی ده ریزی

(وه فایی)

وینەى كیژۆله به كى ههورامانى، نه قل له گر شهى كوردستان.

نوکنه‌ی وردوجوان

مروڤی زاناو داناو دلسۆزی گهل و نیشتمان، باش زانیویانه زانین و زانست و ئی
 روانینی به راستی و عیلم و فهرهنگ و هونهرو سه‌رکه‌وتن به په‌یژه و نه‌ر دیوانی، چونه
 سه‌ری و سه‌رکه‌وتن بو‌دوندی مروڤانی ته‌نیا له‌بن سیه‌ری نازادی دا‌هه‌لده‌دا و پیده‌گا و
 لق و پوپ و به‌رگ و گه‌لای به‌ره‌ین و پرمیوه‌ی خو‌ی ده‌گه‌ییته‌هه‌مو مروڤیک. مروڤ
 له‌سایه‌ی نازادیدا، ده‌کاری زانین، ژیری. فهرهنگ و هونه‌ر و ئافراندن، به‌ده‌س بی‌ی و
 زه‌وق و لیته‌توی و شیایوی و ئوگرده‌ری یه‌ک، که‌هه‌یه‌تی، له‌گۆره‌پانی نازادی
 کو‌مکاری مروڤانی، که‌سایه‌تی خو‌ی، نیشان ده‌دا، نازادی به‌ویته‌ی نور و تریژی، گۆی
 روژه، که‌به‌گیا و گزی ریشه‌دار، ده‌ره‌تانی به‌په‌له‌ی پشکوتن و هه‌لدان و به‌خوداهاتن
 ده‌دا، بی‌نازادی هه‌موشتی سیس و ویشک‌ده‌بی و ده‌بیته‌پوش و پلاش هه‌روه‌ک
 که‌نگه‌لاشکی ده‌م باوبوران و له‌به‌رچاو و ندا ده‌بی. نابی ته‌عه‌سوب، دوگماتیس، ته‌نیا
 میحوری، خو‌ینی و به‌دینی، زور و یژی، مله‌وری و ریشه‌دان، بمی، گشت بیرورا و
 تیۆریه‌کانی ژبان ناسی، زه‌وی ناسی، هه‌بون ناسی تازانینه‌کانی رامیاری و کو‌مه‌لایه‌تی،
 به‌شیوه‌ی نازادی، فره‌به‌هینگو نه‌هوه‌نی قسه‌ی لی‌بکری و له‌سه‌ری بکو‌لدریته‌وه و
 بکه‌ویته‌به‌ر بیرورا گۆرینه‌وه و توژیته‌وه و لیکدانه‌وه، تار است و دروستی بیرورا
 جیا‌جیا‌کان به‌شیوه‌ی زانین و لیکولینه‌وه، ده‌رکه‌وی و رون بیته‌وه و ریگا بو
 به‌خته‌وه‌ری، نازادی، شادی و ژبانی مروڤانی بو‌به‌ره‌ی مروڤ دا‌یین‌بکا، مروڤی نه‌م
 سه‌رده‌مه، له‌سایه‌ی په‌ره‌سه‌ندی عیلم و زانینه‌وه، له‌بیرکردنه‌وه‌ی، یه‌ک لایه‌نی،
 تی‌په‌ریوه‌و چرای نوری عیلم، دل و ده‌رونی مروڤی نه‌مروڤی روناک و ئاگادار
 گردوته‌وه. جا‌هه‌ر له‌م سو‌نگه‌وه‌یه‌ مروڤی کوردی نه‌مروڤ، راپه‌ریوه و له‌کار و باری
 چاره‌نوسی خو‌ی پر به‌دل‌وگیان به‌شداره‌وه‌هاتوته‌گۆره‌پانی راپه‌رین بو‌به‌ده‌س هیسانی،
 نازادی و مافی‌ره‌وای مروڤانی کورد و کوردستان، ئافه‌رین له‌گریلای کورد و

کوردستان. ئوپراسیۆینی (۲۵) سوپای ئورکیا به دژی کورد، به کار و کرده‌وه، له مانگی ته‌شرینی یه‌که‌می ۲۰۰۷ ز. ده‌سی پینکرد. له نیوان (۲۱ - ۲۰/۲/۲۰۰۸ ز) فه‌وریه‌: (شوبات) وله‌ جه‌ند قولیکه‌وه‌ چوونه‌ ناو خاکی باشوری کوردستان و له (۲۹/۲/۲۰۰۸ ز) فره‌به‌ په‌له، له زۆریه‌ی ناوه‌چه‌کان، کشانه‌وه، بو‌دواوه. که‌چی تورکیه، فره‌به‌م هی‌ر شه‌ی بو‌سه‌ر گریلا‌ی په‌که‌که، به‌ خو‌ی ده‌نازی، چون‌ه‌م سپا‌شه‌روانه‌که‌ی به‌چه‌ک، ته‌ریار بو‌وه‌م ئیسرائیل و ئه‌مریکا، پشتیوانی بون، ئه‌وه‌ بو‌شه‌روانانی تورک بی‌ویته‌بو‌ و لای‌وا‌بو‌و، سه‌رده‌که‌وی و کو‌دناوی (گیونه‌ش = روژ) له‌ خو‌نابو، که‌چی فره‌بی‌وینه، کلکی‌گرت، به‌گه‌لوزیدا و رای‌کردو به‌ره‌ و دوا، بی‌ئاوردانه، به‌تی‌شکاوی و فره‌به‌ په‌ریشانی و ئالو‌زاوی گه‌رایه‌وه، نیو‌کونای خو‌ی.

ئافه‌رین

ئافه‌رین له‌ خه‌لکی دلسۆزی کوردی بامه‌رینی که‌ بو‌یرانه‌ ده‌وره‌ی مو‌لگه‌ی سه‌ربازانی شه‌رفروشی تورکی، هه‌یتوه‌کانی ئه‌تاتورک‌یان، گرت و نه‌یان هی‌شت، له‌ دیوی باشوری کوردستانه‌وه، شه‌ر به‌ نه‌ته‌وه‌ی ئاشتیخوازی کورد، بفروشن و هی‌رش بکه‌نه‌سه‌ر بنکه‌ و سه‌نگه‌ره‌کانی گریلا‌ی بو‌یر و نه‌به‌زو نه‌ترس و دلسۆزی کورد و کوردستان، که‌ می‌رانه و شیرانه، دادپ‌دادپ‌ریان به‌سپای پر‌چه‌کی تورکی کو‌نه‌وه‌سمانی خستبو‌زیاتر له‌ ۱۲۵ سه‌ربازو سه‌رکرده‌ی تورکی‌یان له‌مه‌یدانی شه‌ردا، تخیل‌کرد و ۱۵۵ زامداری لی‌خستن و ۶۱ که‌سی له‌ نیو‌به‌فری چپای کوردستان، لی‌قروسه‌رما برده‌له‌کردن، ئافه‌رین و هه‌زان ئافه‌رین له‌و گریلا، کوردانه، ئافه‌رین له‌و کیژه‌ کورده‌ گریلا‌یه‌ ئاوه‌ها ئه‌نگیوه‌ سوپ‌ر کو‌برای جه‌نگی هیلکی‌کو‌پتری تورکی له‌ به‌ر چا‌و‌دنیای داخسته‌خواری و سوتاندنی. به‌ر خودان و به‌رگیری‌کردنی گریلا‌ی به‌ شه‌ره‌فی کورد له‌ لو‌تکه‌ی ئه‌شکه‌فتی برینداران، پلینگ ئاسا و شیرانه و بو‌یرانه و می‌رانه بو‌وه، ئافه‌رین له‌

کرده (ف) و ئافهرین له روژ (دوکتور باهوژ نه‌ردال)، که گونەش روژی تورکی کرده تاریکه شه‌وی رو به‌قیرداپوشراو. سپای تورک له چیا‌ی ره‌ش ۲۰ کوزراوی به‌جی هیشته و تیک‌شکاو به په‌له پرۆزه، هه‌لات بو دواوه. - کیژه گریلا فروکه‌ی سوپیتر کوبرای تورکی خسته‌خواری له سه‌رگرده‌ی، به‌رامبه‌ر به‌گورستانی، شه‌هیدان، نیژیک جاده‌ی چه‌می جوو. - له نیوان روژانی ۲۱ و ۲۹ ره‌شه‌می ۲۰۰۸ ز. - له هیرشی تورک بو لای زیی کوشته‌یی فره له‌شه‌ر فروشانی تورک کریا. - ئافهرین له باهیر باشقه‌لانی و گریلاکانی، که هیرشکارانی جندرمه‌ی تورکیان کرده‌گریان، که هاواریان کردوه، ئای له ناگری دوژه‌خدا سوتاین، بگه‌نه‌فریامان. - ئافهرین بو‌هاوار دیره‌ک و گریلاکانی، که به یارمه‌تی باهیر و گریلاکانیان نه‌و سپا درنده‌ی تورکیان به زاندوله چه‌می جوو، شامکی و سه‌ری شیرین هه‌تا نه‌و دیوی باکوری کوردستان ره‌پی‌یان نان و له‌و دیوی ده‌سکرده‌ش گریلا‌ی ناوچه‌ی زاگرووس: «زگورتی» ناگر بارانیان کردون و وه‌هایان ته‌می کردون، جاری تر نه‌ویرن بیژن له‌ل. - ئافهرین له‌ره‌نگین شیرناخی کیژه‌گریلا، که جندرمه یه‌کی تورک له‌نیو به‌فرا، ده‌گری و هاوار، ده‌کابو‌خاتری ئاپو، مه‌مکوژه، نای کوژی و دوا‌ی چه‌ک دامالینی، ئازادی ده‌کا، ئافهرین له‌عه‌زیز روسی، باهیر باشقه‌لان و ئولفیه ده‌رسیم کیژه‌گریلا‌ی سه‌رکرده‌ه و (رو‌حی شه‌هید کوپانی). بر وانته www.kawrojna.com ده‌وسیه یه‌کی تایبه‌ت به‌به‌رگیری یه‌کانی زاب‌وزی Page 10F7 ، ۳/۹ / ۲۰۰۸ ز. - شه‌پۆل.

چریکه و چیروک - یه ک واقعیهت

ده گئیرنه وه کابرایه ک سه فهری که ته و بهر و بوخچه یه کی دا به شانیدا و رویش، نه و روژه تا نیریکی نویرری خه و تنان ههر روئی له هیج شوینیک لای نه دا تاگه یشته بهردهم چادر و چیغیک که پهزو و لسات داره کان له وی له و کویستانه زنویره، چادر و ده وارو ره شمالیان هه لدا بو - کا برای ریوار ته ماشای کرد وا له بهردهم یه کیک له و چادرانه دا ژنیک راوه ستاو، بهله ز روئی و له نیریک ژنه که، سه لامی کرد و وتی: نابه لدم واشه و، تاریکی کرده و شه ویشه، نازانم بجمه کوئی؟ ژنه که زور به قه در و حورمهت خو لکی کرد و بردیه ژوروی و نان و چایی بو هیناو له پیش ده می دایناو زوری به خیره اتن کرد و پی و ت ئیستا پیاه که م دینه وه، له و قسه و باسانه دا بو، میرده که ی هاته وه و له باتی نه وه ی میوانه که به خیر بیئی، به سهر ژنه که ی دا نه رادی، نه ری! نافرته نه م نیره زه لامه چییه؟ به م شه وه هیئاوته، ته مالی ژنه که یش وتی: میرده که گیان ریواره و شه و دره نگ، ته م هیشت به م تاریکه شه وه که ده لی: قیرت به روی هه واوه، ناوه، به و چول و بیانه پردرک و داله دا برواو خوانه خواسته توشی توشی و کهند و کوسب بیی یا جرو جانه وه رودرنده یه ک ناوقه ی بیی، خو مالله که ناگری به کولله وه؛ بائه مشه و له بن نه م چادره ی ئیمه دا پشویه ک بدا و بو سوزیا زو دهر وا، کابرای خانه خوئی ناچار دهستی به لی خویدا گرت و بیده نگ بو، کابرای ریوارو میوانه که یش دهستی به سهر دلی خویدا گرت و هه ست و خوستی له خوئی بری و مته قی نه کرد، تاکه ره به یانی هه ستاو بهر قه نه یه کی خواردو مال ناوایی کردو به ره و نه و شوینه و له بهر چاوی گرتبو که وته ریگاو روئی روئی تا دوا ی نویرری شیوان، ریگای، که وته بهر ره شمال و زوم هه وارگه یه ک، ته ماشای کرد وا له دم تاول و چادرینکدا پیاو یک له و هاوینه هه قاره دا دپاره، پای هه لگرت و نیریک بوه وه و سلاوینکی لی کرد و نه ویش وتی: عه له یکه سه لام کا که! به م شه وه ئوعزبی، نه ویش رای که یاند، که ده مه وی بجمه هاوینه هه واری مالله مامه ره هام، مامه ره هام یا بوختونه سر کوری گیو - ی کوری گه شواد - ی کوری گوده رز - که قه لای ئورشه لیمی روخاندوه و جوه کانی له زیندانی بابل په ستا توه. له بنه مالله ی بوختی

یه کانی کورد، خاوهن تاول و هو به که، خولگی ده کا و ده بیاته ژورئ و ده لئ: بابا خو ئیره به قور نه گیراوه فرمو؛ میوان به بهم تاریکه شه وه ناتوانی برویی، توشی گیر و گرفت ده بی، خاوهن خواسته فت ده بی. کابرای ریواره چی و داده نیشی و پاش کاوه «کات» ژمیریک ژنی خانه خوئی په یدا ده بی و له باتی سه لام و چاک و خوشی کردن، روده کاته میرده که ی و پی ده لئ، نه یه رو میرده که، نه ئیره زه لاهه چی یه؟ بهم نیوه شه وه، کیشاوت ته، ژورئ، منی کولول تا که ی خزمه تی میوان و گه له و گلانی تو بکه م؟ ده لئ: ئافرهت: دایکت چاک بول بول مه که، خو ئه م ریواره ماله که مان ناگری به کول وه نه مشه و لیره یه و پارویه ک نان ده خوا و به یانی زو ده روا. - ده لین: کابرای ریواره هر چو ئیک بوو ده سی گرت به جه رگی خویدا و هیچی نه وت، بو ده مه و به یان له خه و هه ستا و خوئی کو کرده وه و نان و چایی خوار دو هه ستا حه وا و مال ئاواپی کرد و روئشته ده ری، کابرای خاؤن مال و خانه خوئی؛ میوانه که ی به ری کرد، نه و ریواره رویی کرده خاوهن ماله که ی و پی وت: له م دوشه وه سه فه ره دا، شتیکی سه یرو سه مه ره م دیوه، دا تو خوا بریک وه ره! نه م لا با پیت بلیم: دوی شه و له فه لانه هاو یته هه وارا له و زوزانه له ماله فه لانه، که س میوان بووم ژنه که، دلاوا و میوانگر بوو، به لام میرده که ی رژدو پیسکه بوو، نه مشه و له مالی تو بوم، به راوه ژو، تو زور میوانگر و دلاوام هاتیه بهرچاو، به لام خیزانه که ت به بول و خوته و ده س قوچاوم دی، کابرای میواندار وتی: کاکه قسه ی لی مه که، ژن به ژنه مان کرده، نه و ژنه خوشکی منه و نه مه ش خوشکی نه و - نه م چریکه نه وه مان نیشان ده دا، زله یزه دنیا خو و تیر نه خو ره کان له ولاتی وه ک به غالم چند ساله دا ژن به ژنه یان به فه یسل و قاسم و عارف و به کر و سه دام ... کرده، یه کیان له باتی یه کیان هیاوه و له تورکیاش عه بد و لحه میدیان لادا و مسته فاگه مالیان هیاو نه ویان لادا و عیسمهت و... و دیمیریل، چللیر و ئه ربه کانیاں له جیی، له نیو پیخه فی وزه دانا، کورده که ی ئیمه ش چاوی به موله ق وه ستاوه و له نیو خویدا وه ک خو ره یه کتر ده خو و ده برن و یه کتر ده درن. رو حی نه و چریکه و چیر و که م له په راوه ی نه لموسته زره ف وه رگرتوه. د. محمد صالح ابراهیمی (شه پۆل). تاران ۲۶ مارس - ی ۱۹۹۷ -.

چریکه ی ۲

رێبوار

ده گێرتهوه، پیاویك له رهچه له كی كورده ماد-ه كان روژینك، ئهسپه كه ی زین ده كا و سواردهبی و دهروا، خێزانی كابرا كه دهزانی میرده كه ی سه فهری له بهره، هه ندیك توشه، وه ك كوللیره چه و ره ی به ره شكه و شادانه و هه ندی لوقمه قازی بو سازه كا و بو یی ده نیته نیو پاشكویه ك و له پشت زینه كه وه، بو یی قایم ده كا وه گبه كه له سه ر ته رکی ئهسپه ی داده به ستی. كابرای كورده ماد، دهروا دهروا له م شیو، بو ئه و شیو، له و دو ل بو ئه و دو ل تاده گاته سه ركانی و چاوه ناویك، كه به خو رو قه له زه دینه ده ری و هه رده لی ئاوی سه ههنده، ئه وه نده ساردو خو شه و كابرایه كیش له سه ر ئه و ئاوه دانیشتوو و لاقی تا دم چو کی هه ل كرده و ناویه ته نیو ئه و ئاوه، ئه میش لغاوه كه، له سه ر ئهسپه كه بی دامالی و ئهسپه كه ی ئاودا و به ره لالی كرده نیو سه وزه لانی به رده م ئاوه كه و خو یشی چو ده ست و دم و چاوی خو ی شتو خو ی فیتك كرده وه و له گه ل ئه و كابرا ریبواره كه لاقی نابوو نیو ئاوه كه، كه وته قسه وتو و ئی و لیی پرسی تو بو كو ی ده چی! له وه لام دا پیی وت: بو فلانه شوین، ئه میش پیی وت: كه واتا رینگامان یه كه، پاش حه سانه وه، وتی: ده ی ههسته با بروین خو یان كو كرده وه و كورد ماد - ه كه ئهسپه كه ی لغا و كرده سوار بو و ئه و كابرایه ش كه وته به رجه و وركیفی و كه وته رینگا، كابرای سوار هه رجار نه جارینك ده ستی ده برد، له نیو خو رجینه كه ی پاشته رکی هه ندی لوقمه قازی یا پارویه كی كولی ره ناسكه ده ردی تا و ده یخسته نیوزاری، كابرای هاو ریشی كه ماندو ببو له بهر ركیفی دا، ده رویشت، بو فیل پرسیاری كرد ئه ری! كا كه! ئیوه ئه قیده و برو اتان چیه و له سه ر چ دین و ئاینکی. ئه ویش وتی: من له سه ر دینی زه رده شت پیغه مبه رم - باوهرم «باوهرمان» به م سی ئه سله یه (پندار - ی نیک، رفتاری نیک و كردار - ی نیک): بی ری چاك، ره فتاری چاك و كرده وه ی باش و چاك). كابرای پیاده ش، پیی وت، ده

بیرسه و بزانه من «ئیمه» بلی، بیرو باوهرت چیه و له سه ر چ دین و ئاینیکی، نه میش وتی: بلی تا بزانه، کابرای پیادهش پیوت: من له سه ر ئۆل و دینی موسام و باوهرم «باوهرمان» وایه کاتی دهسه لآت و وزه م پیداکرد، به که یفی خۆم رای ده م و به زه ییم به که سدانایی و لام وایه کرده و هی چا ک ئه وه یه، بی به زیی بم - ماوه یه ک - ی دیکه پیکه وه رویشتن و کابرای پیاده که له بهر ئه سپه که وه، ده رویشتن ئاره قی ره ش و شینی ده ردا بو، رویی کرده سواره ی هاوالی، وتی: کاککی خۆم تو که بروات و اچا که، نه ی بوچ سه بارهت به منی هاو ریت وایی به زه ییت، سواره ش وتی: مه به ست چیه؟ کابرای پیاده وتی: تو دهینی من چه نده ماندوم، تو هه رجار ناچار ییک ده ست ده به ی له نیو هه گبه ی پشت ته رککی ئه سپه که ت هه ندی کولیره ناسکه ی به ره شکه و شادانه یا تویشویه ک، ده ردینی و ده ی خۆی، نه به شی من ده ده ی، نه ده لئی داتویش که هاو ریمی و ماندو شه که ت بوی، ها: وه ره تاو ییک، کاو ییک سواره! کابرای کورده مادیش زو فریوی خوار دو له ئه سپه که ی دابه زی و کابرای موسایی سوار کرد و پیوت جا بکه یفی خۆت ده ست به ره توشه ش ده ره یته و بی خۆ، ئیتر گازنده و گله یی مه که، کابرای موسایی تا سواری ئه سپه که بو، له ده ر فه تیکدار کیتی له ئه سپ دا وه ره وه ک فیشه ک بالی به ئه سپ گرت و روئی، کابرای خاوه ن ئه سپ هه رای کرد کوره! نه رو ی به جیم نه یه لی له م چۆل و هو له، من کردم تو نه که ی! کابرای موسایی وتی: مه گه ر ییم نه گوتی من بی به زه ییم، وه تازه دانا به زم و تویش برو چی ده که ی بیکه، کابرای کورده مادیش ناچار ده ستی به ره و ناسمان بهرز کرده وه و پر به دل دوعا و نزای لیکرد و وتی خویا خۆت ده زانی من چا که م له گه ل نه و هاو ریته م دا کرد، به لام نه و زور به نامه ردی ده بزویته وه و خه ریکه ئه سپه که م ده رفیتی، خویا له بهرت ده پاریمه به ته وقی سه ره وه له ئه سپه که، دا که ویته خوار و ده ست و ملی بشکی، تا من به ئه سپه که م بگه م و پیی شاد بمه وه وه یته م دوعا و نزایه ی ده کردو ئاهو نزوله ی وه ک سوره دو که ل، ده چووه ناسمان و به هه ناسه

برکیش، لەم شیو بو ئه و شیو، لەم کهل بو ئه و کهل به دواى کابرای ئەسپ فریندا به هه‌له‌داوان ده‌رو‌یشت تا ته‌ماشای کرد، کابرا له‌زین گلاوه و دا‌کو‌تراوه به زه‌ویدا و ده‌ستی شکاوه و گه‌دنیسی سه‌خت کو‌تراوه و ئیشتی زو‌ری پی‌نگه‌یشتووه، ناتوانی هه‌ستی و رابی، ئەسپه‌که‌ش که‌می دور‌تر له‌ سه‌راو لی‌زیه‌ک راوه‌ستاوه، کورده‌ماد، له‌ خو‌شیان که‌ نه‌وه‌ی دی واکابرای موسایی که‌وتوه به‌ عه‌رزا بالی‌گرت و چو‌ئه‌سپه‌که‌ی گرت و سوار بوو‌ناوزه‌نگی له‌ قه‌برغه‌ی ئەسپ‌دا، ئەسپ خه‌ریک بو‌بال بگری، کابرای موسایی هه‌رای کرد‌کو‌ره‌تۆبی و خوا‌ده‌ستم شکاوه و ملم خیج بووه و ناتوانم ته‌کان بخۆم و بجولیم و هه‌ستم، لەم چو‌لنگه‌ جرو‌جان‌ه‌وه‌ر یا درنده‌له‌نیۆم ده‌بن، لانی که‌م تا‌ئاوایی یه‌ک، بمبه، به‌لکو‌ تیمار بکریتم و قه‌ل و دال‌له‌م که‌ژوکویه‌چاوم ده‌ر نه‌هین و له‌ نیۆم نه‌بن. کورده‌ماد هه‌ندی رو‌یی له‌دوا‌ییدا به‌پی [کرده‌وه‌ی چاک و ره‌فتاری چاک] که‌به‌شی‌له‌بیرو بروا و ئەقیده‌ی بو، گه‌راوه‌سه‌ر کابراو سوا‌ری پشت ته‌رک ئەسپه‌که‌ی کرد و رو‌یشتن تا‌گه‌یشتنه‌ئاوایه‌ک و له‌وی دای‌به‌زان و خو‌ی به‌ره‌و ئه‌و شو‌یته‌ی وا‌له‌به‌رچاوی‌گرتبو پی‌پۆه‌نا.

له‌ نیو‌رینگا به‌کابرای موسایی وت: تو‌نا‌پا‌و‌یت له‌گه‌ل مندا‌کرد، منیش له‌خوا پارامه‌وه، ئەسپه‌که، له‌ سه‌ره‌و خواری یه‌ک سه‌رسم ب‌داو ب‌دا به‌زه‌ویدا و ده‌ست و سو‌کرت بشکی، تا‌من بتوانم ئەسپه‌که‌م له‌بن تو‌در‌به‌یتم و خو‌م لی‌ سوار بمه‌وه. چونکا ده‌لین: یا‌خوا هه‌ر سوار سوار بی‌نه‌ک پیاده‌ی وه‌ک توی زالم و سه‌مه‌کارو بی‌به‌زه‌یی (دیاره‌ده‌بی‌بزاین کابرا دوعای کردو‌ه‌یانی هیوای له‌ده‌س نه‌داوه‌و به‌کارو کرده‌وش به‌هه‌له‌داوان به‌شوین، ئەسب رفی‌درا رو‌یشتووه، ئەمه‌نیشانمان ده‌دا ئی‌مه‌مانان هه‌ر کارێ بکه‌ین، ده‌بی، هیوا و کارو کرده‌وه‌لیک‌گری‌بده‌ین و ته‌نیابه‌دوعا کار مه‌سه‌رنا‌بی). ئه‌وا خوا دوعا و نزا‌که‌ی قه‌بول کرد و تۆی به‌م ده‌رده‌بردو‌منیش به‌ئه‌سپه‌که‌ی خو‌م گه‌یشتم و سوار بوم، هه‌رچه‌نده‌تو‌سه‌باره‌ت به‌من زولمت کرد و ئەسپه‌که‌ت لی‌فراندم، به‌لام

من نامەردیم نە کرد، وا تۆم سوارپشت تەرکی خۆم کردوه، دەت بەم تادەت گەیینمە تاواپە ک. کوردینە! ئەم چریکه و چیرۆکه تەلقینە. دەی با ئیمەیش هەمو، بەیانان و ئیواران دواى نوێژ خویندن و بەر لە نوێژی ئیواران و سبەیانان رو بکەینە بارە گای خواى بەخشەر و دەهندە و دلّاوا و دلّاوین، پڕ بە دلّ هاوار بکەین و بیژین خواپا دژ و دوژمنانی کورد و کوردستان لە ئەسپی وزە و دەسەلات بخەرە خوارى و دەست و ملیان بشکیتە، تا ئیمەیش بە مافی رهواى خۆمان بگەین، چونکا ئەو، ماوێهە کی زور درێژە، ئەسپی وزە و دەسەلاتیان لە ئیمە دزیو و رفراندویانە، دەی ملیان بشکیتە تا ئیمەیش سواری خوشبەختی و دەسەلات بین، - دیارە ئەویش کاتی پیک دى ئیمەى کورد، یە ک بگرین و دوستی و وەحدەت و یەکیەتی یە کی پتەو لەنیۆ، نەتەوێ کوردا، ساز بەدەین و دەس لە نیۆ دەس یە کتر هەل پیکین تائیدی دژ و دوژمنانی کورد، نەتوانن لیکمان جیا بکاتەو و بمان کەنە دارە، دەسی خویان، دەبی پست بە پستی یە کترە وەبەدەین تا سەرکەوین و دەولەتی تایبەت بەخۆمان هەبی، کورد، دەلی: برا لە پست برابی مە گەر قەزە لە لای خوابی. تاکەیی ئەوان سوار و ئیمەیش پیادە بین، خواھە لناگری خوت فەرموتە [و کذلک نجزی الظالمین: = کوردیش دەلی «خوا تۆلەى بزى کۆلە لە بزنى شاخدار دەستیی، دەى کورد، لە راست داگیرکەران رانەو و ستاوه و راپەرپوه و شەھید و خویى داو دەى سا نوبەى کورده، دەلین: ئاش «ئاسیاو» بە نۆرە یە - نوری ئیمەیش دى ئیتر بە یەقین]. ئەم داستانە روّحە کەى لە [رسائل اخوان الصفا] م وەرگرتو.

د. محمد صالح ابراهیمی [شە پۆل] تاران: ۲/ ۳/ ۱۹۹۷ ز.

کورد، له روژهه لاتى نافیندا

مه سه لهى كورد، له روژهه لاتى نافیندا يه كى له و مه به ستانه يه، كه فره شوپىدار و جى ورد بونه وه و سرنجه و له هه مان كاتدا خهفت ههتته ره و لیره دا، ئامازهى پیده كهین، نه ته وهى كورد، له تورکیه، ئیران، عیراق و سوریه و قرقیزستان، تورمه نستان و ئه رمه نستان و ئوزبه كستان و كوئته ی پاکستان و لوبنان و ئوردون و ئه فغانستان له ئورالى روسیه له ناوچه یی به ناوی بارزان كه ته مه دونى گیلگمیش به هی خویمان ده رانن و چه شمیه تی زوریشن و نه ته وهى كورد به تیکرا خوئی له چل تا ۴۵ میلیون كه س ده دا، به لام بی ده ولتن و چه و ساوه، نه ته وهى كورد، دارای وه حده تی جوغرافیایی به به لام داگیر كه ران، نه ته وهى كوردیان له یه كیه تی سیاسی و رامیاری تائستی بی به ش كردوه. زیاتر له ۲۵ له سه تی وارگه و خاکی ئیران، تورکیه، عیراق و سوریه، وارگه و نشینگه ی نه ته وهى كورده، كوردستان، له لایه كه وه، ئه لكی به زنجیره چیاى قه ققاز و له لایى تره وه، ده لكی به زنجیره كیوكانى بانئیسكى و خلیج، خلیجی ئیرانیان و ده شته كانی نیو دوروان (: به ینه نه هرهین) و (ئه لكی به چیاو كیفه كانی تورووس و مه ساحه تی وارگه و نشینگه ی كورده واری زیاتر له شه ش سه ت هه زار کیلومتری چوار گوشه یه و له ریگای با كوری به نده ری ئیسكه نده روه به ده ریای مه دی ترانه، ریی هه یه و ئه لكی به ده ریای مه دی ترانه و به ده ریای ره شه وه و به خلیجی ئیرانیا نه وه.

له و سه رده مه ی كه عه دنان مونه ریس (سه ر وه زیرانی پیشوی تورکیه، كه حوكومه تی تازه ی تورکیه، نه وی له قه نارهدا و كوشتی) له بابته پیشوه ندى تورکیه و ئیسرائیل، بو بن گورین نامه ی نوسیوو دو پاته ی كرد بو كه هه ر دو حوكومه ت به گشتی له سه ر كوردستان، پیکه وه، هاویروران و له ماده ی چواره مه دا، ته و افوقنامه ی ئه وان له بابته ئه م مه به سه ته، كه ئیسرائیل ماف و حه ق و حوقوقی تورکیه به سه ر كوردستاندا كه كوردستانی ئیران، عیراق و تورکیه و سوریه، بگریته بهر، دو پاته و ته ئكیدی له سه ر كردوه.

له سالی ۱۲۸۰ هه تاوی کورده کان، کوومه له یه کیان به ناوی (سه یفی) له نهسته مبول، به نهیته، پیک هیتابوو روژنامه پیکیش به ناوی روژی کورد، له چاپ دهده و بلاویان ده کرده وه.

له جهنگی نیوگه لانی نه وه، حوکومه تی تورکیه، زیاتر له ۱۵۰ هه زار، که سی له نه ته وهی کورد، ناماده کردو به لیتی پیدان، که دواي جهنگ، نازادی ته واو، هه ر وا ما فی ره وای کورد، به وان ده داو له گه له نه ته وهی نه جیبی کوردا، به موساوی و به رامبه رو به برایه تی و به نازادی، پیکه وه، حوکومه ت، ده که یه، له ئاکامدا نه ته وهی کورد، بویرانه و میرانه و نیرانه، به سودی تورکی عوسمانی، خوئی خسته ناو شه ری نه ویستانه و زیاتر له دوسه ت هه زار که س له نه ته وهی کورد، له و شه ره دا کوژران و زامدار بون.

له ۱۲۹۹ ژه نرال شه ریف پاشا به نویته ری نه ته وهی کورد، له په یمان نامه ی سویر، به شداری کرد، نه و په یمانه، که له لایه ن، ده وه له ته زل هیژه کانه وه موژ کرابوو، به نه ته وهی کورد، به لیتد رابوو، که له به شی له کوردستانی باکوریدا، نازادی و سه ر به خوئی بو کورد، دابین بکری. به لام حوکومه تی به دفه ری نه مه گ نه ناسی تورک، نه و په یمانه ی تیک دا و کردیه، په یمانی لوزان و زه ره ر و زیانی فره و به رفه ری له کورد، دا و عیسمه ت ئینو تو به قانزنجی تورکیه به ناوی نوکه ری تورک نه و کاره ی نه نجام داوه. حوکومه تی تورکیه له بابه ت، نه و به ده سه اته، وازی له موسل پیته ختی کوردستان، هیتا و موسلی به ئینگلیس دا - نه ته وهی کورد، که زانی فریودراوه و له هه ر لا ده سی براوه به دژی فیلبازان و داگیر که ران، راپه ری و شیخ سه عید پیران له ۱۳۰۴ له دبار به کر راپه ری، به لام تورکیه به یارمه تی، ئینگلیس، نه و راپه رین و بزروه، له کار خراوه و ۴۶ که س له رابه رانی کورد، له قه ناره دران و له ساله کانی ۱۳۰۸ و ۱۳۱۶ کورده کان له ناوچه ی چیا و کیفه کانی ناگری داغ و له ناوچه ی درسیم، ده سیان کرد به راپه رین و نازادی و سه ر به خوئی خوین، سازدا، به لام تورکی خوین ریژ، له سالی ۱۳۱۶ دا هیرشیان کرده سه رکورد و به توپ و تانگ و فروکه، له هه مو لایه که وه، راپه ریوانی کوردیان، دایه بهر توپ و سه خت بو مبارانیان کردن و زیاتر له سه دهه زار که س له و

کوردانه کوژران و بریندار بوون (بروانته کوّمه له و تارێ: وارگه و ناودارانێ کورد: بهرگی! پهره ۶۴ تا ۵۶ راپهڕینی ژهنرال ئیحسان نوری پاشا به قه له می شه پۆل). هه موده زانن کوّستانی شوانکاره و سیروان و شه قلاوا و سه لاجه دین، بیحال و گه لی عه لی به گ و دلفان و... چهن جوان و دلگیرن و دنیايش به نه وتی کوردستان ده ژێ.

که ریم خان زهند

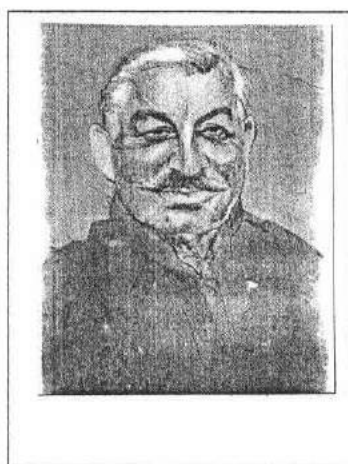
که ریم خانی زهند دامه زریته ری خانه دانی پاشایی زهند که له ۱۰۱۹ مانگی له دایک بووه و له ۱۱۶۳ له بان تهختی دهسه لآت پاشایی ئیران دانیشتوووه و له ۱۱۹۳ مانگی وهفاتی کردوه. که ریمخان زهند کوری ئیناق و له هۆزی له ک و خیلی زهند و کورده و له ناوایی پهری نێزیک به مه لاییر نشیته جیون. نادرشای هه وشار - ی کوردی قه راخلو، کاتی دهسه لاتی پهیدا کردو له ۱۱۴۸ مانگی له بان تهختی پاشایی ئیران دانیشت، ژمارێ له هۆزی زهند و که ریمخان رهندی برده، ده ره گه ز - ی لای خوړاسان و که ریمخان زهند چوووه نۆ سپای نادرشا و له له شکرکیشی بو سهر هیندوستان و جهنگه کانی دیکه، فره نازایی و بویری له خوئی نیشان دا و که وته بهر دلی نادرشا و دوای مردنی نادرشاه له ۱۱۶۰ مانگی، که ریمخان به قونه شه رخوی گه یانده وه قه لای پهری لای مه لاییر و دوای ماوه یی که م چوووه خزمهت برایمخانی هه وشار و دوای ماوه یی، له گه ل عه لیمه ردانخانی بهختیاری و نه بولفه تخان، له ئیسفه هان هه رسی پیکه وه، حوکومه تیان سازدا و نه وهی شا سولتان حوسین، یان به ناوی شائیسماعیلی سیئومه، نارده بان تهختی بهختی و عه لیمه ردانخانی بهختیاری به ناوی نایب سه لته نه و که ریمخان زهند به ناوی سهر دار سپا و نه بولفه تخانیش به ناوی حاکمی ئیسفه هان، دهس به کاربون. به لām عه لیمه ردان خان بهختیاری نه بولفه تحی کوشت و دوای جهنگ کردن له گه ل که ریمخان زهند، تیشکا و قودرهت و دهسه لآت که وه ته، دهس که ریمخان زهند و که ریمخان له گه ل دژومنانیدا، توشی جهنگ و کیشه کیشی فره هات بووینه، جهنگ له گه ل محمه د حه سه ن خانی قاجار - ی تورکمه ن، نازادخانی ئه فغانی و نه حمه دخان

ته‌بدال - ی کورد و هه‌موبانی، هه‌لبێری و له‌ سالی ۱۱۷۸ مانگی شائیسماعیلیشی له‌بان ته‌خت هیتاخواری و خووی به‌ناوی کیلی ره‌عایا، کاروباری ئیرانی گرت‌ده‌س خووی و تامردن، له‌بان ته‌ختی به‌خت بوو، که‌ریمخان زهند به‌ سه‌رگشت ولاتی ئیراندا سه‌لته‌نه‌تی کردوه، ته‌نیا خووراسان نه‌بی که‌ به‌مه‌یلی خووی دابویه ده‌س شاروخ شازاده‌ی هه‌وشاره که‌ریمخانی زهند شاری شیراز (سیراز، سیریز)ی کردبووه پینه‌ختی خووی و له‌ووی بازار و مزگه‌وت و خانوبه‌ره‌یی فره‌ جوان و رازاوه‌ی سازداوه و به‌ یادگاری ئه‌و هیتمان، هه‌روه‌کو، ئاسه‌واری پرنخ به‌جیماوه و هه‌روا ماوه و پارێزراون.

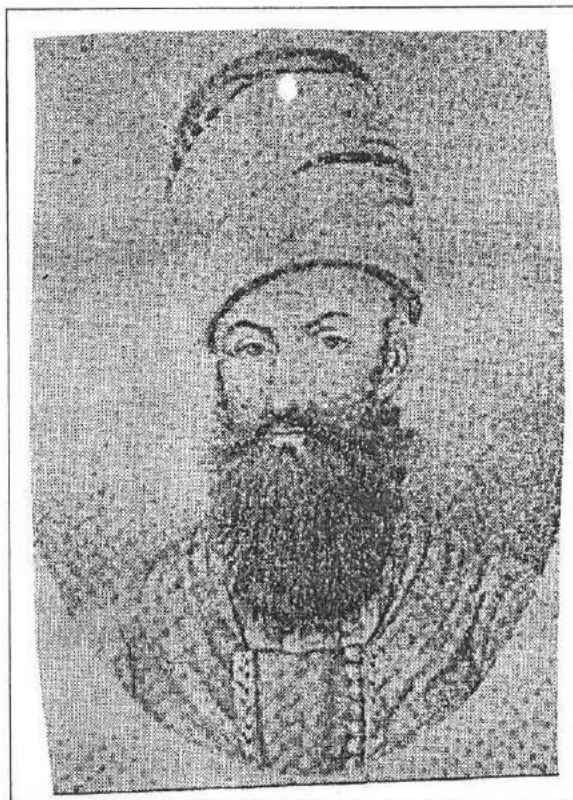
که‌ریخانی زهند شووشی حوسین قولیخانی قاجاری خه‌واند و شاری به‌سه‌ره‌یشی گرت وله‌ ده‌س تورکی عوسمانی ده‌ره‌یئا. که‌ریمخان فره‌ ساده‌ ده‌ژیا، خو‌قف کردنی به‌ سه‌ر چه‌لکدانه‌بووه و به‌خو و ئاکاری کوردی و کورده‌واری ده‌ژیا و له‌ کاتی پاشاییدا ئاسایش و خیر و خووشی بو‌خه‌لکی ولات دابین کرد بوو فره‌ بوزانین و زانست خوازو بو‌عیلم و هونه‌ر بایه‌خی دا ده‌ناو، که‌ریخان له‌ سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌دا بو‌په‌وه‌ندی و په‌ره‌دان به‌ پیه‌وه‌ندی بازرگانی له‌ گه‌ل ده‌و له‌ ته‌گه‌وره‌کاندا، گرینگی داده‌ ناو له‌ بوشار ئیجازه‌ی نوپه‌ری بازرگانی به‌ ئینگلیس دا بو‌تا له‌ که‌تداوی ئیرانیان بازرگانی بکه‌ن و له‌ ئاکامدا بازرگانی ئیران له‌ گه‌ل به‌ریتانیا، فره‌به‌ه‌وی ساندبووه که‌ریمخان زهند له‌ گه‌ل خه‌لکی ولات فره‌ به‌دادگه‌ری و به‌مروپانی ره‌فتاری ده‌کرد و خه‌تا کارانیشی به‌سزای خووی ده‌گه‌یاند، که‌ریمخان له‌هه‌ندی له‌ شاره‌کانی ولات، خانوبه‌ره‌گه‌لیکی ساز داوه‌ که‌ هیتمان به‌ ناوداری و ناوه‌دانی هه‌رواماوه. که‌ریمخانی زهند له‌ ۱۳ی سه‌فه‌ری سالی ۱۱۹۳ مانگیدا و له‌ ته‌مه‌نی ۷۴ سالی‌دا، وه‌فاتی کردوه و له‌ عیماره‌تی فه‌رنگی له‌ قه‌برستانیکدا که‌ به‌ ده‌ستوری ئه‌و له‌ شیراز سازدراوه، ئیژراوه‌ وله‌ موزه‌ی گولستان له‌ تاران و پته‌ی که‌ریمخان زهند و هه‌ندی له‌ده‌س و پیه‌وه‌ند و وه‌زیرانی، هه‌یه‌وفره‌ خوان و رازاوه‌، راگیردراوه. - ئورال زنجیره‌چیاپی که‌ ئاسیا له‌ ئوروپا جیا ده‌کاته‌وه‌ و ۲۴۰۰ کیلومێتر درێژه‌ و تا ۱۸۹۴ مێتریش به‌رز و بلینده. ناوچه‌ی ئورال یه‌کی له‌ گه‌وره‌ترین ناوه‌ندی سه‌نه‌تی ولاتی روسه‌و ئاسن، مس، نیکل، زیری‌سپی، منکنز، ته‌لا، ره‌ژی

بهردو... ههیه، ههروا ئۆرال ناوی چۆمه ئاویکه، له چیاى ئۆرال سه رچاوه ده گری و ده ر ژینه به حری خه زه ر: (ده ریاى مازنده ران) و ۱۹۳۷ کیلۆمیتەر درێژه و تایفه یی فره پرحه شیمه ت به ناوی بارزانی له و ناچه وله که ناری ئاوی ئورال، ده ژین و خویمان به خیوی ژیارو ته مه دونی گیلگمیش ده زانن که که وناراناسانی ته لمانی له روی کتیبی حه ماسه ی گیلگمیشه وه ئاسه وار و قه لآو باله خانه و قه بری گیلگمیشیان، دوژیوه ته وه که له مه سیرو جیی ئاؤکه جله و فوراته (برواننه فه ره نه نگى موعین چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲ تاران).

کورپوات یا کورواسی، یه کئی له هۆزه کورده کانه که له باکور له به شی ناوه ندی یوگوسلاوی ده وله تی سه ر به خویمان سازداوه و له سه ده ی ۱۰ ی زاینده افره به ده سه لات بوون، به لام له سه ده ی ۱۲ له گه ل مه جارستان، کرانه به شی له ئوتیریش و له زه مانى که عوسمانی به شی له مه جارستانی داگیر کرد، به شیکیش له ولاتی کراوسی که وته بن ده س عوسمانی، کراوسی له زمانى یوگوسلاویدا یانی یه کئی له کوماری یه کانی فیدرالی ولاتی یوگوسلاوی و ئیستا ده وله تی کراوسی به ره گه ز کورد، چۆته نیو په یمانی ناتوکه ۲۸ ده ولت له و په یمانه دان. رۆژنامه ی ئیران په ره ی ۲۷ ستوی ۶ رۆژی ۲ شه مه ۲۴ پۆشپه ری ۲۷۰۸ کوردی و ۱۲ جولای ۲۰۰۸ ز. و فه ره نه نگى موعین به رگی ۰۵ - نوکته: نادر ئیبراهیمی کورد، نوسه ر، شاعیر، فیلمنامه نوس، فیلمساز و ره خه گر و

مونه قید، ناودار، ریگایی که له رۆژی ۱۴ خا که لیوه ی سالی ۱۳۱۵ له تاران گرتبوویه، به ر، ساعه تی دوای نیوه رۆی رۆژی پینجشه مه ۱۶ ی جوژه ردانی سالی ۱۳۸۷ هه تاوی و ۵ ژوئینی ۲۰۰۸ ز. له جیی دایک بونی، گه یانده ئاخه ر، له حالیکدا زیاتر له سه د کتیب و هه زاران و تارو یادداستی چاپ کراوی له دوای خوئی به جی هیشته وه، به لام و تارئی یا کتیبیکی به زمانى کوردی، نه نویسه وه،

ئه وه یه دهرده، کورد و کورد و
 کورده کانی تارانیش چ
 سابلآغی یاسنه یی و... له کورو
 دانیشته کاندایا تا ئه م سالانه ی
 دوایی به داغوه، له باتی
 شیعی کوردی، شیعی
 سه عدی و حافظیان له بهر،
 ده خوینده وه و به لگه یان پی
 ده هیسنایه وه و له شیعی
 کوردی نه بان و ناموون.

که ریم خان زه ند له
 ۱۱۶۵ ی مانگیدا لیرا که
 ئوستوراباد بگری و له دهس
 محهمه د حه سه ن خانی بستیی،

به لام له سالی ۱۱۶۸ محهمه د (حه سه ن خان له گوندی (گلون آوا) «بلوکی جیی
 ئیسفهان» ئاوقه ی که ریم خان بو و ئیسفهان له بن دهس که ریم خان زه ند دهره ینا و له
 ۱۱۶۹ ئه میر گوته خانی قه جه ری کرده والی ئیسفهان و له رسالی ۱۱۷۰ بوجه نگی
 نازاد خان ئه فغان چوو، نازربایجان و بیست هزار له شکری ئه وی شکاند و هزار
 بنه ماله ی له ئوز به ک و ئه فغانی کوچ دا وله ریگای گیلانه وه ناردنیه مازنده ران
 (مازنده ران) وله سالی ۱۱۷۱ به سپا یه کی زوره وه هه لی کوتایه سه ر شیراز پیته ختی
 که ریم خانی زه ند و ئابلوقه ی دا به لام تی شکا و به ره و ئوستوراباد گه رایه وه و که ریم خان
 زه ند له ۱۱۷۲ ره پی ئاوخوی له تاران دانیشته و له شکریکی بو له نا و بردنی نارد
 ئوستوراباد و له نیوان ئه شه ره ف و ئوستوراباد دا پیک هه لیران و محهمه د حه سه ن خان
 تیشکا وله سالی ۱۱۷۳ ی هه تاویدا له مانگی حوت دا له (جرگلباد) به ده سی

(سه وز ته لی) بی گگی مولازیمی خوئی کوژراو له نه جهف نیژرا.

ئه وسا که ریم خان زه ند چوه شیراز و محهمه دخان و حوسه ین قولیخان - کورانی محهمه د حه سه ن خانی گرت و به بارمه له شیراز رای گرتن و زوریش ریژی. بو داناون و حوسه ین قولیخان که له (۱۱۲۹) هه تاوی حاکی داموغان. له پاشان له سالی ۱۱۵۸ یاخی بوه محهمه دخان دارو حاکی ئوستورابادی کوشتوه و ئازاوه ی ناوه ته وه تا که ریم خان له سالی ۱۱۵۳ هه تاویدا له مانگی حوت دا کوشتوبه تی و محهمه دخان (قه جهر) لای که ریم خان زه ند هه روا زیندان بوه، تاله سالی ۱۱۹۳ مرد و محهمه دخان له شیراز وه هاته تاران و خوئی به شانه زانی هه رچه ن تا ۱۲۱۰ تاجی نه نا سه ر، چونکا لوتفعه لی خان زه ند کوری جه ورخان زه ند هه میشه هیرشی بو محهمه دخان ته بردو کورانی نادرشایش له خوراسان ده سیان ته رویش، به لام زوریه ی میژونوسان نوسیویانه که له ۱۱۸۳ محهمه دخانی قه جهر بوه ته شا. بروانه مکارم الاثار. به رکوله په ره ی ۱۶ نوکته: زنجیره ی (زه ندی) یه له (۱۱۶۳ تا ۱۱۹۳) - (۱۷۵۰ - ۱۷۷۹ زاوینی) به سه ره مو خاکی ئیراندا حوکومه تیان کردوه (ته نیا خوراسان نه بی) چونکا شاروخی ته فشار که کویر و پیریش بو به سه ر خوراساندا راگه یوه.

دوای مه رگی که ریم خان زه ند، زیاتر له دوانه سال له نیوان ناغا محهمه دخان قه جهر و شازاده کانی (زه ند) ده مه قره و قونه شه پوه تا سه ر ته انجام محهمه دخان قه جهر سه رکه وت.

نوکته: ته گیزنه وه له و سه رده مه ی وا که ریم خان پاتشای ئیران له شیراز بوه، پاتشای به ریتانیا دیاریکی زور (به نایب السلطنه) ی خویدا ده نیریته شیراز نایب السلطنه ی ئینگلیس که له هیند و ستانه وه هاتبو ته یویست چاوی به کریمخان زه ند بکه وی و ته ویش مولاقاتى نادانی ته ویش له و دیاری یانه گیرفانی وه زیره کان پرده کاویه که یه که ی وه زیره کان تکا له که ریمخان ته که ن مولاقات بدا به نایب السلطنه ی ئینگلیس. ته ویش قه بولی ناکا تا روژی هه مو وه زیره کان که له خزمهت که ریمخان زه ند ته بن تیگرا ته باریته وه که چاوی به نایب السلطنه بکه وی. ته ویش ته لی ته زانم ئیوه گیر فانتان پرکراوه

به لām من نامه وئ چاوم به و بکه وئ چونکا نه وانه، وه ک مشک وان هه رشتیان گیرکه وئ
ئه ی قرتینن له دواییدا گیرفانی ئیوه ش به و پاره و دراوه، ئه قرتینن. - له هه ریمی
کوردستانی موکریان خه لکی بویان گیراو مه ته وه که له زه مانی ره راشای په هله ویدا
چندر مه بو به رتیل وه رگرتن و روتاندنه وه ی کوردی بن دهس فره خه لکیان ئازار ده دا
بووئه دروئه وان و جوتیار و شوان و گاوان، که له دوره وه، ده یان زانی واجندر مه ی شا
خه ریکه، دئ، ئه و خه لکه، هه رایان له یه کتر ده کرد، کورپنه، مشکه کان هاتن،
ئه و خه لکه، خو یان کو ده کرده و ده سره ی سه رپیچ و کلاو، یا جلکی کوردی خو یان
ده شارده وه، تا به و بیانو وه، به هانه یان پی نه گرن. ئه م باسه، ئه و باسه ی که ریمخانی زه ند،
ده هیتیه وه بیر. (بروانه فره نه نگه موعین به رگی ۵ چاپی ۶ چاپی ۱۳۶۶ هه تاوی و
مه کارم ئاسار هه ره وئ و یاد، داشته کانی (شه پۆل).

و نوویژیک

سەبارەت بە فەرھەنگ و ئەدەبی کوردی
لە گەل مامۆستا د. محەممەد سەڵح ئیبراھیمی
ئامادە کردنی: س. ج. هێرش

● مامۆستا، خوێندکارێکە لەوێکە بە خزمەتێکی گشتی و هەروەها سپاستان دەکەم بۆ
ئامادە بوونان لەم و نوویژەدا... برسیارە کەم لە سەرەتا دا پرسبارێکی گشتی یەو، پێم خوێشە
سەبارەت بە وەزعییەتی ئەدەبی و زمانی کوردی هێندیک زانیاریمان بەدەیهی.

■ لە دوورەوێکە کاک هێرش شانازی بە نۆو وە دە کەین کە لە غەریبیدا کۆلتان
نەداوە و لە ئاوارە ییشدا دە کۆشن کە فەرھەنگی کورد بیوژێشە وە و رایبگرن بە نووسین،
بە مەجەلە یەگی گەورە و پڕ بەهای وە ک گزینک، کە خزمەتێکی و بەرچاوتان هە یە بو
میللەتە لێقە و ماوە کە مان.

بەلام سەبارەت بە زمان و فەرھەنگ و ئەدەب و هونەری کوردی، بەراستی لەو
بووار و زمینە یەشدا ئە من هەر تەشە کورت لێدە کەم کە ئە و مەجالە تان داوە بە من کە قسە
بکەم و هەرچەند قسە کانی من وانە بن کە مە بە سە کان جوان رون بکەنە وە، هەر وە ک
دەلێن: «باران ئە کەر بیاری»، بە سەر زەوی شوێشدا بیاری هەر گول دەرویتی. و. ئیوێش
ناوالتوئی خوێتانی نیشان داوە و منیش مۆتە قاییلەن تەشە کورتان لێدە کەم.

ئێمە ئە گەر بریک تە ماشای فەرھەنگە کە ی خوێمان بکەین، دەبی هێندیک لە
سەرەتاوە قسە بکەین، چون کورد دەلی گیالە سەر بنجی خوێ شین دەبیئە وە. دیارە ئێمە
ئە گەر بنج و بناوانە کە مان دیار و موشە خەسە و تاریخ نووسیویەتی و قسە ی لێو دە کە
بیلین، باشتر مەسە لە کە دەردە کە وئ. بە و پێشە دەبی عەرزت بکەم ئە من، کتیییکم چاو
پێکەوت بە ناوی مزگانی نەزانی کوردی کە دوکتور سە عید خانیکوردستانی
نووسیویەتی (خودا غەرقی رەحمەتی بکا). سەرەتایە کە بو نووسیوە کە بە عەقیدە ی من،
ئە و سەرەتایە بە یە کێک لە شاکارە کان دەزانی و نووسەر دەبی ئیستیفادە ی لێ بکا. بە لام

ئەسلی کتیبە که تەرجمە می ئینجیلە بە شیعەر، کوتووویە تی و کتیبە که، لە سالی ۱۳۰۹ی
 هەتاوی لە تاران چاپ بوو. من ئەو کتیبەم هەیه. ئەو لە زیمنی بە حس کردن شتیکی
 زۆر سەر دە گیریتەو و دەلی: لە حودی قەرینی دەهەمی پیش میلادی مەسیح،
 کابرایە کی زانا بە ناوی ماسی سوۆراتی هاتوو شۆو خەتیکە بو کوردان داھیناوە که ئەو
 شۆو خەتە هەر ئەو مەخاریج و ئەلف و بیەیه که ئەو پۆ ئیمە تە لە فوزی پێدە کەین،
 مەتالیبی خۆی پێ نووسیو و کورده کانیش بە و خەتی شۆو ماسی سوۆراتی یەشتیان
 نووسیو. مەرحوم ئایە توللاً مەردوخ پێش عەینی نەوہی لە تاریخە کە ی خۆیدا باس دە کا
 و تە ئکیدى لە سەر دە کا و دەلی: لە پاشان وردە وردە لە و مەنتە قە ی که کوردی تیدا
 دە ژیا، خەتیکە داھات بە نۆی خەتی میخی، ماوہیە ک کورده کانیش هەر وہ کوو
 فارسە کان، شتی خۆیان بە شۆوہی خەتی میخی دە نووسی. لە پاشان کہ ئیسلام داھات
 خەتی کوفی لە ئەسەری حەرە کہ تی ئیسلام و قورئان بوو بە باو، کورده کانى خوشمان
 وہ کوو باقى میلیلە تە کانى مەنتە قە. نووسراوہ کانى خۆیان بە و خەتی کوفیە دە نووسی.
 ئە کەر ئیمە تە ماشا بکەین هەر لە و زەمانە را، یا لە و قوناغانە دا، کابرایە ک کتیبیکى
 نووسیو، هەر وہ کوو دوکتور مونتە سەر باسى دە کا و دەلی: ئە من کتیبیکم خۆیتدە وە و
 ئەو کتیبە ئین وە حشیە نووسیو، بە ناوی (رموز الاقلام، ابن وحشیە) خۆی هەم
 زمانى عەرەبى زانیو و هەم زمانیکى دیکە ی هەبوو کہ کتیبى کوردی وەر گیراوە تە
 سەر زمانى عەرەبى. لە کتیبى شوق (المستهام فى رموز الاقلام) دا، دوکتور مونتە سەر
 نەقلی لى دە کا، مەقالە یە کی نووسیو کہ لە (مجله العربیە) ی ژمارە ی ۲۰۰، لە سالی
 ۱۹۷۵ لە کویت چاپ کراو. هەر وہا کہ سانى دیکە ش لە و بوارو زەمینە یدا قسە یان
 کردوو و دە لێن ئین وە حشیە ئەو کتیبە ی زۆر مەشهورە کہ لە ئاخىرى کتیبە کہ دا دەلی:
 کتیبیک کہ لە زمانى کوردیدا تەرجمە ی کردوو بە عەرەبى (سەبارەت بە ئاوناسى و
 زەمینى بورە و بە یار) بوو. ئە گەر ئیمە بریک بینه، دواترە وە، تە ماشا دە کەین شیعریک
 یامە نزوومە یە ک پەیدا بوو کہ مەرحومی ئایە توللاً مەردوخ و د - رەشید یاسمی و
 هیندیک لە زانیانى دیکە و لە وانە (ملک الشعرا بہار) و دوکتور سە عیدخانى

کوردستانی، ئەو شیعەرەیان بەناوی چامەیی هورموزگان کە باسی جەنگی قادسیە دەکا، تەئید کردووە. ئەمەین زەکی بەگک لە یەکیەک لە نووسراوەکانی خۆیدا. بە ئەقل لە مینۆرسکی دەلی: ئەو شیعەرە بوو ئەدەبی مەکتوب یانی بەو مانایە لە کتێبدا راجع بە موباریزانی سوننی لە سەفحەیی یازدە لە پەرراویزی ۱۸، ئەو شیعەرە سەبت بوو (بایکولی: لە باشووری شاری سلیمانی، بەردە نووسراویک هەبە کە راولیسۆن، سالی ۱۸۳۶ و هیرتسفلد ۱۳-۱۶۱۱ی زایینی شویتەواری بایکولی یان، داووە بەر سەرئنج و کوتوویانە: ئەو بەردەنووسراوە بەخەتی پەهلەویی ئەشکانی و ساسانییە. وە لە سالی ۱۹۱۰ی زایینی لە دیتی هەزارمێرد - ی سلیمانی چەند لە تە چەرم دۆزراوە تەو کە لە وانە چوار بەند سەروود بە زمانی کوردی پەتی و بە خەتی پەهلەویی نووسراوە و ئەو چوار بەندە چامەییە، بە چامەیی (هورموزگان) ناوبراوە و هیرش و بی روحمی عەربی بو سەر خەلکی کوردستان نیشان داوە. جا ئەگەر ئەمە راست بی - بە عەلاوەی خەتی ماسی سوراتی کە لە پێشدا هەبوو و ئیبن وەحشیه تەشریحی کردووە - نیشان دەدا کە ئەدەبی کوردی بەر لە ئیسلام هەبوو.

ئەگەر دیسان بریک ورد بینه و دەزانیین تاریخیک هەبە بە ناوی تاریخی گزیدە، کە دەلی وەختیک عومەری ئینی خەتتاب خەلیفەیی دوووەمی ئیسلام هات خەلکی کوردستان و ئەو ولاتەیی کە ئیستا پێی دەلێن ئێران موسولمان بکا، لە شکرە کەیی هاتوو، دەوری (قەزوین) یان گرتوو - دیواری ئەو شارەش قەلاقە لا بوو، بوو ئەو هی دوزمن نەتوانی بیگری - خەلکە کە لە سەر دیواره کانهو، دیفاعیان کردو و لە شکری ئیسلامیش ویستوو یانە دیواره کە بروخیین و بیئە نیو شارە کە، دوای ماوێ کە ماندو بوون و پێیان نە کراوە، لە شکری ئیسلام کوتوو یە: ئیو موسولمان بن و جزیه بدەن. ئیمە کارمان پێیان نییە، ئە وانیش گوتوو یانە نەخیر، ئیمە نە جزیه دەدەین و نە موسولمانیش دەبین، ئیو بە گەر پێتەو مە ککە تالە شەری ئیو نە جاتمان بی. تاریخی گوزیدە ئەمە بە نیوی شیعری پەهلەویی ناو دەبا. (برواننە میرووی گوزیدە پەرەیی ۷۷۶ چاپی فیردەوسی سالی ۱۳۳۶ی هەتاوی تاران). بەلام من بوو خۆم و هیتدیکیش لە موحەقیقین لە وانە:

خوایێخو شېو و مامۆستا جه میل روژبه یانی که یه کیک بوو له زانایانی باشوری کوردستان لایان وایه و هه ر وایشه، که ئه و شیعره، ده هه قیقه تدا به زاراو هی کوردیی گۆرانی یه. عیباره ته که شی به ته غیراتی ک، که کابرای فارس نه یزانیه چاپ کراوه و ده ستاوده ست بووه، ئه وه یه که ده لی:

نه موسولمان بیم، نه جزیه دیم بشین ئو مه ککه شین که ی مه بره هیم
 ئه گه ر ئیمه جوان مولا حه زه بکه ین که لیمه ی بشین یا بشی، وشه یه که ئه گه ر له باری
 ته ته ووراتی زمانی کوردیه وه لی ورد بینه وه و دیقه ته ی لی بکه ین گرینکه (له وه ختی کا
 ئه من له ده ووه ی فه وقی لیسانسا ده رسم ده خو یئد. له ریژی می رابردو و دانه یان ده هیشت
 کتیبی عه ره بی بیته ئیران، ئیسته دیلن) ئه و وه ختی من چه ند جو ر کتیبی عه ره بیم
 خو یئده وه که سه باره ت به مه ولانا خالیدی نقشه ندی قسه یان کردو وه. ئه و ئیسانه
 گه ووه یه که تاریقی پیغه مه بر ده کا له وئ شین به کار ده با و ده لی: (وه ستی زده هه نی ئه و
 خو ر جه بیته، راهی بی شین وه مه دینه)، شین یانی رو یشتن (جه معه). جاهه ر ئه و بشین
 ئو مه که شین که ی مه بره هیم. که به ر له ئیسلام به کار به راوه، مه ولانا خالید به کاری
 بردو وه، وه لی ده ویدا نوکته یه ک دیته پیشی که مه ولانا خالید ده بوو بیگوتایه شی =
 رو یی، به لام واژه ی شین ی به جه معی موزه که ری غایب گو تو وه له به ر غه زه مه تی
 پیغه مه بر، یانی چوون و رو یشتن. ئه گه ر ئیمه بیته پیش تره وه، ته ماشا ده که ین خودی بابا
 تاهیری عوریان یش، که به شه هاده تی ئه وانه ی شیعره کانی ئه ویان خو یئدو وه ته وه، که
 هه موو به له هجه ی گۆرانی و ئامیته له گه ل له کی و لوری، به کاری هیئا وه، به داخه وه
 هیئدی ک له براده رانی ئیرانی نه یان توانیه شیعره کانی بخو یئنه وه، هه ر وه کوو وه حیدی
 ده ستگر دی و ئه وانه، چوون تی نه گه یشتوون بیخو یئنه وه، شیعره که یان گۆری وه، که
 ئه لبه ته ئه وه ش خراپه ده ست ده کاری خه لگی وه رده ی، به هه ر حال با به تاهیریش بشین
 یا شی و ئه و جو ره واژه ی به کار بردو وه، هه ر وه ها دو اتریش حه کیم مه وله وی کورد،
 ئه ویش بشی و بشینی به کار بردو وه و ده لی:

دیده ی سه ر ئه ر شی دیده ی سه ر کافین (یانی ئه گه ر بینایی چاو رو یی)..

ئیسٹاش کوردانی باکوور دهلین: بشینه، شاندى، شاندىك، كه شه و اژهيه بهر له
ئیسلام تا ئیره، ته ته و وری زمانی کوردی نیشان ده دا.

ئیمه بریکى تردینه دواتره وه ته ماشا ده كه ین ئینسانیکى گه وری وه کوو خانای
قوبادی پهیدا بووه كه ئیفتیخارده كا به زمانه كه ی خوئی و دهلی:

هه رچهن مه و اچان فارسی شه كه رهن کوردی جه فارسی به ل شیرینته رهن
پاشان دهلی:

به له فزی کوردی، کوردستان ته مام پیش بوان مه حقووز، باقی والسلام
ئه م دوو شیعره ئه مه نیشان ده دا و له عه ینی کاتیشا نوکته یه ک دهلی و نوکته که ش
ئه مه یه که بهر له وهی دارولفنون له نیران و له عالهمی ئیسلام و له کوردستان، دانری و به و
شیوه، سه بکه تازه یه که ئیمه خوئیدو و مانه و گه لانی دنیا، ئیستابه م شیوه، ده خوینن،
خه لک له پیشاله فیژگه و مه کته به کانی مزگه وت، له حوجره ی فه قییان دهرسیان
ده خویند. مه لا موده ریه کان و روحانییه ت به ته وری کولی له ته واری مه ناتیقیک که
تیبدا ژیاون چ له ناوچه و مه ناتیقی کوردنشین چ له مه ناتیقی غه یره، که دهرسیان به ته له به
و فه قییان داوه. له نیو حوجره ی مزگه وت و له نیو فه قییاندا، مه لا به زمانی کوردی ده ق
و مه تنه عه ره بیه که ی شیکر دووه ته وه، یان شهرحی داوه. وه له عه ینی حالدا شیعرى
شاعیرانیان به شفاهی (که شه و وهختی مه کتووب و مه تبووع (چاپکراو) که م بووه). به
فه قییان گوتووه ته وه، جا، شه و شیعره ی خانای قوبادی که دهلی: به له فزی کوردی
کوردستان ته مام / پیش بوان مه حقووز باقی والسلام، یانی پیش شه وهی دارالفنون له
دنیاى ئیسلام دامه زری و به وجود بی، شیوه زمانی گورانی که جار به جار پیی ده لین
هه ورامانی (بوخوم عه قیده م وایه هه ورامانی ئیسته له هجه یه که له گورانی: که له وری) له
سه رتاسه ری کوردستان ته دریس کراوه.

ئیمه گه ر ته ماشای تاریخ بکه ین، ۵۰۰ سال بهر له ئه رده لانه کان، باجه لانه کان له
ناوچه و مه نته قه ی زه هاو تا دینه وهر و شه و ناوچانه حکومه تیان کردووه، دیاره شه و
وهختی حکومه ته که، ناوچه یی و مه حه للی بووه. له نیو شه وانده دا شاعیرانیک په یدا

بوون، یه کێک له وانه «وهلی دیوانه و خانای قوبادی یه که له حهقیقه تدا نه وانه وهختیک له و مهنته قهده نفوزیان بووه، زمانی کوردی ره واجی گرتووه. ههروهها یه کێک له وانه مهلا په ریشانی لوره. بو مهلا په ریشان، ئیمه له تاران کوئگره یه کمان دانا به نیوی کوئگره ی رێزدانان له په ریشان که وه ک خه لکی دینه وهر ناسیدرا، به لام له و کوئگره دا براده ریک که خووی خه لکی لورستان بوو، گوتی دیوانی مهلا په ریشان به کوردی له لورستان چاپ بووه و ئیمه ش لئی حالی ده بین. بو نمونه مهلا په ریشان که ده لی: من ژ بسم الله، من ژ بسم الله / ئیبتیدا مه که م من ژ بسم الله، نه من هه ر نه و واژه یه ده که مه به لگه و میلاک، مهلا په ریشانی دینه وهری یا مهلا په ریشانی لور، (ژی) ی به کاربردوو، جه نابت وه ک ئینسانیکی نه هلی قه له م نه وه ی چاک ده زانی که له و مهنته قهده زور که م وفره که م ژئ به کار دین. به لام ژئ له باکوری کوردستان و له نیو کرمانجدا زور به کاردی و نه وه نیشان ده دا که نه ده بی شیوه گوران وه ختی خووی، له ته واوی کوردستاندا به گویره ی نه و قسه یه ی خانای قوبادی کوتوویه تی، ته دریس کراوه.

دیسان نه گه ر ئیمه بریک سه رنج بده ی و ته ماشا بکه ی ن، هه لومه رج و شه رایه تیک هاته بیشتی، که نه ده ب و شیعروتن به زمانی کوردی، له کوردستانی شیمالیدا خووی نیشان بدا، له باکوری کوردستان که سانیک وه ک عه لی ته ره ماخی (به داخه وه له کتیبه کاندایه هه له به عه لی ته رمووکی ناوبراوه) و مهلا خه لیلی سیرتی، ده رسیان به زمانی کوردی به فه قیان کوتووه ته وه و ته نانه ت مه لaxe لیل (کتیبه ته سریق ی زه نجان ی) به کوردی ته دریس کردوووه. وه واسیلی نیکیتین له کورد و کوردستاندا نه قل ده کاکه دیوانی عه لی حه ریری به زمانی کرمانجی که وتوووه ته ده ست. جا تماشا ده که ی ن دوای نه و، مهلا نه حمه دی باتی، فه قی ته یران، مه لای جزیری و حه کیم نه حمه دی خانی زه وریان کردوووه، له پاشان نه و نه ده به هاتوووه ته وه ناوه راست، یانی له کوردستانی ناوه راست شاعیرانی وه کوو نالی، حاجی قادری کویی، مه حوی، و دفایی حاجی خه لیفه مهلا محمه مد (به ها) نه مین حوزوری مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلا نه هری شاه ی شه مزین، سیف القوزات، ئاویر، حه ریق، ئاوات، فیدایی و... سه ریان هه لداوه، نه ده بی کوردی ئا

لەم مەجموعە یە سەرچاوەی کورتوو، ئەمە حالەتییکی تەتووری زمانی کوردی یە کە ئەلئانگە یشتوو تە ئەو حالەتە کە ئیمە بوو نمونە مەجەلە ی گرشە ی کوردستان، ئاوینە و سروه بەم شیۆە زمانە لە کوردستانی ئێران لە چاپ دە دەین و لە چاپ دەدری و دەردە کری و ئیۆەش لێرە گووفاری گزینک و مەجەلە کانی دیکە چاپ دە کەن...

● بیه خشه قسه کهت ده برم ئە و شتە ی جەنابت فەر مووت کە سەرچاوە ی ئە دەب یان باشترە بلێن شیعی کوردی لە مەلا پەریشان را دەستی پێکردوو... ئایا ئیمە دەبی بەچ پیوانە یە ک ئە و مەسەلە یە ی ساغ بکە ینە وە؟

■ باشە بزاینن جە کیم ئە حمە دخانی لە سە دە ی ۱۷ و هەروا بیسارانن لە سە دە ی ۱۷ دا، شیعیان بە زمانی کوردی و توو و دەبی بزانی من بیرو راو عە قیدە یە کی دیکە م هە یە کە دە لێن وە ختییک مە غوولە کان هاتوون ئە وە نە دە یان کتیب خستوو تە نیو چۆمی دیجلە وە، رەش هە لگە راو. کە سە عدی شینی بو گێراو، ئە من لە و باو رە دام کە بە زمانی کوردی کتیب هە بوو، ئە دەبی مە کتووب بە زمانی کوردی هە بوو، بە لام رەنگە چاپکراو با مە تبووع نە بووی، کە مە غوول لە بە نیان بردوون. وە لە پاشان وردە وردە هەل و مەرجییکی دیکە هاتوو تە پیشە وە کە شاعیرە کان هەر ئە و رێبازە یان گرتوو کە پیش ئیسلام و دوا ی ئیسلامیش هە بوو، کە بیجگە لە شفاهی بە شیۆە ی کە تیش بوو. دیارە لە بە عزە ناوچە یە ک کە ئە میر و حوکمی خومالیان هە بوو. عە شایرە کان خوێان عە لاقە یان بە فەر هەنگ و ئە دەبی کوردی و مە حە للی هە بوو، نە و عێک خووێژیان راگرتوو، وە کوو چوون ئە و روو حکوو مە تە کان، شاعیران هە یە یا بە تە وری کوللی زمان دوستانی کورد و رە وشە نفیکران، دین کونفرانسیان بوو د دەن، شاعر بخویننە وە، قسە ی خوێان بکەن، بوو ئە وە ی فەر هەنگی کوردی ئە و ناوچە و مە نقە قە، ئە و میللە تە، زیندوو بمییتە وە، ئە و وە ختە ش، حالە تییکی ئاوا بوو. بە لام مە نتە قە ی. ئە و سەرە ک هۆزانە، ئە و خووێژانە یان مە سە لە ن کە سانن، وە ک عە لی بە ر دە شانن و زووری دیکە راگرتوو کە شتی زوور جوان و نایابیان لە زمان و ئە دەبی کوردیدا، خوێاندوو کە لە مە نتە قە ی موکریان بە ناوی (بەیت) ناودارە و، جەنابت ناگاداری و پیویست نییە تە وزیحت بوو دەم. دیارە ئیۆە

دەزانن که من قورئانم بە زمانی شیرینی کوردی تەرجه مە کردووە و لە ساڵی ۱۳۷۶ هەتاوی و ریکەوتی ۱۹۹۸ ز لە تاران لە چاپ دراوە و بوو جاری دوهم لە ساڵی ۱۹۹۹ ز - دوبارە لە چاپ دراوە تەووە لە لایەن نوێنەری دە شارستانی کورد، لە مەجلیسی شورای ئیسلامی که لە تاران تەقدیر و قەردانی که تییان لە تەرجه مە ی قورئان بە کوردی بوو (شەپۆل) نوسیوە و لە رۆژنامە جمهوری ئیسلامی ژمارە ی ۵۷۲۸ لە چاپ دراوە. چاوم لیکرد مەسەلەن، من که بوو خۆم لە زانکو: دانشگاه تەدریس دە که م، دەبینم که سیک یا زاینخوازیک دێ که خەلکی سوسە نگرده یا ئیسفەهانی یا زاینخوازی خەلکی ئەردە کان یا خەلکی رەشته، لە هجە ی هە یە، بە لām رۆژنامە ی که بهان یا که بهانی هە وایی دە خوینیتە وە یان لە رادیو که قسە دە کری یا ئە و زمانە ی که کتیی پی دە نووسری و پیی دە لێن زمانی ئە دە بی، لێ تێدە گا. شاعیرانی ئیمە ش که سانی وە کوو نالی و مە حوی و مە و لە و ی و ئە حمە دی خانی و حاجی قادری کویی و مە لای گە و رە و ئە و ئینسانە گە و رانە، که شیعریان گوتوووە. شیعەرە که بوو تە زمانی کوردی، ئیمە که دە نووسین لە هە قیقە تدا لە وانە که لک وەر دە گرین و ئیستیفادە دە که یان که زمانی ئە دە بیان بوو ئیمە دروست کردوووە. - بە لām بە داخە و دە بی گازندە بکە م و بلییم: نازانم بوچی فارسه کان و تە نائە ت کوردە کانیش که بە فارسی شیعریان و توووە، لە فیردە و سی یە وە، بگرە تا سە عدی، حافز، نیزامی گە نجه وی کوری رە ئیسە ی کورد، هومامی تە وریزی کورد و مە لا محە مە د شەریف شیخی مە غریبی (که بە زمانی پە هله وی یا نازەری کۆن شیعریان و توووە)، هە موویان بە یە ک شیوہ زمان شیعریان بە فارسی و توووە، بە لām شاعیرە کوردە کانی ئیمە، بە چە ند شیوہ زار شیعریان و توووە، بوو نموونە: مە لا پە ریشان، خانای قوبادی، بیسارانی، حە کیم مە و لە و ی کورد، غولامرە زا ئە رکه وازی، سە ر هە نگ ئە لماس خانی که نولە یی، میرزا شە فیع کولیایی، کو ماسی، سە ییدی هە ورامانی، تورکە میرە، میر نە و رۆز، مە لا رۆستە می ئیلامی، میرزا عە بدو القادر پاوہ یی، سە یید سە لح مە هیدە شتی، سە ی یاقو و مە لا مە نوچی پە ر کولیوہ ندی بە شیوہ زاری گۆرانیی هە ورامانی: که لە هوری شیعریان و توووە، ئە مە لە بە شی باشوری کوردستانی سە ر بە ئیرانی

ئىستا، له به شى كوردستاني باكووريش كه سانى وه ك: عهلى چه ريرى، عهلى ته ره ماخى، چه كيم ته حمه دى خانى، فه قى ته يران، مه لاي باتى، مه لاي جزيرى و... به شيوه ي كرمانجى كوردى باكوورى شيعريان وتوو. له كوردستاني ناو راستيشدا، كه سانى وه ك، نالى، حاجى قادرى كوڤى، مه حوى، سالم، كوردى، زارى، وفايى حاجى خه ليفه مه لا محمه د (به ها) ئەمىن شىخ عوبه يديلاى نه هرى، سيف القضاة و... به شيوه زارى سورانى شيعريان وتوو و، زمانى كوردىيان كردو ته سى شيوه زار، تو بلى شاعيره كانى كورديش، وه كو حيز به كوردىيه كان نه يانو يستوووه يان نه يانتوانيووه، يه ك بگرن و يه ك شيوه بو زمانى كوردى دارىژن، كه وائىستا ئيمه ي كورد، زمانه كه مان ناواى ليقه و ماوه، تازه سه ره راي ته وه، هه ندى به لاتىنى و هه نديكىش به شيوه خه تى سربليك ده نووسن و كتيب له چاپ ده دن. هيوادارم زانايان و پسپوران و خاوه ن ده سه لاتانى كورد، هه رچى زووتره، ئەم مه سه له يه، چاره سه ر بگه ن به هيواي ته وه ين كه هه رچى زووتره ته و مه سه له چاره بگري.

ماموستا له سه ره تاوه ده بو و نه و پرسيا ره بگري ئيوه له كام دانيشگا ده رس ده ليته وه؟ له زانينگه: دانيشگاي ئازادى ئىسلامى و دانيشكه ده ي علومى قه ضايى و خه ده ماتى ئيدارى دانيشگاهى مذهبى ئىسلامى له تاران خه ريكي ده رس گوته وه م. قوربان... جه نابت زه مانىك گوڤارى گر شه ي كوردستان به زمانى كوردى له چاپ ده ده، ده كرى له و باره ده هينديك ته جره به و زانبارى خو تمان بو باس بگه ي. ئيوه بو خو تان چا كتر شاره زان، وه ختيك ريژيمى مانحووسى سه لته نه تى له به ين چوو، به سه رنجدان به وه كه ئازاد بووين له ده س ته و رژيمه، چوو مه وه زاره تى فه ره ننگ و نيرشادى ئىسلامى ئيران و شيعريكى حافزم گرت به ده سته وه و نووسيم: سالها دل طلب جام جم از ما ميكرد آنچه خود داشت زيگانه تمنا ميكرد ئەمن خواهىشت ده كه م ئيوه له باتى ته وه كه دنياى غه رب يان له دنياى ديكه ئەنستيووى كوردى و كورسى كوردناسيمان بو دابنين، له ولا ته كه ي خو مان بومان دابنين، ئيجازه مان بده ن مه جه لله و روژنامه مان به زمانى كوردى هه بى، نه وانيش

ئییجازه یان دا و په روانه ی ژماره ی ۲۱/۱۶۳۸ روژی ۲۳/۲/۱۳۶۰ - پیدام و
 به منیش مه جه لله یه کم به ناوی (گرشه ی کوردستان) بلاو کرده وه که یه کم ژماره ی له
 ۱۹۸۱/۳/۱ - له تاران به زمانی کوردی له چاپ دراوه و تا ۹ ژماره ی لی بلاو
 کراوه ته وه. وه لی به داخه وه ئیمه که کم ته جره به بووین، هه رچند ئه من ماشینیکی
 شه وه لیتم هه بوو فروشتم و خه رچی ئه وه م کرد، له بهر ئه وه ی له تاران که سانییک
 نه بوون که له باری هزری و فکرییه وه و هه روا له نه زه ری مه قاله نووسییه وه کوومه کمان
 بکه ن و یاریده مان بده ن، به داخه وه له ناوچه و مه نته قه شا شه ر بوو، چاک نه مان ده توانی
 بلاوی بکه یه وه و بیفروشین و له ویش که وتینه ته نگانه وه.

● چهند وهخت به چهند وهخت ده رده چوو؟

- له هه وه لی را قه رار و ابو و جه فتانه ده ریجی، به لام له دوایی دا کرایه مانگانه...
- من بو خوم چهند ژماره م لی دیووو، هه رچند به وردی ناتوانم بیمه وه سه ری به لام
 و ایزانم زیاتر ئه ده بی بوو...

■ گووفاری گرشه ی کوردستان له ۱-۳-۱۹۸۱ ز - له تاران ده رچوو (ره شه مه ی
 ۱۳۵۹)، وه لی ئه من که ته ماشام کرد، ته نیا بالم، ناتوانم هه مو و شتییک بنووسم ناعیلاج
 لایه نی نه ده بیم زیاتر پیدا، باری هونه ریم زورتر کرد، ئه و جار چون که سیش نه بوو، جار
 به جار شه پوئل دنوو سی گاهی زریانم ده نووسی، یانی به نیوی موسته عارم ده نووسی تا
 خویشه ر نه لی ئه وه هه ر به ک نه فهر ده ی نووسی. له ئاخیره کاندال له کاک ئه حمه دی قازی
 (که نیسته سه ر نووسه ری گووفاری سه روه یه له نیو حیزبی دیموکراتی کوردستان گه رابوو ه
 تاران و هه روا له به ریژ سه سن صه لاح سووران که له تاران بو، تکام کرد، تایین به قه له م و
 به فیکریار مه تی گووفاری گرشه ی کوردستان. بده ن که به ها و کاری ئه وان ژماره ی ۱۰ بو
 چاپ ناماده بکه ین، چونکا ژماره ۹ گرشه ی کوردستان له بن چاپ دابو، نووسیگه ی
 گووفاره که، له شه قامی ئاپادانا له نهومی ۳ دابو، روژیک که چوین خریکی ناماده کردنی
 گووفاره که بین ته ماشامان کرد له خواره وه و له هه وشه وه، درگا کانیان به قور به ستوه،
 وه ک ئه وه له نهومی کانی خواری ویدئو و شتی قاچاخیان فروشتبو.

● له تولى فهرمایشته کانتدا، باسی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندیت کرد، زور جار نه و پرسیاره بوخووم دیته گووړی که نه خشی ته ریه ته کان وه ک قادری و نه قشبه بندی له کوردستاندا، له باری مه ده بی و به تاییهت له بواری شیعه وه، به رجاو بووه، ئیوه چوونی بو ده چن و راتان له و باره دا چییه؟

■ مه ولانا خالید زیمنی نه وهی که ئینسانیکی گه و ره و نابیغی زه مانى خوئی بووه، به کوردیش شیعی گوووه، دیاره به زاراوهی گووانی، وه له سالی ۱۳۲۴-۲۵ کوچی، سولتان عه بدولحه میدی عوسمانی دیوانی مه ولانا خالیدی چاپ کردووه، نه وه نیشان ده دا کوردایه تی کردوه و هه ر به دهستی تورکیکی عوسمانی له سایه ی به ره که تی پیاویکی واگه و ره شیعی کوردی چاپ بووه. نه وه بوخوئی گه و ره ترین نه خسه که نه و کابرایه هه بیووه که نه وه نده شعوری بووه به زمانی کوردی شیعی کوووه. جا چون مه وریدی ئیحترامی نه وانیش بووه، نه وان بوخویان شیعه که یان بو چاپ کردووه. من لام وایه مه ولانا خالید، مه بهستی له چون بو دیهلی بو کوردایه تی کردن بووه.

روژیک من له گه له نه وانیهی نه هلی قه له من له تاران به حسی نه وه م کرد کوتم مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی و نه مسالی، باوکی کاکه نه حمه دی سلیمانی به راستی نه خشیکی زور گرینگیان بووه، وه ک ده زانی کاک نه حمه دی سلیمانی باوکی سه ره مشقی بو داداوه: ره ئس = سه ره، عه ین = جاوه، به ده ن = قابله، ئیسم = ناوه... یانی پی گوووه روله نه گه ر تو که یشتیه پله یه ک له عیلم و عیرفان و حکمهت و فهلسه فه، ده توانی پی به پی زمانی قورئان و زمانی عه ره بی (نه له ته زمانی سه ددایه مه زور نییه). ده توانی به زمانی کوردیش بنوویسی و خه لکیش فی بکه ی و خوشت فی ری، نه و ئینسانه گه و ره گه یشتووه ته پله و مه قامیک که خو ت ده زانی شیخ ره زای تاله بانى به هه ر که سییک گه یشتووه قسه یه کی ناوه ته پارسه نگی، وه ختی ده گاته کاک نه حمه دی سلیمانی ده لی: خوژگه م به سه گی قاپیه که ی نه حمه دی کاک... نه وه عه زه مه تی روحی نه حمه دی کاک یه، که نه و به و هه موو جیو فرشسه، ئاوا تارینی ده کا. وه ئیمه له کتیدا ده خویننه وه و نه لنان نه من کتییکم هه یه وه زاره تی خاریجه ی جه مهووری ئیسلامی

مونه تشیری کردووه. (کوزیده یه گک له ره وابتی ئیران و عوسمانی پیشوو). له وئی له ژماره سییه که یدا ده لئی: نارنجوکیک له ژیر پیی خه لیفه ی عوسمانی مونفه جیر بوو، کوتی: نانا، نارنجوگک نه من نابری چونکه کولله به ندی کا کک نه حمه دی سلیمانیم هه یه، نه و ئینسانه گه وره هه زاران نامه ی بو خه لکک نووسیوه، خه لکی فییره عیلم کردووه. فییره نه خلاق کردووه، نه مماله عهینی حالا نه و شه ریه تی ئیسلامی به فارسی نووسیوه، یانی ئیستلاحاتی مه نتیق، فه لسه فه، که لام، حه دیس، قورنان، هه مووی هیناوه ته سهر فارسی... نه من گله بییم له براده رانی نه هلی قه له می فارس کرد، که ئیوه نه مسالی دوکتور مو عین، نه مسالی دوکتور سه فا، دوکتور ره زا شه فه ق، به حسیکیان راجع به م پیاوه نه نووسیوه: که بابه ده ست دهر د نه کا که خزمه ت به زمان و نه ده بی فارسی کردووه. مه سه له ن که سیکی وه ک شه ره فخانیه بدلیسی تاریخه که ی خوئی به فارسی نووسیوه، خزمه تی به نه ده بی فارسی کردووه، جا، نه وه یه ئیمه ش واقیعه ن ده بی له فکری نه ده به که ی خو ماندا بین، نه ده بی خو مان بوژ ئینه وه، نه وه، نه رکینکی نیشتمانی و دینی و ئینسانی و نه خلاق ی به.

● ماموستا سه رنجتان داوه ته، شیعر، یانی نه وه ی هه لقولاوی هه ست و روح بی به شیعر ده براوه، به لام نامه نووسین یا به عه ره بی بووه یان به فارسی، به نه زهرت نه وه هوئی چ بووه؟

■ به عه قیده ی من عیلله تی زوره...

● بو نمونه مه ولانا خالد بوخوئی شیعر ی به کوردی کوتوو به لام نامه کانی یان به عه ره بی یه، یان به فارسی...

■ به لئی هه روه ک گوتم به ره له وه ی دارالفنون دا بری و به م شیوه ی نه مرو که خه لکک ده چنه فیترگه و فیترانکو و زانینگه و زانکو و ته دریس ده کری، دهرس خویندن له مزکه وت و حو جره دا بووه، نه گه ره ته ماشا بکه یین حاجی قادری کوئی، حه کیم نه حمه دی خانی، حه کیم مه وله وی. نالی و (به ها) و وه فایی کی و کی، حه تتا هه ژار و هیمینش له حو جره ی فه قیان خویند و ویانه. نه وه نیشان ده دا که دهرسه که یان به کوردی

بو شه رح کراوه و شی کراوه ته وه، وه لئی چون ئه سللی مه تنه که روچی مانای قورنانی بووه، بهو زمانه ته درسیان کردووه، بو په رده دان به زمان و ئه ده بی عه ره بی، ئه ماما چون شیعر ئه کسه رهن حیفزبان کردووه، مه تن مه گه ر بو ئیمتیحان نه بی که س له بهری ناکا، شاعیر بو په به کوردی شیعی گوتووه که ده ستاوده ست بگه ری و زمانی زگماکی نه فه وتی...

● ماموستا، له ره وتی میرووی ئه ده بی کوردیدا، تا ئه و جیهی کارتان کردووه، ئیمه ده توانین کام شاعیری کوردیان کام سه رده م ذابنن و به به لگه بیسه لمیتین که فلائکه س هه وه لئین شاعیری کورده؟

■ ههروه ک گوتم، ئه و چامه ی به نیوی هورموزگان هه یه و سه پتیش بووه، ئیمه ده توانین به عینوانی ئه وه ل شیعی کوردی بیلین، وه لی چون ساحیبه که ی موشه خه س نییه ناتوانین بیدهینه بال شاعیریک، لیره دا ئیمه ناچارین ته حقیقیکی زیاتر بکهین، به داخه وه ئیمه ی کورد، تائسته مه جالی ئه وه یا دهره تانی ئه وه مان نه بووه، به دووی ئه ده به که ی خو مان که وین. وه لئی ئیستا که قه رنی عیلمه قه رنی ته ره قی و بووژانه وه ی فهره ننگ و زانسته، له سه رمان واجبه که به دوویدا بگه رین و ته حقیق بکهین. ئه ماما یه ک واقعیته هه یه، ئیمه که ده چینه نیو باغچه یه ک، ته ماشاده کهین پر پره، وه ته ژری یه له گول، هه ر گولیک بوئیکی خو ی هه یه، له ئه ده ب و شیعی شیدا وایه، شیعی هه ر شاعیریک ده توانی بو ن و تامی خو ی هه بی.

● ئه وه ی که جه نابت کونت و وه ک یه که م شیعر ئیشاره ت پیکرد، له کام سه ده ۱۵ بووه؟

■ به و پییه ی که مه لیکول شو عه رای به هار له سه ری رویشتووه، یه که م که س ئه و له سه ری رویشتووه، له پاشان ئه شخاسی وه ک دوکتور سه عید خانی کوردستانی، ره شید یاسمی و ئایه توو للامه ردووخ (به ره حمه ت بن) ئه وانه ش له سه ری رویشتوون ههروه ک پیشر ئیشاره کرا، راولیسون و هیژ تسفلد ئه و به رده نووسه کوردیه یان دیوه). وه ختیک بووه که جهنگی قادسییه روویداوه، ئه و جهنگه ش له زه مانای عومه ری بن خه تتاب، دووه م خه لیفه ی ئیسلام روویداوه، شاعیریش گله یه که ی له وه بووه که ئه و

عه‌ره‌بانه هاتوون و ئه‌و مه‌نته‌قه‌ه که مه‌نته‌قه‌ی کورد بووه، ده‌ستووریش هه‌ر وابووه، مه‌سه‌له‌ن ئه‌گه‌ر هه‌ر شتیکیان وه‌ گیر بکه‌وه‌ی بیکه‌نه‌ه‌ی خویان و تالانی بکه‌ن و بکوژن و بپرن. شاعیریش ئاه و نزوله‌ی خوی به‌و شیعرا‌نه‌ به‌یان کردووه.

● مامۆستا پیت وانییه له‌ زه‌مانی گو‌ت‌نی ئه‌و شیعره، تاده‌گاته‌ سه‌ده‌ی هه‌شته‌می مانکی واته‌ تازه‌مانی مه‌لا په‌ریشان، جوژه‌ بو‌شاییه‌ک هه‌بی، دیاره‌ له‌ مه‌ودای ئه‌و ره‌وته‌دا ته‌نیا با‌به‌تاهیر هه‌لکه‌وتوو‌ه که ده‌کری حیسابیکی بو‌بکرێته‌وه، باشه‌ له‌ مه‌وداییه‌ی پیت و پاش بابا‌تاهیر چۆن لیک‌ده‌درتبه‌وه و ئیوه‌ نه‌ زه‌رتان چیه‌؟

■ من بو‌خۆم عه‌قیده‌م وایه‌ که هه‌بووه و بو‌شایی نییه. چون بو‌نموونه‌ که له‌ مه‌هاباد ده‌م‌خویند مه‌لایه‌کی چاک هه‌بوو له‌و‌ی، ئه‌لما نییه‌ کان هاتبوون و به‌ مزگه‌وته‌کاندا ده‌گه‌ران، ئیمه‌ له‌ فه‌قیه‌تیدا ده‌رسی ئوستورلاب مان ده‌خویند. ده‌رسی ئوستورلاب بریتی بوو له‌ ئه‌ستیره‌ ناسی وشتی وا. عیلمیک بوو له‌ ئیسلامیشدا قسه‌ی لیده‌کرا، ئه‌وانیش هاتبوون سه‌فحه‌یه‌کی برینجیان سازکردبوو هه‌ر وه‌کوو ده‌وری. بابلین گه‌ وره‌تر وه‌ک مه‌جوعمه‌یه‌ک. مه‌لاگه‌وره‌کان که ئه‌و عیلمه‌یان ده‌زانی، کامیله‌ن شته‌که‌ شیان نیشان ده‌دا، مه‌لای گه‌وره، مه‌لا عه‌لی قزلجی ده‌لی: له‌حه‌وت ئه‌ستیره‌ قسه‌یان ده‌ کرد. ئه‌و وه‌خته‌که‌ ئه‌و ئه‌لمانیانه‌هاتن، ئه‌و سه‌فحه‌ برینجیه‌یان له‌و مه‌لایه‌کری به‌سه‌د تمه‌ن که ئه‌وکاتی (۱۳۳۴ هه‌تاوی) زور بوو، هه‌روه‌ها ده‌گه‌ران و کتیبان له‌ کتیبخانه‌کاندا هه‌لده‌گرت. له‌ براده‌ریکم بیست گو‌تی کاتیک شابه‌ختی. هاته‌ نێو جوانروویه‌کان که له‌گه‌ل په‌هله‌ویدا شه‌ریان ده‌کرد، له‌ ماله‌یه‌کیک له‌خانه‌کانی جوانرومیوان ده‌بی. هه‌روا که به‌حس ده‌که‌ن، ده‌لی وه‌للا ئه‌من کتیبیکم هه‌یه‌ تاریخه‌، له‌ روژی باباده‌مه‌وه تا ئه‌مرو هه‌مووی تیدا پاس کراوه‌ و به‌شعیره‌. شابه‌ختی ده‌لی قوربان ئه‌من پیم‌خۆشه‌ ئه‌و تاریخه‌ی بینم. ئه‌ویش ده‌یداته‌ ده‌ستی (سالی ۱۳۲۹ هه‌تاوی)، ئیسته‌ که‌س نازانی ئه‌و کتیبه‌ له‌ کتیبخانه‌ی شابه‌ختیدا ماوه‌، نه‌ماوه‌، بزربووه‌، چی لی‌به‌سه‌ر هاتوو‌ه؟ من ده‌توانم بلیم هه‌زاران کتیبی وا، خاریجیه‌کان بردوویانه‌ و ئیمه‌ ده‌ستمان پیمان راناگا. نمونه‌ی ئه‌وه‌ هه‌مان بیسارانی‌یه (که ئیمه‌ کونگره‌یه‌ کمان له‌ شاری مه‌ریوان بو‌گرت له‌و‌ی،

زیکری خیری ئیوه وگزینگیش کراکه تیدا برای نازیز کاک نه نوه سولتانی مهقاله یه کی له سه نووسیوه که له کتیبخانه ی له ندهن دایه. رهنگه هه زاران کتیپی وا هه بی... باشه بزاین میرزا هسه ن قزلجی که له ساله کانی ۱۳۵۹ تا شه هید کرانی له، ره زهر، که له سالی ۱۳۶۲ هه تاوی له زیندانی نه وین داو له به هه شتی زارا نیژرا له تاران ده هاته، مالی ئیمه، فره جار ده ی فره مو: خه فه تی نه وه م؛ نه وه هه مووه زینگوگرافی یه ی که له نوسراوه کانی نیوکتیپ خانه کانی ئوروپا به کوردی هه لگیرون ئیستا به هو ی خوئیده وارانه وه، هاتوته به غا، سه دام و سه دامیان له نیوی بهرن، زهره و زیانگی گه وره له زمان وهونه و نه ده بی کورد، ده که وی. نه وقسه، نیشانه ی نه وه کتیپ و نوسراوه به زمانی کوردی له ده ره وه ی کوردستان، فره زوره.

● ببوره نه و کتیبه ی وا له پیشمه و بو ت ئیمزا. کردووم به نیوی زیندوی کوری بیدار (حی بن یقظان)، نه گه ده کرئ کورته یه کی لی باس بکه ن...
 ■ نه و کتیبه، حیکایه تی دورو دریزی له سه ره. به لام ده مه وی له چهند جومله دا.
 بکورتی بکه مه وه، سی دانیشمه ندی گه وره، ئینوسینا، نه بوبه کری ئیبینی توفه یلی نه نده لوسی و شیخ شه هابه دینی ئیشراق، نه وانه کاریان له سه ر کردووه، به ناوی خیلقه ت، ئایا به شه ر چون به وجود هاتووه، سه یری ته کامولی چون بووه؟ نه زهریاتی موخالیف و موافقیان هتاوه، ناخری گه یشتوننه نه و سه ره نجامه که ئایا به شه ر خو ی له خشه ی دار و نه و جو ره شتانه، فیری زمان بووه. فیری قسه و ته جره به بووه یان وه حی ئاسمانی بووه؟ هاتوونه سه ر نه و نه زهره که وه حی ئاسمانی ده خیل بووه. نه من ریوایه تی نه و کتیبه م له نه حمه د نه مین که له میسر نووسیوو ی وه رگرتووه که ریوایه تی جوړا و جوړی هه یه، پاشان له گه ل براده ران له تاران به حسم کرد و گوتیان تو نه و ریوایه ته نه نجام بده و له ریوایه ته کانی دیکه، بگه ری و مه یان نوسه و به ره نگه بو ت چاپ ده که ین. نه منیش هاتم ده گه ل دوکتور که ریمی بی نازاری شیرازی (که کتیبه که ی له عه ره بی را وه کیراوه ته وه سه رفارسی). هاوکاریمان کرد و نه وه مان نووسی ئیجازه یان دام پیش و تاریکی بو بنووسم. وه له عینی حالاً واژه نامه یه کیشم بو نووسی و

چاپ کرا. ئەمما من هەر لەو گیرودارەدا بە راستی تەمەشام کرد لە توانا و وزەمدا هەیه. هاتم لە روی ئەو تەفسیرانەیی لە دنیا عەرەو و هاتبۆنە نومایشگای کتێب لە تاران، قورئانم که بە کوردی تەرجەمە کردبو، هەلەگیری و ویراستارم کردە وە که چاپ بوو، روژنامەیی جمهوری، کیتابی حەوتە، روژنامەیی ئینتخاب، ئێران، گولستانی قورئان و روژنامەیی که یهان و ئیتلاعات و... تەبلیغان کردبوو، که بە زمانی کوردی چاپ دەبی لە سالی ۱۳۶۷ی هەتاوی که چاپی یە کهم بلاوکرایە وە تائستا (۱۳۸۳) حەوت جار لە ۵۰ هەزاردانە، لە چاپ دراووە وە. ئەلبەتە ئەوەش بلیم، ئەمن قورئانم تەنیا تەرجەمە کردووە و تە فسیرم نە کردووە وە. مەبەستیشم ئەو بوو قورئان بیته پشتیوانی زمانی کوردی که س نەوێری زمانی کوردی قەدەغە بکا و خزمەت بی بە زمانی کوردی تا ئەو که سانهی قورئان دەخویننە وە فیری زمانی کوردی بین و پەرە بە زمانی کوردی بدری.

● دەستان خوش بی، ئیستە با بیینه وە سەر باسی ئەدەبی کوردی، بە نەزەری ئێو وە زعی ئەدەبی کوردی بە نیگراییی لە زەمانی یاشایەتی و بە تاییەت رەزاشا چۆن بوو.

■ ئەو بە باسیکی دوور و درێژی دەوی، بەلام ئەگەر تەماشای بکەین وە خستیکی رووسە کان هاتنە ئێران و دوایە ئالمان کان هاتن لە جەنگی بەینولمیلەلی ئەو لە، میرزا عەبدولرەزاقی بەدەرخان دیتە شاری (خوی)، لە وی مەدرەسە (فێرگە) یە کی دروست دە کا، لە مەدرەسە یەدا عیدە یە ک شاگرد دە نیریتە ئەو مەدرەسە یە، لە حەوشەیی مەدرەسە که دا دەرمانگایە کیان بو دروست دە کا، لە وی بە لیاسی کوردی و بە زمانی کوردی دە جن دەرس دە خوینن وە لە موحەقیقینی ناوداری رووسە کان ئیستیفادە دە کەن بو پیکهتانی ئەلفو بیی کوردی: سمایلاغای سمکویش یارمەتی عەبدوررەزاق بەدرخانی داو لە دواییدا، سمایلاغای سمکوئی مەزن (خودا غەرقی رەحمەتی بکا)، لە گەل عەبدولرەزاقی بەدرخان (وە کوو کتێب دەنووسی) مەجەلە یە کیان دەر کردووە بە ئیوی مەجەلەیی کوردستان. دوایە که ی عەبدولرەزاق خان مەجبور بوو بروا، خودی سمکوئی مەزن بە وە سیلەیی عەلامە مەلا مەحمەدی قزلچی (تورجانی زاده) و عەلامە ئەحمەدی تورجانی زاده که ئەویش هەر برای ئەو بوو (که دواتر کرا بە ئوستادی

دانشگای تهریز و یه کییک له که سایه تییه ناوه داره کانی کورد بوو). ئەوانه روژنامه یه کیان به زمانی کوردی (به ناوی کورد) له سالی ۱۳۴۰ ی مانگی له شاری ورمی به شیوهی سیاسی، ئەدهبی و خه بهری له چاپ داوه. ده لێن: سمایل ئاغا عاده تی وابوو، به یانان که له ماله وه به رقه ننه ی نه خوار دبا، ده هاته لای میوانه کانی، ئەو روژه که ده زانی مه لا ئەحمده دی تورجانی زاده، له لایه ن مه لا محمه ده وه، روژنامه ی کورد، ده هیتدی رته چه ریق، ئەو روژه ده چیت له لای میوانه کان و ده ستوور ده دا به سه ره ک هۆزه کان که گوا یه ۱۰۰ نه فهر له ویی ده بن، هه رکام روژنامه یه کیان له بهر ده ست دابنری، پاشان خوی لیره یه ک له سه ر روژنامه که داده نی و روو له سه ره ک هۆزه کان ده کا و ده لی ئیوه ش ده بی لیره یه ک له سه ر روژنامه کان دابنن، ئەوانیش له سه ری داده نی، دوا یه ده لی: روژنامه یه ک که بو ئه وه لچار به زمانی کوردی ده رچی ده بی به لیره و ته لای بیکری. (ئه مه قسه ی خودی عه للامه ئەحمده دی تورجانی زاده بوو که بو منی گێراوه ته وه). له و کاته وه تا سالی ۱۹۴۳ هیتدی ک روژنامه و گو فاره به زمانی کوردی وه ک نیشتمان، روژنامه ی کوردستان، هه لاله ... ده رچوون، هه لبه ته له مه ناتیقی کورد نیشندا زمانی کوردی ته دریس کراوه و په ره ی گرتووه. من خۆم یه کییک له وانه بووم که به زمانی کوردی خۆیندوو مه. وه لی دوای شه هیدکردنی پیشه وا و یارانی، وه ختییک من له سابلاغ (مه هاباد) بووم، به چاوی خۆم دیتوو مه که جه ندرمه و ئازانی ریژی می حه مه ره زاشای په هله وی، له مالان ده گه ران و هه رچی روژنامه و گو فاره ی کوردیان دیبایه، خریان ده کردنه وه و له مه ی دانی چوارچرا ده یان سووتاندن...

● بو ئه وه ی له بیرم نه چی، ئایا ئەو روژنامه یه ی زه مانى سمایل ئاغا ی سمکو، ئیسته بلیی مایی؟

■ به لی، له ته وریز دانشجوویه کی خۆمان ژماره یه کی بو ناردم، ئەلبه ته کو بییه که ی بو ناردم (له گو فاره ی کرشه ی کوردستان دانیشاره م بیکردوو ه سه ره رگه که ی ئەو روژنامه م له ودا له چاپ داوه، به لام چون فتو کو بی یه که ی باش نه بو، تاریکه ژماره که ی دیار نه بو، به لام (سالی ۱۳۴۰ - ی مانگی دیار بوو له ژماره ی ۹ په ره ی ۱۱ ی له گرشه ی

کوردستان سالی چاپی ۱۳۶۰ و ۱۹۸۱ زو ۲۵۹۳ کوردی؛ له چاپ دراوه).
 وازانم له کتیبخانه ی میلی یان کتیبخانه ی دانشگاله ته وریر هه یه، ههروه ها نه من که بو
 خوّم ماموستا نه حمه دی تورجانی زاده م دی (خودا غه رقی ره حمه تی بکا)، فه رمووی:
 «نه من که له زه مانى حه مه ره زاشادا ماوه یه ک ئاواره بووم و نارد میانه ئیسفه هان و زور
 شویتى دیکه، دوايه که ی زانیان من خوینده وارم، هینایانم بمکه ن به موعه لیم و
 له وه زاره تی فه ره نگی نه و زه مان، کاریان دامی. مه ئمووری وه خت به منی گوت برۆ
 نه و کتیبخانه یه، که پر و ته ژى یه له روژنامه و مه جه له و تو که نه هلی عیلمی، جودایان
 بکه وه... گوتى وه ختیک من چوومه نه وى، ته مه شام کرد نه و روژنامه ی که من و کاکم
 له زه مانى سمايل ناغای سمکوډا مونه ته شیرمان کردبوو هه مووی له وپیه، نه گه ر نه وه ی
 نیشانی مه ئموورینی شا بده م و بلیم نه وه یه، دین ده مگرن، بویه چووم گوتم قوریان نه و
 ته پوتوزه، ناره حه تم ده کا و ناتوانم نه وکاره بکه م، نه من موعه لیمیکم ده رسم بده نی.
 نه وه بوو دواى نه وه میان ناره زانکو: دانشگای ته وریر و بووم به ئوستاد. نه وه نیشان
 ده ده که روژنامه ی کورد، که نه و زانا دلسوژانه له چاپیان داوه، ماوه و نه فه تاوه به لام
 یه کیکی ده وى که وه دواى که وى.

● ماموستا بلیتی چه ند ژماره ی لی ده رجووی؟

■ به راستی له هه قیقه تدا نه وده می له بیرم نه بوو له ماموستا تورجانی زاده بیرسم که
 چه ند ژماره ی لی چاپ بووه، به لام کلیشه ی ژماره یه کی نه وه له (گرشه ی کوردستان) دا
 چاپ بووه، به راستی له وه زیاتر چی دیکه م نه دیوه.

● نه گه رچی سالانیکى زور به سه ر کوچی دواى ماموستا حه سه نی قزلجی
 تیپه ریوه، به لام ههروه ک یادکردنه وه یه کیش بی، جیی خویه تی پرسین که ئیوه چه نده
 له گه ل ناوبراو تیکه لاویتان هه بوو، به تایبته سه باره ت به ژیان و به ره مه کانی وی چ
 زانیاریه کتان هه یه؟

■ ههروه ک خوتان ده زانن، ماموستا میرزا حه سه نی قزلجی دواى نه وه له غوره ت
 هاته وه تاران، زور لوتفی له گه ل من په یدا کرد و ده هاته مالى من و زور پیکه وه

ده‌بووین و ته‌نانهت «ناسری کورم به ماشین ده‌یهیتا و ده‌ییرد. هه‌ر ئه‌و خوشه‌ویستییه وای کرد تکای لیکه‌م دانیشی و خه‌ریکی کاری عیلمی بی و خوله‌حیزی توده و کیانووری بدزیته‌وه، به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌و روژنامه‌ی مه‌ردومی به‌کوردی ده‌نووسی و چاپی ده‌کرد و دلی زور به‌وه‌ خوش بوو، ده‌فته‌ری حیزی توده‌ی به‌جی نه‌هیشت تا گرتیان و له‌زیندانی ئه‌وین له‌روژی. ای مانگی میهر: ره‌زبه‌ری سالی ۱۳۶۲ هه‌تاوی شه‌هید، کراوله‌به‌هه‌شتی زارا له‌تاران گوڤ‌غهرب کرا. کاتی له‌زیندان بوو نه‌یانده‌هیشت که‌س بجی به‌لایدا و سه‌ری لیدا، به‌لام دوای ناشتن گوټبوویان که‌له‌فلان قه‌تعه‌له‌ (به‌هه‌شتی زه‌هرا) نیراوه. ماموستای ره‌حه‌ته‌ی بیجگه‌له‌پیکه‌نینی که‌دا، کتیبیکی له‌بابه‌ت ده‌ستوو و گرامیری زمانی کوردی نووسیوه و چاپیش کراوه. دیاره‌به‌ده‌یان و تاری له‌روژنامه‌ی مه‌ردوم و له‌رادیوی په‌یکی ئیران و روژنامه‌و گوڤاره‌کوردیه‌کاندا چاپ و بلاو بوته‌وه و هه‌روا بوکووری زانیارین کوردی له‌به‌غذا و تاری زانستیانه‌ی نووسیوه، به‌پیر و سپاسه‌وه. - ۱) دانشنامه‌مزدیسنا، واژه‌نامه و توضیحی آیین زرتشت، دکتر جهانگیر اوشیدری، چاپ دوم ۱۳۷۸ شمسی، چاپخانه‌ی سعدی، نشر مرکز تهران، ص ۱۹۲.

۲- زیندوی کوری بیدار (حی بن یقظان)، نوسراوی: کوری توقه‌یل ئه‌نده‌لوسی، وه‌رگیر بوکووردی: چاپی ده‌فته‌ری نه‌شری ئیسلامی چاپی ۱۳۷۴ تاران. د - محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل).

ورمی

ئورمیه یا ئورومیه: ورمی شارستان و شاریکی که ونارا و باستانی و ناوهندی ئوستانی شارستانی ورمی یه: ئەم شارستانه به ۷۲۵۰۰۸ کەس حەشیمەت دانراوه (سەرژماری، ۱۳۷۵ هەتاوی، ئوستانی، سی و نو: ۳۹) و ههروا به ۸۹۸، ۵ کەم ۲ پان و بهرینی (سه رژماری، ۱۳۶۵، شارستانی ۱) که له فاسیلهی ۴۵° و ۴° تا ۴۶° و ۱۳° درێژایی روژ ههلاتی و ۳۷° و ۳۲° تا ۳۶° و ۳۲° پانایی باکوریدایه، ئەم شارستانه له باکوره وه ئەلکی به شاری سهلماس، له روژ ههلاته وه به دهریای ورمی، له باشوره وه به شارستانی نهغده و له مهغریه وه ئەلکی به کوردستانی بن دەسی تورکی عوسمانی (فهرهنگ جوغرافیایی ئاوه دانیه کان...، ۱۳ / ۲۱؛ فهرهنگ جوغرافیایی ئیران، ۴ / ۲۳۸).

شارستانی ورمی بریه تیه له ۵ بهشی ناوهندی، نازلو، ئەنزهل، سیلوانه و سومای و برادوست ۳ شاری ورمی و قوشچی و نوشین. ناوهندیشان شاری و ورمی یه. ئەم شاره دارای ۲۰ دێهستان و ۶۹۱ گونده که خه لکی تیدا ده ژین (هه ره ئه وی، ۱۳ / ۲۱ - ۱۲؛ سه رژماری، ۱۳۷۵، ئوستانی پانزه).

کەش و هه وای ورمی، له زستاناندا هه وای سارده و له هاوینا نیشدا، مامناوهندی یه، نه زوړسارد و نه فره یش گهرمه، ناوچه ی نیزیکی ده ریاچه ی ورمی دارای کەش و هه وای به ستینی دەم ده ریاچه یه، ناونجی سالانه ی نه و پهری پله ی گهرما، ۴ / ۱۸ و لانی که می گهرمایش ۷° سانتی گراده، ناونجی بارانی سالانه یش ۵ / ۳۷۰ میلی میتره و ناونجی رتوبه ت و نمی هه و له شه و و روژدا (-۵ تا ۷۰٪ - ه (ریتوما ی...، ۲۲۴).

شارستانی ورمی: زه وی وزاری ورمی پرو ته ژری یه له گیا و گزی غه نی و به که لک و دارای له و رگه ی باش و دلپه سه نده و دارای داری پسته کیوی، ئه ره سی کیوی، فوشه ک و گیاده رمانه، ههروه کو: گولی گازمان، شیرین به یان، ئاویشین (جوړی پنگه، که گوله کانی سپین)، درمنه، خاکشیر (خاکشی)، بو دایکان، میخه ک، ئالاله ی کیوی،

ريواس و گویتی که تیره دار. شارستانی ورمی جیگای ژیانی بالنده و پهله وهرانی جورا و جوره: ههروه کو: مراوی، له کله ک «حاجی له قلهق»، تیهو، کهو: خاسه کهو، رزه کهو، دورنا، حواسیل، چه کاوک، سیروی سوره تی، دارکوب، کاکایی (یاغو)، ئاوچلیک و له کله کی دنوک چه رموی پان و ههروا جانه وهرانی درنده ی ههروه کو: گورگ، (مهسله کورد دهلی: گورگی بالان دیده، بالان تهله وداو، فهرهنگی مهردوخ) ریوی، که متیار، بهراز، ورجی قاوه یی، کهرویشک، ژیشک «ژیو» سمور (سموره)، راسو، کیسهل، رهقه، مهرو بهرانه کیوی، نیزی و بزنه کیوی (فهرهنگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کان، ۱۳ / ۲۴)

ریشه چیاو کیوه کانی نازربایجانی روژاوا یی، که به کلکه ی ریشه چیاو چروکیوه گه وره کانی زاگروس دپته ژمار، له غه ربی ده ریاجه ی ورمی و سنوری ده سکردی ئیران و تورکیه وه، دریره یان ههیه و بلیندی و بهرزایه کی بهرچاوشیان ههیه و ههرچیش له ده ریاجه ی ورمی نیزی بکتر ده بنه وه، نزمتر ده بن. بهرز و بلیندترینی نه وچیاو کیفانه، تا ۵۸، ۳ متر بهرزن (ههرته وی، ۱۳ / ۲۳)؛ جه عفه ری، چیاکان ... (۱ / ۳۷). له بهر تایه تمه ندی تایه تی، زوربه ی ئاوه کانی نه م شارستانه ده خزیته نیو ئاوی ده ریای ورمی (هد: ئورمیه، ده ریاجه). هه ندی له چومه کانی شارستانی ورمی نه مانه ن: ئاجی چای، باراندوز چای، زه وره چای، شارچای و نازلو چای (جه عفه ری، چومه کان ... ۲ / ۴۸۹؛ کیهان، ۱ / ۸۲- ۸۴؛ مورگان، ۱ / ۳۵۸ نه هچیری، ۴۰، ۴۲). کان و مه عده نه دوژراوه کانی ورمی نه مانه ن: بهردی ئاهه ک، بهردی گه چ، خویتی ئاوی، بهردی خانو به ره سازی، موزاییک، میکا، گرانیس، پوکهی مه عده نی و ژماره ی کانی بهرده مه رمه رو بهردی چینی (فهرهنگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کان، ههرته وی).

حه شیمه تی شارستان له سالی ۱۳۷۵ ی هه تاوی ۹۰۵، ۳۷۲ کهس (نیر): کورو پیاوه و ۱۰۳، ۳۵۲ کهس (می): ژن و کیژ، که به تیکرا ۶۱۳، ۱۴۹ خانه دانیان به دیهیناوه. له هه موحه شیمه تی شارستاندا (۱۰۰، ۴۴۴ که له شاردا و ۰۰۷، ۲۸۱

كه سيش له گونده كاندا ده ژين. له هه مو حه شيمه تى گوندييانيشدا ۱۴۵ كه س، ۵۳۶، ۱۳۵ كه سيش ژن و كچ ده ژين (سه ژمارى ۱۳۷۵، ئوستان، سى و نو) (۳۹)

ناودار ترين و گرینگتر هوژه سه ر ناسه كانى شارى ورمى ئه مانه ن: شكاك، سادات، ههركى، له ده و روبه رى شارستانى ورمى تايفه و هوژى سه ر به خویش هه ن كه زوربه يان به يه ك جى نشينى و به كشت و كال و جوت و گاو ئاژه لدارى ده ژين (فه رهنگى جوغرافيايى ئاوه دانیه كان، ۱۳ / ۲۴) و خه لكه كه يشى تيكلا و يكه، له موسولمانى كوردى سوننى و ئازهرى شيعه مه ذه ب و مه سيحى ئاشورى و ئه رمه نى، كورده كان به زمانى كوردى و ئازهره كانيش به ئازهرى و مه سيحى ئاشورى و ئه رمه نيش به شيوه زمانى خويان قسه ده كه ن (هه ر ئه وى ۱۳ / ۲۴ - ۲۵).

ئابورى شارستانى ورمى، ئابورى پيى بژيوى خه لكى ئه وى له سه ربه رته تى كشت و كال، ئاژالدارى و سه نعه ت ده سورى، بارى كشت و كال و جوت و گاو باغدارى ئه و شاره باش و به بره وه و ره ونه قى هه يه. هه ندى له داها ت و به ره مه مى باغدارى شارى ورمى، بو فروش بو ده ره وه ي و لات به رى ده كرى، هه مو جو ره ترى و سيوه كانى باغى ورمى، ناوده نكي تايبه تيان هه يه، گه نم، جو، هه مو جو ره دانه ويله كان، توى گوله به روژه ي روئى، چونده رى قه ند و گژ و گيا بو له وه رى ئاژال و ته فاقي به خيو كردنى مه رو مالات، سويا، توتن، هه مو جو ره ميوه يه كى كا كلدار، هه رمى گولا وى، هه نار، هه نجير، بادام و گويز، ئه وانه داها ت و به ره مه مى ئوستانى ورمى به (هه ر ئه وى ۱۳ / ۲۵) كارى پيشه و سه نعه تى ورمى به ويته ي كارگه و كار ده سى يه، سه نعه تى كارخانه يى بره تين له قه ند، ئارد، كه مپوت، كوئسيروسازى، ئاوميوه، عه ره قيات، سيمان، نو شابه سازى، تانكيروسازى، خشت له قالبدان و تاشينى ئاسن و پوللا و ئالومينيومى و رادياتورسازى و هه ندى مه وادى خوارده مه نى، هه روه كو كالباس ... (هه ر ئه وى ۱۳ / ۲۵ - ۲۶)،

چىنىي قالى و فەرش و مافورە و جاجم و... سرامىك منبەت و كەندە كارى، موجه سەمە و بوكلە سازى، بەرە چىن و كلاس چىن و... كە بو فروش بو دە وەيش دە نىر درىتە دەرى (هەرئەوئى، ۲۶/ ۱۳).

شارى ورمى: ئەم شارە بە بەرزى ۱۳۴۲، مېتر لە تەختى دەريالە ۴۵° و ۴° درىزايى شەرقى و ۳۷° و ۳۲° پانايى باكورى دايە (ئامارنامەى ۹؛ فەرھەنگى جوغرافىيى ئىزان ۲۳۸/۴). ئەم شارە ناوئەندى شارستانى ئورمىيە و ئوستانى ئازربايجانى غەربىيە كە لە فاسىلەى ۹۰۷ كىلومېتر، باكورى غەربى تاران و لەسەر ريگاي مەھاباد بو سەلماس (: زاروئەند) دايە (فەرھەنگى جوغرافىيى ئاوەدانىيە كان، ۲۷/ ۱۳ - ۲۹). حەشىمەتى شارى ورمى لە سالى ۱۳۷۵ى ھەتاوى ۷۵۵، ۴۲۷ كەس (۵۶۴، ۹۸ خانەوادە) بون كە ۱۱۲، ۲۱۶ كەس كورويپا و ۶۴۳، ۲۱۱ ژن و كچ بون (سەرژمارى ۱۳۷۵، شارستان چل) لە ۳۲۷، ۱۰۵ كەس كە لە شاراكارىان بە دەس بوو (۵۱/ ۵٪ بەشى كشت و كالد) (۲۶/ ۳۰٪ لە بەشى سەنعت دا (۷۴/ ۶۲٪ لە بەشى خەدەماتدا و باقى لە نيو باقى دەسەى تىكو شەرانى ترا خەرىكى كار بون، ھەر وەھا لە ۹۸۰، ۳۷۶ كەس حەشىمەت لە و شارە دا زياتر لە ۸۴/ ۸۱٪ خويتدن و نوسين دەزان لە نيو نىرئە: كور و پيا و ۹۲/ ۸۷٪ و لە نيو مېتتە دا: ژن و كچ ۶۶/ ۷۵٪ خويتدن و نوسينان زانيو (ھەرئەوئى).

تارىخ: نوسەرانى ئىسلامى، ورمى بە شارى زەردەشت و جىي لە دايك بونى ئە و پىغەمبەرە كور دە: مادە، دەزانن (بلازەرى ۴۶۲، ئىبنى فەقىھ ۲۸۵؛ ئىبنى خورداد بىھ ۱۱۹). لە سەر چاوەى سورەيانىدا جىي بە ناوى ئورمىت لە كەنارى دەرياچە دا ناو براو و قسەى لىكراو (۷۱۱ / ۱۰۳۲ و ۷۱۱، مەشكور، جوغرافىا، ...، ۳۰۱). لە بەردە نوسراوئى ئاشور نەسیرپال - ى دوهم شاي ئاشور كە لە موزە خانەى لوور - ى پاريس دا ھەيە، لە پىش وە چوئى كشت و كال ئوشيدىش Ushidish لە بەستىي باكورى غەربى دەرياچەى ورمى ناو براو و ياد كرياو (پيوتروفسكى، ۱۳۴). سەرزە وىيە ك كە بەرلە

سەدە ۹ ی بەر لە زایین لە غەرەبی دەریاچەیی ورمی داھەلکە و توو، کە بە گیلزان Gilzan ناو داربوو (ھەرئە و 148 نەخشی 105). بەلام دیارنە کێھ، یەك لە ناوھەکان لە بەرابون، بەلام لەو دەچیی ئورشیدیش و گیلزان، لەپیش ناوی ئورمیت و ورمی دا ھەبون (بوئاگاداری زیاتر لە بابەت ناوی ئورمیه، برواننە: ھ.د. ئورمیه، دەریاچە).

کەنارەیی غەربی دەریاچەیی ئورمیه، یانی گیلزانی کە و ناراو باستانی لە سەدە ۹ ی بەر لە زایین، ناوچەیی سەر بە خو بوو، کە بە روالەت لە دوایدا بوته بەشی لە دەولەتی ئورتو (لە پیشانی کورد و ماد ن) یا ماننا یا لە نیو ئەو دو دەولەتەدا تەقسیم بوو (دیاکوئۆف، ۱۱۶).، سنوری مانناکان تا غەربی شاری ورمی و سنوری دەسکردی نیوان ئیران و تورکیە و عیراق درێژ بوو تەو. (ھەرئەو، ۳۴۷).

لە سالی ۸۴۶ بەر لە زایین سپای ئاشور سەرزەوی کیوھەکانی نیوان دەریاچەیی ورمی و دەریاچەیی وانی، داگیر کردووە کە سە زەوی شارستانی ئیستای ورمی - ی ئەم سەردەمە بەشی لە و خاکانە بوو کە ئاشور داگیری کردبون. شاری توشیا لە باشوری دەریاچە، زەمانی تەختگای دەولەتی ئورار تو بوو (پیوتروفسکی، 60-62 - (گیرشمەن، ۱۲۹ - ۱۳۰)، لە حوزوری سکاکان لە سەدە ۷ ی بەر لە زایین لە ناوچەیی ورمی دا یاد کریاوە (پیوتروفسکی 235). لە عەھدی عەتیقادا لە مەملە کەتی ئارارات، ماننا (منی) و ئاشکیناز (سکاکان) یاد کریاوە (ئەرمیا ۵۱؛ ۲۷) کە تارا دە یەك، ناوچەیی مانناکان دیاری و دەس نیشان دەکا، دەولەتی ئورتو کە ببوو جیی نشینی ماننا، لە سەدە ۷ ی بەر لە زایین دوا براون و دەولەتی ماد جیی گرتەو.

ئاگردانی نازەرگوشەنسب کە لە روژگاری ساسانیدا بە شویتی پیروژ و مدفەرک دە ناسراوشاکان دوای تاج لەسەرنان، بە پیی پیادە لە مەداینەو، دە چونە زیارەتی ئەو ئاگردانە (پور داود، ۲/ ۲۴۲) کە لە نیریکی دەریاچەیی ورمی بوو و ھەلیشە گری کە لە لای شەرقی یا باشوری ئەویدا بویی (ھەرئەو، E11, V111/1033).

شاری ورمی له دهورهی خیلافهتی عومهری کوری حەتاب، بە دەسی صدقه بن
 عەلی بن صدقه بن دینارگیرا (بروانه بلازهری، ۴۶۲، قیس: ۴۶۴؛ هەروا بروانه ئیبنی
 فەقیه ۲۸۵). له کاتی خیلافهتی عوسمانی بن عەفغان، کاتی که سه عید بن عاس
 حوکومهتی ئازربایجانی به دەس بوو، دەسهیی له خەلکی ئەرمەنستان و ئازربایجان
 دایان به سەر ئەوداو له ورمی که به دیواری پته، ده پارێزرا، کو بوونهوه، سه عید بن
 عاس، جه ریر بن عەبدوللا بجلی یان بو له نیو بردنی ئەو نارووتو ویش شاری له دەس
 ساند (مەشکور، نه زهری...، ۱۳۶، جوغرافیا، ۳۰۱؛ ئەبولفیدا، ۳۹۷؛ خوری ۱۰۶).
 جوغرافی نوسانی موسولمان که سانی چون نیسته خری (په ره ی ۱۸۱) و کوری
 حه و قەل (په ره ی ۳۳۶) و یاقوت (۲۱۹/۱) ورمی یان دوای ئەرده ویل و مه راغه
 به سیوه مین شاری ئازربایجان، داناوه و له داهات و به ره می فراوان و بازرگانی
 په ره داری ورمی یادیان کردوه و قسه یان له سەر نوسیوه.

له سه ده ی ۴ی مانگی و ۱۰ زاینی کاتی که ده یله میان له ئازربایجان حوکومه تیان
 ده کرد، دوای مردنی مه رزه بان له ۳۴۶ مانگی و ۹۵۷ ز کوره گه و ره که ی: جستان،
 هه و ساری فه رمانه وایی گرت ه ده س، برا کانی: ئیبراهیم و ناسرو فه رمانه وایانی دیکه ی
 ئازربایجان په یعه تیان به جستانی بن مه رزه بان کرد، به لام جستان کوری شو پمه زن که
 حا کمی ورمی بوو. ئەمیش دوای مردنی مه رزه بان که و ته بیری سه ره به خوویی و نافه رماتی
 له جستانی کوری مه رزه بان و له سالی ۳۴۹ مانگی و ۹۶۰ زاینی له ورمی قه لا و دژی
 سه خت و پته وی بو خوویی سازدا و نه چو به یعه ت به جستان بن مه رزه بان بکا، له و
 ساله دا ئیسه ق بن عیسا کوری خه لیفه ئەلمو کته فی له گیلان را په ری و خووی به
 موسته جیر بیللا ناو برد، جستان بن شو پمه زن له ورمی وه، پالی دا به موسته جیره وه، به لام
 جستان بن مه رزه بان و ئیبراهیمی برای به جوته سپایی قورسیان کو کرده وه و دایان
 به سه رسپای جستان بن شو پمه زن و له ناوچه ی موغاندا زالبون به سه ریدا و ناچار به ره و

شارى ورمى راي كرد (ئەبوعەلى مەسكۇيە، ۱۷۷ - ۱۸۰، كىسره وى، شارىاران...، ۱۰۵ - ۱۰۹).

له پاش مەحمود غەزنە وى له ۴۲۰ مانگى و ۱۰۲۹ ز، غەزان ريگاي نازربايجان يان گرتە بەر، ئەبولھەيجاكورى رەبیب دەوله پيشە وای كوردانى ھەزبانى كە فەرمانرە وای ورمى بوو، كوشتا تا غەزان له نازربايجان بكاتە دەرى (ھەرئەوئ، ۱۹۷؛ كورى ئەسیر، ۳۸۱/۹ - ۳۸۳)، له سالى ۴۳۲ مانگى و ۱۰۴۱ ز، غەزانی كە له ورمى دا بون، دەسيان كرد بە شەر و شور له گەل كورداندا، بە لأم سەرەنجام تيشكان و له كيو و چروچيا كاندا پرش و بلا و بوونەو (كىسره وى، ھەرئەوئ، ۱۹۹، ۲۰۳ و ھەر واپرواننە كورى ئەسیر، ۳۹۱/۹). له ۵۲۶ مانگى و ۱۱۳۲ زكاتى كە سولتان مەسعود كورى مەليكشای سەلجوقى له بە عاوه بەرە و نازربايجان ھات، ئەمیر حاجیب تاتار ورمى موحە كەم و پتە و كردبو، كە چى دواى چەندى ملی بو مەسعود دانەواند (بوندارى، ۱۵۰؛ E11، ھەرئەوئ؛ دېھقان، ۳۵۰). له ۵۴۴ مانگى ۱۴۹ ز - ورمى كە لە بەر دەسى حوكومەتى محەمەد بن مەحمود نەو و زاواى سولتان مەسعود بوو (ھەرئەو، ۳۵۱؛ راوئەندى، ۲۴۴). له ۶۰۲ مانگى و ۱۲۰۶ ز، ئەتابەك ئەبوبەكر فەرمانرە وای عىراق و نازربايجان، ۲ شارى ورمى و شنوى بە ئەتابەك ئەلئەدین سپارد (كورى ئەسیر، ۲۳۷/۱۲؛ كىسره وى ھەرئەوئ، ۲۴۱؛ دېھقان، ۳۵۲ - ۳۵۳). جەلالەدین خوارەزمشا، دواى مارە كردنى ژنى تەلاقدراوى ئوزبەك بن پالەوان ئیلدگىز بوخوئى، سەلماس و ورمى له ئىقتاعاتى ئەو زیاد كرد (نەسوى، ۱۴۹).

له ۶۲۳ مانگى و ۱۲۲۶ ز. توركەمەنە كانى ئىوانى، ورمى يان داگیر كرد و خەرچ و باجیان له سەر خەلك لا برد (كورى ئەسیر، ۴۶۲/۱۲). جەلالەدین بەدزى ئەو توركەمانانە، سپای ناردسەريان و ئەوانیش له ترسا. رايان كردو له پاشان ورمى بە كەسى بە ناوى بوغدى دا (جووئەينى، ۲ / ۱۵۹ - ۱۶۰). جەلالەدین زستانی ۶۲۸ مانگى و

۱۲۳۱ ز، لە ورمیی رابواردوه (رهشیده دین، ۱/ ۴۶۶). ئەوێه که جه لاله دین زستان له وی بووه، له وه ده چی بویته هوی بلاو بونه وهی ئەفسانهی بینای «سی گومه زان» که ئیستابه «سی گومه ز» ناوداره (دیتهقان، ۳۵۴x. له ۱۲ مانگی و ۱۶۰۳ ز - شاعه بیاسی صه فه وی ورمی و سنوی به عومه رخانهی برادوست سپاردوه (ناوه که؛ عومه ره له ئیران کراوه ته ئەمیر - ئیسکه نده ر بیگ، ۷۸۲)، عومه رخان چون دوا ی ماوه یه ک به دژی شاعه بیاس راپه ری و جوابی نه ده دایه وه، ئیعماد ده وه کرایه حاکمی ورمی و صه فه وی و شره خۆره کانی سه فه وی، قه لای «دمدم» یان، ده ووره دا و فره نامروویانه خه لگی نیو قه لای دمدم یان گوشت و قه لایان ویران و مالی خه لکیان تالان کرد (هه ره ئه و ۷۹۱ - ۷۹۲) شاعه بیاس که لبالیخانی هه و شاری به خوی و گشت خیل و ده سه و دایره که یه وه، له خوراسانه وه نارد ه سه رسنوری غه ره بی. جادوا ی ئەوه ی له ورمی دامه زرا کرایه حاکمی ورمی (دیتهقان ۳۶۸ - ۳۶۹). نادرشای هه و شاری کوردی قه راخلو له ۱۱۵۸ مانگی و ۱۷۴۵ ز، دوا ی ئەوه ی سه ری له ورمی دا و له کاروباری ئەوی کۆلیه وه، فه تحه لی خانی هه و شاری کرده حاکمی ورمی (هه ره ئه و، ۳۷۳)، که ریمخانی زه ند له ۱۱۷۷ مانگی و ۱۷۶۳ ز - له شه رگی ورمی له سه رته خت دانیشته و له پاشان روسته مخانی قاسملو - ی کرده حاکمی ورمی و له ۱۱۸۱ مانگی خه لگی شاری به دژی ئەو راپه رین و که ریمخان - ی زه ند، ره زا قولیخانی کرده حاکمی ورمی (هه ره ئه و، ۳۸۴، ۳۸۵).

له زه مانی ئاقا محه مه دخانی قاجار له ۱۲۰۵ مانگی و ۱۷۹۱ ز - محه مه د قولیخان که حاکمی ورمی بووه، ده سی کرد به شوێش، به لام سه ره نجام که وته به ره فو و پله ی بیگله ریگی ورمی پیدرایه وه (مینورسکی، ۶۴، حاشیه ی ۲). دوا ی ده وره ی یه که می شه ره کانی ئیران و روس (۱۲۱۸ - ۱۲۲۸ مانگی و ۱۸۰۳ - ۱۸۱۳ ز) له ۱۲۲۹ مانگی و ۱۸۱۴ ز، عه بیاس میرزا چوو ته ورمی و ماوه یه ک که له وی بوو، سه ر و

سامانی به شهروانانی بن فرمانی خوئی داوه، ههروا ئه و دوای ئه وهی له سالی ۱۲۴۳ مانگی و ۱۸۲۷ ز له دهس روس تیشکاوه، به ره و، ورمی پاشه کشه ی کردوه (دیتهقان، ۳۹۰، ۳۹۱) له جومادای دوهم له سالی ۱۲۴۳ و ژانویه ی ۱۸۲۸ ژه نرال پاسکویچ سهرداری روسی، لایتف - ی به سپا کانیه وه، نارده سه ر ورمی (نه فیسی ۱۶۰/۲) که بریه تی بون له ۶ ههزار سه ر باز، ۸۰۰ قه زاق و ۸ عه راده توپ (دیتهقان، ۳۹۱). به پیی په یمانی تورکه مه ن چای، به لیئدرا له ده کورور ته مه ن غه رامه تی جهنگی ۷ کورور نه غدو ۳ کورور له پاشان بدری و له راست ئه وه شدا، دوشاری ورمی و خوئی تادانی ته وای غه رامه ته که، له گه وه ی روسه کاندابن. (نه فیسی ۱۷۲/۲).

له راهه رینی مه شروته دا. ورمی دوای ته وریژ و خوئی و کرماشان چواره مین شار بوو که له ویتدا خه لک راهه رین. له ۱۲۸۵ مانگی و ۱۸۶۸ ز شه روده مه قره له نیوان ئیران و عوسمانیدا له نیزیکی ورمی له سنوری ده سکرد، زیانی فره ی دی (کیسه وه ی، تاریخ... ۴۳۲/۱). دیاره له م سه د ساله ی دوایدا هه رکاتی له نیوان حوکومه تی ئیران و تورکی عوسمانی یا ئیران و عیراق شه ریان بوی کورد بو ته گوشتی قوربانی هه ر وه کوئه م شه ره ی سه دام و حوکومه تی ئیران که له کورد کوشتاریان ده کرد و مالی کورد بان ویران ده کرد و کوردیان ئاواره کرد و هه له بجه و سه رده شت و بالیسیانی به گازی شیمایی قر کرد و سوتاندیان و به عه مه دشه ری خوئیان له مالی کورد و بو کورد قران ئه نجام ده دا (شه پوئل) له ۱۲۹۴ هه تاوی حوکومه تی عوسمانی شیخ محمه د خیابانیان به دیل گرت و ناردیانه ورمی (هه ره وه، ۷۴۹/۲). له ده ورائی جهنگی جیهانی یه که مدا شاری ورمی چه ن جار له نیوان عوسمانی و روسدا دهس به ده سی پیکراوه. دوای شوپشی روسیه له ۱۹۱۷ ز و ۱۲۹۶ هه تاوی، سالدا ته کانی روسی له کاتی چونه ده ره له ئیران و گه رانه وه بو و لاتی خوئیان شاروبازاری ورمی یان ساف تالان کرد (دیتهقان، ۴۸۳). له ۲۲ شه والی ۱۳۳۶ و (ئوتی ۱۹۱۸ ز سپای عوسمانی خوئیان خزاند ه نیو شاری ورمی و تا سه ره تای

رهیبی ئەوهێلی ۱۳۳۷ و دیسامبری ۱۹۱۸ شاریان خواردو دایان پاچی (هه‌رئه‌و، ۵۳۴ - ۵۴۰). له زستانی ۱۲۹۹ (هه‌تاوی دوای تیشکانی بزایوی خیابانی، سمکۆی مه‌زن ده‌سی کرد به راپه‌رین ده‌ستوری به ئه‌رشه‌د مولک که خۆی خه‌لکی ورمی بو، دا که ورمی بگری (کیسه‌وی، هه‌رئه‌وی، ۸۹۵/۲) وسمکۆله ۱۹۱۹-از-شاری ورمی گرتوووه و له رۆژنامه‌ی مه‌رد-ی ئه‌مرودا چاپی ۳۱ گولان و ۳ ره‌شه‌مه‌ی ۱۳۲۵ هه‌تاوی سمکۆ به ناوی می‌ری (: مه‌رد-ی) عه‌جیب ناو براوه و سه‌باره‌ت به بویری، جوامیری و زیره‌کی و له کارزانی سمکۆی مه‌زن قسه‌کراوه (سمکۆی مه‌زن په‌ری ۲۳۲۰ کۆمه‌له و تارێ به‌رگی یه‌که‌م هه‌ولێر که قه‌راره‌ له چاپ مه‌نی موکریان له ۲۰۰۷ ز- به‌قه‌له‌می شه‌پۆل- چاپ بکری) و له مانگی سه‌فه‌ری ساڵی ۱۳۲۴ مانگی‌دا له لایه‌ن حوکومه‌تی قاجار، به‌ ناوی سه‌رداری سه‌رحه‌د (سنور) داری هه‌روا شمشی‌ری موره‌سه‌ع و نازناوی سه‌ردار نوسه‌رت به‌ سمکۆی مه‌زن دراوه و کراوه‌ته، سه‌رداری سنودار، سمکۆی مه‌زن: سه‌ردار نوسه‌رت کورپی محه‌مه‌داغا، کورپی عه‌لیخان، کورپی صادقه‌خان، کورپی جه‌غه‌رخان، کورپی بداغ سوڵتان حاکی به‌ری: (سابلاغ) مه‌هابادی موکری یه. (کۆمه‌له و تارێ په‌ری ۲۲۰ و ۲۳۷) راپه‌رین و بزایوی ئازادیخوازی سمکۆی مه‌زن بو ئازادی کورد و کوردستان له ۱۹۲۰ تا ۱۹۳۰ زاینی به‌رده‌وام بووه و له ۲۷ پۆشه‌ری ۱۳۰۹ هه‌تاوی به‌ فروفیل له شاری شنۆ به‌ ره‌شه‌کوژی به‌ ده‌سی ره‌شه‌کو ژان و تیرۆریستانی حوکومه‌تی ره‌زاشا له ئێران شه‌هید کراوه (دیته‌قان، ۵۹۶).

شوێنه‌واری می‌رویی شاری ورمی: یه‌کی له شوێنه‌واره می‌رویه‌کانی ورمی قه‌لا و بارووی مه‌حکه‌م و پته‌وی ئه‌وی بووه (لسترنج، ۱۶۵). ئه‌ولیاچه‌ له‌بی له وه‌سف و په‌سنی قه‌لا‌ی ورمی ده‌نوسی: که عه‌وام به (تراق قه‌لا) ناوی ده‌به‌ن (۲۹۹/۴). له ۹۳۲ مانگی و ۱۵۲۶ ز- شا تیه‌ماسی کوردی سه‌فه‌وی په‌ره‌ی به‌وقه‌لا‌یه‌داوه و پینه و په‌روی کردوه. یه‌کی ترله ئاسه‌واری می‌رویی ورمی بینای سی‌گومه‌زانه که تاریخی که‌تیه‌ی

بیناکە ی ۵۸۰ مانگی و ۱۱۸۴ ز - یە (دێهقان، ۲۱۱) و ھەر وامزگەوتی ھەینی شارکە لە سەدە ی ۷ مانگی و ۱۳ ز، سازدراو و میحرابە کە ی لە ۶۷۶ مانگی و ۱۲۷۷ ز، لە زەمانی ئیلخانی ئاباقاخانی مەغول سازدراو (ھەرئەو، ۲۰۷)، یە کێتر لە ئاسەواری میژوی ئەوئ قەلای جم جم: دمدم، بەشی قەلای عیمارەتی چوار بورجە. لە ۱۸ کیلومتری غەربی جادە ی ورمی بو سەلماس (: زاروئەند) کە لاوار وخواوە کانی ئاگردان یا بینایی ھە یە کە میژووە کە ی دە گەرئەووە بو سەلە کانی ۵۵۰ تا ۵۳۰ بەر لە زایین. لە شەرقی ئە و جادە یە دا ئاسەواری حە ججاری پێوئەندار بە جەنگی شاپوری یە کەم لە گەل رومیان دە بیندرئ (ھەرئەو، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶).

ئاودارانی شارستانی ورمی: لە زانایان و ئاودارانی ئایینی و پیرانی مەزن، ئە کری ناوی حەسەن بن محەمەد حیسامە دین چە لە بی ئورمەوی، سیراجە دین مەحمود ئورمەوی، شیخ ئەبو بە کرزینھارانی، کە قەبرە ی لە فیرگە ی فەتحە لە ورمی (برواننە زریزە ی زین چاپی ۱۹۹۹ ز - چاپی ئاراس بە قەلەمی (شەپۆل). سەفیر و لعارفین، نوسرەت عەلیشا، ئە بولحەسەن ئورمەوی، حە کیم عەبدوللا ئورمەوی، ئەبو سەعید ئورمەوی، صەفیه دین ئورمەوی و... (ھەرئەو ۲۳۱ - ۲۴۳).

لە خەرمانانی ۱۳۱۴ ھەتاوی ناوی ورمی لە لایەن حوکومە تەووە کرا بە (رەزائیە) و لە ۱۹۷۹ ی زایینی بە دوابە ورمی ناو بڕایەووە. سەرچاوە: ئامارنامە ی ئوستانی ئازربایجانی غەربی (۱۳۷۴ ھەتاوی) سازمانی بەرنامە و بودجە ی ئازربایجانی غەربی، تاران، ۱۳۷۶ ھەتاوی، کوری ئە سیر، ئە لکامیل؛ ئیبنی حە و قەل، محەمەد سورە تولئەرز، بە کوششی دخویە، لیدەن، ۱۹۳۹ ز، ئیبنی خوردادیبھ عوبە دیدیلا، مە سالیک و مەمالیک بە کوششی دخویە، لیدەن ۱۸۸۹ ز، ئیبنی فەقیھ ئە حمەد، کورت کراوہ ی کتیبی بولدان، لیدەن ۱۳۰۲ مانگی، ئەبو عەلی مە سکویتە، ئە حمەد، تە جار و بولئومە م، قاھیرە، ۱۳۳۳ مانگی و ۱۹۱۵ ز، ئە بولفیدا، تە قومولبودان، بە کوششی رنوودوسلان،

پاریس، ۱۸۴۰ز؛ ئیسکەندەر بېنگ موشى، عالە مارای عەبباسى، تاران، ۱۳۵۰
 ھە تاوى؛ ئىستەخرى، ئىبراھىم مەسالولمە مالیک، بە کوششى دخویە، لیدەن ۱۹۲۷ز،
 ئەولیاچە لەبى محەمەد، سەیاچەت نامە، ئەستەمبول، ۱۳۱۴ مانگی، بلازەرى، ئەحمەد
 فتوحولبولدان، بە کوششى عەبدولقادر ئەئیسوتتیاع، بیروت، ۱۴۰۷ز، بوندارى
 ئیسفەھانى، فەتخ، زوبدە تونوسرەت، کورتەى تاریخی ئالى سەلجوقى عیلمادەدین
 کاتب، بە کوششى ھوشما، لیدەن، ۱۸۸۹ز؛ پوردادود، ئىبراھىم، ئەدبیات مەزدى
 یەسنا، بۆمبەیی، ۱۹۲۸ز؛ جەغفەرى، عەبباس چۆمەکان و چۆمنامەى ئیران، تاران،
 ۱۳۷۶، ھەرئەو، کیتۆەکان و کیتۆنامەکانى ئیران، تاران، ۱۳۶۸، جووہینى، عەتامەلیک
 تاریخی جیھانگوشای، بە کوششى محەمەد قەزوینى، لیدەن، ۱۳۳۴ مانگی و ۱۹۱۶
 ز؛ خورى، سەلیم جوہرەئیل و نوسەرانی تر، ئاسارولئەدھار، بیروتن، ۱۲۹۱ مانگی و
 ۱۸۷۵ز؛ دېھقان عەلى سەرزەوى زەرەدەشت تاران ۱۳۴۸؛ دیاکوئوف. ا.م. تاریخی
 ماد، تەرجمەى کەریم کە شاوہرز، تاران، ۱۳۴۵؛ راوہندی محەمەد راحەتو سدور، بە
 کوششى محەمەد ئیقبال، تاران، ۱۳۳۳؛ ریتومای شارستانەکانى ئیران، بە کوششى
 ئىبراھىم ئىسلاح عەربانى تاران، ۱۳۴۵؛ رەشیدەدین فەزلوللا، جامیعی تەوارىخ بە
 کوششى بەھەمن کەریمی تاران، ۱۳۶۲؛ سەرژمارى عومومى نفوس و مەسکەن
 ۱۳۶۵، نەتایجى تەفسیلی شارستانی ورمى، ناوہندی ئامارى ئیران، تاران ۱۳۶۸
 ھەرئەوئى ۱۳۴۵، نەتایجى، ئوستانی ئازربایجانى غەربى، ناوہندی ئامارى ئیران تاران
 ۱۳۷۶، ھەرئەوئى، ۱۳۷۵ نەتایجى تەفسیلی، شارستانی ورمى، ناوہندی ئامارى ئیران
 ۱۳۷۶؛ عەھدى عەتیق، فەرھەنگى جوغرافیایى ئاوە دانىەکانى ئیران، سازمانى
 جوغرافیایى سپای چە کدار، تاران، ۱۳۷۶، فەرھەنگى جوغرافیایى ئیران (ئاوایەکان)،
 ئوستان ۴۰۳ ئازربایجان، دایرەى جوغرافیایى ستادى ئەرتەش، تاران، ۱۳۳۰؛
 کیسرەوى، ئەحمەد، تاریخی ھەژدە سالیەى ئازربایجان، تاران ۱۳۵۷؛ ھەرئەو

شاريارانى گوم نيۆ، تاران، ۱۳۵۵؛ كه بهان، مه سعود، جوغرافىاي موفه سه لى ئيران، تاران ۱۳۱۰، گيرشمين، ئيران له سه ره تاوه تا ئيسلام ته رجه مه ي محه مه د موعين، تاران، ۱۳۳۶، مورگان، ژاك، ئيران، موتالعاتى جوغرافىايى، ته رجه مه ي كازم وه ديعى، ته وريز، ۱۳۳۹؛ مه شكور، محه مه د جه واد، جوغرافىايى تاريخى ئيرانى باستان، تاران، ۱۳۷۱، هه رته و، نه زه رى به ميژوى نازربايجان و ناسه وارى كه و ناراو باستانى و حه شميه ت ناسى ئه و، تاران ۱۳۴۹؛ مينورسكى و... تاريخى ته وريز، ته رجه مه ي عه بدولعه لى كارنگ، تاران، ۱۳۳۷؛ نسوى، محه مه د، سيره تى جه لاله دين مينكبرنى به كو ششى موجته بامينه وى، تاران، نه فيسى سه عيد، تاريخى كو مه لايه تى ئيران، تاران ۱۳۶۱؛ نه هچيرى، عه بدولحوسين، جوغرافىايى تاريخى شاره كان، تاران، ۱۳۷۰؛ ياقوت بولدان؛ هه روا:

Eli; Le Strange, G., the Londs of the Eastern caliphate, cambr dge, 1966;

Piotrovskil, B. B, Vanskoe tsarstvo (urartu), mosecow, 1959.

عينايه توللا رها، دايره تولمه عارفى بوزرگى ئيسلامى ج ۱۰ په ره ي ۴۲۷ تا ۴۲۴

چاپى ۱۳۸۰ هه تاوى، تاران (شه پول).

وردبونه وه به ک

ئۆل و ئاینی یارسان یه کچی له دینه کۆن و که و ناراکانی کوردستانه، یارسان به نیوی ئه هلی حهق، ئه هلی سیر، ئه هلی تایفه، تایفه سان، و... ناو ده بردری. مه سه له گگی یارسان کو مایه که، له بیرو راو ئه قیده ئی تایبهت، که له بن شوین وه رگرتن له بیرو باوه ری زه رده شتی مه سیحی، مانه وی و... یه، مینۆرسکی له م بابه ته وه بیرو رای وایه: ئۆل و ریبازی ئه هلی حهق له سه ر بناغه ی ئه قیده ی غولات دامه زراوه و له ته ک بیرو رای ته ناسوخ و سو فیکه ری تیکه ل بووه و به ویتیه ی ئۆلی تایبهت سه ری هه لداوه. له م ئاینه دا سی ئه سل له بهر چاو گیر دراوه: «بیر و هزری چاک، و تاری چاک و کار و کرده وه ی چاک» که ئوگر بوون و به ریوه بردنی ئه م سی ده ستوره له سه ر په ی ره وانی یارسان واجب و پیوسته و ئه م ئه سله ش له «که لام» ی «سه ر ئه نجام» دا که کتیبی مدفه رکی ئه وانه و به زمانی کوردی زاراوه ی گورانی و هه ورامانی یه ئاوه های راگه یاندوه: یاری چوار چیه ی باوه ری وه جا / پاکی و راستی شیتی وه ردا. /

له زاراوه ی یارسان مه به ست له واژه ی «یاری» باوه ردار بوون به مه سه له کی ئه هلی حهق به ئه رکان و بنچینه ی دینداری و به شداری کردن له زیکری جهلی له نیو کو ری ئه هلی حهق دایه. له تایه تمه ندیه کانی ئوسولی ئه هلی حهق، مه رج و ئیقرار و باوه ره به وجود گه لی پیرو ز و به ودم، وه ک: حه وت ته ن، حه وت وان، چل ته ن و... شتی که ئه م رو که له گوشه و که ناری کوردستان، له نیو موسلمانانی شافعی مه زه به بیش دا ماوه ته وه که هه ندی شوین وه ک مزگه وتی عه بد و لابلین عومه ر، که له به را ئاته شگای زه رده شتیان بووه و هه ندی له شویته پیرو زه کان به «حه و ته وانه» نیو ده بردرین.

یارسان کتیبی پیرو زیان هه یه به نیوی: «که لامی سه ر ئه نجام»، «که لامی خه زانه» ناوداره و هه روه ک سروده کانی «ئاویستا» به نه زم و هه ته یه و به زاراوه ی کو تی گورانی و هه ورامانی یه، که بو ته زمانی سرودی ئۆل و نیاز، بو ته وان، ده ق و نه زم و نه سری دینی

گرینگترینی ئەوان دەفتر و کەلام گەلی ئەهلی حەقە کە بە شیۆه ی مەسنه وی دەسیلابی، سربچکا، بین - ه. کە ئەو ئاسه وار و شویتە واره پیرۆزترین کتیبی دینی کوردانی ئەهلی حەقە و اتا کانیسی بریتین لە راز و رەمز و ئیشارە ی دینی و شەهادە تی «دو ن بە دو ن» ی پیرانی ئەوانە و زوربە ی واتای ئەو دەفتر و کەلامانە ش، بە وینە ی رەمز و رازە تە ژین لە گری پوچکە.

کەلامی سەرئەنجام کو مایە کە لە کەلامی دەورە ی شاخۆشین، بابە ناغوت و سولتان سەهاک کە کو تترینی ئەوانە هی سە دە ی حە و تە می مانگین و کەلامی خە زانە ش کو مایە کە لە کە لام گە لی حە و ت تە ن کە بە کەلامی «پەردیوەر» و کەلامی [یباس] یش نیو دە بردرین و داگری کەلام گە لی دەورە ی سولتان سەهاک، هاوچاخی تیمور شە لە یە. یە کێ لە نیشانە ی تایبە تی ئەم دینە سمیل هیشتنە وە یە کە نابێ بەر سمیلیان بگرن یا بی تاشن و ئەبێ موی سمیلیان لیوی سەرە وە یان دا پو شی. ئەوانە سمیل بە ناسینەری مەسلە کی حە قیقە ت و بە نیشانە ی ناسین و بە زاراوە ی تازە ی نیو خو «پاگون دینی» دەزانن و باوەریان وایە کە شای خو شە و یست: عە لیش سمیلی نە فر تاندو وە و سمیل کورت گردنە وە بە تاوانی گە و رە دەزانن.

هوی سەر هە لدان ی ئایینی یارسان لە کور دە واری و لە ئیراندا دوا ی پە ی دا بوونی دینی ئیسلام سەرە رای بیدعە تی دینی، مە بە ستی دیکە یش لە ئارا دا بو وە و ئە وە یش بو ژانە وە ی ئایینی کو تی کوردی بو وە، لە کوردستان و لە ئیراندا و هەروا بو پاراستی داب و دە ستوری با و با پیران، بە و ریبازە دا رویشتوون و لە هەمان کاتا بو بەر خودان و بەرگیری کردن لە هیرشی نامۆ و نگر یسە دەس در یژە عەر بە کانیش بو وە.

ناوەندە کانی ئەهلی حەق: ناوەندی سەرە کی ئەهلی حەق تا سە دە ی حە و تە می مانگی لە لورستان و لە مە لێ ندی هە وراماندا بو وە. جا لە دوا ی ئە وە قە لای پالنگان ناوەندی هە ورامان کە و تە دەس میرانی ئە ر دە لآن و هو زی گو ژان و کە لهوریان لە و

شوێتانه راونا، کرماشان بووه ناوه‌ند بو ئه‌هلی حه‌ق که له‌م کات و ساتانه‌دا و له‌م سه‌رده‌مه‌دا گشت هۆزی گۆرانی قه‌لخانی سنجاوی و به‌شی له‌ هۆزی گه‌وره‌ی که‌له‌هور و زه‌نگه‌نه و خێلی عۆسمانه‌ند، جه‌لالوه‌ند و له‌ کستان و هه‌ندێ له‌ خه‌لکی شاره‌ کانی قه‌سری شیرین و سه‌رپێل زه‌هاو، کړند و سه‌خه‌ و... له‌ ئه‌هلی حه‌قن. له‌ لورکانشدا خه‌لکی دلفان و پشتکیف، وه‌ هه‌روا له‌ ته‌ورپێر و مه‌راغه، قه‌زوین، هه‌شت‌گه‌رد، تاران، روده‌ین، کلاره‌شت و... هۆزی کوردی ئاواره‌ که‌ ئه‌هلی حه‌قن، له‌ و شوێتانه‌ زوړن. هه‌روا له‌ شاری سلیمانی، که‌رکووک، موصل، خانه‌قین و... وه‌ به‌شی له‌ کورده‌ کانی بن‌ده‌س تورکیه. هه‌روا ئه‌هلی حه‌ق له‌ هیندوستانیشدا هه‌یه. ئه‌هلی حه‌ق به‌ یارسان، یاری، کاکه‌یی، ئیژه‌دی و... ناوه‌بردین. به‌ باوه‌ری یارسان، مه‌سه‌له‌ کی ئه‌وان له‌ روانگه‌ی ئایینی باتنی و دوا‌یین قوتاخ: شه‌ریعت - ه، یانی ئه‌نجام‌دانی داب و ده‌ستوری شه‌ریعت. قوتاخ‌ی دوهم: ته‌ریقه‌ت - ه. یانی داب و ده‌ستووری ناسه‌وه‌ری و عیرفان و ده‌رویشی و سوفیگه‌ری، ببری به‌ریوه. سیۆم قوتاخ حه‌قیقه‌ت - ه. یانی گه‌یشتن به‌ خوا، ده‌بی بلین: «یه‌ کی له‌ بیرورای ئه‌هلی حه‌ق، باوه‌ر به‌ ته‌ناسوخ یا حولولی رۆحه‌ یانی: چوونی رۆح دوا‌ی مردن له‌ له‌شیکه‌وه‌ بو له‌شی دیکه، که‌ ئه‌هلی حه‌ق حولولی رۆح یا حولولی زات به‌ (دونادون) ناوه‌به‌ن.

سولتان سه‌هاک، به‌ په‌یدا بوونی سولتان ئیسحاق لاپه‌ره‌یی تازه و نوێ له‌ میرووی ئه‌هلی حه‌ق هه‌لدرایه‌وه‌ و به‌ زیادبوونی په‌یره‌وانی «حه‌قیقه‌ت» سولتان یه‌ک فیڕگه‌ی بو دانان تا هه‌موو به‌هاوده‌نگی له‌بن یه‌ک بێر و باوه‌ردا کوینه‌وه‌ و یه‌ک بگرن و به‌و شیوه‌ له‌ پش و بلاوی رزگاری ده‌کردن. ئه‌سه‌پاره‌ی خانه‌دانه‌ کانی حه‌قیقه‌ت ئه‌وه‌یه‌ که‌ داب و ده‌ستوری «سه‌ر سپاردن» هه‌لبێژاردنی پیر و ده‌لیل و هه‌روا له‌سه‌ریانه‌ کوپری کوپوونه‌وه‌ (جه‌مخانه) و سازدانی ئاداب و رسوومی (روژوی سی‌ روژه) و ئایینی قوربانی و خزمه‌تکردن (نه‌زر و نیاز) و ده‌ستور و ریی و ره‌سمی که‌ له‌ ریتازی سولتان

ئیسحاق له سه ییده کانی به رزنجهی هه ورامانه وه، نه انجام بدری که له سه ر بناغهی ئوسولی حهق و حهقیقهت به (یاران) راگه بندراوه که دوای نه و له ریگای گه وره گه وره کانی ته هلی حهق و ئایینی یاراسان، هه ره به و قالب و قاعیده و زانکوته وه تا نه مرو هه روا به رده وام ماوه و دوانه براوه. شوپته پیروژه کان: گرینگترین و پیروژترین، شوپتی ئایینی ته هلی حهق که هه مو سالییک زیاره تکاران له دور و نیریکه وه بو ته وی ده چن: (زیارتگهی سولتان سه هاك) له پاوه (بابه یادگار). (داود که وسوار) له گوندی (بان زه ره ۵۵) یه. هیوادارین کارناسان و روژنامه وانی یارسان روژی به ریک و پینکی به خه لکی بناسین تا نه و دینه کوته کوردی یه له وه زیاتر له به رچاوی خه لک دیار بی و له چاوبدا. سه رچاوه: توحفه ی ناسری به سه ره تایی دوکتور ته بیبی کرماشانی ته میر که بیر ۱۳۶۶. - راپه رینی عه له ویانی زاگروس ج ۱ و ۲ محمه ده عه لی سولتانی بلاوکی سه ها ۱۳۷۶. به نه قل له حه و ته نامه ی ئاسو، ژماره ی ۹۲ یه کشه مه ۱۳۸۴/۴/۱۲ په ره ی - ۱ - محمه ده باقرپیری و کتیبی ئایینی یاری کوکردنه وه و نوسراوی مه جید ته لقاصی، چاپی پوشه ری ۱۳۵۸ ی هه تاوی و ده فته ری رموزی یارستان: گه نجینه ی سولتان سه هاك: «ته هلی حهق» کوکردنه وه ی سه یید قاسم ته فزه لی شائیراهیمی، چاپی ۱۳۵۰/۹/۹ ی هه تاوی، تاران.

واژه‌ی کوردی

عەرەب که‌خواه‌نی ئەو زمانە، بە‌ربەرین و هه‌راوه‌یه، هه‌زاران واژه‌ی نامۆی دهن‌او
 عەرەبی ناخنیوه، ئە‌گەر زانایانی عەرەبی نه‌یان و تبا، که‌س ئەو جووره‌ واژانه‌ی که
 ته‌نانه‌ت کوردین و ناخراونه‌ته، نیۆ عەرەبی، نه‌ دهن‌اسرا نه‌وه. ده‌ی بائیمه‌ی کوردیش،
 له‌و جووره‌، واژانه‌ بوپته‌و راگرتنی سه‌ر به‌خوپی زمانی کوردی لانی که‌م ئەو جووره
 واژانه‌ی که‌ بووره‌ پیاو، نه‌ خوینده‌وار، که‌ تیۆ ده‌گه‌ن، هه‌روه‌ ک: دوکان، قه‌له‌م، خه‌ت و
 خال، خه‌یال، مال، ئیش، کشمیش، سه‌ده‌قه‌ و خیر، صندوق، نه‌غد، وه‌فا، دوڵمه‌، شیخ و
 زه‌کات، ته‌سبیح (سبحه) خودبه‌، میژه‌ر، شه‌ربه‌ت، قه‌سساب، به‌قال، چه‌رچی و...
 ئە‌گه‌رچی با پیره‌ی هه‌زار سال له‌مه‌و به‌ریشیان نامۆی، ناشی له‌ نیۆ زمانی کوردی
 ده‌ریان هاوژین، باره‌سه‌نیشیان عاره‌بی، نه‌بی، تورکی بی، با فارسی نه‌بن، روسی بن،
 ئە‌وه، تازه‌ ئەو جووره‌ واژانه‌، بونه‌ته‌ کوردی و مالی‌ حه‌لالی خویمان و خزمه‌تکاری
 زمانی کوردین و ئە‌رکیشیان، له‌ سه‌رمان نه‌یه. کورد فه‌رمویه‌تی: نوکه‌ری، بی‌ خه‌لات و
 به‌رات تانجی سه‌ری ناغایه‌تی. نالی، حه‌ کیم ئە‌حمه‌ دخانی، مه‌لا په‌ریشانی لور، حه‌ کیم
 مه‌وله‌وی کورد، عاره‌فی ره‌ببانی حاجی خه‌لیفه‌ مه‌لا محه‌مه‌دا (به‌ها) ئە‌مین حوزوری
 مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلائی نه‌هری شاه‌ی شه‌مزین - میرزا شه‌فیع کیمنه‌یی، وه‌فایی
 مه‌لا حه‌ق عه‌لی محه‌مه‌د - ی سیاپوش که‌ فه‌ره‌ه‌نگی کوردی و فارسی به‌ زاراوه‌ی
 له‌کی، داناوه‌، له‌نیۆان سالانی ۱۳۲۳ و ۱۳۲۷ مانگی وه‌فاتی کردوه‌و له‌ هوژی
 سیاپوشی ئە‌له‌ شته‌رله‌ زنجیره‌ی لورستان و له‌ سیاپوشه‌ کانی شاری دزفوله‌ و هه‌روه‌ ک
 ئە‌وه‌ی هاو روژگاری عه‌لامه‌ ئویدی مارف به‌رزنجی، بی‌ وایه‌. - زانای دلسۆزی زمان
 له‌کی پرزانا: سیاپوش ده‌لی (ئه‌ی ئە‌وه‌ که‌سه‌ی کیشته‌ فارسیه‌ زمانی له‌کی فی‌ربه‌ و
 بی‌خوینه‌ (بخان پارسی کیش، له‌کی ده‌ر خوره‌ست). عارفی ره‌ببانی مه‌لا ئە‌حمه‌د - ی
 جزیری، فیدایی، ناری، میرنه‌ و روژی لورستانی، مه‌لا مه‌نوحیهری کولیوه‌ند، خانای

قوبادی، مه‌حوی، موختار به‌گی جاف، بیخود، تاهربه‌گک، بیگه‌س، مه‌لا روسته‌ی
ئیلامی، کو‌ماسی، بیسارانی، میرزا ئه‌ول قادر پاوه‌یی، سه‌ی صالح ماهی ده‌شتی،
سه‌یدی هه‌ورامانی، حاجی قادر کو‌یی، شامی، سیف‌القضات و عه‌لی ته‌ره‌ماخی، فه‌قی
ته‌یران، مه‌لای باته و... چاکه‌ی پرفه‌ریان به‌سه‌ر کورده‌وه هه‌یه، چونکافره‌ واژه‌ی
فارسی و عاره‌بیان هه‌تاوه‌ته‌ ناو شیعی کوردی خو‌یان و وایشیان، ده‌گه‌ل کوردی یه‌که،
پیلۆز کردون، که تازه هه‌لنا ویرین و به‌و کاره‌ چاکه‌ی خو‌یان زمانی کوردی خو‌یان،
ده‌وله‌ مه‌ندتر و به‌ پیترتر کردوه، ئه‌و، واژه‌ فارسی و عاره‌بیانه‌ی خوازراون و راگو‌یرا و
نه‌ته، نیوزمانی کوردی، خزمه‌ت به‌ کورد، ده‌ که‌ن و خزمه‌تکاری، بی‌ موچه‌ومز، خیری
خوایه، ئه‌ وائیش بو‌ نمونه (سه‌عدی و حافظ) و عاره‌بیش واژه‌ی کوردیان فره‌ بردۆته
نیۆخو‌یان، دنیا ده‌سه‌وامه، واژه‌ی عاره‌بی که‌له قورئاندا هاتوووه و له‌ بنه‌ره‌ تاکوردی یه‌. بو‌
نمونه: که‌هف: کی‌ف: ئه‌شکه‌وت.

که‌هل: کال: پیر.

دین: ئاین.

وقت، اوقات: وه‌خت.

جناح: گوناح: تاوان و...

یاوه‌ ک نمونه‌ی ئه‌م واژانه‌ که‌ عاره‌ب به‌ کاریان ده‌با:

ایضا: ئیده‌ن

باطیه: بادیه

برغل: ساوار، به‌ر کول.

بزل: بزن.

جزر: گێره‌ر.

جو‌خان: جو‌خین.

دغل: ده‌غەل.

دلۆ: ده‌له‌ك.

سرچین: سه‌رگین.

سندان: ده‌سگای ئاسنگه‌ری

سیخ: زه‌رگ.

شواظ: گری، سوژ، شه‌وات.

صابون: سابون: ئه‌سپۆن.

فیشفاروج: پیشپارو.

قن: کولانه: کون و...

دیاره زمانی کوردی زمانیکه له باری عیلمه‌وه، زیندوه، چونکا موشته‌قاتی هه‌یه. (برواننه دایره‌تولمه‌عاریفی *فهریدوه‌جدی له‌باسی زماندا*). وه‌ك نوسین: نوسراوه، دنوسری، بنوسه، به‌تایبه‌ت که له وه‌مووه زاراوانه که‌لک وه‌ر ده‌گری و خو‌غهنی و تیر و ته‌سه‌ل و پاراوده‌کا و خو‌ده‌خه‌ملینی، ئه‌وه‌یه که باو با پیرانمان فه‌رمویانه زمانی کوردی هه‌ونه‌ره و زمانی فاخره و له بارو ره‌وان و خونجا و گونجاوه. باش ده‌توانی واژه‌ی بیگانه له نیو خویدا بتاویینه وه‌وه‌روه ك واژه‌ی خو‌مالی لی‌بکا و به‌پالدان به‌تایبه‌تیه‌کانی، واژه‌ی خویی و ته‌رکیبی تایبه‌ت به‌زمانی کوردی، ئاسان ده‌توانی هه‌ر به‌شه‌له به‌شه‌کانی زانین و مه‌عاریفی مروفانی نیشان بده‌وه وردی به‌یانی بکا، زمانی کوردی زمانی شیعر و هه‌ونه و فه‌لسه‌فه و زانین و هه‌ونه‌ره. زمانی کوردی چۆمه‌ئاویکی پر به‌ره‌کەت و ته‌ژی یه‌له‌که‌نجینه‌یه‌کی گه‌وره و بایه‌خداری میرات و که‌له‌پوری فه‌رهنگی کورد و نه‌ته‌وه‌ی کورد، زمان و بو‌گه‌لانی دیکه‌پیش به‌دیها‌تویه‌کی گه‌وره و پریشان و شکویه، زمانی کوردی دارای واژه‌ی زور و په‌رده‌دار و له بارو له سه‌ر زارخوش و ره‌وان و شرین و ئیسک سوکه و تاهه‌نگی دل و دهره‌ون لاوتنی هه‌یه، فره‌له‌گۆی خوشه و

جوان گۆی ده‌لاویشتیه‌وه: زمانی کوردی ره‌مزی هه‌ویه‌ی نه‌ته‌وه‌ی و نیشتمانی کورده و
 حیکمه‌تی گه‌وره و بی‌ینه‌یه. له‌کتیبه‌ی فارسی ئیرانیدا نوسراوه: موشیر ده‌وله، له‌په‌ره‌ی
 ۵۷. زمانی ماد زمانیکه، که کوردانی ئیستا قسه‌ی پیه‌ی ده‌که‌ن، چا‌ه‌هر بو‌یه‌ی ده‌لین:
 کورد، له‌ریشه‌وره‌گاژۆی ماده، که له‌سه‌ده‌ی ۷ی به‌ر له‌زاین، ده‌سه‌لانی ئیمپه‌راتوری
 ماده‌کان، له‌بوخاراوه‌تاروژ‌ه‌ه‌لانی چه‌می قزل ئیرماق، هه‌روه‌ها له‌ده‌ریای قه‌زوین:
 به‌حری خه‌زه‌ر و له‌به‌شی باکور تا خلیجی ئیران، له‌به‌شی باشور - هه‌و ئیمپه‌راتوری
 مادی‌گه‌وره‌که‌له‌تاریخی ۵۵۰ به‌ر له‌زاین، که ئاخیرین پاشای ماد (ئیس‌تاع ئیخو
 ویگو) بو‌وه‌به‌ده‌سی کورش: کوری روژ شاهه‌نشای هه‌خامه‌نشی، تیشکا، گزنفون
 تاریفی کار دو‌خیانی کورد، ده‌کا و نوسیویه‌تی: سه‌رزه‌وی پان و به‌رینی ئه‌وان تاج‌زیر و
 بو‌تان درێزه‌ی هه‌یه و ئه‌و کوردانه‌فره‌نازا و چالاک و بو‌یرو نه‌ترسن، ئه‌ونه‌دلیرن،
 سه‌ریان له‌به‌ر پاشای پارس و ئه‌رمه‌نی، کز نه‌کردوه و له‌ (۴۰۱) سپای یونانی له‌ده‌ر
 به‌ندی بازیان و چه‌مچه‌مال و سلیمانی، که‌وته‌به‌ر ئابلوقه و په‌لاماری ئه‌و کوردانه‌وه .
 وول: گول، دیم: له‌دیمه‌شو‌ره‌داماوه‌ته، دیم: دهم و چاو، رومه‌ت. بروانته‌ناوه‌ندی
 موتاله‌عات و ته‌حقیقاتی میلی و ه‌زاره‌تی فیکردن و باره‌ینان، ئیران له‌بابه‌ت
 نازربایجان و ه‌بی‌تاریخ که‌ئه‌و جزوه‌له‌ره‌دی شو‌ره‌وی پێشودا نوسراوه‌که‌نازربایجانی
 ئیران له‌هی شو‌ره‌وی جیا‌یه و شو‌ره‌وی ناتوانی نازربایجانی ئیران ب‌لکینتی به
 نازربایجانی شو‌ره‌وی یه‌وه و کتیبی زانیانی کورد، ج ۲ په‌ره‌ی ۱۱۶ چاپی ۱۳۷۹ به
 قه‌له‌می (شه‌پۆل) و گو‌فاری ویرا ژماره‌ی ۲ و ۱ سالی یه‌که‌م چاپی ۱۳۸۱ گاه‌نامه‌ی
 فه‌ره‌نگی، ئیجتماعی، ئه‌ده‌بی په‌ره‌ی ۸ به‌قه‌له‌می (شه‌پۆل).

یا قه‌تران ته‌ووریزی، زه‌هیره‌دین فاریابی، یا ئاوی (شاگۆلی) ته‌ووزیر یانی گولاوی
 گه‌وره و پرتاوی (گۆلی‌شا) یا گلکۆ و بورجگه‌لی به‌ناوبانگی مه‌راغه، وه‌ک: بورجی
 که‌بود گومه‌زه‌سور، گومه‌زی غه‌فاریه، بازاری سه‌ر بو‌شراوی ته‌ووریز، سه‌برانگه‌ی ئال

گۆلی، گۆندی کەندوان، ئەشتەبەین مەدەفەنی خوێناسی ناودار شیخ ئەبولقاسم نەباتی کورد، لێقوان، گۆندی قەراداغ و داوێشەیی چیاى سەهەند و سەبەلان، یا جەنگەلی پردار و درختی ئەرسباران، برۆاننە هاوشاری بە فارسی شەمە ٥ خەرمانانی ١٣٧٩ و ٢٥ جومادای ١٤٢١ و ٢٦ ئۆگۆستی ٢٠٠٠ی زاینی، سالی ٨ ژمارەیی ٢٢٠٢ بە قەلەمی محەمەد رەزاعە زێریور (شەپۆل).

کردستان الشرقیة (ایران) .. ترجمة تفسير القرآن الكريم بالکردیة

لأول مرة في كردستان ایران قام البروفیسور - محمد صالح ابراهیمی (وهو استاذ جامعی) بتفسیر القرآن الکریم باللغة الكردیة كما راجع التفسیر مجموعة من علماء كردستان وقد ساعدت وزارة الثقافة والارشاد الايرانیة علی طبع هذا التفسیر.

ويعتبر عمل الدكتور ابراهیمی رافداً جديداً للغة الكردیة التي لا تدرس في كردستان ومصدراً لأبناء كردستان المحرومين من المصادر والكتب الكردیة إلا ما ندر.

بیرورای تهفسیر زانانی قورئان

ئهبو حهفس عومه ر بن عهلی بن عادل حهنبهلی دیمه شقی که له ۸۸۰ مانگی به دوامردوه. له تهفسیری ۱۸ بهرگی خویدا به ناوی لوباب له عولومی کتیبدا، وتویه تی: موجهید له ئیبینی عومه ری بیستوو که مرویی له کورد - ی فارس ئاماژه ی به سوتاندنی ئیبراهیم کردوه. ئیبین عادلش به نهقل له ئیبی جهریح ناوی ئه و مرویه ی به ۲ جور (هرین و هنرین) نوسیوه و به یه که م که سی زانیوه که مه نجه نیقی سازداوه. ئیبینی عادل نمرود به شای سائیین و به خه لکی باییل: خاکی کوفه یا کئیۆ به ناوی سه رکه شتی له نه هاوه ند (: نو حاوهند) داناوه - پرواننه بهرگی ۴ په ره ی ۱۳۷ تا ۱۳۵ کتیبی کوومه له و تاری وارگه و زانایانی کورد (شه پۆل) - و خواوه نی ئه م تهفسیره، له بابته تازه ره وه (اذقال ابراهیم لاییه آزر - ئایه تی ۷۴ سوره ی ئه نعم) و تویه تی: (: تازه ره وه زیری نمرود بووه (بهرگی ۱۱ په ره ی ۵۰۱). قورتوبی ئه نده لوسی: عه بدوللا محمه مه دبن ئه حمه د - ی نه نصاری که له ۶۷۱ مانگی مردوه، له تهفسیری ۲۰ بهرگی خویدا، به ناوی جامیعی بو ئه حکامی قورئان، ده لی: (روی ان قائل هذه المقالة هو رجل من الاكراد من اعراب فارس ئه ی من بادیتها و هه روا رای گه یاندوه که ئیبینی عومه ر و موجهید و ئیبینی جهریح ناوه که یان به (هیزری) ناو بردوه و به مه نجه نیق سازدانی زانیوه (قورتوبی بهرگی ۱۱ په ره ی ۱۳۸). قورتوبی ده لی (تازه ره باوک یا مام و ئاپی) ئیبراهیم بووه و (پیی) بوته (بی) و تازه ری به (بوت) و اتا کردوه و ناوی باوکی (تاروخ) بووه. (برواننه بهرگی ۷ په ره ی ۱۰). شه مسه دین محمه مه دبن ئه حمه د شیریبی ناودار به خه تیبی شیریبی که له ۹۷۷ مانگی وه فاتی کردوه، له تهفسیری سیراجی مونیر - ی خویدا، نه خش و روئی کوردانی نشان داوه و ده لی: (هذا رجل من الاكرادى و تویانه ناوی (هینون) ه - بروانه بهرگی ۴ په ره ی ۱۸۴. خه تیبی شیریبی هیجره تی ئیبراهیمی له کوئی بو حه ران، زانیوه (بهرگی ۵ په ره ی ۷۳) نوسه ره روا، ئیبراهیم - ی به خه لکی شوشی ئه هواز، داناوه و

له گه‌ل باوکیدا له شوشه‌وه چوونه‌ته‌باييل (به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۱۲۰)، ئیبراهیم (: به‌له‌ی) به‌واژه‌ی کوردی فارسی داناوه. عه‌بدووه‌حمان بن محه‌مه‌دبن مه‌خلوف ئه‌بی زه‌ید سه‌عالیبه‌ی (۷۸۶ - ۸۷۵ مانگی) له‌کتیبه‌ی جه‌واهیر - ی حیسان - ی خویدا، له‌په‌ره‌ی ۹۲ دا، ئه‌و پیاوه‌ی به‌کورد، زانیوه، به‌لام ناوی نه‌بردوه. به‌غه‌ویش له‌تفسیری لیبابو ته‌ئویل له‌نیشانه‌کانی ته‌نزیل دا له‌رافه‌ی ئایه‌تی ۶۸ سوره‌ی ئه‌نبیا به‌ریوایه‌تی ئیبنی عومه‌ر، به‌لگه‌ی هاوردوه و رایگه‌ندوه: که‌ئو پیاوه‌کورد، بووه‌و ناویشی (هیزن) بووه و ته‌فسیره‌کانیش ئه‌و شوینه‌یان به‌ (کوئی) داناوه. ئه‌بو‌حه‌سه‌ن عه‌لی بن محه‌مه‌د بن ئیبراهیم بن عومه‌ر شیخی خازین له‌لوبابی ته‌ئوییدا له‌به‌رگی ۵ په‌ره‌ی ۳۴ دا، ده‌لی (ه‌ذا رجل من الاکراه قیل اسمه هیزن)، له‌ته‌سیرو له‌تیفی مه‌نان نوسراوه، ئه‌وره‌حمان بن ناسر سه‌عه‌دیش به‌ناوی کوئی ئاماژه‌کریاوه و له‌ئه‌زوائی به‌یان له‌ئیزاحی قورئان به‌قورئاندا، و تراوه‌پیاوی له‌عه‌ره‌بی فارسی که‌مه‌به‌ست له‌وه‌کورد، بووه (به‌رگی ۴ په‌ره‌ی ۳۱۳) که‌هه‌ندی ئه‌و کورده‌یان، به‌نمروود و هه‌ندی‌کیش به‌کوردی به‌ناوی هیزان، ناو‌بردوه (ته‌فسیر موقه‌ماتی ئه‌قران له‌موبه‌ماتی قورئاندا) و نوسه‌ری جامیعی ئه‌حکامی قورئان، کوردانی عه‌ره‌بی فارسی و خودی هیزان به‌ناوی که‌سانی که‌ده‌سیان له‌کاری ئاگره‌که‌دا هه‌بووه، باسی لیکردون و خیوی ته‌فسیری که‌ششاف نوسیویه‌تی مه‌به‌ست له‌پیاوی له‌ئه‌عرابی عه‌جه‌م، کورده‌و بی‌زاویش که‌خوی له‌کوردانی ناوچه‌ی فارسه، فه‌رمویه‌تی: مه‌به‌ست له‌ (رجل من اکراه فارس (: هیون)ه‌و ناوی هیون بووه (به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۱۹۵). له‌ته‌فسیری به‌حری موحیت دا، نوسراوه ئه‌وه‌ی ئیشاره‌ی سوتاندنی ئیبراهیم کردوه (نمروود) بووه و کوری عه‌ته‌یه‌ش نوسیویه‌تی: پیاوی له‌کوردانی، عه‌ره‌بی فارس و خه‌لکی بی‌اوان بووه (به‌رگی ۵ په‌ره‌ی ۲۳۹) و شیخ محه‌مه‌د نه‌وه‌وی له‌ته‌فسیری راح له‌بید، به‌نمروود - ی کوری که‌نعان یا مرویی له‌کوردانی فارس که‌ناوی (هینون) بووه، یادی لیکردون.

ته‌به‌ری روداوی سوتاندنی ئیبراهیم به‌ئاگره‌به‌سالی ۱۴۷۰ی دوا‌ی توف و توفانی

نوح و ۴۳۰۰ دواى هاتنه دنیای بابه ئادهم، داناوه (به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۳۰. کتیبی میژوی ئومه‌م و ملوک، باو باپیرانی ئیبراهیم نەسل به نەسل ده‌گه‌ییته‌وه، سه‌ر نوح به‌مجۆره: ئیبراهیم بن تاروخ بن ناحور بن ساروغ بن راغوبن فالیغ بن عابیر بن شایح بن ئه‌رفخشد بن سام بن نوح و نوسه‌ری ته‌جریر و ته‌نویر، ده‌وره‌ی گول‌کردنی باییل و ده‌وره‌ی پاشایی نمرودی به ۳۷۵۵ به‌رله‌زاین، داناوه (به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۳۶۹) وه‌قورتوبی له‌ ته‌فسیره‌که‌یدا ئه‌وه‌ی به ۲۳۶ سال دواى توفانی نوح و ۳۳۳۰ سال دواى خیلقه‌تی بابه ئادهم، داناوه و ته‌نانه‌ت لای وایه‌که‌ نمرود له‌ خاکی کورده‌واریدا بووه (برواننه‌ به‌رگی ۷ په‌ره‌ی ۱۰ و به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۲۴ قورتوبی) نه‌و قسانه‌و قسه‌ی میهرپه‌رستی له‌ کورده‌واریدا، ئه‌وه‌ ده‌سه‌لمیثی که‌دین و دین باوه‌ری و ژیار و ته‌مه‌دون له‌ زاگروس: له‌ کورده‌واریدا فره‌که‌ و کوه‌ و نارایه، هه‌ر ئه‌ویشه‌که‌ سه‌لماوه‌که‌ نه‌ته‌وه‌ی زیره‌کی کورد، گه‌نمی دۆزیوه‌ته‌وه.

ته‌فسیرزنان نوسویانه: له‌ کلده، هاران: حه‌ران و که‌نعان و... خه‌لک له‌ و ناوه‌ ناوه‌دا خه‌ریکی ئه‌ستیره‌ و گو‌په‌رستی ئاسمان و حه‌وا بون، کلده به‌وه‌ ناوداره‌ که‌ زانستی ئیسترانومی له‌وئ سه‌ری هه‌لداوه، که‌ زانایانی فره‌ له‌وئ له‌ وزانینه‌ داگولیان کردوه، بو‌وته‌ دیسانیان و ده‌سه‌یی تریش تا ده‌وره‌ی پاشایانی ساسانی کورد، هه‌بون و خویان نیشان داوه‌ که‌ هه‌مویان برویان به‌ په‌رستی ئه‌ستیره‌ و روژوگو‌ی حه‌وايه‌ کانی ئاسمان هه‌بووه، ره‌گاژوی کۆن و که‌ و نارای ئه‌و بیروباوه‌ره، هیمان له‌ نیو هۆنه‌وده‌قی زمانی کوردی و فارسی و فولکلۆر و داب و ده‌ستوری خه‌لکی ره‌مه‌کید، هه‌روا ماوه‌ و باوه. له‌ باکوری غه‌ره‌ب و غه‌ربی نیو دوروان: (به‌ینه‌ نه‌هره‌ین) له‌وه‌ پترباو بووه و شاری دیمه‌شقی شامیان له‌ سه‌ر ئه‌و بیرورایه، ساز داوه‌ و به‌ سه‌ر هه‌ریه‌ که‌، له‌ده‌ روازه‌ی شار، ویشه‌یی فره‌له‌ ۷ ستاره‌ و گو‌ی حه‌واى ئاسمان، نه‌خشێرا بوون.

کوری عه‌ساگیر له‌ و سه‌رده‌مه‌دا، چه‌ن مه‌به‌ستیکی له‌ بابته‌ شاری دیمه‌شق و هه‌روا له‌باره‌ی له‌ دایک بونی حه‌زه‌تی ئیبراهیم له‌ گوندی (به‌رزه) نوسیوه‌ و رایگه‌یاندوه، له‌و

سه‌رده‌مه‌ی که خه‌لکی له‌و ناوچانه خه‌ریکی ته‌ستیره و مانگ و روژ په‌رستن بوون، ئیبراهیم له (ئه‌میله) له‌ دایک بووه و کوری که‌سیریش قسه‌ی له‌وانه‌ کردوه و ئه‌و ده‌وره، ده‌وره‌ی میهر: میترا په‌رستی بووه، که له‌ سه‌رده‌مه‌ی ماد و به‌رله‌ مادیش له‌ کورده‌واری و ئیرانی که‌ونارادا، میترا په‌رستی روژ باو بووه. به‌ قسه‌ی (ئه‌نست رینان) دین و ئایینی ته‌گه‌ر مه‌سیحیه‌ت به‌ری نه‌گرتبا، فره‌ به‌ په‌له و به‌له‌ز دنیای داده‌گرت. له‌ دایک بوونی ئیبراهیم چ له (به‌رزه یا له‌ ئور: ئاور) بوئی، نه‌و له‌سه‌ر زه‌وی و ئاخێ له‌ دایک بووگه، که خه‌لکی خه‌ریکی میهر: میترا په‌رستی بون. دیاره ئیبراهیم له‌ به‌ینه‌ نه‌هره‌ین له‌ دایک بووه، چونکا ئه‌وی شوینی بووه، پروته‌ژی له‌ ته‌ستیره په‌رستان و موعه‌بیران و خه‌لکی که، بو‌روژ و مانگ و ته‌ستیره و میهر میترا و خودایانی‌تر عیباده‌تیان کردوه و کړنوشیان بردوه. جیی ورد بونه‌وه‌یه (به‌رزه) یا سه‌ر زه‌وی به‌رزه‌که‌له‌ میرووی کون‌دا، یادی لیکراوه، (توفیلاکتوس سیوکا) که له‌ سه‌رده‌مه‌ی سپاکیشی (مورنیسوس) له‌ ساله‌کانی ۵۸۲ - ۶۰۴ زاینی، له‌ کاتی قسه‌کردن له‌ ری‌ویانی (دینه‌وه‌ر) بو سه‌رمه‌راغه، یادی (به‌رزه‌ی کردوه، که له‌ شوینی ئیستای (بانه) یا سه‌قر، ده‌چی. برواننه ژماره‌ی ۳۸۸ حه‌وته‌نامه‌ی سیروان سالی ۸ روژی ۱۰ی پوشپه‌ری ۱۳۸۵ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۱۵ به‌ریژ کامل سه‌فهریان.

زو‌ر به‌ی ته‌فسیرزانان و ته‌فسیر نوسان بیروبروایان وایه که ئه‌م ئایه‌ته: (.. الی قَوْمِ أُولَى بَأْسٍ شَدِيدٍ - ئایه‌تی ۱۶ سوره‌ی فتح) له‌ په‌سن و تاریفی نازایی و نه‌به‌زی و بو‌ییری نه‌ته‌وه‌ی کورد، نازل بووه. بو‌ویته: ته‌فسیری روحولمه‌عانی نوسراوی پرزانا سه‌یید مه‌حمود ئالوسی به‌رگی ۲۵ چاپی ۱۹۸۵ ز - چاپی ۴ په‌ره‌ی ۱۰۴ تا ۱۰۲ فه‌رمویه‌تی مه‌به‌ست له‌و ئایه‌ته، نه‌ته‌وه‌ی کورده، که‌بو‌یرو نه‌ترس و نازاو کولنه‌ده‌ره‌و هه‌روا له‌بن ئایه‌ته که‌دا نوسیویه‌تی (و بالجمله إن الأكراد مشهورٌ بالبأس الشديد...) و ته‌فسیری ئین که‌سیر له‌ پیغه‌مه‌ره‌وه، نه‌قلی کردوه که فه‌رمویه‌تی: «مه‌به‌ست له‌و ئایه‌ته هوزی کاله‌مویین - ه که به (به‌رزه، باریز، بارزانی، بارزان، یا جه‌به‌ل باریز، بارجانی

بارزانی، بارجان، بارجانی ناوبراوه - بروانته بهرگی ۴ ته فسیری ئین که سیر په ره ی ۳۰۷ و کتیبی دانشنامه ی جیهانی ئیسلام پیتی بی جزوی ۲ چاپی ۱۳۷۱ تاران په ره ی ۲۲۵ و کارنامه ی نه رده شیر بابه کان و کیسه وه ی په ره ی ۴۹ و صادق هیدایه ت په ره ی ۲۵ تا ۲۴ و کتیبی به یانولته ئیمه بهرگی - ۱ - په ره ی ۸۹ نوسراوی زینه لهعایدین محمه د مه هدی. ئین مونزیر و موعجه م سه غیر و موعجه م که بیر ته بهرانی و موسنه د - ی سه غیر - ی ته بهرانی و قاموس و دوره ری مه نسور و... ده لئین: ئایه تی ۱۶ سوره ی فه تح له په سنی نه ته وه ی کورد، دایه و رایان گه یاندوه که مه به ست له (ته لبارز) بارزانی - یه یانی کوردان و کوردانی عه جه م و نه عرابی فارسه یعنی الاکراد و اکراد العجم و اعراب القارس و ظاهر العطف ان اکراد العجم لیسوا من اعراب فارس و ظاهر اضافه الاکراد الی العجم یُشْعِرُ بَانَ مِنْ الْاِکْرَادِ مَا یُقَالُ لَهُمُ الْاِکْرَادُ الْعَرَبُ وَ لَا نَعْرِفُ هَذَا التَّقْسِیمَ وَ انما نعرف جیلا من الناس یقال لهم الاکراد من غیر اضافه الی عرب او عجم و ئین خلکان نوسیویه تی: ان الاکراد من نسل عمرو بن مزیقابن عامر ماء السماء و انهم وقعوا علی ارض العجم فسموا الاکراد و قال الشاعر: لعمرک ما الاکراد ابنا فارس / و لکنه کُرد بن عمرو بن عامر.

له قاموسا و تراوه: کورد خیل و تایفه بیکن له بهره ی مرو و کوئی کورد، نه کراد - ه و با پیره گه وره یان کورده و عامیره بیرورای زوربه ی نوسهران کوری شالح بن نه رفخشذبن سام بن نوح - ه و ته بهرانی له موسنه دی که بیر و سه غیر دا، له جابانی کوردی و نه بو به سیر مه یمون بن جابانی کوردی حه دیس و فه رموده ی نه قل کرده. به راستی کورد، نه خشی گرینگ و بهرچاویان هه بووه و هه یه له خزمه ت کردن به زمان و فه ره ننگ و قورنان و زیار و ته مه دونی ئیسلام، نه وه یه، ده بی بلین: ئیسلام قهرز دارومه ر هونی کورده. که ئین خه لدون نوسیویه تی: «چوار کتیب بو زانینه کانی ئیسلامی و قورنان، سهرچاوه ن که (نوادری یا الامالی و ادب الکاتب) نوسراوی ئیسماعیل قالی دیار به کری کورد و ئین قوته یبه ی کوردی لای کرماشانه (بروانته په ره ی ۱۱۷۵ بهرگی ۲ بهرکولی کوری خه لدون چاپی

۱۳۶۲ تاران ته‌رجه‌مه به فارسی و تاریخی علمی ئیسلامی نوسراوی دوکتور جه‌لال هومایی ئوستادی زانکۆی تاران په‌ره‌ی ۱۵۳ چاپی ۱۳۶۶ تاران که (شه‌پۆل) ته‌مه‌ی د جه‌لال هومای له زانکۆی تاران به زانینخوازان، به دهرس و تۆته‌وه و هه‌روا ئیمام محمه‌دغه‌زالی فه‌رمویه‌تی: «زمان و فه‌ره‌هنگی ئیسلامی له‌سه‌ر ۴ کۆله‌که‌ دانراوه‌که ۳ له‌وانه‌ زانایانی مه‌له‌ندی ئامید: دیار به‌کرو زانایانی شاره‌زور و هه‌له‌بجه‌یه، هه‌له‌بجه‌ی سوتا و هیروشیمای کوردستان و زانایانی دینه‌وه‌ر - ی لای کرماشان، که‌کوردن، له‌پاشان ئیمام غه‌زالی فه‌رمویه‌تی ئه‌گه‌ر، زانایانی ئه‌و ۳ ناوچه‌ کوردنشینانه‌ نه‌بوایی زمان و فه‌ره‌هنگی ئیسلامی ئاوا قه‌وام و ده‌وامی نه‌ده‌بو و ته‌فسیری ئیبنی که‌سیر هه‌روا له‌بن ئایه‌ی ۶۸ و ۶۹ سوره‌ی ته‌نبیا که‌ فه‌رمویه‌تی: [... قالوا حَرِّ قُوَّةٍ: یانی خه‌زهره‌تی ئیبراهیم بسوتن... قُلْنَا یا نارکونی بَرِّدَا و سلاماً علی ابراهیم ۶۹ - کوری که‌سیر نوسیویه‌تی: یانی: پیاوی له‌ کوردان و تویه‌تی: ئیبراهیم بسوتن و ته‌فسیری صاوی له‌سه‌ر جه‌لاله‌ین به‌رگی ۳ چاپی مه‌کته‌به‌ی ئیسلامی په‌ره‌ی ۸۱ ده‌لی: مه‌به‌ست له‌ (حَرِّ قُوَّةٍ...) ئه‌ندامانی هه‌یه‌ت ره‌ئیس‌ه‌ی موحا که‌مه‌کارانی ئیبراهیمه، ئیبراهیم بسوتن. که‌ یه‌کی له‌وانه‌ نمروز، بن که‌نعان بن سنجاریب بن نمروز بن کوس - ه‌که‌ ناوی هینوب و خه‌زهره‌تی ئیبراهیم - ی له‌ ئاواپی کۆیی به‌ندوزیندانی کردبووله‌ دوایدا به‌ مه‌نجه‌نیک ئیبراهیمیان، تور هه‌لدایه، نیو ئاگرو زۆره‌ی ته‌فسیرزنان (واستوت علی‌الجودی، ئایه‌تی ۴۰۴ سوره‌ی هود، جودی چیاوکیفی گوتی کوردی یه، که‌ له‌ ناوچه‌ی ماردینی کوردستاندا یه، که‌ چیاپی ئاگری به‌ (پروانسه‌ ئه‌علامی قورنانی دوکتور خه‌زاییلی، موفره‌داتی قورنان حمیص، روحولمه‌عانی، مه‌جمه‌عولبه‌یان، ته‌فسیری قورتویی، ئه‌بولفه‌تح رازی، ته‌به‌ری، محمه‌د حوسین مه‌حمود شیخی هیندوکتیبی دین و ئه‌ده‌ب به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۱۶۸ تا ۱۷۸ به‌ زمانی کوردی نوسراوی (شه‌پۆل). ته‌به‌ری له‌ تاریخی ئومه‌م و سلوک‌دا و له‌ جامیعی به‌یان، له‌ ته‌فسیری قورنندا، بیرورای وایه‌ که‌ رجل من اعراب فارس، پیاوی له‌ کورده‌کان بووه‌ که‌ ئیبراهیمی خستۆته‌ نیو ئاگرو هه‌روا، رای گه‌یاندوه‌ که‌ ناوی ئه‌و پیاوه‌ (هیزن)

بووه و له کوردده کان بووه. (برواننه ته فسیر - ی جامیعی به یان... بهرگی ۱۲ په ره ی ۱۶۵ هه ره ئه وئ و تاریخی ئومه م و ملوک، ئه وه ی دو پاته کردو ته وه و به (هیزن) ناوی بردوه (بهرگی - ۱ - په ره ی ۱۶۸ هه ره ئه وئ). عن ابن عمر (ره) جُلُّ من اعراب العجم یزید الاکراذ (برواننه ته فسیری که شاف بهرگی ۲ په ره ی ۴۹ و ته فسیری روحي به یان بهرگی ۵ په ره ی ۴۹۶، فه رمویانه: (ان الذی اشاره با حراقه رجل من اعراب العجم یعنی الاکراذ). ته فسیر خازین له بن ئه و ئایه ته دا به دورود ریژی قسه ی کردوه و ته فسیری به یزاویش له بن ئایه تی (حرقوه...) دانو سیویه تی: پیاویک بوو له کوردده کان و ناوی (هیون) بو (خسف به الارض و قیل نمرود). کوری که سیر له قیسه سی ئه نبیا، رای گه یاندوه که کوردده کان مه نجه نیقیان سازداوه و ئیبراهیمیان پیی فریدا وه ته نیو ناگرو ته و مرویه ی که بویه که مجار مه نجه نیقی سازداوه و ئیبراهیمی پیی خستوته، نیو ناگر، به به (هیزن) ناوبراوه. عه بدوللابن محهمه د به غه وی (: فه را) که له ۳۱۷ مانگی له مه رو مردوه به نه قل له کوری عومه ر - ی خه لیفه ی دوهم له بن ئایه تی (حرقوه) دا و تویه تی (ان الذی قال هذا رجل من الاکراذ و ناوی (هیزن) ه و هه روا و تویه تی: ئه و کاره ساته له (کوئی) روی داوه.

- له کتییی به یان ئه ئیمه بهرگی ۱ په ره ی ۵۳۵ دا نو سراوه له خود به ی ئیمام عه لیدا هاتوه: [وارتفع علم العمالیق فی کوردستان، و عقدت الراية لعمالیق الکورد، و ویل لبغدادیین من سیوف الاکراذ]، له کتییی به یانی ئه ئیمه بهرگی ۱ چاپی ۱۹۸۸ ز - دا له باسی ناسخ و مه نسوخدا ئه م قسانه هه یه: (فی الاخبار عن الاکراذ البارزین: بارزانی و اندر حارهم و ارتفاع علم العلم الاکراذ الآخیرین قبل قیام... فی کوردستان و محیدین عه ره بی له مه نزومه یه کدا فه رمویه تی: ان الاکراذ یملکون البغداد و ساحتها الی خریسان (قلیسان - سلیمانی، سه رچنار شاربان: سه عدیه، خه لیسان: دیاله نیوان خانه قین و مه نده لی ... و

کورد: کوردی، کوردستان: تورو دانگین J. C. Thureau Daangin له سه ردوتیکه

بهردی ئاستانه، له عهد - ی سومیری له سالی ۲۰۰۰ ی بهرله زاین ناوی ولاتی Kar-da-Ka ی خویندو ته وه، ئەم مه لئه نده جیرانی خه لکی «سو» SU دابووه. سو - کان به قسه ی ده ریوه Driver له باشوری ده ریاچه ی وان بون. هه زار سال دوا ی ته وه (تیکلات پیلسر) دژی هوژی کورتی Kur-ti-e له چیاکانی نازو Azu که «ده ریوه» ته وه به به شی له (ساسون Sasun) ی تازه، ده زانی، جهنگی کردوه. گزنفون له کاتی گه رانه وه ی ده هه زار سواره ی «یونانی» [۴۰۱ - ۴۰۰ بهرله زاین) ناوی نه ته وه ی کوردی Karsouxi که نیشتمانی ئەوان تا خوره له لاتی کتریتس Kentrites (Bohtan) ده روپی ناو بردوه و باسی له کورد، کردوه. (ئه علامی فرههنگی موعین ج ۶ په ره ی ۱۵۵۷ چاپی ۶۲ ئەمیرکه بیر تاران. کورداوا دیی به که، له دیهستانی جیی، له ۷ کیلومتری خوره له لاتی ئیسفه هان دایه - کوردان، گوندیکه له دیهستانی به ره غانی که ره ج دایه. کورد خورد، گوندیکه له ۳۹ کیلومتر شاری مه لایه ردایه. کورد کوی، یه کئی له به شه کانی گورکانه له نیوان به شی به نده ری گه زونا وهندی گورکان دایه. کوردو: فرهانسه وی: قورتوبه - کوردو: گه نزالودو = فرهانسه وی ژهنالی ئیسیانیی، که له ۱۵۱۵ ی زاینی مردوه.

کوردوبا: قورتوبه - کوردو چین، کچی، که له ۷۲۹ ی مانگی له شیراز حاکم بووه و زوریش کاری ئاوه دانی کردوه - کوردون ولاتیکه له به شی با کوری کوردستان - کورده مه هین گوندیکه له ۶ کیلومتری با کوری سه راب دایه. - کوردی: زمانی کوردی. کوردیان، یه کئی له به شه کانی جه هرومه. که هوژی کوردی (شولی) له لای جه هروم فره ن. - کوردیچال، که کوردی زهندن، گوندیکه له ۶ کیلومتر خوره له لاتی حه سه ن کیف - که لارده شت نه و شاری مازنده ران - کوردیه. کوردستان: گوندیکه له ۱۲ کیلومتری خوراوی بیهبه هان که ۲ دین، کوردستانی سه رو، خوارو، ئاو تیکیش که به بهر ئه ودیه دا دی و ده روا، هه ره ناوی کوردستان ناو ده بری.

له ۲۱۵۰ تا ۱۷۵۰ بهرله زاین. بو ماوه ی سی (۳: سه ده، خه لکی له و ناوه دا و له که نعاندا خه ریکی کوچه له کوچه بون و له سالی ۱۹۰۰ بهرله زاین ئیبراهیم له (ئور) وه

چۆته فه‌له‌ستین (: فه‌له‌ئەستین) ئەم بیرورایه، ئەوه‌ی ده‌یسه‌لمپنی که‌کورد، له‌و، سه‌رده‌مه‌ی‌دا، حوزوری بووه، هه‌روا ده‌وره‌ی بگه‌وه‌ی به‌رده‌ی (هه‌کسوس) ه‌کان: (کاسیان) بووه له‌ نیۆ دورواندا کاسیان، چه‌ندین جار هه‌رشیان بردۆته، سه‌ر باشوری ده‌جله: (تیکلاو) و قورات (فره‌هات، به‌خۆره‌ات) و دوا‌ی ماوه‌ی که‌ بارگه‌ و بنه‌یان له‌و‌ی دانا، جاله‌ و پۆه له‌ حیجاز و عه‌ره‌بستانه‌وه، خۆیان گه‌ یاندۆته میسر و سه‌لته‌نه‌ت و پاشایی فره‌گه‌وره‌ و به‌ شان و شکۆه‌ی له‌ ولاتی میسر دامه‌زراند. [ویلیام لین وسترمان] به‌ له‌به‌ر چا و گرتنی ئەوه‌ی که‌ نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ ۲۴۰۰ سال به‌رله‌زایین یانی ۴۴۰۰ سال به‌رله‌مرو و چیع و چادرنشین و دارای وارگه‌ و زۆم و سیامال و ده‌واربون، ئاوا بیرورای خۆی سه‌باره‌ت به‌ نه‌ته‌وه‌ی کورد، راگه‌ یاندوه‌ و ده‌نوسی: [ئه‌ته‌وه‌ی کورد به‌راستی ره‌گه‌زو ریشه‌ی پاک و و‌بی گه‌ردی هه‌یه و له‌وه‌دا، وه‌پیش ره‌گه‌زی ئوروپایی که‌وتون و هه‌روا یه‌کی له‌ رۆژه‌لات ناسانی رۆژاوا‌یی به‌ناوی (:تورو دانگین) له‌ روی ۲ به‌ردی ئاستانه‌ی ده‌وره‌ی سو‌میری) که‌ ده‌گه‌رێته‌وه‌ بو (۳۰۰۰ هه‌زار) سال به‌ر له‌دایک بوونی عیسا مه‌سیح، له‌ سه‌رته‌وه‌ به‌ردانه، ناوی (کوردکا)ی خویته‌وته‌وه‌ و ۲ به‌رده‌یشی له‌ نیۆ خاکی ژبانی خه‌لکی (ئۆر) و سه‌ر زه‌وی چه‌زرتی ئیبراهیم، په‌یدا کردوه. ئەو مرو‌یانه‌ی که‌ له‌ ده‌ق و ئاسه‌واری سو‌میریشدا له‌ هه‌مو‌شۆینی به‌ (کاردیکا) بی‌شک ده‌بی هه‌رته‌وه‌ (کاسیان) ه‌ بوبن که‌ قسه‌یان لیکرا و کاسیانیش به‌ باوکال و باپیرانی کورد، دانراون و میژوزانان ته‌وه‌یان به‌ ئاشکرا راگه‌ یاندوه‌. یه‌کی له‌ شو‌یته‌واری ته‌وان (کو‌یی) و (زیگورات) ه‌ که‌ عه‌ره‌ب به‌ ناوی سازده‌رانیه‌وه‌ به‌ (زی کورد: زیگورات) ناوی ده‌بن. میژوی عه‌ره‌ب ده‌لی: ناوی دایکی ئیبراهیم، (ئوشا) بووه و ناوی (ئوشا) له‌بن ناوی خودایانی مه‌وجود له‌ گاتا: گازه‌ - کان‌دا، هاتوه‌.

هه‌ندی له‌ ته‌فسیر نوسانی عه‌ره‌ب لایان وایه‌ واژه‌ی (نازه‌ر) کوردی فارسی به‌ (دیاره‌، نازه‌ر، ئاتر، ئاگر، ئاور، ئاتەش، ئه‌رتەش) له‌ ریشه‌وه‌ ره‌گا‌زوی ئاتر - ی کوردی، سازدراون و میژویش ده‌لی: ئاترو‌پات - ی کوردی ماد. له‌ راست داگیر که‌رانی

ئیسکه ندهرو ئیسکه ندهریان راپه‌ری و ئه و ناوچانه‌ی که ئه‌مرو به ئازربایجان ناو دارن و ناوچه گه‌لی پان و به‌رین تر له ئازربایجانی، له‌بن چرنوکی ئه‌وان ده‌ره‌یتا و ئازادی کردو ژیانی پرله‌خیر و به‌ره‌ که‌ت و شادی و خوشی بو‌خه‌لکه‌ که‌ی دابین کردو خه‌لکه‌ که‌یش به‌شوکرانه و به‌شانازی ئه‌و، ته‌واوی ئه‌و ناوچانه‌یان به‌ ناوی ئه‌وسه‌رده‌اره‌ ماد - ه‌کوردده، به‌ (ئاتر و پاتان) ناونا، یانی (ئه‌لف و نونی نیشانه‌ی نیشه‌تیا) بو‌داناو له‌ دواییدا، که‌ عه‌ره‌ب کوردستان و ئاتر و پاتانی داگیر کرد، ناوه‌ که‌ی کرده - ئازربایجان، باشه‌ بزاین له‌ و‌ واژه و ناوه‌ کوردیانه، فره‌ به‌ ئاشکرا، ده‌رده‌ که‌وئ‌ که‌ ئیبراهیم کورد و کوردزاده بووه. کورد فه‌رمویه‌تی: [تان ئه‌ و نانه ئه‌مرو ئیستا له‌ خوانه‌]، به‌لام حه‌قیقه‌تی میژو دل و ده‌رون خوشکه‌ره (شه‌ پۆل).

سه‌رزه‌وی مه‌دیه‌ن که‌ به‌ بان به‌ستینی ده‌ریای ئه‌حمه‌ر (: زه‌ریای سور) و ئوردون، داده‌نری به‌زوانی یونانیان، به‌سه‌رزه‌وی کورده‌واری و کوردستان، دانریاوه، یانی وارگه و نشینگه‌یی که‌ ئیبراهیم به‌ ناچار له‌وئ‌ کوچ و کوچباری کرده.

- له‌ تاریخی - عه‌ره‌ب و یه‌هود، به‌گشتی له‌ بوونی ئیبراهیم به‌ ۲۰۰۰ تا ۱۵۰۰۰ سال به‌له‌ زاین، دانراوه و ئه‌وه‌یش له‌ گه‌ل ه‌یروشی کاسیان له‌ زاگروسه‌وه‌ بو‌بان به‌ستیتی باشوری ده‌جله و سه‌رزه‌وی شعمار، دروست به‌رامبه‌ری ده‌کا.

- زه‌رده‌شتیان، «ئاورام» به‌ زه‌رده‌شتی سی‌وه‌م، ده‌زانن، که‌ له‌ راستیدا، ئیبرام یا ئیبراهیم - ی عبریه‌ که‌ کورد به‌ (بله) ناوی ده‌با.

- قورئانیش ده‌لی (ماکان ابراهیم یهودیا و لائضرانیا...) سوره‌ی ئالی عیمران ئایه‌تی ۶۷. یانی ئیبراهیم به‌رگه‌ز یه‌هودی نه‌و له‌ ئایه‌تی - ئایه‌تی ۴ سوره‌ی ئیبراهیم (وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومیه) یش جوان ده‌رده‌ که‌وئ‌، که‌ ئیبراهیم له‌ کورده‌واریدا، هه‌لکه‌ و تووه‌و به‌زمانی کوردانی ماد و ماننا و گوتی و ئورارتو، قسه‌ی کرده.

- هه‌یچ گومان له‌ وه‌دانیه‌ که‌ کوردان له‌ سپای نمرود، به‌ شدار بوون.
- میژوزانان لایان وایه‌ نمرود کوری کوش یا کوس بووه، که‌ له‌ گه‌ل واژه‌ی کاسیان،

هاوریشه یه و به واتای که سیکه، ناروا، کهس: کاس.

کوردستان سه رزه وی یه که، له ئاسیای خوراوادایه. واژه ی کوردستان بویه که مجار، به رسمی له رۆژگاری سه لجویان له نوسینگه ی حوکومه ت دا، نوسراوه، له ئیران به سنه و پارێژگه ی سنه، کوردستان دهوتری، حه مدوللا موسته وفی سنوری کوردستانی به عیراقی عه ره ب، خوزستان، عیراقی عه جه م، ئازربایجان، دیار به کرو ئه م ۱۶ ولاته یشی به به شی له کوردستان داناوه: ئالانی، ئه لیشه ر، به هار، خه فتیان، ده ربه ندی تاج خاتون، ده ربه ندی زه نگی، دزییل، دینه وه ر، سولتان ئاوا ی چه مچه مال، شاره زور، کرماشان «قرماسان» کرند و خوشان، کنگور (قصر اللصوص یا گه نگاوه ر) ماهیده شت هه رسین و وستام. - کوردانی ئه ییوبی، سه رزنجیره ی ئه م بنه ماله صه لاحه دین یوسف بن نه جمه دین - ه، که ئه م بنه ماله ۵۶۷ تا ۶۴۸ ی مانگی له میسر و شامات و فه له ستین و کوردستان: مه لبه ندی به شی سه روی ده جله و فورات حوکومه تیان کردوه، که صه لاحه دین ده وله تی فاطمی میسری لابر دو خوی بووه پاشای ئه و ناوه [۵۶۷ - ۵۸۹ ی مانگی] وجه نگی صه لاحه دین له راوانانی فه له کان له جه نگی خاجداراندا، مه شهوره و زور ئازایانه و پیاوانه ئاوقه ی هیرشکاران بووه و سولتان صه لاحه دین کوردایه تی کردوه و کوردله ده ورانی ئه ووزاته دا گۆلی کردوه و ئه و هه موه زانا و قازی و ئه میرو پاشاو وه زیر و میشروزان و سیاسه ت زان و عالم و خواناس و عارفانه له بن سیبه ری پر میهر و زانا په ره ری ئه ووزاته، سه ریان هه لداوه و بوته ته هو ی فه خروشانازی بو دنیا ی عیلم و زانین، یه کی له خزمه ته کانی کورد و کوردایه تی کردنی سولتانی کورد، به نه ته وه ی کورد، ئه وه یه.

کورد عه لی، رامیار، زانا و نوسه ر، وه زیری فیرکردن و باره یانی سوریه و ئه ندامی عیلمی مه جمعی عه ره بی شای میسر و سه روکی عیلمی دیمه شق بووه [۱۸۷۶ وه فات ۱۹۵۳ ی زاین] نوسراوه کانی: خطط شام، تاریخ احمد بن طولون، و فه لاسیفه ی ئیسلام (شه پۆل).

حه کیم نه حمه دخانی ۱۰۶۱ مانگی و ۱۶۵۰ ز - له دایک بووه.

ویژه و ویژه وانی ناوداری کورد، حه کیم نه حمه دخانی چیرۆک هۆنی بلیمهت و زانا به زاینه کانی ئیسلامی، شاره زاله فهلسه فه، که لام، زاینه کانی به لاغه، ئوسولی فیهه و زانا به شه ریه تی ئیسلامی و شیعو شاعیری و ئه دیب و ویژه وری گه وری جیهانی ئیسلام و کورده واری، که به رله فه رانسه و نیچه، قسه ی له ناسیونالیسم و کوردایه تی کردن کردوه.

حه کیم نه حمه دخانی، که چیرۆکی که و نارای مه م و زینی به شیعو هۆنه ی کوردی، هۆنیوه ته وه، به پیتی هۆنه ی خوئی، که له ئاخری ئه و هۆنه دا فه رمویه تی: له سالی ۱۰۶۱ مانگی و ۱۶۵۰ زاینی له دایک بووه و ته مه نی موباره کیشی له کاتی هۆنینه وه ی چریکه و چیرۆکی (مه م وزین) دا (۴۴ سال) بووه.

وه لاهی ژ سفیدی و سیاهی	وی قه سد و غه ره ز سوی ئیلاهی
ئه م ما به موره ککه باقه بایح	رو ره ش کزنه گه له ک سه فایح
خه تتی ته یه، سه ر نویش، سه رمه شق	سی ساله خه تتی خه تتا ده که ت مه شق
له ورا کو د ما ژ غه یب فه ک بو	تاریخ هه زار و شه ست و یه ک بو
سی ساله گه هشته چه ل و چاران	وی پیش ره وی گونا هکاران.

به و پێو دانه تاریخی هۆندنه وه ی چیرۆکه که پیش ده بی هه رله سالی ۱۱۰۵ ی مانگی دا بو بی (۱۱۰۵ = ۱۰۶۱ + ۴۴) و ریکه وتی سالی ۱۶۹۲ زاینی، نه ک سالی ۱۵۹۱ ز - که هه ندی که س ئه وه به تاریخی هۆندنه وه ی چریکه و چیرۆکی مه م وزین، داده نین، ده توانین بلین: ئه م تاریخه پێوه ندی به سالی که وه هه یه، که خیلێ خانی به سالان به ر له دایکبونی ئه و، له سه ر زه وی بایه زیدی کوردستان - ی بن ده س تورکیه نیشته جیی بون. باوکی حه کیم نه حمه دخانی ناوی ئه لیا سه وله خیلێ خانیانه، که له میرو ی ۱۶۹۱ ز -

له سه زه وی بایه زید، دامه زرابوون.

به پیی نوسراوی پرزانا عه لانه دین سه جادی له کتیبی میژوی ته ده می کوردی، په ره ی ۱۸۹ تا ۱۹۴ و ژیناوه ری زانایانی کورد،.. (شه پۆل) په ره ی ۶۵۵ تا ۶۶۸ چاپی ۱۳۶۴، تاران، چاپخانه ی مه هاره ت، حه کیم نه حمه دخانی له سالی ۱۱۱۹ مانگی وه فاتی کردوه و ته م رسته عه ره بییه، تاریخی وه فاتی یه تی: «طارخانی الی ره» یانی خانی بۆلای خوی خوی بالی گرت. جا چونکا له ۱۰۶۱ مانگی له دایک بووه، به و حسابه، ته بی ته مه نی مویاره کی ۵۸ سال بوی - حه کیم خانی یه کی له ته سته ره گه شه کانی ناسمانی ته ده بی کورده واری یه، که بیجگه له زمانی کوردی، به سه زمانی عه ره بی، فارسی و تورکی دا خاوه ن ده سه لات بووه، له فیترگه و حوجره ی مزگه وتان له شاری بایه زید، ئورفه، خه لات و بدلیس ده رسی خویندوه و به سه فه رو ریبواریش چوو ته قاهره و قوسته نه نه و له گه ل زانایان و ته دیان و ویزاوه رانی عه ره ب و تورک دا، و توویژ و موجه له و موراوه ده و موباحه سه ی عیلمی و هونه ری و زانیاری هه بووه.

حه کیم نه حمه دخانی واژه نامه و فه ره نگه ی به هونه ی وه ک (نيساب و سويان) ی ته بو نه سری فه راهانی به زمانی عه ره بی و کوردی بۆ زار و کان و خوینده واران و زانینخوازانی کورد، له سالی ۱۰۹۴ مانگی و ۱۶۸۳ زاینی به ناوی نوبار: نو و به هار، ناوی ناوه. ته م کتیبه له سالی ۱۳۱۰ ی مانگی له کوپه ی فه ره نگه ی هیدیه ی حه میدیه له لوغه تی کوردیدا، له شاری ته سه مبول له چاپ دراوه و نوبه هار، له سه ره وه زینکی عه روزه ی دایه. بۆ نمونه ته م ۳ هونه بخویننه وه:

رجل: پی و روکبه: نه ژنو، بطن: سک	صدر: سنگ و جید: نه ستو، عین: چاف
بیدا: فه لات و سبب فیهاء و بدو: ده شته	ینبوع و عین: کانی، جب و قلیب: بیره
اکخل: مروفی چاف به کل،	أشهل: مروفی چاف به له ک
اشقر: مروفی چاف شین	ره نگی گه نمگون: ته سه مه ره

شیعری ئەول بە حەری رەمەلی موسە دەسی مەخزوف یامە قسورە.
شیعری ۲ بە حەری موزارعی موسمەنی ئەخرەبە. شیعری ۳ بە حەری رەجەزی
موسمەنی سالمە.

سەرئێج راکیشە: فەرھەنگیکی دیکە، کە دانە رەکە ی نەناسراوە، بە شیۆە ی حە کیم
ئەحمە دخانی بە تورکی و کوردی دایناوە، هەر و کۆدەلی:

(گەل گەل) وەرە (گیت گیت) هەرە	(قایی) دەرە (ئیشە ک) کەرە
(سامان) کایە (ئوت) گایە	(قوبون) مەهی (ئوکوز) گایە
(قوروت) کەشکە (تولوغ) مەشکە	(سچان) مەشکە (قورو) حەشکە
(یوک) بارە (ئیلان) مارە	(گیچی) بزە (ئاروارد) ژنە

هەر و اعەلامە شیخ مارفی نوادی بە زرنجی لە سالی ۱۳۱۵ مانگی فەرھەنگی
ئەحمەدی بەی بە هونە، داناوە و لە ۱۹۳۶ ز - لە شاری سلیمانی لە چاپ دراوە.
هەر وە ک:

(شاب) جەوانە (هر) پیره	(قوس) کەوانە (سەم) تیره
(مخاط) چلمە (لعاب) لیکە	(لقمە) پارو (لبنە) تیکە
(صلاة) نفیژە (اذان) بانگە	(نهار) روژ (لیل) شەو
(نوم) نفستە (رؤیا) خەو	(تیس) تەگە یە (کبش) بەرانە
(صعب) سەختە (سهل) ئاسانە.	

فەرھەنگی دیکە. کە بە شیۆە ی حە کیم خانی نوسراوە، فەرھەنگی (فەیلی: پالەوی) یە کە
بە زاراوە ی کوردی خوارو، مە لا حە ق عەلی سیا پۆش کوری (گورگ عەلی) لە خێلی
سیا پۆشی ئە لە شتەر، لە زنجیرە ی لورستان و لە سیا پۆشە کانی شاری (دزفول) کە لە
سالانی دورە وە لە و شارە وە کوچیان کردو و چونە تە پارێژگە ی لورستان و لە شاری
ئە لە شتەر ماوە تە وە لە نیوان سالانی (۱۳۲۷ تا ۱۳۲۳ مانگی مە لا حە ق عەلی سیا پۆش

وه فاتی کردوه و له گهل عه للامه نو دبی دا هاوچه رخ بووگه.

عه للامه حهق عه لی ده لی:

معنی بیان توجان پرور است هوای تقارب مرا در سر است
 فعولن فعولن فعولن فعولن بخوان پارسی کش لکی در خور است
 لیره دا ده یه وی بیژی زمانی له کی له فارسی باشتره و فهرموده ی حه زره تی حه کیم
 نه حمه دخانی، ده خاته بیرو هزری خو بته رکه فهرمویه تی:

داخه لق نه بیژتین کوئه کراد بی مه عریفه تن، بی ته سل و بونیاد
 نه نواعی میله ل خودان کتیبین کورمانج ته نی دبی حسیین
 هم نه هلی نه زهر نه یین که کورمانج عیشقه ک نه کرن ژ بو خو، ئامانج
 کورمانج نه پردبی که مالن نه ممانده یه تیم و بی مه جان.
 مه لا حهق عه لی ههروه کو حه کیم خانی گرینگی زمانی کردی زانیوه، کو شاره له و
 ده وله مهندی یه ی زاراهوی له کی بوژیا تر غه نی ترکردنی زمانی کوردی، فه رهه نگی به
 شیوه ی حه کیم خانی دابنی و نه میش نه وه مان پیی ده لی: نه ته وه ی کورد، نه وه ی
 گرینگه، کوردا یه تی کردن و مه سه له ی ناسیونالیسمه، دین و ئاین شتی پاک و
 موقه ده سه و دوا ی نه ته وایه تی و ناسیونالیسم و کوردا یه تی کردنه و له نیشتمانی کورد و
 کوردستان، چه ندین دین و ئاینی وه ک، شیعه، سوننی، ئیژه دی، یاری و یارسان و
 عه لیوللاهی و مه سیحی، جوله که: موسایی و... هه یه و که س کاری به دین و ئاینی که س
 نییه و نه وه ی بو نه ته وه ی ناشتی خوازی کورد، فره گرینکه، کوردا یه تی و ناسیونالیسمه.
 و بته ی مه لا حهق عه لی سیا پو شه که له م سه ری کوردستان، هه ر وه کو نه و سه رو
 ناوه راستی کورده واری، له بی ری را گرتن و بوژانه وه ی زمان و نه ده ب و فه رهه نگی و
 هونه ری کورده واری یه، هه رله به رته وه یه مه لا حهق عه لی سیا پو ش به و په ری
 دلسوژی یه وه، ههروه کو حه کیم نه حمه دخانی به زاراهوی ناوچه ی (: نور تاوا، درود

فہرامان، بالہ و ہن، سہ ہنہ، ہر سین، کوہدہشت، جہ لالوہن، عوسمان و ہن، شیروان،
نہ لہ شتہر، گہ رمہی، کاکا و ہن، تہ رحان، فیروز ناوا و ہندی لہ گوندہ کانی ٹیسلام ناوای
روژاوا و کرماشان). واژہ نامہ بہ شیعرو ہوتہ دابنی کہ فہرمویہ تی:
(مژ) آتہش است، مُزد (مژ) خر را ہمی گویند: (خہر)
میش است (می) بز ہست (بوز) باری طناب آمد (رہ سہن)
بشکافتہ (کاویا) در خواب رفتہ (خاویا)
بگداختہ دان (تاویا) پہیمانہ (کیل) و (کیلہ) مہن
لہ بہ حری تہ قاروب: (نہ سارہ) ستارہ بود (مانگ) ماہ
ہمان آفتاب منور (ہووہر) است
شکم (لہم) بود (دہم) دہان (کور) پسر
(چہ مہل) دیدگان و (کہ پولیک) سراسر
برادر (برا) دان و خواہر (خویہ)
(پسیا) مردو (ژہن) زن کہ (دت) دختر است
(نموشم) نگویم (مہ چم) میروم
بزرگ است (ئاقا)، (یہ تیم) نوکراست
(ریہن) رمہ میدان و (پہس) گوسفند
بود (نیری) آن بز کہ پیش اندر است
(چہ مہت) نیمسوز است و (نہرگل) زغال
ہم آتہش (مژ) و (بیل) خاکستر است
(بروانہ گوٹاری ناوینہ پہرہی ۷ ژمارہی ۲۴ سالی ۱۳۷۵ تاران فہرہ یدون
قہنہر و ہسی، عہلیرہ زاخانی و تاہیر رہ مہرانی. □

با بچینہ وہ سہر باسی حکیم نہ حمہ دخانی، شاکاری نہو زاتہ چریکہ و چیروگی بہ

هۆنه‌ی مه‌م و زینه‌ی که به زاراوه‌ی کوردی کورمانجی له به‌حری هه‌زه‌جی موسه‌ده‌سی نه‌خره‌بی مه‌قبوز - ه، به ناوی مه‌م و زین که یه‌کێکه له چریکه و چیروکه، کوئه‌کانی کورده‌واری. مه‌م و زین دو عاشق و مه‌عشوق و دلبرای یه‌کتر بوون، مه‌م له ناوچه‌ی ئالان و زین له ناوچه‌ی بوتان که به‌کاکه‌مه‌م و یای زینیش ناو براون. ئه‌م چریکه و چیروکه، سه‌ربوه‌وری عیشتی و حه‌ماسی یه، که پڕوته‌ژی یه‌له‌هه‌ستی کوردایه‌تی و نه‌ته‌وایه‌تی و حه‌ماسی و نیشتمانی کوردی، که له نیو کورداندا، زار به‌زارو دهم به‌دەم له به‌ره‌یه‌که‌وه‌بو‌به‌ره‌یی دیکه، نه‌قل کراوه و راگۆنیزراوه، چریکه و چیروکی مه‌م و زین به‌ر له حه‌کیم خانی ویردی زمانی خه‌لکی کورد بووه‌و واقیعییه‌تی هه‌یه و راسته، له سه‌رده‌می حه‌کیم نه‌حمه‌دخانی، ئه‌و داستانه به‌په‌خشان و به‌هۆنه‌ی چه‌ن هه‌جایی (بین، سربچکا مه‌قته‌ع) و به‌ناوی چریکه و چیروکی مه‌م و زین به‌ناو و ده‌نگ بووه و له‌وانه بووه، که‌م که‌م له بیر بچینه‌وه حه‌کیم نه‌حمه‌دخانی، بو‌ته‌وه‌ی له‌قالبی ته‌ده‌بی روژباوی کوردی و زمانی کوردی بکاته، ته‌ده‌بی کلاسیک و هۆنه‌ی روژباو، که به‌و بو‌ته‌شه‌وه زمانی کوردی بکاته ته‌ده‌بی عیلمی و بی بوژیتیه‌وه، بو‌یه‌که‌مجار به‌وینه‌ی هۆنه‌ی عه‌روزی، هۆتیویه‌ته‌وه، هه‌ر وه‌کو خۆی به‌راشکاوی فه‌رمویه‌تی:

شه‌رحا غه‌می دل بکه‌م فسانه	زینا و مه‌می بکه‌م به‌هانه
نه‌غمی وه‌ژ، په‌رده‌یی ده‌ریتم	زینا و مه‌می ژنو وه‌ژیتیم
ئه‌ف نامه‌ ئه‌گه‌ر خه‌رابه، گه‌ر قه‌نج	کیشایه‌ مه‌وی ده‌گه‌ل دوسه‌ دره‌نج
ئه‌و باره‌یه‌ تیفلی، نه‌وره‌سیده	هه‌ر چه‌ند نه‌هین قه‌وی گوزیده
ئه‌ف میوه‌ ئه‌گه‌ر نه‌ ئابداره	کورمانجی یه‌ ئه‌و قه‌ده‌ر له‌کاره.

حه‌کیم نه‌حمه‌دخانی له‌م چریکه و چیروکه‌دا ده‌یه‌وه خزمه‌ت به‌ زمان و هۆنه‌و فه‌ره‌ه‌نگ و ته‌ده‌ب و هۆنه‌ری کوردی، بکاوه‌ه‌روا به‌هۆی ئه‌م چریکه و چیروکه‌وه، له‌دواکه‌و تویی و بی به‌ختی و بیچاره‌یی و ته‌فره‌قه‌و دابه‌ش دابه‌ش بونی، کورد و

کوردستان، بنالیسی و بلی: (با دەنگ و نالمان بە کخەن / بە لکو بە و عەشقه نیشتمان
سەر خەین) و هەر وای لە گەردونی گەردان و مروۆفی سته مکاری روژگار، سه باره ت به
نه ته وهی ناشتی خوازی کورد و ویران کردن و بو مبارانی شاخ و چیا ی کورد و
کوشتاری نه ته وهی کورد به بو می شیمیایی و به بو می خه رده ل و سیانور، وه کو
هه له بجه ی سو تاو، هیرو شیمای کوردستان، که له چاو تور و کانی کدا زیاتر له ۵ هه زار ژن و
رار وک و پیره پیاوی بی چه ک و پیره ژنی کزو که ساسیان شه هید کردو ئیستایش به
سه دان نه خو شی ئه و شیمیا بارانه هه یه، چار نه کراوه، چ له سه رده شت و چ له شو یته کانی
دی که ی کورد و کوردستان. هه ر له بهر ئه وه یه، پر به دەنگ خانی ها وارده کا و ده لی:

دا که شف ببت له بو مه ئه حوال	کاتی ده بتن مویه سسه ر ئی قبال
ئید بار مه وی گه ها که مالی	ئیه یابویه قیابیلی ره والی
قه ت مو کینه ئه ف ژ چه رخ له وله ب	تالیع ببتن ژ بو مه که و که ب
به ختی مه ژ بو مه راببت یار	چاره ک ببتن ژ خواب هوشیار

حه کیم ئەحمەدخانی به بیر کردنه وه و تی فکرین به م ئا کامه ده گا، که ته نیا چاره بو
به خته وه ری نه ته وه ی کورد، له یه کیه نی و ئی تهاد، دایه، ته نیا یه کیه تی و یه کبونی کورده،
که ده بیته هو ی روژگاری و نازادی کورد و کوردستان: که فەر مویه تی:

له و پیکفه هه می شه بی تفاقن	دایم به ته مه رود و شیقاقن
گه ردی هه وبا مه ئی تهاده ک	فیکرا، بکرا، مه، ئی نقیاده ک
ته کمیل ده کر، مه، دین و ده ولت	ته حسیل ده کر، مه، عیلم و حکمه ت
ته میز، ده بون، ژ هه ف مه قالات	مومتاز ده بون خودان، که مالات

دیوانی مه م و زینی حه کیم ئەحمەدخانی، به زارا وه ی کورمانجی یه، که مو ته رجیم و
مو حه قیق و شاعیری ناوداری کورد، ئه و ره حمانی شه ره فکه ندی: هه ژار ئه وه ی
هیئا وه ته سه رزاری کوردی نافین (سو رانی) و بهر له ویش فه یله سو فی کورد، پیره می رد - ی

سلیمانی ئه وهی هیتاوه ته، سه رشپوه زاری کوردی سلیمانی و کردویه ته نومایشنامه، مه م و زینی خانی و هه روا ئه و مه م و زینانه ی چریکه چرانی کورد، به ناوی بهیت و باو، به دهنگ و ئاوازگوتویانه و فرهیش ره سه ن و پرو ته ژین له واتاو واژه ی جوان و ره سه ن و رهنگین، تا ئه م کات و ساتانه چه ندین جار، له شاری بهرلین، پاریس، لنینگراد، ئهسته مبول، دیمه شق و تاران و ته وریز و ورمی له چاپ دراون و بلا و کراونه ته وه. ئه سللی چریکه و چیروکه که، به زوربه ی زمانه، زیندوه کانی جیهان ته رجه مه کراوه، بوو ئه به زمانی ئه لمانی، فه رانسهی، روسی، عه ره بی، تورکی، ئه رمه نی، ته رجه مه کراوه و عوبه یدیلا ئه بیویان بره ک چریکه ی مه م و زینی هیتاوه ته سه ر ریمانی کوردی روژ باو و هه روا به فارسیش ته رجه مه ی کردوه و به رکۆلی زانایانه و پرو چریشی به فارسی بوو نویسه و له ته وریز له چاپی داوه.

ههروه کو له بهرا، را مانگه یاند، هه کیم نه حمه دخانی، بیجگه له شیعرو شاعیری له زوربه ی عولومی ئیسلامی، وه ک فه لسه فه، که لام، مه نتیق، به یان، به دیع، به لاغه، فه رموده، قورئان، زاینه کانی قورئان، ته فسیر، ئوسولی فیهه شه ریه ته ی ئیسلام، ویزه و ویزه وان، لوغه ت، حیساب، هه نده سه، ریازیات، گو و چه وگان بازی، ئه سب سواری، ئه نگیه یی، شاره زاو به ده سه لات بووه و له شاری بایه زیدی کوردستان تا ئاخری ژیان خه ریکی ته دریس و کاری فه رهنگی بووه، هه کیم خانی مرویی زانا، دانا، ژیر و پریر خوتاس، خواناس، کورد و کوردستان ناس، کو مه ل و گو مه لگاس، خویه که م زان، له خوا ترس و پارێزگار و مه ردم دار و له نیو خه لکیدا بووه (برواننه سه ره تای مه م و زین - ی هه کیم نه حمه دخانی، مه سه که و، ۱۹۶۴ زو به رکۆلی مه م و زینی هه ژار، چاپی نه حاج، به غدا، ۱۹۶۵ ز - و ته رجه مه ی مه م و زین به فارسی، دانراوی عوبه یدیلا ئه بیویان ته وریز، ۱۳۴۴ هه تاوی و میژوی ئه ده بی کوردی ئوستاد عه لئه دین سه جادی، به غدا چاپی ۱۹۷۱ ز - و کتییی ژیناوه ری زانایانی کورد و... محمه د صالح

ئیبیراهیمی (شه پۆل) په ره ی ۶۵۵ تا ۶۶۸ چاپی ۱۳۶۴ هه تاوی چاپخانه ی مه هاره ت، تاران، مشه شاهیری کورد، بابه مه ردوخ روخانی شیوا به رگی ۱ په ره ی ۲۱۴ تا ۲۱۲ چاپی سروش سالی ۱۳۶۴ هه تاوی تاران.

نه ژ ی بو صاحیب ره و اجان به لکی ژ ی بو کورمانجان

فیردهوسی که به شیعری خو ی ئیرانی بوژاندوه ته وه، هه کیم نه حمه دخانی زمان و فیرهنگ و هونه ری نه ته وه ی کوردی زیندو، راگرت، جا نه وه یه هه زره تی خانی ده لی:

نه زمامه ده حیکمه تا خودی دا	کورمانج ده ده وله تادنی دا
ئایا به ج وه جهی مانه مه حروم	بیلجومه ژ بوچی بوونه مه حکوم
هه ر میریکی وان به به زل حاتم	هه ر میریکی وان به ره زم روسته م
به فیکر، عه ره ب هه تافه کورمانج	کورمانجیه بویه شو بهی بورجان
له و بیکفه هه میسه بی تیفاقن	دائیم به ته مه رود و شیقان
گه ردی هه بوایه مه ژ ی خودا نه ک	عالی که ره مه ک له تیغه دانه ک
من ده عیلمه که لام مه وزون	عالی بکرا له بان ی گه ردون
چی بکه م کو قه وی که ساده بازار	نینه ژ قوماشرا خه ریدا
قه ت مومکینه نه ف ژ چه رحی له و له ب	تالیع ببتن ژ بو مه که و که ب
به ختی مه ژ مه را ببت یار	جاره ک ببتن ژ خواب هوشیار
که س بو که سی نابی چا و ده به ره بی	هه ر که س ده یه وی زل و له سه ره بی
کوردیش که بیایه یه کدل و ده ست	ده ستیان ده که وت ژ یانی سه ر به ست
په یدا ده بو باوو گه وره یی و ژین	ناومان ده ره نه کرد به بیرو زانین.

بروانه دیوانی خانی (میزان الادب) چاپی ۳ مایسی ۱۹۹۰ ز - تورکیه، به ئهرکی

ره یه نه لعابید نامیدی.

حه کیم نه حمه دخانی که نه زانی ئیستا که س گو ی ناداته ده ردی که س و که س

تازانجی خوئی نانیته پیتاوی گهل، کهس تاماده نیه ههنگاوی بهره و تامانجه به رزه کهی هه لیتت، تاک و ته نیا هه ر خوینه تی و خوئی، جا فهر مویه تی:

مه زنی مه، که ژیر و چا که ناسه
بو م تی نه گه یه ندر ا چباسه!
به ناچار له ئاسمای به رزو ته رزی به تامانج نه گه یشتن ناواتی پرکه ف و کولی، بیر له
خوئی ده کاته وه، که حه کیم و نه دیب و زانایه که، دیی ئه رکی سه رشانی خوئی که
نوسین و هوشیار کردنه وهی خه لکه، دیی له م ریگاو ری بازه وه خزمهت به زمان و
فهره ننگ و هونه ری کوردی، ده کاو کارئی وای نه نجام داوه.

داخهلق نه بیژتن کو، نه کراد
بی مه عریفه تن بی ئه سل و بونیاد.

□

بیگاننه نه لین که کورد نه زنان
کورد، هینده نه گیل و گیزو کاسن
ژیرو به دلن که لیک ده زنان
بو مهش گهر هه بایه خیتوو سه ردار
ژیروی و هونه ری به دل کریبا
من ئیستا له کو ری و یژه وانان
تو بلتی که هه لی جزو چ دیریک
به ختی مه له خه و هه لستی جاریک
بو مهش که هه بایه پادشایی
ئیمه ی له که ساسی دهر ده هینا
بو مهش که بیبایه سه ربلندیک
نه خشی له دراوی مهش درابو
تورکان نه ده بون به سه مه دا زال
بی نوره سر و هونه رو زمان.
داخم نه وه، بی که سن که ساسن
بی خیتی یه بی سه رو زمانن
به خشه نده و ژیرو زیت و وشیار
ژهنگی له دلی هه ژار سربا
ئالام ده شه کاله عاسمانان.
بو ئیمه له عاسمانان ستی ریک
جاریک بکه ویته کارو باریک
خوا تانجیکی پیی به خشایی
بیستانی هیوای وه بهر ده هینا
زور زان و بهیرو مهردو رهندیک
بی نرخ و چروک و باو نه مابو
بوکوند نه ده بوینه لانه و مال

چۆن بوّ عه جه مان ئه بۆینه ژێردهست؟
 ئه م بوکی جیهانه، بو کورپکه
 خشل و جل و شیرنی و نیشانی
 پرسیم له جیهان رهی له بهردی
 دنیا که وه ها به به خشش و شیر
 کورد چۆن ده بی دیل و چاره، ره شبن
 دهست رژی ئه مانه حاته میکه
 هیتدی که به جه رگ و دوره ترسن
 ژیر دهستی شتی وه ها نه وی و پهست.
 شیریکی به دهست و شیر درپکه
 به خشینه به بیرو رینگه زانی
 نه میت به چیه؟ گوتی: به مهردی
 بو پایا و دهسه مو ئه بتیت و ده سنگیر
 که ی راسته نه خوشی دوره بهش بن
 هه رکوردی له مانه روسته میکه
 که متر له به به ک گهین ئه پرسن
 (بروانه سه ره تای مه م و زین که زانا و نوسه رو دهس و قه له م جوان خوا لیخوشبو میرزا
 حه سه ن قزلجی گۆر غه ریب، بو مه م و زینی حه کیم نه حمه دخانی نویوتی، که هه ژار
 موته رجیم، لیگوله ر و شاعیری ناوداری کورد، کردویه. به موکریان).

رابت ژمه ژی جیهان په ناهه ک
 شیر هونه را مه بیته دانین
 دهردی مه بیتن عیلاجی
 گهردی هه بویا مه سه ر فیرازه ک
 نه قدی مه ده بو به سککه مه سکوک
 گهردی هه بویا مه پادشاهه ک
 ته عین ببوا ژ بووی ته خته ک
 حاسل ببوا ژ بووی تاجه ک
 غه م خواری ده کرد له مه یه تیمان
 غالب نه ده بو له سه ر ئه ف روم
 مه حکوم عه له یه یو سه عالیک
 په یدا بیتن مه پادشاهه ک
 قه دری قه له ما بیته زانین
 عیلمی مه بینتن رواجی
 صاحب که ره مه ک سوخن نه وازه ک
 نه ده ما وهه بی ره و اج و مه شکوک
 لایق بدی خودی کو لاهه ک
 زاهیر فه ده بوو ژ بو مه به خته ک
 ئه لبه ته، ده بوو مه ژی ره و اجه ک
 تینانه ده ری ژ دهست له تیمان
 نه ده بوونه خراپه ده، دهست بووم
 مه غلوب و موتیعی تورک و تاجیک

مه گهر ژ نه زهل خودی و ساکر
 تهبعیه تی وان نه گهر چی عاره
 ناموسه لحاکم و نه میران
 نه و روم و عه جهم بو وان حه سارن
 هه ردو ته ره فان قه بیللی کورمانج
 گویا کو لسه ره هه دان کلیدن
 نه و قولزومی روم و به حری تاجیک
 کورمانج بو خوون موله ته ح
 جوامیری و هیممهت و سه حاوهت
 نه و خه تمه زبو قه بیللی نه کراد
 هیئنده ژ شه جاعه تی غه ریورن
 نه ف غیرهت و نه ف عولقی هیممهت
 له و پیکفه هه همیشه
 گهردی هه بوایه مه ئیتیفاهه ک
 روم و عه ره ب و عه جهم ته مامی
 ته کمیل ده کر مه دین و ده ولهت
 ته مییز ده بون ژهه ف مه قالات
 بروانته دیوانی مه م و زین (: میزان الأدب) دانراوی حه کیم نه حمه دخان، به هه له گیری و
 رازانه وهی زهینه له عایدین ئامیدی که ئیعرابی بو له سه ریپت و حه رفه کان داناوه و به
 سه حیج ترین نوسخه ی زانیوه و ئافه رین نامه یه کی به شیعره شیخ محمه د عه سکه ری
 کوری شیخ عه بدو ره حمان نه قتیپی بو داناوه و دیباجه و پیرست و نیشانه ی بو داناوه، بو
 ناسین و جیا کردنه وهی واژه ی کوردی، له عه ره بی و تورکی و فارسی و هه روا واژه

نه و روم و عه جهم له سه ره مرا کر
 نه و عاره له خه لخی نامداره
 تاوان جیی یه شاعیره و فه قیران
 گورمانج هه می لچار که ناران
 بو تیری قه زاکرینه ئامانج
 هه ر تائفه سه ددیکی سه دیدن
 هیئدی کو بکه ن خوروج و ته حریک
 وان ژیکفه دکهن میسالی به رزه خ
 میرینی و غیرهت و جه لادهت
 وان دانه به شیرو هیممه تی داد
 نه و چه ندی ژمنه تی نفورن
 بوو مانعی حه ملی باری میننهت
 بی تیفاق دائیم به ته مه رودوشیقان
 فیکرا بکرا مه ئیتیفاده ک
 هه میان ژمه را دکر غولامی
 ته حسیل ده کرد مه عیلم و حکمهت
 مومتاز ده بون خودان که مالآت

سه خته کانی فره جوان و اتا کردوه، به دانانی واژه نامه و فرهه ننگ که فره پر و چره وله تاخریشدا سی (۳) قه سیده ی کوردی له بانه له چاپ داوه و ئەم دیوانه له کاغهزی په پرزهرده له ۳ مانگی مایسی ۱۳۳۵ و ۱۲ رهییعی ئەوهل سالی ۱۴۱۱ مانگی وا مانگی ئە کیمی ۱۹۹۰ ز - له تورکیه له چاپ دراوه. له ۲۹ مای ۱۹۹۸ زاینی و ۱۳۷۷/۳/۹ هه تاوی روژی ۳ شه مه سه عاتی ۱۲ ی نیوه و چومه زیاره تی مه رقه دی حه کیم نه حمه دخانی که به ده سی مه حمود کوری حه سه ن کوۆتان، ساکان، له سالی ۱۹۹۱ ز - ته عمیر کرا بووه، کاک محمه ده عه بدوللا گولی خودی که پیشنویتی مزگه وت و مه رقه دی حه زره تی خانی بوو، ئەو دیوانه شیعره ی حه کیم خانی به دیاری به (شه پۆل) دا، له شاری بایه زید، میوانی مالی عومه ر ته کین بووم و ئەو له گه ل چه ن که س له خزمانی به ماشیتی خوێتان میان برده، زیاره تی، زیاره تگی حه کیم نه حمه دخانی.

ویژاوه ری: ئەده ب:

زمان و ئەده بی کوردی له روانگای روژه لات ناسانه وه. کورت کرا وه ی و تاری قاناتی کوردو، له باره ی (مه م و زین) ی حه کیم نه حمه دخانی. روژه لات ناسان تا ناوه راستی سه ته ی نوژده هم هیچ شتیکیان له باره ی ویژاوه ری و ئەده بی زمانی کوردی به وه، نه ئەزانی. له روسیه شدا هیچ که سیک نه ی ئەزانی که ویژاوه ری - زمانی کوردی هه یه یا نا؟ له سالی ۱۸۴۰ زاینی دا (و - دیتیل) ی روس له خوۆر ه لاتی نیژیکا که وته گه ران، وه شوینه واری - ئەده بی و هونه ری و ویژاوه ری زمانی کوردی فره یه کی له نیۆ، کوردانا چاوپیکه وت. ئەو مروفه له و کاته ی دا له یاد داشته کانی خو یا نوسی بویی: من هه رگیز باوه رم نه ته کرد که له نیۆ هوۆر و نه ته وه ی کوردا که خوینده وار، که مه، ئەونه ویژاوه ری و نوسراوه ی - کوردی زوۆری.

ویژاوه ری و ئەده بی کوردی هه یه و هه ندی له و ئەده به هی خودی کوردانه. وه

هه ندى نكيش له وێژا وهه رى پارسى وهه رگراوه.

ناوى زوړى له ناو دارانى كورد، وهه كو شاعيران، ميژو نوسان له وێژا وهه رى كوردى دا ناويان هاتوو.

له ساله كانى ۱۸۵۵ - ۱۸۶۰ى زايىنى دا سهه ركونسولى روسى «ئهه ليكساندر ژاپا» له ئهه رزه روما بهه هاو كارى زانا و هوژانى كورد «مه لاي بايه زىدى» دهه س نوسگه ليكى زوړو وهه وندى كوردى (چيروك «ئهه فسانه» حيقايهه ت «بهه يت» شيعرو بهه سه رههات)ى كو كړدوته وهه و بهه ر دوويهه ته روسيهه.

ئهه و مرويه بهه يارهه تى (مه لاي بايه زىدى) ناوى چهه ن كهه سى له شاعيران و چهه رگه رانى كورد، وهه بهه سه رههاتى ئهه وانى بهه كورتى له پهه راوه كهه ى خوئدا نوسيوويه تى و له چاپى داوه.

دواى چاپ كړدى پهه راوه ى (ئا - ژاپا) جهه ان تى گه ىشت كهه شاعير، ميژو نوس، زانا و ئهه ديب و هوژانىش له نيو كړدان هه لگه وهه توه و هه ىشه. له مانه وهه، زانرا كهه نهه ته وهه ى كورديش وېژا وهه رى تايبهه ت بهه خو ى هه ىه و خاوه ى ئياريشه.

(ئا - ژاپا) چهه ن پهه راوه ى له دهه س نوسه كانى چهه ريكه ى (مهه م و زين) ى برده شارى (پيترزبورگ) وهه له گوڤارى: ژماره سهه هم دا وا تا كه ى چهه ريكه ى (مهه م و زين) ى (ئهه حمده) ى خانى بهه كورتى بهه زمانى فهه رانسه وى چاپى كړد.

لهه و سهه ر دهه مه دا كورد ناسانى، زمانى كوردى زان، له روسيهه دا ئهه ونه، نهه بون كهه بتوانن پهه راوه ى چهه ريكه ى (مهه م و زين) ى (ئهه حمده) ى خانى بهه جوانى ريك و پيك بكهه ن و له چاپى دهه ن. تا ئيسهه تا چهه ريكه ى (مهه م و زين) ى (ئهه حمده) ى خانى بهه شيوه ى ديرو خه تى عه ره به ى سيجار چاپ كراوه.

جارى بهه كهه م له سالى ۱۹۲۰ى زايىنى له نهه سهه مبول له چاپ دراوه. بهه لام حوكومه تى توركيه هه مو پهه راوه چاپ كرا وهه كانى چهه ريكه ى (مهه م و زين) ى كو كړده وهه و سوتاندى. جارى دوهم حه مزاعا له سالى ۱۹۴۷ى زايىنى چهه ريكه ى (مهه م و زين) ى (ئهه حمده) ى خانى،

به، بهر کولتیک له خویه وه، له شاری (حه له ب) دا چاپ کردوه.

دوای ئه و چاپه (گیو)ی (موکریانی) له سالی ۱۹۵۳ دا (مه م وزین)ی دوباره به شیوهی کرمانجی خوارو، - له شاری هه ولیر له عیراقا له چاپی دایه وه.

به لām ئه شی، بیژین: چونکا ژماره ی پهراوه ی چاپ - کراوه ی (مه م وزین) فره نه بو، ئیسته به ک، بهرگیش له وان ه گیر ناکه وی.

تازه کتیپی چریکه ی (مه م وزین) له روی ئه وه به ک ده نکه وه وا هه بو چاپ کرابو، ئه بی بزاین پهراوه ی - چریکه ی (مه م وزین) وهرگه راوه ته سه ر زمانه بیگانه کانی جه هان.

له ماوه ی ساله کانی ۱۹۴۱ - ۱۹۳۱ ی زاینی جار جار چه ن پارچه له پهراوه ی چریکه ی (مه م وزین) ی (ئه حمه د) ی خانی له گو فاری (هاوار) دا به شیوه ی لاتین بلا و کراوه ته وه.

له سالی ۱۹۳۳ ی زاینی له سویتگیه ی بریار نامه ییک که له کونفرانسی کورد ناسان له (تیره وان) دا ده رکرا راگه بیندرا، نمونه گه لیک له ویژاوه ری کوردو ئه ده بی کلاسیکی کوردی کوگریته وه و چاپ کری.

به کیک له ده ستوره کانی بریار نامه ی ئه م کونفرانسه چاپ و بلا و کردنه وه ی پهراوه ی چریکه ی (مه م وزین) ی (ئه حمه د) ی خانی به شیوه ی لاتین بو. به لām به داخه وه ئه م لی برانه به ریوه نه برا.

ئامانجی ئه نیستیتوی خو ره له لات ناسان ئه مه بو که له ریگای له چاپ دران و بلا و کردنه وه ی پهراوه ی چریکه ی ئه حمه دی خانی دیمه نی پرشینگ داری فره هه نگی نه ته وه ی کورد، به چینی خو یتده واری، کورد، وه هه ر وه ها به هوژانانی جه هانی نشان بدات که نه ته وه ی کوردیش وه کونه ته وکانی تری جیهان له ژیار (ته مه دن) ی جه هانا به شدار بو وه.

راسته که ی ئه مه یه چه ندین سال بهر له ئیستا له هیتدی پهراوه دا له بابه ت نر خاندن و

گرینگ بونی چریکهی (مەموزین) بە کورتی مەبەستگەلیک نوسراوە. هوزانانیکێ کوردی وە کو: (زیائەددین خالیدی، ئەمین زەکی - شێرکو، جەلادەت بەدرخان، دوکتور کامران بەدرخان، ئەلەئەددین سەجادی، گییوی موکریانی و تارگەلیکی پر بایەخیان لە بابەت ئەحمەدی خانی و دیوانە کە ی: (مەموزین) نوسیوە. هەر وەها خۆر - هەلات ناسانی ئوروپایی (آ - ژایا، پ - ی، ئوربکی، و - نیکتین، ر - لیسکو) وە خۆر هەلات ناسانی ئوروپایی تر کەم و زیاد لە پەسەندی ئەحمەدی خانی و دیوانە کە ی مەموزینی ئەو، و تارگەلیکیان نوسیوە.

(م. ب. رودینکو) لە یاد داشته کان و کارە کانی خۆیدا کە لە سەر مەموزین جی بە جی کردون و ئەو نیشانانە ی و بو تیگە یشتن لە واتای رسته و واتای سەخت و رەقە کانی ئەحمەدی خانی دای ناون و بە کاری - بردون زاف بە نرخ و بە سوو (م. ب. رودینکو) لە پەراویژی نوسراوە کانی خۆیدا بە زمانی کوردی مەموز - زینی ئەحمەد خانیشی وەرگراوە سەر زمانی روسی و لە چاپیشی داوە، کە بە باوەری من زۆر باشی وەرگراوە (م. ب. رودینکو) پاش ئەوەی چریکهی ئەحمەدی خانی هێشایە سەر زمانی روسی مەبەستگەلیکی لیکۆلەرانه و - توێژا ئەوە ییکی بە کەلکی سەبارەت بە میژو، و (تەمەددون) ی ئەتەوێ کوردی هاوردە، بان رو پەری قاقە زونوسی.

مروّف بە یارمەتی ئەو توێژا ئەوێ وی ئاسانتر ئەتوانی چریکهی مەموز زینی ئەحمەدی خانی فیژ بێت.

میژوی لە دایک بونی ئەحمەدی خانی بە وردی روناک نییە، بەلام ئەوێ وای دياره ئەحمەدی خانی لە سەتە ی ۱۷ چریکهی مەموزین و فەرەه گلیلهی عەرەبی - کوردی یە کە ی خوێ نوسیوە. ناوی باوکی ئەحمەدی خانی ئەلیاس و لە هوزی خانیان بوو. تیرە ی خانیان لە سالی ۱۹۵۲ی - زایینی لە مەلەندی بایەزید نیشتە جی بون. بەر لەو میژو، لە سالی ۱۵۱۴ی زایینی کوردستان بەش کرا - یە ک بەشی کوردستان کە و تە ژیر

ده سه لاتی تورکه عوسمانیه کان...

نه حمه دی خانی هه ژاری و دیلی نه ته وهی خوئی باش تی گه یشبو وه له مه لبه نندی بایه زید، خوئی به چاوی خوئی نه ته وهی کورد چهن گزو مال ویرانه، سه بارهت به مه زوژ دلگران و به ئیش و ژان بو.

نه حمه دی خانی زوژ هوژان و ورد و زانا بو. به شویته واری عهلی حه ریری، فهقی تهیران و مه لای جزیری و شاعیرانی کورد زاف شاره زا بو، جوان نه وانه ی زانیوه باش نه وانه ی ناسیوه ویه شویته واریان شاره زا بووه. وه هه ر وه ها ئاشنایی به شوینه واری نیزامی گه نه جوهی کوری ره ئیسه ی کورد هه بو، شویته واری فیرده ووسی و هی شاعیرانی تریشی باش نه زانی و ده سی بالایی له زانیی نه وانه دا هه بووه.

(ناکادیسین آی، آ. ئوربلی). له په سه نندی نه حمه دی خانی دا نه وانه نویسی:

کاتی ئیمه نه گرینه، بهر چاوه که شاعیر و نه دیب، شویته واری له گه ل خه لک و نه ته وهی خویدا پتوه نندی توند و بهتو و نه پساوی هه یه ناچار نه کویته یادی سی شاعیری گه وهری خوژ هه لآت. که هه رسیکیان، له ریز و ریزی، یه ک دان: (روستا ولی گورجی، فیرده ووسی توسی ئیرانی، نه حمه دی خانی کوردستانی).^(۱)

چریکه ی نه حمه دی خانی له سه ر بنچینه ی به سه رهاتی نه ته وهی کورد، هو تراوه ته وه و دامه زراوه. دیاره نه توانین بیژین هه مو کوردیک چ به ته مه ن و که م ته مه ن، چ لاو چ پیر

۱. چریکه ی خانی رنالیزم و حه قیقه ت بوکشانه، چونکا چریکه ی مه موزین فولکلوره و هیمان به شیوه ی جیاچیا له ناو کوردانا، ماوه و هه روا باوه و چ درو و ده له سه و تاک په رستیسی تیا نییه. به لام به داخه وه کاری فیرده ووسی دو خه وش تیا یه.

۱ - درو گوتنی روسته م به کوره که ی. ۲ - تاک په رستی. که هه ردوکیان نه مرو مه ردودن. - دوه می ریبه ندانی ۱۳۵۷ هه و ۲۵۹ کوردی و ۱۹۸۹ زانیی: شه پۆل.

چژن و پیاو چریکه‌ی، مەم و زین یا مەمی ئالان باش ئەزانن و لە بەر یانە. کوردان ئەم چریکه‌یان زۆر پەسەندە و حەزی لی ئە کەن، کاتی چرگەر، ئەم چریکه به دەنگ و ئاواز ئە گێرێتەوه، گشت کوردێک پێی خوشه و ئەگەر گۆی له و دەنگه بێت دی به دەم ئە و دەنگه وهو دلی ئەداتی تادوایی دی.

چریکه‌ی خانی

ئەحمەدی خانی له چریکه‌ی مەم و زینا و ژاوریکی سەر به خووی هیتاوه ته دی به هزر و ئیده‌ییکی سەر به خو.

ئەحمەدی خانی له م چریکه‌یه دا، تایبه‌تیه کانی ژبانی نه‌ته‌وه‌ی کورد له ته‌ک ستلکوپیدی، وه باری ژبانی نه‌ته‌وه‌ی هه‌ژارو بیچاره و دیلی خووی یه‌ک، یه‌ک، ئەنۆینی و دەری ئەخات. خانی له پەرا وه‌که‌ی خویدا ئیده‌ی سیاسی و جووری هزر کردنه‌وه‌ی کومه‌لایه‌تی خووی زۆر رۆن و ئاشکرا ده‌ر ئەبری.

خانی: ئیژی: هووی دوا که‌وتن و نه‌چونه‌ پله‌ی سه‌ره‌وه‌ی فه‌ره‌نگ و ژباړو ژباړ (ته‌مه‌ددون) ی کورد، دابه‌ش بونی ناخ و خاکی کوردانه‌و نه‌بونی حوکومه‌ت و میرو فه‌رمانروایی کورده. ئەمه‌ش له جیایی و دژایه‌تی کوردان، له ته‌ک خویانا سه‌ر چاوه‌ی گرتوه و شبله‌گه‌ش ئەگری. ئەحمەدی خانی سه‌باره‌ت به‌مه‌ به‌ شیعەر ئەبیژی:

گه‌ر دی هه‌بوا مه‌ئیتفاقه‌ک	ویکرا بکرا مه‌ئینقیادک
ته‌کمیل ده‌کرد مه‌دین و ده‌وله‌ت	ته‌حسیل ده‌کرد مه‌عیلم و حکمه‌ت
ته‌عمیر ده‌بون ژ هه‌ف مه‌قالات	مومتاز ده‌بون خودان که‌مالات

ئەحمەدی خانی ئەزانێ که‌ بو‌ ئازادی کورد، یه‌کیه‌تی و زمان و ئەده‌ب به‌ ده‌س هیتانی زانست و هونه‌ر پیویسته.

خانی ئەم هه‌مو ئیده‌و ویسته‌ ده‌رونیانه‌ی له‌ چریکه‌ی مەم و زینی خویدا ده‌رخستوه. سه‌ره‌ رای ئەمانه‌ له‌ چریکه‌ی خانی دا، دلپاکی، خوین گه‌رمی، ئیسک سوکی، ره‌زا

شیرنی، خوشیکی، خوشه ویستی، دوستی، راستی و برابری له قاره مانه کانی:
 (میر تازه دین، چه کو، عهرفو، نهستی - مه م - زین) - نه باری و زور ته رو پارا وه وزو ریش
 جوان نه م ئا کارانه ی به شیوه ییکی به رزو ته رز ده رخستوه وهیئا وه نییه ته، دی.
 میر تازه دین - چه کو - عهرفو - مه م - زین و نهستی له نیونه ته وهی کوردا به ناوی
 نوینگه ی پاکی و ئینسانیهت و ئیده ئال نا و بانگیان کردوه.
 هه ر کور و کچ و ژن و پیاویکی کورد، کرده و ئا کار و خوی قاره مانانی چریکه ی مه م و
 زین له ژبانی خو یانانه کهنه سه ره مشق.

هه ره ئا فره ییکی کورد نه یه وی وه کو (زین و نهستی) داوین پاک و نه رم و نیان بی، هه ره
 پیاویکی کورد نه یه وی وه کو (میر تازه دین و چه کو و عهرفو و مه م) ئازاو جوامیر وه له
 دوستی و برابری دا، قورس و قاییم و سه نگین و گران بن.

«نرخاندن»

نرخاندنی رامیاری و سیاسی و ویزاوه ری و نه ده بی و هونه ری چریکه ی خانی هه رگیز له
 ناو ناچی.

نه حمه دی خانی له دیوانه که ی خویندا دیاری بو ئه مه ئه کات: تا دژو دوژمن نه بیژن به
 زمانی کوردی نوسراوه قاته، ئه لی: هه مو جه هانیان خودانی په راوه و کتیب و ویزاوه ری
 و هونه رن، بیجگه له کورد. به کورتی تا نه بیژن: نه ته وهی کورد ئامانجی نه بووه. له م -
 بابه ته وه خانی ئه لی:

خانی ژ که مال بی کامالی	مه یدانی که مال دیت خالی
یه عنی: نه ژ قایل و خه بیری	به لکی به ته عه سوب و عه شیر ی
حاسل ژ عیناد ئه گه ر ژ بیداد	ئه ف بیدعه ته کر خیلاف موعتاد
سافی شمرا ندغه خوار دهردی	مانه ندی دهردی لیسانی کوردی
ئینایه نیزام ئینتیزامی	کیشایه جفا ژ بوی عامی

بی مه عریفه تن بی شه سل و پنیاد	دا خهلق نه بیژتن کو نه کراد
کرمانج ته نی دبی حسیبن	نه نوعی میلهل خودان کتیبین
عیشق نه کرن ژ بو خو ئامانج	هم نه هلی نه زر نه بین کو کرمانج
ویکرا نه موحبین و نه مه حبوب	تیکدا نه دتالین نه مه تلوب
فارینج ژ حه قیقی و مه جازی	بی به هره نه شه و ژ عیشقبازی
شه ممدیه تیم و بی مه جان	کرمانج نه پرد بی که مالن
به لکی د سفیل و بی خودان	فیلجومه نه جاهیل و نه زانن

له پیش خانی دا شاعیرانی کورد زور بون وه کو:

نه قی ته یران - مه لای باه - عهلی حهریری - مه لای جزیری و شاعیران و چرگه رانی تر.
به لام له و روزگاره دا کورد و کوردستان له ژیر، دهسه لاتی تورکی عوسمانلی دا بون،
ناوی شه شاعیرانه بزر کرا بون، که س نرخی شه وانه ی بو ده نه که وتبو.
به ره وان جوامیر و نازا یه ک همل نه ستا بو، که ئالای سهر به رزی هه لدا و بیژی:
که ئیمه ش خاوه نی فره هنگ و زمان و شارستانی (ته مه دونین) پیکه وه نه ته وه بیکی و
شه توانین به زمانی خو مان بنوسین و بخوئین و فیریش بکه ین.
تا شه حمه دی خانی بی ترس و له رزه اته ناو کووری خه بات و ئالای یه کیه تی کوردانی،
نه به زانه به رزه وه کرد و هه لیدا و به م جوژه به ردی بناغه ی زید خوشه ویستی و گه ل
په روه ری بو نه ته وه ی کورد دارشت.

شه حمه دی خانی له م بابه ته وه له بهر کولی په راوه و چریکه ی مه م و زینی خویدا ئاوا
شه بیژی:

گهردی هه بویا مه ژی خودا نه گ	عالی که ره مه ک له تیغه دا نه ک
عیلم و هونه رو که مال و ئیزعان	شيعرو غه زه ل و کیتاب و دیوان
ئه ف جینس ببا لباوی مه عمول	ئه ف نه قد ببا له نگ وی مه قبول

من دی عیلمه که لام مه وزون
 عالی بکرا لبانی گهردون
 سینا فی روحا ملی جزیری
 پیتی حهیی بکرا عهلی حهریری
 که یفه ک وه بدا فه قیتی تهیران
 حه تتا نه ته به د بمای حهیران

نه حمه دی خانی به نرخاند و گرینگ بونی زمانی کوردی زور باش ناگادار بوه، خانی زانیویه تی بو سهر که وت و پیشکه وتنی نه ته وهی کورد، بو پته و کردنه وهی به کیه تی هوژو تیره کورده کان، بو نازادی کورد، پیویسته هه مو کور دیک چ گه وره، چ چکو له زمانی خوئی چاک فیتر بی و چریکه و چیروک و ویژاوهری و نه ده ب و ویژه و هونه رو شیعرو میژوی نه ته وهی خوئی فیتر بی و جوان بینوسی، جا هه رله بهر ئەم باوه پرو ئیده و نامانجه بوو که خانی به درا وی خوئی بو منالانی کورد فیتر گه بیکی دامه زراند و خووشی له وییدا خهریکی ده رس و تنه وه به زمانی کوردی بو و به کوردی ده رسی به منالی کورد نه وت.

نه حمه دی خانی فه ره نه گیله ی عه ره بی - کوردی هه رله بهر ئەم سونگه نوسی که منالی کورد به زمانی کوردی و دایکی خوئی بخوینی و زمانی عه ره بیش باش فیترین نه حمه دی خانی فه ره نه گیله که ی خوئی نا و نا (نوبار) - که له وا به شیعر ئاوا ی کوتوه:

ژپاش حه مدو سله واتان	ئه ف چه ند که لمه ژ لو غاتان.
فییک ئیخستنه نه حمه دی خانی	ناف لی نوبار بچوکان دانی
نه ژبو ساحیب ره وا جان	به لکی ژبو بچوک دکور مانجان
ئه ف کو ژ قورئانی خلاس بن	لازیمه سه واد چاف نامی بن
دا بفان چه ند رهش به له کان	لیوان ته بیعت مه له کان
ئومیدم ژ تفالان	کومه عه مه ل بتالان
د وهقت ده ور، ده رسان	بکه ئینعام و ئیحسان
به دوعا مه بیر بینی	فاتیحه ژ مه را بخوینن

ئا کادمیک ئی - آ. ئوربلی نوسیویه تی: هه مو نه ته وه ییک نه حمه دی خانی یان له بیر بردۆته وه یا باشر بلیم: هیچ که سیک له نه ته وه کانی لا وه کی نه حمه دخانی ناسی ته نیا کورده کانه، که خانی باش نه ناسن و نه ویان له بیر نه بردۆته وه و هیمان ناو بانگی خانی له هه ر شویتیکا ویردی زمانه، بی شک هه ر کوردیک نه م - شاعیره نه ته وه ییه ی خوی باش نه ناسی. - نه م قسانه ی ئا کادمیک ئی. آ. ئوربلی راسته.

کورده کان ناوی نه حمه دی خانی یان له بیر نه بردۆته وه و هه رگیزیش له بیرى نابه نه وه. زوړی له شاعیرانی کورد، وه کو: (حاجی قادری کوپی - کوردی - پرته وه گی حه کاری - زیوه ر - خه لیفه به ها) وه ک نه حمه دی خانی وه له م ده م و ساته ش دا شاعیرانیکی ناو داری وه کو کامه ران - هه ژار - گوړان، نه ریمان - ته و فقی وردی - جگه ر خوین - هیمن - وه کو نه حمه دی خانی ئالای نیشتمان ویستی و گه ل په روه ری یان به رز کرد وه ته وه و بی ترس و مچرک هاتونه ته ناو ریزو ریژی خه بات گیرانی ئازادی کورد و خه باتیش نه کهن.

تانه ته وه کانی خوړ هه لاتی نیتریک و ناوه راست له دیلایه تی زوړ خوړان و مارزان و نیمپریالیزم و زوړ داران و زالمان رزگاریان بیت تا به ئازادی ژبان بده نه سه ر و له ریگای دوستی و برایه تی دا بچه پیشه وه. قانات کورد و لنینگراد ۱۹۵۸ س وه رگیان و وه رگیرووی: «شه پۆل».

عەللامە و زانای ناودار حاجی مامۆستا مەلا حسین مەجدی

مەهابادی: ۱۲۶۵ - ۱۳۵۰ی هەتاوی

ئەم زانا ناودارە زۆربەیی قورئانی کەریمی لە بەر بو، هەر وە ک فەقیان دەهات و ئەجو و لە بەر قورئانی دەور ئە کردەو، - بەراستی بە کەمترین بیژە و واژە باشتترین واتای لە ئایەتە کانی قورآن ئە کرد، ئە گەر بە زوانی کوردی ئە هاتە سەر دەرس و تەوێ تەفسیری قورئان و دەرس دانەوێ حیكمت و کەلام و مەتیق بەراستی، هەر لە خوێ دە کالایەو، کە نوکتەیی ورد، ورد و ریزە کاری - عیلمی و فەرھەنگی و هونەری و زانستی و قەلسەفی دەریخت، لە روزگاری خوێدا ئیمامی شافعی یە ک بو، حاجی مامۆستا مەلا - حوسین مەجدی لای زانای ناودار مەلا (عبدالرحمن - فاضلی) نەوێ مەلای یایی لە مزگەوتی سور خوێندوێ تە لە شارە زانست و هونەر پەرورە کەیی مەهابادی موکری و ئیجازەیی ئیفتا و تەدریسی وەرگرتوێ.

حاجی مامۆستا مەلا حوسین مەجدی لە سەر زۆربەیی پەرورە - عیلمی و زانستەیی کان کۆبە و حاشیەیی هەبە، لە ماوێ ۸۵ سال عومری شەریفیدا کە لە مزگەوتی بازاری شاری مەهاباد و فیرگەیی بەرزی علومیی دینی و ئیسلامی مزگەوتی سوی مەهاباد تەدریسی کردوێ - هەزاران فەقی و کە مەلا عەبدول کەریم شاری کەندی: (مصطفی پور) کە لە ۱۳۰۵ هەتاوی لە گوندی قاجر لە دایک بوو و لە نۆسانی ۱۳۶۱ هەتاوی لە مەهاباد شەھید کراو، یا زانایانی و کە حاجی مەلا صالح رەحیمی ئیمام جومعەیی نەغدە و مەلا سەعید ئیبراھیمی محەمەدی کە کتیبی و کە گەشتی لە عولومی بەلاغە و کتیبی و کە قارەمانانی نەتەوێ کورد و کتیبی و کە ئاشنایی بە تەحە ولاتی ئیسلامی و... هەبە و چەندین زانای تر لە فیرگەیی ئەو زانایە دەرسیان خویندوێ و پینگەشتون و ئیجازەیی ئیفتا و تەدریسیان لای وەرگرتوێ، ئەمە سەرە رای ئەو هەموێ نوسینەوێ ئەو هەموێ مەسائیلی فیهی و شەری و ئیرسی و دینی و ئیسلامی یانە بو، کە فتوای پیداون و کارو باری شەری و دینی خەلگی ئەو ناوێ ناوێ ئەنجام داو.

حاجی ماموستا مەلا حوسین مەجدی زۆربە ی ئەشعارێ مەنظومە ی سەبزه واری لە بەر بو و ئه و کتیبە ی بە هەر دو بەشی مەنتیق و - فەلسە فەوه، کردبوه پارسی، شیعره کانی به شیعرێ پارسی و مەتنه کەیشی به مەتنی پارسی و زووریش سارکار و ره وانه، من دیومه که به دەس و خەتی خوێی نوسراوه تەوه و محەمەد صالح ئیبراهیمی (شەپۆل) که له خزمەت ئە وراته ئیجازە ی ئیفتا و تەدریسی وەر گرتوو هەندێ لەوه ی رونوسی کردوه. بووینە لەباسی مای شاریحە و هەلی بەسیتە و هەلی مورە کە به و... دا، لەسه بزواریدا، به شیعرێ فارسی ماموستا هەر چوار، مەبەسته کە ی به جوانی به بیان کردوه که به شیعر، فەرمویە تی:

(معنی لفظ و حقیقت پی وجود بعد از آن احوال را باید نمود).

ماموستا مەلا حوسین مەجدی دو کورێ فازی هەیه:

۱- دوکتور محەمەد مەجدی ۲- حەسەن مەجدی.

دوکتور محەمەدی مەجدی که له ۱۳۰۲ هەتاوی له مەهاباد - له دایک بوه، ئوستادی وێژاوهری زانکۆی گوندی شاپوری ئەهواز بوه و له کۆنگرە ی لیکۆلینه وه ی کرمان سالی ۱۳۵۵ و کۆنگرە ی تە وریزی سالی ۱۳۵۴ و هی زانکۆی نە تە وه ی تاران بەشداری کردوه و مەبەستی به کوردی و پارسی زۆره، به تایبەت له سالنامە ی مەهاباد سالی ۳۴ و ۱۳۴۳ ی هەتاویدا و هەروا کتیبی رحلە الی رجال و شجعانی و له عەرەبی وه کردوته فارسی و چاپیش کراوه و کتیبی ئەبوبه کری صدیقی له عەرەبی وه هیتاوه تەسەر زمانی فارسی و له چاپ دراوه. دوکتور محەمەد مەجدی بو ماوه ی ۱۶ سال سەرۆک و بەرپرسی زانکۆی نازادی ئیسلامی شاری مەهاباد بو هەر خویشی ئە و زانکۆیە ی دامەزراندو رازندی یه وه و زهوی و زاری فرە ی لەم لا و له ولا بو پەیدا کرد و ساختومانی فرە عالی بو سازداو به لوتف و کاردانی و له کارزانی و مودیر یه تی قهوی، ئە و زانکۆیە ی گە یانده ئیستا (۲۰۰۷ ز - و زانیخووانی فرە ی له وی له مەهاباد، پینگە ماند. حاجی ماموستا مەلا حسین مەجدی کورێ حەسەن ناغایه و له سالی ۱۲۶۵ یا ۱۲۶۸ هەتاوی. له گوندی قالوی galwe ناوچه ی گە ورکی Gewitik له دایک بوه و له سالی ۱۳۵۰ ی هەتاوی له شاری مەهاباد بارگە ی بە ره و لای خوا تیکناوه و هەر له ویش نیژاوه و حەشیمە تی فرە زور له

سہر جہنازی موبارہ کی حارزبون و نوپڑیان لہ سہر کردو لہ پرسہ و سہرہ خوشیدا بہ شداربون. باشہ بزائین کتیبی سہبزه واری بہ ہہر دو بہشہ کہ یہوہ، ماموستا بہ فارسی یہ کی سادہ، شیعرہ کانی بہ شیعرہ دہقہ کہیشی بہ پہخشانی فارسی تہرجہ مہ کردبو و مہلا عہدوللای تالہبانی (قاسمی) کہ فقہی ماموستا بو، ٹہ وکتیبہی لہ ماموستا وہرگرتبو کہ بوپی لہ چاپیدا، بہلام بہ ناوی پایان نامہی مہدرہ کی لیسانسی خوئی لہ زانستگہی ٹیلاہیات لہ تاران لہ قہلہ می داوہ.

حاجی ماموستا مہلا حسین زانایہ کی زور قسہ خوش و نوکتہ زان و (حاضرالذہن) و حازر جہواب بو، خہلک ہہر حہزی ٹہ کرد لہ کوپری قسہ و دہرس و پہند و آموژگاری یہ کانیدا بہ شداری بکات، ٹیستاش قسہی خوشی ٹہ و زانایہ ویردی زوانی خہلکہ.

ماموستا مہلا حسین مہجدی خو و ٹاکارو

تایہ نمہندی مروفانی بہ رزو بلندی ہہبوو، فرہ سیفت بہرزومرو و دوست و نیشتمان خوشہ ویست بوو فرہ زانا بہ زانینہ کانی ٹیسلامی بوو بہ کورت ترین رستہ و ردتین و پرناوہ روکتینی واتای قورٹان و مہ بہستہ سہختہ کانی فہلسفہ و کہ لامی بہ یان، دہ کردو فقہی و مہلا و خہلکی، لیی تیدہ گہ یاندو خہلکی و مہلا و زانایانی ہاوسہ ردمہی، ماموستا مہلا حسین مہجدی یان، بہ ٹیمام شافعی سہردہم دہزانی عہلامہ ماموستا مہلا حسین مہجدی و ہزیری داد۔ ی کوٹاری ۱۹۴۶ ز۔ بوو لہ روژانی جیژن، دوا ی نوپڑی جہژن، لہ مزگہ و تہوہ سہر راست دہچوہ جیژن موبارہ کی خاوخیزانی عہلامہ، مہلا رہ حمانی فاضلی و تہنانت جیژنانشی پیی دہدان و بہو جوڑہ، ٹہرکی سہر شانی خوئی سہبارہت بہ بنہ مالہی ماموستا کہی ٹہنجام دہدا.

ماموستا مہلا حسین ہہم لہ مہعارفی ٹیسلامی و زانینہ کانی قورٹان و فرہرمودہ و

فەلسەفە و کەلام و مەنتیق و زانینە کانی بە لاغە و شیعەر و شاعیری و زانستی ئوسولی فیهو شەرعیەتی ئیسلامی پزراناو شارەزا بوو هەم لە وێژە و وێژەوانی زمانی عەرەبی و فارسیدا هەر مەوجی دەدا، هیچ زانایی وە ک ئە و زاتە عەرەبی بە جوانی و بە بی هەلە، نە دە خویندە وە، عەللامە مەلا ئە حمەد تورجانی زاده ئوستادی مومتازی زانکووی تە وریژ، کە بە فەقیهەتی لە مەهاباد، لای ماموستا مەلا حسین مەجدی خویندە بوی، دەی فەرمو کەس وە ک ماموستا مەلا حسین نیزامی کوری رەئیسە کورد، ناسی و دوکتور کامکار ئوستادی زانکووی تاران بو فیژبونی شیعرە کانی نیزامی گەنجەوی، دەهاتە مەهاباد لای عەللامە، حاجی ماموستا مەلا حسین و دوکتور کامکار، رایگە یاندە وە، کە تائیسنا ئە دیب و وێژاوە ریکم، نە دیوہ کە وە کو عەللامە ئوستاد حسین مەجدی مەهابادی بە بیروراو ہزر و ئەندیشە و بیروردی، ناسە واری نیزامی گەنجەوی رەئیسە کورد، شارەزاو خاوەن دەسەلات و ناسیاوی. نوسەری ئەم دێرانە (شە پۆل) لە سالە کانی ۳۴ - ۱۳۳۶ ی هەتاوی کە لە فیژگە ی ئوستاد عەللامە مەلا حسین مەجدی مەشغولی خویندن و پیاچونە وە و لیکۆلیتە وە ی زانینە کانی ئیسلامی بوم لە خزمەت ئە و زاتە پزرانایە، دەم دی سالی چەن جار حاج یوسف شیعار لە گەل جە عفەر شیعار کورپیدا، دەهاتە مەهاباد، لای حاجی ماموستا مەلا حسین بو فیژبونی قورئان و تەفسیری قورئان و فیژبونی ریزە کاری زانستی تەفسیری قورئان و حاج یوسف شیعار لە تە وریژ سەر وک و سەر حەلقە ی کوری تەدریسی قورئان و تەفسیری قورئان بو و لە پەسەندی ماموستا مەلا حسین مەجدی لە سەرە خوشی وە فاتی ئە و زاتە دا نوسیویە تی: «پیتسەت سالی تر زانایی وە ک ئوستاد حسین مەجدی، ئاوا زاناو شارەزا بە زانینە کانی قورئان و ئیسلام لە ولاتی ئیران پەیدا نابی، روچی شاد بی (بروانتە ژینا وەری زانایانی کورد لە خزمەت... پەرە ی ۸۵۷ تا... چاپخانە ی مەہارەت چاپی سالی ۱۳۶۴ ی هەتاوی تاران.

بیرورا

□ رۆژنامه‌ی ئیتیلاعات رۆژی یه كشه‌مه ۲۴ خاكه‌لیوه‌ی ۱۳۸۲ و ۱۰ مانگی سه‌فه‌ری ۱۴۲۴ و ۱۳ ئاووریلی ۲۰۰۳ زله‌ ژماره‌ی ۲۲۴۵ ی خویدا له‌ په‌ره‌ی ۱۶ ئه‌م قسانه‌ی دوكتور محهمه‌د ئیبراهیم باستانی پارێژی له‌ چاپ دا بوو بلاوی كردبووه. منیش لام وابو باشه‌ به‌ كوردیش بلاو بكریته‌وه، جا ئه‌وه‌ بو ئه‌وه‌ مه‌یه‌ سته‌م هیتایه‌ سه‌ر زمانێ كوردی تا كورد زماننیش ئه‌و بیرورایانه‌ بخویننه‌وه‌و بیرورای خوینانی له‌ سه‌ر زیاد بکه‌ن و هه‌ندێ ئه‌و باس و خواسانه‌ روناكتر بكریته‌وه‌ و كه‌لكیان لیب وهر بگيردری (شه‌پۆل)

بیرورا

ئهم شه‌تته‌ ره‌وانه‌ چي به‌ - كه‌ به‌ نیتوبه‌ غادا دی و ده‌روا

بر آنچه‌ می‌گذرد، دل منه‌ كه‌ دجله‌ بسی پس از خلیفه‌ بخوامد گذشت از بغداد. (سعدی)
یانی ئه‌ونه‌ دلّ لای ئه‌وانه‌ نه‌بی كه‌ ده‌رو و وندا ده‌بن، چونكا ئاوی ده‌جله، دواي
حه‌لیفه‌یش، فره‌له‌ به‌غاوه‌ دی و ده‌روا.

له‌ قسه‌ و با سه‌ كانی وه‌زیری دیفاعی ئه‌مريكا، كه‌ له‌ راستیدا فاتیحی به‌غایه‌ له‌ سه‌ده‌ی
۲۱دا، یه‌ ك رسته‌ی به‌ زمان رایگه‌ یاند، كه‌ له‌ میژودا سه‌بت ده‌بی. ئه‌وگوتی: «من كاتی
فیلمی چونی سه‌ربازانی خویمانمان بو نیو (به‌غا) دی هه‌ستم به‌ غرور كرد، ئه‌م چونه‌ ئه‌بی
له‌ میژودا بنوسری و سه‌بت بكری...» رامسفیلد، هه‌روا رایگه‌ یاندو گوتی: «... ئه‌توانری
ئه‌م روداوه، به‌رمیانی دیواری بیژلین له‌ باری گرینگی میژویی یه‌وه، به‌راورد بكری...»
دیاره‌ میژوله‌ قسه‌ی رامسفیلد ورد ئه‌بیته‌وه‌ و چوونی هیتری جه‌نگی ئه‌مريكا و ئینگلیس
بو نیو به‌غا، به‌دل نیایه‌وه‌ ده‌نوسری و سه‌بتیش ده‌ کری. به‌لام له‌ بابته‌ برگه‌ی ۲ قسه‌ی
وه‌زیر جه‌نگی گه‌وره‌ هیتری دنیا و به‌راورد كردنی ئه‌وه‌ له‌ گه‌ل تیک قرمانی دیواری
بیژلین، كه‌ هه‌ر دو فیلمی ئه‌وه‌مان دیوه، دیاره‌ جیبی قسه‌ لیکردنی ماوه، چونكا هیچ
۲ روداوی میژویی له‌ جیهاندا، نه‌ كه‌ له‌ یه‌ ك بچن و هاوتا و هاو سه‌نگی یه‌ كترین و ئه‌م
میسال و نه‌زیله‌ی جه‌نابی وه‌زیر له‌ جوړی ئه‌و به‌لگه‌ قیاسی و به‌راورد كردنه‌یه، كه‌

مه ولانا، تهوه، به دهر له وههم و قیل و قال، دهزانی و به بهشی له و جوړه نه زیلانه که به کزو لاوازترین جوړی به لگه ی مه نتیقی داده نی و له حه قیش لانه دهین له نیوان خوږه دهسه وه دانی به غاو دارمیانی دیواری بیړلین، چکو له ترین مونا سه به بی له باری میړوی یه وه، له نارادانیه. چونکا نه و ۲ روداو ه گرینگه له ۲ شوینی جیا له یه کتر و به تیکو شانی که سایه تی جیا جیا روی داوه. له سهر نه و بنه ره ته که هیچ کام له ۲ روداو هی میړوی، قهت و یک ناچن و وینه ی یه کترین، هه رچه نده هندی و یک چوونی فریوده ریانه له و دوانه دا کو بیته وه، جا که وایی، وهرز: کزی ۲ی قسه کانی هه لده وه شیته وه و نه نوکته، نیمه بولای نوکته بی تر ریثویتی ده کا که به داخه وه دهسه لاتدارانی ده و له تزل هیزه کانی دیکه یش نه ته نیا میړو که می ده زانن، به لگو نه گه ر فره یشیان بزانیبا، که مترین نه زمون و په ندیان له میړو، وهر نه گرتووه. هه رجور بی قسه ی نه و فره نگیه، خاوه ن، بیرو رایه، باش نیشان ده دا که «نه زمونی میړوی به نیمه ده لی: که هیچ که سی له میړو ته جره به فیرنابی» له حالیکدا یه کی له باشتترین و شیواترین راسپارده کانی نیکسون سهر کو ماری ناوداری خو ش قه له می نه مریکا، نه وه یه که هه ر سهر کو ماریکی نه مریکا، حه تمه ن نه بی ناشنایی و ناسیا ویککی ته و او ی به میړو هه بی.

نیکسون سهر کو ماری ره حمه تی دهس له کارکیشاوی نیوه سته م لیکراوی نه مریکا، کتیبی فره ی نویوه و فره یی له وانه ش کراو نه ته فارسی که یه کی له وانه، فره یدوننی ده و له تشاهی ته رجه مه ی کردوه و نه وه کتیبی ۱۹۹۹ سهر که وتنی بی جه ننگ» ه. جیی ورد بونه وه یه که پیش بینی سهری و سه مه ره ی نیکسون گه وره مه زنی بی چون و چرای نه مریکا، له م کتیبه یدا نیشان ده دا، نیکسون ده لی: «ره وتی سیاسه تی ده ره وه ی نه مریکا، به سی عامیلی گرینگ بو کار پیی کردنی یه ک راهری ناوه ندی پر هیز، نیازی هه یه. یه ک سهر کو مار که بتوانی باشتترین که لک له مو شاویرانی خو ی، وهر بگری... له سه ده ی نوزده دا نه کرا سهر کو مار، سیاسه تی ده ره وه ی، به وه زیری ده ره وه بسپار دایی، به لام... سهر کو مار نه شی راهری بی، که له گشت و کار و باری شاره زابی و ده سی هه بی.

یە کەم سەرکۆمار، ئەبێ تاریخ بناسی. سیررابت منزیس کە فرە بە شیای لە پلە ی سەرە ک وەزیرانی ئوستورالیا خزمەتی کردووە، قسە یە کێ جیتی ورد بوونە وە ی هە یە کە دەلی: «بیرکردنە وە ی یە ک رابەر لە قەزاوێ تاریخ، تەنیا ئە وە دەتوانی سەرنجی دەسەلاتدارانی دەوڵەت، لە پێداویستی سەختی لیبران و کارو کردە وە ی نابه جی بگێریتە وە» لە هەموشتی گرینگتر ئە وە یە کە رابەر بە میژو ناسیاوبی. بە واتای دەرس وەرگرتنی پێویست لە رابوردو.

دو هەم، سەر کۆمار دەبی کە سانی بو پۆستە گرینگە کانی وەزارە تە کانی دەره وە، بەرگری: «دیفاع» و دامەزراوە ی هە و الگیری دەس نیشان بکا، کە پیشتر پیشینە ی بەرپۆه بەرایە تیان هەبووی، نە ک ئە وە ی تەنبا فرمانبەر و شوین کە و تە ی سیاسە تی کە سانی تر بووین.

سپهەم، سەرکۆمار دەبی سیستمیکی بەهیزی ئە منی نیشتمانی دابمەزریشی... چونکا بی ره چاو کردنی ئە و سێ بنه مایه، سیاسە تی دروشم بە رز کردنە وە، هەرەس دینی. بەر لە وە ی کە مە بە سستی سەرە کێ خووم باس بکەم دەبی بلیم: بە هو ی ئوگریه ک کە بە دەنگ و ئاوازه کانی (ئوم کولسوم) ی ستران بیژی گە و رە ی میسریم هە یە، روژانه ئە گەر لە مالی دایم، لە کاتی پشودانی دوا ی خواردنی فراوین، گو ی دە دە مە گورانیه کانی ئە و هونەر وەرە، کە لە رادیو (ئیمارات) بلا و دە بنه وە و ئە ز قە زاله ماوہ ی ۲۰ روژ، شەرە کە دا، پیش لە دەنگ و باسی، تەنانهت ساتیکیش دەنگی گورانی (ئوم کولسوم) نە برا، وە ک بلی لە ئیمارات هیچ کەس گو یی لە زرمە ی توپە دور ئە نگێوہ کان نیه. بە هەر حال ئە و روژانه، روداوہ کانی بە غدام لە ۸۰۰ سالی رابوردو دەهیتایه وە یاد.

خواجە ره شیده دین فەزلوللا هە مە دانی گە و رە دیر و کزانی خودانی جامع تە واریخ رسته یە کێ جوانی هە یە ولە بابەت گە یشتی سپای هولاکو بو شاری بە غدانوسویه تی و دەلی روژی یە کە می موحەرەم سالی ۶۵۵ مانگی و ۱۹ ژانویه ی ۱۲۵۷ زویه کە می ریه ندان، بە لە شکره وە هاتە سەر، ری کرماشان - حەلوان و خواجە نە سیرە دین توسی و

گہ ورہ پیاوینکی وہ کو: (عہ لائہ دین عہ تامہ لیک) لہ گہل پاشا و کہ سایہ تہ کانی ئیران کہ لہ خزمہ ت دابون، بہ گویرہ ی نوسینی جامع تہ واریخ لہ ۹ موحرہ می ۶۵۶ مانگی و ۱۸ ژانویہ ی ۱۲۵۸ ز۔ بایجونویان و بوقا تہ یمور و سنجاق، لہ ناوی دہ جہ تہ پیر بیون و لہ کازیوہ ی روژی ۵ شہ مہ عاشورا گہ یشتنہ شاری بہ غا، هولاکو فہرمانی دا؛ دادوہران، زانایان، شیخہ کان، عہ لہ ویان، ئہرکانان و ئہ وانہ ی شہرمان لہ گہ لڈانہ کهن، دہس در پڑیان ناکریتہ، سہرو لہ ئہ ماندا ۵۵ بن و ئہ و فہرمانہ نووسراو لہ ۶ لاوہ هاویشترایہ نیو، شارہ کہ، جالہ بہر ئہ وہ ی لہ نیریک بہ غدا بہر دہ مہ نجہ نیق نہ بو، لہ جہ بہل حہ مرہ یں و جہ لہ ولا، ہیٹایان۔ روژی ہہینی ۲۵ موحرہ م، بورجی عہ جہ میان روخاند۔ ئہ وسا بہ فہرمانی هولاکو دہ ورو پستی بہ غدا یان گہ مارو داو لہ پال ہہر مہ نجہ نیقیکیش دا، پاسہ وانیک دائرا، بوقا تہ یمور، ریگہ ی بہ سرہ۔ مہ داینی خستبووہ ژیر رکینی خوئی، تا ئہ گہر کہ سی بہ کہ شتی ہہلی، پیشی پیی بگری۔

نامہ وی وردہ کاری یہ کانی، بہ سہرہاتی روخانی بہ غاتان بو بگری مہ وہ، کتیبیکم بہ نیوی (سہنگی حہوت قہ لہ م) نوسیوہ، کہ چوار جار لہ چاپ دراوہ و تیدا باسی ئہ و روداوہ م کردوہ۔ سپای مہ غول لہ باکورو باکوری روژ ہہلا تہ وہ، خوئی خزاند بووہ نیو بہ غدا، بہ لام ئہ مریکا لہ خوارپوہ ہیرشی بردبوہ سہر بہ غدا، ہہر بوئی ناچار بووہ بیاوانہ کانی خوراوای بہ غدا بیری کہ دیارہ لہ سہر دہمی خواجہ نہ سیردا، ہہلہ یہ کی بہ و جوڑہ نہ کراو ہہزاران سہرباز ہہروہ کو سہعید سہحاف و ہزیری راگہ یاندنی بہ عسی صہ دام، گو تہ نی، بہ ویٹہ ی مار لہ و بیابانہ قاقرا نہ دا، بہرہ لڈانہ کران۔ دیارہ ئہ گہر لہ و سہر دہ مہ دا، ہہلہ یہ کی واکرا با، ئہ ویش لہ مانگی خاکہ لیوہ دا، رہ شہ با ی روژاوا ی بہ غدا چاوی سوارہ کانی کویر دہ کرد، ہہروہ کو روستہ می فہر و خزاد و ساخلو کردیان، بہ لام ئیستا سہر دہمی ئہ تو مہ و ہہلہ ی لہ و جوڑہ ش، دہ شی راست بگری تہ وہ، جگہ لہ مہ، بہ سہرہاتی داگیر کردنی بہ غدا بہ دہ سی خواجہ نہ سیر، ہہمو کہ س دہ یزانی کہ چلو ن ئہ لموعتہ سہم بیللا، خہ لیفہ ی عہ بیاسی، لہ لبادیان پیچا و ئہ و ہندہ سوی یانہ وہ و

شیلايان، كه گيانى ده رچو، هه ر جه نابی رامسفیلد لئی بی خه به ره.

باش وایه باسی عه تا مه لیک - ی برای شه مشه دین جووه ینی بکه م، به راستی نه و لاوه ژیره واته عه لانه دین کی بوو؟ خه لکی (جووه ین) ی خوراسان بوو، خواجه نه سیره دین توسی که به ره وه ی له گه ل هولاکو دابروا به غابگری، چبوه به غدا و له خه لیفه ی ویستبو کومه کی مالی پی بکا تا بتوانی کاره عیلمیه کانی باش نه نجام بدا، که ده یسویست له گه ل محیدینی خه لاتنی کورد، ره سه دخانه له مه راغا سازیدا، به لام خه لیفه، پی و تسبو، شاخه کانت هیئاوه، نه ویش که به دل ساردی به غدا ی به جیی هیشتبو، کاتی هولاکو ده یویست هیرش بو به غدا به ری، ری نیشان دا و یارمه تی دا، جا کاتی به غدا یان گرت، ده ستوری دا زیر و ته لا و یاقوت و دور و مرواریان له گه نجینه ی خه لیفه وه له نیو ده وری جیاجیا بو هیئاو به خه لیفه یان وت، بیخو، وتی: نه وانه ناخورین، پتان وت: نه ی بو خرت کردونه ته وه جاده ستوری دا لباد پیچی بکه ن و بیسو ونه وه تا ده مری و له سه ره مه رگدا، خواجه نه سیر چوو وتی: خه لیفه چلوئی، خه لیفه وتی: خواجه نه وه توئی، وتی: به لئی نیستا شاحه کانم که هولاکویه، هیئاومه (برواننه سه نگی حوت قه له م به نه قل له ریساله ی فه تحی به غدا، خواجه نه سیره دین توسی.) خواجه نه سیر، ده یزانی که ده سه لاتداری نیسلام که پتر له ۵۰۰ ساله له دیواری چینه وه تا نیسکه نده رون، باجی وه رگر تووه ده بی به شیوه به ک به ریوه بیری که خه لک بیر له تو له سه نده وه، نه که نه وه جا نه وه بو که عه تا مه لیک - ی برای شه مشه دین جووه ینی کرده، حا کمی به غا. جا له به ره وه ی که ش و هه وای به غدا گه رم بوو، بیری کرده وه که نه بادا نه و هه مووه جه نگاوه رانه ی مه غول له به غدا، بینه هوئی ته شه نه ی نه خوشی وای کرد، نه وانه برونه دهره وه ی به غدا و هه روا خواجه نه سیر، ده یزانی که به هه زاران ساله خه لکی به غدا به دانه و تله و گوشت و شیرو رسق و روژی و میوه ی کوردستان به ری ده چن و پی بزیوی خویان له کوردستان دابین ده که ن و ناوی به نیو که به شاری به غدا، دی و دهر و له چیا کانی کوردستانه وه، سه رچاوه، ده گری، جا که وایه به بی به شداری نه ته وه ی کورد له هه لسوراندنی به غدا،

حوکومەت ناتوانی سەقامگیر و بەردەوام بێ، خواجە نەسیر فرەزۆ، رینگە چارە ی دوزیە وە، ئەبو عەبباس کوری خەلیفە لە شەڕە کە دا کوژرا بوو هاو سەرە جوانچا کە کە ی کە ناوی شەمسە زوحا، خاتون، شالۆرکی و کیزی عەبدو لخالیق بن مەلیکشا - ی برای سولتان سەلاحەدین یوسف ئەیبوبی، بوو، لە عەتامەلیک - ی مارە کردووە و ژن و شو لە بان تەختی زیرینی بەغدا دانیشتن و میژوی ئەم روداوە یان بە روژی ۱۴ ی مانگی سەفەر ۶۵۶ مانگی و ۲۲ فەوریە ی ۱۳۵۸ ز - داناو (برواننە کتیبی سەنگ حەوت قەلەم چاپ ۳ پەرە ی ۴۹۳).

خواجە نەسیرەدین توسی باش زانیوی کە بەغدا، بێ بەشداری نەتەوێ کورد، بەرپۆە ناچی و سەقامگیر نابێ، ئەو بوو عەتامەلیکی کردە خزمی کوردان و کوردی کردە برا یەش لە بەریوێ بردنی حوکومەت دا.

ئەو حوکومەتە، بە رده و ابو تا مەغولە کان لە بەغا و تەورپۆ، تەختی بەختیان بە مە ی خواردن و بەزمی بێ جیی و دزی و دزوژنی، لەخۆ تینک دا و ئەو بەلایە ی بە سەر خەلیفە ی عەبباسی هات، تەیمورە شەلە، بەسەر، سولتان ئەحمەد جەلایر - ی هیتا. نوکتە کاتی سەعشی ئەو شاعیرە گەرە کە ئوستادی بەغا بوو، شینی پۆ ئەو کارە ساتە گیراوە، بە تابهت کە ئەو، هەموو کتیبە دەس نوسانە خراو نەتە نیو، دەجلە و دەچلە ی رەش هەلگیراوە، کە دیارە کتیبی دەسخە تی کوردیشی فرە تیدا بوو. خواجە نەسیر کە قەسیدە عەرەبی یە کە ی سەعدی دەبیسێ، دەستوری دا سەعە ی یان بە شول دا زکاری کرد، کە لە پاشان سەعدی لە رینگای کوردستانە و دەچیتە جوانرۆ - ی کوردستان دوای مانە وە یە ک لە جوانرۆ، لە و پۆە رادە کاو خۆدە گە یینتە، شیراز: (سیراج: سیریز)، سەیرە، دەلپۆ تاریخ دوپات دەبیئە وە کە لە کاتی گرتنی بەغا، بە دەسی ئەمریکا لە روژی ۹ مانگی ئاویری ۲۰۰۳ زو روحنانی رەژیمی صەدام و صەدامیان و هینانە خواری بۆکلە ی صەدام، خەلگی بە نالچە ی کە وش لە دم و فلجی ویتە ی صەدامیان دە داو هەوال نیرو روژنامە وانی بە گوللە یی کوژرا.

خواجە نەسیر، باشتەین وەرەز و کۆزی بوگرتنی بەغدا لە پێش چا و گرتبو، نەوای کرد، کە لە شکرە کە، پاو پلیمان، وە کک لە شکرێ سولتان محەمەد، خوارە زمشا لە گەردەنە و ملە ی ئەسە داوای کوردستان، سەرما، بیان باو بمرن و ئەسب و هیسترو بارە، بەرە کانیشیان قری کردو سولتان محەمەد، بەسەر شووری بەرە و خوارە زم گەرا دوا وەو دوا ی ۵۰ سال بە دەسی خواجە نەسیر و سپای هولاکو، بەغدا، داگیرکرا و خواجە نەسیر، هەر و اسپاهیانی توشی توف و توفانی شن نە کرد، سپای ئەمریکا و هاو پەیمانان بە یار مەتی هیللی کوپتیری ئاچچی، گیر خوار دوانی لە توفانی شن دا، رزگار دە کرد.

خواجە نەسیر لە و سەردە مە ی دا، ئەو ی زانیو، کە بەبی رازی بوونی نە تەو ی کورد، حوکومەت کردن لە بەغدا، داوی دانا مە زری، چونکا دە یزانی سەد فرسەخ بالتر لە بەغا زو ی یە ک هە یە بە ناوی: کەرکوک، حە لە ب، موسل، کە خاک و نیشتمانی کوردانە و ناوی بەغدا لە دە جله و کێفە کانی کوردستانە وە، دی. سە ی رە و فرە جیی ورد بونە وە یە، لە و ماوە جەنگە و روخاندنی رەژیمی صەدام، شتی کمان نە خویندە وە کە، کە سی لە بیرو کوردستان دا بوی.

دیارە ئەوانە ی کە زانا و خاک و ئاو ناسن، باش دە زانن، ئاوی دە جله لە چیا کانی کوردستان، دێتە خواری تا کو شک و تالاری بەغدا ئاوی دەن و پاراویان بکەن. سەر رەوی کوردستان لە راستیدا جیازو سەر جە هیزی ی زیار و تە مە دونی با بیل، تیسفون و بەغدا ئاشور، سو میرو کلده بوو و کراو تە، خەرجی شارە کانی با بیل، تیسفون و بەغدا... و ئەم رشتە میژو تار و ژگاری گزنفون (۴۰۰) بەر لە زاین کە بە دەس کوردانە وە لە و سە فەرە داگیری خوار دبو، تا روژگاری سولتان سە لیم و شاهە باسی صە فە و ی کورد و... هە میسە لازم و مە لزومی یە کبون. تە نانەت میژو دە لی (: کاتی بە نوکید بە ختو نە سر لە با بیلدا، دە سە لات پەیدا دە کا، تە ماشا دە کا ناتوانی بی رازی بوونی نە تەو ی کورد. لە سەر دە سە لات، بمیتی، ناچار، دە چی بە کو چیلی هوو خشە تەرە - ی پاشای کوردی ماد، دو ستایە تی لە گەل، دادە مە زری تی و لە نا کامدا، (ئە می تیس) کچی هوو خشە تەرە،

بوو خۆی دەخواری و تهواوی باغه موعه له قه کانی بابل، ده کاته مارهیی ئه و کێژه و ئه مه بهر له ۱۹۰۰ سال روی داوه و ئه مه به م واتایه زالمی پرده سه لاتی، وه کو بوختونه سر، که چاوی دوژمنانی خۆی به نوکی خنجیره زیرینه که ی، له کالان، ده رده هیتا، ناچار بو، دلی کورده کان و پاشای ماد، به دهس بیتی تا بتوانی به دلنیایی و ئاسودهیی بژی و ئه و بیرو رایه له زه مانی به نوکید بوختونه سر تاروژگاری نوپال پاشا و روژگاری نادرشای هه وشاری کورد، به ریوه، براوه و ته نانه ت له سه ده ی داهینانی باروت و روژگاری سه فه وی و رکه به رایه تی کردنی له گه ل عوسمانی و تا بهر له تیشکانی ئه لمان له جه نگی نیوگه لانی و روخان و دابهش کردنی عوسمانی، ده سه لاتدارانی سیاسی له گرینگ بوونی کوردستان غافل نه بوون. ده گونجی ته عه جوب بکه ن که بلیم ده ورانی ته لایی نارامش، له سه رده می کدا بووه، که کورد، تورک، عه ره ب و عه جه م له عیرا قدا له بن ده سه لاتی مرویه کدا به ناوی نوری سه عید - ی کورد، به ریوه ده چو، که ده سال زیاتر، له ده ورانی خواجه نیزامولمولک که ۲۹ سال و ۹ مانگ وه زاره تی چه ن پاشای سه له جوقی، به ئه ستو بووه و سالی سی چوار مانگ له گه ل مه لیکشا له به غدا، ده ژیا، نوری سه عید له سالی ۱۹۲۳ ز، بووه، وه زیری دیفاعی کابینه ی سه عدون و دوا ی سالی ک وهیش بووه، وه زیری دیفاع، هه روا کاتی سویدی پاشا، ها ته سه رکار، نوری سه عید، دوباره، بووه، وه زیری دیفاع و له سالی ۱۹۳۰ ز - نوری سه عید، خۆی به که م کابینه ی، سازدا و دوا ی سی (۳) سال که ره شید عالی گیلانی کورد له ۱۹۳۳ ز - بووه خودانی ده ولت و له (۱۹۳۳ ز) و ۱۳۱۲ هه تاوی ته یمور تاش له ئیزان زیندانی کرا و که زیندان مرد، [نوکنه ته یمور تاش، مه حمود - ی ئه فسار و ئیعتیلا نولمولک و... ده یان ویست به سه رکرده گی سمکوی مه رن ده وله تیکی کوردی سازبدری به لام فروغی نه ی هیشت و خه یانه تی به کورد، کرد (شه پۆل)]. نوری سه عید هیمان وه زیری دیفاع بوو هه روا وه زاره تی جه میل میدفه عی و عه لی جه وده تی له پر ئاژا وه ترین دا به ئه ستو بوو، له

۱۹۳۵ ز - وه‌زیری ده‌روه‌ی جه‌میل میدفه‌عی و له‌ پاشان بووه، وه‌زیری ده‌روه‌ی ده‌وره‌ی یاسین هاشم و له‌ ۱۹۳۸ ز - کابینه‌ی ده‌وله‌تی خو‌ی سازدا و دوا‌ی سالی مه‌لیک غازی پاشای عیراق له‌ لی‌خو‌رینی ماشیندا، خو‌ی له‌ تیری چرا به‌رق داومرد.

له‌ سالی ۱۹۴۰ ز - ره‌شید عالی گیلانی له‌ عیراق کوه‌رتای کرد و تیشکا و ره‌زاشای ئیرانیش ده‌رکرا و محمه‌د عه‌لی فروغی بو، به‌ سه‌روگ وه‌زیرانی ئیران و له‌ ترسی موته‌فیقین هه‌م بی‌ لایه‌نی ئیرانی له‌ شه‌ردا، باتل کرده‌وه و هه‌م به‌دزی ئەلمان جه‌نگی راگه‌یاندا و ئەوه له‌ هه‌ل و مه‌رجیکدا بو، که‌ خاوه‌ن بیرورا و سیاسه‌ت زانان له‌ ئیران، لایه‌نگری ئەلمان بوون و تف و له‌ عه‌ن تیان له‌ فروغی ده‌کرد و منیش (پاریزی) که‌ له‌ و سه‌رده‌مه‌ی دا‌خه‌ریکی خو‌یتدن بووم که‌ توانجم له‌ فروغی ده‌ داوئستا له‌ و کاره‌ی خو‌م په‌شیمانم. یه‌غمایی بو‌ی گیرامه‌وه که‌ چوه‌له‌ای فروغی که‌ پیکه‌وه، دیوانی سه‌عدیان، راست ده‌ کرده‌وه. فروغی، له‌ منی پرسی یه‌غمایی، خه‌لک له‌ بابه‌ت کابینه‌ی من چه‌ده‌لین، یه‌غمایی ده‌لی: مه‌پرسه‌ خه‌لک خرابه‌ت ده‌لین، که‌ بی‌ لایه‌نی ئیرانت له‌ شه‌ر باتل کردوته‌وه و شه‌ر کردنت به‌ دزی ئەلمان، راگه‌یانده‌وه و ئیزنت داوه، تا موته‌فیقین، بیته‌ ئیران. فروغی پی و تووه، ئیران ۶۰ سال نان و ناوی به‌من داوه تاله‌ روژیککی وه‌ کوئستا، به‌ کار بیم و خزمه‌ت بکه‌م ئەبوو من، ئەو قه‌رارداده، گری بده‌م، تا (واوی) له‌ ودا به‌ دزی به‌ رژه‌وه‌ندی ولات په‌س و پیش، نه‌بی. ئەگه‌ر من بو‌ پاراستنی خو‌م له‌ زمانی خه‌لک، بو‌ فریوی بو‌ره‌ پیاوان، شان نه‌ده‌مه، به‌ر ئەم کاره، دیارنیه، یه‌کی‌تر چ جو‌ره‌ قه‌راردادی ده‌ به‌ستی (برواننه‌ ته‌لاشی نازادی بابی ۶ په‌ره‌ی ۵۹۶).

له‌ دوا‌یدا، ده‌رکه‌وت سی‌ چوار جو‌مله‌ له‌ و قه‌رار داده، له‌ دوا‌یدا، گری بو‌چکه‌ی فره‌یی له‌ پیاوانی ناوداری ئیرانی کرده‌وه، به‌م واتایه، جو‌مله‌ییکی کورتی ئەوه به‌م جو‌ره‌ بوو «مه‌جلس: ئەنجومه‌ن - ی رابوردو، دریز بکریته‌وه، چون تاسپای بیگانه له‌ ئیراندا یه‌ هه‌ل‌بژاردنی دروست ئەنجام نادرئ.» وله‌ پاشان مه‌به‌ستی‌توسویب‌کرا، که‌ هیچ قه‌رار و مه‌داری ئیمتیازی، بی‌ په‌سه‌ند کردنی مه‌جلس، شیاوی به‌ریوه‌ بردن نییه. (وه‌ک ئەوه،

ئەمە پێشنیاری موسەدەدە (بوو)، کاتی قەوام سەلتەنە، چوو مەسکە و قەرار دادی نەوتی مۆر و ئیمزا کرد، لە پاراگرافە کەلکی وەرگرت و گوتی: «من قەرارداد، دەبەستم، بەلام ئەبێ ئەنجومەن، پەسەندی بکا، ئەستالین قەبولی کرد، چاکاتی ویستی هەلبژاردن بکا، قەوام وتی: تاسپای بیگانه لە ولاتدا هەبێ هەلبژاردن قانونی، نییە. روسە کان لە ئێران دەرجون و هەلبژاردن لە ئێران ئەنجام درا، بەلام هەر ئەو ئەنجومەن، لەسەر پێشنیاری د شەفەقی، وتی: قەراردادی نەوتی باکور، وە ک گری نەدرابی و مۆرنە کرای وایە و باتلە. دیارە قەوام کەوت، بەلام ئەو (واوەی) فروغی کاری خوێ کرد بوو.

با لە مەبەستە کە ی خویمان دور نە کەوێتەوه، مەروێ لە کارزان ئەبێ بو روژی مەبادا نازوخە بکرین. دەلێن: گەنجینهی ولات، مەردانی شیاویەتی.

کابینهی نوری سەعید، تەنیا جاری ئەویش لە سالی ۱۹۵۳ ز و ۱۳۳۲ هەتاویدا بو، کە قەت بو و جەمیل مەدەنی هاتەسەر کار و موصەدەدەدەقیش هەرلەو سەلەدا، لە کارلادرا، بەلام نوری سەعید بوو وەزیر دینا جەمیل مەدەنی و بو سالی دوایی ۱۲ هەمین کابینهی خوێ سازدایەوه. ئەو تا ۴۰ سال دایر مەداری کاروباری ولاتی عێراق بوو. تەنیا هونەری نوری سەعید لەوەدا بوو کە کورد و ناکورد، هەر وە ک: گۆی روژو مانگ، لە نیۆلەپی هەردو دەسیا بوون و تەوازی راگرتبون. تالە بەرە بەیانی روژی ۱۴ ژوئیە ی ۱۹۵۸ ز و ۲۳ پۆشپەری ۱۳۳۷ هەتاوی کە عەبدولکەریم قاسم کوردی فەیلی: (پالەوی) هاتە، سەرکارو رایگە یاندە کە ولاتی عێراق هێ کورد و عەرەبە و نوری سەعید لە کاتی هەلاتن دا، خوێ لە چارشیوی ژن پێچابو ناسراو تیکە تیکە کرا. دیارە صەدامیش دوای ئەو هەموو زولم و زۆرە کە هەلەبجە ی کردە هێروشیما ی کوردستان، سەری بەپە تا کرا. خواجوی کرمانی بەشیر رایگە یاندە کە: خاک ی بەغدا بە خوێ خەلیفە کان دەلی: ئە ی ئەم ناو؛ بە خورە چی یە؟ کە بە نیۆ بەغدادا تی دە پەری.

کیانیان

زنجیره‌ی پاشایانی کیانی یا کیانیان، ژماری له پاشاکانی به‌ره‌گه‌ز کورد، بوون، کریستین سین و هندی میژو، زانی ناودار به پیی کیتی ناویستاو چریکه و چیروکی میژویی، نیشتمانی و دینی ساسانی بیرو باوه‌ریان وایه، که تاریخی کیانیان، له سه‌رئه‌فسانه و ئوستوره، ساز نه‌دراوه و راستی و رو داویکی تاریخه، ناوی پاشایانی ئه‌م زنجیره‌یان به‌مجوره، هیئاوه: ۱- قوباد: که یقوباد ۲- که یکاوس بن که یقوباد ۳- که یخوسره‌وبن سیاوه‌ش بن که یقوباد ۴- که یمپه‌راوبن کیوجی بن که یمه‌نیش بن که یقوباد ۵- گوشتاسب بن لوه‌راسب ۶- به‌همه‌ن بن ئیسفه‌ندار بن گوشتاسب ۷- هومای که به‌ریوایه‌تی ئافره‌ت و به‌ریوایه‌تی ترکیژی به‌همه‌ن که دواوی وی چو‌ته‌بان ته‌ختی پاشایی ۸- داراو- ی‌یه‌که‌م کوری هومای ۹- داراو- ی ۲ که له‌گه‌ل ئیسکه‌نده‌ردا جه‌نگی کرده و تیشکاوه و له‌ئا‌کامدا، زنجیره‌ی پاشایانی کیانی بنه‌بربون. له‌م پیرسته، ئه‌وه‌دیته‌بیر، که له‌وه‌ده‌چی‌دارای ۱ و ۲ داریوشی ۱ و داریوشی ۳ ی هه‌خامه‌نشی بن. ناوی که یخوسره و، سیوه‌مین پاشای کیانی چهن‌جار له‌ئاویستا‌دا ناوی هاتووه و فه‌ری ئیزه‌دی هه‌بووه و له‌ویژاوه‌ری په‌هله‌ویشدا ناوی باوکی به‌سیاوه‌ش کوری که ی‌ئاوس و دایکیشم به‌ناوی (ویسیان فریه: (فه‌ره‌نگیس) که له‌کنگ دژ (: که‌نگاوه‌ر) له‌دایگ بووه و یه‌کی له‌کاره‌گرینگه‌کانی به‌وه‌دانراوه‌که بوتخانه‌ی دژ-ی به‌همه‌ن که له‌که‌ناری ئاوی چیچست (ورمی) بووه، ویرانی کردون.

نیزامی به‌شعیر ده‌لی: (چو‌برکیخسرو آواز دادی / بکیخسرو روان را باز دادی). که‌نوله، شاریکه، ناوه‌ندی دیتستانی دینه‌وه‌ره له‌به‌شی سه‌حنه‌ی شاری کرماشان دایه‌وله ۲۵ کیلومتری باکوری خوراوای سه‌حنه، دایه‌وکیفاوی و سارده‌و زیاتر له ۳۰۸۵ که‌س له‌وی ده‌ژین و کوردن و کاریان جوت و گاوکشت و کاله و توتن و میوه

بہرہم دیتن. کو کیلو، فہرمانداری کو کیلو، بویر ٹہ حمہ دی کہش و ہہ وایی ساردی ہہیہ و تایفہ ی لور، بویر ٹہ حمہ دی، مہ مہ سہ نی لہ و ناوچانہ دہ ژین و ناوہندی کو کیلو، شاری دہشت - ہ و ناوہندی بویر ٹہ حمہ دیش شاری یا سوچہ و گہ چسارانش یہ کی ترہ لہ بہ شہ کانی شارستانی کو کیلو، ٹہم شارہ دارای چالای گرینگی نہ ونہ کہ بہ لولہ، دہ بریٹہ جہ زیرہ ی خارک. لہ ناوچہ ی کو کیلو بہ (گیوژ) دہ لین کو کیلو. دیارہ گیوژ یا گوژ، بلج، گفیشک، گیوژہ زہردہ، گیوژ ی زہرد، گیوژہ سورہ؛ گوژی سور، ہہیہ و بہ فارسی زالزالہ کی پی دہ وتری و لہ کوردیدا بہم (ناوانہش ناودارن گیوژ، گھوژ، گھیشک، گوژشک، گوہیر، گفیر، ریلی، ناودہ بردین، جاچون لہ و ناوچہ میوہی و ہ حشی کو کیلو: گیوژ فراوانہ. ٹہو، ناوچہ، بہ و ناوہ ناوی دہر کردوہ. ناوچہ ی کو کیلو بہ کراوہ تہ بہ شی لہ شاری بیہبہ ہان. کوردیان یہ کیکہ لہ ۴ بہ شی شارستانی جہ ہروم و ہروا کوردیان ناوہ بوگوندی لہ دیہستانی شاری نہ و بالای ولاتی باخہرز - ی سہ ربہ تہ بیباتی مہ شہد - ی خوراسان و ۶۶ کیلومتری باکوری خوراوی تہ بیبات دایہ و ۱۱۲۱ کہ سی لی دہژی و فرہ بہر و بوی ہہیہ (فہرہنگی موعین بہرگی ۶ چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲ ہہ تاوی تاران، ٹہ میر کہ بیر.

نیشانه کان

ج: جہ لہ - جم: جی جیا جیا - چ: چاپ - د: مردوہ - س: سال - ش: ژمارہ - قیس: قیاس
بکہ - کم: کیلو میٹر - کم ۲: کیلو میتری چوار گوشہ - کم ۳: کیلو میتری موکہ عہب - کم ۴:
میتری چوار گوشہ - م ۳: میتری موکہ عہب - حکم: حوکومت - ھ م: ھہرئو مادہ،
ھہرئو سہرچاوہ - ھ م م: ھہرئو مادانہ و سہر چاوانہ - ھہرئو: نوسہ مرری پیشو - سا:
سادہ - بو پشودان و جیا کردنہ وہ: وچان یا پشودانی تہ واو - نیشای رافہ - « نیشانہی
نہ قل -؟ نیشانہی پرسیار - خہ تی - رہش نیشانہی جیا کردنہ وہی عیبارہت - ...
نیشانہ واژہی قرتا و -؛ نیشانہی پشودانی فرہ کہ م - ژمارہ بی کہ دوا ی ناوی نوسہر یا کتیب
دی و ک ۱۲ یا ۲۰ یا پھرہی ۱۲ یا ۲۰ -

ھہرکاتی سہرچاوہ کہ، لاتین بی ژمارہی ھہرگ بہ لاتینہ (پھرہی 36 یا ریو 11/127)
دہ نوسری - ٲم (ہ) نیشانہ لہ ۱۳۵ / نیشانہی دہرہ جہ یہ و ٲم (-) لہ ۵۱۳ / ۲۱۳ دا
نیشانہی پریئہ.

دونیر donery زاناو بیروردی ئوروپایی دهلی اگرینگترین هو که ئوروپا به نیوی کیانی موته جانیس و شویتدانەر، که به خویدا هات و ده رکه وت و سه رکه وت به مجوره بوون: ۱- هه بونی زمانی لاتین ۲- ته ده بیاتی کۆن ۳- روناک بیران یا ئیتیلجنسیا، که له سه دهی سێردهی زاینی یه وه، له زانکوکانی هاووێته ده سیان کرد، به دهرس و وانه گوته وه. منیش دیتم زمان و شیعی عه لی عه ریری و حه کیم ته حمه دخانی، مه لای جزیری و بیسارانی و حه کیم مه وله وی کورد و حاجی قادرو... زاناو نوسهرو ماموستای دهرس بیژی زانینگه و زا کۆمان هه به، قورئانم هینابه سه ر زمانی شیرینی روژباوی کوردی، تا زمانی کوردی بیته، زمانی قورئان و له نیو خه لکدا قیداسه ت په یدا پکا و که سه نه ویرێ زمانی کوردی قه دهغه بکا و ته وانه ی هوگری قورئانن له ریگای قورئان خویندنه وه، باشتر هوگری زمانی شیرینی کوردی بن و له و ریگا یه وه، زیاتر په ره به زمانی کوردی بدری.

دوای پرس و راله گه ل دوستان وه ختی چاوپیکه وتنم له گه ل ئاغای په هلبود، زا راوی حه مه ره زا شاو وه زیری فه ره نگی ته و سه رده م، وه رگرت و قوئانه کوردی یه که ی خو م و کتیبی که دوکتور سه عیدخانی کوردستانی ئینجیلی وه رگیرا بو وه سه ر زوانی کوردی که له سالی ۱۳۰۹ هه تاوی کلێسه ئی له شه قامی قه واموسه لته نه له تاران به ناوی مرگانی نه زانی به کوردی بو ی چاپ کردبو و پێشه کیسه کی وردی پرواتای به فارسی بو نوسیوو بردم و چومه لای په هلبود، له پێشدا ئینجیله کوردی یه که م داده سی و پیم وت:

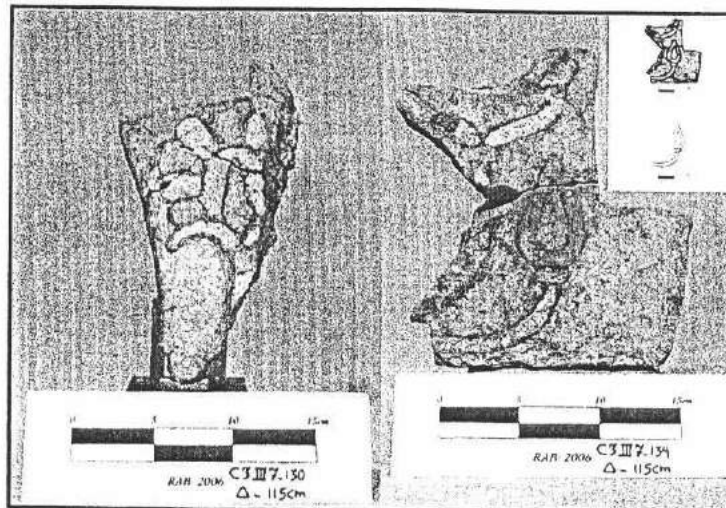
ئه مه کلێسه له چاپی داوه، دیاره خه لکی کورد، که ئه مه بخویتیته وه، هو گری بو دینی حه زره تی عیسا په یدا ده کا، منیش قوئانم هینا وه ته سه ر زمانی کوردی تا خه لکی باشتر له قورئان حالی بن و له سه ر دینی خو یان زیاتر سوربن، په هلبود، فره به پله چاویکی به سه ر، پێشه کیسه که یدا، گیرا وه ماشای کوردی یه که یشی کردو دایا و قورئانه کوردی یه که ی لیوه رگرتم و ته ماشای کرد له پاشان، له سه ر میزی به رده می خو ی دایا و منیش و ثم بو یی ها توم لوتف بکه ی بو م له چاپ بدهن، له وه لآمدا وتی: ئیمه ناتوانین قورئان به کوردی له چاپ بدهین، چونکا کوردی گویشه (: بن زاره) نه گه ر قورئان به کوردی له چاپ بدری و بلا و بیته وه، کوردی په رهیژ و قه وی ده بی و ته وه یش زهره ر و

زيان به زمانى فارسى ده گه پيڻى و هه رچى شيرو ريويم بو هيشايه وه كه لڤى نه بو و به دل ساردى له لاي هه ستام و لي مدار و يشتم.

شوكر بوخوا به پي پهره ندهى كلاسە ۴۸۱/۴/۸۲ و ژماره ي دادنامه ي ۲۵۶ شوعبه ي ۳ دادگاي ته جديد نه زهري ئوبستاني تاران له ۱۳۸۵/۶/۷ هه تاوى به ته ئيد نه زهري كارناسى رسمى و هه زاره تي دادگوسته رى (عهلى بياني فهر)، ريشته ي كيڤ و كيڤ دارى و به ريعايه تي مه وازيڻى شه رعى و قانونى و ته شريفاتى دادره سى به ئيستينادى مادده ي ۳۵۸ قانونى دادگاي به ده وي ستادى مه نته قه ۲ سازمانى ته بليغاتى ئيسلامى مه حكوم و راي قه تعى دراوه و جيڤى قسه نه ماوه. جيڤى ورد بونه وه به كه كارناسى (عهلى بياني فهر) له راپورتى ۸۱/۱۰/۳ خويڤدا، به پي نامه ي ژماره ي ۳/۲۳۵۱۳ مورخه ي ۷۹/۵/۲۰ كه تاريخى ئيمزا كه ي ۷۹/۷/۲۶ به كه له لايه ن سازمانه وه به تيزاژى ۱۰۰۰۰ دانه ئيجازه ي چاپى ئه و قورئانه كوردى به به بلاوكى ناداب له چاپخانه ي جيهان له مه شه هه د، ئه ملاولا دراوه، هه روا راي گه ياندوه كه غه يره موجاز له چاپخانه ي پيروز و هه ندى كه س له م لا و له ولا له چاپ دراوه و له جه له سه ي ۸۱/۹/۲۵ له قوم ئه وه يان راگه ياندوه و كارناس رايگه ياندوه ئه و قورئانه به زمانى كوردى ۴ جار له تيزاژى ۵۰۰۰ و ۳ جار له تيزاژى ۱۰۰۰۰ جه لڤ، كه به تيكرا له ۵۰۰۰۰ نوسخه له چاپ دراوه و سازمان مه جبور بووه به پي سه نه دى كه تبي ديان به و په نجا هه ژار چاپ كراوه دا بڻى و هه روه ها كارناسى ناو براو ئه وه كه واتاي نايه تي ۶ سوره ي ماننده له بابته وضو و ده سنويزه وه له چاپى ئه وه ل به پي بيرو پرواى موته رجيم ئاغاي دوكتور محمه د صالح ئيبراهيمى (شه پۆل) ئوبستادى زانكوى تاران كه ئه هلى ته سه نونه، له چادراوه و له چاپى دوه مدها، واتا كه ي گورڤ دراوه و له گه ل چاپه كه ي ئه وه ل به ك ناگريته وه مافى و يراستاران نه بووه كه خويان به ناو به موحه قيق داناو، ئه وان، نه شه رعه ن نه قانونه ن حه قى ده سكارى واتاي ئه و نايه تيه يان نه بووه و له باتى ئه و خويان به شيوه ي بيرو راى خويان قورئانيان ته رجه مه بكر داى نه ك ده س له سه رمايه ي فيكرى موته رجيم بده ن. عهلى بياني فهر كاناسى رسمى و هه زاره تي دادگوسته رى ريشته ي كيڤ و كيڤ دارى ۸۱/۱۰/۳ ژماره ي نامه ۸۱/۵۴ مور و ئيمزا.

سردشت، کاوشهای محوطه باستانی ریط، تمایی نزدیک از سنگفرشها با دوایر متحدالمركز.

سردشت، کاوشهای محوطه باستانی ریط، تصاویری از نقوش گیاهی.

پیرست

پهړه	مه به ست
۱	سهره تا
۲	ئال و کور
۱۷	مادونشینگه و وارگه ی ماد
۱۷	هوژی ماد
۱۸	دهوله تی ماد
۲۳	بیستون
۲۵	شاری بیستون و پیشینه ی میژوی
۳۰	سهرچاوه
۳۲	فرمانره وایانی دینه وه روشاره زور
۳۵	نوخته گوچهر
۳۷	بیستون و که ونارا ناسی بیستون
۴۷	گه نجینه ی زیویه
۴۸	مه عبه دی میترا له غاری که ره فتو
۵۰	پشتکو
۵۱	پیشینه ی میژوی
۵۲	ماسه به دان
۵۴	جیبال
۵۶	بزاوی خوره مدینان
۵۹	سهرچاوه
۶۲	په ریشانی لور
۶۸	ماموستا مه لا سه عید
۸۰	پاوه
۹۳	گوندی هه جیح مه دینه ی فازيله
۹۴	هه جیح
۹۸	وینه

۱۰۰	قه‌باله کونه کانی باغی تریی هه ورامان
۱۰۳	قیمه تی
۱۰۶	به زمانی پارتی
۱۰۷	ژاله ناموزگار
۱۱۱ و ۱۰۹	به ریژ دوکتور جه مال ره شهید
۱۱۴	زمانی قه‌باله ی ۳
۱۱۵	ته‌رجه مه به کوردی
۱۲۰ و ۱۱۹	ته‌واوی نوسراوه که ی به ریژ دوکتور محهمه د نه‌مین هه ورامانی
۱۲۹	واتا که ی به شیوه ی گشتی
۱۳۳	ده‌مه ته‌قی
۱۳۴	بیرورا
۱۳۷	که ره‌سته ی زمانی نارامی
۱۴۱	مشرابادی
۱۴۳	له‌روی کوومه لایه تی به وه
۱۴۴	له‌روی رامیار به وه
۱۴۶	قه‌واله کوئی باغی هه ورامان له...
۱۴۹	که له‌هور
۱۶۴	گردی گوندی که و نارای جه سه‌نلو
۱۷۳	جامی ته‌لا
۱۸۵	دوژینه وه ی قه‌بری گیلگمیش
۱۸۷	عه‌بدوللا گوران
۲۱۳	لیکولینه وه به ک له سه‌ر شیعری گوران بو‌ده‌رویش عه‌بدوللا
۲۱۸	چهند نوکته ی جوانی مروفانی کوردی
۲۲۵	بلیمه ته کانی کورده‌واری
۲۳۰	سه‌لماس (زاروه‌ند) ناویته ی میژو
۲۳۴	نوگه‌نجی نادیار
۲۳۷	ئاتروپاتان
۲۴۴	ژن له هه وراماندا
۲۵۰	جلک

۲۵۴ میژوی جلکی ژن
۲۵۷ ویتنه
۲۵۸ ویتنه
۲۵۹ نوکته‌ی ورد و جوان
۲۶۰ ئافهرین
۲۶۲ یه ک واقعیعت
۲۶۸ کورد له روژ هه لاتی نافیندا
۲۷۰ که ریمخانی زه‌ند
۲۷۶ وتوویریک
۲۹۵ ورمی
۳۰۸ وردبونه‌وه یه ک
۳۱۲ واژه‌ی کوردی
۳۱۷ بیرورای ته‌فسیرنوسان
۳۲۸ حه کیم نه‌حمه‌دخانی
۳۵۰ عه‌لامه، ماموستا مه‌لاحسین مه‌جدی
۳۵۴ بیرورا
۳۶۴ کیانیان